18.YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE EĞLENCE

Doktora Tezi

Demet ÇEVİRGEN ÇALKAN

Eskişehir 2022

18.YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE EĞLENCE

Demet ÇEVİRGEN ÇALKAN

DOKTORA TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Mehmet TOPAL

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Haziran 2022

ÖZET

18.YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE EĞLENCE

Demet ÇEVİRGEN ÇALKAN

Tarih Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2022

Danışman: Prof. Dr. Mehmet TOPAL

Osmanlı Devleti'nde velâdet, sünnet, evlenme, bayram ya da bir zaferin kutlanması gibi vesilelerle gerçekleştirilen şenlikler, eski Türklerdeki toy ve geleneksel şenliklerin devamı niteliğindedir. Erken dönemlerin padişahları sade ve gösterişsiz bir hayat sürmüş olmakla beraber kısa bir zaman sonra imparatorluğa yaraşır, ihtişamlı bir gelenek başlamıştır. 17. ve 18. asırlarda olgunlaşan saray ve çevresindeki eğlenceler oldukça gösterişlidir. Kuşkusuz şenlikler arasında sünnet düğünleri en gözalıcı olmakla birlikte sadrazamlarla evlenen padişah kızlarının düğünleri de ön plana çıkmış ve debdebeli şekilde yapılmaya başlanmıştır.

16.yüzyılda hemen hemen bütün şenlikler Topkapı Sarayı merkez olmak üzere bugün Sultan Ahmet Meydanı denilen At Meydanı ve çevresinde yapılırdı. Daha sonraki yüzyıllarda şenlikler ve eğlenceler Beşiktaş, Dolmabahçe, Kağıthane, Sadabad gibi başka yerlere kaymıştır. Bunda padişahların sahil saraylar ve köşkler yaptırarak sıklıkla buralara geziler düzenlemeye başlamalarının payı olmuştur.

Velâdet-i hümâyûnlar, sûr-ı hitanlar, sûr-ı arûslar, zafer kutlamaları, gezi ve seyirlere 18.yy'da lale çerağanları da eklendi. Bahar ve yaz mevsimlerinde açık havada çerağan eğlenceleri düzenlenirken, kış geceleri de kapalı mekânlarda helva sohbetleri yapılırdı. Yüzyılın sonlarında eğlencelere, Batı tarzı müzik ve tiyatro da sarayda ilgi görmesiyle dahil olmaya başlamıştı.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Eğlence, Şenlik, Şehrâyin, Düğün

ABSTRACT

18th CENTURY ENTERTAINMENT IN THE OTTOMAN PALACE AND ITS SURROUNDINGS

Demet ÇEVİRGEN ÇALKAN

Department of History

Anadolu University, Institute of Social Sciences, June 2022

Advisor: Prof. Dr. Mehmet TOPAL

The festivities held in the Ottoman Empire on such occasions as birthdays, circumcision, marriage, or victory celebration are considered as the continuation of the meetings and traditional festivities held by ancient Turks. While the early Sultans led a modest and simple life, a tradition that suited the Ottoman Empire began in all its glory a short time later. Having matured during the 17th and 18th centuries, the palace and its surroundings were truly spectacular. While a circumcision wedding was the most spectacular of all the aforementioned festivities, the wedding ceremonies in which the daughter of the Sultan married the grand viziers also came to the fore and started to be held in a pompous manner.

In the 16th century, almost all the festivities were held in and around the Horse Square, or Hippodrome, currently known as the Sultan Ahmet Square, with the Topkapı Palace being the center. In the following centuries, the location of festivals and other entertainments shifted to Beşiktaş, Dolmabahçe, Kağıthane, and Sadabad, which was due to the new palaces and mansions built in coastal areas at the command of the Sultans, who had begun to organize tours to these places.

In the 18th century, çerağans (the festivals of tulip), were added to velâdet-i hümâyûn (the birth of heirs in the Ottoman palace), sûr-i hitan (the circumcision ceremony of a son of the Sultan), sûr-i arûs (the wedding ceremony of a daughter of the Sultan), victory celebrations, as well as excursions and cruises, were added to the festivals available. While çerağan entertainments were held outdoors in the spring and summer seasons, family and friends would get together during winter nights and have "halva conversations" due to the traditional Turkish dessert halva being served at the end of the night. Towards the end of the century, western-style music and theater had begun to be included in the entertainments thanks to the interest of the palace in them.

Key words: Ottoman, Entertainment, Festival, Şehrâyin, Wedding

TEŞEKKÜRLER

Tezin yürütülmesi ve hazırlanması sırasında engin bilgisiyle yardım ve desteklerde bulunan, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum danışman hocam Prof. Dr. Mehmet TOPAL'a sonsuz teşekkürler sunarım.

Hayatımın her anında yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, bana okuma aşkını aşılayan annem Mürvet ÇEVİRGEN'e ve babam Hamit ÇEVİRGEN'e, her konuda destek olan hayat arkadaşım, eşim Murat ÇALKAN'a, bu süreçte yaşı küçük olmasına rağmen sabır ve anlayışına hayran kaldığım canım kızıma sonsuz teşekkürler. Sizlere minnettarım.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BAŞLIK SAYFASI i

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii

ÖZET iii

ABSTRACT iv

TEŞEKKÜRLER v

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ vi

İÇİNDEKİLER vii

KISALTMALAR DİZİNİ xii

GİRİŞ 1

I. ARAŞTIRMANIN METODU VE EĞLENCE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR 1

I.1. Araştırmanın Metodu 1

I.1.1. Araştırmanın önemi 1

I.1.2. Araştırmanın amacı ve kapsamı 2

I.1.3. Araştırmada yararlanılan kaynaklar 3

I.1.4. Araştırmanın yöntemi 6

I.2. Eğlence İle İlgili Kavramlar 8

I.2.1. Ritüel 9

I.2.2. Ayin 10

I.2.3. Tören 11

I.2.4. Bayram 12

I.2.5. Şenlik 13

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI ÖNCESİ TÜRK VE İSLÂM DEVLETLERİNDE EĞLENCE 15

1.1. İslâmiyet Öncesi Türk Devletleri ve Toplumlarında Eğlence 15

1.1.1. Toylar 15

1.1.1.1. Tahta çıkma toyu 15

1.1.1.2. Geleneksel devlet toyu 19

1.1.1.3. Töre toyu 21

1.1.1.4. Doğum ve ad verme toyu 22

1.1.1.5. Dilek ve şükran toyu 23

1.1.1.6. Zafer toyu 25
1.1.1.7. Av toyu 25
1.1.1.8. Elçi kabul etme toyu 26
1.1.2. Bayramlar ve düğünler 28
1.1.2.1. Bayramlar 28
1.1.2.2. Düğünler 29
1.2. Türk-İslâm Devletleri ve Toplumlarında Eğlence 30
1.2.1. Cülûs töreni 31
1.2.2. Veliaht merasimi 34
1.2.3. Doğum günü kutlamaları 34
1.2.4. Zafer kutlamaları 35
1.2.5. Sürgün avları 36
1.2.6. Hükümdarların ve elçilerin ziyaretleri 37
1.2.7. Bayramlar 37
1.2.8. Düğünler 39
1.2.9. Günlük eğlenceler 43

İKİNCİ BÖLÜM

2. 18. YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE MUTAD GÜNLERDE DÜZENLENEN EĞLENCELER 46
2.1. 18.yy.'a Genel Bir Bakış 46
2.2. Velâdet-i Hümâyûnlar 53
2.2.1. Yapılan hazırlıklar 57
2.2.2. Velâdet-i hümâyûnun duyurulması 59
2.2.3. Padişahların tebrikleri kabul etmesi 66
2.2.4. Beşik alayı 69
2.2.5. Düzenlenen gösteriler 73
2.3. Düğünler 79
2.3.1. Sûr-ı hitanlar 79
2.3.1.1. Yapılan hazırlıklar 79
2.3.1.2. Sûr-ı hitanlarda kabul buyurulma usulü 86
2.3.1.3. Padişahların ihsanları 90

2.3.1.4. Düzenlenen gösteriler ……..…….94
2.3.1.4.1. Cambaz ve zorbaz gösterileri ……..…….95
2.3.1.4.2. Yarışmalar ve oyunlar ……..……97
2.3.1.4.3. Fişek gösterileri ……98
2.3.1.4.4. Temsil sanatı ……99
2.3.1.4.5. Üç boyutlu ve hareketli tasvirler ……....100
2.3.1.4.6. Esnaf alayları ……..….102
2.3.1.4.7. Nahıl alayları ……..…….103
2.3.1.4.8. Sûr-ı hitanların sona ermesi ……..…….106
2.3.1.4.9. Sûr-ı hitanların siyasî işlevleri ……107
2.3.2. Sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar ……..108
2.3.2.1. 18.yy. öncesi sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar ……...…….108
2.3.2.1.1. Kuruluştan 15.yy. sonuna kadar sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar ……...……..108
2.3.2.1.2. 15.yy. sonundan 18.yy.'a kadar sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar ……112
2.3.2.2. 18.yy.'da sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar ……..……122
2.3.2.3. Sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûsların topluca yapılması ….……..139
2.3.2.4. Saçı geleneği ……..……...……...….140
2.3.2.5. Düzenlenen gösteriler ……140
2.4. Bayramlar 142
2.4.1. Ramazan bayramları 143
2.4.1.1.Tebrikleşme merasimi için davetlilere haber gönderilmesi ..143
2.4.1.2. Bayram günlerinin halka duyurulması ……..…144
2.4.1.3. Protokol kuralları …….....144
2.4.1.3.1. Padişahla bayramlaşma merasimi …….144
2.4.1.3.2. Bayram alayı ……...153
2.4.1.4. Birinci gün düzenlenen eğlenceler …….155
2.4.1.5. İkinci ve üçüncü gün düzenlenen eğlenceler ….……...157
2.4.1.6. Bayramların toplumsal etkileri ….……....162
2.4.2. Kurban bayramları 164
2.4.2.1. Bayram günleri ……...…….....165
2.4.2.2. Halkın katılımıyla izlenen gösteriler …….…..…….……..176

2.5. Sefer Yürüyüşü ve Fetih Şâdmânlığı (Zafer Kutlamaları) 177

2.5.1. Sefer yürüyüşü şenlikleri ……...……...…….177

2.5.2. Fetih şâdmânlığı (zafer kutlamaları) ……..……..……180

2.5.3. Tebriklerde protokol kuralları ……..……...……..…187

2.6. Donanma Şenlikleri 188

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 18. YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE MUTAD GÜNLER HARİCİNDE DÜZENLENEN EĞLENCELER 190

3.1. Şikâr-ı Hümâyûnlar 190

3.1.1. Şikâr-ı hümâyûnlar için uyulması gereken kurallar ……..…...191

3.1.2. Padişahların şikâr faaliyetleri ……..……...…192

3.1.3. Padişahların şikârdan dönüşleri …..……..……202

3.1.4. Bölge ahalisine faydaları ……..……...…202

3.2. İşret Meclisleri 203

3.2.1. Osmanlı hanedanında işret meclislerinin başlaması ……..……..204

3.2.2. Padişahların nedimleri ……...…205

3.2.3. Düzenlenen işret meclisleri ……....207

3.2.4. İşret için inşa edilen saraylar ……..……208

3.3. Muhtelif Amaçlarla Verilen Ziyafetler 208

3.3.1. Elçiler için düzenlenen ziyafetler …..……208

3.3.2. İmar edilen saray ve köşkler için düzenlenen ziyafetler …….…..216

3.3.3. Padişah için veya devlet erkânının birbirleri için düzenledikleri ziyafetler ……....218

3.4. Spor Faaliyetleri ve Oyunlar 221

3.4.1. Güreş …….……..…….222

3.4.2. Cirid ……222

3.4.3. Okçuluk ve atış talimleri …..……..……....225

3.4.4. Piyade ve at koşuları ……...……...226

3.4.5. Matrak ve tomak ……....…226

3.4.6. Diğer oyun ve faaliyetler ……..……...227

3.5. Müzik ve Tiyatro ……...……231

3.6. Gezi ve Seyirler 232

3.7. Çerağan Eğlenceleri ve Helva Sohbetleri 243
SONUÇ 246
KAYNAKÇA 250
EKLER

KISALTMALAR DİZİNİ

A.DVNSMHM.d : Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri

A.d : Sadâret Defterleri

AE.SABH.I. : Ali Emiri Abdülhamid I

AE.SAMD.III : Ali Emiri Ahmed III

Alm. : Almanca

Bkz. : Bakınız

BOA : Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Fr. : Fransızca

H. : Hicri

HAT. : Hatt-ı Hümayun

Haz. : Hazırlayan

İng. : İngilizce

K.K.d : Kamil Kepeci Defter

M. : Miladi

M.Ö : Milattan Önce

Örn. : Örnek

S. : Sayfa

T.C. : Türkiye Cumhuriyeti

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TS.MA : Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

TTK : Türk Tarih Kurumu

Trc. : Tercüme

t.y. : Tarih yok

vr. : varak

vb. : Ve benzeri

vs. : Ve saire

yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN METODU VE EĞLENCE İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

I.1. Araştırmanın Metodu

I.1.1. Araştırmanın önemi

Eğlencelerimiz, bizi biz yapan değerlerimizin yaşandığı anlardır. Bu anların psikolojik, fizyolojik, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal açılardan birçok işlevi vardır.

Devletlerin siyasî ve askerî gücü, üst düzey bilimsel ve kültürel ilerlemeleri, her yönden sağlıklı bireylerin oluşturduğu toplumlar sayesinde gerçekleşir. Ruhsal, bedensel ve zihinsel açıdan sağlıklı bireylerden oluşan toplumu sağlayabilmenin yollarından biri israfa ve aşırılığa kaçmadan ahlâkî kurallar çerçevesinde gerçekleştirilen eğlencelerdir. Zira eğlenceler, bireyler üzerinde ruhsal ve zihinsel açıdan rahatlama sağlar. Uzun süre aynı ya da benzer faaliyetlerde bulunmak, yaşamı monotonlaştırır. Fizyolojik açıdan sinir sistemi aynı uyarıcılara uzun süre maruz kalınca, zamanla o uyarıcılara karşı uyanık olma düzeyi düşer. Dolayısıyla yaşam kalitesi büyük ölçüde etkilenir. Eğlenceler, yeri geldiğinde biriken fazla enerjinin atılarak rahatlamaya, yeri geldiğinde tükenen enerjiyi yeniden kazanmaya vesile olarak bireyin daha enerjik, sağlıklı ve dinç olmasını sağlar. Farklı ilgi alanları ve meşguliyetler hayata canlılık ve renk katar.

Eğlenceler, bireyleri bir araya getiren en güzel vesiledir. Bireyler arasındaki iletişim ve etkileşimle dayanışma ve kaynaşma artar. İnsanın bir topluma ait olma duygusu pekişir. Böylece insanlar arasındaki sosyal bağlar daha da güçlenir. Toplumun bütün olduğu özümsenir. Farklı kesimlerin kaynaşmasıyla ayrımcılık ortadan kalkar. Yeri geldiğinde sevinçlerin yeri geldiğinde üzüntülerin, sıkıntıların paylaşılması bireysel ve toplumsal hayattaki olumsuzlukları ve aşırılıkları en az düzeyde tutar. Toplumsal huzur ve güven ortamı oluşur.

Eğlenceler aynı zamanda kültürün oluştuğu, yaşandığı, aktarıldığı ortamlardır. Geçmişten akıp gelen kültürel değerlerin benimsenmesini sağlayarak, bunları gelecek nesillere aktarmada bir araç vazifesi görür. Toplumların özgün kimliklerini sürdürebilmelerini sağlar. Örf ve âdetler, davranışlar ve iletişim, açık ve gizil (örtük) öğrenmeyle[1] toplumun bilinçaltına yerleşir. Millî ve dinî duygular güçlenir, yaşanan bilgi ve deneyimlerle kültürel süreklilik sağlanır.

[1]Örtük öğrenme: Öğrenme güdüsü olmadan içine girilen bir durumda, amaçsız olarak sağlanan yaşantıların, aynı durum içine öğrenme amacıyla girildiği zamankinden daha hızla kavranması ve daha az yanılgıya düşülmesidir. (Bu sonucun, amaçsız yaşantılar dönemindeki gizil öğrenmeden ileri geldiği kabul

Düzenlenecek eğlenceler için yapılan harcamalar, alışverişler, hediyeleşmeler maddi tüketime sevkeder. Bu durum, bazı koşullarda olumsuz karşılanan aşırı harcama ve savurganlık gibi davranışlara sebep olurken bazı durumlarda da bir süre biriken üretimin tüketimle dengelenmesi işlevini görür. Gerekli zamanda gerekli olan harcamalar ekonomiye canlılık getirir.

Düzenlenen eğlenceler, özellikle düğünler ve zafer kutlamaları, devletlerin siyasî ilişkilerine yansır. Devletin, diğer devletlere ve kendi tebaasına karşı gücünü, itibarını, zenginliğini, kültürel değerlerini göstermek için büyük bir fırsattır. Bazı durumlarda da devletin zayıflayan otoritesini ve eksik yönlerini saklama, uğradığı yenilgileri unutturma ihtiyacıyla kullanılabilir. Devlet erkânı ve sıradan halk, belli bir ölçüde aynı ortamı paylaşma olanağı bulduğu gibi uygulanan protokol kuralları toplumsal statüyü vurgulayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkabilir.

İslâmiyet öncesi Türk devletlerinin geleneklerinden ve Türk-İslâm devletlerinin kültüründen etkilenerek kendine özgü büyük bir medeniyet inşa eden Osmanlı İmparatorluğu'nda da farklı zamanlar ve yaşanan gelişmeler sonucu çeşitli eğlenceler düzenlenirdi. Bu eğlenceler, gelenek ve göreneklerimizin, kültürel değerlerimizin yüzyıllar öncesinden günümüze taşıyıcıları olmuştur. Zira bir toplumun yapısını, değerlerini anlamak ve kavramak için o toplumun hayatını her yönden özenle incelemek gerekir. Keza eğlenceler de bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ve dinsel yapısının bir göstergesidir.

I.1.2. Araştırmanın amacı ve kapsamı

Bu çalışma, Osmanlı Devleti dönemi toplumunun düşünce ve tutumlarını, zihniyet yapısını anlayabilmek; kültürünü, yaşam biçimini ortaya çıkarabilmek; Osmanlı toplumu ve saray yaşamı hakkında olan bilgilerimize yenilerini ekleyerek var olan bilgilerimizin açıklığa kavuşmasını sağlamak; geçmişle günümüz arasındaki geleneksel bağları güçlendirmek amacıyla hazırlandı. Aynı zamanda çalışmanın disiplinler arası kültür araştırmalarına, Türk kültür tarihi çalışmalarına kaynaklık etmesi, farklı alanlarda yeni çalışmalara kapı aralaması temenni edilmiştir.

Bu minvalde "18. yüzyılda Osmanlı sarayı ve çevresinde eğlence" adlı tez;

- Düzenlenen eğlence türleri,

edilmektedir.) *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü* (1974). http-1://sozluk.gov.tr/(Erişim Tarihi: 08.12.2019). Dolayısıyla gizil öğrenme, amaç, niyet, farkındalık olmaksızın öğrenmedir.

- Eğlenceler için yapılan hazırlıklar,
- Eğlencelere davet edilen toplumsal kesimler ve bunlar arasındaki ilişkiler,
- Eğlencelerin eğitsel yönleri

açısından;

- Osmanlı sarayı ve çevresinde 18.yy.[yüzyıl]'a kadar ve 18.yy'da ne tür eğlenceler düzenlenmekteydi?
- Eğlencelere hangi toplumsal kesimler katılırdı? Bunlar arasındaki ilişkiler nasıldı?
- Şenliklerde hiyerarşik yapı ve protokol kuralları nasıl uygulanmaktaydı?
- Şenlikler, padişahın güç ve azametini tebaasına ve diğer devletlere göstermek amacıyla nasıl kullanılmaktaydı?
- Eğitsel yönden eğlenceler hangi edebî, sanatsal ve dinî değerleri taşımaktaydı?

gibi Osmanlı eğlence dünyasını aydınlatacak sorular üzeriden araştırıldı. Çünkü, tarihî düşüncenin zenginleşmesi, kavramların artması ve soruların çoğalmasıyla mümkün olabilir.

Araştırmanın konusu belirli bir süre ile sınırlandırıldı. Zira altı yüz küsür yıllık bir geçmişe sahip olan Osmanlı Devleti'nde eğlence kültürü de siyasî, sosyal, ekonomik vb.[ve benzeri] sebeplerle değişen, gelişen, zenginleşen bir yapıya sahiptir. Böylesine geniş bir konuyu bütün yönleriyle tüm dönemleri kapsayacak şekilde araştırıp değerlendirmek oldukça zor ve karmaşık olacaktır. Bu tür bir çalışma ancak alandaki araştırmaların nicelik ve niteliklerinin artmasıyla mümkün olabilir. Dolayısıyla çalışma belirli zaman dilimiyle sınırlandırıldı. Bu, hem çalışmanın zamanında tamamlanması açısından hem de çalışmayı daha ayrıntılı inceleme açısından kolaylık sağladı.

Osmanlı'nın kuruluş dönemine ait belge ve bulguların niceliksel açıdan az olmasıyla birlikte günümüze yaklaştıkça belge ve bulguların çoğalması, çalışmayı 18. yy.'ı kapsayacak şekilde hazırlamaya yöneltti. 18.yy. ağırlıklı olmakla beraber konu açısından kopukluğu önlemek, bütünlüğü sağlamak amacıyla yeri geldiğinde önceki dönemlere de değinilmeye çalışıldı.

I.1.3. Araştırmada yararlanılan kaynaklar

Çalışmada amaç, bilimsel bir araştırma ortaya koymak, daha güvenilir sonuçlara ulaşmak olduğundan amaç doğrultusunda yararlanılan temel kaynaklar birinci el kaynaklar oldu. Birinci el kaynaklar diğer kaynaklara göre daha meşru ve güvenilirdir.

Aynı zamanda alan yazımındaki birçok yeniliklerin arkasında birinci el kaynaklar bulunmaktadır. Osmanlı tarihi açısından en zengin verilere sahip olan Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi [BOA] bu konuda en başta yararlandığımız kurum oldu. Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri, Ali Emiri Abdülhamid I, Ali Emiri Ahmed III, Cevdet Askeriye, Cevdet Dahiliye, Cevdet Saray, Hatt-ı Hümayun, Kamil Kepeci Defter, Sadaret A.d gibi değişik fonlar ve teşrifat defterlerinden istifade ettik.

Arşiv vesikalarından sonra konu ile ilgili en mühim veri kaynakları; döneminde yazılmış olan, Osmanlı düğün ve şenliklerini anlatan sûrnâmeler ve velâdetnâmelerdir. 1582'deki III.Murad'ın şehzadesi III.Mehmed'in sünnet düğününü anlatan daha çok esnaf alaylarına ağırlık veren (150 kadar esnafın isimlerinden ve 240 kadar cemiyetten bahsedilmekte) İntizâmî Sûrnâmesi; yine 1582'deki III.Mehmed'in sünnet düğününü anlatan Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin Câmi'u'l-Buhûr Der Mecâlis-i Sûr adlı eseri (bizzat kendisinin gördüğü, izlediği olayları anlatması bakımından orjinal bir eser sayılabilir); Yusuf Nâbî'nin IV.Mehmed'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmed'in sünnet düğünlerini anlattığı Vekâyi-i Hitân-ı Şehzâdegân-ı Hazreti Sultan Mehmed adlı eseri; IV. Mehmed'in şehzadeleri Mustafa ve Ahmed'in 1675 yılında gerçekleşen sünnet düğünlerini ve kızı Hatice Sultan'ın evlenmesini konu edinen Abdi Sûrnâmesi; yine 1675'teki düğünü anlatan Hezârfen Hüseyin Efendi'nin Telhîsü'l-Beyân Fî Kavânîn-i Âl-i Osmân'ı; II.Mustafa'nın kızları Emine Sultan ile Ayşe Sultan'ın 1708'deki düğünlerini anlatan Anonim Sûrnâme; 1709'da III.Ahmed'in kızı Fatma Sultan'ın düğününü anlatan Anonim Sûrnâme; 1710'daki II.Mustafa'nın kızı Safiye Sultan'ın düğününü ele alan Anonim Sûrnâme; Üçüncü Ahmed'in Süleyman, Mehmed, Mustafa adlı şehzadelerinin sünnet düğününden bahseden Hüseyin Seyyid Vehbî'nin Sûrnâmesi; yine 1720'deki III. Ahmed'in şehzadelerin sünnet düğününü anlatan Hâfız Mehmed Efendi'nin Sûrnâmesi (müellif eserinde ayrıca merhum Sultan II.Mustafa'nın kızı Ayşe Sultan ile Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa ve diğer kızı Emetullah Sultan ile Osman Paşa'nın evlendiğinden bahsetmiştir. Fakat bu düğünün ayrıntılarına girmeden sadece nikâhlarını konu almıştır); 1724'teki III.Ahmed'in kızları Ümmü Gülsüm, Hatice Sultan, Atike Sultan'ın evlenmelerini konu alan Anonim Sûrnâme; III.Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın 1759'daki doğumunu anlatan Haşmet Sûrnâmesi; I.Abdülhamid'in 1776 Aralık ayında doğan kızı Hatice Sultan için düzenlenen şenliği anlatan Melek İbrâhim Sûrnâmesi çalışmada yararlanılan en önemli sûrnâmeler olmuştur.

Bahsettiğimiz bu sûrnâmelerin çoğu bugün birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve günümüz diline çevrilmiştir. Bu çalışmaların en kapsamlısı Prof. Dr. Mehmet Arslan'ın Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri adlı eseri olmuştur. Hazırlamış olduğu eserinde İntizâmî Sûrnâmesi, Vehbî Sûrnâmesi, Lebib Sûrnâmesi, Hâfız Mehmed Sûrnâmesi, Haşmet Sûrnâmesi, Nâbî Sûrnâmesi ve müellifi bilinmeyen anonim eserler dahil birçok sûrnâmeyi ele almıştır. Şenliklerle ilgili en kapsamlı araştırmayı yapmış olan Mehmet Arslan bu çalışmasında genel olarak sûrnâmeleri tahlil etmiştir. Dolayısıyla yukarıda zikrettiğimiz sûrnâmelerde Mehmet Arslan'ın yazmış olduğu eserinden faydalandık.

Bizim çalışmamızda ise kullanılacak kaynaklar mümkün olduğunca çeşitlendirilmeye çalışıldı. Birbirini destekleyen kaynaklar kullanıldığı gibi birbirine karşıt fikirler taşıyan kaynaklardan da yararlanıldı. İyi ya da kötü niyetle; doğru ya da yanlış, veyahut eksik de olsa bize farklı bakış açısı kazandıran ve kültürümüzü farklı değerlendirmeye tâbi tutan yabancı kaynaklar, özellikle o dönemde ele alınan sefaretnâmeler, seyahatnâmeler ve günlükler kaynakçada yerini aldı.

Bunlarla birlikte Osmanlı tarihi araştırmacılarının en temel kaynaklarından olan kronikler, seyahatnâmeler, ıslahatnâmeler incelediğimiz önemli eserler arasındadır.

Kroniklerde başta Klâsik dönemi aydınlatan Aşıkpaşaoğlu'nun eserinden faydalandık. 15.yy. başlarında yazıldığı düşünülen Yahşi Fakih'in Menakıbnâmesi'ni, Aşıkpaşaoğlu'nun onu yirmili yaşlarda görmüş ve okumuş olmasından dolayı; ayrıca Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, II.Murad ve Fatih dönemlerinde yaşaması nedeniyle kuruluş devrinin en temel eseridir.

Osmanlı tarih yazıcılığında olayların biraz daha detaylı olarak anlatılması II.Bayezid devrinden itibaren başlamıştır. Bu dönem ve sonrasında yararlandığımız kronik sayısı da artmıştır. Tursun Bey'in Tarih-i Ebû'l-Feth'i, Hoca Sadettin Efendi'nin Tacü't-Tevarih'i, Naîmâ Mustafa Efendi'nin Naîmâ Târihi, Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd'in Çeşmî-zâde Tarihi, Râşid Mehmed Efendi'nin Târîh-i Raşid'i, Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih'i, Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa'nın Nusretnâme adlı eseri, Abdurrahman Abdi Paşa Vekayinâmesi Osmanlı tarihini aydınlatan ve çalışmamızda kullandığımız mümtaz eserlerdir.

Sır kâtipleri tarafından Osmanlı padişahlarının yaptıkları günü gününe yazılmıştır. Vekâyinâme, zabt-ı vekâyi-i yevmiyye, vukuat-ı yevmiyye, mazbata-i yevmiyye, tesvid-i vukuat, zabt-ı vekâyi-i yevmiyye-i hazreti cenâb-ı şehriyari gibi adlandırılan ya da hiçbir

başlık taşımayan notlar ve sır kâtiplerinin dışında hadiseleri günlük olarak anlatan müelliflerin (Vakıat-ı ruzmerre, ceride, ruzname, vakaname; ruznamelerle karıştırılmaması için ruzmerre olarak anılırlar.)[2] eserleri de çalışmamızda faydalandığımız kaynaklar arasında yer almaktadır. Bunlardan en erken tarihli Yavuz Sultan Selim'in seferlerine katılan Haydar Çelebi Ruznamesi'dir. Bu kayıtlar padişahları yakından tanıyabilmek için büyük önem arzetmektedirler. Dönemin siyasî, sosyal, kültürel olayları, İstanbul tarihi ve pek çok husus hakkında değerli bilgiler taşımaktadırlar. Özellikle düğünler, bayram merasimleri, donanma merasimleri, padişahların gezileri, spor faaliyetleri hakkında bilgi edinmede ruznameler göz önünde bulundurulması gereken mühim belgelerdir.

Tahlil ve tenkit açısından araştırmalar, akademik çalışmalar; farklı belgelere, kaynaklara ve görüşlere ulaşmayı sağladığı için mümkün olduğunca göz önünde bulundurularak tezde yerini aldı.

Terimler, kavramlar konusunda Türk Dil Kurumunun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlük başta olmak üzere Mehmet Zeki Pakalın'ın Tarih Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Şemseddin Sâmi'nin Kâmûs-ı Türkî başta olmak üzere, etnoloji, antropoloji sözlüğü gibi diğer beşeri bilimlerin sözlüklerinden de yararlanıldı.

I.1.4. Araştırmanın yöntemi

Çalışmada yöntem olarak tarama (kaynak arama), tasnif (sınıflandırma), tahlil (çözümleme), tenkit (eleştiri) ve terkip (sentez) sırası gözetildi. İlk olarak konu ile ilgili arşiv belgeleri ve kronikler tarandı. Araştırmayı devam ettirebilecek, önemli veriler sunabilecek yeterli düzeyde arşiv belgelerine ulaşılarak çalışmanın ilk adımı atıldı.

Kaynak tarama aşamasından sonra elde edilen kaynaklar konularına göre tasnif edildi. Zira tasnif, çalışmada kaynakları inceleme ve okumada kolaylık sağladığı gibi çalışmanın içerik kısmının iskelet yapısını da oluşturdu.

Tarama ve tasnif aşamalarından sonra zorlayıcı bir aşama olan çözümleme aşamasına geçildi. Burada kaynakların ne anlattıkları, neyi anlatmak istedikleri incelendi. Çünkü belgeler konu hakkında bazen çok sınırlı bilgi verebilirler. Bunun için, elde edilen verilerin kaynak değeri açısından yeterliliğine bakılarak nesnelliği, güvenirliliği, kanıtlanabilirliği incelendi. Hangi konu için ne kadar veri kullanılacağı belirlendi. Bu

[2]Fikret Sarıcaoğlu (2008). Rûznâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* [DİA]. C.[Cilt]:35. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı [TDV], s.[sayfa]: 278.

aşamada yazılacak konunun ana başlıkları ve içindekiler kısmı ana hatlarıyla daha da belirginleşmiş oldu.

Bundan sonra tenkit aşamasına geçildi. Bu aşamada kaynakların verdikleri bilgilerin doğru olup olmadığı araştırıldı. Edward Hallet Carr'ın dediği gibi "Tarihi olgular bize arı olarak gelmezler, kayıt tutanın zihninden kırılarak yansırlar."[3] Dolayısıyla tenkit, özellikle sûrnâmelerle yabancı yazarların eserleri incelenirken yapıldı. Sûrnâmeleri yazan tarihçiler ile yabancı yazarlar ve elçilerin kültürümüze, tarihimize bakış açısı farklı olduğu için bunlar arasında mukayese yapıldı ve verilerde tutarlılık arandı. Son olarak analizi ve kritiği yapılan veriler değerlendirilerek yazım aşamasına geçildi.

Giriş kısmında; tezin önemi, amacı ve kapsamı, kaynakları, yöntemi hakkında bilgiler verildi. İkinci kısımda eğlence ile ilgili sık kullandığımız, birinin tanımında diğerinden yararlandığımız; ritüel, ayin, tören, bayram, şenlik gibi kavramlar açıklandı. Bu kavramlar birbirleriyle iç içe geçmiş uygulamalara sahip oldukları için yeri geldiğinde birbirlerini karşılamak üzere kullanılmaktadır. Anlamları birbirine yakın olan bu kavramları açıklamadaki gaye, eğlencenin bu kavramları hangi yönlerden kapsadığını ele alarak konumuz gereği eğlence kavramını daha iyi anlamak ve açıklamaktır.

Üç bölüm halinde hazırlanan tezin birinci bölümünde Osmanlı öncesi eğlence hakkında kısaca bilgi verilmeye çalışıldı. Bu kısım, İslâmiyet öncesi Türk devletleri ve toplumlarında eğlence, Türk-İslâm devletleri ve toplumlarında eğlence olmak üzere iki ayrı başlık halinde ele alındı. İslâmiyet öncesi Türk devletleri ve toplumlarında eğlence toylar, bayramlar ve düğünler şeklinde alt başlıklar halinde ele alınarak değerlendirildi. Burada en çok yararlandığımız kaynaklar Orta Asya Türk kültür ve tarihine ışık tutan Orhun Abideleri, Dede Korkut Destanları ve Oğuz Han Destanı olmuştur. Bahaeddin Ögel'in Türk kültür tarihi ile ilgili yaptığı çalışmalar, başvuru kaynağımız olmuştur. Türk-İslâm devletleri ve toplumlarında eğlence kısmında Osmanlı'nın kurumlarıyla ve kültürleriyle en çok etkilendiği Büyük Selçuklu Devleti ve Anadolu Selçuklu Devleti ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Tezin asıl kısmı olan ikinci ve üçüncü bölüm, mutad günlerde düzenlenen eğlenceler ve mutad günler haricinde düzenlenen eğlenceler olmak üzere belirlendi. Görüleceği üzere mutad günlerde yapılan eğlencelerin toplumsal yönü ağır basarken,

[3]Edward Hallett Carr (2005). *Tarih nedir?*. Çeviren [Çev.]: Misket Gizem Gürtürk. 8.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, s.26.

diğer günlerde yapılan eğlenceler daha çok hanedan ve ekabiri ilgilendirmektedir. Böylece Osmanlı Devleti'nde 18.yy.'ın sonlarına kadar saray ve çevresindeki eğlenceler hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Anlaşılmayı kolaylaştırmak için bölüm alt başlıkları kutlama gerekçelerine, önemli olaylar ve günlere göre velâdet-i hümâyûn, sûr-ı hitan ve sur-ı arûs, bayramlar, zafer kutlamaları (fetih şadmanlığı), donanma şenliği olarak ele alındı. Padişahların cülûsları da sevinçli bir gündür ancak tahta çıkışlar törensel ağırlıklı olarak gerçekleştirildiği için alt başlık olarak dahil etmedik. Şenlikler ve eğlenceler hikâyemsi tarzda aktarılırken tarih yazmanın en zor tarafı olan izah ve tahliller yapılmaya çalışıldı.

Tezin sonuç bölümünde düzenlenen eğlencelerin politik, sosyal, ekonomik, eğitsel, sanatsal açıdan özet şeklinde değerlendirmesi yapıldı.

I.2. Eğlence İle İlgili Kavramlar

Durmak, kalmak, beklemek anlamına gelen eğ/eg kökünden eğ-len-ce şeklinde türeyen kelimenin Anadolu Türkçesinde yer aldığı söylenir. Bir yerde durup toplanarak, kalarak düzenlenen tören anlamına gelmektedir. Aynı kökten türeyen eğlenmek (eğ-l-e-n-mek) fiilinin kök anlamı belli bir yerde durmak, eğlemek olayını kendi kendine uygulamak manasına gelirken anlam genişlemesiyle gülerek söyleşmek, konuşmak, yiyip içmek, oynamak olarak kullanılmaktadır.[4]

Neşeyle hoşça vakit geçirme olarak tanımlayabileceğimiz eğlence, faydasız ve önemsiz şey, bir şeyin çok kolay olması, alaya alma, gülünç durum gibi değişik anlamlarda da kullanılmaktadır.

Konumuz dahilinde eğlence, sıkılmadan hoşça vakit geçirme faaliyetleri olarak ele alınmaktadır. Bireyin gönlünü eğlendirecek, bireyde sevinç, mutluluk, neşe gibi duyguları uyandıracak etkinliklerdir. Dolayısıyla eğlence, oyun, hareket, müzik, dans, yarışma, gösteri gibi eylem ve etkinlikleri içermektedir. Bu kapsamda çalışmamıza eğlence unsurlarını içeren bireye sefâ ve ferahlık veren düğün, bayram, şenlik ve benzeri çeşitli kutlamalar dahil edildi.

[4]İsmet Zeki Eyuboğlu (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. 2. Basım. İstanbul: Sosyal Yayınlar, s.221.

I.2.1. Ritüel

Latince 'kutsal adet' demek olan ritus yada rit, Almanca'da [Alm.] rit, Fransızca'da [Fr.] rite, İngilizce'de [İng.] rite olarak geçmektedir.[5] Etnoloji Sözlüğü'nde "Din, tapınma, büyü ya da ergenlikle ve geçiş dönemleriyle ilgili geleneksel tören, ayin." olarak açıklanmaktadır.[6] Sibel Özbudun'un Encyclopaedia Britannica'dan aktarımına göre rit, "İnsanların uzlaşımsal simgesel anlam yükledikleri geleneksel uygulamalar."dır.[7] Rite, genellikle geleneklerle belirlenmiş nitelikleri bulunan davranış şeklini, ayinin kurallarını ve uygulanış tarzını ifade etmek için kullanılmaktadır.[8]

Bu kökten türeyerek bir dizi ritin uygulanmasında öngörülen düzen olarak açıklayabileceğimiz ritüel,[9] İng.'de (rit-ual) özellikle dini törenlerde her zaman aynı yolla gerçekleştirilen bir dizi davranış, ayine ait, ayin kabilinden, dinsel törene ait, dini ayin ve merasim anlamlarına gelmektedir.[10] Dilimize Fransızca rituel kelimesinden geçmiş olan ritüel, Türk Dil Kurumu [TDK] Sözlüğünde isim halinde 'ayin', sıfat halinde'adet haline gelmiş'olarak açıklanmaktadır.[11]

Bireysel ya da kolektif olabilen ritüellerin en belirgin yönü, belirli zamanlarda belirli kalıplarla tekrarlanan bir inanca dayalı hareket tarzlarından, eylemlerden meydana gelmesidir. Ancak, ritüeller, belirli ilkelere sahip olmakla birlikte, zaman ve geleneklere bağlı olarak yavaşta olsa değişebilen esnek bir yapıya da sahiptir.

Sosyoloji ve psikanalize göre gündelik yaşamda da yerini alan ritüellerin bir çoğunun ortaya çıkmasının ve sürdürülmesinin temelinde kavimlerin/toplumların varolan inançlarını, geleneklerini zamanla unutulma tehlikesinden koruma duygusu yatmaktadır. Dolayısıyla ritüeller daha çok dini alanda doğaüstüne bağlı inançlara ilişkin kullanıldığından birçok ayin ve dini törenin temelidir.

---

[5]G. Tümer (1991). Ayin. *DİA*. C.4. Ankara:TDV, s.248; S. Veyis Örnek (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, s.204; *Oxford advanced learner's dictionary* (2000). Sixth edition. Oxford University Press, s.1018; *Redhouse sözlüğü İngilizce-Türkçe* (2013). 44. Baskı. İstanbul:SEV Matbaacılık ve Yayıncılık Eğitim Ticaret A.Ş, s.837.

[6]S. Veyis Örnek (1971), **a.g.k.**, 204.

[7]"*Rites and seremonies"*, Encyclopaedia Britannica, XIX, s.351'den aktaran Sibel Özbudun (2003). Rit. Antropoloji Sözlüğü. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, s.716.

[8]G. Tümer (1991), **a.g.k.**, 248.

[9]S. Özbudun (1995). *Ayinden törene: Siyasal iktidarın kurulma ve kurumsallaşması sürecinde törenlerin işlevleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.5.

[10]*Oxford advanced learner's dictionary* (2000), s.1018; *Redhouse sözlüğü İngilizce-Türkçe* (2013), s.837.

[11]TDK (2011). *Türkçe sözlük*. 11.Baskı. Ankara, s.1980.

I.2.2. Ayin

Farsça asıllı bir kelime olup görenek, âdet, resm, tarz, usul, töre, kanun, âdap, ibadet, ibadet tarzı anlamlarına gelmektedir.[12] Etnografik açıdan, gizli bir kuvveti belirli bir eyleme yöneltmeyi amaçlayan büyü olarak tanımlanmaktadır.[13] TDK Sözlüğünde, "dini tören, ritüel" olarak geçmektedir.[14]

Siggins'ten aktaran Sibel Özbudun, ayinin dört farklı alanda kullanımı olduğunu yazar. İlkel toplulukların büyüsel, dinsel ayinleri açısından, sıkça özel sözcük biçimleriyle ya da özel (ve gizli) bir sözlükle gerçekleştirilen işlemler sistemi, gizemli varlık ya da güçlere göndermede bulunan durumlar için önceden belirlenmiş formel davranış, din ya da büyüyü içeren ve geleneklerce kurulmuş eylemler dizisi olarak tanımlarken; psikanalizde obsesif-kompülsif davranış; psikolojide gündelik yaşamda tekrar edilen davranışlar; etolojide bazı türlerde görülen ve birincil dürtülerin giderilmesine yönelik olmamakla birlikte tekrar edilen davranışlar olarak açıklamaktadır.[15] Aynı yazarın Sumner'den aktardığına göre ayin, "törelerin gelişip kurumsallaşma sürecidir."[16]

Günlük yaşamda en çok kullanılan ve ayin denilince akla ilk gelen başta açıklanandır. Ayin insanlık tarihi kadar eskidir ve çıkış yeri ilkel topluluklara kadar gitmektedir.

İnsanın tapınma ihtiyacı, bilinmedik olaylar karşısında duyduğu korku ve endişeler, yaşam üzerinde denetim sağlamaya çalışması, insanı bir takım usullere bağlı davranışlara yöneltmiştir.

Tabii afetlerden korunma, yağmur gibi çeşitli tabiat olayları vesilesiyle ayinler düzenlendiği gibi ergenlik, evlenme, ölüm gibi geçiş dönemleri için; ayrıca tanrının hoşnutluğunu kazanma, ibadet görevini yerine getirme gibi vesileler dolayısıyla da ayin düzenlenmektedir.

---

[12]Mehmet Zeki Pakalın (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-1*. İkinci Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. s.124; Şemseddin Sami (2015). *Kamus-ı Türkî*. Hazırlayan [Haz.]: Paşa Yavuzarslan. 2.Baskı. Ankara: TDK, s.86; *Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi* (1992). Ayin. C.2, s.392

[13]*Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi* (1992). Ayin. C.2, s.392

[14]TDK (2011), **a.g.k.**, 205.

[15]Lorraine D. Siggins (1983). *Psychoanalysis and ritual*. Psychiatry. 46:2-152'den aktaran S. Özbudun (1995), **a.g.k.**, s.5

[16]W.Graham Sumner (1979). *Folkways and mores*. New York: Shocken Books'tan aktaran S. Özbudun (1995), **a.g.k.**, s.6.

Ayinin en belirgin özelliği toplu halde belirli usulle yapılması ve dinî niteliğe sahip olmasıdır. İnanç ve geleneklere bağlı olarak her topluluğun kendine özgü ayinleri vardır ancak genele baktığımızda ayinler sözlü, hareketli, musikîli olmaktadır.

İlkel kabilelerden günümüze kadar hemen hemen her dinî toplulukta çeşitli ayinlere rastlanmaktadır. İlkel kavimlerde büyücülerin yönetiminde şarkılı, danslı törenler yapıldığı gibi ilâhî dinlerden Hristiyanlık, Yahudilik ve İslâm'ın çeşitli mezheplerinde de ayinler düzenlenmektedir. İslâm mezheplerinden özellikle Alevîlik, Bektaşîlik ve Mevlevîlik gibi bazı mezhep ve tarikatlarda kendilerine ait usullerle ayin uygulanmaktadır. Kiliselerde yapılan ayinleri, İslâm topluluklarından Mevlevîlerin ayinlerini ve Bektaşîlerin Cem törenini, Şiîlerin Muharrem ayinini örnek gösterebiliriz.

I.2.3. Tören

Türkçe'de töre sözcüğünden türediği söylenilen tören[17] önemli bir günü, bir kişiyi anma, kutlama amacıyla veya nişan, evlenme, ölüm gibi çeşitli durumlar için düzenlenir. Tören belirli bir grup tarafından düzenlenip sunulurken diğer bir kesim törende seyirci konumundadır.

'Tören'in özünde belli bir olay, kişi veya değer ayırt edilip sembolleştirilerek bunların anlam ve öneminin güçlendirilmesi vardır.[18] Olay, kişi veya değer yükseltilir ve yüceleştirilir. Böylece törenler övgüye, cesarete, güvene ihtiyaç duyan insanlar için manevî destek sağlar.

Tören kelimesi Alm. zeremonie, Fr. cérémonie, İng. ceremony olarak karşılık bulmaktadır.[19] Kelime Fr. cérémonie'den dilimize seremoni olarak geçmiştir.[20] Seremoni,"Birçok ritin bir araya gelmesiyle kurallara uygun bir biçimde, dinsel ya da

[17]Tören kelimesinin Türkçemizde töre sözcüğünden türediği söylenmektedir. Töre, eski metinlerde törü olarak geçmektedir. Zamanla törü-türe-töre biçimlerinde değişmiştir. Divanü Lûgat-it-Türk'te törü, düzen, nizam, görenek, âdet anlamlarını karşılamaktadır. Bkz.: Kaşgarlı Mahmut (1985a). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi-I*. Tercüme [Trc.]:Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi**,** s.106; Kaşgarlı Mahmut (1985b). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi-II*. Trc.:Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.18, 25; Kaşgarlı Mahmut (1985c). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi-III*. Trc.: Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.120, 221. TDK Sözlüğünde töre, bir toplulukta benimsenmiş, yerleşmiş davranış ve yaşama biçimlerinin, ahlâkî davranışların, adap ve kuralların, görenek ve geleneklerin, ortaklaşa alışkanlıkların bütünüdür. Bkz.: TDK (2011), **a.g.k.**, s.2377. Dolayısıyla töre için anane, kanun, usul gibi kelimeler eş anlamlı olarak kullanılabilir.

[18]TDK (2011), **a.g.k.**, s.2378.

[19]S. Veyis Örnek (1971), **a.g.k.**, s.229.

[20]TDK (2011), **a.g.k.**, s.2070.

toplumsal amaçlı düzenlenen toplantılar." olarak açıklanmaktadır.[21] TDK Sözlüğünde genellikle resmî yerlerde uyulması gereken kuralların tümü anlamına gelmektedir.[22]

Arapça'dan dilimize geçen resmî muameleler, resmî işlemlerde yol, yöntem anlamına gelen merasim kelimesi de tören yerine kullanılmaktadır.[23]

Birçok yerde ayin kelimesinin de törenle eş anlamlı olarak kullanıldığını görebilmekteyiz. Ancak ayin daha çok dinî alanda kullanılırken tören hem dinî hem de seküler durumlarda kullanılan daha geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sibel Özbudun, tören kavramının ortaya çıkışının ayinin dönüşümüyle birlikte olduğunu yazar. Bu görüşe göre ayinler, Ön Asya'da, Neolitik sonlarında siyasal iktidarların biçimlenmesi sürecinde iktidarın meşruluğunu sağlamak, onu toplumun tümüne benimsetmeye çalışmak, iktidarın göksel kaynaklarını vurgulamak amacıyla ideolojik bir unsura dönüşmüştür.[24]

Törenler, ideolojileri yaygınlaştırıcı araç olarak kullanılmaya devam ederken 18.yy.'da Batı Avrupa'da başlayan ulus-devlet oluşumuyla birlikte farklı bir boyut kazanmıştır.[25] Yüzyılın getirdiği düşünsel eğilimlerle birlikte birçok tören dinsel bağıntılardan koparak seküler bir içerik kazanmıştır.

I.2.4. Bayram

Bayram kelimesini, Türkçemizin yazılı kaynaklarından en erken Kaşgarlı Mahmut'un Divanü Lûgat-it-Türk adlı eserinden öğrenebiliyoruz. Eserde bayram kelimesi badhram/bedhrem, beyrem olarak farklı biçimlerde geçmektedir. Sevinç ve eğlence günü anlamlarına gelmektedir.

Bedhrem maddesi, halk arasında gülme ve sevinme olarak geçmektedir. Bir yer ışıklar ve çiçeklerle bezendiği zaman o yere, gönül açan yer anlamına gelen bedhrem yer denir. Ancak yazar kelimeyi Farslardan dahi duyduğunu ve kelimenin aslının ne olduğunu bilmediğini de belirtmektedir. Ayrıca Oğuzların 'zel/z' harfini 'y' ye çevirdiklerini, bayram gününe beyrem dediklerini ve bunun sevinç ve eğlence günü demek olduğuna da değinmiştir.[26]

[21]S. Veyis Örnek (1971), **a.g.k.**, s.229.
[22]TDK (2011), **a.g.k.**, s.2070.
[23]TDK (2011), **a.g.k.**, s.1655; Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.784.
[24]Bkz. S. Özbudun (1995), **a.g.k.**
[25]Bkz. S. Özbudun (1995), **a.g.k.**
[26]Kaşgarlı Mahmut (1985a), **a.g.k.**, s.464.

Yine beyrem maddesinde benzer şekilde bunun sevinç ve eğlence günü demek olduğunu, bedhrem kelimesinden bozularak geldiğini söylemektedir. Bunun İslâm öncesinde olmadığını, eğer olsaydı Türklerin bileceklerini, kelimeyi dillerinde 'zel' harfini 'y' yapanların bildiklerini yazmaktadır.[27]

Kelimenin aslının Farsça'dan geldiği üzerinde durulmaktadır. Yiyip içme, konuşup eğlenme meclisi demek olan 'bezm' kelimesinin m sesi düşmüş şekilde 'bez' ile hoş ve sevinçli anlamını taşıyan 'râm' kelimesinin birleşmesiyle meydana geldiği söylenmektedir. Bezrâm, neşeyle konuşup eğlenme, yiyip içme meclisi anlamına gelen bir birleşik isimdir.[28]

Günümüz Türkçesinde bayram, millî veya dinî önemi olan, kutlanan gün veya günler olarak tanımlanmaktadır. Kelimenin mecazen kullanımında sevinç, neşe anlamını verdiği de bilinmektedir.[29]

Diyebiliriz ki bayramlar, dinî veya millî açıdan önemi olan, sevinç, neşe gibi duyguları canlandıran, belli bir zamana ya da takvime bağlı olarak topluca kutlanan özel günlerdir.

Bayramlar, insanlık tarihi kadar eskidir. Kökeni dinsel inanç ve törenlere kadar gitmektedir ancak doğayla da ilişkili olan bayramlar vardır. Örneğin, ilkbahar yağmurları, tohum atma, hasat ve bağbozumu zamanları; kiraz bayramı, üzüm bayramı vs.

I.2.5. Şenlik

Şenlik kelimesinin Farsça 'şen' sözcüğünden türediği söylenmektedir.[30] Sözlüklerde şenlik ilk olarak sevinç, neşe, göze ve gönle hoş görünen durum, mesrûriyyet, memnûniyyet olarak geçmektedir. Yine bununla ilintili olarak yaşanılan bir yerin güzel işlenmiş şen ve mamur olduğu ifade edilmektedir.[31]

Konumuzla ilgili olan şenlik kavramı yukarıda verilen açıklamalarla bağlantılı olarak, belirli günlerde yapılan, coşku veren eğlendirici gösteriler olarak tanımlanmaktadır.[32]

---

[27]Kaşgarlı Mahmut (1985c), **a.g.k.**, s.176. Kaşgarlı Mahmut, bu ifadesinde bayram kavramını muhtemelen dinî alanla sınırlandırmıştır. Burada kullandığı genel anlamda bayram, halka sevinç ve eğlence veren gündür.
[28]S. Erdem (1992). Bayram. *DİA*. C.5. Ankara: TDV, s.257.
[29]TDK (2011), **a.g.k.**, s.288.
[30]M. Nihat Özön (1988). *Küçük Osmanlıca-Türkçe sözlük*. 4. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, s.719.
[31]TDK (2011), **a.g.k.**, s.221; Ş. Sami (2015), **a.g.k.,** s.1136-1137.
[32]TDK (2011), **a.g.k.**, s.2215.

Kamus-ı Türkî'de şenlik, "donanma, şehrâyîn, îkâd-ı kanâdil ile türlü oyunlarla ve top tüfek atmakla i'lân-ı meserret" olarak açıklanmaktadır.[33]

Şenlik, bir toplumun özel addettiği günlerde topluca kutlamalar yaparak, yiyip içerek, oynayarak, çeşitli gösteriler düzenleyerek geçirdiği bir eğlence türüdür. Fıtrata uygun, belirli adap çerçevesinde gerçekleştirilen eğlenceler insanlarda sevinç, neşe, mutluluk gibi olumlu duyguları canlandırır.

Kelimenin sinema ve tiyatro alanında karşılığını Fransızca'dan dilimize geçen festival sözcüğüyle görürüz. Sanatsal alanda festival, bir sanat dalında oyun, film veya gösterilerin sonunda ödül, derece verilmesi biçiminde düzenlenen özel önemi olan gösteri dizisidir.[34]

[33]Ş. Sami (2015), **a.g.k.,** s.1137
[34]TDK (2011), **a.g.k.**, s. 864, 2215.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLI ÖNCESİ TÜRK VE İSLÂM DEVLETLERİNDE EĞLENCE

1.1. İslâmiyet Öncesi Türk Devletleri ve Toplumlarında Eğlence

Bilindiği gibi Türklerin İslâm öncesi dönemlerde yaşam tarzları, yaşadıkları coğrafî bölgenin özellikleriyle büyük ölçüde bağlantılı olan atlı-göçebe kültürdür. Dolayısıyla eğlence ve kutlamalarda atlı-göçebe kültürle toplumdaki hâkim inançların izlerini görmekteyiz. Yazının kullanılmasından önceki zamanlarda oluşan bu kültürün etkileri ve uygulamaları, Osmanlı Devleti zamanına hatta günümüze kadar gelmektedir. Tabii ki bunun büyük payı Türklerin milli kimliklerine bağlılığında yatmaktadır.

1.1.1. Toylar

Kaşgarlı Mahmut toy kelimesini, ordu karârgâhı, hakanın ordu kurduğu yer olarak açıklamıştır.[35] Tarihî kaynaklarda ise genellikle önemli devlet meselelerinin görüşülüp karar verildiği, aynı zamanda hakanın veya beylerin maiyetine ve halkına verdiği yemekli toplantılar, büyük ziyafetler; çeşitli vesilelerle önemli günlerde yapılan kutlamalar gibi anlamlara gelen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türk kültüründe toyların önemli bir yeri vardır. Eski Türk hükümdarları beylerine ve halkına doğum, tahta çıkma, zafer gibi vesilelerle tahta çıkma toyu, geleneksel devlet toyu (ulu toy), töre toyu, doğum ve ad verme toyu, dilek ve şükran toyu, zafer toyu, av toyu, elçi kabul etme toyu gibi çeşitli toylar düzenlerdi.

1.1.1.1. Tahta çıkma toyu

Türk hükümdarları beylerine ve halkına tahta çıktığını duyurmak, onların kendisine olan itaatini ve bağlılığını görmek için tahta çıkma toyu düzenlerdi. Bu kutlama devlet yönetimini ilgilendirdiğinden dolayı askerî ve idarî tören olarak değerlendirilebilir.

Bu konuda Oğuz Han Destanı bize önemli veriler sunmaktadır. Destan'da anlatıldığına göre Oğuz Han büyük bir yemek ziyafeti verir. Kırk masa dizdirip çeşitli yemekler, tatlılar ve içecekler hazırlatarak büyük bir toy düzenler. Ziyafet sonunda ise

[35]Kaşgarlı Mahmut (1985c), **a.g.k.**, s.141. Toy ile kengeş bazı kaynaklarda birbirinin yerine kullanılmaktadır, ancak toy daha geniş manada, toplanılarak önemli konuların müzakere edildiği, alınan kararların duyurulduğu ve yemekli ziyafetlerin düzenlendiği ortam iken kengeş ya da keneş daha çok önemli meseleleri müzakere etme, danışma, görüşme anlamına gelmektedir. Kengeş için bkz. Kaşgarlı Mahmut (1985c), **a.g.k.**., s.365, 393, 394, 396.

kendisinin kağan olarak başa geçtiğini ilân eder, aynı zamanda komşu bey ve hükümdarlara elçiler göndererek kağanlığını bildirir.[36]

Türk geleneklerinde kutlamalar muhakkak yemekli olarak yapılırdı. Dolayısıyla Türk mutfağının lezzetli ve çok çeşitli olmasında farklı iklim, bölge ve kültürlerin yanı sıra konukseverlik duygusu etkili olmuştur. Tahta çıkma toylarında hükümdar maiyetine ve halkına büyük bir ziyafet düzenleyerek onlara olan cömertliğini ve koruyuculuğunu gösterir, onların gönlünü baştan kazanmayı sağlardı.

Oğuz Kağan Destanı'nda anlatıldığına göre; Tuman Han, tahta çıkma toyu için hazırlanan hayvanların kurtlar tarafından telef edilmesine engel olarak, hem devlet adamları ve hem de halkı ile daha ilk günlerden arasının bozulmasını istemiyordu. Zira bu olay gerçekleşirse Tuman Han'ın başa gelişi uğursuz olarak görülecekti.[37]

Bahsedilen birçok toy ve eğlencelerdeki yemeklerin hemen hemen hepsinde kırmızı et bulunurdu. Bunun için herkese yetecek kadar çok sayıda kurban kesilirdi.

Reşideddin'in Oğuznâmesi'nde, Kayı İnal Han oğlu Tuman, küçük yaşta olduğu için yerine naiplik yapan Köl Erki Han'dan belirli olgunluğa erişince irsen ve asaleten[38] tahtı istediğinde, Tuman Han adına yemekli toy tertip edilmiştir. Yedi gün yedi gece devam eden toyda dokuz yüz koyun ve dokuz kısrak kesilmiş, ayrıca kase sunma merasimi için üç bin koyun ve otuz kısrak hazırlanmıştır.[39] Köl Erki Han'la tahtı bir süre paylaşan Tuman Han, daha sonra altın evini ve diğer evleri kurdurup on üç gün süren toy yaparak yönetime tek başına geçmiştir.[40]

Özellikle tahta çıkma törenlerinde kadeh sunma merasiminin yapıldığını görmekteyiz. Ağabeyi Duylu Kayı'nın yerine geçen Köl Erki, Tuman rüşde erince halkın ileri gelenlerini davet edip büyük bir ziyafet tertip ettiğinde, bilge Korkut'a diz çökerek kımızlı kadehi sunmuştur.[41] Köl Erki Han'dan tahtı devralan Tuman Han'ın yedi gün yedi

---

[36]Bahaeddin Ögel (2010). *Türk mitolojisi-1 (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. 5.Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.118.

[37]Zeki Velidî Togan (1982). *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili*. 2.Baskı. İstanbul: Enderun Yayınları, s.57-58.

[38]Eski Türklerde egemenlik anlayışı kut inancına dayanmaktaydı. Buna göre, devleti yönetme yetkisinin hakana Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Kut, kan yoluyla babadan oğula geçerdi. Yani belirli bir aileye, hanedana mensup erkek evlatlar tahta layık ve vâris olarak görülürdü. Bu inanış, karizmatik hükümdarlık anlayışını ortaya çıkarmış ve halkın hükümdara olan bağlılığını arttırmıştır. Yalnız, Türklerde hakimiyet ilâhî kaynağa dayanmakla birlikte Tanrı-Kral anlayışı görülmemiştir.

[39]Z.Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.56-58.

[40]Z.Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.61.

[41]Korkut'a kase sunan Köl Erki Han, Duylu Kayı'nın oğlu Tuman küçük yaşta olduğu için yerine vekil olarak geçmiştir. Korkut'un kase sunduğu, Tuman Han asaleten tahta geçmiştir. Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz). *Şecere-i terakime*. Haz. Muharrem Ergin. Tercüman: 1001 Temel Eser, s.61.

gece devam eden toyunda kase sunma merasimi için üç bin koyun ve otuz kısrak hazırlanmış; Korkut, Tuman Han'a kase sunmuştur.[42]

Kaynaklara göre düzenlenen toylar genellikle günlerce sürmekteydi. Oğuz Destanı'nda, Buğra Han'ın oğlu Kara Tekin, babasının yerine bey seçildiği günden itibaren başlayarak yedi gün boyunca toy yapmıştır.[43] Yine bahsedildiği gibi, Tuman Han'ın tahtı devraldığı toy yedi gün yedi gece sürmüştür. Tuman Han, yönetimi Köl Erki Han olmadan tek başına idare ettiğinde ise on üç gün süren toy yapmıştır.

To-ba'larda, Hıtaylarda ve Göktürklerde tahta çıkma törenleri göğe çıkma gibi kutsal görülmüştür. Törendeki işleyişte, Gök Tanrı dininin ve Şaman inancının izlerini görebilmek mümkündür. Altay ve Sibirya şamanizminde, şamanlar beyaz bir keçe üzerine konurdu. Dokuz kişinin tuttuğu keçe havaya kaldırılır ve dokuz defa döndürülürdü. Buna göre şaman, sembolik olarak göğe çıkar ve göğün dokuz katını dolaşarak yere inerdi.[44]

To-ba'lar (Tabgaç) başa geçecek kişiyi bir keçe üzerine koyup kaldırarak doğudan batıya doğru dokuz defa çevirirdi. Yine uzun süre Türk hakimiyetinde yaşayan ve Türk kültüründen etkilenen Hıtay devletinde de benzer bir tahta çıkma töreninin uygulandığından bahsedilir.[45]

Göktürk Devleti'nde de hakan için tahta çıkma töreni yapılırdı. Yeni bir hakan seçilince, ileri gelenler keçe üzerinde oturan hakanı keçenin uçlarından tutarak kaldırıp güneş yönünde dokuz kez döndürürlerdi.[46]

Orhun Abideleri'nde geçen "Tanrı gibi gökte olmuş Türk Bilge Kağanı..."[47], "...Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İlbilge Hatunu göğün tepesinde tutup yukarı kaldırmış olacak..."[48], "...babam kağanı annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı, il veren Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, kendimi o Tanrı Kağan oturttu tabi"[49] gökte çıkmak, gökte oturmak gibi sözler, Gök Tanrı dini ile şaman inancının etkilerini açıkça ortaya koymaktadır.

---

[42]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.56-57.
[43]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.64.
[44]Bahaeddin Ögel (1971b). *Türk kültürünün gelişme çağları-2*. 1.Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.152-153.
[45]B. Ögel (1971b), **a.g.k.**, s. 152-153.
[46]Bahaeddin Ögel (1982). *Türklerde devlet anlayışı 13.yy. sonlarına kadar*. 1.Baskı. Ankara: Başbakanlık Basımevi, s.65.
[47]Muharrem Ergin (2009). *Orhun abideleri*. 42.Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, s.3.
[48]M. Ergin (2009), **a.g.k.**, s.13.
[49]M. Ergin (2009), **a.g.k.**, s, 17-19.

Dikkati çeken bir unsur da, dokuz sayısıdır. Dokuz sayısı, Türklerin göğün dokuz kat olduğuna dair inançlarından kaynaklanabilir. Bununla bağlantılı olarak, dokuz sayısının tanrıya ulaşmada kutsal bir önemi olabilir. Nitekim gerek tahta çıkma toylarında gerekse aşağıda bahsedilecek diğer toylarda kesilen hayvan sayısı dokuzun katları olarak yazılmıştır. Örnek; dokuz yüz koyun, dokuz kısrak vs.

Bazı yerlerde ise yedi sayısını görmekteyiz. Bahaeddin Ögel, dokuz sayısının doğudaki Türkler için, yedi sayısının da batıdaki Türkler için kutsal olduğunu belirtir.[50] Dede Korkut hikâyelerinde yedi sayısını sık sık görürken dokuz sayısını Oğuz destanlarında daha çok görmekteyiz.

Bu doğrultuda tahta çıkma törenlerinin idarî ve askerî yönleri olduğu gibi dinî açıdan kutsal görülmesi, halkın kağana olan bağlılığını ve itaatini daha da perçinlemiştir. Hakimiyetin kaynağını ilahî güçten aldığına inanılan Türk kağanlarının da halkına karşı devleti iyi yönetmek; içte adaleti, huzuru ve refahı sağlamak; dışarda yurdu düşmanlardan korumak gibi ağır bir sorumluluk aldıklarının farkındalığını daha da arttırıcı etkisi olmuştur.

Hakan toy vermediğinde, halk bu durumdan şikayetçi olabilirdi.[51] Halkın memnuniyetini kazanma yollarından biri de toy düzenleyip, yedirip içirmekti. Nitekim gerek eski devirlerin devlet liderlerinin gerekse günümüz devlet yöneticilerinin halk için yaptıkları hizmetleri açıklama ihtiyacı duymalarının bir sebebi halkın gönlünü kazanmaktır. Benzer şekilde Kültigin anıtında "…aç fakir milleti hep toplattım. Fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım."[52], "Türk milletinin ilini, töresini tutuvermiş, düzenleyivermiş.", "Dört taraf hep düşman imiş. Ordu sevk ederek dört taraftaki milleti hep almış, hep tâbî kılmış.", "Bilgili kağan imiş, cesur kağan imiş. Buyruku yine bilgili imiş tabiî, cesur imiş tabiî. Beyleri de milleti de doğru imiş. Onun için ili öylece tutmuş tabiî. İli tutup töreyi düzenlemiş"[53] gibi sözlerin yer alma nedenlerinden biri Türk kağanlarının bunları halkına anlatma gereği duymalarındandır. Ayrıca Türk kağanları milleti için yerine getirdikleri fedakârlıkların unutulmaması ve Türk milleti varolduğu müddetçe bu düzene uyularak Türklerin uzun yıllar siyasî varlıklarını devam ettirmeleri gayesiyle de kahramanlıklarını ve hizmetlerini abidelere nakşettirmişlerdir.

[50]B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.101.
[51]B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.64.
[52]M. Ergin (2009), **a.g.k.**, s.7.
[53]M. Ergin (2009), **a.g.k.**, s.9.

Başa geçecek veliahtın belirlenmesinde de toy düzenlenirdi. Kengeşte Buğra Han'a üç oğlundan hangisinin başa geçeceği sorulduğunda ortanca oğlunun bey olarak geçmesini istemiştir ve bunu yedi gün toy yaparak kutlamışlardır.[54]

1.1.1.2. Geleneksel devlet toyu

Türk devlet ve toplumlarında önemli devlet meselelerinin görüşüldüğü kurultaylar,[55] toy şeklinde yapılmaktaydı. Kurultayların yeme-içme, yarışma gibi eğlendirici özellikleri vardı. Toy şeklinde yapılan kurultaylar, geleneksel devlet toyu ya da ulu toy olarak da adlandırılmaktadır.

Halk ile devlet arasında kaynaşmayı sağlayan, millet birliğini pekiştiren bu toplantılar ve kutlamalar için Japon bilgini Shiratori, 'festival-kurultay' deyimini kullanmıştır.[56]

Dede Korkut Destanı'nda Han Bayındır, yılda bir kez toy düzenleyip Oğuz beylerini konuklardı. Şam işi otağını kurdurur, ala sayvanı yükseltir, birçok yere ipek halıcası döşetirdi. Toyda attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirirdi.[57]

Asya Hun İmparatorluğu'nda toyların daha düzenli olarak yılda üç kez yapıldığını görmekteyiz. Mete Han (Mo-tun M.Ö [Milattan Önce] 209-174) devrinden itibaren senenin ilk ayında, ilkbaharda (5.ayda) ve sonbaharda olmak üzere, devlet işleri ve dini törenlerle ilgili üç toplantı yapıldığından bahsedilir.[58]

Senenin ilk ayında (ocak) düzenlenen toplantı daha çok dinî nitelikte olarak tanhunun sarayında yapılırdı.[59]

İkinci toplantı ilkbaharda (mayıs), Lung-ç'eng'de (Ong-kin, Ongin ırmağı vadisi, Karakurum şehri) yapılırdı. Kaynaklar ilkbaharda yapılan toplantıyı, bahsedilen üç toplantının en önemlisi ve büyüğü olarak gösterir. Bu toplantıda hükümdarlık tasdik edilir veya yeni tanhu seçilir, gerektiğinde töreye yeni hükümler getirilir, bağlılık ve sadakat yemini yenilenir, bütün ülke meseleleri görüşülüp karara bağlanırdı. Gök'e, Yer'e, atalara ve diğer tabiat güçlerine kurbanlar sunulur, at yarışları ve deve güreşleri tertip edilirdi.[60]

---

[54]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.64.
[55]Kurultay, Türkçe kurul ve Moğolca tay ekinden oluşmuştur. Bu deyimin Cengiz Han devletinden geldiği söylenir. Danışma meclisi niteliğindedir ancak son söz hakana aittir. Oğuz Türkçesindeki karşılığı kengeştir. Bahaeddin Ögel, kurultaydan din töreni, bayram, yeme-içme toyu, eğlenme ve yarışmayı da içine alan devlet toplantısı olarak bahseder. B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.73.
[56]B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.64.
[57]*Dede Korkut hikâyeleri (2018).* Çev. Ayşegül Çakan. 2.Basım. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s.9.
[58]İbrahim Kafesoğlu (2013). *Türk milli kültürü.* 35.Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.249.
[59]İ. Kafesoğlu (2013), **a.g.k.**, s.249.
[60]İ. Kafesoğlu (2013), **a.g.k.**, s.249; B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.76.

Eberhard, beşinci ayın ikinci yarısında gerçekleştirilen bu kutlamada kızların ayak topu oynadığından, kısrak kımızı içildiğinden ve şarkı söylendiğinden bahseder.[61]

Göktürkler de Hunlar gibi Çin takvimine göre senenin beşinci ayında bahar bayramı şeklinde kutlama yaparlardı. Kağanın çadırı güneşi saygılamak için doğuya, güneşin doğduğu yere dönük dururdu. Kutlamalarda kurbanlar kesilir, at yarışları yapılır, kımız içilir, şarkılar söylenerek eğlenilirdi.[62] Burada mayıs ayının ortalarında kağanın ileri gelenlerle kurban vermek için Ata Mağarası'na[63] gitmesi, Temir ırmağı kıyısında kurban vermeleri törenin dini özellik taşıdığını göstermektedir.[64]

Sonuncusu ise sonbaharda Ma-i (Şan-si) bölgesindeki Tailin'de yapılırdı. Sonbaharda, günümüz takviminde eylül ayında, savaş hareketlerinin başladığı bir döneme girildiği, atların semirdiği ve askerlik yapacak gençler işlerini bu mevsime kadar bitirdiği için toplantı düzenlenirdi. Kurultayda hayvan mevcudu tespit edilir, devletin kaynakları, askerî güç ve insan mevcudu gözden geçirilir, yere ve göğe kurban verilirdi.[65]Atların kuvvetlendiği bu mevsimde her bölgenin at yetiştiricisi seçkin atlarını getirir ve bunları güreştirirdi. Birinci gelen at toplum içinde değer ve saygı kazanırdı.[66]

Toy şeklinde düzenlenen toplantılar Cengiz Han'ın devletinde de gerçekleşmekteydi, ancak bunlara Cengiz Han'ın soyundan gelenler katılabilmekteydi. Oysa Hunlarda ve Göktürklerde hanedan ile boy beyleri ve bilgeler toplantılara girebiliyordu. Kurultay toylarına ise halk da katılabilmekteydi.[67]

Hakan tarafından düzenlenen kurultay ve toylara, bağlı boy beyleri, devlet ileri gelenleri, tâbi devletler icabet etmek, sadakat ve bağlılığını göstermek zorundaydılar. Kurultaylara ve büyük toylara katılmamak hükümdara karşı gelmek, isyan etmek, baş kaldırmak, bağımsızlığını ilan etmek manasına gelirdi ve iki taraf arasında düşmanlık başlardı.

---

[61]W. Eberhard (1996). *Çin'in şimal komşuları*. Çeviren: Niğmet Uluğtuğ. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi [TTK], s.87.

[62]B. Ögel (1971b), **a.g.k.**, s.152. Hunların, ağustos ayında da bir ormanın veya sabitleştirilmiş dalların çevresinde dönerek at yarışları yaptığından da bahsedilir. B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.64,77.

[63]Bu mağaranın Türeyiş Destanı'nda, kurdun girdiği Ata Mağarası olduğu tahmin edilmektedir. B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.77-78.

[64]B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.77.

[65]İ. Kafesoğlu (2013), **a.g.k.**, s.249; B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.64,77.

[66]Bahaeddin Ögel (1971a). *Türk kültürünün gelişme çağları-1*. 1.Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.11. Hayvanları güreştirme geleneği, Bayındır Han'ın sarayında, yılda iki kez; yaz ve güz mevsimlerinde olmak üzere yapılırdı. Bayındır Han, Oğuz beyleriyle temaşa edip eğlenirken, gençler meydanda aşık oynarlar, boğayla buğrayı savaştırmak amacıyla meydana çıkarırlardı. *Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.12.

[67]B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.64,82.

Kazan Han, Türklerde gelenek hâlini alan ve hakanın halkına karşı cömertliğini gösteren han evini yağmayı uygulardı. Kazan eşinin elini tutar, dışarı çıkar, ondan sonra İç Oğuz ve Dış Oğuz birlikte Kazan'ın evini yağmalardı. Ancak bir seferinde İç Oğuz katılırken, Dış Oğuz arada küskünlüğün çıktığını belirterek yağmaya katılmamıştı ve iki grup arasında düşmanlık başlamıştı.[68]

Benzer durumu Batı Türkistan'ın doğusundaki Wusun Kralı'nda görmekteyiz. Wusun Kralı, Orhun'a gelerek buradaki kurultaya katılıyordu. Ancak biraz güçlenince, saray toplantılarına gitmedi. Hunlar ise bu davranışa karşı ordu göndererek onları cezalandırmayı düşündü.[69]

1.1.1.3. Töre toyu

Düzenlenen toylarda Türk töresi belirlenir ve uygulanırdı. Ait olan boyun hizmetine ve liyakatına dayalı olarak bazı ayrıcalıklar tanınırdı. Toy yemeklerinde, boy beylerinin oturacakları yerler (orun),[70] ziyafette kesilen hayvanın etinden hangi parçayı alacakları (ülüş),[71] ongunları[72] belirlenmekte ve buna uyulmaktaydı.

Oğuz Han, büyük seferler düzenledikten sonra yurduna dönerek büyük bir toy vermişti. Altın evini kurdurmuş, altın kaplanmış direkleri lâl, yakut, zümrüt, firuze, inci ile süslenmişti. Dokuz bin koyun (Reşideddin Oğuznâmesi'nde doksan bin koç), dokuz yüz sığır veya at (kısrak) kestirmiş, derilerinden doksan dokuz havuz yaptırmış, dokuzuna rakı, doksanına kımız doldurtmuştu. Oğullarına nasihatler ederek onlara şehirler ve iller vermişti. Altın yayı bölüp üleşen üç oğluna ve onlardan gelecek nesillere Bozok, üç ok getiren üç oğluna ve onlardan gelecek nesillere Üçok adını vermiş; Bozokların sağ tarafta, Üçokların sol tarafta oturmalarını söylemişti. Aynı şekilde orduda Bozokların üstte ve sağ kolda, Üçokların daha altta sol kolu teşkil etmelerini buyurmuştu. Öldükten sonra tahta en büyük oğlu Kün Han'ın geçmesini, Kün Han'dan sonra Bozok neslinden kişilerin başa geçmesini vasiyet etmişti.[73] Böylece kendisinden sonra uzun yıllar uygulanacak olan Türk orun ve ülüşü oluşmuştu.

Oğuz Han oğlu Kün Han, veziri Arkıl (Irkıl) Hoca'nın nasihatine uyarak kurultay tertip etmişti. Arkıl Hoca, Oğuz'un 24 evladının her birine birer lâkap vermiş, lâkabın

---

[68]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.179-181.
[69]B. Ögel (1982), **a.g.k.**, s.76,79.
[70]Orun: Yer, mekân, mevki. Kaşgarlı Mahmut (1985c), **a.g.k.**, s.221-222; Besim Atalay (1986). *Divanü lûgat-it-Türk dizini-IV*. Ankara: TTK Basımevi, s.442.
[71]Ülüş: Pay, taksim, hisse. Kaşgarlı Mahmut (1985a), **a.g.k.**, s.62-63; Besim Atalay (1986), **a.g.k.**, s.712.
[72]Ongun: Bayrak, simge. İ. Zeki Eyuboğlu (1991), **a.g.k.**, s.336.
[73]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.40-42; Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.47-48.

kime ait olduğunu belirtmek üzere hayvanlara vurmak için birer damga tespit etmişti. Yurdunda birlik ve düzenin bozulmaması, sonraki nesillerin birbirleriyle çekişmemesi için Kün Han, eldeki toprakları, canlı ve cansız malları anlaşarak uygun bir şekilde öz kardeşlerinden ve yeğenlerinden oluşan 24 Oğuz boyu ile Oğuz'un diğer hanımlarından olan 6 kardeşe de haklarınca paylar vererek üleştirmiş, her aile bir boya ait görülmüştü. Yine Arkıl Hoca, boylar arasında anlaşmazlık çıkmaması için at etinden hangi parçanın hangi boya verileceğini belirlemişti.[74] Böylece Arkıl Hoca'nın önerisiyle Oğuz zamanında oluşan orun ve ülüş tekrarlanmış, devletin devamlılığını sağlayan töre kesinlik kazanmıştı.

Kün Han, toy yemeği için babasının âdetine uyarak dokuz yüz sığır (veya at), dokuz bin koyun kestirmiş; dokuz deri havuza rakı doldurtarak, doksan deri havuza kımız koydurmuştu.[75] Ayrıca toyda ok atışları ve at yarışları yapılmıştı. Kün Han'ın altın otağının sağ ve sol yanına altışar ak çadır kurulmuş, otağın sağ yanına başına altın tavuk tutturulan kırk kulaç ağaç, otağın sol yanına başına gümüş tavuk tutturulan kırk kulaç ağaç dikilmişti. Bozok oğulları altın tavuğu, Üçok oğulları gümüş tavuğu atla vurmuştu. Tavukları vuran kişilere hediyeler verilmiş, yeme içme ve eğlenceyle toy kırk gün kırk gece devam etmişti.[76]

1.1.1.4. Doğum ve ad verme toyu

Kağan ve bey çocukları dünyaya geldiğinde büyük bir sevinçle toy yapılırdı. Uygurca Oğuz Han Destanı'nda, Oğuz Han, üç oğlu olduğunda büyük bir toy yapmış ve bu özel günü kutlamıştı.[77] Han-nâme'de geçen Taygu Han, oğlu olduğunda, adını Aşbara koymuş ve oğlunun doğumu şerefine toylar verip, özel anı şenliklerle kutlamıştı.[78] Köl Erki Han'ın torunu olduğunda, torununun adını koyarak toy tertip etmişti.[79]

Eski Türklerde, hükümdar ve bey çocuklarına unvan vermek de toyla kutlanırdı. Anne ve babanın verdiği ad dışında unvan almak çocuğun büyümesiyle, toplum nazarında kahramanlığa, yiğitliğe yaraşır davranışlarda bulunmasıyla gerçekleşir ve aldığı unvan yaptığı kahramanlıklara uygun olarak verilirdi.

[74]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.43; Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.49-52.
[75]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.44.
[76]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.43-44.
[77]B. Ögel (2010), **a.g.k.**, s.118.
[78]B. Ögel (2010), **a.g.k.**, s.408.
[79]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k**, s.59-60.

Kara Han, bir yaşına gelen oğlunun adını koymak için beyleri ve devlet ileri gelenleri büyük bir toya davet etmişti. Toy günü oğlanı meydana çıkarıp beylerden adının konulmasını istemişti. Destanda anlatıldığına göre beylerden cevap gelmeden oğlan adının Oğuz konulmasını dile getirmişti.[80]

Duylu Kayı'nın vefatından kısa süre sonra dünyaya gelen oğlu için, yeni doğanın amcası Erki büyük bir toy düzenlemişti. Toya davet edilenler hediye olarak birer kurban getirmişti. Bir ay boyunca süren toyda ziyafet için dört yüz sığır ve dört bin koyun kesilmiş; rakı, kımız ve yoğurt koymak için kesilen hayvan derilerinden üç havuz yaptırılmıştı. Oğuz Han'ın isminin konulmasında babasının beylerine danıştığı gibi, Duylu Kayı da bu konuyu halkına bırakmıştı. Oğuz halkı toplumun en bilge kişisi olan Korkut'un yeni doğan oğlana ad koymasını istemiş ve Korkut Ata, dumanlı günde güneş olduğu ve dumanın sonunun parlak olacağı niyetiyle oğlanın adını Tuman Han koymuştu.[81]

Dede Korkut hikâyesinde geçen Boğaç Han, ismini yaptığı kahramanlık sonucu almıştı. Bayındır Han'ın yazın düzenlettiği boğa güreşinde Dirse Han'ın oğlunun boğayla cesurca mücadele etmesi ve onu yenmesi üzerine beyler gelip oğlanı tebrik ederek Dede Korkut'un oğlana ad koymasını istemişlerdi. Dede Korkut, oğlanı alarak babasının yanına varmış, boğayla cenk ettiği için gencin adını Boğaç Han koymuştu. Ayrıca yiğit ve erdemli olduğunu anlatarak babasından oğluna beylik vermesini istemişti.[82]

1.1.1.5. Dilek ve şükran toyu

Türklerde istek ve dileğin gerçekleşmesi için toylar düzenlenirdi. Yine gerçekleşen istek ve dilek için şükran toyu düzenlenirdi ki bunlar, toplumsal-sosyal düzeni sağlayan önemli girişimlerdi.

Buna en güzel örnek, Dede Korkut Destanı'ndaki Dirse Han'ın toyudur. Bayındır Han'ın toy düzenlediğinde oğlu kızı olmayanın kara otağa alınması emri, Dirse Han'ı gücendirmişti. Bunun üzerine eşinin önerisiyle Dirse Han büyük bir toy yaparak Tanrı'dan hacet dilemişti. Hacet toyuna İç ve Dış Oğuz beylerini davet etmiş, ziyafet için kımız sağdırmış; attan aygır, koyundan koç, deveden buğra kestirmiş; ihtiyacı olanları doyurup giydirerek onların gönlünü almış, borçluyu borcundan kurtarmıştı.[83]

[80]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.26.
[81]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.59-60.
[82]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.12-13.
[83]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.9-12.

Düzenlenen bu toy, sosyal yönü ağır basan toylardan biri olmuştur. Toplumda yardımlaşmaya ve dayanışmaya vesile olan, ekonomik dengeyi sağlayan, temel ihtiyaçlarını tam olarak karşılayamayan kesimlerin bu sorunlarını gidererek toplumsal kesimler arasında düşmanlık oluşması yerine toplumda birbirinden memnun olan bireylerin oluşmasını sağlayan önemli bir örnektir. Zira toplumsal kesimler arasında ekonomik açıdan büyük farkların olduğu ve bunun yardımlaşma, dayanışma ile dengelenmediği ortamlarda kargaşa ve anarşi eksik olmamıştır ki bunun tarihte birçok örneği vardır.

Hacet toyları dinî-toplumsal yönden de değerlendirilmesi gereken önemli toylardır. Nitekim, topluca dua etmek büyük bir manevî güç ve birlik oluşturur.

Toy sonunda 'ola ki bir ağzı dualının dileğiyle dua kabul olur' diye Dirse Han için topluca el kaldırılıp hacet dilenmişti.[84]

Burada bir hacet var ve bu Tanrı'dan istenmektedir. Ancak görülüyor ki Tanrı'dan istemenin öncesinde, işe onu memnun etmekle, Tanrı'nın hoşnut olacağı işleri yapmakla başlanıyor. Diğer kulların gönüllerini kazanarak dualarını almak dileğin kabul olması için bir vesile olarak görülmektedir.

Bir isteğin gerçekleşmesi üzerine de şükran toyu düzenlenirdi. Reşideddin'in Oğuznâmesi'nde Oğuz Han; Şam, Rum ve Frenk diyarlarına gönderdiği oğullarının yaptıkları işleri beğenince, onlardaki olgunluğu müşahede edince, oğulları şerefine toy vermişti.[85]

Oğuz Han'ın İran, Şam ve Mısır seferinden sonra oğulları ve halkı ile yurduna sağ ve esen vardığında düzenlediği toy, hem zafer toyu hem de şükran toyu olarak değerlendirilebilir. Oğuz Han, otağ kurdurup, altınla kaplanmış direkleri, lâl, yakut, zümrüt, firuze, inci ile süsletmiştir. Ziyafet hazırlıklarını başlatıp toy için dokuz bin koyun ve dokuz yüz sığır kestirmiş, hayvanların derisinden doksan dokuz havuz yaptırmış, bunların dokuzuna rakı ve doksanına kımız doldurtmuştur. Sohbet ve nasihatler içinde geçen toyda oğullarına illeri ve şehirleri dağıtmış, başarı gösteren beylerine de kendilerine layık şehirler vermiştir.[86]

Dede Korkut Destanı'nda Salur Kazan, beyleriyle birlikte düşmana karşı savaşarak ailesini, evini ve hazinesini kurtarmış, döndüğünde altın tahtında evini dikmiş, yedi gün

[84]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.12.
[85]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.38-39.
[86]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.40-41.

yedi gece yeme içme ile eğlenmişlerdir. Oğlu Uruz için kırk baş kul ve kırk cariyeyi azat etmiştir.[87] Kazan Bey de kâfire tutsak olan oğlunu kurtardıktan sonra Akçakale Sürmeli'de kırk otağ diktirmiş, sevinçle oğlunun başına kırk evli kul ile kırk cariyeyi azat etmiştir.[88] Seğrek kardeşi Eğreği kâfir ilinden kurtarıp geldiğinde; babası Uşun Koca sevinçle otağlar kurdurmuş, davullar çaldırıp altın, tunç borular öttürmüş; yemek için attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmiştir.[89] Tomanın Kalesi'nde tutsak olan Salur Kazan, oğlu tarafından kurtarılıp yurduna dönünce otağını kurdurup yedi gün yedi gece toy düğün edip eğlenmiştir.[90]

1.1.1.6. Zafer toyu

Savaş bitiminde büyük bir başarı sağlanmışsa, bu kutlu olay, otağ kurulup toy düzenlenerek kutlanırdı. Zafer toyları kazanılan savaşın herkes tarafından duyulmasını sağladığı gibi hükümdarın ve askerlerin itibarını arttırırdı.

Oğuz Han, babası ve onun taraftarlarıyla savaştıktan sonra altın evinin kurulmasını buyurarak kendi yandaşlarıyla toy düzenlemiştir.[91] Şükran toyunda bahsedilen Oğuz Han'ın yaptığı seferler dönüşü düzenlediği toyları zafer toyu olarak da değerlendirebiliriz. Destana göre Oğuz Han'ın kendi yurdundan çıkıp çeşitli yurtlar alması elli yıl sürmüştür. Oğuz Han, büyük savaşlardan sonra yurduna varması şerefine toy düzenlemiştir. Töre toyunda da bahsedilen toy için doksan bin koç ve dokuz yüz kısrak kesilmesi emrini vermiştir.[92]

Uladmur Yabgu, Oğuzlara isyan eden Arıklı Arslan Han'la mücadele ederek ondan kalan illeri geri alıp yurduna döndüğünde, babası ve devlet erkânı bu muvaffakiyet şerefine toy vermiştir. Güzel geçen bu toy sırasında, atalarından miras kalan toprakların kendisine verilmesi kararlaştırılmıştır.[93]

1.1.1.7. Av toyu

Türklerde ava ayrı bir ehemmiyet verilirdi. Ava çıkmak, o dönemlerin mücadeleci ruhuna sahip toplumlarında itibar kazanmaktı. Av, dinamizm, disiplin veren bir hareket,

[87]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.42.
[88]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.93.
[89]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.165.
[90]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.178.
[91]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.19-20.
[92]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.47. Toyun nasıl icra edildiğine dair bkz.Töre toyu, s.21.
[93]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.62-63.

askeri talim olarak görülmenin yanısıra iyi bir vakit geçirme etkinliğiydi. Av dönüşü toy düzenlemek bir gelenek haline dönüşmüştü.

Oğuz Han, ava gittiği sırada babası Kara Han toy düzenlemiş ve bu toyda üç gelinine kase tutmuştur. Toyda Kara Han, Oğuz Han'ın ilk iki eşine neden ilgi göstermediğini sormuş ve meseleyi onlarla görüşmüştür.[94]

Dede Korkut Destanı'nda Dirse Han'ın hatunu, oğlu ilk defa ava gitti diye attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirip Oğuz beylerini davet ederek toy düzenlemişti.[95] Han kızı Burla hatun da oğlunun ilk avı için toy düzenlemişti.[96]

1.1.1.8. Elçi kabul etme toyu

Dış ilişkilerin kurulmasında ve devam ettirilmesinde kilit nokta olan elçilik, tarih boyunca tüm devletler tarafından ehemmiyet arzetmiştir. Elçiler vasıtasıyla haber gönderildiği gibi; devletin durumu, idaresi, halkı, gelenek ve görenekleri, zenginlikleri vs. gibi mühim bilgiler öğrenilirdi. Elçiler, kendi devletlerine döndüklerinde gittikleri yeri iyi gözlemleyerek, her türlü konu hakkında ayrıntılı bilgiler aktarmaktaydılar. Ayrıca, giden elçiler, devletini temsil ettiği gibi ilişkilerin ne yönde gelişeceğini de etkilemekteydiler. Bu hususlarda elçilere ayrı bir önem verilmiş; dürüstlük ve güvenilirlik gibi karakter özelliklerinin yanı sıra, hafızası kuvvetli, kavrayışı fevkalâde, ifade yeteneği üst düzeyde olan kişilerin elçi olarak seçilmesine özen gösterilmiştir.

Dolayısıyla Türk devletleri ve toplumları açısından toylar, elçilere; devletin ihtişamını ve gücünü, hükümdarın halkına karşı cömertliğini ve dürüstlüğünü, halkın milli kimliğine bağlılığını, refah ve huzur içinde yaşadığını göstermek için önemli bir vesile olmuştur.

Göktürk hükümdarı Tung Yabgu'nun Isık Göl yakınında Suyab (Balasagun) şehrinde kabul ettiği Çinli Budist Hüen Çang, otağ ve ordunun haşmetli olduğundan bahsetmiştir. Han, Çinli misafiri altın ve çiçeklerle süslü, gözleri kamaştıran bir otağda kabul etmişti. Bu esnada başka elçiler de hanın huzurunda bulunuyor; kabulde müzik çalınıyor ve elçilere içki veriliyordu. Ziyafette yemek ve içkiye kulaklara hoş gelen orkestra sesleri eşlik ediyor; yemekte koyun butları, kızartılmış buzağılar, pirinç pastası, çeşitli tatlılar ve meyveler bulunuyordu.[97]

---

[94]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.18-19.
[95]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.16.
[96]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.82.
[97]Bahsedilen elçi kabulü 629 veya 630 yılında olmuştur. Osman Turan (2011). *Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti*. 14. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.398,461.

Uygurlarda bir elçi kabulü, protokol kurallarını ve devletlerin birbirlerine karşı siyasî bakış açılarını göstermesi bakımından önemli veriler sunmaktadır. Uygurlarda elçi kabulünde özellikle uğurlu günler beklenmekteydi. Çinli elçi Van Yen-tö Beşbalık'a geldikten yedi gün sonra Uygur hükümdarı tarafından kabul edilmişti.[98] Elçi kabulünde ortada at üzerinde Uygur hükümdarı, iki yanında at üzerinde oğulları ve muhafızları sıralanmış hâlde duruyordu. Bu sırada hep birlikte doğuya dönüp selâm vermişlerdi. Selâm sırasında, bir müzisyen elinde tuttuğu bir şeyi, ses çıkaran bir taşa vurarak tempo tutuyordu. Selâm sonrasında elçi Çin imparatorunun gönderdiği hediyeleri takdim etmişti. Uygur kağanı atından inmeden elçinin sunduğu hediyeleri alarak sembolik olarak elçiyi selâmlamıştı. Bundan sonra elçi sırayla kağanın oğullarına, kızlarına ve akrabalarına hediyeler sunmuş; hediye alma sırası gelen herkes, atından inip elçiyi selâmlayarak hediyelerini almıştı.[99]

Elçi merasimleri, Türk kültürünün zenginliğini gerek yemeklerle gerekse sanatsal faaliyetlerle tanıtma açısından önemlidir. Uygur hakanı Çin elçisinin gelmesi dolayısıyla lezzetli yemekler hazırlatarak halkın da davet edildiği büyük bir eğlence düzenlemiştir. Ziyafet sırasında müzik çalınmış, daha sonra sahne oyunu şeklinde komedi gösterilmiş, Beşbalık'ın yakınında bulunan bir gölde kayık gezisi yapılmış, hatta gezi sırasında müzik çalınmıştır.[100]

---

[98]Türklerin kutsal sayılarının çoğunluğu takvim düzenlerinden gelmektedir. Dolayısıyla yedi sayısı bir haftanın yedi gün olmasından dolayı kutsal bir rakamdır. B. Ögel (1971a), **a.g.k.**, s.124.

[99]Eski Türkler, doğan güneşi üç veya dokuz defa selâmlardı. Çin gibi büyük bir devletin elçisi gelmişse Türkler kendi devletlerinin güç bakımından geliştiğine inanırlardı. Bu nedenle böyle bir selâm normal görülürdü. Uygur Kağanı'nın atından inmeyerek, Çin İmparatoru'nun elçisini kabul etmesi, önemli bir protokol meselesidir. Bu duruma göre Uygur Kağanı, Çin İmparatoru'nu kendisi ile aynı seviyede hatta daha aşağıda görüyordu. B. Ögel (1971a), **a.g.k.**, s.124-125.

[100]B. Ögel (1971a), **a.g.k.**, s.123. Türklerde tiyatronun temelleri Orta Asya'da atılmıştır. Çünkü temsil sanatları Türklerde İslâmiyet öncesi dönemde vardı. Refik Ahmet Sevengil'in, M.M. Nikoliç adlı bir Sırp muharririn Belgrad'da verdiği bir konferanstan ve Belgrad'da Politika gazetesinin 24 Ocak 1934 tarihli sayısında yazdığı bir makaleden aktardığına göre; Türkler, zamanımızdan 4000 küsür yıl önce bir dram canlandırmışlardı. M.M. Nikoliç, iki bin yıl önce yazılmış olan bir Türk piyesi hakkında da bilgi vermiştir. Örnek olarak, en eski iki tane Türk piyesi anlatılmıştır. Birinci piyesin konusu Türklerin o zamanlarki harplerden kazandıkları zaferdir. İkincisi öncekine göre biraz yeni olmakla birlikte Türklerin Çin'e hücumları zamanından kalmadır. Gösteride bir Türk kahramanı evde güzel karısı ile küçük çocuğunu bırakarak harbe gitmiş. O gittikten sonra bir Çinli eve gelerek güzel Türk kadınını elde etmeye çalışmış ancak kadın Çinliye karşı kendini kahramanca korumuş. Çinli kazanamayacağını anlayınca kötülük yaparak kadının yüzünü yaralamış. Namusunu çalamayınca kadının güzelliğini çalmaya çalışmış. O sırada harb meydanına doğru ilerlemekte olan Türk, hamaylısını evde unuttuğunu hatırlayarak geri dönmüş çünkü savaşı kazanmak için onun boynundan geçirilmiş olarak göğsünde asılı bulunması lazımmış. Eve geldiği zaman güzel karısının uğradığı felâketi görünce, öcünü almış ve olay kanlar içinde bitmiş. M.M. Nikoliç: *4000 yıl önce Türk Tiyatrosu*. Darulbedayi dergisi. Sayı: 56. İstanbul. (Aralık) 1935'ten aktaran Refik Ahmet Sevengil (1969). *Türk Tiyatrosu Tarihi-1*. 2.Baskı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi, s.21-22. Türklerin öteden beri bu sanata sahip olduklarını gösteren başka örnekler de mevcuttur. Moğol Kağanı Ögeday zamanında, Hıtay'dan oyuncular gelmişti. Bunlar, orada o zamana kadar kimsenin görmediği oyunlar sergiliyordu. Bu oyunlardan birinin konusu, her milletin kılığına girerek onları taklit etmekti. Bu

1.1.2. Bayramlar ve düğünler

1.1.2.1. Bayramlar

Bayramlar; her zaman beraberliğin, dayanışmanın, yardımlaşmanın, duygudaşlığın simgesi olmuştur.

Türklerde her mevsim, yaşamın devamlılığı dolayısıyla ayrı bir öneme sahiptir. Özellikle gök gürlemesi, şimşek çakması, yıldırım düşmesi gibi göksel olayların müjdelediği bahar mevsimi büyük kutlamalarla karşılanırdı. Otların yeşillendiği, hayvanların ürediği, tarımsal faaliyetlerin başladığı bahar mevsimi bayramlarla kutlanırdı. Doğanın bu yenilenmesiyle, eski Türklerde yılbaşı, baharla birlikte başlardı.

Yakut Türkleri, bahar mevsiminde Tanrı'ya ve kutlu şeylere dokuz gün süren saçı yaptıklarında Ay ve Güneş bayramı da düzenlerlerdi.[101]

Baharın müjdecisi olan yıldırımın düşmesi iyi ve uğurlu olarak görülürdü. Uygurların ataları olduğu söylenen Kaoçi boyları (yüksek arabalılar), M.Ö 450 senesinden önce, baharın gelişini büyük bir törenle kutlamışlardı. Tanrı ile konuşur gibi bağırıp göğe ok atmışlar, kurban kesmişler ve şarkı söylemişlerdi.[102]

Avarların kutsal günleri ve bayramları büyük şenliklerle geçerdi.[103] Hunlar ve Göktürkler, baharın gelişini beşinci ayda kurban keserek, kımız içerek, büyük at yarışları yaparak, toplu halde şarkılar söyleyerek geçirirlerdi.[104]

Bahar bayramları arasında en çok kutlananı ve bilineni Nevruz'dur.[105] Nevruz'un ortaya çıkışı ise Ergenekon efsanesine dayandırılır. Efsaneye göre 2000 yıl önce düşman baskınına uğrayan Türklerden iki erkek ve iki kadın kurtulmuş, düşmandan kaçarak dar bir geçitten geçip Ergenekon adlı etrafı dağlarla çevrili bir ovaya yerleşmişlerdi. Burada uzun yıllar yaşayarak çoğalmışlar ve ovanın yetersiz gelmesiyle çıkış yolu aramışlardı. Bir Bozkurt'u takip ederek Demir Dağı'ndaki dar bir yere geldiklerinde kurdun buradan

---

oyunu oynarken, başında sarık olan sakalı beyaza boyalı bir adamı atın kuyruğuna bağlayıp yüzüstü çekerek perdeden dışarı çıkardılar. Kağan, adamın kimi temsil ettiğini sorduğunda Müslümanı temsil ediyor cevabını alınca bundan hoşlanmayarak oyunu durdurmalarını emretmişti. Müslümanların üstünlüğünü gösteren delilleri sayarak küçük düşürülmelerine karşı çıkmıştı. Alaaddin Ata Melik Cüveynî (2013). *Tarih-i cihan güşa*. Çev. Mürsel Öztürk.1.Baskı. Ankara: TTK Yayınları, s.203.

[101]Bahaeddin Ögel (1995). *Türk mitolojisi-2 (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. Ankara: TTK Basımevi, s.191.

[102]B. Ögel (1971b), **a.g.k.**, s.151; B. Ögel (1995), **a.g.k.**, s.283-284.

[103]B. Ögel (1971a), **a.g.k.**, s.73.

[104]B. Ögel (1971b), **a.g.k.**, s.151-152.

[105]Nevruz kelimesi Farsça kökenlidir. Türkler Orta Asya kökenli olan millî bayramlarını İslâmî dönemde nevruz adı altında kutlamıştır. Salim Koca (2002). Eski Türklerde bayram ve festivaller. *Türkler Ansiklopedisi*. *C.*3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.86-87.

geçtiğini görünce çıkış yolunu bulmuşlar; 70 at ve öküz derisinden körük yaparak ve dağ gibi odun, kömür kullanarak çıkış yerini büyütmüşlerdi. Bu kurtuluş ve özgürlüğe kavuşma günü 21 Mart'a denk gelir. Bunu kutlamak için Göktürkler her yıl ecdat mağarasına gidip ataları için kurban kesmişler ve bir parça demiri ateşte kızdırdıktan sonra örsün üzerinde çekiçle dövmüşlerdi.[106]

Bu kutlama geçmişten günümüze devam etmekte ve en bilinen adıyla Nevruz olarak anılmaktadır. Nevruz, eski Türk toplumlarında yılbaşı olarak kabul edilirdi.

1.1.2.2. Düğünler

Toplumun en küçük birimi ailedir. Ailede, büyük ve güçlü bir devletin sırrı yatar. Dünyadaki hemen hemen tüm toplumlarda ailenin kurulması evlenme ile gerçekleşir.

Mutlu bir olay olan evlenmede nikâhı düğün ile süsleriz. Eski Türklerden günümüze kadar yüzyıllarca evlenmeler toplumsal önemi bakımından büyük bir törenle, düğünle kutlanmaktadır.

Orhun Kitabeleri'nde *"Türgiş kağanına kızımı...fevkalâde büyük törenle alı verdim. Türgiş kağanının kızını fevkalâde büyük törenle oğşluma alıverdim...fevkalâde büyük törenle alı verdim ...yaptırdım.."*sözleri Türklerin evlenme törenlerine ne kadar değer verdiklerini göstermektedir.[107]

Destanlarda anlatılan düğünler günlerce sürmüştür. Ayrıca, çeyiz hazırlamak geçmişten günümüze kadar gelen en kadim geleneklerimizden biri olmuştur. Tuman Han'ın talip olduğu Köl Erki'nin kızının, hakanlara layık esvap ve çeyizi vardı. Evlendiklerinde düğün yedi gün ve yedi gece sürmüştü.[108] Oğuznâme'de ise bu düğünün temaşa, işret ve eğlencelerle bir ay sürdüğü yazmaktadır.[109]

Evlilik öncesinde ilk olarak kız ve erkek birbirini görür ve beğenirdi. Daha sonra tarafların birbirini tanımasını, maddi ve manevi hazırlanmasını sağlayan söz ve nişan evliliğin ön aşamaları olarak yapılırdı.

Bamsı Beyrek destanı bu süreç hakkında bilgi verir. Banu Çiçekle Bamsı Beyrek karşılaştıklarında önce at yarışı, daha sonra ok atma yarışı yapmışlar, en sonunda güreş etmişlerdir. Burada yapılan yarışlar, iki kişinin birbirlerine denk olup olmadıklarının ölçülmesidir. Ataerkilliğin ağırlığını gösterdiği toplumda, Bamsı Beyrek'in kazanması

[106]Ahmet Pirverdioğlu (2002). Türklerde yılbaşı ve bahar geleneği. *Türkler Ansiklopedisi*. *C*.3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.65,68.
[107]M. Ergin (2009), **a.g.k.**, s.61.
[108]Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz), **a.g.k.**, s.62.
[109]Z. Velidî Togan (1982), **a.g.k.**, s.59.

kıza denk olduğu anlamına gelmekteydi. Kız ve erkeğin birbirini görüp beğenmesi üzerine erkek tarafı güzel konuşan, toplum nazarında saygı gören, bilgili bir kişiyi kız tarafına gönderirdi. Bamsı Beyrek'in babası Bay Büre, kızı istemek için haber gönderici olarak toplum içinde saygıdeğer, Oğuzların bilgili kişisi Dede Korkut'u seçmişti.[110]

Bamsı Beyrek'in kâfirler tarafından tutsak edilmesi ve yıllarca hakkında haber alınamaması üzerine Banu Çiçek'in Yaltacık ile düğünü olmuştu. Bu düğün sırasında şölen yemeği verilmiş, zurnacılar ve nakkareciler müzik çalmış, bey oğulları ok atma yarışı yapmıştı. Düğün sırasında Bamsı Beyrek'in yaşadığı öğrenilince düzen bozulmuştu. Bamsı Beyrek'le Banu Çiçek'in ikinci düğünlerinde toplu bir evlilik töreniyle karşılaşıyoruz. Bayburt Hisarı alındıktan sonra yapılan düğünde kırk çiftin evlendiği belirtilir. Kırk yerde otağ dikilmiş ve kırk gün kırk gece düğün olmuş.[111]

Daha önce de değinildiği gibi Türklerde kutlamalar yemekli olarak yapılırdı. Uşun Koca oğlu Seğrek'in Alınca Kalesi'ndeki kardeşini kurtarmaya gitme plânını, başına bir iş gelmesin diye durdurmak amacıyla, düğün tertip edilmişti. Seğrek, sevdiği kızla evlendirildiğinde düğün ziyafeti için attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kestirmişlerdi.[112]

Evlilik sürecinde geleneksel olan nişan evresine ve çeyiz âdetine bir örneği de Avrupa Hun Devleti'nden verebiliriz. Roma İmparatoru Valentinianus III'ün kızkardeşi Honoria, Atilla'ya evlenme arzusuyla nişan yüzüğü göndermiştir. Atilla ise bu teklifi siyasî ilişkilerde önemli bir fırsat olarak görmüş ve kabul etmiştir. Kabul şartıyla çeyiz âdeti olarak imparatorluğun Honoria'nın hissesine düşen yarısını ve Honoria'nın 425 yılından itibaren kullandığı imparatorluk hukukuna sahip olduğunu belirten Agusta unvanından yararlanarak Agusta'nın kocası sıfatıyla imparatorluğun idaresine iştirakı istemiştir.[113]

1.2. Türk-İslâm Devletleri ve Toplumlarında Eğlence

Orta Asya'da oluşan Türk kültürü, İslâmiyet'in kabulünden sonra İslâm anlayışıyla yoğrulmuş ve Türk-İslâm olarak adlandırabileceğimiz sentez bir kültür ortaya çıkmıştır. Bu kültür Asya, Avrupa, Arap Yarımadası ve Afrika kıtasını içine alabilecek geniş bir

[110]Daha ayrıntılı bilgi için bkz: *Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.47-53.
[111]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.53-73.
[112]*Dede Korkut Hikâyeleri* (2018), s.156-158.
[113]İ. Kafesoğlu (2013), **a.g.k.**, s.79.

coğrafyaya yayılmış ve tabii ki de farklı coğrafyalara, toplumlara ulaşmakla birlikte zengin bir yapıya kavuşmuştur.

Konu itibarıyla bahsedilecek olan Türk-İslâm kültürü, daha çok Asya kıtasıyla ilgili Büyük Selçuklular ve onun devamı niteliğinde olan Anadolu Selçuklular gibi Osmanlı Devleti'nin kurumsallaşmasının temelini oluşturan belli başlı devletler olacaktır.

1.2.1. Cülûs töreni

İslâmiyet'in kabulüyle birlikte tahta çıkma; oturma, kuûd anlamına gelen Arapça cülûs[114] kelimesiyle adlandırılmıştır ve ilk Türk-İslâm devletlerinden Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar törenlerle kutlanmıştır.

İslâmiyet öncesi Türk devletlerinde tahta çıkma törenlerinde uygulanan âdetler, İslâmiyet'in kabulünden sonra şekil ve içerik yönünden bazı değişikliklere uğrasa da büyük ölçüde devam etmiştir.

1040 yılında Dandanakan Zaferi ile Selçuklu Devleti'nin kuruluşu sağlanırken, kurultay kararı ile Tuğrul Bey'in sultanlığını ilân merasimi yapılmıştı. Savaş sahasında çadır ve taht kurulup Tuğrul Bey oturmuş, bütün beyler de onu Horasan hükümdarı olarak selâmlamışlardı.[115]

Alp Arslan'ın, Rey şehrinde Tuğrul Bey'in sarayında gerçekleştirdiği cülûs merasimi İslâmi anlayışın yanı sıra eski Türk âdetleriyle yapılmıştı. Alp Arslan, tahta çıkışından 15-20 gün sonra (H.[Hicri] 5 Muharrem 455-M.[Miladi] 17 Aralık 1064) düzenlediği büyük şölende ziyafet için amcası ve selefi Tuğrul Bey'e ait ağırlığı iki milyon miskal olan sofra takımını kullanmıştı. Protokol gereği sofrada herkes rütbe ve derecesine göre yer almış, ziyafetten sonra Sultan, emirlere ve haciblere hil'atler ihsan etmişti.[116]

Cülûs törenlerinde, sultanın cömertliğini gösteren en belirgin ve eski bir Türk ananesi olan genellikle düğünlerde yapılan saçı geleneğinin ve bahşiş dağıtma âdetinin uygulandığını görmekteyiz.

---

[114]Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.188.
[115]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.106.
[116]http-2://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/782857. (erişim tarihi: 29.12.2019) Mehmet Altay Köymen (1988). Alparslan zamanı Selçuklu saray teşkilatı ve hayatı, s.61, 69-70.

Samani halkı, Emir Alptigin'in yerine geçen Sebüktigin'e selâm ederek altın ve gümüş saçmıştı.[117] Benzer şekilde Alp Arslan'ın cülûsunda dinarlar, dirhemler, mücevherler saçılmış (saçı geleneği) ve hazır bulunanlar tarafından kapışılmıştı.[118]

Sultan Kılıçarslan oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'in cülûsunda, ileri gelenler tahtın sağ ve solunda durarak pek çok dinar ve dirhem dağıtmışlardı. Daha sonra devlet büyüklerine kıymetli hil'atler ve teşrifat verilmiş, işret on gün kadar sürmüştü.[119]

Rükneddin Süleyman Şah için yapılan cülûs şenliğinde sultan tahtına oturduğunda cülûs bahşişi dağıtmıştı. Beş senelik Laskaris ilinin haracını, onu getiren elçiler huzurunda değnek ile havâs ve avama dağıtmıştı. Yine bu sırada Zahirüddin Faryabi'nin kendi hakkında söylediği Matla'lı kasidesine mukabil iki bin dinar, on at, beş katır, beş nefer gulam, beş nefer cariye ve her türden elli kat elbiseyi şairin kasidesini getiren adama teslim etmişti.[120]

Törende, devlet erkânı, kumandanlar ve uç beyleri sultana bulundukları konuma uygun hediyeler takdim ederdi.

I.Keykâvus'un cülûsunda verilen hediyeler; 100.000 dirhem gümüş, 5.000 kızıl altın, 100 top kumaş, 150 top atlas, 35 at, 20 katır ve 50 deveyi bulmuştu.[121]

Sultanların tahta çıkışları sadece sarayda düzenlenen törenle kalmaz şehrin tümüne yayılırdı. Halk sultana karşı memnuniyetini, bağlılığını sultanı karşılama şenlikleriyle ifade ederdi.

Anadolu Selçuklu Devleti'nde Konya halkı, sultanı, seyyar köşkler, mutripler, kavvallar, sancaklarla karşılar; süslenmiş saray ve şehirde, çeng, rebap sesleri içinde cülûs şenlikleri yapılırdı.[122]

İzzeddin Keykâvus'un vefatından sonra tahta çıkan Sultan Alaaddin Keykubad'ın cülûsu oldukça görkemli geçmişti. Sultanın Sivas'tan payitaht olan Konya'ya gelişine kadar uğradığı şehirlerde bayram şenliği havasında eğlenceler düzenlenmişti.

Sultan Alaaddin Keykubad, Konya'ya hareket ettiğinde; Emir-i Meclis, Gedük'e kadar sultana eşlik edip, orada mükellef bir ziyafet vermişti.[123] Ertesi gün sultan, Emir-i Meclis'e hil'atler ihsan ederek onu Sivas'a gönderip, Kayseri'ye doğru yola çıkmıştı.[124]

---

[117]Nizamü'l-Mülk (2018). *Siyasetname*. 13. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.166.
[118]M. Altay Köymen (1988.), **a.g.k.**, s.61, 69-70.
[119]İbn-i Bîbî (2010). *Selçuknâme.* Çev: Mükrimin Halil Yinanç. 2. Baskı. İstanbul: Kitabevi, s.20.
[120]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.29.
[121]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.366.
[122]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.393.
[123]"Kuşluktan ... kadar çok eğlence yapıldı." İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.73.
[124]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.73.

Kayseri subaşısı Hokkabaz oğlu Seyfeddin Ebubekir, şehrin ileri gelenlerine Sultan Alaaddin Keykubad'ın geleceği haberini ulaştırınca; seyyar köşkler hazırlanmış ve sultanı karşılamak için Çubuk'a kadar gelmişlerdi. Sultanın mübarek sancağını gördüklerinde ilerleyerek sancak önünde yer öpmüşler ve sultanın elini öpme şerefine nail olmuşlardı. Daha sonra birlikte şehre gelmişler; sultan, atalarının makamına oturduğunda ahali eski Türk âdetini yerine getirerek sultanın üzerine dirhem ve dinarlar saçmıştı. Sultan, orada birkaç gün kaldıktan sonra Aksaray'a doğru yola çıkmış; Pervane Kervansarayı'na geldiğinde istikbal için gelenler hürmetten yer öperek sultanın elini öpmeye nail olmuşlardı. Daha sonra beraber şehre girilmiş, Sultan, orada iki üç gün kadar kaldıktan sonra payitahtına gitmişti[125]

Konya ahalisi Sultan Alaaddin Keykubad'ın geleceğini haber alınca, ona kavuşmak için servetlerini sarfederek güzel incilerle süslenmiş iki yüzü revan ve üç yüzü sakin olmak üzere beş yüz köşk hazırlayarak sultanı Obruk menziline kadar karşılamaya çıkmıştı. Alaaddin Keykubad'ın kafilesini görünce halk dua etmeye başlamıştı. Sultan, orada kasra gelmiş, Hüsâmeddin Erif Subaşı ve diğer ileri gelenler sofrada sultana eşlik etmişlerdi. O gün Ruzbe Sahrası'nda geceyi sevinçle geçirmişlerdi. Ertesi gün, Alaaddin Keykubad, zemini ve gökleri titretecek musikî (ney ve zil sesleri) eşliğinde şehre doğru yol almıştı. Ortada sancak-ı şerif, sultanın huzurunda beş yüz Kazvînî, Deylemî, Frenkten oluşan serhengler; bellerinde kılıçları olduğu ve sağa sola at koşturdukları hâlde yüz yirmi nefer cândâr şehre yaklaşmıştı. Ümera piyade olup, Emir Çaşnigir kaftanının eteğini beline sokmuş ve sultanın atının yularını tutmuş hâlde şehre girmişlerdi. Sufilerin saflarında ney ve def ile bezm tertip edilmişti. Bezmin sonunda Konya'nın ileri gelenleri ayağa kalkarak Sultana bulundukları mevkilere uygun hediyeler takdim etmişlerdi. İşretten sonra sultan dua makamına gelmişti.[126]

Ertesi gün sultan, Vezir Reşididdün, Melikü'l-ümera Ayaba Çaşnigir, Naib Hokkabazoğlu Seyfeddin Ebubekir, Pervane Celâleddin Kayser ve sair zevatı çağırarak uçta bulunan emirlere cülûsunu, kendisine itaat ve biat etmelerini, gerektiğinde süratle huzura gelmelerini emirnâme şeklinde bildirmelerini emretmişti. Onlar da kâtiplere emrederek fermanlar yazdırmışlar ve kasıdlarla göndermişlerdi.[127]

[125]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.73.
[126]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.74.
[127]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.74.

1.2.2. Veliaht merasimi

Tahtta olan hükümdar, kendisinden sonra gelecek kişiyi hayattayken belirleyebilirdi. Veliaht olarak seçilen kişi, büyük bir merasimle devlet adamlarına ve raiyyete duyurulurdu. Bu durum, ileride hükümdar olacak kişiye itaat ve bağlılığın daha kolay gerçekleşmesini ve yeni düzene daha çabuk alışılmasını sağlardı.

Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan, evlatlarının düğününü müteakip büyük bir merasim düzenleyerek oğlu Melikşah'ı veliaht ilân etmiştir. Sultan, merasim icabı ata binen oğlunun dizginini tutmuştur. Bütün emirlere hil'atler ihsan etmiş, onlardan da bu hususta ahidnâmeler almıştır. Hutbelerde kendisinden sonra Melikşah'ın da adının okunmasını emretmiştir.[128] Yine Sultan Alp Arslan, 1066 yılı Ramazan Bayramı münasebetiyle gelen birçok emir ve elçiler için düzenlenen haşmetli toplantıda Melikşah'ı altın bir taht üzerine çıkararak veliahtlığı tekrarlamıştı.[129]

Sultan İzzeddin Kılıçarslan, oğulları içinden kendisine en yakın bulduğu Gıyâseddin Keyhüsrev'i nezdine davet ederek birçok nasihatlerde bulundu. Huzurunda bulunan âyan ve saltanat erkânına, oğlunu veliaht ilân ettiğini ve ona itaat etmelerini söylediğinde; ümera, İzzeddin Kılıçarslan'ın fermanını kabul edip şehzadeyi sultan tanıyacaklarına dair söz vermişlerdi.[130]

1.2.3. Doğum günü kutlamaları

Selçuklular, Orta Asya Türk kültürünü İslâmî anlayışla ve Fars kültürü ile sentezleyerek kendilerine özgü bir kültür oluşturmuşlardı. Bu kültürü yaşatmada ve gelecek nesillere aktarmada da büyük rol oynamışlardı.

Selçuklularda düzenlenen eğlencelere halkın çoğunluğunun katılım gösterdiğini, bu sayede eğlencelerin bireysel veya belirli bir zümreye ait olmaktan çıkıp toplumun bütününe yayıldığını söyleyebiliriz. Nitekim devlet erkânı ve halkın kaynaşması ve millet olma bilincinin güçlenmesi bu eğlenceler sayesinde olmuştur.

Türk-İslâm devletlerinde düzenli ve resmî olarak kutlanmasa da bazı hükümdarların doğum günleri için geniş halk kitlelerinin katıldığı büyük eğlenceler yapılırdı.

Büyük Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah, 1092 yılı başında Bağdat'ta doğum gününü misli görülmemiş şenlikle kutlamıştı. O gün, Dicle Nehri üzerinde kayıklarda meşaleler yakılmış, gemilerde kubbeler yapılmış ve gemiler türlü müzik aletleri ve

[128]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.158.
[129]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.159-160.
[130]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.20.

mugannilerle dolmuştu. Gemilerdeki ve seyircilerin ellerindeki meşaleler birbirine karışıyordu. Halk geceyi Dicle Nehri kıyılarında ve üzerinde geçirmişti. Bu muhteşem doğum yıl dönümü şairlerin kasidelerine de konu olmuştu.[131]

1.2.4. Zafer kutlamaları

Atlı-göçebe (bozkır) kültüründe yoğrulan Türkler bağımsızlıklarına düşkündür. Oksızlık olarak adlandırılan bağımsızlık Türkler için kutsaldır ve en eski zamanlardan gelen millî bir özelliktir. Mamafih, Türk hükümdarlarının en büyük gayesi Türk cihan hakimiyetini gerçekleştirmektir. Bu arzu İslâm dininin cihat davası ile yüce bir gayeye ulaşmıştır.

Türklerin cihangirlik ideallerini gerçekleştirmek istemelerinin sonucu olan zaferler büyük bir sevinç kaynağıdır. Böyle anlar, Türk-İslâm devlet ve toplumlarının gurur vesilesi olarak büyük şenliklerle kutlanırdı.

Çok şümullu ve devamlı neticeleri itibarı ile Türk-İslâm ve Bizans tarihinde önemli bir dönüm noktası olan Malazgirt Zaferi büyük bir sevinçle kutlanmıştı. Alp Arslan, esir düşen Rum İmparatoru Romanos Diogenis'i getirmelerini, bu zaferin kutlamalarını onun da görmesini istemişti. Zafer sonrası sofra kurulmuş ve işret meclisi hazırlanmıştı. Altın külahlı sakiler içecekleri dolaştırmış, mutribler, İran ve İsfahan nağmelerini söylemişti. Meclis bittiğinde ise herkes istirahata çekilmişti.[132]

Malazgirt Zaferi, tüm İslâm dünyasında sevinçle kutlanmış, çeşitli şenlikler yapılmıştı. Alp Arslan, başta halife olmak üzere her tarafa fetihnâmeler göndererek müjdeli haberi vermişti. Halife'ye gönderilen fetihnâme Ka'im bi'Emrillah tarafından sarayda toplanan ekâbir önünde merasim ile okutulmuş ve tebrik edilmişti. Daha sonra Bağdat şehri görülmemiş bir şekilde süslenmiş, zafer takları kurulmuş, çalgılar çalınmış, halk sokakları bayram havasına bürümüştü.[133]

Zaferlerin sevinçle karşılandığı tebrik mektupları, elçilerle bildirilirdi. Alp Arslan Hemedan'a dönünce, Malazgirt Zaferi'ni tebrik için gelen halifenin elçisi ve mektubu olmak üzere birçok hükümdarın gönderdiği elçi ve hediyeleri kabul etmişti. İslâm'ın zuhurundan itibaren gerçekleşen büyük zaferlerden biri olması itibariyle devrin şairleri Alp Arslan'ı tebrik ve metheden kasideler yazmışlardı.[134]

---

[131]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.212.
[132]Reşîdü'd-Dîn Fazlullah (2010). *Cami'ü't-tevârih Selçuklu Devleti*. Farsçadan Çevirenler: Erkan Göksu ve H. Hüseyin Güneş. İstanbul: Selenge Yayınları, s.118.
[133]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.186.
[134]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.186.

Atabey İldeniz'in 1175 yazında Gürcülere karşı hareket için Sökmen'i çağırdığı sefer, zaferle sonuçlanınca büyük bir sevinçle kutlamalar yapılmıştı. Ahlat şehri süslenip üç gün zafer şenlikleri olmuştu. Bu sırada Ahlat'ta bulunan İbn ül-Azrak tezyinat ve şenliklerin misli görülmemiş bir güzellikte olduğunu dile getirmişti.[135]

Anadolu Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykâvus tarafından Antalya'nın ikinci kez alınmasından sonra, bir haftalık şehrâyîn yapılmış, sultan ava çıkarak meclis tertip ettirmişti. Sultan payitahta vardığında, etrafa fetihnâmeler göndererek sevinçli haberin duyulmasını sağlamıştı.[136] Benzer şekilde, Alara'nın fethi haberi Sultan Alâeddin Keykubad'a erişince eğlenceler tertip edilmişti.[137]

Emir Mübarizüddin de Hancin Kalesi'nin fethi sırasında kaleye yardıma gelen düşman ordusu Leon ve askerini bozguna uğrattığında bezm tertip etmişti. Mutripler bu cengi güzel bir ahenkle musikiye dökmüşlerdi.[138]

1.2.5. Sürgün avları

Sürgün avları İslâmiyet öncesi Türk devlet ve toplumları, Karahanlılar, Selçuklular, Moğollar, Osmanlılar zamanında askerî talim olmanın yanı sıra spor ve eğlence faaliyeti olarak görülmüştür. Ancak bu sürgün avları bilinçsizce ve usulsüzce yapılan bir avla karıştırılmamalıdır. Hükümdarlar bu konuda oldukça hassas davranmışlar, doğal dengeyi bozacak bir harekette bulunmaktan kaçınmışlardır.

Eski Türk ananesi olan yedirip içirmek sultanlar tarafından cülûs merasimlerinde, şenliklerde, bayramlarda, düğünlerde, elçi kabullerinde yapıldığı gibi av merasimlerinde de yerine getirilen önemli bir uygulamaydı. Hükümdarın sofrası cümle beylerden daha temiz, daha fazla, daha alâ olmalıydı. Zira hükümdar cihanın reisi ve bütün âlem onun ailesi olarak görülürdü. Bu minvalde huzura varanlara ikramda bulunmak öteden beri hükümdarların töresi olmuştur.

Selçuklu sultanlarından Tuğrul Bey, sabahları ata binmeye veya ava çıkmaya niyetlendiğinde bir şeyler yemek maksadıyla yirmi katır yükü yiyecek taşınırdı. Envaiçeşit yiyeceklerden oluşan sofrayı gören sultanın maiyetindekiler hayretler içinde kalırdı.[139]

---

[135]Osman Turan (1998). *Doğu Anadolu Türk devletleri tarihi*. 5.Baskı. İstanbul Boğaziçi Yayınları, s.96-97.
[136]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.50.
[137]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.80.
[138]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.106.
[139]Nizamü'l-Mülk (2018), **a.g.k.**, s.185.

Sultan Melikşah da sürgün avlarına düşkündü. Devletin birçok av bölgesinde kendisine mahsus 'minârât ul-kurun' denilen tesisler yaptırdı. Bu ilgisi dolayısıyla Melikşah, Ebu Tahir Hatuni'den konuyla alakalı bir eser yazmasını istedi. Bu vesileyle ilim kütüphanesi Şikârnâme adlı eseri kazandı.[140]

1.2.6. Hükümdarların ve elçilerin ziyaretleri

Hükümdarların ziyaretleri ve elçi kabulleri devletin ihtişamını göstermeye vesile teşkil ederdi. Sultan Melikşah, Türkistan seferini tamamladıktan sonra 5 Kasım 1091'de ikinci defa Bağdat'a gelmişti. Sultanın bu ziyareti münasebeti ile kardeşi Suriye Meliki Tacüddevle Tutuş, Halep Valisi Kasımüddevle Aksungur, Urfa Valisi Bozan ve Emir Çubuk Bağdat'a davet edilmişti. Sultanın bu gelişinde de büyük şenlikler yapılmış, gece her taraf ışıklandırılarak fener alayları düzenlenmişti.[141]

Erzincan Meliki Alaaddin Davud-şah'ın Alaaddin Keykubad'ı ziyareti Kayseri'nin Meşhediye ovasında günlerce şenliklerle kutlanmıştı. Bu şenliklerde sultanın verdiği büyük ziyafet için 2.000 koyun, 2.000 yük buğday, 200 yük şarap, şeker, hayvanlara 5.000 yük arpa, mum vesair masraflar karşılığı 20.000 dirhem para harcanmıştı. Erzincan hükümdarına 10.000 dinar harçlık, altın işlemeli cübbe, altın takımlı arap atı hediye olarak verilmişti.[142]

Elçiler misafir konumundadırlar ve onları layıkıyla ağırlayıp esenlikle uğurlamak Türkler için önemlidir. Elçilere yapılan iyi yahut kötü muamele onları gönderen padişaha yapılmış muamele demektir. Türkler elçiye her daim izzet-ü ikramda bulunmuşlardır. Rahatsızlık verecek en ufak bir harekete tevessül edilmemiştir.

1.2.7. Bayramlar

Eski Türklerden İslâmî devirlere ve günümüze kadar gelen Nevruz bayramı, Selçuklularda resmî bayram olarak coşkuyla kutlanmıştır. Nevruz gününde insanlar birbirlerini tebrik eder, karşılıklı hediyeleşirler ve hediye olarak daha çok şeker dağıtılırdı.[143]

---

[140]Müellifin bu eseri günümüze kadar gelememiştir. O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.220; Reşîdü'd-Dîn Fazlullah (2010), **a.g.k**, s.132.
[141]Coşkun Alptekin (1989). Büyük Selçuklular. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. C.7. İstanbul: Çağ Yayınları, s.139.
[142]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.366.
[143]Seyfullah Korkmaz (1999). Selçuklular'da nevruz kutlamaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:8, s.253.

Selçuklu sultanları, Abbasi halifeleriyle Nevruz bayramı münasebetiyle hediyeleşirlerdi. Sultan Tuğrul Bey, Abbasi Halifesi Kaim Biemrillah'a Nevruz bayramı münasebetiyle on bin dinar para ile pek çok değerli hediyeler göndermişti.[144]

Nevruz gününde hediye olarak atlar da verilmekteydi. Bâtınîler, Sultan Sencer'in veziri Muinu'd-din Nasîru'd-devle Muhtassu'l-mülk Ebû Nasr Ahmed b. Fazl b. Mahmud el-Kaşanî'yi öldürmek için Nevruz gününü (M.1127) beklemişlerdi. Nevruz bayramı nedeniyle âdet üzere Sultan Sencer'e iki Arap at hediye etmişlerdi. Sultanın veziri hediye edilen atların sultana layık hediyeler olup olmadıklarını gözden geçirirken daha önceden kendini gizleyerek ahırda görevli olan bâtınî seyis tarafından bıçaklanarak öldürülmüştü.[145]

Büyük Selçuklular, Türkiye Selçukluları, beylikler döneminde ve özellikle Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan zamanında nevruz günü yılbaşı kabul edilerek vergiler buna göre tanzim edilmiştir.[146]

İslâmiyet öncesi dönemlerden itibaren kutlanan nevruz ve bahar bayramlarının yanı sıra İslâmiyet'in kabulünden sonra dinî ehemmiyet arz eden Ramazan ve Kurban bayramları da kutlanmaya başlanmıştır. Türkler, İslâm inancı çerçevesinde yaşam tarzlarını oluştururken dinî bayramların gereksinimlerini yerine getirmeye ihtimam göstermişlerdir.

Alp Arslan 1066 yılı Ramazan Bayramı'nı Nişabur'da geçirmişti. Zaferler ve bayram münasebeti ile Türkistan hanı, Gazne sultanı elçileri ve birçok tâbi ülkelerin emir ve melikleri hediyelerle kendisini tebrike gelmişti. Kurulan haşmetli toplantıda Melikşah altın bir taht üzerine çıkarılmış ve veliahtlığı ilân merasimi tekrarlanmıştı.[147]

Alaaddin Keykubad, Ramazan Bayramı'nı Yassı Çemen Savaşı münasebetiyle Erzurum'da geçirmişti. Bayram'ın birinci günü, sabahleyin, Şam ileri gelenleri sultanın huzurunda toplanmıştı. Sultan, tahtından inerek Melik Eşref'in elini tutmuş, onu tahtın aşağısında bulunan nakışlarla süslü bir yere oturtmuş ve burada şaraplar içilip, tebrikler yapılmıştı. Şenlik yapıldıktan sonra atlara binmişler, pehlivanlar bayram şerefine meydanda maharetlerini göstermişti. Bayram namazı kılındıktan sonra pek çok sadaka dağıtılmış, ardından yemek yenmişti. Sultan, Melik Eşref ve diğerleri nezdine on adet

[144]S. Korkmaz (1999), **a.g.k.**, s.253.
[145]S. Korkmaz (1999), **a.g.k.**, s.254.
[146]S. Korkmaz (1999), **a.g.k.**, s.254.
[147]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.159-160.

hil'at ve on adet at göndermişti. Yemekten sonra bezm tertip edilmiş, îş-u işret ederek içki içmişlerdi.[148]

Dinî bir öneme haiz olan Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümü, Mevlit merasimi, Erbil Atabeği Muzaffereddin Gökböri tarafından büyük bir törenle bayram havasında kutlanmıştı. Mevlit öncesindeki günler, halkın geniş katılımıyla şenlik havası içinde geçmişti. Günler öncesinden hazırlıklar yapılmış; Bağdat, Musul, Cezire, Sincar, Nusaybin ve İran'dan birçok fakîh, sûfî, vaiz ve kariler muharrem ayından rebiülevvel ayının ilk gününe kadar Erbil'e gelmişti. Atabey Muzaffereddin Gökböri, ziyaretçileri özel kurulmuş ve tezyin edilmiş ahşap kubbeler içine yerleştirerek onların musikî, şarkı, satranç oyunu, hokkabaz vb. gibi şeylerle hoşça vakit geçirmelerini sağlamıştı. Kale kapısından hankah kapısına kadar uzanan alandaki ahşap kubbeler sultan, ümera ve devletin ileri gelenlerine mahsustu. Safer ayının ilk günlerinde kubbeler süslenmiş, kubbelerin her birisine çalgıcı ve şarkıcılarla sahne sanatçıları yerleştirilmişti. Muzaffereddin Gökböri her gün ikindi namazından sonra kubbelerde neler yapıldığına bakar, eğlenceleri izler, musikî dinler ve hayal oyunlarını temaşa ederdi. Daha sonra hankahta ayinde bulunur, sabah namazını müteakip ava çıkar, öğleden sonra kaleye dönerdi. Şehrin sokaklarına haftalarca panayır canlılığı gelmişti. Mevlit arifesi akşamı kaleden hankaha doğru fener alayı düzenlenmişti.[149]

1.2.8. Düğünler

İslâmiyet'in kabulünden sonra da evlenmeye bireysel ve toplumsal açıdan büyük önem verilir ve bunun için gösterişli kutlamalar düzenlenirdi. Özellikle bu düğünler bir hükümdar adayı ve hanedan için söz konusu ise yüzyıllarca anılacak bir ihtişamda yapılırdı.

Bilhassa düğünlerde, millî değerlerin titizlikle korunduğuna dair önemli misaller vardır. Düğünler Türk âdetlerine göre yapılırdı. Tuğrul Bey'in, halifenin kızı ile nikâhı kıyılmadan önce, çeyizi herkesin görebileceği şekilde teşhir edilmişti. Verilen büyük ziyafet sonrası altın sofra takımı yağma (han-ı yağma) edilmişti. Nikâhtan sonra, gerek tahtın önünde, gerekse saltanat çadırının kapısında saçı saçılmıştı.[150] Düğünlerde davullar vurularak borular çalınır, musikî ile birlikte çeşitli oyunlar oynanır ve raks edilirdi.

[148]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.129.
[149]H. Fuchs (1979). Mevlid. *İslâm Ansiklopedisi*. C.8. 3. Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.172-173.
[150]Mehmet Altay Köymen (1976). *Tuğrul Bey ve zamanı*. 1.Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.120.

Bağdat'ta Tuğrul Bey'in düğününde (M.1063), sultanla Türk beyleri birlikte Türkçe şarkılar söylüyor, raks ediyor, dizlerini yere vurarak kalkıyor ve sıçrıyorlardı.[151]

Alp Arslan zamanında da sarayda debdebeli düğünler yapılmış, günlerce yenilip içilmişti. Kardeşi Kavurd'un itaatini sağladıktan sonra Merv'de, birçok hükümdar ve emirin bulunduğu büyük bir düğünle bazı evlatlarını evlendirmişti. Alp Arslan'ın oğlu Melikşah, Karahanlı İlig Han'ın oğlu İbrahim Tamgaç Han'ın kızı Terken Hatunla; diğer oğlu Arslanşah, Gazne hükümdarı Sultan İbrahim'in kızı ile; sultanın kızı da bu hükümdarın oğlu ile evlenmişti. Selçuklu tarihinde en çok tanınan hakan eşi olan Terken Hatun, bin Türk köle ve cariyesi ile ağır bir çeyiz getirmişti. Düğünün yapıldığı Merv şehri baştan başa donatılmıştı.[152]

Alp Arslan'ın kızı ile Halife Kâim'in torunu ve veliahtı Udetü'd-din'in Nişabur'da büyük bir ihtişamla yapılan evlenme merasiminde eski Türk âdeti olan saçı geleneği uygulanmıştı. Düğünde dişi bir fil süslenmiş ve at gösterileri tertip edilmişti. Nikâh merasiminden sonra Sultan Alp Arslan saltanat tahtına oturmuş, iki yanına konulmuş iki tabaktan diziler halinde inciler saçmış, saçılan inciler orada bulunanlar tarafından kapışılmıştı. Daha sonra paltosunun kuşağından içinde mücevher bulunan üç kese çıkarıp, bunları damadın vekili olan Amîdu'd-devle İbn Cehir'e, saçılan incilere elini uzatmadığı için hisse olarak vermişti. Amîdu'd-devle de ayağa kalkıp, verileni öpüp, kabul edip onları da saçıya ilave ederek dağıtmıştı. Sultan, Amîdu'd-devle'yi bir defa daha huzuruna kabul ettiğinde Vezir Nizamü'l-mülk de gelmişti. Bu defa Selçuklu hükümdarı odasında yalnızdı ve önünde şeker dolu tabaklar bulunuyordu. Ayrıca, her tabakta, âdet gereğince, içinde cevahir ve dinarlar bulunan büyük bir kağıt vardı. Sultan, Amîdu'd-devle'nin bunları almasını istemişti. Sultanın ihsan ettiklerini alan Amîdu'd-devle, sultanlık dairesinin kapısında, bunları hazır bulunanlara dağıtmış ve yanında bulunan değeri 1000 dinara karşılık olan altınları ve 700 dinara karşılık gelen elbiseleri de hazır bulunanlara saçmıştı. Saçı bittikten sonra damadın vekili Amîdu'd-devle'nin eli, sultanın kızı olan gelinin vekili Nizamü'l-mülk'ün elinin içinde olduğu halde kalkmışlar ve salondan çıkmışlardı. Biraz ilerledikten sonra Nizamü'l-mülk Amîdu'd-devle'nin başını öpmüştü.[153]

[151]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s. 393.
[152]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.158.
[153]M. Altay Köymen (1988), **a.g.k.**, s.95-96.

İslâmiyet öncesi dönemde gördüğümüz evlilik öncesi süreç; isteme, nişan ve düğün aşamaları İslâmî devir Türk devlet ve toplumlarında da devam etmiştir.

Sultan Melikşah'ın kızının evlilik süreci, Türk teamül ve âdetlerinin devamı bakımından mühimdir. Halife Muktedi, 1081 yılında, veziri Fahr ud-devle Cehir'i Sultan Melikşah'ın kızı Mahmelek Hatun'u istemek için 20.000 dinarlık hediye ile İsfahan'a göndermişti. Halifenin veziri, evlenme talebini Nizamü'l-mülk'e söylemiş, Nizamü'l-mülk ise Melikşah'a değil Terken Hatun'a gitmeyi önermişti. İki vezir meseleyi Terken Hatun'a anlattıklarında hatun kızına Türkistan hanları ve Gazne sultanlarının da talip olduğunu, onların teklif ettikleri 40.000 dinar mihrin verilmesi şartıyla halifeyi tercih edeceğini bildirmişti. Halifenin zevcesi ve Melikşah'ın halası olan Arslan Hatun'un, halife ile böyle bir pazarlığı doğru bulmaması üzerine onun tavsiyesine uyularak, Türklerin adeti olan 50.000 dinar süt hakkı ve 100.000 dinar mihr vermek şartıyla anlaşılmıştı. Bunun yanı sıra, Terken Hatun halifeye başka Türk usullerini de kabul ettirmişti. Halifeden, evlenince gelinin annesine, büyük annesine, halasına ve diğer aile büyüklerine çıkması; düğünde Semerkand, Horasan, Gazne hatunları ve ileri gelenlerinin hazır bulunmasını istemişti.[154]

İsfahan'da bu kararların alınmasından 6 yıl sonra, 3 Mayıs 1087'de Bağdat'ta düğün yapılmıştı. Düğün için Sultan Melikşah; Türkistan, İran, Suriye, Irak ve Anadolu'dan muganniler getirtmişti. Bağdat'a sultan ordusuyla, gelin ise büyük bir kervan kafilesi ve çalgılarla yola çıkmıştı. Mahmelek ve hatunlar mücevherlerle süslenmiş mahfeler içinde ilerlerken, kervanın önünde Gevher Ayin ve Porsuk ile birlikte otuz emir bulunuyordu. Gelinin eşyaları 130 deveye yüklenmiş, on iki sandık içinde bulunan hazine, atlas, diba ve ipekli elbiseler 74 katırla taşınmıştı. Ayrıca gelinin 200 cariyesi de bu kervandaydı. Bağdat şehri olağanüstü güzelliklerle süslenerek gelecek kervanı bekliyordu. Düğün kervanı Bağdat'a girerken bütün dükkanlar meşalelerini yakmış ve şehrin bütün halkı düğüne katılmıştı. Gelin, sultanın emirleri ile birlikte, halifenin gönderdiği vezir ve 300 atlı eşliğinde meşaleler arasında, müzik sesleri içinde halifenin bulunduğu saraya götürülmüştü. Selçuklu sultanı ise hükümdarların âdeti olduğu üzere gerdek gecesinden itibaren üç gün ava çıkmıştı. Düğünden sonra halife, Melikşah'ın beylerine ve askerlerine büyük bir ziyafet vermiş; âdet gereği emirlere ve hatunlara hil'atler ve çeşitli hediyeler dağıtmıştı. Ziyafetin o kadar haşmetli olduğu

[154]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.207-208.

anlatılır ki şeker miktarının 40.000 batman[155] olması müverrihler tarafından onun azametini göstermeye yeterli görülür.[156]

1164 yılı sonlarında Artuklu hanedanından Necmettin Alp'in oğlu Kutbeddin İlgazi'nin, yine Artuklu hanedanından Kara Arslan'ın kızı ile olan düğünü için şaşaalı gelin alayı yapılmıştı. İki tarafa mensup devlet adamlarının bulunduğu büyük bir düğün alayı Hasan Keyf'e gidip gelini almış, oradan Mardin'e gelmiş ve büyük düğün burada yapılmıştı. Halka dört gün boyunca ziyafet verilmiş, iki taraf da devlet adamlarına ve halka hil'atler ve hediyeler dağıtmıştı. Düğünden sonra damat kayınbabasını ziyaret amacıyla Hasankeyf'e gitmiş, bu münasebetle şehir süslenmişti.[157]

I.İzzeddin Keykâvus'un düğünü debdebe açısından Melikşah devrindeki düğünleri andırmaktadır. Burada da evlilik öncesi aşama Türk âdetleri usulünce yapılmıştır. Sultan, konuyu uzun müddet istişare ettikten sonra çeşit çeşit hediyelerle bir emirini, Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah'a göndermişti. Melik, elçiyi ihtiramla karşılamıştı. Başka bir gün davetliler karşısında elçi padişahın nâmesini öperek melikin eline sunmuş ve sultanın arzusunu açıklamıştı. Melik sultanın teklifini herkesin önünde kabul ettiğini söyleyerek sunulan hediyeleri hazinedarlara teslim etmişti.[158] Sultan, Fahreddin Behramşah'ın kızı Selçukî Hatun'a mihr olarak 100.000 dinar altın vermişti. Gelinin elbiselerini hazırlamak için memleketin her tarafından terziler ve boyacılar gibi mahir sanatkârlar gelerek üç ay boyunca çalışmıştı. Hazırlanan elbise ve eşyalar, altın koşumlu at ve katırlara yüklenerek yola çıkarılmış, gelin alayının başında olan din ve devlet adamlarına derecelerine göre altınlar; altın ve gümüş tabaklarla dağıtılmıştı. Gelin alayla ve çeyiziyle birlikte, Erzincan'dan hareket edip Sivas'a yaklaştığında sultan şehrin süslenmesini istemişti. Alimler, beyler ve hatunlar ile gelinin Sivas'a varmasıyla düğün başlamıştı. Muhteşem bir şenlik ve müzik ahengi içinde şehrin ve Erzincan sarayının mutripleri, iki tarafın askerleri karşılaşmıştı. Düğün müzik, çeşitli oyun ve eğlencelerle bir hafta boyunca sürmüş, bu süreçte Sultan hazineden hil'at, para, at, katır ve çeşitli elbiseler dağıtmıştı.[159]

Alaaddin Keykubad'ın, Melik Adil'in kızı Melike-i Adile ile olan düğünü de şaşaalı olarak günlerce sürmüştü. Düğün için Malatya şehri özenle donatılmış; yedi kasır çeşitli

[155]Batman: İki okkadan sekiz okkaya kadar değişebilen bir ölçü miktarı. Ş. Sami (2015), **a.g.k.,** s.112.
[156]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.208,394.
[157]O.Turan (1998), **a.g.k.**, s.164.
[158]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.59.
[159]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.365-366.

altın, gümüş ve cevahirle süslenip katırlara yüklenmişti. Düğün sırasında çeşitli hareketlerle gösteri yapan oyuncular, hokkabazlar hünerlerini sergilemişlerdi. Verilen ziyafette zenginliğin göstergesi olan dinar ve dirhemler bol bol dağıtılmış ve eğlenceler bir hafta boyunca sürmüş, hatta harem-i visalden sonra bir hafta daha eğlenceler devam ettirilmişti. Daha sonra Alaaddin Keykubad'ın Antalya'ya varıncaya kadar geçtiği bütün şehirler donatılarak sultanı ihtişamlı bir şekilde karşılama merasimi yapılmıştı.[160]

II.Gıyâseddin Keyhüsrev'in Halep Eyyûbi melikesi Gaziye Hatun ile ve kendi kız kardeşinin Halep hükümdarı ile evlenmesi de debdebeli olmuştu. 1237'de gerçekleşen nikâhta her birinin çeyizi için pek çok dinar harcanmıştı. Kayseri sarayı altın, gümüş ve mefruşatla donatılmıştı. Düğün sırasında o kadar çok altın, gümüş, şeker dağıtılmıştı ki sadece gelin alayının başında bulunan tarihçi İbn'ul-'Adim'in saçtığı para 1000 dinar miktarında olmuştu.[161]

1.2.9. Günlük eğlenceler

12. ve 13.yy.'larda Anadolu Selçuklu Devleti'nde eğlence kültürü oldukça ileri seviyedeydi. Bu durum adeta dillere destan olmuştu. Alaaddin Keykubad'ın elçisi, Harzemşah ülkesine geldiğinde, Sultan Celâleddin, sadrazamına hitaben "hiçbir gün Anadolu elçisine güzel muamelede bulunmadık ve dostluk göstermedik. Bana kalırsa bir bezm tertip ederek onu memnun edelim" demişti. Hepsi bir ağızdan "onlarda o kadar çok bezm aleti vardır ki hiçbir padişah onun onda birini elde edemez ve onların tertip eylediği işreti tertip eyleyemez. Beyhude yere kendimizi mahcub etmeyelim" diyerek adeta bu durumu kabullenmişlerdi.[162]

Özel günler dışında diğer günlerde de bir takım eğlenceler düzenlenirdi. Özellikle sultanların düzenledikleri işret meclisleri sık sık yapılırdı. Sultan Alaaddin Keykubad önemli devlet işlerini hallettikten sonra, Konya, Sivas ve civar kalelerin onarılması tamamlanınca bezm tertip eyleyip iş-û işrete başlamıştı.[163]

Sultanların yanı sıra emirler de eğlenceler düzenlerdi. Sultan Alaaddin Keykubad zamanında Kahta'nın alınmasından sonra Emir Mübarizüddin bezm tertip etmişti.[164] Erzincan'da emirin davetinde bulunan İspanyol elçisi Klaviyo, sarayın ince bir zevkle döşendiğini, geniş bir yerin ortasında fıskiye olduğunu, yemekte sazendelerin çalgı

[160]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s. 97.
[161]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.366.
[162]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.121.
[163]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.82.
[164]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s.92.

çaldığını, şehrin ileri gelenleri ile birlikte içki içildiğini, herkesin yemek yemek için bir bıçağı ve bir tahta kaşığı bulunduğunu söylemiştir.[165]

Hükümdarlar ve emirler kültürel ve sanatsal açıdan gelişmeleri destekler, meşhur musikîcileri saraylarında toplardı. Horasan tarzında peşrevleri, gazelleri ve terennümleri olan devrin edebiyat ve tasavvufuna vâkıf Erzincanlı Siraceddin Ahmed, Melik Eşref'in daveti üzerine Şam'a gitmişti.[166] Mardin Artukluları sarayında Çengi lakabıyla tanınan Karatoğan oğlu Mehmed musikîde oldukça yetenekliydi.[167]

Bu devirlerde şarkıcı ve rakkaseler eğlencelerde çok rol alırdı. Selçuklu emirleri sık sık müzikli, rakslı ve kadınlı eğlenceler tertip ediyordu. Halk da bazı han ve kervansaraylarda kadın okuyucuları dinliyor, danslarını seyredip eğleniyordu. Büyük bir ticaret şehri olan Sivas halkının hayırseverlikte önde olduğu gibi eğlenceye ve içkiye de düşkün olduğu söylenir.[168]

Türk devlet ve toplumlarında hem spor yapmak hem de hoşça vakit geçirmek amacıyla çeşitli oyunlar oynanırdı. Özellikle çevgan[169], cirid, mızrak gibi oyunlar Türkler arasında en çok tercih edilen oyunlardandı.

Gazneli Sultan Mahmud, çevgân oynamayı severdi. Arslan Yabgu, onunla görüşmeye geldiği zaman sultan, çevgân oynuyordu. Yabguyla görüştükten sonra da çevgân oyununa devam etmişti.[170] Sultan Melikşah, 1087 yılında Bağdat'a girdiğinde din büyüklerinin türbelerini ziyaret ettikten sonra şehirdeki gezintileri sırasında âdeti olduğu üzere avlanıyor, top ve çevgân oynuyordu.[171]

Anadolu Selçuklu Devleti'nde; Konya Ruzbe Ovası'nda, Amasya Ok Meydanı'nda, Kayseri Meşhed Sahrası'nda çevgân, cirit, mızrak gibi oyunlar oynanırdı.[172] Sultan Alaaddin Keykubad, çevgân oynanmasını emrederek kendisi de

[165]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.395.
[166]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.394-395.
[167]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.395.
[168]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.394.
[169]Çevgân veya çavgân: Orta çağlarda, yakın ve uzak şark saraylarında oynanan bir atlı top oyunudur. Çavgân kelimesinin, oyunun oynandığı alandan veya oyunun vasıtalarından biri olan değneğin eğri şeklinden geldiği söylenmektedir. Bugün hemen hemen bütün dünyaya yayılmış olan polo oyununun ismi, çevgân oyununun Tibetçe'deki karşılığı olan pulu kelimesinden gelmiştir. Karşılıklı iki takım ile oynanan çevgân oyununda amaç, oyuncuların at sırtında oldukları halde, ellerindeki değnekler ile sürdükleri topu takımlarının hedeflerine ulaştırmalarıdır. Galibiyet isabet sayısını tamamlamak yolu ile elde edilir. Muammer Eroğlu (1979). Çevgân. *İslam Ansiklopedisi*. C.3. Beşinci Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.388.
[170]Mehmet Altay Köymen (2000). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu tarihi*. C.1. Ankara: TTK Basımevi, s.83.
[171]O. Turan (2011), **a.g.k.**, s.206.
[172]Bkz:İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**

oyuna katılmıştı. Sultanın çevgânı düştüğünde Melik Eşref, piyade olup çevgânı kaldırarak sultana verirdi.[173]

Selçuklu hükümdarlarının çevresinde onların hoşça vakit geçirmelerini sağlayacak nedim ve komiklerin bulunduklarını, bunların tiyatronun ilk şekli olan temsil sanatıyla eğlenceler düzenlediklerini söyleyebiliriz.

I.Haçlı Seferi sonrası Türklerin Orta Anadolu'ya çekildiği zor zamanlarda Bizanslılara karşı bakış açısını yansıtan, aynı zamanda Türklerde orta oyunun konusuna dair yorum yapabileceğimiz bir izah elimizde mevcuttur. Bizans İmparatoru Alexios Komnenos'un kızı Anna Komnena'nın Alexiad başlığı ile basılan kroniğinde, Kılıç Arslan oğlu Melik Şah'ın çevresindekiler, I. Alexis (M.1081-1118)'in nikris hastalığını sefere çıkma korkaklığına bahane olarak görmüşler ve bunu temsil sanatında konu olarak işlemişlerdi. Ordugâhta, ortada yatağa yatmış bir imparator ve onun çevresindeki hekimler ve bakıcılar taklitleriyle durumu gülünç hale getirip, imparatoru alay mevzu yaparak kahkaha ile gülmüş ve eğlenmişlerdi.[174]

[173]İbn-i Bîbî (2010), **a.g.k.**, s. 123.

[174]Anna Komnena (1996). *Alexiad*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, s.479-480. Diyebiliriz ki sahne sanatları Türklerde Anadolu'ya gelmeden önce mevcuttu. Selçuklular sayesinde bu sanat, eğlenceler vesilesiyle yaşatılarak Yakındoğu'ya ve özellikle Anadolu'ya taşınmış, Türklerin kültürel zenginliği kuvvet bulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

2.18. YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE MUTAD GÜNLERDE DÜZENLENEN EĞLENCELER

2.1.18.yy.'a Genel Bir Bakış

1300'lü yıllardan 16.yy.'ın son çeyreğine kadar siyasî ve askerî açıdan büyük bir ilerleme kaydeden Osmanlı Devleti, bu süreç içinde İstanbul'un Fethi ve Ridaniye zaferi ile yüzyıllarca anılacak bir nam kazanmıştır. Ancak doğal sınırlara ulaştığı 16.yy. sonundan itibaren, Akdeniz havzası ticari hareketliliğini yitirmeye ve devlet kurumlarında bozulmalar yaşanmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda, özellikle 18.yy. arifesinde, 16 yıl süren Kutsal Savaşlar sonunda imzalanan Karlofça Antlaşması (1699) ile o zamana kadar görülmemiş büyüklükte toprak kayıpları yaşanmış ve aynı yüzyılın sonlarından itibaren siyasî ve askerî açıdan sıkıntılar artmaya başlamıştır.[175]

16. ve 17.yy.'lardan beri doğuda Safevilerle, batıda Avusturya ile uzun süren mücadelelerin yanı sıra 18.yy.'da kuzeyden Rusya'nın da dahil olmasıyla savaş cepheleri genişlemiştir. Rusya, bu yüzyılda sıcak denizlere inme politikasını uygulamaya koymuş; Karadeniz'e inerek Boğazları ele geçirmeyi, Balkanlarda panslavizm politikasıyla etkin olmayı, doğuda Kafkaslar üzerinden İran ve Hindistan'a ulaşmayı amaçlamıştır. Bu nedenle 18.yy.'dan itibaren Osmanlı gerek Karadeniz'de, gerek Balkanlarda, gerekse Kafkaslarda Rusya ile sık sık karşı karşıya gelmiştir.[176]

1700'de imzalanan İstanbul Antlaşması ile Rusya, Azak Kalesi'ni alarak Karadeniz'e inme politikasında ilk adımını atmıştır.[177] II.Mustafa (Taht süresi:1695-1703)'dan sonra tahta çıkan III.Ahmed'in (Taht süresi:1703-1730) ilk yılları da yaşananlarla bağlantılı olarak Karlofça'nın kayıplarını telafi etme çabasıyla geçmiştir.

Baltık Denizi üzerinden sıcak denizlere inmek isteyen Rusya İsveç'le savaşmıştır. 1709'da Poltova'da, İsveç Kralı XII.Demirbaş Şarl, Rus Çarı I.Petro'ya yenilince

---

[175]Karlofça Antlaşması ile Avusturya'ya Banat ve Temeşvar hariç, Erdel dahil olmak üzere Macaristan'ın diğer yerleri bırakıldı. Ayrıca Hırvatistan taraflarında her iki devlet ellerindeki yerleri koruma ve Sava Nehri'ni doğal sınır olarak kabul etme üzerinde anlaştılar. Lehistan'a Kamaniçe dahil Podolya ve Ukrayna verildi. Venedik'e de Kuzey Mora'da Korent şehri hariç Mora Yarımadası ve Ayamavra Adası, Dalmaçya'da bazı kaleler ve kıyılar bırakıldı. İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988a). *Osmanlı Tarihi*. 3.Cilt. 6.Baskı. Ankara: TTK Basımevi, s.592.

[176]Rusya'nın emelleri için bkz: İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988b). *Osmanlı Tarihi*. 5.Cilt. 6.Baskı. Ankara: TTK Basımevi, s.241-242.

[177]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1960). 4.Cilt. İstanbul: Baha Matbaası, s.2267, 2271. Rusya Karlofça Antlaşması sırasında Bâb-ı ali ile kesin bir antlaşma yapmamış, iki yıl süreli bir mütareke imzalamıştır. Bu geçici durum İstanbul Antlaşması ile ortadan kalkmıştır. Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g). *Büyük Osmanlı tarihi*. 7.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet, s.1914.

Osmanlı topraklarından Özi'ye sığınması Osmanlı ile Rusya'nın arasını açmıştır. Bununla birlikte I.Petro, Ortodoks Osmanlı tebaasını kışkırtıyor, İstanbul Antlaşması'na (1700) aykırı olarak Dinyeper ve Azak taraflarında yeni kaleler ve donanmalar yaptırıyordu. Çar I.Petro'nun da Demirbaş Şarl'ın ardından Osmanlı topraklarına girmesi iki tarafı savaşa sürüklemiştir. Bu savaşta Rus ordusunun gücünü büyük ölçüde kırma imkânı ele geçmişken Baltacı Mehmed Paşa barış teklifini kabul etmiştir. 1711'de yapılan Prut Antlaşması ile Osmanlı'da kaybedilen toprakları tekrar kazanma umudu doğmuştur.[178]

Karlofça Antlaşması ile Korent şehri hariç Mora Yarımadası, Dalmaçya kıyıları ve Ayamavra Adası'nı alan Venedik'le[179] de ilişkiler iyi gitmiyordu. Venediklilere ait donanmalar Akdeniz'de korsanlık faaliyetlerinde bulunuyor, ticaret gemilerine zarar veriyordu. Ayrıca Ortodoks Mora halkı katoliklerin baskısı altında eziliyor, Venedik idaresinden kurtulmak istiyorlardı. Dolayısıyla Karlofça Antlaşması'nın hükümleri ihlâl edildiğinden 1714'te Venedik'e savaş açılmıştı. Savaş sonunda Mora ve çevresindeki adalar, Girit'te bazı kaleler alınmıştı.[180]

Venedik ile savaşın sürdüğü sıralarda, Osmanlı'nın kazançlı çıkacağını anlayan Avusturya, Venedik ile ittifak yaparak Karlofça'nın ihlâl edildiği bahanesiyle savaşa dahil olmuştu. Avusturya ile yapılan savaşta Osmanlı ordusu Petervaradin'de (1716) bozguna uğramıştı. Avusturya ordusunun daha da ilerleyerek 1717 yılında Belgrad'ı işgal etmesiyle ve Preveze'yi alıp Dalmaçya'ya asker çıkarmasıyla, Osmanlı ordusu zor durumda kalmıştı. Neyse ki İngiltere ve Hollanda'nın aracılığıyla 1718 yılında Pasarofça Antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma ile Venedik'ten alınan Mora tamamen Osmanlı'da kalsa da; Dalmaçya, Hersek ve Karlı-eli taraflarında elde ettiği bazı kaleler, Korfu adasının karşısındaki Butrinto ve ayrıca Preveze ile Vonica şehir ve kaleleriyle, Serigo adaları Venedik'e bırakılıyordu. Küçük Eflâk ve Banat da dahil olmak üzere, Osmanlı Devleti'nin Macaristan'daki son eyaleti olan Temeşvar Avusturya'ya terk ediliyordu. Keza, Belgrad ile Semendire ve Tuna nehrine dökülen Timok çayından, Sava nehrine dökülen Una nehrine kadar olan iki taraflı yerler Avusturya'ya veriliyordu.[181] Bu durumda Osmanlı kaybedilen toprakları geri alma umudunu yitirmiştir. Bundan sonra

[178]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971). 5.Cilt. İstanbul: Güven Basımevi, s.2384-2403.
[179]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988a), ***a.g.k.***, s.592.
[180]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2416-2420.
[181]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2419-2431.

eldeki toprakları korumaya yönelik politikalar geliştirerek Avrupa'ya karşı barışçı bir siyasetle Avrupa'yı yakından tanımaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti Avrupa'dan geri kaldığını büyük topraklar kaybettikten sonra farketmeye başlamış ve bunun sebebini ilk olarak askerî teknolojide görmüştür. 1718 Pasarofça Antlaşması ile başlayan barış dönemi sürecinde Osmanlı aydınları Avrupa'yı tanımaya çalışmış ve ilk kez Avrupa örnek alınarak yenilikler yapılmaya başlanmıştır.

Damat İbrahim Paşa, Aydınlanma Çağı'nı yaşayan, akıl ve bilime yönelen Avrupa'yı yakından tanımak için Paris'e, Viyana'ya, Varşova'ya, Lehistan'a, Moskova'ya gönderilen elçi ve temsilcilerin sayısını arttırmıştır. Yurt dışına giden elçiler diplomasi, ekonomik, askerî ve teknik ilerlemeler, kültür, sanat gibi çeşitli alanlarda edindikleri bilgileri raporlar halinde sunmuşlardır. Bunların içinden en dikkat çekeni ise Paris'e gönderilen elçi Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'ye aittir. Onun Bâb-ı âli'ye sunduğu sefaretnamesi Fransız kültürü ve yaşam tarzı başta olmak üzere Fransa ile ilgili birçok bilgiler içermektedir.[182] Dolayısıyla Osmanlı, Lale Devri'nde en çok Fransa'yı örnek almıştır.

Fransa'nın o yıllardaki en modern sarayı olan Versay Sarayı örnek alınarak Sadabad Sarayı inşa edilmişti. Kağıthane'de ve Sadabad'da daha sık eğlenceler düzenlenir olmuştu. Osmanlı devlet erkânı da bunu örnek alarak Boğaziçi ve Haliç çevresinde yeni köşkler ve saraylar inşa ettirmeye başlamıştı. Saray ve köşklerin bahçeleri özenle süsleniyor; lale çiçeği başta olmak üzere diğer süs bitkileri de yetiştiriliyor, işlemeli çeşmeler, havuzlar ve kameriyeler yapılıyordu. İmar faaliyetlerini Edirne, Bursa, İznik, Nevşehir, Kütayha gibi kentler de takip ediyordu. Zengin kesimler yaptırdıkları köşklerin içini de Avrupaî tarzda eşyalarla dekore ediyorlardı. Avrupalı tarzda mobilyalar, tablolar, resimler, giysiler…[183]

Aşırı bir savurganlığın başladığı söylenilen bu devirlerde, ilmî ve edebî özellikler taşıyan eğlenceler, yüksek zümrenin geniş halk kesiminden belirgin bir şekilde ayrışmaya başladığını da göstermektedir.

Islahatlar da bir halk hareketi olarak doğmuyor, devletin başındakilerin ve onlara yakın olanların girişimleriyle gerçekleşiyordu. Islahatlar arasında en önemli ve en uzun süre tesirli olanı ise matbaanın da Osmanlı Türkleri arasında yaygınlaşmasıydı. Osmanlı

[182]Mehmet Alaaddin Yalçınkaya (2002). XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). *Türkler Ansiklopedisi*. C.12. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s.772.
[183]Mehmet Alaaddin Yalçınkaya (2002), **a.g.k**, s.773.

Devleti'nde azınlıkların 16.yy.'dan itibaren kendi dillerinde eserler basmak için matbaaları vardı. Türkçe eserler basacak olan matbaa Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in oğlu Said Mehmed Efendi ve İbrahim Müteferrika'nın çabalarıyla Lale Devri'nde gelmişti.[184] Devrim niteliğinde olan bu girişim sayesinde bilgi ve düşünceler daha kolay ve hızlı bir şekilde geniş halk kesimlerine yayılmaya başlamıştı.

Doğu ve Batı kaynaklı eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi için Tercüme Encümenliği'nin kurulması da düşünce alanında önemli adımlardan biridir. Tüm bunlarla birlikte yeni kütüphanelerin açılması, tulumbacılar adıyla düzenli bir itfaiye teşkilatının oluşturulması, çini ve çuha fabrikalarının kurulması[185], ilk çiçek aşısının uygulanması[186] gibi diğer yenilikler de Lale Devri'nde gerçekleşmiştir. Ne var ki bu dönem halk arasında savurganlığın arttığı, İran'la savaşların kesilmediği, iktisadî dengelerin sarsıldığı, yöneticilerin eğlenceye düşkün olduğu, asıl sorunlarla ilgilenilmediği gibi gerekçelerle seslerin yükselmesiyle son bulmuştur. Patrona Halil ve yandaşlarının ayaklanmasıyla (1730) ıslahatlar kesintiye uğramıştır. Ne yazık ki bu yüzyılda engellerle karşılaşan ıslahatlarda arzu edilen başarı yakalanamamıştır.

18. ve 19.yy.'larda Osmanlı Devleti'ne en büyük zararı veren devletin Rusya olduğunu söylemek yanlış olmasa gerekir.

Hindistan'a ve buradan sıcak denizlere ulaşmak isteyen Rus Çarı I. Petro, İran'daki iç karışıklıklardan yararlanarak 1723'te Kafkasya üzerinden Terki, Derbent ve Bakü'yü işgal etmişti. Bunun yanı sıra Rusların ve Şiilerin baskısı altında olan Sünni müslümanların Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi üzerine İran'a ordu gönderilmiş; Tiflis, Revan ve Nahcıvan'dan sonra Tebriz ve Güney Azerbaycan da alınarak Batı İran ele geçirilmişti. Fransa'nın arabuluculuğuyla Rusya ile Osmanlı Devleti arasında ilk dostluk antlaşması olan 1724 İstanbul Antlaşması (İran Mukasemenâmesi) yapılarak İran'ın Kafkasya toprakları Rusya ve Osmanlı Devleti arasında paylaşılmış; Gürcistan, Şirvan, Azerbaycan Osmanlı Devleti'nde, Kafkasya'nın Hazar Bölgesi Rusya'da kalmıştı.[187]

[184]Osmanlı'da gayrimüslimler kendi dillerinde (İbranice, Rumca, Latince ve Ermenice) yazılan eserleri matbaalarında basıyorlardı. Mehmet Alaaddin Yalçınkaya (2002), **a.g.k**, s.774.
[185]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988b), **a.g.k**., s.157-158; Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k.**, s.2062-2067.
[186]Lady Montaqu (t.y.). *Türkiye Mektupları 1717-1718*. Çev: Aysel Kurutluoğlu. Tercüman: 1001 Temel Eser, s.66.
[187]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k.**, s.2038-2043.

Patrona Halil İsyanı'ndan sonra 1730'da I.Mahmud tahta geçmiştir. I.Mahmud kısa sürede Patrona ve çevresindekilerden kurtulup ıslahat çalışmalarına başlamıştır. Gerilemenin sebebi önce askerî teknolojide görüldüğü için ilk ıslahatlar daha çok bu alana yönelik yapılmıştır. Conte de Bonneval Osmanlı ülkesine davet edilerek askerî alanda ıslahatlarda bilgisinden yararlanılmıştır. Kendisi de Osmanlı hizmetinde çalışmaktan memnun olmuş ve hatta müslüman olarak Ahmed adını almıştır (Humbaracı Ahmed Paşa). Eski Humbaracı Ocağı'nı ıslah etmiş, topçu birlikleri kurmuş ve topçu ocağı için mühendislik okulu olan Hendesehane'nin kurulmasına öncülük etmiştir.[188]

Kültürel faaliyetler I.Mahmud döneminde de devam ettirilmeye çalışılmıştır. Padişah Müteferrika matbaasına maddi yardımda bulunmuş, İstanbul'da kütüphaneler açılmış ve Yalova'da ilk kağıt fabrikası kurulmuştur.[189]

1724'teki Osmanlı ile Rusya arasındaki toprak paylaşımını İran kabullenememişti. Bu yüzden İran ile Osmanlı arasında 1731'de savaş başlamış ve 1732'de Ahmed Paşa Antlaşması ile son bulmuştu. Osmanlı askeri savaştan başarılı çıkarken diplomaside istediğini alamamıştı.[190]

1736'da Nadir Han şah olduktan sonra, I.Şah İsmail tarafından benimsenen Şiiliğin yerine, Caferilik tarikatını kabul etmişti. Nadir Şah, Osmanlı Devleti'ne elçi göndererek Caferiliğin Sünni mezheplerden biri olarak sayılmasını önermiş fakat yapılan görüşmelerde Şii Caferi mezhebinin beşinci mezhep olarak kabulü üzerinde anlaşmaya varılamamıştı.[191]

1733'te Avusturya ve Rusya, gizli bir ittifak antlaşması ile Osmanlı topraklarını paylaşmışlardı. Buna göre 1736'da Ruslar Azak Kalesi'ne ve Kırım'a; Avusturya üç koldan Eflâk, Sırbistan ve Bosna üzerine saldırmıştı. Üç yıl süren savaşların ardından 1739'da Avusturya ve Rusya ile ayrı ayrı Belgrad Antlaşmaları imzalanmıştı. Avusturya, Pasarofça Antlaşması ile aldığı Belgrad'ı geri vermiş ve Tuna Nehri iki ülke arasında sınır kabul edilmiş; Rusya, Azak dahil bütün işgal ettiği yerleri Osmanlı Devleti'ne bırakmış, Azak Denizi ve Karadeniz'de askerî ve ticarî gemi bulundurmamayı kabul etmişti. Bakıldığında Belgrad Antlaşmaları ile Osmanlı Avrupa'da yeniden itibar kazanmıştı ancak bu, Batı'da imzaladığı son kazançlı antlaşma olmuştu.[192] Ayrıca Belgrad

[188]Mehmet Alaaddin Yalçınkaya (2002), **a.g.k**, s.778-780.
[189]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988b), **a.g.k**, s.328-329.
[190]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2477-2479.
[191]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2483-2485.
[192]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k.**, s.2109-2142; *Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2485-2517.

Antlaşması'nda arabuluculuk yapan Fransa'ya 1740'ta yeni ayrıcalıklar verilerek imtiyazları genişletilmişti.[193]

18.yy.'da olumsuz gelişmelerden biri ekonomik ve askerî güç kazanmış ayan sınıfının devletin merkezi otoritesine karşı tehlike oluşturmaya başlamasıydı. Ayanlar 15. ve 16.yy.'larda devlet ve tebaa arasındaki ilişkilerde sadece aracı konumundayken, iktisadî gerilemenin etkisiyle nüfuzlarını arttırarak 18.yy.'da bölgelerinde iyice söz sahibi olmuşlar ve merkezî otoriteye karşı askerî, idari, ekonomik gücü ellerinde tutmuşlardır.[194]

1754'te tahta geçen III.Osman, 18.yy.'da en kısa hüküm süren padişah olmuştur. 1757'de vefat etmesiyle III.Ahmed'in oğlu III.Mustafa tahta (Taht süresi: 1757-1774) geçmiştir. III.Mustafa'nın padişah olduğu ilk yıllar, dış politika uzun bir barış süreciyle geçmiştir.

Bu süreçte Avrupa'da Avusturya Veraset Savaşı (1740-1748) ve Yedi Yıl Savaşları (1756-1763) yaşanırken İran'da taht sorunları vardı. Böyle bir ortamda Osmanlı ise tarafsızlık politikasını tercih etmiş, barış sürecini korumaya çalışmıştı ancak bu durum 1768 yılında Osmanlı-Rus savaşıyla sona ermişti.[195]

Rusya, emellerini gerçekleştirmek için bir taraftan Gürcistan'ın iç işlerine karışıyor, diğer yandan Balkanlardaki Ortodoks Hristiyanları Osmanlı'ya karşı kışkırtıyordu. Lehistan'da da iç isyanların çıkmasına sebep olmuştu. Bunun üzerine 1768'de Leh milliyetçileri Rusya'nın baskılarına karşı Osmanlı'dan yardım isteyince Osmanlı ile Rusya arasında savaş kaçınılmaz olmuştu. Bu savaş sırasında 1770'te Çeşme Limanı'nda Osmanlı donanmasının yakılması Osmanlı'nın denizlerdeki gücünün azalmasına sebep olmuştu. Yine savaş esnasında Rusların Kırım'ı işgal etmesi Osmanlı için en olumsuz gelişmeydi. Daha fazla direnemeyeceğini anlayan Osmanlı barış istemek zorunda kalmış ve barış görüşmelerine geçildiği sırada 1774'te III.Mustafa vefat etmiş, yerine I.Abdühamid çıkmıştı.[196]

Savaş Temmuz 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona ermişti. En ağır maddesi Kırım'ın Osmanlı Devleti'yle olan bağlılığına son verildiğini belirten maddeydi. Kırım, müstakil bir hanlık hâline getirilerek Osmanlı Devleti'nin himayesinden çıkmış, sadece dinî bakımdan halifeye bağlı kalmıştı. Rusya emellerinin

[193]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988b), **a.g.k**, s.295-296.
[194]Özcan Mert (1991). Âyan. *DİA*. C.4. Ankara: TDV, s.196.
[195]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988b), **a.g.k**, s.352-354; Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010h). *Büyük Osmanlı tarihi*. 8.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet, s.2208-2213.
[196]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010h), a.g.k., s.2342-2397.

büyük bir kısmına bu antlaşma ile ulaşmıştı. Bundan sonra Rus ticaret gemileri boğazları kullanacak, Karadeniz ve Akdeniz'de serbestçe dolaşabilecekti. Karadeniz, Türk Gölü olmaktan çıkmıştı. Ayrıca Antlaşma'nın 7. ve 14. maddelerinin Rusya tarafından kasıtlı olarak yanlış yorumlanmasıyla ve 1775 tarihinde Fransızca metinde 14. maddenin tahrif edilmesiyle Rusya, Osmanlı Devleti'nin iç işlerine daha fazla karışma imkânını elde etmişti. Bu antlaşma 1699 Karlofça'dan sonra imzalanan en ağır antlaşma olmuştur. 1783'e gelindiğinde Rusya Kırım'ı tamamen işgal ederek buranın bir Rus vilayeti haline getirildiğini ilan etmişti.[197]

I.Abdülhamid döneminde en çok öne çıkan ıslahat, Kaptân-ı derya Hasan Paşa'nın önerisi ile 1775 yılında Mühendishane-i Bahr-i Hümâyûn'un kurulmasıdır. Bu müessese Osmanlı donanmasının Ruslar tarafından 1770 yılında Çeşme'de yakılması üzerine donanmayı yeniden güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Bu dönemde askerî ıslahatlarda ismi öne çıkan kişilerden biri de Baron de Tott olmuştur. Onun görüşleriyle sürat topçuları birlikleri geliştirilmiştir.[198]

18. yüzyılın son çeyreğinde II.Katerina, Yunan (Grek) Projesini ortaya atarak Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmayı ve Eski Bizans'ı canlandırmayı planlamıştı. Osmanlı topraklarını paylaşmayı Avusturya İmparatoru II. Joseph de istediği için iki lider 1780'de Avusturya'da bir araya gelip aldıkları kararları imzalamışlardı. Bu nedenle 1787-1792 yılları arasında Rusya ve Avusturya ile savaş yapılmıştı. Savaş sürerken I.Abdülhamid'in vefat etmesi üzerine, yerine III.Mustafa'nın oğlu III.Selim (Taht süresi:1789-1807) başa geçmişti. 1790'da Avusturya ile Ziştovi; 1792'de Rusya ile Yaş Antlaşması imzalanarak savaşa son verilmişti.[199]

III.Selim geniş kapsamlı ıslahatlar yapmak için bilgili kişilere layiha olarak adlandırılan raporlar hazırlattırarak meclis-i meşveretin toplanmasını sağlamıştı. Yapılan ıslahatların tümüne Nizam-ı cedid denirken, askerî alanda kurulan orduya da Nizam-ı cedid ordusu ismi verilmişti. Ayrıca ordu ve donanmanın malî giderlerini karşılamak amacıyla İrad-ı cedid hazinesi oluşturulmuştu. 1795'te Mühendishane-i fünun-ı berriye-i hümâyûn açılmıştı ancak bunların yanında eski kurum olan Yeniçeri ocağı da varlığını sürdüyordu. Yine bu dönemde Avrupa'nın önemli başkentlerinde daimî elçilikler

[197]Kemal Beydilli (2002). Küçük Kaynarca Antlaşması. *DİA*. C.26. Ankara:TDV, s.524-527.
[198]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2624-2625.
[199]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010ı). *Büyük Osmanlı tarihi*. 9.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet, s.2448-2480.

açılmıştı. İlk daimî elçi olarak Yusuf Agah Efendi Londra'ya gitmişti. Daha sonraki yıllarda Paris, Viyana ve Berlin'e de elçiler gönderilmişti.[200]

1798'de Fransızların General Napolyon Bonaparte komutasındaki ordularının Mısır'ı işgal etmesi üzerine Osmanlı-Fransız ilişkileri bir süre bozulmuştu. Osmanlı ilk kez kendi topraklarını işgal eden bir ülkeye karşı Avrupalı devletlerle ittifak yapmıştı. Zaten 18.yy. diplomasinin ve kalem ehlinin ön plana çıktığı, denge politikasının uygulanmaya başladığı bir yüzyıl olmuştu.[201]

2.2. Velâdet-i Hümâyûnlar

Arapça kökenli bir kelime olan velâdet; doğma, doğuş, dünyaya gelme demektir.[202] Doğum kutlamalarını anlatan eserlere de velâdetname denir. Velâdetnamelerde özellikle padişah çocuklarının doğumu münasebetiyle yapılan törenler, şenlikler anlatılır.

Osmanlı Devleti'nde egemenlik sadece hükümdar ailesine ait görülüp bu güç babadan oğula aktarıldığı için, padişah çocuklarının doğumlarına çok önem veriliyor, bu doğumlar münasebetiyle ülkenin hiçbir yerinde görülmeyen merasimler tertip ediliyordu.

Osmanlı Devleti'nde velâdet kutlamalarına dair en erken bilgilere 17.yy.'da rastlıyoruz ki bu dönem şehzadelerin sancağa çıkma usulünün sona erdiği dönemdir.

Bu usulün sona ermesiyle birlikte Sultan I.Ahmed'den Sultan Abdülaziz'e kadar padişahlar tahta çıktıktan sonra çocuk sahibi olabilmişlerdir. Padişah dışında diğer hanedan erkeklerinin yani şehzadelerin cariyelerle münasebette bulunmalarına rağmen çocuk sahibi olmaları yasaklanmıştır.[203] Bu durum velâdet-i hümâyûnu daha değerli kılmıştı.

Kutlamalar genellikle üç gün üç gece sürmekle birlikte, hanedanın devamına işaret ettiğinden cinsiyet farketmeksizin padişahın ilk çocuğu olması ya da uzun yıllar arayıştan sonra bir şehzadenin dünyaya gelmesi gibi nedenlerle yedi gün veya on gün kadar uzun süren velâdet-i hümâyûnlar yapılmıştır. 18.yy.'dan itibaren ise beş gün süren velâdet-i hümâyûnlar da olmuştur.

---

[200]*Mufassal Osmanlı Tarihi* (1971), s.2757-2765.
[201]Yılmaz Öztuna (2017). *Osmanlı Devleti Tarihi*. 1.C. 5.Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.414-417.
[202]Ş. Sami (2015), **a.g.k.,** s.1305.
[203]Buna istisna olarak; I.Abdülhamid'in şehzadeliği sırasında, 1767 yılında, Ayşe Dürrüşehvar adlı bir kızı dünyaya gelmişti. I.Ahmed'den itibaren şehzadelerin çocuk sahibi olmaları yasaklandığından bu kızın öldürülmesi gerekiyorken Şehzade Abdülhamid'in kızı gizlice saraydan kaçırılmış ve babası hükümdar oluncaya kadar dışarıda büyütülmüştür. Mustafa Çağatay Uluçay (2011). *Padişahların kadınları ve kızları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.165. Ayrıca padişah çocuklarının hepsi bu tarihten sonra İstanbul'da dünyaya gelmiştir.

Örneğin; (H.10 Zilkade 1117-M.23 Şubat 1706)'da III.Ahmed'in İsa adını verdiği şehzadesi dünyaya geldiğinde Bilâd-ı selâsede (Eyüp, Galata, Üsküdar) beş gün beş gece şehir donanması ferman buyrulmuştu.[204]

17.yy.'da tespit edebildiğimiz kadarıyla sekiz kez velâdet-i hümâyûn kutlamaları yapılmıştır. Bilinen ilk velâdet-i hümâyûn kutlaması 1604 yılında olmuştur. Sultan I.Ahmed, İstanbul civarında Rumeli bahçesinde ava çıktığı sırada darüssaade ağası tarafından sevinçli haberi alınca oğlunun adını Osman koyup, yedi gün yedi gece süren şenlikler yaptırmıştır (H.10 Cemâziyelâhir 1013-M.3 Kasım 1604).[205]

Bazı özel durumlar velâdet şenliklerini etkilerdi. II.Mustafa'nın, Sultan Selim adlı bir şehzadesi doğduğunda (H.27 Zilkade 1111 Pazar-M.16 Mayıs 1700) şehir donanması emrolunmuşken İstanbul'da bulunan elçilerin adamları fesat eder ihtimaline karşı devlet vükelâsı uygun görmediğinden bu emirden vazgeçilip ancak üç gün gündüzlerde top, gecelerde derya üzerinde fişek şenliği ile yetinilmişti.[206]

---

[204]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.837.

[205]Darüssaade ağası padişahın atının üzengisini öptükten sonra bir şehzadesinin doğduğu müjdesini vermiştir. Naîmâ Mustafa Efendi (1967). *Naîmâ târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 1.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, s.426-427; İbrahim Hakkı Çuhadar (2003). *Mustafa Sâfî'nin zübdetü't-tevârîh'i*. 2.Cilt. Ankara: TTK, s.23. Diğer bazı şenlikler: H.1051 yılı Ramazan ayının son gecesi Perşembe günü (M. 2 Ocak 1642) Sultan İbrahim'in bir oğlu (IV.Mehmed) doğması şerefine Galata ve Üsküdar'da üç gün üç gece şenlik yapılmıştı. Naîmâ Mustafa Efendi (1968c). *Naîmâ târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 4.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, s.1552. Abdurrahman Abdi Paşa ise IV.Mehmed'in velâdetinde yedi gün yedi gece donanma ferman olduğunu yazmıştır. Fahri Çetin Derin (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa vekâyi'nâme'si tahlil ve metin*. Doktora Tezi. İstanbul Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.3. Abdi Paşa'nın söylediği gibi velâdetin yedi gün yedi gece sürmesi kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Şehzade Mehmed'in doğumu saray erkânına, devlet adamlarına ve halka büyük bir sevinç ve ferahlık getirmişti. Zira Sultan İbrahim'den başka Osmanlı hanedanında erkek veliaht kalmamıştı. Eğer çocuğu olmazsa Osmanlı hanedanı sona ermiş olacaktı. Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1552. (H.8 Zilkade 1074 Salı-M. 3 Haziran 1664), Sultan Mehmed'in Edirne'de saray içinde cirid oynadığı günün ikindi vaktinde bir şehzadesi dünyaya gelmişti. Ferman-ı hümâyûn üzerine adı Mustafa (II.Mustafa) konulup İstanbul'da yedi gün yedi gece donanma emrolunmuştu. Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.139. Râşid Mehmed Efendi (2013a). *Târîh-i Raşid ve zeyli-I*. Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer. 1.Basım. İstanbul: Klasik, s. 49. (H.25 Muharrem 1104-M. 6 Ekim 1692)'de Sultan II.Ahmed'in iki şehzadesi dünyaya geldiğinde birinin ismi İbrahim, diğerinin ismi Selim konulmuş ve ülkede üç gün üç gece şehrâyin olunmak üzere emirler ve mübaşirler görevlendirilip beldeler süslenmişti. Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.433. (H.18 Cemâziyelevvel 1110 Cuma-M. 21 Kasım 1698)'de, II.Mustafa'nın Mehmed adlı bir şehzadesi doğduğunda, tüm İslâm memleketlerinde üç gün üç gece şehir donanmasının yapılması emri fermanla bildirilmişti. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018). *Nusretnâme inceleme-metin*. Haz. Mehmet Topal. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, s.492.

[206]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.568. 18.yy.'da yapılan diğer şenlikler: (H.22 Cemâziyelâhir 1116 Çarşamba-M.22 Ekim 1704)'te III.Ahmed'in Fatma adlı bir kızı doğmuştu. Üç gün gündüzleri İstanbul'da şehir donanması olup, dükkânlar süslenmişti. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.820; Râşid Mehmed Efendi (2013b). *Târîh-i Raşid ve zeyli-II*. Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer. 1.Basım. İstanbul: Klasik, s.736. (H.8 Şaban 1117-M. 25 Kasım 1705)'te III.Ahmed'in Mehmed adlı ilk şehzadesi dünyaya geldiğinde üç gün üç gece şehir donanması ferman buyrulmuştu. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.835. Raşid Tarihi'nde ise padişahın ilk şehzadesinin herkese duyurulması ve on gün on gece donanma yapılması için menşur olunduğu yazmaktadır. Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.755. (H.10 Zilkade 1117-M. 23 Şubat 1706)'da III.Ahmed'in İsa adını verdiği şehzadesi dünyaya geldiğinde Bilâd-ı Selâse'de (Eyüp, Galata,

Üsküdar) beş gün beş gece şehir donanması ferman buyurulmuştu. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.837. (H.18 Cemâziyelâhir 1119 Perşembe-M.15 Eylül 1707)'de III.Ahmed'in Selim adlı şehzadesi doğduğunda sadece İstanbul'da üç gün üç gece şehir donanması olup çarşı ve pazarlar süslenmişti. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.854-855. Padişah III.Ahmed, Şehzade Murad'ın doğumunu (H.21 Şevval 1119-M.15 Ocak 1708) kutlamak için üç gün boyunca şehirde şenlik yapılmasını birkaç ay önceden emretmişti. Bu şenlikten üç gün sonra da bir Rus esiri kadının padişahtan ikiz kızı olmuştu. Fakat bu sultanların doğumu etrafa duyurulmadığı gibi, genel bir şenliğe de vesile olmamıştı. Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k**, s.1961. (H. 9 Şevval 1121 Çarşamba-M. 11 Aralık 1709)'da Abdülmelik adlı bir şehzade dünyaya geldiğinde İstanbul'da üç gün üç gece şehir donanması olup çarşı ve pazar yerleri süslenmişti. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.887; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.829. (H.15 Rebîülâhir 1127 Cuma-M.19 Nisan 1715)'te padişahın Selim adlı bir şehzadesiyle Saliha adlı bir sultanı dünyaya gelmişti. Edirne şehrinde ve İstanbul'da (Tophane, Tersane-i Amire, Kasımpaşa, Üsküdar, Beşiktaş ve Eyüp'te) gündüzleri üç gün şehir donanması yapılmıştı. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1016; BOA, Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri [A.DVNSMHM.d.] 123-2/3/4. III.Ahmed'in oğlu Şehzade Mehmed doğduğunda (H.19. Muharrem 1129-M.3 Ocak 1717) Saray-ı hümâyûnda ve sadrazam sarayında üç gün üçer kez mehterhane çaldırılmakla yetinilmişti. BOA, A.d 346, s.94. III.Ahmed'in oğlu Mustafa (III.Mustafa)'nın (H.14 Safer 1129-M.28 Ocak 1717'de) velâdetinde üç gün sabah ve akşam beşer altışar kez mehterhane çalınıp akabinde Saray-ı hümâyûndaki toplardan on beşer top atılmak üzere ferman buyurulmuştu. BOA, A.d 346, s.68. (H.5 Safer 1132 Pazar-M. 17 Aralık 1719)'da III.Ahmed'in Abdullah adlı şehzadesi doğunca İstanbul'da üç gün üç gece şehir donanması ferman olunmuştu. Ancak ertesi gün şehzade vefat etmişti. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1110. Doğum tarihi Râşid tarihinde 6 Safer olarak geçmektedir. Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1171. (H.9 Rebîülevvel 1133-M. 8 Ocak 1721)'de III.Ahmed'in İbrahim adlı bir şehzadesi dünyaya gelince İstanbul'da üçer kez top şenliği yapılmıştı. Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1136. (H.6 Cemâziyelevvel 1135-M. 12 Şubat 1723 Cuma) gecesi doğan şehzadenin ismi Numan konularak İstanbul'daki tüm dükkânlar süslenip üç gün üç gece şehrâyin yapılmıştı. Râşid Mehmed Efendi (2013c). *Târîh-i Raşid ve zeyli-III*. Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer. 1.Basım. İstanbul: Klasik, s.1313. (H.21 Recep 1140-M. 3 Mart 1728) gecesi III.Ahmed'in bir şehzadesi dünyaya gelince adı Seyfeddin konulmuş ve üç gün top şenliği yapılmıştı. Râşid Mehmed Efendi (2013c), **a.g.k.**, s.1586. (H.19.03.1143-M.2 Ekim 1730) tarihli Hatt-ı hümâyûna göre Sultan III.Ahmed'in gece saat sekizde bir şehzadesi dünyaya gelmişti. Şehzadenin adı Bayezid konulmuş ve âdet üzere mehterhane çalınması ve şenlik yapılması istenmişti. BOA, Ali Emiri Ahmed III [AE.SAMD.III] 228-21928. (H.15 Recep 1172-M. 14 Mart 1759)'da ilk çocuğu dünyaya gelen Sultan III.Mustafa, kızının adını Hibetullah koymuştu. Padişah neslinin devamlılığı için bu velâdetten mesrur olunup, izhar-ı sürur için âdet olarak düzenlenen yedi gün yedi gece şehrâyine halkın çok mutlu olduğu ve eğlendiği görülünce, üç gün daha eklenmiş ve kutlamalar on gün sürmüştü. M. Münir Aktepe (1978). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-II.A*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları**,** s.25-26; Mehmet Arslan (2011b). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 6-7*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı, s.37. III. Mustafa'nın kızı Şah Sultan'ın doğumunda kutlamalar yedi gün devam etmişti. Yunus Irmak (1991). *III.Mustafa rûznâmesi (H.1171-1177/M.1757-1763)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi**,** s.77. (H.27 Cemâziyelevvel 1175-M. 24 Aralık 1761 Perşembe) günü kuşluk vaktinde III.Mustafa'nın bir şehzadesinin (Sultan Selim) doğum müjdesi gelmişti. Uzun süreden beri dünyaya şehzade gelmediğinden, mesrûr olunup, üç gün mühletten sonra yedi gün yedi gece şehrâyin ve üç gece derya donanması yapılmıştı. M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.45. (H.17 Rebîülevvel 1176-M. 6 Ekim 1762) Perşembe gecesi Sultan III.Mustafa'nın Mihrimah adlı kızı dünyaya geldiğinde, beş gün beş gece şehrâyin olunması ferman buyrulmuştu. M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.50. (III.Mustafa Rûznâmesi'nde Mihrimah Sultan'ın doğum tarihi H.17 Rebîülâhir 1176 Perşembe-M.4 Kasım 1762'dir.) Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.98. (H.23 Cemâziyelevvel 1176-M.10 Aralık 1762) gecesi Mihrişah Sultan doğduğunda, velâdetler birbirine yakın olduğu için, şehrâyin olunmayıp, üç gece derya donanması ve üç gün üçer kez top şenliği kâfi görülmüştü. M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.51. (H.9 Şaban 1180 Cumartesi-M.10 0cak l767)'de Şehzade Sultan Mehmed'in velâdeti zuhuruna üç gün top şenliği yapılması için ülkenin her bölgesine şenlik fermanları gönderilmişti. Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd (1959). *Çeşmî-zâde Tarihi*. Haz. Bekir Kütükoğlu. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, s. 11-12; M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.95. (H.20 Zilkade 1189 Cuma-M. 12 Ocak 1776)'da I.Abdülhamid'in Hatice Sultan adlı kızı dünyaya gelmişti. Padişahın tahta çıktıktan sonra doğan ilk çocuğu olduğu için doğumuna ve yapılacak törenlere çok önem verilmişti. Padişahın emriyle on gün İstanbul'da çeşitli gösteriler ve eğlenceler tertip edilmişti. Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.86. (H.6 Recep 1190 Çarşamba-M.21 Ağustos 1776)'da, seher vaktinde Şehzade Sultan Mehmed doğmuştu. Donanma tedariki için, beş gün üçer kez top şenliği yapılmış, altıncı günden

(H.14 Şevval 1114 Perşembe-M.1 Mart 1703)'te II.Mustafa'nın Sultan Ahmed adlı bir şehzadesi doğduğunda, top atışları sırasında topun biri karıncalı olduğu için yarığında kalan ateşin barut koyup sıkılırken tutuşup bir cebecinin başıyla kolunu yaralamasından dolayı, ancak saray meydanında bir miktar top ve tüfek şenliği ile yetinilmişti.[207] Sultan III.Ahmed, donanmanın lazım olması üzerine şehzadesi Bayezid için üç günlük şenlik yapmayı uygun görmüştü.[208]

Velâdet-i hümâyûn kutlamaları padişahın ve ordunun seferde olduğu yerde de yapılırdı. IV.Mehmed'in, Sultan Ahmed (III.Ahmed) adlı bir şehzadesi dünyaya geldiğinde (H.22 Ramazan 1084-M.31 Aralık 1673) müjdeciler gönderilerek padişahın kışladığı Hacıoğlu kasabasında ve ordunun kışladığı Babadağı kazasında ve Bilâd-ı selâsede üç gün üç gece şehir donanmaları olmuştu.[209]

Şehzade Sultan Mahmud dünyaya geldiğinde (H.3 Muharrem 1108-M.2 Ağustos 1696) II.Mustafa Avusturya seferindeydi. Valide sultan tarafından velâdet müjdesi için gönderilen ikinci ağası Süleyman Ağa padişahın yanına 9 Ağustos'ta vardığında, müjde öğrenilir öğrenilmez orduya ilân için toplar atılmıştı.[210]

(H.15 Rebîülâhir 1127 Cuma-M.19 Nisan 1715)'te III.Ahmed'in Selim adlı bir şehzadesiyle Saliha adlı bir sultanı doğunca, Edirne şehrinde ve İstanbul'da üç gün şehir donanması yapılmıştı.[211] Ordu Dimetoka kazasına vardığında rikâb-ı hümâyûndan Musahip İbrahim Ağa, serdar-ı ekreme velâdet haberini getirmişti. Bu haber ile İslâm askerleri sevince kapılarak serdar-ı ekremin fermanıyla çadırlarının önünü mumlar ve kandiller ile donatıp eğlenceler düzenlemişlerdi.[212]

şehrâyine başlanıp, yedi gün yedi gece çarşı pazar ve ricâl konakları ve kışlalar tezyin edilmişti. M.Münir Aktepe (1981). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-III*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.43. (H.26 Şevval 1190-M.8 Aralık 1776)'da güneş doğduktan sonra Abdülhamid Han'ın Ahmed adı konulan bir şehzadesi doğmuş, beş gün top şenliği yapılmıştı. M.Münir Aktepe (1981), **a.g.k.**, s.44. (H.14 Şevval 1196-M.22 Eylül 1782)'de I.Abdülhamid'in Mehmed ismi konulan şehzadesi için ulema, meşâyih ve hatipler duaya icabet etmiş, cami ve mescidlerde devletin bekası ve şehzadenin uzun ömürlü olması için dualar edilmiş, top şenlikleriyle kutlamalar yapılmıştı. BOA, Cevdet Saray [C.SM.] 68-3427. (H.26 Zilkade 1198-M.11 Ekim 1784)'te I.Abdülhamid'in Alemşah Sultan isminde bir kızı dünyaya gelince, âdet üzere üç gün top şenliği yapılmıştı. Ahmed Vâsıf Efendi (1994). *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâikü'l-ahbâr*. Yayına Haz. Mücteba İlgürel. Ankara: TTK Basımevi, s.201.

[207]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.700.

[208]BOA, AE.SAMD.III 214-20698.

[209]Abdurrahman Abdi Paşa vekâyinâmesinin Revan Nüshası'nda ise şehir donanmasının on gün on gece yapıldığı yazmaktadır. (Doğum tarihi Revan Nüshası'nda H.29 Ramazan 1084-M.7 Ocak 1674 olarak geçmekte.) Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.371; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.177.

[210]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.255.

[211]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1016.

[212]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.899.

2.2.1. Yapılan hazırlıklar

Tertip edilen merasimler için hazırlıklar, tahmin edilen doğumdan günler önce başlardı. Doğum yaklaşınca; beşik, çocuk takımları, doğum yapacak kadın için takımlar vs. hazırlanırdı. İhtiyaçlar hazine kethüdası veya vekiline bildirilir, bunların temin edilmesi istenirdi. Hazinedar vekili veya kethüdası yapılan harcamaların kayıtlarını tutar ve hareme teslim ederdi. Doğum odası elmas, inci ve altınlarla süslü olan perdeler, yatak ve beşik takımları ile döşenirdi.[213]

Doğum odası hazırlandığı gibi sarayın diğer bölümleri ve odaları da kandiller, fenerler, aynalar ile süslenirdi. Şenlik yalnız sarayla kalmaz, şehir halkı da bu sevince katılırdı. İstanbul'da bulunan devlet görevlileri, konaklarını ve yalılarını gösterişli bir şekilde süsler, renkli kandillerle donatırdı. Konakların süslü ve gösterişli oluşu konak sahibinin asalet ve zenginliğini, padişaha ve devlete olan bağlılığını ima ederdi. Bu gayeyle devlet adamları birbirleriyle yarışırcasına konaklarını donatırdı. Fakat sarayda yapılan donanma ve aydınlatma bambaşka olurdu.

Sultan III.Mustafa'nın kızı Hibetullah'ın velâdeti (14 Mart 1759) uzun zamandır padişah çocuğu doğmadığından büyük bir heyecanla bekleniyordu.[214] Sarayda Bâb-ı hümâyûnun içi ve dışı çok değerli avizeler, eşsiz kandiller ve aynalarla süslenmiş; ön tarafına çok büyük ve süslü bir otağ kurulmuştu. Bâbüssaade'nin içi ve dışı da kandiller, aynalar ve avizelerle donatılmıştı. Enderûn-ı hümâyûn da görülmemiş güzellikte eşyalar ve aydınlatma araçlarıyla süslenmişti.[215] Enderûn-ı hümâyûn odalarından Hazineli, Seferli, Kilerli ve Hane-i hassa donanmıştı. Orta kapı, Bâb-ı hümâyûn ve Darbhane'de fındık altınından kapı süsü, iplikle dizip uzun flama görünümünde avize yapmışlardı.[216] Topkapı, İncili Kasır, Gülhane ve Ağa Bahçesi köşklerinin olduğu yerlere gölgelikler kurulmuştu.[217] Kalyon serenleri dikilip; donanma, sancaklar ve ağır telli atlastan uzun

[213]III.Ahmed'in şehzadesi Seyfeddin Efendi'nin velâdetinde öd, anber, yemeni ve şal yorganlarla büyük şilte hazırlanıp hareme teslim edilmişti. BOA, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi defteri [TS.MA.d] 1052. (H.29.12.1172-M.23 Ağustos 1759) tarihli belgede velâdet hazırlığı olarak elmas, inci ve zümrütlerle süslü yatak takımı ve beşik hazırlanmıştır. BOA, TS.MA.d 1061.

[214]III.Mustafa doğacak bu çocuğu için yapılacak şenliklere büyük önem vermişti. I.Mahmud ve III.Osman'ın çocukları olmadığı için yirmi yedi senedir Topkapı Sarayı hareminde ve İstanbul'da doğum şenlikleri yapılmamıştı. Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.** , s.31. Uzun süredir şehzade doğmamasına karşılık tek teselli III.Ahmed'in Abdülhamid adlı oğluydu. M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.25-26; Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.40.

[215]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.33.

[216]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.26; Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012). *Târih-i cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis*. İnceleme-Tıpkıbasım. Editör: Erhan Afyoncu. 1. Basım. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, s.121.

[217]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.121.

flama ile süslenmişti.[218] Doğum şerefine maharetler ve gayretler devlet ricâli ve ulema tarafından da gösterilmişti. Köşklerin yollarını tezyin etmişler; kapılarının dışını türlü türlü kafesler üzerine kameriyelerle süslemişler; aynalar, ipek ve çeşitli kumaşlar, gümüş şamdanlar, avizeler kullanmışlar; bahçeleri havuzlu fıskiyeler, sel-sebiller, tel hotozlar[219] ve kandiller ile donatmışlardı. Beyoğlu'nda balyoslar dahi devlet adamlarının hanelerini taklit edip hazırlıklar yapmışlardı.[220] Doğum müddeti yaklaşırken topluca dua için halka bilgi verildiğinden, kırk günden beri esnaf dükkânları ve ricâl hanelerinin kapıları tezyin edilmiş, hazırlıklar yapılmıştı.[221] Cevahir Bedestanı'nın içi, zeminden tavana kadar bütün duvarları türlü kumaşlarla süslenmiş; gümüş telden bir kafes yapılmış ve bunun içerisine iki üç bin keselikten daha fazla değerde mücevherat konularak kethüda dolaplarının önüne asılmıştı.[222] Bakırcılar kahve ibriklerinden, balıkçılar balıktan, kürkçüler kakımdan, kavukçular kavuktan, şekerciler şekerden, lüleciler lüleden, attarlar tarçından, turşucular lahana turşusundan ve sair esnaf kendine münasib şeylerden uzun flamalar yaparak halkı hayran bırakmıştı. Kâğıttan mühr-i Süleymanlar ve türlü şeyler yapılmıştı.[223]

III.Mustafa'nın kızı Hatice Sultan'ın velâdetinde de (H.27 Muharrem 1182- M.13 Haziran 1768) hazırlıklar günler öncesinden başlamıştı. Velâdetin otuz kırk gün evvelinden Cebehane-i Amire, Tophane, Tersane-i Amire ve Gümrük emini taraflarında,Yalı Köşkü önünde şenlik olunması için tenbih buyurulmuştu.[224]

I.Abdülhamid'in bir çocuğu (Hatice Sultan H.20 Zilkade 1189 Cuma-M.12 Ocak 1776) doğacağı belli olup haber etrafa yayılınca, doğumdan iki üç ay önceden olmak üzere çarşı, pazar, devlet ileri gelenlerinin konaklarının kapıları, özellikle Harem-i hümâyûn süslenmeye başlanmıştı. Harem-i hümâyûnda sim musluk denilen yerin önü tezyin edilmiş; Mabeyn-i hümâyûn etrafında bulunan Mermerlik ve Kubbe ovasının tavanı altın ve gümüşle süslenmiş; buralara altın ve gümüşten yapılmış hotozlar, inci ve lâl ile süslenmiş avizeler, altın ve gümüşten yapılmış kandiller ve şamdanlar, etrafı

[218]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.26; Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.121.
[219]Kadınların kendi saçlarından veya yemeni vs. ile yaptıkları baş süsü olduğu gibi binalarda yapılan bir nevi tezyinat anlamında da kullanılmaktadır. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.470.
[220]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.26; Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.118.
[221]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.25-26; Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.40; Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.31. Sultan III.Mustafa Tarihi'nde haber 35 gün önceden tembih edilmiştir. Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.118.
[222]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.34.
[223]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.26.
[224]BOA, KK.d. [Kamil Kepeci Defter] 0696M, s.84.

mücevherlerle süslü aynalar yerleştirilmişti. Suffe-i hümâyûnda bulunan Mermerlik ve Bağdat odasına uzun flamalar asmak için büyük sütunlar dikilmişti.[225] Sadrazam Derviş Mehmed Paşa'nın sarayı ve kapıları, şeyhülislâmın kapısı, vezir kaptan paşanın kapısı, kazaskerlerin kapıları, belde kadılarının kapıları ve dergâhları, defterdarın kapısı, yeniçeri ağasının kapısı, mazûllerin kapıları, Divân-ı hümâyûndan ayrılmış olanların kapıları, kapıcıbaşı ağalarının kapıları, müderrislerin kapıları, yeniçeri kışlalarının kapıları vb., bütün çarşı ve pazar tüccarlarının dükkânları, halktan ileri gelenlerin evleri, köşkleri süslenmiş; binlerce kandil ve ışık saçan aletler asılmıştı. Bu yerlerin kapıları gece ve gündüz açık tutulmuş, avlularına yeni kaşâneler ve serirler konulmuş ve hayrette bırakacak manzaralar oluşmuştu.[226]

2.2.2. Velâdet-i hümâyûnun duyurulması

Bir padişah çocuğu doğduğunda, bunun ilânı teşrifata ve geleneklere göre yapılırdı. Velâdet gerçekleşince, ilk olarak darüssaade ağasına haber gönderilir; ağa, oda lalası vasıtasıyla silâhdâr ağaya müjdeli haberi bildirir; silâhdâr ağa da padişahın bir çocuğu olduğunu sarayda ilân ederdi. Tophane-i Amire'de ve Yalı Köşkü sahilinde bulunan toplar atılarak, mesut doğum halka ve devlet ricâline de duyurulurdu. Aynı zamanda tellâllar İstanbul'un sokaklarında ve çarşılarında hükümdarın bir çocuğu olduğunu nidâ ederdi. Haberi duyan devletin ileri gelenleri, çarşı esnafı, bayram merasimi gibi tebrikleşirdi.

(H.27 Ramazan 1107 Pazar-M. 29 Nisan 1696)'da Kadir Gecesi'nde II.Mustafa'nın Ayşe Sultan isminde bir kızı dünyaya gelince, herkese ilân için kuşluğa kadar darüssaade dışında tablhane[227] çalınmıştı.[228]

14 Mart 1759'da Sultan III.Mustafa'nın ilk çocuğu Hibetullah dünyaya geldiğinde, gece sevinçle kösler çalınmıştı.[229] Günler öncesinden hazırlanmış olan kandiller, şamdanlar yakılmış ve avlularda, Kum Meydanı'nda dizilmiş bulunan meşalelere ateş verilmişti.[230] Sabahına, yedi gün yedi gece İstanbul ve havalisinde kutlamalar yapılması emredilmişti. İstanbul, Üsküdar, Galata ve Eyüp kadılarına buyruldular yazılmıştı.

[225]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.87, 100.
[226]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.88, 103.
[227]Tabl: Davul. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.1158. Tablhane: Saray mehterhanesi yerine kullanılan bir tabirdir. Mehmet Zeki Pakalın (1993b). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.371.
[228]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.228.
[229]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.25-26.
[230]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.36.

Münâdilerin hadiseyi duyurması görevi çavuşbaşı ağaya verilince, o da tellâlbaşıya konuyu havale etmişti. Sabah namazı kılındığı gibi önce sadrazam sarayında, sonra bedesten, saraçhane, vezirlerin saraylarında ve bildirilen mahâllerde münâdiler haberi duyurmuşlardı.[231] Böylece sabah toplar atılıp münâdiler sayesinde müjdeli haber İstanbul'un her tarafına iletilmişti.[232]

Sultan III.Mustafa'nın kızı Hatice'nin doğumunda, Enderûn-ı hümâyûnda hemen mehterhane ve davullar çalınmaya başlandığı gibi Yalı Köşkü sahilinde ve Tophane-i Amire'de de top şenlikleri olmuştu. Hazinedar ağa müjde ile Bâb-ı âsafîye geldiği sırada paşakapısında dahi mehterhane çalmaya başlamıştı. Yine İstanbul'da olan tüm vezirlerin saraylarında çalınmak eski âdet olduğu için kethüda bey tarafından izin verilmişti. Hazinedar ağa hatt-ı hümâyûn ile teşrif ettiğinde hemen tellâlbaşı huzura kabul edilip sultanın doğum müjdesinin herkese duyurulması için sadrazam lisanen ferman buyurmuştu. Tellâlbaşı da başta Bâb-ı âsafîde divanhane merdivenleri başında, diğer tellâllar da çarşı, pazar, bedesten ve dükkânlarda sultanın ismiyle velâdeti nidâ etmişlerdi.[233]

Doğum haberi sadrazama, genellikle hazinedar ağa veya darüssaade ağası tarafından bir hatt-ı hümâyûnla bildirilir, sadrazam da telhis yazarak padişahı tebrik eder ve ertesi gün divan azalarıyla saraya gelir, velâdeti kutlardı. Padişah, sünnet odasında gelenleri kabul eder ve mevkilerine göre ihsanlarda bulunur, kapı oğlanlarına çerağ (süslü lamba) verirdi.

Sultan IV.Mehmed'in bir şehzadesi dünyaya geldiğinde (3 Haziran 1664), etek öpmek için Kaimmakam Mustafa Paşa ile Şeyhülislâm Minkarizâde Yahya Efendi huzur-ı hümâyûna tebrik için kabul edildiğinde, padişah tarafından birer semmur kürk, iç halkına, has odalı kullara ve kapı oğlanlarının bazılarına da birer çerağ ihsan edilmişti.[234]

Hibetullah'ın doğum haberini sadrazama bildirmek için bir hatt-ı hümâyûn ile Musahiban Cevher Ağa gönderilmişti. Bu sırada sadrazam müjdeli haberi arz odasında beklemekteydi. Kozbekçibaşı ağa sayesinde sadrazam sarayına ulaşan Cevher Ağa'yı sadrazamın kethüdası, reisülküttap, çavuşbaşı ağa, tezkire-i evvel ve sâni, mektûbi efendi ve teşrifati kulları merdivenlerin yukarısında ve kapıcılar kethüdası, selâm ağası binek taşında (seng-i rikab), sadrazam arz odası haricinde karşılamıştı. Sadrazam hatt-ı şerifi

[231]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.117.
[232]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.36.
[233]BOA, KK.d.0696M, s.81.
[234]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.139; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s. 49.

alıp öpüp, makamına teşrif ederek okumuştu. Teşekkür ve tebrikini içeren telhisini bizzat kendi yazıp zarfına koyup mühr-i hümâyûn ile mühürlemişti. Bu esnada Cevher Ağa'ya şerbet ve buhur sunulmuş, ayrıca bir top semmur kürk ve atlas kese içinde üç bin altın verilmiş; maiyyetleriyle gelen koz bekçiler ile hademeye yirmi top hil'at ve beş yüz kuruş ihsan edilmişti. Enderûn-ı hümâyûnda kösler çalınmaya başlanmasıyla hemen sadrazam sarayında da mehterhane başlayıp, kandiller yakılmıştı.[235]

Mihrişah Sultan doğduğunda (H.23 Cemâziyelevvel 1176 Cuma-M.10 Aralık 1762), Padişah III.Mustafa, ikinci gün sünnet odasına teşrif etmiş; burada sadrazam, şeyhülislâm, kaptan paşa, nişancı paşa, nakibü'l-eşraf, Rum ve Anadolu kazaskerleri, yeniçeri ağası velâdeti tebrik etmişlerdi.[236]

III.Mustafa'nın şehzadesi Sultan Mehmed'in velâdet (H.9 Şaban 1180 Cumartesi-M.10 0cak l767) haberini sadrazam, darüssaade ağası vasıtasıyla öğrenmişti. Darüssaade ağası Bâb-ı âsafîye geldiğinde; kethüda bey, reisülküttap, çavuşbaşı ağa, tezkire-i evvel ve sâni, mektûbi ve teşrifati efendiler destar ve erkan kürk veya sof feraceler ile divanhane merdivenlerinin yukarısında, kapıcılar kethüdası ve selâm ağası binek taşında (seng-i rikab) beklemişti. Darüssaade ağası arz odasına gelirken sadrazam arz odasından hareket ederek onu misafir odası önündeki merdivenlerin başında karşılamıştı. Darüssaade ağası hatt-ı hümâyûnu öperek saygı ile teslim ettiğinde sadrazam da öperek, yücelik göstererek almış ancak bu sırada alkış olunmamıştı. Arz odasına teşrif ettiklerinde sadrazam hatt-ı hümâyûnu reisülküttaba vermiş, o da büyük bir saygıyla alarak müjdeli haberi okumuştu.[237] Tatlı ve kahve, şerbet ve buhur ikramından sonra padişaha verilecek telhisi reisülküttap arz ve takdim etmişti. Sadrazamdan darüssaade ağasına hediyeler hazine yamakları tarafından sunulmuş, ruznamçe-i hümâyûn kaydı gereğince hil'atler verilmişti. Darüssaade ağası giderken sadrazam bulunduğu yerden kalkıp birkaç adım atarak onu divanhane merdivenlerine kadar geçirmişti.[238] Ertesi gün ise Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Dürrizade Mustafa Efendi, nişancı paşa, kaptan paşa, kazaskerler ve nakibü'l-eşraf, yeniçeri ağası sadrazam sarayında öğle namazını eda

[235]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.116-117.
[236]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.100.
[237]BOA, KK.d.0696M, s.106. Bu müjde üzerine sadrazam bir semmur, bir mücevher hançer ve bir at ile otuz kese müjdegâna verdi. Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd (1959), **a.g.k.**, s. 11-12; M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.95.
[238]BOA, KK.d.0696M, s.106.

ettikten sonra Saray-ı hümâyûna varıp padişahın huzuruna çıkmışlar; tebrik için gelenlerin her birine padişah tarafından semmur kürkler hediye edilmişti.[239]

Bahsi geçen Sultan III.Mustafa'nın Hatice adlı kızının doğum müjdesini, hazinedar ağa hatt-ı hümâyûn ile sadrazama getirmişti. Hazinedar ağa Bâb-ı âsafîye geldiğinde kethüda bey, reisülküttap, çavuşbaşı ağa, tezkire-i evvel ve sâni, mektûbi ve teşrifati efendiler destar ve sof feraceler ile merdivenlerin yukarısında; kapıcılar kethüdası ve selâm ağası binek taşında (seng-i rikab) beklemişti. Hazinedar ağa arz odasına girerken sadrazam arz odasından hareket ederek misafir odası önünde onu karşılamıştı. Hazinedar ağa, hatt-ı hümâyûnu öperek sadrazama teslim etmiş, sadrazam da büyük bir saygıyla zarfı öperek almış ve arz odasını şereflendirmişlerdi. Sadrazam hatt-ı hümâyûnu zarfından çıkarıp reisülküttaba vermiş, o da herkesin işiteceği şekilde yüksek sesle müjdeli haberi okumuştu. Sadrazam müjdeyi getiren hazinedar ağaya bol yakalı çukaya kaplı bir semmur kürk; orada bulunanlara da ruznamçe-i hümâyûn kaydı gereğince hil'atler vermişti. Tatlı ve kahve sunumu esnasında hatt-ı hümâyûna karşılık teşekkür ve tebriki içeren telhisi reisüküttap sadrazama arz ve takdim ile zarfına koyup mühr-i hümâyûn ile mühürlemişti. Bu esnada ağaya şerbet ve buhur sunulmuş; hazine-i âsafîden ihsan edilen hediyeler keseler ile dağıtılmıştı. Telhis de ağaya teslim edildikten sonra merdivenlere kadar eşlik edilmişti.[240] Padişaha, tebrik ve teşekkür amacıyla huzura geleceklerin iznini içeren telhis reisülküttap tarafından yazılıp gönderildikten sonra; reisülküttap, Şeyhülislâm Velieddin'i davet için gitmişti. Vezir Tevkii el-Hac Mehmed Emin Paşa'ya, Yeniçeri ağası Osman Ağa'ya ve Defterdar İbrahim Sarim efendiye kethüda bey tarafından; nakibü'l-eşraf eski Rumeli kazaskeri Mirzazade es-Seyyid Mehmed ve halen Rumeli kazaskeri şeyhülislâm eski Mustafa Efendizade es-Seyyid Abdullah, Anadolu kazaskeri Salih Efendizade'ye amedci tarafından davet tezkireleri yazılıp, hepsi kethüda bey tarafından gönderilmişti.[241] Ezanî saate göre dört buçukta şeyhülislâm, beşte Vezir Tevkii Paşa Bâb-ı âsafîyi teşrif etmişler ve karşılanıp arz odasına geçtikten sonra; kazaskerler gelmiş ve onlar da arz odasına geçmişlerdi. Yeniçeri ağası ve defterdarın da kethüda beyin dairesinde oldukları sadrazama haber verilip o da arz odasına davet edilmiş ve herkes hazır olarak beklemişti. Bu esnada Padişah III.Mustafa'nın Yalı Köşkü'nü teşrif ettikleri haberi karakulak ağa ile bildirildiği gibi alay

[239]Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd (1959), **a.g.k.**, s. 11-12; M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.95.
[240]BOA, KK.d.0696M, s.79-80.
[241]BOA, KK.d.0696M, s.81.

ile Bâb-ı âsafîden çıkılmıştı.[242] Tertip alayında başta kılavuz çavuş ağa, divan-ı hümâyûn çavuşları, çavuşlar kâtibi ve emini ağa, Tevkii Paşa'nın kapıcılar kethüdası ve selam ağası, sadrazamın kapıcılar kethüdası ve selâm ağası, reisülküttap ve çavuşbaşı ağa, yeniçeri ağası, çukadarları ile defterdar, Anadolu kazaskeri, nakibü'l-eşraf ve Rumeli kazaskeri, Vezir Tevkii Paşa, sadrazam ve şeyhülislâm bulunmuştu.[243] Başta sadrazam olmak üzere şeyhülislâm, Tevkii Paşa, nakibü'l-eşraf ile Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, yeniçeri ağası, defterdar efendi birbirlerini takip ederek padişahın huzuruna kabul edilmişlerdi. Defterdar ve yeniçeri ağası, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, nakibü'l-eşraf ve Tevkii Paşa yer öpüp darüssaade ağası yerine geçtiklerinde tatlı ve kahve ikramı yapılmıştı. Sadrazam ve şeyhülislâm padişahın huzurunda durduktan iki saat sonra, bahsi geçen erkân padişahın izniyle hanelerine dönmüştü. Sadrazam ve şeyhülislâm yarım saat miktarı daha huzurda kaldıktan sonra izinle başta şeyhülislâm darüssaade ağası yerini teşrif etmiş, birkaç dakika sonra sadrazam da gelince şerbet ve buhur ikram edilmiş ve oradan da saraylarına geçmişlerdir.[244]

12 Ocak 1776'da I.Abdülhamid'in Hatice Sultan adlı kızı dünyaya geldiğinde, doğan çocuğun kız olduğu ve adının Hatice Sultan konulduğu padişah tarafından yazılan bir hatt-ı hümâyûn ile Darüssaade Ağası Beşir Ağa vasıtasıyla sadrazama bildirilmişti. Gelen hatt-ı hümâyûnu Beşir Ağa'nın elinden alıp öpüp, yüzüne süren sadrazam arz odasına geçip orada bulunan devlet ricâline ayakta yüksek sesle okumuştu. Orada bulunanlar Allah'a hamd ü sena edip padişaha ömrünün uzun olması için dua etmişlerdi. Tebrik için bir telhis yazılmış, mühr-i hümâyûn ile mühürlenmiş ve hatt-ı hümâyûnu getiren Darüssaade Ağası Beşir Ağa'ya şerbet ve buhur ikram edilmişti.[245]

Doğum sadrazama bildirildiği gibi, şeyhülislâm, vezirler, kaptan paşa, sadaret kethüdası, defterdar, yeniçeri ağası, reisülküttap ve çavuşbaşıya hususî memurlarla bildirilir; onlar da kendilerine müjdede bulunan ağalara hil'at, donanmış at ve çeşitli hediyeler verirlerdi. Darüssaade ağası veya kâhya kadının tezkiresiyle lohusayı tebrik için saray haricinde bulunan evli hanım sultanlar, sadrazam ve başlıca devlet ricâlinin aileleri davet edilirdi. Hanım sultanlar müstesna diğerleri sadrazamın ailesinin nezdinde toplanırlar ve oradan arabalarla saraya giderlerdi.[246]

[242]BOA, KK.d.0696M, s.82.
[243]BOA, KK.d.0696M, s.83.
[244]BOA, KK.d.0696M, s.82.
[245]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.89, 104-105.
[246]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2014). *Osmanlı Devleti'nin saray teşkilatı*. 4.Baskı. Ankara: TTK, s.153.

Lohusanın odasına giren davetliler, kadını selâmlayıp örtüsünü öper ve sedir üzerine otururlardı. Hanım sultanlar sedirde oturmayıp yatağın karşısındaki yüksek mevkiye yerleştirilirler ve kendilerinin derecelerinin yüksek olduğu gösterilirdi. Çocuk, yatağın ayak ucunda oturan süt ninenin kucağında bulunurdu.[247]

Doğum müjdesi İstanbul halkına duyurulduğu gibi, valilere ve taşra halkına da ilân edilirdi. Özellikle 18.yüzyıldan sonra doğumlar aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere, İstanbul halkı gibi taşra ahalisine de düzenli olarak bildiriliyordu. Çoğu yerde şenlikler ve donanmalar yapılır, camilerde dualar edilir, padişahın ve yeni doğan çocuğun uzun ömürlü olması Allah'tan niyaz edilirdi. Şenliklerin yapıldığına dair İstanbul'a da yazı gönderilirdi.

Şehzade doğumlarının etrafa ilâmına dair ulaşılabilen en eski belge (H.24.01.993-M.26 Ocak 1585) tarihlidir. Padişah III.Murad'ın iki şehzadesinin doğumu Mısır Valisi İbrahim Paşa'ya ve Yemen Muhafızı Hasan Paşa'ya bildirilmişti.[248] IV.Mehmed'in bir şehzadesi dünyaya geldiğinde (II.Mustafa-H.8 Zilkade 1074-M.2 Haziran 1664) haber taşradaki yerlere fermanla bildirilmişti.[249] Padişah II.Ahmed'in iki şehzadesi dünyaya geldiğinde (Şehzade İbrahim ve Şehzade Selim-H.25 Muharrem 1104-M.6 Ekim 1692), Osmanlı ülkesinde üç gün üç gece şehrâyin yapmak üzere emirler ve mübaşirler tayin olunup beldeler süslenmişti.[250] (H.18 Cemâziyelevvel 1110 Cuma-M.21 Kasım 1698)'de II.Mustafa'nın Mehmed adlı bir şehzadesi doğduğunda tüm İslâm memleketlerinde üç gün üç gece şehir donanmasının yapılması fermanla bildirilmişti.[251] (H.10 Rebîülevvel 1133-M.9 Ocak 1721)'de dünyaya gelen Şehzade İbrahim adına şenlikler düzenlenmesi için Bağdat ve Mısır valilerine yazı gönderilmişti.[252] (H.9 Şaban 1180 Cumartesi-M.10 0cak l767)'de, Şehzade Sultan Mehmed'in velâdeti zuhuruna alâmet olarak davullar çalınmış; ülkedeki idarecilere, camilerde ve mescidlerde şehzadenin ve devletin uzun ömürlü olması için dualar edilmesi ve üç gün boyunca top şenliği yapılması için şenlik fermanları gönderilmişti.[253]

I.Abdülhamid'in Hatice Sultan adlı kızı dünyaya geldiğinde (H.20 Zilkade 1189 Cuma gecesi-M.12 Ocak 1776), Suffe-i hümâyûnda bulunan Mermerlik'te tablhane

[247]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2014), **a.g.k.**, s.154.
[248]BOA, A.DVNSMHM.d. 55-228.
[249]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.139; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.49.
[250]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.433.
[251]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.492.
[252]Bağdat valisine BOA, A.DVNSMHM.d.130-71; Mısır valisine BOA, A.DVNSMHM.d. 130-72.
[253]Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd (1959), **a.g.k.**, s. 11-12; M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.95.

çalınıp toplar atılmış,[254] daha sonra Sarayburnu, Tophane, Tersane ve küffar gemilerinden dört yüz adet top atılıp münadiler doğumu her tarafa duyurmuşlar;[255] ayrıca imparatorluğun dört bir yanına fermanlar göderilerek şenlik yapılması emredilmişti.[256] Yedi gün yedi gece kutlamalar için top ve tüfek atılmasını; camilerin, çarşı ve pazarların, dükkânların süslenmesini; cami ve mescidlerde dualar edilmesini, bu sürede fakir ve fukaradan akçe alınmamasını valilere Sadrazam Mehmed Derviş Paşa emretmişti.[257] Böylece doğumun gerçekleştiğinin ilânı her yere bildirilmişti. Kutlu doğumun her tarafta duyulması için üç gün beklenilmiş, dördüncü gün ikindiden sonra eğlence ve gösterilerin başlanmasına izin verilmişti.[258] Hatice Sultan için şenlik yapıldığına dair Tarsus Niyabeti'nden,[259] Amid ve Mardin'den[260] yazı gönderilerek merkez bildirilmişti.

Yukarıda bahsi geçen padişahın, (H.6 Recep 1190 Çarşamba-M.21 Ağustos 1776)'da doğan çocuğu Şehzade Mehmed için, başta İstanbul olmak üzere ülkenin her yerinde kutlandığı gibi Kırım ve havalisinde de kutlamalar yapılması; ümera, ulema ve ahaliye duyurulması, şehzadenin uzun ömürlü olması için dua edilmesi ile ilgili Kırım Han'ı Devlet Giray Han'a ferman gönderilmişti.[261]

(H.26 Şaban 1193 Salı gecesi-M.7 Eylül 1779)'da dünyaya gelen Sultan Mustafa için Uzuncaabad-ı Hasköy'de, Samakov'da, Köprülü kazasında, Saraybosna'da şenlik yapılmıştır.[262] 20 Temmuz 1785'te Şehzade Mahmud doğduğunda (II.Mahmud) Silivri'de, Çorlu'da, Bergos'ta, Babaeski'de, Edirne'de, Uzuncaabad'da, Eskişehir'de, İnöz'de, Kavala'da, Filibe'de, Zağra-i Atik'te, Tatarpazarı'nda, Sofya'da, Prizrin'de, Prodi'de, Priştine'de, Argiri'de, İznik'te, Eğridere'de, Kumanova'da, Dubniçe'de, Pirlepe'de, Kalkandelen'de, Üsküp'te, Niş'te, İvranya'da, Raçine'de, Leskofça'da, Breznik'te, Belgrad'da, Köstendil'de, Ilgın, Şam ve Trablusgarp'ta üç gün üç gece şenlik topları atılarak cami ve mescidlerde dua edilmiştir.[263]

---

[254]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.89, 104-105.
[255]Üçer nevbet top atışları on bir gün boyunca sürdü. M.Münir Aktepe (1981), **a.g.k.**, s.34-35.
[256]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.86.
[257]BOA, TSMA.E.451-29.
[258]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.91, 107-108.
[259]BOA, C.SM. 64-3213.
[260]BOA, TSMA.E 511-50.
[261]BOA, A.DVNSMHM.d. 2-80.
[262]BOA, Ali Emiri Abdülhamid I [AE.SABH.I.] 136-9147; BOA, AE.SABH.I. 229-15186; BOA, AE.SABH.I. 288-19398; BOA, C.SM. 135-6788.
[263]BOA, AE.SABH.I. 249-16691; BOA, AE.SABH.I. 249-16693; BOA, AE.SABH.I. 249-16690; BOA, AE.SABH.I. 249-16700; BOA, AE.SABH.I. 249-16686; BOA, AE.SABH.I. 250-16701; BOA, C.SM. 126-6314; BOA, AE.SABH.I. 247-16492; BOA, AE.SABH.I. 247-16493; BOA, AE.SABH.I. 249-16698; BOA, AE.SABH.I. 250-16782; BOA, AE.SABH.I. 249-16696; BOA, AE.SABH.I. 249-16692; BOA, AE.SABH.I. 250-16775; BOA, AE.SABH.I. 250-16774; BOA, AE.SABH.I. 249-16699; BOA, C.SM. 169-

2.2.3. Padişahların tebrikleri kabul etmesi

18.yy.'dan itibaren önem kazanan mekânlardan birisi olan Yalı Köşkü, padişahların tebrikleri kabul ettiği yerlerden birisi olmuştur. Bu bağlamda, (H.27 Zilkade 1111-M.16 Mayıs 1700)'de Sultan Selim adlı bir şehzade doğduğu gün, Padişah II.Mustafa, Yalıköşkü'ne geldiğinde tenbih buyrulduğu üzere Sarayburnu, Kızkulesi, Tophane ve Tersane'de sesi İstanbul'un her yerinden duyulacak kadar miri kalyon ve bey gemilerinden top atılmıştı.[264] III.Mustafa, kızı Hibetullah'ın doğumunda Yalıköşkü'ne teşrif buyurup sadrazam, şeyhülislâm, kaptan paşa, nişancı paşa, Muhsinzade Paşa, Silâhdâr Mehmed Paşa, yeniçeri ağası ve Anadolu ile Rumeli kazaskerlerinin (sadreyn) biat ve velâdet tebriklerini kabul etmişti.[265] Yine kızı Hatice Sultan'ın doğumunda Yalı Köşkü'nde tebrikleri kabul etmiş ve şenlikleri buradan izlemişti.[266] I.Abdülhamid, bir çocuğu (Hatice Sultan-12 Ocak 1776) olduğunda Yalı Köşkü'ne gelmiş, Sadrazam Derviş Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Salih Efendizade Mehmed Efendi, Kaptan-ı Derya Vezir Gazi Hasan Paşa, nakibü'l-eşraf, kazaskerler, Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa ve Şıkk-ı Evvel Defterdarı el-hac Recai Mehmed Efendi'nin tebriklerini kabul etmiştir. Tebrike gelen kişilere ihsanlarda bulunmuş, gelenler de etek öpüp dua ederek oradan ayrılmışlardır.[267]

Sultan III.Ahmed'in tasdikinin bulunduğu bir belgeye göre, velâdet tebriki için ziyarete gelen devlet büyüklerine (sadrazam, şeyhülislâm, kaptan paşa, Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskeri, defterdar, nakibü'l-eşraf, yeniçeri ağası, valide sultan kethüdası, sadrazam kethüdası, silâhdâr ağa, kapı ağası) şerbet dağıtılması âdet hâline gelmişti.[268] Ancak 351 no'lu sadaret teşrifat defterinde Emine Sultan'ın velâdetinin üçüncü günü (H.29 Rebiülevvel 1202-M.8 Ocak 1788), harem ağası eliyle sadrazama şerbet geldiği ve buna mukabil ağaya bir miktar hediye verildiğinden bahsedilmekle birlikte, hanım sultan velâdetlerinde âdet olmasına rağmen kethüdaya, defterdara ve reisülküttaba şerbet gönderilmediği yazmaktadır. Fakat bu ifadenin hemen altında, bahsedilen kişilere,

8492; BOA, AE.SABH.I. 250-16773; BOA, AE.SABH.I. 250-16781; BOA, AE.SABH.I. 249-16697; BOA, AE.SABH.I. 250-16703; BOA, AE.SABH.I. 250-16780; BOA, AE.SABH.I. 250-16779; BOA, AE.SABH.I. 250-16702; BOA, AE.SABH.I. 250-16777; BOA, AE.SABH.I. 249-16695; BOA, AE.SABH.I. 250-16778; BOA, AE.SABH.I. 249-16694; BOA, AE.SABH.I. 249-16689; BOA, AE.SABH.I. 249-16687; BOA, AE.SABH.I. 250-16776; BOA, C.SM. 126-6305.

[264]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.568.

[265]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.26-27; Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.40-41.

[266]BOA, KK.d.0696M, s.84.

[267]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.90, 106.

[268]BOA, TSMA.E.494-7. (H.19.03.1143-2 Ekim 1730 Şehzade Bayezid'in velâdeti.)

III.Mustafa'nın oğlu Şehzade Selim ile kızları Mihrimah ve Mihrişah sultanların doğumlarında şerbet gönderildiği anlaşılmaktadır.[269] Günümüzde de doğum için kutlamalara gelenlere lohusa şerbeti verilmesi âdet olarak uygulanmaktadır.

Sevinçli günler padişahların ihsanlarının bol olduğu günlerdir. Müjdeyi getirenden devlet ricâli ve halka kadar herkes otoriteye bağlılığı arttırıcı işleve sahip olan bu ihsanlardan nasibini alırdı. Padişah II.Mustafa, Avusturya seferinde iken Sultan Mahmud isimli bir şehzadesinin dünyaya geldiği (2 Ağustos 1696) müjdesini getiren Süleyman ağaya bir semmur kürk, bin altın ve ulûfe ihsan etmişti. Gelen on bin nefere kaftan, Hazinedar Nezir Ağa'ya semmur kürk giydirilip, hatt-ı hümâyûn ile vezir-i azama gönderilmiş ve vezir-i azama da serâserli kürk verilmişti.[270]

III.Mustafa'nın kızı Şah Sultan doğunca (H.15 Ramazan 1174-M.20 Nisan 1761 Pazartesi günü) padişah kesenin ağzını açmıştı. İlk gün Mermerlik'te mehterhanenin mûsikî faslından sonra ağalara altın ve para dağıtmış; ikinci gün Yalı Köşkü'ne gelip mehterhane eşliğinde temaşadan sonra bazı fukaralara altın ihsan etmişti. Dördüncü gün ise kozbekçileri teşrif edip çavuşlara altın dağıtmıştı.[271]

Yine padişah, bir şehzadesinin (Sultan Selim H.27 Cemâziyelevvel 1175-M.24 Aralık 1761 Perşembe) velâdet kutlamalarında Enderûn hademesi kullarına altın ve para ihsan etmiş; sadrazam, şeyhülislâm, kaptan paşa, kazaskerler ve yeniçeri ağasına semmur kürk vermişti. Gülhane'de cirid oynayan Enderûn ağalarına, Saray-ı Atik'te cirid oynayan paşa cündilerine, çavuşlara altın dağıtıp; kapı ağasına rikâb kürkü hediye etmişti. Yedinci gün hazineden alay ve mehterhane ile beşik Harem-i hümâyûna getirildiğinde de ağalara ihsanlarda bulunmuştu.[272]

[269]BOA, A. d 351, vr.12a.
[270]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.255.
[271]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.77.
[272]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.86-87.

4 Kasım 1762'de III.Mustafa'nın Mihrimah adlı kızı dünyaya geldiğinde;[273] mehterhane eşliğinde tomak[274] oynayanlara, Gülhane'de cirid[275] oynayan Enderûn ağalarına, Saray-ı Atik'te cirid oynayan sadrazam cündilerine, mehterlere altın dağıtılmıştı. Yine Ağa Bahçesi'nde kötek[276] oynayanlara da ihsanlarda bulunulmuştu.[277]

I.Abdülhamid, Hatice Sultan'ın velâdetinde Mabeyn'de kendisine gelen dilekçeleri inceleyerek dilekçe sahiplerinin dileklerini yerine getirmiş, fakirlere altın ihsan etmiştir.[278]

351 no'lu sadaret teşrifat defterinde, sultan velâdetlerinde kürk giydirilme merasiminin yapılmadığı yazmaktadır. Bununla ilgili iki örnek olay da mevcuttur. Bunlardan biri defterin bazı sayfalarının eksik olması hasebiyle kim olduğunu tespit edemediğimiz ancak (H.9 Safer 1202 -M.20 Kasım 1787) tarihinin velâdetin üçüncü günü olduğu hakkında bilgi edinebildiğimiz bir hanım sultanın velâdetidir. Bu velâdette şeyhülislâm, reisülküttap aracılığıyla, Hatice Sultan'ın zevci Anadolu Valisi Vezir Seyyid Ahmed Paşa, yeniçeri ağası, defterdar, kazaskerler, nakibü'l-eşraf, tezkireci önce sadrazamın konağına davet edilmişlerdir. Öğle saatine kadar burada kalmışlar ve öğle namazından sonra padişahın huzuruna çıkmışlardır. Vezirler ve ulema, ihramlar (yemek yenecek yere serilen örtü) üzerine oturmuş; yeniçeri ağası, defterdar ve reisülküttap ayakta tebrik etmişlerdir. Daha sonra padişahın izni ile huzurdan ayrılmışlar ve

[273]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.50. III.Mustafa Ruznâmesi'nde Mihrimah Sultan'ın doğum tarihi (H.17 Rebîülâhir 1176 Perşembe-M.4 Kasım 1762)'dir. Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.98.

[274]Tomak: Üstü meşin, içi keçe olmak üzere uzunluğuna dikilmiş ve saç örgüsü gibi örülmüş alettir. Tutulacak tarafı uzunca, vurulacak kısmı yassıdır. Çuha çanta içinde muhafaza edilirdi. Cirid oyununu atlılar oynarken, tomak oyununu yayalar oynardı. Oyunda 6'şar kişilik iki takım olurdu. Her takımın birer tomağı olurdu. Oyunda karşı takıma vurmak ve karşı takımı pes ettirmek amaçlanırdı. Oyunda hasmın arkasına vurulurdu. Hamle edenlere karşı öteki taraftakiler kollarını uzatırlar ve hasmın vurmasına meydan bırakmazlardı. Saraydaki tomak oyunlarına silâhdârın başçavuşa verdiği işaretle başlanır, çavuşbaşının 'çek' deyişiyle sona ererdi. Oyunun sonunda oyunculara hediyeler dağıtılırdı. Mehmet Zeki Pakalın (1993b). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.510.

[275]Cirid ismi yaprakları sıyrılmış hurma dalı manasına gelen cerid ya da carid kelimesinden gelmektedir. *İslâm Ansiklopedisi* (1978). Cerid. 3.Cilt. Beşinci Baskı. İstanbul: MEB., s.109. Cirid oyunu, adını oyun sırasında kullanılan ucu demirsiz mızrak olan cirid ya da çevgandan alır. Cirid, Orta Asya kökenli eski bir savaş oyunudur. Atlı ve yaya oynanan iki çeşidi vardır. En çok bilineni ve tercih edileni atlı ciriddir. Atlı cirid, on ila on beş kişilik iki takım arasında oynanır. Her atlının elinde 1,5 metre uzunluğunda bir sopa bulunur. Takımlar 100 m. aralıkla karşılıklı dizilirler. İçlerinden birinin karşı tarafa yaklaşarak ciridini şeçtiği bir atlıya fırlatmasıyla oyun başlar. Karşılıklı hücümlarla bir kovalamaca şeklinde iki devre halinde bir buçuk saat kadar sürer. Attığı ciridle hasım oyuncuyu vuran başarılı kabul edlir. Feyzi Halıcı (1993). Cirit. *DİA*. C.8. Ankara: TDV, s.26-27.

[276]At üzerindeki sopalı adamların yerde topa benzer bir yuvarlağı sopalarla sürmeye çalışarak oynadıkları bir tür oyun. Bugünkü polo oyunun atası sayılır.

[277]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.98-99.

[278]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.94, 112.

darüssasade ağası odasında bir müddet istirahat etmişlerdir. Bu tebrikleşme esnasında kürk giydirilme merasimi yapılmamıştır.[279]

Yine aynı defterde ikinci bir örnek, I.Abdülhamid'in kızı Emine sultanın velâdetidir (H.26 Rebîülevvel 1202-M.5 Ocak 1788). Velâdet anlatılırken, kürk giydirilme merasiminin yapılmadığı yazmaktadır. Hazinedar ağanın Bâb-ı âsafîye gelip müjdeyi ilettiği gün, diğer velâdetlerde olduğu gibi padişahın huzuruna çıkılıp velâdet tebriki yapılmıştı. Şeyhülislâm, reisülküttap aracılığıyla, kaptan-ı derya, vezirler, Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, nakibüleşraf, defterdar tezkireler ile Bâb-ı âsafî'ye gelmişler; öğle namazının ardından baltacılar kethüdasının daveti ile Yalı Köşkü'ne gitmişlerdir. Teşrifat sırasına uygun olarak etek öpüp tebriklerini sunmuşlardır. Vezirler ve ulema padişahın huzurunda ihramlar üzerine oturmuşlar; defterdar ile reisülküttap ise ayakta durmuştur. Bu esnada şehzade velâdetlerinde yapılan kürk giydirilme merasimi, sultan doğumu olması münasebetiyle yapılmamıştır. Daha sonra huzurdan ayrılmışlar ve darüssaade ağası odasında bir müddet durduktan sonra, makamlarına gitmişlerdir.[280]

2.2.4. Beşik alayı

Genellikle velâdetlerin yedinci günü hazine-i hümâyûn kethüdası tarafından darphanede yapılan süslü bir beşik şaşaalı bir alayla harem dairesine getirilirdi. Yeni doğan sultanın ya da şehzadenin beşiğinin darphaneden çıkarılıp hususi merasimle harem dairesine götürülmesine beşik alayı denirdi.[281] Âdet üzere sadrazam ya da valide sultan tarafından yapılan beşik alayı merasimlerine ait bilgiler 18.yy.'dan itibaren verilmiştir.

Hibetullah Sultan'ın (14 Mart 1759) velâdetinin yedinci günü, beşiği vezirin maiyetindekiler ile vezir kethüdası Saray-ı Atik'ten alıp, Saray-ı Cedid'e götürmüştü.[282] Beşik alayları genellikle velâdetlerin yedinci günü valide sultan tarafından yapılırdı. Ancak bu sırada Valide Sultan hayatta olmadığı için alayı Sadrazam Koca Ragıb Mehmed Paşa'nın hanımı Sultan III.Mustafa'nın büyük kız kardeşi Saliha Sultan hazırlamıştı. Beşik, kaplama altın üzerine yekpare elmas ile donatılıp yedi okka inci, yorgan, bağırdak,[283] iki yüz tabla helva, şükûfe ve meyve hazırlanmıştı.[284] Bu şekilde hazırlanıp sadrazam sarayında muhafaza edilen beşiğin, sadrazam sarayından düzenlenecek bir

[279]BOA, A. d 351, vr.11a.
[280]BOA, A. d 351, vr.12a.
[281]M.Zeki Pakalın (1971), **a.g.k.**, s.211.
[282]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.26-27; Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.40-41.
[283]Bağırdak: Beşikteki çocuğun bağrı üzerine kundağını bağlayan kumaştan enli bağ. Ş.Sami (2015), **a.g.k.**, s.96.
[284]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.28.

alayla padişah sarayına götürülmesi için alaya katılacak olanlar, yedinci gün sadrazam sarayında toplanmıştı.[285] Beşiği vezirin maiyetindekiler ile vezir kethüdası Paşakapısı'ndan almış[286] ve alay bir protokol dahilinde ilerlemişti. Sırasıyla başta Divan-ı âli çavuşları, arkalarında vezir ağaları, arkalarında gedikli zaim ağalar, silâhdâr ağa ile gedikli ağalar, enderûn ağaları, hanım sultanların helvacıları ve kethüdaları ağalar, muhzır ağa ve bostancılar odabaşısı ağa, sadrazamın selâm ağası ve kapıcılar kethüdası ağalar, mektûbî-i sadr-ı âli ile tezkire-i evvel ve tezkire-i sâni efendiler, çavuşbaşı ağa, reisülküttap; bunların ardında 200 tabla rengarenk ve çeşit çeşit meyveler, çiçekler, helvalar, şekerlemeler taşıyanlar; arkalarında teşrifâti efendi ile Saliha Sultan'ın başağaları; sonra beşiği başları üzerinde taşıyan uzun boylu dört çukadar ve etraflarında gümüş kamçılı kırk adet çukadar yürümüş; yorgan ve beşik örtüsü başının üzerinde olduğu hâlde baş çukadar ağa, sadr-ı âli kethüdası ve en sonda mehterhane bulunmuştu.[287] Alaydakiler, Cığalzade yolundan Mahmud Paşa semti civarından, Eski Saray duvarından, Sultan Bayezid'den, Divanyolu'ndan geçip Saray-ı hümâyûnda orta kapıya gelerek merkeplerinden inip Kubbealtı'na ve Mermerlik'e varmışlardı.[288] Darüssaade ağası ve musahib ağalar gelenleri karşılamışlar; kethüda bey, beşiğin ayağını öperek darüssaade ağasına teslim etmişti. Darüssade ağası beşiği alıp beşiğin ayağına yüz sürmüş, saygıyla başı üzerinde tutarak beşiği bir an önce ulaştırmak için doğum olan odaya yönelmişti.[289] Kethüda bey, maiyetinde olanlar ile kubbealtına otururken kethüda beye semmur, diğerlerine hil'at ve saire, hizmetçilere hediyeler verilmişti.[290]

(H.15 Şaban 1180-M.16 Ocak 1767) Sultan Mehmed Efendi'nin velâdetinin yedinci günü, beşik, hazine kethüdası ağa mahallinde süslenip örtüsü ile Atik-i mabeyn-i hümâyûna gitmişti. Hırka-i Şerif önünde yorganı içine konulup, bağırdağına süslü hançer takılıp, koluna inci tesbih asılıp, beşik topuna hümâ tüyü sorguç konulup dua edilmişti. 'Büyük hindi' tabir olunan kılıç beşik önü sıra gitmiş ve arz ağaları, silâhdâr ağa ve yazıcılar mehterhane ile beşiği teslim etmişlerdi. Teslimden sonra hazinedar ağaya para verilmiş ve ayrıca padişah eliyle paralar saçılmıştı, lâkin 'büyük hindi' tabir olunan kılıç teslim edilmeden geri gelmişti. Beşik Atik-i mabeyn-i hümâyûn kapısı haricinde iken Harem-i hümâyûndan musahib eliyle de altı adet diba, dört eskiye âdet olduğu şekilde

[285]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.39.
[286]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.28.
[287]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.39.
[288]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.40.
[289]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.40.
[290]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.28.

yirmi beşer kuruş verilmiş; baş yazıcıya, ikinci yazıcıya, üçüncü yazıcıya, dört nefer eski ağalara, başkullukçu ve kaftancı ağalara ihsanlar yapılmıştı.[291]

I.Abdülhamid'in şehzadesi Mehmed'in doğumunun yedinci günü, Sadrazam Derviş Paşa tarafından beşik alayı düzenlenmişti. Evvelâ, alay çavuşları meyve ve şekerleme tablaları ile sonra züema (büyük tımar sahipleri), sultan kethüdaları ve cümle paşa kapısı ricâli Bâb-ı hümâyûna gelmişti. Sadrazam kethüdası İbrahim Nazif Efendi'nin selâmını beklerken sırayla Edirne kapının sağ tarafında devlet ricâli ve solunda züema ve çavuşlar el kavuşturmuş şekilde hazırda durmuşlardı. Beşik puşidesini ser-çukadar sadrazamî, yorganı sâni çukadar ve beşiği dört çukadar elleri üzerinde taşımışlardı. Sadrazam baş kethüdası gelince sadrazam kethüdası vesair hâcegân efendiler at üzerinde iken inip yaya olarak Edirne kapıdan içeriye girmişlerdi. Darüssaade ağası, onları Kuyubaşı tabir olunur yerden karşılamış ve kethüda bey bir çukadarında olan puşide ve yorganı birer birer alarak öpüp teslim etmiş, onlar da yazıcı efendi ve hasekibaşı ağaya vermişti. Beşiği teberdarların eskileri elleri üzerine alıp Mermerlik kapısına kadar götürüp orada bekleyen Harem-i hümâyûn ağalarına teslim etmişlerdi. Beşik, padişah emriyle Kuşhane kapısından Enderûn-ı hümâyûn ağalarına verilip içeride tertip olunan alay ile Mabeyn'den Harem-i hümâyûna ulaştırılmıştı. Bu esnada kethüda bey ve devlet ricâli Zülüflüler kapısı önünde olan tahta üzerine oturmuşlardı. Yazıcı efendi tarafından kahve ve tatlı merasimi icra olunduktan sonra darüssaade ağası huzurlarında teşrifati efendiden gelen defterde yazıldığı şekilde hil'atler dağıtılmıştı.[292]

I.Abdülhamid'in Hatice Sultan adlı kızının velâdetinin (12 Ocak 1776) yedinci gününde âdet üzere sadrazam tarafından hazırlanan beşik, alay ile Saray-ı hümâyûna götürülmüştü. Sultan için Sadrazam Derviş Mehmed Paşa tarafından güzel bir beşik hazırlanmıştı. Beşik yekpare altın kaplama üzerine elmaslar yerleştirilerek yapılmıştı. Beşiğin içerisine konulan yorgan ve beşik örtüsü üzerinde çok sayıda inciler vardı. Alayın önünde kılavuz çavuş ve Divan-ı hümâyûn çavuşları; ardında kırk tane vezir ağaları; at ile gedikli zuema; sadrazam silâhdârı, yüz at ile Enderûn ağaları; arkasından özel giysilerle kadın sultanların helvacıbaşıları, at ile kethüdaları; muhzır ağa ve bostancılar odabaşısı; çavuşlar kâtibi, çavuşlar emini ve selâm ağası; sadr-ı âli kapıcılar kethüdası; mektûbi-i sadr-ı âli, tezkire-i evvel, tezkire-i sâni, çavuşbaşı ağa ve reisülküttap; bunların ardından iki yüz tabla çeşitli meyveler, renkli çiçekler, helvalar, şekerleme bahçeleri

[291]BOA, TSMA.E.709-81-2.
[292]BOA, TSMA.E. 358-40.

taşıyanlar; telhisi ağa ve teşrifâti efendi; başlarında beşiği taşıyan gümüş kamçılı dört çukadar; bunların etrafında da kırk beli kamçılı çukadarlar, çukadarların sağında ve solunda sim çevgân ve özel giysileriyle alay çavuşları bulunuyor; başı üzerinde beşik örtüsü olduğu halde baş çukadar; ardından sadrazam kethüdası ve alayın sonunda mehterhane yürümekteydi. Bu tertip üzere sadrazam sarayının kapısından çıkılıp Ağa Cami köşesinden, Sultan Cami önünden, Cığalzade Sarayı kapısı köşesinden, terlikçiler ve kaşıkçılardan, Valide Hanı önünden, Saray-ı Atik kapısı önünden, Sultan Bayezid havalisinden geçilmişti. Elçiler kapısından, divan yoluyla Ayasofya Hamamı önünden ve Cebehane karşısından da geçip Bâb-ı hümâyûna gelmişlerdi. Padişah, Soğuk Çeşme Kasrı'na teşrif edip tertip olunan alayı temaşa etmişti.[293] Alay, Bâb-ı hümâyûn kapısından girdiğinde sağlı sollu dizilerek selâma durmuş; kethüda bey, reisülküttap, çavuşbaşı ağa, tezkire-i evvel ve sâni, mektûbî efendi, telhisî ağa, teşrifâti efendi, çavuşlar kâtibi, çavuşlar emini, bostancılar odabaşısı, kapıcılar kethüdası, selâm ağası orta kapıda atlarından inmiş; önce meyve, çiçek ve şeker tablaları orta kapıdan içeriye alınıp Kızlar kapısı dışına yerleştirilmişti. Orta kapıda atlarından inenler yürüyerek beşiğin önünde gitmişlerdi. Kızlar kapısı önünde darüssaade ağası bunları karşılamış; kethüda bey, beşiği öperek darüssaade ağasına teslim etmişti. O da beşiği alıp saygıyla öpüp hizmetlilere verdikten sonra beşik hareme ulaştırılmıştı.[294] Daha sonra alayla gelen divan erbabı, devlet ricâli kubbealtında bir süre durmuşlar; her birine mevkilerine göre semmur kürkler, hil'atler ve hediyeler verilmişti. Tören ve hediye işlerinden sonra beşikle gelen alay mehterhane eşliğinde aynı yolu izleyerek sadrazamın sarayına dönmüş; burada da sadrazamın eteğini öpme geleneği yerine getirilerek makamlarına gitmişlerdi.[295]

(H.28 Safer 1193 Çarşamba-M.17 Mart 1779)'da dünyaya gelen Şehzade Süleyman Efendi'nin beşik alayı tertibi diğer velâdetlerde olduğu gibi yedinci gün (H.4 Rebîülevvel 1193 Salı-M.23 Mart 1779) yapılmıştı. Enderûn ağaları iki sıra halinde has oda kapısından, hazine kethüdasının pencerelerinin önünden, Seferli meydanından, kütüphane ile arz odası mabeyninden geçerek Harem-i hümâyûn kapısına varmışlardı. Burada has oda ağaları ikişer ikişer önü sıra, sonra arz ağaları, silâhdâr ağa, efendiler lalaları ve şehzadenin lalası Hurşid Süleyman Ağa mücevher kılıcı omuzunda, ardında hazine kethüdası ağa beşiğin önünde, çeşitli cevherler ile süslü beşik hazine

[293]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.119-120; Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.92, 109-110.
[294]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.120; Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.92, 109-110.
[295]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.93, 110-111.

başkullukçusunun başında olmak üzere, hazine eskileri önünde ve etrafında selâm vererek durmuşlar, Harem-i hümâyûna girerek beşiği teslim etmişlerdi.[296]

Beşik hareme ulaştığında, beşiğin duracağı odada valide sultanın sağında sultanlarla hükümdar ailesinden kadınlar, solunda davetliler bulunurdu. Beşik odaya gelince valide sultan beşiğe bir avuç altın atar, davetliler de altın saçardı. Bunu müteakiben ebe dua eder çocuğu beşiğe yatırır; üç kere çocuğu salladıktan sonra onu kaldırıp kucağına alır, bu sırada davetliler beşiği kıymetli kumaşlarla örterdi. Beşiğe saçılan paralar ile kumaşlar ebe kadına ait olurdu.[297]

2.2.5. Düzenlenen gösteriler

Velâdet-i hümâyûn kutlamalarının en eğlenceli yanı cirid, güreş, tomak, kötek gibi oyunların oynandığı; parendebaz[298], resenbaz[299], cambaz, çengi[300] gösterilerinin izlendiği; meşale ve fişek gösterilerinin yapıldığı zamanlardır. Nitekim kültürü meydana getiren somut ve soyut unsurların büyük bir bölümü eğlenmek amacıyla oluşturulur, eğlence ortamlarında sunulur ve bu yolla yeni nesillere aktarılır. Hikâyeler, destanlar, masallar, fıkralar, atasözleri ve şiirler; danslar, gösteriler, şarkı ve türküler eğlence ortamlarında tanınır ve benimsenirler. Ne yazık ki bu konuda 18.yy.'dan önceki velâdetlerde yapılan eğlencelerin nasıl düzenlendiğine ait pek az bilgimiz olsa da 18.yy. ve sonrasındaki asırlara ait yazılı bilgi ve belgelerimiz önemli ipuçları sunmaktadır.

Padişahlar genellikle gündüzleri Yalı Köşkü, Gülhane, Eski Saray gibi yerlere gider; çavuşlara ve ağalara tomak, cirid oynatır; pehlivanları güreştirerek galip gelenlere ihsanlarda bulunurlardı. Esnaf ve sanatkârlar, kendileri için belirlenen günlerde meslekleriyle ilgili gösteriler yaparak padişahın huzurundan geçerdi. Esnaf alayı, padişahın alayı izlediği alay köşkünün altından geçip bahşiş alarak sadrazamın sarayına varır, burada da bahşişler ve hediyeler alarak şehrin sokaklarında dolaşırdı. Şenlik süresince oyuncu kolları İstanbul'un çarşılarında ve sokaklarında gezerek gösteriler yaparlardı. Geceleri ise kandil ve fişek gösterileri izlenirdi. Devlet ricâlinin ve önde

[296]BOA, TSMA.E.709-81-1.
[297]İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2014), **a.g.k.**, s.156.
[298]Parendebaz: Türk seyirlik oyunlarında çeşitli taklalar atarak beceri gösteren sanatçı. (http-3://kelimeler.gen.tr/perendebaz-nedir-ne-demek-250537 (Erişim Tarihi:17/01/2021).
[299]Resen: Farsça ip, urgan demektir. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.1002. Resenbaz: İp cambazı anlamına gelir.
[300]Çengi: Def çalarak ve şarkı söyleyerek göbek atmak gibi oyunları icra eden rakkase. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.207.

gelenlerin konakları hanende[301] ve sazendelerle[302] şenlenirdi. Haremde de şenlik müddetince çeşitli gösteriler yapılır; hanım sultanlar ve cariyeler karagöz, çengi, tavşan oğlanı[303] gibi çeşitli oyunlar seyrederek eğlenirlerdi.

III.Ahmed'in Fatma adlı bir kızının velâdetinde (22 Ekim 1704), Topçubaşı Mazlum Ali Ağa, sekiz mavna üzerine bir kale yerleştirip kalenin burcuna kırk adet şahi top ve içine Frenk kıyafetli otuz kırk kadar adam koyup kaleyi Yalı Köşkü önüne getirmişti. Yeniçeri kıyafetli otuzar kişi bulunan iki adet sal kalenin etrafını kuşatıp muharebeden sonra yürüyüş ile kaleyi fethetmişlerdi. Bu başarı üzerine zabitleri kaftan giyip diğerlerine ihsanlar verilmişti.[304]

Yukarıda bahsedilen padişahın İsa adını verdiği şehzadesinin velâdetinde (H.10 Zilkade 1117-M.23 Şubat 1706), donanmanın son gününde Tersane Bahçesi kenarında olan Aynalı Kavak İskelesi ile Fener Kapısı arasında bulunan yedi kalyon direkleri üzerine Şahin adlı bir cambaz ip kurup üzerinde çeşitli sanatlar göstermişti.[305]

Sultan III.Mustafa, Hibetullah'ın velâdetinin (14 Mart 1759) son üç gününde, Alay Köşkü'nü şereflendirmişti. Her esnaf birer tahtırevana genç bir adamı oturtup, sanatlarını icra ederek geçmişti.[306] Rakkaslar, mudhikler[307] hünerlerini göstermişlerdi. Şenlik sırasında oyuncu kollarının, rakkasların, çengilerin, esnaf alaylarının, hanende ve sazendelerin vb. gösterileri dışında, şehrin muhtelif bölgelerinde özellikle halkın kalabalık olduğu çarşı ve pazarda tiyatrovari komik gösteriler de yapılmıştı. Bir şahıs renkli bir ferace ile, bazısı sarık ile bir merkebe binip, yirmi kadar elleri değnekli, başlarında kağıttan yeniçeri keçesi taklidi, ardında falaka-değnek ve önünde terazici muhtesibim diye dolaşarak toplanma yerlerinde güldürücü konuşmalarda bulunmuşlardı.[308]

---

[301]Hanende: Şarkı ve türkü söyleyen. Ş.Sami (2015), **a.g.k.**, s.430.
[302]Sazende: Saz çalan, çalgıcı, mutrib. Ş.Sami (2015), **a.g.k.**, s.1053.
[303]Tavşan Oğlanı: Rum rakkaslar hakkında kullanılan bir tabirdir. Rakkasların ikinci kısmına köçek denir. Tavşan oğlanları giyinişlerinden dolayı köçeklerden farklıdır. Tavşan oğlanları topuklara kadar uzun siyah çuhadan şalvar, dar bir de çapraz düğmeli kısa yelek giyerler, bellerine renkli şallar sararlardı. Başlarında da külâh olurdu. Raks ederek kıvırmalar, öne arkaya doğru bükülme gibi hareketler yaparlardı. Mehmet Zeki Pakalın (1993b), **a.g.k.**, s.425.
[304]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.820; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.736.
[305]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.757.
[306]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.27.
[307]Mudhik: Güldüren, güldürücü. Ş.Sami (2015), **a.g.k.**, s.819.
[308]"Adamlar ben sizin için rahatımı terk ettim, bakayım zevkiniz tamam mı? Zinhar zevkiyyattan bir nesne eksik işlemeyin, pişman olursunuz; kurban koyunu gibi körpe kuzuları kucağınızdan eksik etmeyin, libasınızı ucuz baha ile değiştirip, zevkiyyata sarf edin derken, gözleri mahmur, gerdanı kaffur, bileği billur, cephesi pür-nur, uzun boy, ra'na hadd bir civan görecek, bak-a ey güruh-ı nazenin çelebiler, size benden nasihat ve tenbih ola aşık-ı bi-çarelerinize kendinizi dirhem dirhem satmayın, üftadelerinizi aldatmayın ve yaşlılara hürmet edin; şeftaliyi ve meyveyi bol verin; birbirinize geçmiş için çekişmeyin diye tenbih eder.

III.Mustafa'nın kızı Hatice Sultan'ın doğumunu kutlamak için şehir donanması buyurulmasa da paşakapısında üç gün üç gece çengi, cambaz, galata tavşanları, hanende ve sazendeler ile Kum meydanında ve arz odasında çeşitli gösteriler düzenlenmişti. Kutlamalar (14 Haziran 1768 Çarşamba) gecesi padişahın teşrif ettiği Yalı Köşkü önünde başlamıştı. Cebehane-i Amire Ocağı tarafından dört adet sal üzerinde fişeklerden yapılmış yedi katlı büyük kale ve köşk tasviri vardı. Köşkün şadırvanı, fanus süsleri, fıskiyeli dolapları bulunuyordu. Büyük bir sal üzerinde çengiler, lubedbazlar gösteri yapmıştı. Ertesi Perşembe gecesi Tophane-i Amire Ocağı tarafından hazırlanmış beş büyük sal üzerinde kandillerden kale ve kasırlar bulunuyordu. Bir sal üzerinde dağ ve eteğinde bir cami, koyun sürüleri, kasırlar, bahçeler, islâm askerlerinin kalesi ile küffar askerleri tasvirleriyle şenlikler yapılmıştı. Cuma gecesi ise Tersane-i Amire tarafından hazırlanan sekiz büyük salda ışıltılı büyük bir gösteri gerçekleşmişti. Köşkün içinde daireli ve nekkareli tasvirler, şadırvanlar; fişekten yeşil kuş, kılıç balığı, beyaz kuğu, yavrulu ördek, aslan, kaplan ve türlü türlü ışıltılı tasvirler vardı. Yine bunlarla aynı zamanda sadrazam sarayında mehterhane faslı ve çengi gibi eğlencelerle üçüncü gün kutlamalar son bulmuştu. Ertesi Cumartesi günü Gümrük emini tarafından hazırlanan sanatlar gösterilmeden şenlikler tamamlanmıştı.[309]

I.Abdülhamid'in şehzadesinin dünyaya gelişi (II.Mahmud H.14 Ramazan 1199 Çarşamba-M.20 Temmuz 1785) Ramazan ayına rastlamıştı.[310] Onun için donanma yapılması uygun görülmeyip, kutlamaların bayramdan sonra yapılması emredilmişti. 25

Sırma perçemli Sakızlı Rum gencini, şu övünen kâfirin yardakçılarına bak-a kantarı tamam mıdır? Dümü besleme midir? Bu kibir nedir? Ta'addud-i şalvardan kıçı beslenmiş, büyük olmuş olmasın dedikde, avenesi dokunup hayır sultanım ayıbsızdır ve bir tamam yağlı kuyruktur. Aşkolsun alabilene ve kantarının topu ve sapı tamam; amma çentiğe bağlı nesne yok dediklerinde, kefere kantarında, çentik olmaz, alıveren alsın diye, sıyırma kantar ile cevap verip bir kolluğa vardı, sopaları terazisi ile ölçüp, bak Çorbacı Ağa ocağında çorbacıyım diye taslarsın, müstahak olanlara bu rütbe eksik sopa yedirmek layık mıdır? Zabitte eksik sopa ne arar diye dinleyicilerini güldürür, latifeler ederdi. Diğer şahıs falcı şekline girip bir kaç elleri kazma ve kürekli falcı ile bir dükkân önüne varıp, ben falcıyım, bu mahalde define var, ihrac edeceğim diye kaldırımları bozmaya başlayınca sahibi aman bozma diye bahşiş verip defeder ve diğer şahıs donanma nazırıyım diye başına mantari şekil destar, bir hayvan üstünde ve yirmi çuhadarla, kandilleriniz ruşen, meclisiniz müzeyyen olsun diyerek, berber dükkânına varıp, berberi ihzar ve bak-a berber, sen başından korkmaz mısın, hani senin sinesi saf, gerdanı şeffaf, gamzeleri keskin, güzel konuşan sevgili şakirdlerin nereye gitti? Bre na-tıraş, böyle aynasız berber dükkanı olur mu? Şimdi senin sakalını tıraş edip, küreğe gönderirim. Benim kıl kadar cürmüm var mıdır? Hiç olmazsa bir iki haz sahibi mahbub peyda edip, halka sakal başı dağıt ve şu mahalle yirmi kandil lazım, niçin asmadın ve fitilleri niçin ince ettin; çünkü başında balıkçı sepetine destar çekip, içine mum yakmış; benim başımda ateş yanıyor; değnek, kürek dedik de yardımcılar kazan ocağından çıkmadır; affeyle diye rica etmekle, hoş şimdi, bu defa af edeyim. Lâkin yarın gece birkaç parlak yüzlü, cilveli tedarik eyle ve sevgili dostların ciğerini yak, dükkân önünü kandil ve mumlarla süslet, sonra senin canını yakarım. Bir miktar akçe tez ver de ırzını satın al diye, biraz parasını alıp gider." M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.27-28.

[309]BOA, KK.d.0696M, s.84.

[310]BOA, AE.SABH.I. 197-13165-1.

Ağustos 1785 günü öğleden sonra Beşiktaş Sarayı'nın önüne demir atmış olan Cebehane ocağının sallarından akşam olunca havai fişekler atılarak şenliklere başlanmıştı. Işıklarla çeşitli tasvirler ve köşkler gösterilmiş; padişah ve yanındakiler deniz üzerinde yapılan bu gösterileri sarayın penceresinden seyretmişlerdi. 26 Ağustos Cuma günü Tophane-i Amire'nin salları Beşiktaş Sarayı'nın önünde demir atıp, havai fişeklerle gösteri yapmıştı. 27 Ağustos'ta sabahtan Tersane-i Amire'nin salları sarayın önüne gelmiş, mehterhane çalınarak sallar üzerinde çeşitli oyunlar oynanıp, ip cambazları gösteriler yapmışlardı. Yapılan gösterilerden en çok beğenileni Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa'nın gösterisi olmuştu. Cezayirli Gazi Hasan Paşa, küçük bir sandalın üzerinde elinde kaptanlık asasıyla ayakta durmuş, çektirisinin arkasından sırayla baştarda, kethüda çektirisi ve dört adet başka çektiri ve üç adet kalyon donatılmış olarak padişahın önünden geçmişti. Bunların geçtiği sırada sarayın önünde bulunan mehterhane serhad havaları çalmıştı. Kethüda çektirisi, deniz üzerinde yapılmış bir kale önünden geçerken, baştardanın topları kaleye atış yapmaya başlamıştı. Kale isabet alınca, üzerindeki fişeklerde ateşlenerek kalenin bir tarafı tutuşmuş ve yanan kısım denize düşünce kale çekilerek götürülmüştü. Gemilerin savaş gösterileri akşama kadar devam etmişti.[311]

Velâdet kutlamaları diğer şenlikler gibi halka yönelik olarak gerçekleşirdi. Esnaf ve sanatkârların bu kutlamalara katılması devletin, sivil toplumsal kesimlerle sıkı bir dayanışma içinde olduğunu gösterirdi. Sünnet şenliklerindeki gibi hemen hemen her sanat zümresinin emeği geçerdi. III.Ahmed'in Fatma adlı kızının velâdetinde, dördüncü gün âdet olunan ordu alayı tertip olup, sanatlarını arz ederek Alay Köşkü önünden geçmişti.[312]

Sultan III.Mustafa'nın Hibetullah adlı kızının velâdetinin üçüncü günü, Saray-ı Atik'te mehterhane ile cirid faslı yapılmış,[313] onuncu günü alay düzenlenmişti.[314] Esnaflar alay için Sultan Ahmet Cami'ne toplanmıştı. Her sınıfın mesleklerine uygun kıyafetler giymiş yedişer, sekizer yamakları ve arkalarında duran mehterhaneleri vardı. Çıraklar, önlerinde diba ve sırma ile dokunmuş bayraklar ve duacılar ile birlikte durmuşlardı. Bu düzen içinde her esnaf sanatını birer tahtırevana koyup, maharetlerini sergileyerek yürümüşlerdi.[315] Bâb-ı hümâyûndan orta kapıya vardıklarında, yer öpme ve duadan sonra

[311]Lebib Efendi. *Tarih-i Lebiba*. yk.20. b-21. b (Süleymaniye Esad Efendi No.2158/2-Millet Kütüphanesi M.F. A 347)'den aktaran Âtıf Kahraman (1995). Osmanlı Devleti'nde spor. 1.Baskı Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri, s.148.
[312]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.820; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.736.
[313]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.119.
[314]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.41. Yedi gün yedi gece buyrulan velâdete üç gün üç gece daha eklenmiş ve on gün on gece sürmüştür. Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.118.
[315]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.28; Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.121.

Alay Köşkü tahtının önünden geçmişlerdi. Paşakapısında, Divanhane merdiveni meydanında yer öpüp sadrazamla padişaha dualar etmişler; duadan sonra hepsine hallerine göre top top diba askılar ihsan edilmişti. Hediyeler dağıtıldıktan sonra sadrazam sarayının arka kapısından çıkmışlardı. Alayda; araba üzerinde fırın ile ekmekçiler; onların arkalarında yetmiş seksen kadar koyunu döşeme ve sorguç ile süslemiş; al mintanlar, altın telli sarıklar giymiş kasaplar; kimi kaval ve kimi tulum çalan çobanlar; kasapbaşı ağa; arkalarında bakkalcılar; berberler ve çırakları; okçular, simkeşler[316]; ondan sonra meyve satanlar ve çiçek satanlar çırakları ile; ondan sonra sırayla kebapçılar, şekerciler, kürkçüler; terziler ve ayakkabıcılar, sonra mumcular çerağları ile; sonra mücevherciler, yorgancılar, Valide Hanı ve Vezir Hanı tüccarları; kağıtçılar ve ciltçiler; daha sonra Mısır Çarşılı esnaflar, fitilli tüfekler ile silahlanmış karadan bir kalyon toplar atarak yelken açıp geçmişti. Bu şekilde akşama kadar yüz kırk beş adet esnaf maharetlerini sergilemişti.[317]

I.Abdülhamid'in Hatice Sultan adlı kızının dünyaya geldiğinin (12 Ocak 1776) sekizinci günü, alay düzenlenmişti. Hazine-i hümâyûnun Kilar-ı hassa ve Hane-i seferli ağaları bayraklar açarak; Hazine-i hümâyûndan Çavuş Mustafa Ağa, Acem şahı kıyafetini giyerek; kırktan fazla neferi de Acem kıyafetlerle mehterhane eşliğinde yürümüşlerdi. Kuşhane kapısından geçip Harem-i hümâyûnda bulunan padişahın huzuruna gelip selâm vererek yer öpmüşlerdi. Bu sırada bir kale cengi gösterisi yapılmış, Acem askerleriyle dolu bir kale muhasara edilerek yıkılmıştı. Bu alay ve gösteriden sonra padişah tarafından diba ve hediyeler ihsan edilmiş, geldikleri alay düzeninde gitmişlerdi.[318]

I.Abdülhamid'in oğlu Süleyman'ın doğumunda da (21 Mart 1779) eğlenceler yapılmıştır. Enderûn ağaları peri, levent, karakullukçu, aşçı, saka gibi kıyafetlerle alaya katılmışlar; daha sonra bir kale kurup İranlı grupların esir edildiği savaş anını canlandırmışlardır. Gösterileri düzenleyenler, akçelerle ödüllendirilmişlerdir.[319]

Velâdet şenliklerinin, sûr-ı hümâyûnlar gibi siyasî işlevleri de oluyordu. Siyasi ve askerî başarısızlıklar hem itibarın, gücün sarsıldığı mesajını vermekte hem de kasvet ve üzüntüye sebep olmaktadır. Ne olursa olsun hiçbir devlet ne halkının ne de diğer devletlerin gözünde zayıf görünmek istemez.

[316]Simkeş: Gümüş tel çeken sanatkar. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.1089.
[317]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.29.
[318]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.94, 112.
[319]Fikret Sarıcaoğlu (2001). *Kendi kaleminden bir padişahın portresi Sultan I.Abdülhamid (1774-1789)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı TATAV Yayınları, s.47.

I.Abdülhamid, kızı Hatice Sultan'ın velâdetinin görkemli bir şekilde kutlanmasını istemişti. On gün süren velâdet donanması sona erince, onuncu günün akşamından itibaren üç gün de fişek şenlikleri yapılmıştı.[320] Zira çok yakın geçmişte, Osmanlı-Rus Savaşı (1768-1774) yaşanmış ve Osmanlı 1774'te ağır şartlar içeren Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştı.

Bununla birlikte şenliğin ve donanmaların görkemli olması ve uzun sürmesindeki amaç, o günlerde İstanbul'da bulunan Rusya Büyükelçisi N.Repnin'e karşı bir gösteriş aracı olarak kullanmaktı. Elçinin İstanbul'da olduğu sırada, on bir gün önce doğan bir şehzadenin (1 Ocak 1776) ölü doğumu halkta üzüntülere yol açmıştı.[321] Böylece Hatice'nin doğumu ile birlikte duyulan sevinç çoşkulu bir şekilde izhar edilmişti.

(H.6 Recep 1190 Çarşamba-M.21 Ağustos 1776)'da seher vaktinde Şehzade Sultan Mehmed doğduğunda da velâdet kutlamaları renkli geçmiştir. Padişahı, âdet olduğu şekilde vezir ile müftü Yalıköşkü'nde tebrik etmişlerdir. Donanma tedariki için beş gün üçer kez top şenliği yapılmış, altıncı günden şehrâyine başlanıp yedi gün yedi gece çarşı pazar ve ricâl konakları, kışlalar tezyin edilmiş, çeşitli oyunlar ve gösteriler sunulmuştur.[322]

(H.26 Şevval 1190-M.8 Aralık 1776)'da güneş doğduktan sonra Abdülhamid Han'ın bir şehzadesi (Şehzade Ahmed) dünyaya gelmişti. Bu sevinç üzerine beş gün top atışı yapılmış; paşakapısı ve seçkinlerin konaklarında pilav ve zerde pişirilip öğrencilere, fukara ve yolculara dağıtılmıştı. Her bir mektebin sıbyanına yalnız sadrazam sarayından birer çeyrek, halifelerine birer altın, hocalarına birer ferace verilmişti.[323]

Doğum şenlikleri birkaç çocuk için daha (Rabia, Amine/Emine) yapılmıştı ancak bunların kutlamaları çok şaşaalı olmamıştı. Top atışları ve fişek şenlikleri gereksiz bir masraf olarak görülerek zaman zaman kısıtlamalara gidilmişti.[324]

(H.26 Şaban 1193 Salı gecesi-M.7 Eylül 1779)'da dünyaya gelen Şehzade Sultan Mustafa için; top şenlikleri yapılması, cami ve mescidlerde dualar edilmesi, velâdetin taşra mahkemelerine bildirilmesi istenmişti.[325]

20 Temmuz 1785'te dünyaya gelen Sultan II.Mahmud'un doğumunda da benzer şenlikler yapılmıştı. Âdet olduğu üzere top şenliği ve şâdmâni yapıldıktan sonra, üç gece

[320]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.,** s.95, 113-114; M. Münir Aktepe (1981), **a.g.k.**, s.35.
[321]Fikret Sarıcaoğlu (2001). **a.g.k.**, s.19-20.
[322]M. Münir Aktepe (1981), **a.g.k.**, s.43.
[323]M. Münir Aktepe (1981), **a.g.k.**, s.44.
[324]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, 20-21.
[325]BOA, C.SM. 169-8468-1; BOA, C.SM. 144-7244-1.

derya donanması tenbih olunmuş, cami ve mescidlerde ulema ve şeyhlerden Kur'an-ı Kerim okuyarak dua etmeleri istenmiştir.[326]

18.yy.'da padişahların kendi doğum günlerini de top atışları ve fişek şenlikleri ile kutladıklarını cebehaneden barut temini için yazılan belgeler sayesinde öğrenmekteyiz. III.Mustafa ve I.Abdülhamid'in kendi doğum günleri Hasbahçe'de bulunan Topkapı ile Sofa-i hümâyûnda, Kurşunlu Mahzen'de, Tersane ve Kız Kulesi'nde yapılan top atışları ile kutlanmıştı.[327]

2.3. Düğünler

2.3.1. Sûr-ı hitanlar

Kuruluş döneminden itibaren şehzadelerin sünnet merasimleri günlerce süren toplu bir düğünle kutlanırdı ve bu kutlamalar öyle görkemli yapılırdı ki dünyada daha üstünü görülemezdi.[328]

2.3.1.1. Yapılan hazırlıklar

Düğün için padişah sadrazamla görüşür, onun fikrini alır ve sadrazama yazdığı hatt-ı hümâyûnla hazırlıklara başlanmasını isterdi. Düğün hazırlıkları aylar öncesinden başlar ve sancağa atanan şehzadeler düğün için merkeze çağrılırdı. Etraf beylere ve komşu devletlere elçiler aracılığıyla düğün yapılacağı nâmelerle bildirilerek davet edilirlerdi. Tüm düğün işleriyle başından sonuna kadar ilgilenmesi için sûr emini, davetlilere verilecek ziyafetlerle ilgilenmesi için matbah emini tayin edilirdi. Düğün zamanı yaklaşınca düğünün yapılacağı yer temizlenir, padişahın otağı kurulur, diğer devlet görevlileri için çadırlar hazırlanırdı.

Vekayinamelerde rastlanan Osmanlı hanedanının ilk debdebeli sünnet düğünü, devlet kurumsallaşmasının temellerinin atıldığı dönemde, Sultan I.Murad'ın oğulları; Bayezid Han, Yakub Çelebi ve Savcı Bey için Bursa'da düzenlediği kutlamadır. Düğün için hazırlıklar yapılırken; devlet erkânına, komşu beylerden Hamid, Aydın, Karaman,

[326]BOA, AE.SABH.I. 197-13165-1; BOA, Cevdet Dahiliye [C.DH.] 112-2296-2; Ahmed Vâsıf Efendi (1994), **a.g.k.**, s.28.
[327]BOA, C.SM.74-3733; BOA, AE.SABH.I. 53-3785; BOA, C.SM. 157-7893; BOA, AE.SABH.I. 303-20343; BOA, C.SM. 162-8123; BOA, C.SM. 153-76651.
[328]Osmanlı sünnet düğünleri sadece bir şehzade için yapılmaz, aksine çoğunlukla padişahın sünnet yaşında olan diğer çocukları için topluca yapılması tercih edilirdi. Şehzadeler için düzenlenen düğünlerin bir ay ya da kırk gün kadar sürmesi âdetti. On beş günden az görülen hitan merasimleri bir kaç şehzade için söz konusu olmuştur. Örneğin; Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Bayezid için Aralık 1539'da düzenlenen hitan merasimi 13 gün sürmüştür.

Karesi, Menteşe, Teke, Saruhan, İsfendiyar ve Germiyan beyliklerine ve Mısır sultanına name gönderilmişti.[329]

I.Murad'dan sonra devletin imparatorluk vasfını kazandığı dönemde Fatih Sultan Mehmed, oğulları için evvelkilere nazaran daha gösterişli bir düğün hazırlıklarına girişmiştir. Padişah, Belgrad mağlûbiyetinden sonra Edirne'ye döndüğünde düğün hazırlıklarına başlanmasını istemişti.[330] İki oğlu için bir ay sürecek büyük bir sünnet düğünü yaptırmıştı. Amasya'da bulunan oğlu Bayezid ile Manisa'da bulunan oğlu Mustafa Çelebi'yi Edirne'ye çağırmış (H.861-M.456/457); daha sonra etrafa davetçiler göndererek sancak beylerini, şehrin ileri gelenlerini, ulema ve şeyhleri düğüne davet etmişti. Padişahın otağı ve çadırı, diğer çadır ve gölgelikler Edirne'de Meriç suyunun kenarındaki (Meriç, Tunca ve Arda nehirlerinin birleştiği yerdeki) adaya, çayır üzerine kurulmuş, etraf süslenmiş, gerekli yiyecek ve sofralar hazırlanmıştı.[331]

Kanuni Sultan Süleyman, şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in düğünlerini aynı anda yapmaya karar vermişti (1530). Düğün için yer olarak At Meydanı belirlenmiş,[332] burada bulunan mehterhanede padişah için uygun bir yere güzel bir taht kurulmuştu. Vezirler ve devlet büyükleri için de yüksek otağlar, ipek kumaşlardan gölgelikler dikilmişti.[333]

26 Aralık 1539'da Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Bayezid'ın hitan merasimi için At Meydanı güzelce düzenlenip donatılmış; Anadolu ve Karaman beylerbeyleri de İstanbul'a çağrılmışlardır. Ancak bu düğün diğerlerine göre kısa sürmüştür (13 gün). Bunun nedenini kimileri Sadrazam Lütfü Paşa'nın ağırdan almasına

[329]Hoca Sadettin Efendi (1979a). *Tacü't-tevarih-1*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.130-131; Hadîdî (1991). *Tevârih-i âl-i Osman (1299-1523)*. Haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları, s.91-92.

[330]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010b). *Büyük Osmanlı tarihi*. 2.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet, s.352.

[331]Atsız (1970). *Âşıkpaşaoğlu tarihi*. Birinci Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.164-166; Tursun Bey (2014). *Fatih'in tarihi (Târîh-i Ebü'l-Feth)*. 1. Baskı. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, s.59; Hoca Sadettin Efendi (1979c). *Tacü't-tevarih-3*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.22-23. Fatih Sultan Mehmed'in daha sonra yaptırdığı sünnet düğünleri: Eski Saray'daki ilk sünnet düğününü Cem ve II.Bayezid'ın büyük oğlu Abdullah için 1472'de yaptırmıştır. 1480'de torunları Sultan Şehinşah, Ahmed, Korkud, Mahmud, Alem, Selim ve Oğuz Han için de sünnet düğünü yapılmış ve bir ay sürmüştür, ancak bu düğünler hakkında çok fazla malûmat aktarılmamaktadır. Banu Bilgicioğlu (2009). Sarây-ı Âtik-i Âmire. *DİA*. C. 36. Ankara: TDV, s.122-125.

[332]Davut Erkan (2005). *Matrâkçı Nasûh'un Süleymânnâmesi (1520-1537)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyet Araştırmaları Enstitüsü, s.158.

[333]Peçevi İbrahim Efendi (1981). *Peçevi tarihi-I*. Haz.Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları,s.115-116.

bağlarken, Peçevi şehzadenin babasına baş kaldırmasından dolayı Allah tarafından geldiğini düşünmektedir.[334]

Devletin gücü ve zenginliği arttıkça düğünlerin ihtişamı ve hazırlıkları da o oranda artarak daha şatafatlı olmaya başlamıştı. Özellikle 16.yy.'ın son çeyreğinden itibaren bu ihtişam belirgin bir şekilde hissedilmektedir. Sultan III.Murad, oğlu Şehzade Mehmed'e görkemli bir sünnet düğünü (1582) yapmak amacıyla bir yıl öncesinden hazırlıklara başlanması için emir vermişti. Öncelikle daha önce Sultan Süleyman'ın şehzadeleri için düzenlediği iki sünnet düğününün ayrıntıları ve hesap defterleri incelenmiş, ihtiyaçlar belirlenerek bunların tedarik edilmesine başlanmıştı.[335] Düğün alanı, o zamanlar At Meydanı[336] olarak bilinen, Sultan Ahmet Cami'nin bulunduğu bölge seçilmişti. O dönemlerde, Sultan Ahmet Cami'nin sağ ve sol tarafında vezirlere, devlet adamlarına ait saraylar ve köşkler bulunuyordu. Bunların arasından İbrahim Paşa Sarayı düğün evi olarak seçilmiş; saray tamir edilerek padişahın, şehzadelerin, sultanların ve saray halkının kalacağı şekilde döşetilmişti.[337] Çevredeki hükümdarlara ve beylere: Mekke Şerifi Seyyid Emir Hasan, Tatar Han, Özbek, Dağıstan, Gürcistan, İlvend Han, Hind, Keçebaş, Açıkbaş, Kızılbaş, Sind, Fransa, Papa, Polya, İspanya, Nemçe, Eflâk, Karaboğdan, Leh, Moskov, Erdel, Çeh, Beç, Dubrovnik, Ankona, Venedik hakimleri ve krallarına[338]; egemenlik altında bulunan Mısır, Halep, Şam, Bağdat, Yemen, Budin, Diyarbakır, Basra, Lahsa, Erzurum ve öteki beylerbeylere, tanınmış doğu beylerine; defterdarlar, tımar defterdarları ve kethüdalarına ve uygun görülen mevki sahiplerine davet mektupları yazılıp en güvenilir ve saygın adamlar gönderilerek gelecek yılın ilkbaharında yapılacak olan düğün haber verilmişti.[339] 1582 yılına girildiğinde, Hamza Bey, sûr-ı hümâyûn emini olmak üzere üç yüz yardımcı ve daha birçok kişi görevlendirilmişti.[340] Düğünün yiyeceklerinin hazırlandığı saray mutfağının sorumlusu ise (Matbah-ı Amire Emini) Kara

---

[334] Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.158-159.

[335]Peçevi İbrahim Efendi (1982). *Peçevi tarihi II*. Haz.:Bekir Sıtkı Baykal. 1.Baskı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s.64-65; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989). *Solak-zâde tarihi.* Haz. Vahid Çabuk. C.2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları**,** s.339.

[336]O dönemdeki At Meydanı, Bizans döneminde Hippodromus olarak anılmaktadır. Bizans İmparatorları bu meydanda atlarını terbiye ettirirler ve halkı eğlendirmek için yarışlar ve başka gösteriler düzenletirlerdi. Reinhold Lubenau (2012). *Reinhold Lubenau seyahatnamesi Osmanlı ülkesinde 1587-1589*. Çev: Turkis Noyan. 1. Cilt. İstanbul: Kitapyayınevi, s.189.

[337]Mehmet Arslan (2009a). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 2 İntizâmi sûrnâmesi*. İstanbul Sarayburnu Kitaplığı, s.13, 118-119.

[338]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.120.

[339]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.64-65; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.

[340]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.64-65; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.

Bali Bey'di. İbrahim Paşa, düğüncü başı unvanıyla düğünde zabıta işlerine bakmakla vazifelendirilmişti. Sokullu'nun damadı olan Anadolu Beylerbeyi Cafer Paşa'ya şerbetçibaşılık verilmiş; Kaptan Kılıç Ali Paşa mimarbaşı unvanıyla bina inşaatlarına nezaret etmeye, Yeniçeri Ağası Ferhad Ağa muhafızların nezaretine tayin edilmişti.[341] Fatih Sultan Mehmed dönemindeki düğünlerde bahsi geçen şekerden süslü tasvirler, Kanuni döneminde mum olarak anılırken 16.yy.'da görkemli nahıllara çevrilmişti. Nahıl ve şeker bahçesi alayları bundan sonraki tüm diğer düğünlerde âdet olarak yapılacaktı.

İstanbul'da dört yerde yapılan nahıllar, düğün zamanı yaklaştığında görevliler tarafından Eski Saray'a getirilmişti. Kadınlar düğünü tamamlanıp, şehzade At Meydanı sarayına geleceği güne kadar Eski Saray önünde durmuştu.[342] Düğünden önce yapılan hazırlıklardan biri de meydanın ortasına iki direk dikilmesidir. Direklerden birisi geceleri düğün meydanını aydınlatacak hale getirilip kırmızı boyayla boyanmış, tepesine büyük çember geçirilip ortasına bir sürü fener asılmıştı. Diğer direk bolca zeytin yağı sürülerek tırmanarak tepeye ulaşma yarışı için hazırlanmıştı.[343]

Padişah IV.Mehmed, on iki yaşındaki şehzadesi Mustafa ve iki yaşındaki şehzadesi Ahmed'in sünnet düğünlerini, ayrıca kızı Hatice Sultan'ın evlenme düğününü Edirne'de yapmayı düşünmüştü.[344] Bunun için sadrazamıyla görüşmüş ve onun fikriyle 1674 yılının Aralık ayının ilk gününde hazırlıklara başlanması kararı alınmıştı. (H.7 Şevval 1085-M. 4 Ocak 1675)'te düğünün başından sonuna kadar düğünü idare edecek, gerekli levazımatı hazırlayacak sûr emini tayin buyrulup hil'at verilmişti.[345] Osmanlı'nın hükmü altında bulunan bölgelerdeki beylerbeyiler, sancak beyler, voyvodalar, alimler, İstanbul ve Edirne esnafı vs. düğüne davet edilmişti.[346] Şehzade Mustafa için iki büyük nahıl ve kırk adet küçük nahıl, şeker bahçeleri ve çeşitli şekerlerin yapımına başlanmıştı.[347] Edirne'de Saray-ı Amire önünde meydanın bir tarafına yirmi iki gemi sereni dikilip ve her birine kandiller dizilip, düğünün başlangıcından sonuna kadar her gece etrafı aydınlatsın diye ferman buyrulmuştu. Düğünün yapılacağı meydana yedi otağ-ı hümâyûn kurulup, bazısı padişahın şehzadelerine; bazısı vezirlere, şeyhülislâma, kazaskerlere ve divan erbabına

[341]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010d). *Büyük Osmanlı tarihi*. Haz: Mümin Çevik. 4. C. İstanbul: Milliyet, s.1070.
[342]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.
[343]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.128.
[344]Mehmet Arslan (2011a). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 4-5*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı, s.487.
[345]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.390.
[346]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.488.
[347]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.488.

ayrılmıştı.[348] Ne kadar maharetli oyuncular varsa düğüne davet edilmesi için fermanlar yazılarak;[349] cambaz, zorbaz[350], ateşbaz gibi göstericilerin gelmesi istenmişti.[351] Mısır muhafızı Hüseyin Paşa'ya ferman yazılıp Mısır'ın gösteri düzenleyenleri, oyuncu kolları, sakaları vs. istenmiş; ayrıca İstanbul'da bulunan Ahmed kolu, Cevahir kolu, hayalbazlar, kuklacılar ve sair hanende ve sazendeler hazırlanmışlardır.[352] Düğün yemeklerini pişirmek ve bunlara nezaret etmek üzere Merzifonlu Hüseyin Ağa aşçıbaşı tayin edilmiş; fukara ve ihtiyaç sahiplerinin evlatlarını sünnet etmek kanun olduğu için Edirne'den ve İstanbul'dan çok sayıda çocuk (3.500 kadar çocuk) deftere kaydedilip bunlara sünnet işlemi yapmak üzere İstanbul, Bursa ve Edirne'den 300 cerrah getirtilmişti.[353]

Padişah III.Ahmed, şehzadelerini sünnet ettirmek istediğinde Şehzade Süleyman on buçuk aylık, Şehzade Mehmed ve Şehzade Mustafa dört yaşına yakın, Şehzade Bayezıd iki yaşındaydı.[354] Padişah ile sadrazam düğün zamanını müzakere etmiş ve düğünün (H.15 Zilkade 1132-M.18 Eylül 1720) günü başlamasına karar vermişlerdi.[355] Bu dört şehzadesine Okmeydanı'nda sünnet düğünü düzenlemek amacıyla tedariklere başlanması için Sadrazam İbrahim Paşa'ya hatt-ı hümâyûn yazmıştı.[356] On beş gün on beş gece sürecek olan düğün hazırlıkları Sadrazam İbrahim Paşa tarafından yürütülmüş[357] ve hazırlıklara aylar öncesinden başlanmıştı. 27 Temmuz 1720'de Mutfak Emini el-Hac Halil Efendi ikindi vakti saraya davet edilmiş, düğün emini olarak hil'at giydirilmiş; sûr emininin yanında gereken yazışmaları yapmak için biri daha seçilmişti.[358] İslâm ülkelerinde ve Osmanlı topraklarında bulunan şeriflere, hanlara, vezirlere, beylerbeyilere,

[348]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998). Telhîsü'l-beyân fî kavânîn-i âl-i Osmân. Haz. Sevim İlgürel. Ankara:TTK, s.208.
[349]Mehmet Arslan (2008). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 1 manzûm sûrnâmeler*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı, s. 651-654.
[350]Ağır şeyler kaldırarak oyunlar yapan cambaz. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.1383.
[351]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.186. Osmanlı padişahı Dördüncü Mehmed'in Edirne'de yaptırdığı düğüne elçiler de çağrılmıştı. Ancak, Fransa'dan elçi olan Marquie de Nointel düğüne gelmemiş, elçilik katibi La Croix ile bir ressam göndermişti. Bunların getirdiği malumata dayanarak Fransa Dışişleri Bakanlığına ve Fransa Kralı XIV. Louis'ye raporlar yazmıştı. Fransız Akademisi üyelerinden Albert Vandal, Türkiye-Fransa münasebetlerinin türlü safhalarına ait yayınladığı eserlerden birini Marquie de Nointel'in hayatına ve Türkiye'den Fransa'ya göndermiş olduğu raporları incelemeye ayırmış, kitabı Marquie de Nointel'in Seyahatleri adı altında neşretmiştir. Albert Vandal, Fransız elçisinin raporlarına dayanarak Edirne'deki padişah düğününe ülkenin her tarafından eğlendiriciler geldiğini söylemiştir. Albert Vandal: *L'Odyssee d'un ambassadeur*. Les voyages du Marquie Nointel. Paris. Libraire Plon. 1900. s.195'ten aktaran Refik Ahmet Sevengil (1969), **a.g.k.**, s.44.
[352]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.489.
[353]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.491.
[354]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.350.
[355]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.351.
[356]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1117.
[357]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.351.
[358]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.353.

defterdarlara ve yüksek rütbeli memurlara davet fermanları reisülküttap eliyle yazılırken; Sır Kulu Osman Paşa'ya, padişahın damadı Rakka Valisi Kara Mustafa Paşazade Ali Paşa'ya, Maraş Valisi (Eğriboz muhafızı) Silahdar İbrahim Paşa'ya, Vezir Kaptan Süleyman Paşa'ya sadrazam tarafından yazılmıştı.[359] İşe öncelikle nahıllar ve şeker bahçelerinin hazırlanması ile başlanmıştı. Her bir şehzadeye birer tane olmak üzere on üç arşın ve beş tablalı dört adet büyük nahıl, kırk adet küçük nahıl, uzunluğu altışar arşın eni ikişer arşın dört adet şeker bahçelerinin yapımına karar verilmişti. Büyük nahılların yapılabilmesi için tersaneden uzun serenler ve büyük yelkenler getirilip büyük bir çadır kurulmuştu. Şeker bahçeleri için on kadar çadır kurulup neccar, çıkrıkçı, mücellid, nakkaş gibi çeşitli sanat ustaları getirilmişti. Nahılların ve şeker bahçelerinin meyveleri ve çiçekleri, mukavvadan kalıpları, şeker bahçeleri için mukavvadan köşk kalıpları, akide ve şeker tasvirleri yapılması planlanmıştı.[360] Bunları yapmak için Enderûn civarında bir yer ayarlanmış ve eski Defterdar Mehmed Paşa kethüdası Mehmed Ağa'nın onlarla ilgilenip ücret ve tayinatlarının verilmesi ferman olunmuştu.[361] Nahıllar ve şeker bahçeleri Saray-ı Cedid'de tamamlanacak, Saray-ı Atik'e nakledilip, orada muhafaza edilip, düğünün sonunda alay ile şehzadelerle birlikte tekrar Saray-ı Cedid'e getirilecekti. Ancak çok büyük olacakları ve naklinde zorluk çıkacağı için kalan kısım Saray-ı Atik'te bitirilmişti.[362] Nahıllar meyveler, çiçekler, köşkler ile süslenmiş; şeker bahçelerinin toprağı toz şekerden, çakıl taşları badem şekerinden, mermerleri helvadan, çiçek toprakları şekerden; ayrıca bahçeye limon, turunç, ayva ağaçları ve türlü hayvan tasvirleri yapılmıştı. Bahçelerde bulunan küçük köşklerin önünde dalgalı havuzlar, kafes içinde kanaryalar, ağaçların üzerinde aynadan yapılmış fenerler vardı. Bunlara eklenen bir çarkla bunlar sürekli dönüyor ve güneş vurdukça parıl parıl parlıyordu. Osmanlı Devleti'nin patrimonyal yapısı burada da hissediliyordu. Şehzadelerle beraber Sadrazam İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmet Bey'in de padişahın izniyle sünnet ettirilmesi uygun görülmüştü ancak onun için orta boy iki adet nahıl ile şehzadelere yapılan şeker bahçelerinin yarısı kadar bir şeker bahçesi yapılmıştı.[363] Sünnet düğünlerinde halktan bazı

[359]Çünkü merhum Sultan Mustafa'nın kızı Safiyye Sultan Ali Paşa ile evliydi. Sultan Mustafa'nın diğer kızı Köprülüzade Numan Paşa'nın vefatıyla Eğriboz Muhafızı İbrahim Paşa ile nikâhlanmıştı. Sultan Mustafa'nın diğer kızı Emetullah Sultan Silâhdâr Osman Paşa'ya nikâhlanmıştı. Kaptan Süleyman Paşa'da dergâh-ı mualladan olduğu için özel olarak davet edildi. Mehmet Arslan (2009b). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri-3 Vehbi sûrnâmesi*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı, s.13. Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.352.
[360]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.353-354.
[361]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1187-1188.
[362]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.354-355.
[363]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.354-355.

kimselerin evlatlarının sünnet ettirilmesi sadaka-i hitan olarak görülür ve kanun olarak yerine getirilirdi. Bu hazırlıklar sürerken sünnet edilecekler hitan defterine kayıt olsun diye etrafa duyuru yapılmış ve isteyenler sûr kâtibi hitan defterine kayıt edilip ihtiyaçları karşılanmıştı.[364] Maharetli hanende ve sazendeler için Hasbahçe'de Yalı Köşkü kapısı dahilinde bir yer kendilerine ayrılarak talim yeri olarak belirlenmiş,[365] İstanbul'da bulunanlardan başka etrafta ne kadar mudhikler, seçkin oyuncular, hünerliler var ise İstanbul'a gelmesi ferman buyrulmuştu.[366] Edirne kadısı ve bostancıbaşısından,[367] Siroz naibi ve voyvodasından,[368] Selânik paşası ve mollasından,[369] Yenişehir naibinden ve müteselliminden,[370] Filibe mollasından ve nazırından,[371] Sofya mollasından ve müteselliminden,[372] Niğbolu paşasından ve kadısından,[373] Rusçuk kadısı ve voyvodasından,[374] İsmail kadısından ve mütevellisinden,[375] Babadağı kadısından ve voyvodasından,[376] Kili kadısı ve nazırından,[377] Bender paşasından ve kadısından,[378] Akkirman kadısından ve nazırından[379] cambaz, şubedebaz vesair lubedbaz gibi oyun erbabının sûr-ı hitan için hazırlanıp İstanbul'a gönderilmeleri istenmişti. 12 Eylül 1720'de Okmeydanı'na otağ-ı hümâyûn kurulmuş, vezirler, ulema, divan ehli çadırları; avize ve kandiller meydanı süslemişti. O gün merhum Mustafa Han'ın kızı Emetullah Sultan'ın, yirmi bin altın mihr-i muaccele ile şeyhülislâm mübaşeretiyle Saray-ı Âli'de darüssaade ağası odasında Mısır Valisi Vezir Sirke Osman Paşa'ya nikahı kıyılmış, İstanbul'a gelmek ve düğüne yetişmek üzere onlara da ferman gönderilmişti.[380]

Merhum olmuş padişahların oğulları için günler öncesinden hazırlanıp şaşaalı bir sünnet merasimi düzenlenmemiştir. III.Ahmed'in tahtta olduğu zamanda, II.Ahmed'in

[364]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.355.
[365]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1188.
[366]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1117-1118.
[367]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1089.
[368]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1090.
[369]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1091.
[370]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1092.
[371]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1093.
[372]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1094.
[373]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1095.
[374]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1096.
[375]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1097.
[376]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1098.
[377]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1099.
[378]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1100.
[379]BOA, A.DVNSMHM.d.129-1101.
[380]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1117-1118. Not: 1720'de Sultan III.Ahmed'in sünnet düğünleri ile aynı anda evlilik düğünleri de yapılmıştır. Sultan II.Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan ile Sır Kulu Osman Paşa'nın, Numan Paşa'nın kızı Ayşe Sultan ile Maraş Valisi Silahdar İbrahim Paşa'nın düğün törenleri de yapılmıştır. Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.13.

oğlu Şehzade İbrahim ve II.Mustafa'nın oğulları Şehzade Mahmud, Şehzade Osman ve Şehzade Hasan (H.22 Zilhicce 1116 Perşembe-M.16 Nisan 1705)'te düğün yapılmadan sünnet olmuşlardı.[381] III.Selim tahtta iken sünnet olan I.Abdülhamid'in oğlu Şehzade Mustafa (IV.Mustafa) için de kutlama yapılmamıştı.[382]

Benzer şekilde tahta çocuk yaşta çıkan ve henüz sünnet olmamış padişahlar için de düğün yapılmazdı. 14 yaşında tahta çıkan I.Ahmed, cülûsundan yaklaşık bir ay sonra (H.20 Şaban 1012-M.23 Ocak 1604)'te büyük kutlama olarak nitelendiremeyeceğimiz bir merasimle sünnet olmuştu.[383] IV.Mehmed'de yedi yaşındayken tahta çıktığında sünnetsizdi. (H.15 Şevval 1059-M.22 Ekim 1649)'da Saray-ı Amire'de devlet erkânının bahşiş almasından sonra üç şehzade ile birlikte sünnet olmuştu.[384]

2.3.1.2. Sûr-ı hitanlara kabul buyurulma usulü

Diğer şenlik ve eğlencelerde olduğu gibi sünnet düğünlerinde de devlet büyükleri kendileri için belirlenen vakitlerde gelirler, makamlarına göre kabul buyrulurlar ve ziyafetler de ona göre düzenlenirdi. El öpmeden sofra düzenine kadar herşey teşrifata, divan ve bayramlardaki usule uygun olurdu.

Sûr-ı hitanın ilk günü vezirler, kazaskerler, divan kâtipleri, şeyhülislâm, müderrisler, sipah, yeniçeriler vs. divan üyeleri ve yüksek dereceli memurlar bayram tertibi üzere etek öpme merasimi yapar ve merasim sonrası yemeğe otururlardı. İkinci gün ise öncelik ulemaya tanınır ve ulema davet edilir, dinî ve ilmî konularda sohbet edilirdi.

İlk zamanlar düğünlerde padişahlar yüksek dereceli memurlarla aynı sofrada yemek yerdi. Padişahın sol yanına derecesi en yüksek olanlar otururdu. Oturma düzeni divan teşrifatına göre yapılırdı, ancak padişah hocaları sofrada kazaskerlerin önüne geçirilirdi. Mazul olanlar halen görevinde olanlara göre üstün sayılır ve padişahın sol tarafında otururdu. Düğünlerin son günü ise en büyük ziyafet verilir ve tüm şehir halkı davet edilirdi.

16.yy.'dan sonra merasimlerde padişahın halkıyla birlikte aynı sofraya oturmadığını görmekteyiz. Onun yerine padişahı temsil eden sadrazam ve defterdar,

[381]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.825.
[382]*Taylesanizâde Hâfız Abdullah Efendi Tarihi*, *İstanbul'un Uzun Dört Yılı (1785-1789)*, haz. Feridun M. Emecen, İstanbul: 2003, s.397'den aktaran Ebubekir Al (2019). *1720 Sûr-ı hümâyûn hazırlıkları ve organizasyonu*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.39.
[383]Naîmâ Mustafa Efendi (1967), **a.g.k**, s.390.
[384]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1982-1983.

ziyafet sofralarının başına otururdu. Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin ifadesine göre, padişahın sûr meclislerine çıkmaması ve halkla beraber olmaması kanun gereğiydi.[385]

Fatih'in, oğulları Bayezid ve Mehmed Çelebi için düzenlediği düğüne, önce ulema davet edilmişti. Sağ tarafa Mevlânâ Fahreddin, sol tarafa Mevlânâ Tusi (Tosyavi), karşıya Mevlânâ Şükrullah, onun yanına Hızır Bey Çelebi oturmuştu.[386] İkinci gün dervişler ve tarikat mensupları gelmiş, üçüncü gün bağlı devletlerin hakimleri, beyler ve askerler davet edilmişti. Dördüncü günkü toplantıda ise genel olarak halka ziyafet verilmişti.[387]

Kanuni, şehzadeleri adına düzenlediği düğünde (Mustafa, Mehmed, Selim-1530) tahta çıkıp oturduğunda önce vezirler, öteki büyükler ve komutanlar düğünü kutlamak için el öpüp hediyelerini sunmuş; sonra şeyhülislâm, büyük bilginler, müderris ve kadılar el öpmüşlerdir.[388] Padişahın sağ tarafına Kemal Paşazâde Şemseddin Ahmed Efendi, Anadolu Kazaskeri Mevlânâ Kadri Efendi; sol tarafına hocası Mevlânâ Hayreddin ile Rumeli Kazaskeri Fenârîzâde Muhyiddin Efendi oturmuştu. Tahtın karşısında yüksek sofanın bir tarafına veziriazam ve vezirler; bir tarafa da veziriazamlıktan emekli Piri Mehmed Paşa ile Zeynel Paşa ve şark ümerasından Ferruhşah Bey ve Bayındıroğlu Murad Bey ve Mısır Sultanı Kansu Gavri'nin oğlu Mehmed Bey, Dulkadirli evladından Latif Bey mertebelerine göre oturmuşlardı.[389] Dördüncü gün ulema sınıfından olanlara şölen verildiğinde, padişahın hocası Molla Hayreddin büyük saygı görüp sadrazamın yanına oturtulmuş ve kazaskerlerin önüne geçirilmişti. Altıncı gün bölük halkı; yedinci gün, yeniçeri ve diğer bölük ağalar; sekizinci gün, devlet erkânı ve bütün sanatkârlar;[390] onuncu gün İstanbul'da ellişer akçelik müderris derecesinden aşağı olanlar, işten ayrılmış kadılar, şeyhler, sûfîler, bedesten halkı ve mütevelliler gibi topluluklara ziyafet verilmişti. Ayın on beşinci günü büyük bir ziyafet verilmiş, padişah için tahtın önünde bir karış kadar yüksek bir sofa hazırlanmıştı. Padişah buraya çıkıp oturduktan sonra sağında Sadrazam İbrahim Paşa, Ayas Paşa, Rumeli Beylerbeyi Behram Paşa, Yakup Paşa, Hoca Efendi, kazaskerler ve Tatar hanın oğlu yer almış; sol yanında sırasıyla sadrazamlıktan emekli Piri Paşa, Zeynel Paşa, doğunun ileri gelen beylerinden Ferruhşah Bey, Bayındır oğlu Murad Bey, Mısır Sultanı Gavri'nin oğlu Mehmed Bey, Dulkadirli oğullarından

[385]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996). *Câmi'u'l-buhûr der mecâlis-i sûr*. Edisyon kritik ve tahlil: Ali Öztekin. Ankara: Türk Tarih Kurumu, s.62, 243.
[386]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.164-166; Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.59; Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.22-23.
[387]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.165-166; Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.26-27.
[388]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.115-116.
[389]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.168-169.
[390]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.75.

Abdüllatif Bey oturmuştu.[391] On altıncı gün yine ulemaya bir şölen düzenlenmiş, padişahın sağ yanına Şeyhülislâm Kemalpaşazade, Anadolu Kazaskeri Molla Kadiri Çelebi; sol yanında Molla Hayreddin, Rumeli Kazaskeri Molla Fenârîzade Muhyiddin, karşısına da öteki bilginler uygun bir şekilde oturmuşlardı.[392]

1582 yılında, Sultan III.Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in hitan merasiminde, İstanbul ulemasına ziyafet verildiğinde sadrazam, sofra başına oturmuş; sağına sıra ile padişahın hocası Rumeli Kazaskeri Şeyhi, Anadolu'dan emekli Molla Macid, İstanbul'un eski kadısı Abdülgani, Selânik eski kadısı Araboğlu, Selânik kadısı Bekayi, sahn müderrisleri, dahil ve hariç müderrisleri, kırklılar, yüzellili kadılar; sol tarafına Nakibü'l-eşraf ibn-i Malul, Rumeli eski kadısı ibn-i Bustan, Anadolu kadısı Zekeriyya, İstanbul kadısı, İzmir'de oturma Saçlızade, altmışlılar ile sahn ve dahil, hariçler, kırklılar, ondan aşağıda kadılar ve eşraftan olanlar oturmuşlardı.[393] Bölük halkına ziyafet verilmesi emredildiğinde bölük ağaları kendi düzenleri ile sofraya oturmuştu.[394]

Aradan bir yüzyıla yakın bir süre geçtikten sonra 26 Mayıs 1675'te yapılan büyük düğünün sabahı vezirler, kazaskerler, divan kâtipleri, şeyhülislâm, müderrisler, sipah, yeniçeriler bayram tertibi üzere etek öpme merasimi yapmışlar; padişah halvete girdiğinde ziyafete oturmuşlardı.[395] İkinci gün, 27 Mayıs 1675'te ziyafete şeyhülislâm ve ulema gelmiş, yemekler divanhane çadırında yenildikten sonra sohbet edilmişti.[396] Üçüncü gün seyyitlere ve şeyhlere ziyafet verilmiş,[397] dördüncü gün sipahi ve silâhdâr ocakları davet edilmişti. Sipahlar ağası, kâtipler ve kethüdalar veziriazam ile; başçavuşları vesair ocak halkı defterdar paşa ile sofraya oturmuş; ziyafetten sonra herkes veziriazamın eteğini öpüp gitmişti.[398] Beşinci gün yeniçeri ocağına,[399] altıncı gün rikâb-ı hümâyûn ağalarına ziyafet verilmiş; bu ziyafete valide sultanın ve haseki sultanın kethüdaları da katılmıştı.[400] Valide sultan kethüdası ve haseki sultan kethüdası ve kapıcıbaşılar veziriazam ile; sair kapıcıbaşılar ve müteferrikalar defterdar paşa ile oturmuşlar; ziyafetten sonra herkes sadrazamın eteğini öpüp dağılmıştı.[401] Yedinci gün

[391]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.115-116.
[392]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.115-116.
[393]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.58, 234-235.
[394]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.59, 236-237.
[395]Mehmet Arslan (2008), **a.g.k.**, s.654-657; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.187.
[396]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.391.
[397]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.391; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.187.
[398]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.214.
[399]Mehmet Arslan (2008), **a.g.k.**, s.672.
[400]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.392; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.188.
[401]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.219.

Edirne bostancıbaşısı ve bostancılar ocağı, mirâhûr-ı evvel ve sâni, ıstabl-ı âmire halkına;[402] sekizinci gün divan hocalarına ziyafet verilmiş, reis efendi, ruznameci, Başmuhasebeci İshak sadrazam ile bir sofrada oturmuş; tezkireciler ve sair divan hocaları defterdar sofrasına oturmuşlardı, fakat defterdar hasta olduğundan yerine çavuşbaşı oturmuştu.[403] Dokuzuncu gün tersane kethüdası, cebeci ve topçu ocaklarına ziyafet verilmiş; cebeciler ağası, topçubaşı, tersane kethüdası ve cebeciler kâtibi veziriazam ile sofraya oturmuş, sair ocak halkına ve çorbacılara büyük sofra kurulmuştu.[404] On ikinci gün Edirne mahalleleri cemaatleri, imam ve hatipleri, tekke şeyhleri ve sofuları ziyafete davet edilmişti.[405] On üçüncü gün Rumeli ve Anadolu kadılarına, on dördüncü gün mazul beylerbeyleri ve beylere, on beşinci gün halka (Edirne şehri ahâlisi) ziyafet verilerek düğün tamamlanmıştı.[406]

1720 yılındaki sûr-ı hitanda ziyafetlerin her gün belirli bir usule göre yapılması, belirli kesimlerin çağırılması ile 1675 yılında uygulanan plan ve programa benzemektedir. İlk gün vezirler, şeyhülislâm, yeniçeri, sipah, cebeci, topçu, top arabacı ocakları, defterdar, divan hocaları, sadrazam kethüdası, sipah ve silâhdâr ağaları ve zabitanı, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası, selâm ağası, Valide Kethüdası Mehmed Paşa bayram merasimlerinde olduğu gibi sadrazamın eteğini öptükten sonra sadrazamla birlikte padişahın otağına gitmişlerdi.[407] İlk gün, bayram divanı gibi yeniçerilere pilav ve zerde verilmiş, sonra diğer erkâna yemekler sunulmuştu. Ziyafetlerde herkes mevki ve makamına göre oturmuştu[408] İkinci gün, gösteriler esnasında divan otağına sofralar kurulmaya başlanmış sadrazam, şeyhülislâm, kazaskerler, alimler oldukları yerden divan otağına varmış; her grup için ayrı ayrı sofralar kurulmuştu. Baş sofraya sadrazam, şeyhülislâm, kazaskerlerden sekiz mazul; ikinci sofraya defterdar ile dokuz âlim; üçüncü ve dördüncü sofraya on alim oturup, ikinci çadırda alimler için konulan dört sofraya onar ve on ikişer oturmuşlardı.[409] Akşam üzeri ulemaya (şeyhülislâm, yüksek dereceli âlimler, kazaskerler, vilayet kadıları) ziyafet verilmişti.[410] Üçüncü gün müderrislere;[411] dördüncü

[402]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.392; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.188; Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.501.
[403]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.225.
[404]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.226-227.
[405]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, 506-507.
[406]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.393; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.188.
[407]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.364.
[408]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.365.
[409]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1197.
[410]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.20.
[411]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1119-1120.

gün padişah otağına teşrif edince nakibü'l-eşraf ile yüz yirmi ayana, İstanbul, Galata, Eyüp, Üsküdar'ın sultan ve vezir camilerinin otuz sekiz şeyhlerine;[412] beşinci gün devlet adamlarının hediye sunumlarından sonra sultan ve vezir cami imamları ve hatiplerine;[413] altıncı gün sipah, silâhdâr ve bölük ocaklarına;[414] yedinci gün yeniçeri ocağına;[415] sekizinci gün dergâh-ı âli kapıcıbaşılar, gedikli müteferrika ve çavuşa;[416] dokuzuncu gün bostancıbaşı ve ocağına, mirâhûr ağalara, arpa eminine, ıstabl-ı âmire hademesine;[417] onuncu gün defterdarla divan hocalarına;[418] on birinci gün cebeci, topçu, top arabacı ve tersane ocaklarına;[419] on ikinci gün İstanbul, Eyüp, Galata, Kasımpaşa, Beşiktaş, Üsküdar, Fındıklı, Hasköy'deki cami imamlarına ve Halvetî, Celvetî, Mevlevî, Kadirî ve sair tarikat şeyhleri ve sûfilerine,[420] on üçüncü gün görevden ayrılmış olanlar, mazul mirmiran ve ümeraya, divan hocalarına;[421] on dördüncü gün İstanbul, Eyüp, Galata, Kasımpaşa, Beşiktaş, Üsküdar ahalilerine;[422] on beşinci gün sultan vakıflarının mütevellileri ve sultan kethüdalarına ziyafetler verilmişti.[423]

2.3.1.3. Padişahların ihsanları

Osmanlı hitan merasimlerinde padişahların cömertliği devlet adamlarından, maharetlerini sergileyen esnaf ve gösteri tayfasına kadar herkese ulaşırdı. Gelenlere makamlarına uygun hediyeler ve hil'atler verilir, padişaha hediye sunan davetliler asla boş dönmezdi. Aynı şekilde düğünde eski Türk âdeti olan toylardaki gibi sultanın sofrası bol olur, halkın her kesimi bu ziyafetten faydalanır, kimse sofradan doymadan kalkmazdı. Padişahların bu davranışı, devlet adamlarının halka karşı böyle cömert davranmaları konusunda örnek olduğu gibi halkına da cömertliğini, iyilik severliğini göstermiş olurdu.

Sultan I.Murad'ın oğulları için düzenlediği düğünde şehzadeler sünnet edildikten sonra şeyhlere, bilginlere, kıymetli hil'atler, belirli hediyeler verilmişti. Düğünün son aşamasında ise davetliler armağanlarını padişahın otağına sunmuşlardı.[424]

---

[412]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1119-1120. Ayan-ı sadat-ı kiram Hafız Mehmed Efendi Sûrnâmesinde 128 olarak geçer. Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.376.
[413]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.23.
[414]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.378.
[415]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1202.
[416]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1122.
[417]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.392.
[418]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1122.
[419]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1122.
[420]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1123; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1205.
[421]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1123.
[422]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1123; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1206.
[423]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1124.
[424]Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.130-131.

Fatih Sultan Mehmed, oğulları Bayezid ve Mustafa Çelebi için düzenlediği düğünde bol ihsanlarda bulunmuştu. Niceleri fakir geldi zengin gitti sözü bu ihsanlar için söylenir olmuştu. Davetli elçiler ve emirler etek öpüp hediyelerini sunduklarında, padişah gelenlere ihsanlarda bulunmuş, hil'atler giydirmişti.[425] Atları yetiştirmede becerikli kimselerle yarışçı atlılar yarışma sonunda sultanın ihsanlar dağıtan eli önünde yer öperek ihsanlarını almışlar, yay gerenlere ve ok atanlara armağanlar verilmişti. Hepsine başarılarından ötürü bahşişler verilmiş ve görevlerindeki rütbeleri yükseltilmişti. Dördüncü günkü toplantıda genel olarak halka ziyafet verilmiş, sofralar kurulup yemekler çıkarılmış; fakir, yetim, dul halkın her kesimi sevindirilmiş; gelen davetliler sultanın cömertliğinden hoşnut olarak dönmüşlerdi.[426]

IV.Mehmed'in şehzadelerinin düğününde, sünnet işi has odada gerçekleştirildikten, divanhane çadırında ziyafet verildikten[427] sonra; vezirlere semmur kürkler ve atlar ihsan edilmiş, şeyhülislâm ve kazaskerlere de semmur kürkler verilmişti. Divan ehli ile düğünde görevli olanlara da hil'atler verilmişti.[428]

Düğünlerde padişahların cömertliğini gösteren eski bir Türk âdeti olan saçı ve yağma uygulanmaktaydı. Artık ürünün olmaması üzerine dayanan ekonomik anlayış içinde şenlikler, toplumda mal ve enerji birikiminin dengelenmesini sağlayan bir işleve sahipti. Şenlik etkinliği süresince saçı ve yağma uygulanarak, bolluk ve bereketin kut sahibi olan padişahtan halka aktığı hissettirilmekteydi.

1530 yılındaki düğünde şehzadeleri atlarına bindirerek tören düzeninde At Meydanı'na getirdiklerinde, şehzadeler babalarının huzuruna çıkıp elini öptükten sonra birlikte şahnişine gelerek oyuncu ve hüner sahipleri ile üstadların eserlerini temaşa edip yukarıdan tepsiler ile altın ve gümüşler saçmışlardı.[429]

III.Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed'in düğününde gösterilerden sonra eski Türk âdeti olan saçı geleneği uygulanmıştı. Padişah iki üç günde bir halkın üzerine tepsilerle altın ve gümüş para saçmıştı ki saçılan paraları kapmak için insanların birbirlerini çiğnediklerini, hatta bu karışıklıkta ölenlerin bile olduğunu Gelibolulu Mustafa 'Âlî

[425]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.165-166; Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.60; Neşrî (1957). *Kitâb-ı cihan-nümâ*. Yayınlayan: Faik Reşit Unat ve Mehmet A. Köymen. C.II. Ankara: TTK. s.725.
[426]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.165-166; Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.26-27.
[427]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.393. Abdi Sûrnâmesi'nde yazdığına göre düğünün on üçüncü günü şehzade sünnet edilmiştir. Aynı zamanda bugün mevlit kandiline denk geldiğinden Selimiye Cami'nde mevlit töreni düzenlenmiştir.
[428]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.393.
[429]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.170.

eserinde bahsetmiştir.[430] Bir gün padişah iki yanına akçe ve keselerle altın paraları getirtip dünyanın ahiret tarlası olduğu, bu tarlaya ekilen tohumun ahirette biçileceği sözü gereğince paraları etrafa halkın üzerine saçmıştı. Akçeler halk tarafından kapışılmış, çoğu kişi akçeleri eteğine toplayıp götürmüştü.[431] Yine bu düğünde her gün kuşluk ve ikindi vaktinde olmak üzere sofralar ile büyük ziyafetler verilmiş, fukara kimseler için Ahmet Paşa Sarayı'nın duvar taşlarına gelinceye kadar yağma çanakları yiyeceklerle doldurulmuş, herşey tertip olunduktan sonra yağma ettirilmişti. Böylece kırk güne kadar zengin ve fakire yemekler sunulmuştu.[432] Bölük halkına ziyafet verildiğinde bölük ağaları kendi düzenleri ile sofraya oturup yiyip içtikten sonra askerler, sultandan gelen emir üzerine sofrayı yağmalamaya başlamışlardı. Bu durum açlığın bir göstergesi olmayıp eski Türk âdeti üzere neşe ve sevinç belirtisidir.[433]

Padişah IV.Mehmed'in, şehzadeleri için 1675'te yaptırdığı sûr-ı hitanın on ikinci gününde şekerden yapılmış meyvelerin; fil, at, ceylan gibi birçok hayvanın iki yüzden fazla sureti; fındık, fıstık, badem ile süslenen yüz kadar şeker tablaları ve bahçeleri padişahın izniyle yağma edilmişti. Bahçeler, meyve bahçeleri ve sandıklar harem-i hümâyûna gönderilmiş, diğerleri halka verilip yağma ettirilmişti.[434]

Sünnet düğünlerinde halktan fukara evladını sünnet ettirmek sadaka-i hitan olarak görülür ve kanun olarak yerine getirilirdi. Özellikle ebeveyni ve akrabası olmayan çocukların hitan defterine kayıt olması için etrafa duyuru yapılır ve isteyenleri sûr kâtibi, hitan defterine kayıt eder ve ihtiyaçları da karşılanırdı. Merasimlerde şehzadelerin başlarının sadakası olmak amacıyla her gün fakir çocuklardan 3.000 ila 5.000 kadarının bir kısmı sünnet edilirdi. Henüz yürüyemeyen küçük bebekler anne babalarının veya akrabalarının kucaklarında huzur-ı hümâyûndan geçerek sünnet mahalline götürülürdü.

III.Ahmed'in şehzadelerinin 1720 yılına isabet eden sünnet merasimi hazırlıkları sırasında fakir, ebeveyni ve akrabası olmayan çocuklar *"öksüz oğlan göbeğini kendi keser"* sözünce hitan defterine kayıt olsun diye etrafa duyuru yapılmış ve isteyenler sûr kâtibi hitan defterine kayıt edilmiş, aynı zamanda ihtiyaçları da karşılanmıştı.[435]

[430]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.66, 254-256.
[431]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.158.
[432]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.
[433]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.59, 236-237.
[434]Nabi Sûrnâmesi'nde şekerlerin on birinci günde yağma edildiği yazmaktadır. Mehmet Arslan (2008), **a.g.k.**, s.680-682. Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, 507. Hezârfen Hüseyin Efendi'nin eserinde yazdığına göre on yedinci gün şehzadenin nahılları ve kandilleri yağma edilmiştir. Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.237.
[435]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.355.

Şehzadelerin başlarının sadakası olmak amacıyla 5.000 civarı fakir çocuğun her gün bir kısmı olmak üzere on beş gün boyunca sünnet edildi.[436]

Sünnet merasiminde birçok çocuk sünnet edilirken yabancıların bunu izlemesinden rahatsız olunmazdı. Çünkü bunun özendirici olduğu düşünülürdü. 1675 Şehzade Mustafa'nın sünnet merasiminde birçok kişi Müslüman olmuştu. Olgun yaşta din değiştirerek Müslüman olanlar vardı. Elli üç yaşında olduğu söylenen yaşlı bir adam bu merasimde sünnet edilmişti. Bunu John Covel şöyle anlatmaktadır:

> "Birkaç kişiyi gördüm. Din değiştirmenin en çok görülen şekli sultan veya vezirin huzuruna çıkarak, şapkasını yere atmak ve sağ elini veya şehadet parmağını havaya kaldırmaktı. O zaman, hemen orada bu iş için bekleyen bir memur tarafından götürülür ve diğerleriyle beraber sünnet edilirdi. Vezirin huzuruna çıktıktan sonra zıplayarak ve sevinç gösterileri yaparak çadıra gelen bir Rus genci gördüm; ancak sünnet olurken olgun yaşta olan çoğunun yaptığı gibi homurdanıyordu. Bir gece genç bir delikanlı bize veziri nerede bulabileceğini sordu, biz de ona vezirle ne işi olduğunu sorduk. Bize ağabeyinin Türk olduğunu (Türk ve Müslüman aynı anlamda kullanılıyor) ve kendinin de, onu bularak sünnet olmak istediğini söyledi; iki gün sonra sözünü tutmuştu. On üç gün içinde iki yüz kişi din değiştirdi. Bu bizim için utanç verici bir şeydir, çünkü iki yüz yıl içinde bu sayıda Türkü kazanamadığımıza eminim..."[437]

Daha önce zikredildiği gibi düğünler, sultanın affının ve kereminin bol olduğu zamanlardır. Bunlar halkı sevindirmek için yapılır, zira bu günler halkı sevindirmek için büyük bir fırsat olarak görülürdü. Padişah zindanda olanların durumlarını öğrenmek için kapıcıbaşı gönderir ve kayıtlı olanların defterini incelediğinde zindanda olanlara merhamet ederdi. Bir suçtan dolayı diyete mahkum edilip, diyet cezaları başkaları tarafından ödenip diyetlerini ödeyenlerin emrinde çalışanlar da affedilirdi. Bu sayede müslüman olmayan kesimler, İslâm dinini benimsemekte oldukça istekli olurlardı.[438]

1582 hitan düğününde padişah yalan söylediği için düğünden kovulan İran Şahı'nın elçisini affetmiş, kalacak bir yer verilmesi ve hergün karnının doyurulmasını emretmiştir.[439] Padişahın bolluğunu, affını, ikramını gören Kızılbaşlardan biri, ehl-i sünnet olduğunu bildirerek padişahın lütuf ve ihsanını kazanmış, kırk bin tımarla alaybeyi olmuştu. Bu sayede birçok kızılbaşla kardeşlik kurulmuştu. Bu düğünde gruplar halinde kızılbaşlığı bırakarak ehl-i sünnete girenin çok olduğu anlatılır.[440] Hammer'ın ifadesiyle

[436]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.21; Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.367.
[437]John Covel (2009). *Bir papazın Osmanlı günlüğü*. Türkçesi: Nurten Özmelek.1.Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları, s.131-132.
[438]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.64, 248.
[439]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.64, 248.
[440]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.64, 249-250.

düğünün ilk günleri ile daha sonraki günlerin her birinde yüzden ziyade Rum, Arnavut diğer Hristiyanlar, Müslüman olmuşlardı.[441] Düğün sırasında padişah kasrında otururken iki yüz esir üstü başı perişan halde gelmiş, şehzadenin başı için hünkar onlara merhamet ederek kesenin ağzını açmış ve esirleri azat etmişti. Onlar da yer öperek padişaha dualar etmişlerdi.[442]

1720 hitanında içi çil akçe ile dolu bir sim maşrapa sütunun en tepesine konulmuş, buraya kim çıkarsa akçelerin onun olacağı ferman edilmişti. Tersane-i Amire payzenlerinden bir payzen[443] sütuna sarılarak çıkıp maşrapayı alınca azat edilip birkaç altın verilmişti. Kendisine İslâm teklif edildiğinde tereddütsüz iman edip müslüman olmuş, bunun için de kendisine doksan akçe ulufeli bir kalyon reisliği verilmişti.[444]

2.3.1.4. Düzenlenen gösteriler

Hitan merasimlerinde genellikle saz, ud, kanun, şeştar, tambur, rebab, ney çalınır; şarkılar söylenir; bu sırada çeşitli şerbetler sunulurdu. Ateşbaz, hokkabaz, cambaz, meddah gibi göstericiler hünerlerini sergilerdi. Ancak cambaz, meddah vs. gösterilerinden ziyade 16.yy.'ın sonlarına kadar hitan merasimleri genellikle sakin, huzurlu, ruhu dinlendirici bir sohbet ortamında zihni günlük meşgalelerden uzak tefekkür etmeye yönlendiren nitelikte olur, sohbetten sonra ziyafet verilirdi.

1457'de Fatih'in şehzadeleri için düzenlediği hitan merasiminde hafızlar Kur'an-ı Kerim okumuş, ardından Hz. Peygambere na'at ile devam etmişler, ulema okunan ayetlerin tefsirini yapmıştır. İlmî sohbetler edilmiş, edipler güzel medihler ve gazeller söylemişlerdir. Hoca Saadeddin, bu toplantıları halkın dinlemesinde ölçüsüz faydaları olduğunu belirtir. Ona göre konuşuldukça nice incelikler ve gerçekler ortaya dökülmüştür. Akla dayanan bilimle ilgili çözümler de ortaya atılmıştır.[445]

Kanuni'nin şehzadelerinin düğününde padişahın izni ile Fatiha Suresi'nin tefsiri hususunda önce şeyhülislâm söze başlamıştır. Çoğu bilginler bu konu üzerindeki düşüncelerini daha önce söylemiş olduklarından bunlar üzerinde durularak birbirleriyle

[441]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010d), **a.g.k.**, s.1071.
[442]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.256-258.
[443]Payzen: Cürüm ve cinayet işleyerek bu suça karşılık yelkenli harp gemilerinde kürekçilik hizmetini görenlerdir. Mehmet Zeki Pakalın (1993a). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.765.
[444]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1201.
[445]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.227; Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.59; Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.25.

karşılaştırmalar yapılmış,[446] ilim tartışmaları öğleden güneş batıncaya kadar devam etmiştir.[447]

Tefekküre yönelik sohbetler 17. ve 18.yy. hitan merasimlerinde de yapılırdı. Ancak bu dönemde debdebe ve gösterişin artmasıyla biraz arka planda kalırdı. 1675 hitanının ikinci günü (H.2 Rebiülevvel 1086-M.27 Mayıs 1675), ziyafete şeyhülislâm ve ulema davet olunmuştu. Yemekler Divanhane çadırında yenildikten sonra sohbet edilmiş, Şeyhülislâm Ali Efendi, Beyzavi Tefsiri'nden bahis açmıştı.[448] 1720 hitanında da ulema davet edildiğinde Kadı Beyzavi'den bir ayetin tefsiri yapılmış ve Kur'an okunmuştu.[449]

Genel programa bakıldığında; gündüzleri tulumcular etrafı temizler, komik hareketler yaparak hem insanları güldürür hem de güvenliği sağlarlar, tören düzeninde davetlilere ziyafet verilir, oyuncuların çeşitli gösterileri izlenirdi. Her gün ikindi vakti esnaf, alaylarıyla padişahın huzurundan geçerdi. Geceleri ise saray meydanında kandil ve fişek gösterileri ile sabaha kadar eğlenceler sürerdi.

Düğünlerin en eğlenceli kısmı gündüzleri cambaz, hokkabaz gibi gösteriler; kale cengi temsilleri; yarışmalar; matrak, cirid gibi oyunlar iken geceleri ise hisar, dağ, cami, saray gibi türlü tasvirlerin fişek gösterilerini izlemek olurdu.

2.3.1.4.1. Cambaz ve zorbaz gösterileri

Düğünlerde cambazların ilginç oyunları ile dayanıklılığa ve güç gösterisine bağlı çeşitli gösteriler sergilenirdi. Bu gösterilerden birisi 1582'de Budin vilâyetinin gazilerinin gösterileridir. Pazılarına üngürüs bıçakları saplayıp kollarını açıp yürüyenler, iki taraftan alınlarına şişler batıranlar, göğsünde nal kesip kendini çarmıha tutanlar, vücutlarına oklar saplayanlar, vücutlarını dağlayanlar vs. kanlı ve dayanılmaz gösteriler sergilemişlerdi.[450]

(H.22 Cemâziyelevvel 990-M.14 Haziran 1582)'de heyecan verici bir gösteri daha yapılmıştı. Merhum Mehmed Paşa'nın oğlunun hizmetinde olan forsalar bir araba üzerine yatak yerleştirmişler; yatağın içerisinde başı gövdesinden ayrılmış, bir kolu ve bir ayağı olmayan, vücudu kana bulanmış bir insan yatırmışlardı. Ölmüş rolü yapan bu insanın yerine birden bire dört sağlam kişi belirmişti. Seyirciler ölmüş gibi görünen, her tarafı yaralı ve kanlar içinde olan bir insan varken diğerlerinin de nasıl ortaya çıktığına

[446]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.115-116.
[447]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.75.
[448]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.391.
[449]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1119.
[450]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.130.

şaşırmışlardı. Meğer bu dört kişinin her bir organı kana bulanarak dışarı bırakılmış, diğer kısımları yatağın altında gizlenmişti.[451]

1675 yılındaki düğünün üçüncü günü, zorbaz bir pehlivan meydan ortasına körük ile gelip ateş yakıp, ateşin üzerinde büyük bir gemi sereni hacminde bir ağacı eline alıp bunu omuzlarında ve başında ateş bitene kadar taşımıştı. O ateş üzerinde demiri kızdırıp ve arkası üzerine yatıp ve karnı üzerine bir örs koyup, ateşte kızmış demiri üzerine koyup on tane büyük kazancı çekici ile demiri karnı üzerinde dövmüştü.[452]

1720 hitanında ilgi çekici gösterilerden bazıları şöyledir: Hitanın ilk günü (H.15 Zilkade 1132-M.18 Eylül 1720) Mısır'dan düğün için gelen Hacı Şahin ve Hacı Mehmed isimli iki hokkabaz ve cambaz; cambazlık, çemberden atlama, güç gösterisi gibi çeşitli gösteriler yapmıştı.[453] İkinci gün, Mısır zorbazlarından birisi bir mızrak ucunu elinin üzerine koyup raks etmiş ve çemberin iç kısmına fincanlar koyduktan sonra çemberin içinden geçmişti. Bir sütun üzerine küçük bir oğlan çıkarıp eline bir bardak vermiş, gulam tepesi üzerinden bardaktan su içmişti. Daha sonra bir Arabın omuzuna çıkıp, başı üzerinde bir bardak ve onun da üzerine bir küp koyup gösteri yapmıştı. Bir çanak üzerine bir nesne koyup, üzerine bir oğlanı sarıp çeşitli hareketler yapmıştı. Cambaz bir çemberin etrafına bıçaklar sokup bir taraftan bir tarafa geçebilmiş, daha sonra dört gözlü çember getirtip her gözünden birer kere geçmiş ve ellerine tığ alıp, onlarla bir çemberden geçmiş, dahası çemberin ortasına bir ağaç koyup yine tığlar arasından geçmişti.[454] Dördüncü gün, sadrazam obaya geldiğinde, şeyhler misafir otağına, padişah da Adalet Köşkü'ne geçtiğinde; Mısır'dan gelen bir oyuncu kolu kendi isteği üzere iki elleri, ayakları ve gözleri bağlanıp bir zenbilin içine konulmuştu. Zenbili sağlamca dikip bir peştemale sarmışlar, meydanda duran üç adet sütunun ortasında uzunluğu otuz arşın olan sütuna makara ile çıkarmışlardı. Zorbaz, menzilden dışarı çıkıp sütuna sarılarak zirvesine ulaşıp bir kahve ibriğinden fincana kahve koyup içmiş ve bu oyun üzerine resen oynayan cambazlıktan düşmüştü.[455] Onuncu gün (H.24 Zilkade 1132-M.27 Eylül 1720) Mısır zorbazı Şahin ile Hacı Mehmed bir çadır kurdurup, bir yeşil ve bir sarı zenbil getirtip, gözlerini ve ellerini bağlattırmışladı. Hacı Mehmed yeşil zenbile, Şahin sarı zenbile girdikten sonra zenbillerin ağzı sıkıca dikilmiş ve çadırın içine konulmuştu. On beş

[451]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.154-155.
[452]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.213.
[453]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.19-20.
[454]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1195.
[455]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.1199.

dakika sonra çadırın kenarından içeriye baktıklarında zenbiller ağızları dikili şekilde duruyordu. Zenbilleri dışarı çıkarıp söktüklerinde ise gözleri ve iki elleri bağlı oldukları halde yeşil zenbile giren sarıdan sarı zenbile giren yeşilden çıkmıştı. Bu hayret edici gösteri üzerine sadrazam ihsanlarda bulunmuştu.[456]

2.3.1.4.2. Yarışmalar ve oyunlar

Yetenekli insanları ön plana çıkararak yeteneklerin kaybolmasını engelleyen, toplumu canlı ve hareketli tutan yarışmalar; Osmanlı Devleti'nde her sevinçli günlerde yapılan ve padişah tarafından ihsanlarla desteklenen önemli bir etkinlikti.

1457 yılındaki hitanın üçüncü günü, gösterilerde silâhşorler meydana girip hünerlerini göstermişler, atları yetiştirmede becerikli kimselerle yarışçı atlılar yarışma sonunda sultanın ihsanlar dağıtan eli önünde yer öperek ihsanlar almışlardı. Yay gerip nişanları, çelik levhaları delen okçular; at sırtında dört nala koşarken sırıklara dikilmiş altın ve gümüş kaplı kupalara delici oklarıyla nişan vuranlar vurduklarını armağan olarak almışlar, ayrıca hepsine başarılarından ötürü bahşişler verilmiş, görevlerindeki rütbeleri yükseltilmişti.[457]

1530 sûr-ı hitanın yirminci günü Kağıthane'de at yarışları izlenmiş, bu sırada bir dişi tazının bütün atları geçtiği görülmüştü. Ayrıca bir direk ucuna geçirilen gümüşten yapılmış bir kabak hedef alınarak ok atışları yapılmıştı.[458]

1582 hitanında (H.22 Cemâziyelevvel 990-M.14 Haziran 1582) sazendelerin mûsikî faslından sonra Şam, Mısır ve Hint'ten gelen cündiler at üstünde oyunlarını sergilemişlerdi. Herkes bir isteğine ulaşmak için (ün kazanmak vs.) at üstünde türlü hareketler yapmışlardı. Bir ayağı bir atta diğer ayağı başka bir atta olup süratle at üstünde gitme, süratle giden bir atın yelesine başını koyarak ayakları havada durma, at üstündeyken birbirinin omzuna binme, at üstünde kılıçlar ile silâhşorlük etme vs. gibi hayranlık uyandıracak gösteriler sunulmuştu.[459]

1582'deki düğünde matrak oyunu da oynanmıştı. Bir gün sabah erkenden, iki üç yüz kişi, sopaları ve siperleriyle ikişer ikişer eşleşerek meydana çıkıp matrak oynamışlardı. Kılıç oyununu andıran oyunun sonunda padişah her birine bahşişler vermiş, kimisi ulûfe kimisi de tımar almıştı.[460]

---

[456]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.401-402.
[457]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.165-166; Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.26-27.
[458]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.115-116.
[459]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.156.
[460]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.213-215.

Osmanlı Devleti'nde en çok tercih edilen spor olan cirid ve kabak oyunu da sünnet şenliklerinde oynanırdı. 1582'de üç yüz kadar atlı Mısır askeri, iki gruba ayrılarak, ellerinde ciridler ile birbirlerine at sürüp cirid atacak mesafede sıralanmışlar, daha sonra oyunu başlatıp birbirlerine cirid atmışlar, ciridden sonra at üzerinde yüksek bir sırığın tepesindeki kabağa ok atmışlardı. Bir asker, iki koşar at üzerinde ayakta durup çeşitli gösteriler yapmıştı. Başka bir yerde ise koşan ata iki asker, bir binip bir inip maharetlerini göstermişlerdi. Başka bir yerde kırmızı elbiseli yüz atlı, koşar halde ortaya çıkmış, meydan bir anda kıpkırmızı bir görünüm kazanmıştı. Bunun gibi at üstünde çeşitli gösteriler düzenlenmişti.[461]

Diğer düğünlerde yapıldığı gibi 1675 hitanın üçüncü günü içi dolu bir gümüş maşrapa konulmuş, yarış yapılıp tiryakilerden erişen onu almıştı.[462]

1720 hitanının ilk günü Sadrazam İbrahim Paşa'nın Enderûn ağaları cirid oynamışlar; topçu neferlerinden otuz kadar kişi gülünç hareketler yaparak bir nevi savaş oyunu oynamışlardı.[463] Sekizinci gün ise sadrazam ve vezirler testilerden yapılmış hedeflere tüfek ve ok atma egzersizleri yapmış, ayrıca güreş gösterileri de olmuştu.[464]

2.3.1.4.3. Fişek gösterileri

Düğünlerin en renkli eğlencelerinden biri de çeşitli tasvirlerle yapılan fişek gösterileriydi. 1582 hitanın (H.24 Cemâziyelevvel 990-M.16 Haziran 1582) en şaşırtıcı ve güzel gösterilerden birisi Kaptan Ali Paşa'nın esirlerinin getirdiği içi barut ve fişekle dolu bir dağ maketidir. Maket bitki tasvirleriyle süslenmiş; mağaralar, dereler, otlaklar, yaylaklar yapılmış; üzerinde asaları ile koyun güden çobanlar, öküzleriyle çift süren çiftçiler, tazısıyla tavşan avına çıkanlar, köpeği ile av arar gibi duranlar, ağaçlar arasına sığınmış ceylanlar, taş deliklerde yatar vaziyette yılanlar ve gezinen karıncalar, koyun sürülerine hücum eden kurtlar, ininden çıkıp tavuk arayan tilkiler, avcıların kolunda av gözleyen şahinler, arslanlar ve av peşinde dolaşan kurtlar gibi vs. şekilde çeşitli tasvirler bulunan maketin fişekleri ateşlenince dağ yukarıya kalkıp uçmuş ve seyirciler hayretle izlemişlerdi.[465]

[461]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.55-56, 221-225.
[462]Mehmet Arslan (2008), **a.g.k.**, s.668.
[463]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.19-20.
[464]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.25.
[465]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.169.

1675 hitanın ikinci günü fişeklerden oluşturulan gemiler ve kuleler tutuşturulmuş, bazı ayılara, köpeklere ve eşeklere fişekler yapıştırılıp ateş verilmişti. Birçok insan hayvanlardan ürküp seyirciler üzerine doğru gelince velvele yaşanmıştı.[466]

1720 yılındaki düğünün ikinci günün akşamı fişek gösterileri yapılmış, özellikle her türlü meyve ağacının birer örneği olarak fişekler hazırlanmıştı.[467] (H.19 Zilkade 1132-M.22 Eylül 1720)'de, düğünün beşinci günü, akşam üçe kadar (ezanî saat) tersaneli, cebeci, topçu ocakları kalyonları ve çektirileri dövüştürülmüş; kaleler tutuşturulmuş ve çeşitli fişekler atılmıştı.[468] Cebeciler tarafından icat edilmiş olan çadır şeklinde döner fişek gösterilmişti. Beş çarh-ı felek, kırk ördek, on çömlek ve değişik fişekler atılmıştı. Kandillerin ışığı altında çengiler, rakkaslar oynamış ve ip üzerinde cambaz gösterileri yapılmıştı.[469] İlginç gösterileri izleyen padişah huzurundaki sohbet meclisinde, acaba başka ne türlü durumlar ortaya çıkar diyerek gülüşmüşlerdi.[470]

2.3.1.4.4. Temsil sanatı

Orta Asya'da temelleri atılan temsil sanatı, Osmanlı kültürü içinde düğünlerin ve bayramların ana eğlence unsuru olarak yerini almıştır. Sünnet düğünlerinde, temsil sanatı alanında daha çok rağbet gören kale cengi gösterileri olmuştur. Bu yolla gaza ve cihat anlayışı, dünya üzerinde kurulmak istenen hakimiyet, fikirsel olarak vurgulanmıştır.

Alphonse Lamartine'in Hristiyan elçilere karşı imalı gösteri olarak yorumladığı 1582 düğününün kale cengi gösterisinde padişahın olduğu meydanın ortasına iki kale getirilmişti. Bunlardan birinde kırmızı ve mavi haçlar sarkıyor ve Hristiyan kalesini simgeliyordu. Karşılıklı top atışlarından sonra birinci kalenin askerleri topları ile dışarı çıkmışlar ve ikinci kaleye doğru ilerlemişlerdi. İkinci kalenin dört duvarı yıkılınca Hristiyan devletlerin elçilerine imada bulunmak amacıyla dört tane domuz çevreye

---

[466]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.391; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.187.
[467]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.21.
[468]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1119-1120.
[469]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.23.
[470]Hasekiler tarafından kestane fişekleri ateşe verildiğinde, Saray-ı Atik teberdarları kahve ikram ettiğinde sohbet esnasında içlerinden biri şehname nakline başlayıp sairleri "Âyâ dahi ne gûne keyfiyyet zuhûr eder?" diyerek gülmüşlerdir. Raşid Tarihi'nde şu şekilde anlatılmaktadır: *"Ba'dehû huzûr-ı hümâyûnda dâiren-mâ-dâr oturmak üzre fermân ve taraf-ı hazret-i sadrıa'zamîden silâhdârları yedleriyle bir etek dolu para ihsân olunup üzerlerine saçıldukda, mâkiyân-ı dâne-çin gibi akçe devşürmeğe der-kâr iken hasekiler taraf taraf kestane fişenklerine âteş verdüklerinde akçeyi ferâmûş etmek değil, izâ'at-ı nakdîne-i akl ü hûş etdüklerinden sonra oturdukları yerlerde Sarây-ı Atîk teberdârları yediyle kahveler nûş ve içlerinden biri şeh-nâme nakline başlayup sâirleri, "âyâ dahi gûne keyfiyyet zuhûr eder?" deyü etrâf ü cevânibe havâle-i çeşm ü gûş ederlerken, yine hasekiler zîr-i dâmenlerinde fişengler atmak ve meydâna getürülen ayular ve maymunlar ve yılanları oynatmak gibi hâlât-ı vehm-engîz ile zuhûra gelen cünbiş-i hande-fermâları tab-ı hümâyûna hayli vesîle-i inşirâh oldu*." Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1200.

salınmıştı. Bunu daha anlamlı kılmak ve adeta gerçekmiş gibi hissettirmek için saraydan getirilen bir arslana beşinci domuz parçalattırılmıştı.[471]

1675'te ikinci gün, büyük bir Frenk kalyonu bir büyük çektirme ile cenk etmişti.[472] On birinci gün nahıl alayından sonra karada kadırga ve kalyondan top ve tüfek atılarak harp sahnesi canlandırılmıştı.[473]

1720 sûr-ı hitanının ilk günü meydana tekerlekli araba şeklinde içinde kuklalar bulunan bir köşk getirilmiş, kuklalar oynatılarak gösteriler yapılmıştı.[474] İkinci günü topçuların icadı olan bir kale padişahın huzuruna getirilmişti. Maketten büyük bir fil yapılmış, buna burçları savaşçılarla dolu fener gibi sürekli dönen bir kale bağlanmıştı. Fil yürüdükçe kale hareket ediyordu. Kaleyi çeken filin üzerinde bir köşk ve içinde fil sürücüsü; kalenin üzerinde iki matrakbaz ve onu çevreleyen askerler şeklinde maketler vardı. Bir savaştaymış gibi askerlerin kimi yay çekip kimi ok atıyor, kimi tüfek atıp kimisi kılıç sallıyor görünümündeydi. Filin çektiği bu kalenin etrafında yaya savaşçılar bulunuyordu. Padişahın huzuruna gelinince kale etrafındaki yaya savaşçılarla kaledekiler savaşmış, kaleden toplar, tüfekler atılmış;. mücadeleyi dışarıda olan piyade askerler kazanmıştı.[475]

2.3.1.4.5. Üç boyutlu ve hareketli tasvirler

Şenliklerde sergilenen çoğu kinetik ya da devingen olan üç boyutlu tasvirler dönemin teknik gelişmeleri konusunda önemli veriler iletmektedir. Mekanik araçlar ve otomatlar konusunda yapılan bu icatlar milli terakkimizde takdire şayandır. O dönemlerin şart ve koşullarını düşünürsek çağını aşan beceriler ortaya konmuştur diyebiliriz.[476]

Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinin hitanında maskaralar, cambazlar, kasebazlar gösterilerini sunarken dikkat çeken gösterilerden biri, araba üzerine bir köşk yapmış ve bunun içine girerek arabayı hareket ettiren adam olmuştur.[477]

Sûrnamelerde aktarılanlara göre en ilginç mekanik gösteriler 1720 hitanında olmuştur. Düğünün ilk günü seyir meydanına cirid oyunundan sonra topçubaşı tarafından

[471]Alphonse de Lamartine (2016). *Osmanlı tarihi*. Çev: Serhat Bayram. 3. Baskı. İstanbul: Toker Yayınları,s.538.
[472]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.211.
[473]Mehmet Arslan (2008), **a.g.k.**, s.678-680.
[474]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.19-20.
[475]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.333, 368. *Hâfiz Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn* (2008). Yayına haz: Seyit Ali Kahraman. 1.Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 56.
[476]Kinetik ve devingenlik konusunda daha detaylı bilgi için bkz. Metin And (2000). *40 gün 40 gece: Osmanlı düğünleri şenlikleri geçit alayları*. İstanbul: Toprakbank.
[477]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.169.

yapılan bir deve kuşu şeklinde iri, hareketli maket getirilmişti.[478] Aynı merasimin üçüncü günü topçuların icadı olan tasvirden raks oğlanları ile köşklü araba ve Hafız Mehmed Efendi'nin sûrnamesini yazarken nasıl ilerlediği hakkında bilgisi olmadığını belirttiği kendiliğinden yürüyen küçük bir köşk oldukça ilgi çekicidir. Ayrıca köşkün içinde bağdaş kurup oturmuş gibi görünen ancak ayakta durup müzik aleti çalan bir adam bulunuyordu.[479] Yedinci gün Fener Kapısı'ndan Tersane tarafına Şahkulu İskelesi'ne kadar Aynalıkavak'a doğru tertip edilen dört kalyonun çanaklıkları üzerinden sağlam kalın bir ipin, bir ucu Fener Kapısı'na ve bir ucu Kavak'a bağlanmıştı. Kalyoncu ve kalafatçı sallara da ipler bağlanıp sabitlenmişti. Mimar-ı sabık Baltacı İbrahim'in yaptığı arabanın ve üç adet dibi kurşunlu ortası tablalı şamandıra denen ağaçlar (raks tablaları) üzerinde bulunan rakkasların ip üzerinden ilerleyişleri padişahın huzurunda izlenmişti. Araba içinde kadın kıyafetinde birisi ve önünde kocası rolünde biri daha olup ve taşıyıcıları at şeklinde (cansız) iken sair arabalar gibi ip üzerinde Fener tarafından bindirilip yürütülmüştü. Üç adet rakkas oğlanı ayaklarını tablaya, yukarı olan kısmına da bellerini bağlayıp araba akabinde raks ederek ve parmaklarına taktıkları zilleri çalarak, bellerini ve başlarını oynatarak Fener Kapısı'ndan tersaneye geçmişlerdi. Anılan ipin altından diğer ip ile çekilmeleriyle ip üzerindekiler sanki kendileri ilerliyormuş gibi görünüyordu. Huzur-ı hümâyûna yaklaşıldığında rakkaslardan biri kendini denize atmıştı. Bunlar ip üzerinde giderken, deniz üzerinde kayık ile birkaç çengi de def çalıyordu.[480] Lale Devri'nde gerçekleşen bu düğün sırasında yeni buluşlar da sergileniyordu. Aynı günün akşamı sadrazamın enderun ağalarından Ankat adlı birinin icad ettiği sopalar üzerinde büyük havayîler atılmıştı.[481] On dördüncü gün sadece düğünün değil belki de dünyanın en mühim gösterilerinden biri yapılmıştı. Mimar İbrahim Efendi'nin bir buluşu olan timsah mekanik bir özelliğe sahip olmanın yanı sıra deniz altında durabilen bir araçtı. Gösteri sırasında, timsah bir süre suyun üstünde duruyor, üst çenesini açıp kapıyordu. Timsah bir saat kadar kendini gösterip sonra denize dalmış, tekrar su yüzüne çıkıp ağzını açtığında içerisinden 5-6 kişi çıkmıştı.[482]

---

[478]*Hâfız Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn* (2008), s.50.
[479]*Hâfız Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn* (2008), s.62.
[480]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1121; Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.385; *Hâfız Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn* (2008), s.94.
[481]Hâfız Mehmed Efendi sopalar üzerinde büyük havayilerîn o zamana kadar görülmediğini söylemektedir. *Hâfız Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn* (2008), s.98.
[482]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.28; Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.409. Hâfız Mehmed Efendi'nin sûrnamesinde deniz altında durabilen araç balık olarak geçmektedir. *Hâfız Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn* (2008), s.140, 222.

2.3.1.4.6. Esnaf alayları

Emekle ve yüksek maharetle ortaya konmuş her ürün sanat eseridir. Osmanlı'da esnaf alayları kendileri için ayrılan belirli vakitlerde padişahın, düğüne davet edilenlerin ve izleyicilerin önünden alay halinde gösterilerini yapıp padişaha hediyelerini sunarak geçmeleriyle sanatlarının tanıtımı ve sunumu için şenlikleri bir fırsata çevirmiş olurlardı.

Bu şenliklerde zanaat, sanat, teknoloji ile günlük yaşamın uyumu ortaya konulurdu. Bu yönüyle şenlikleri özellikle hitan merasimlerini günümüzdeki fuarlar gibi görebiliriz. Aynı zamanda dönemin şartlarına göre esnaf loncaları için rekabete dayanan reklam yerine geçerdi. Her bir esnaf loncası yaptığı işin üstün olduğunu kanıtlama olanağı bulurdu. İyi bir izlenim bırakmak için türlü yaratıcılıklarını sergilerlerdi. Böylece toplumun yetenek ve güzellik anlayışı en üst seviyeye çıkardı. Aynı zamanda çağın teknolojisini ilerletecek atılımlar gerçekleşirdi.

Her gün, genellikle toplam kişi sayısı beş yüz kadar olan üç ya da beş esnaf grubu en güzel elbiselerini giyerek; çırakları, ustaları, mesleklerinin pirleri ile yürürdü. Alayın önünde esnaf grubundan seçkin birkaç genç oynayıp raks ederdi. Bu sırada bir araba üzerinde mesleklerini icra ederler, meslekleriyle ilgili en maharetli işleri sunmaya çalışırlardı.

Gerek azameti gerek uzun sürmesi itibarıyla benzersiz olan 1582 hitanında (H.18 Cemâziyelevvel 990-M.10 Haziran 1582) günü esnaf alayında terziler; iğne ucu kadar dikişi belli olmayan kaftanlar, kesimi görünmeyen kumaşlar, astarı ve yüzü bir olup tek parça gibi gözüken çeşitli kumaşlarla maharetlerini göstererek geçmişlerdi.[483] Onların ardından bir terzi biçilmemiş bir kumaşı makası eline alıp biçmiş, her diktiği parçayı tekrar silkip açmış, iğneye iplik geçirip dikmiş ve dikişinde iğne ucu kadar hata olmamıştı. Bunu âdet üzere bohçalayıp padişahın huzuruna göndermiş, bu hareketi sürekli tekrarlayarak seyircilerin önünden geçmişti.[484] Terzilerin arkasından çizmeciler,[485] onlardan sonra da şekerciler geçmişti. Şekerciler akla gelebilecek hemen hemen herşeyi şekerden yapmışlardı. Koyun, kuzu, eyerlenmiş at, deve, tazı, katır, garip bir dev ve tepesinde iki yavrusuyla gergedana benzer bir hayvan vs. gibi birçok hayvanın şekerden şekillerini yapmışlardı. Geçen tüm maharetli esnaflar, padişah tarafından ihsanlara nail olmuşlardı.[486] Yine aynı merasim kapsamında (H. 29 Cemâziyelevvel 990-

[483]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.139.
[484]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.140.
[485]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.141.
[486]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.141-142.

M.21 Haziran 1582) günü esnaf alaylarından saat üstatları bir dairede çarhlar ve bir menzilde ilerleyen daireler yapmışlar, tedric ile çarhlar devrederken ve düzenle devirler seyrederken çekiçler hareket edip durmadan örs üzerine dokunmakta ve dönüp yerine gelmekteydi.[487] Cemâziyelâhir ayının ilk günü (Çarşamba günü) denizciler meslekleri gereğince giyinip karada gemi yürütmüşler, denizdeymiş gibi lenger atıp balık yakalıyor gibi ağlarını salıp sazan, kalkan gibi taze balıkları avlama gösterisi yaparak geçmişlerdi.[488] (H.6 Cemâziyelâhir 990-M.28 Haziran 1582) Esnaf alayında bulunan badanacılar ve sıvacılar burçları, kapıları, topları olan bir kız kulesini araba üzerinde çektiri ile getirip duvarlarını boyamışlardı. Kulenin içine top, tüfek ve mürettebat yerleştirilip bayraklar çekilmiş, dış tarafına alaylar dizilip metrisler kurularak bir savaş anı canlandırılmıştı. Askerler dışardaki metrisler ardından göz açtırmayıp toplar atmışlar, hisar tam ateşe verilecekken kalede gedikler açılmış ve kale yanmaya başlamıştı. Atlılar ve piyadeler gedik başlarına çıkmış, gediklerde azim savaşlar yapılarak kale fethedilmişti. İçerideki cenk erleri kılıçları boyunlarına asıp aman dilemişler ve padişahın huzuruna getirilmişlerdi. Beyat edenleri kılıç altından geçirmişler ve parasını ziyadeyle verenler geri götürülürken padişaha dua etmişlerdir.[489]

1675 hitanında her gün ikindi vakti, esnaf tertip üzere alaylarıyla otağı hümâyûn önünden geçtiği gibi; 1720 hitanında da esnaf alayı düzenlenmişti. 1720 düğünün altıncı günü esnaf gösterileri ve bunların padişahın ve seyircilerin önünden geçmeleri geleneğinin ilk günüydü. Kırk beş adet esnaf beş bölük olup her bölüğüne bir gün belirlenmişti. İlk bölük o gün Eyüp tarafında Kağıthane yolunda Kayaburnu'nda toplanıp alaylarıyla Fil Köprüsü'nden geçip hediyelerini sunmuşlar, ardından esnaf alaylarına ziyafet verilmişti.[490]

2.3.1.4.7. Nahıl alayları

Sûr-ı hitan ve diğer sûrların en göz alıcı yanı nahıl alaylarıydı. Bu alaylar hanedanın ve şehzadelerin üstünlüğünün ve ihtişamının simgesiydi. Nahıllar o kadar büyük olurdu ki geçişlerin birkaç gün evvelinden duvarlar, dükkânlar, saçaklar ve kaldırımlar daha sonra tamir olunmak üzere yıkılırdı.

[487]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.228.
[488]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.237.
[489]Mehmet Arslan (2009a), **a.g.k.**, s.322-333.
[490]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1120.

İlk zamanlar düğünlerde nahılların kullanıldığına dair net bir bilgiye sahip olamasak da, Fatih Sultan Mehmed'in 1457 yılında oğulları için düzenlediği sünnet düğününde şekerden çeşitli tasvirlerin yapıldığını bilmekteyiz. Düğünde ziyafet sonunda bademli, fıstıklı, tarçınlı ve karanfilli şekerler ortaya dökülmüştü. Davetlilerin huzuruna şeker işlerinden yapılan garip şekiller, camiler, köşkler, kaleler seyredilmesi için sunulmuştu. Süslemeler o kadar muhteşemdir ki Tursun Bey'e göre bunları seyretmek yemekten daha güzeldir. Her ilim ehlinin önüne sini koymuşlar ve Tursun Bey'in ifadesiyle "ulemanın hizmetkârları futalar doldurmuşlardı."[491] Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri için düzenlediği hitanda Gelibolulu Mustafa 'Âlî'nin tabiriyle sünnet mumlarını yedinci gün, yeniçeri ve diğer bölük ağaları atlara binmiş olarak getirmişlerdi.[492]

1582'de İstanbul'da dört yerde süs ağaçları yapılmıştı. Kadınlar düğünü tamamlanıp, şehzade At Meydanı sarayına geleceği güne kadar Eski Saray önünde süs ağaçları durmuştu.[493] 20 Mayıs 1582'de hükümdar, Eski Saray'a gidip tüm kadınlarla birlikte oğlu Mehmed Han'ın sünnet düğününe katılmış, daha sonra düğün gösterilerinin yapıldığı At Meydanı'na gelip orada kendisi için hazırlanan saraya yerleşmişti.[494] Şehzade Eski Saray'dan atına binerek vezirler ve devlet erkânı önünde gelirken dört süs ağacını da (nahıl) acemi oğlanları ve Tersane-i Âmire forsaları taşımış, alay ile At Meydanı'na indiklerinde dört süs ağacını saray duvarı yanına bırakmışlardı.[495]

Abdi Sûrnâmesi'nde nahıl alayı biraz daha detaylı anlatılmaktadır. Buna göre 1675 sûrunda sünnet evvelinde şeker alayı yapılmıştı. Onuncu günü sabahın erken saatlerinden itibaren çavuşbaşı, müteferrika çavuşları, av ağaları, miralem, kapıcıbaşılar, topçubaşı ve cebecibaşı Şehzade Mustafa için hazırlanmış olan nahılların muhafaza edildiği yere gelmişler; iki büyük nahılı, kırk küçük nahılı, üç tane şeker bahçesini almışlar ve Saray-ı

[491]Osmanlı hanedanı kapısında paşaların sinilerle şölen yapmaları Hacı İvaz Paşa ile başlamıştır. Yine başka memleketlerden hüner sahiplerini ve üstatları Anadolu'ya ilk o getirmiştir. Bu düğünde bizzat bulunan Aşıkpaşaoğlu kendisinin de futalar doldurduğundan bahsetmiştir. Atsız (1970), **a.g.k.**, s.227; Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.59; Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.25-26. Futa: Önlük manasına gelmektedir. İş görüldüğü zaman üstlerinin kirlenmemesi için belden aşağı kullanılır. Mehmet Zeki Pakalın (1971), **a.g.k**, s.637.

[492]Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996), **a.g.k.**, s.75.

[493]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.

[494]Kadınların kendi aralarındaki kutlamaları sekiz gün sürmüştür. Sekiz gün sonra padişahın oğlu kalabalık bir alayla Eski Saray'a gitmiş, âdet üzere annesinin, babaannesinin, halalarının ve diğer akrabalarının elini öpmüş, daha sonra nahıl alayı ile At Meydanı'na geri gelinmiştir. Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.446. Çeşitli kaynaklar karşılaştırıldığında şenlik 43 ya da 55 gün kadar sürmüştür.

[495]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.

Atik kapısına koymuşlardı.[496] On birinci gün, vezirler ve ulema süslü nahıllarla şehzadeyi Eski Saray'dan bayramlardaki düzen üzere alayla alıp otağa götürmüşlerdi. Vezirler, şeyhülislâm, müderrisler, kapıcıbaşılar, selahurlar, av ağaları, mirâhûr, kapıcılar kethüdası, mimar ağa, tersane kethüdası, sipah ve yeniçeri ağaları, ocak neferatı, müteferrikalar, çavuşlar, çaşnigirler, divan hocaları, sultan kethüdaları alayda bulunuyorlardı. Bu esnada Şehzade Sultan Mustafa Tekye Kapısı'ndan çıkıp, tebdil ile tenha yerlerden darüssaade ve musahib ağalardan bazılarıyla Saray-ı Atik'e gelmiş, burada bir süre kaldıktan sonra alay kıyafetleri giyerek atına binmişti. Başta yeniçeri ocağı yürüyüp arkalarında müteferrikalar, çavuşlar, dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, nahılları taşıyan yeniçeriler, daha sonra büyük nahılların önünde tulumkeşler tulumlarıyla geçmişti. Mimar ağa ve tersane kethüdası yayan olarak nahılların önünde yürümüş, büyük nahılları taşıyan derya kaptanlarının arkasından şeker bahçeleri taşınmıştı. Akabinde vezirler, şeyhülislâm, kazaskerler geçmişler; mirâhûr ağalar ile dokuz süslü yedek atlar, ardından şehzade, haseki ağalar ile ahur halifesi, yelpazeler ile önlerinde peykler, rikâb-ı hümâyûn şatırları ve solakları, darüssaade ağası tüm musahip ağalar ile, kapı ağası ve silâhdâr ağa cümle arz ağalarıyla geçmişti. Alay yürürken mehterhane çalıyordu. Mehterhaneden sonra sipah ve silâhdâr ağaları topçu ve cebecilerle geçmişti. Bu alay ile Sırık Meydanı'na varmışlar,[497] vezir şehzadeyi atından indirip sağ koltuğuna girmiş, İkinci Vezir Musahib Paşa sol koltuğuna girip diğer vezirler arkalarından gelip padişahın huzuruna vararak padişahın elini öpmüşlerdir. O anda şeyhülislâm dua etmiş, vezirler selâmlayıp huzurdan çıkarak divanhane çadırında yemek yenmiştir.[498]

Hezârfen Hüseyin Efendi'nin ifadesine göre 1675 yılındaki düğünün onuncu gününde yapılan nahıl alayı şu şekildedir: Şehzade Mustafa, Veziri âzam Ahmed Paşa, vezirler ve divan ehli ile Eski Saray'a gelmişti. Tersane kethüdası iki büyük nahılı alıp Sarayovası'na gitmiş; divan ehli, kul tayfası, şehzadeyi kırk elli tane küçük nahıllar, bülbülleri öten, şadırvanları akan bahçeler ile Yeni Saray'a götürmüşlerdi. Şehzade Yeni Saray'a vardığında, etrafa akçeler saçmışlar; otağa vardıklarında, kapıcıbaşılar ve vezirler attan inip selâma durmuşlardı.[499] Şehzade Mustafa binek taşına yaklaşınca veziri âzam yanına varmış, sağ koltuğuna veziri âzam; sol koltuğuna Veziri Mükerrem Damad Musahib Mustafa Paşa girmiş; kapıcıbaşılar ve divan ehli gölgelik altına dizilmişti.

[496]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.504.
[497]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.505.
[498]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.392.
[499]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.229.

Şehzade vardığında padişah tazimen ayağa kalkmış, şehzade, babasının eteğini öpmüş ve vezirlere semmur hil'atler ihsan edilmişti.[500]

1720 hitanında diğerlerinde olduğu gibi âdet olarak şehzadelerin sünnetinden evvel nahıl alayı düzenlenmişti. Önce şehzadeleri Eski Saray'dan alıp Yeni Saray'a götürmüşlerdi. İki aydan beri her birine on dört katlı birer nahıl, her birine iki katlı küçük nahıl, her birine uzunluğu dört ve eni iki arşın olan onar adet tahtadan, birer adet beşlili şerkerden yapılmış süsler hazırlanmıştı. Şeker işlerinde derya içinde balıklı ve üçer kayıklı, karşılarında kafesler içinde bülbüllü köşkler ve etrafı elvan şekerden tuğla, toprak ve çakıl taşlı ve çeşitli şükûfeli bahçeler, çeşitli hayvan ve kuştan tasvirler vardı.[501] Bunların geçişi için üç gün önceden Sultan Ahmet Cami meydanına açılan kapının sağındaki saray duvarı nahıllar sığacak kadar yıkılmıştı. Yine dükkânlar, saçaklar, kaldırımlar tamir olunmak üzere yıkılmıştı. Şehzadeler tekrar Saray-ı Atik'e naklolunup oradan alayla çıkmışlardı. Vezirler, ulema, divan ehli alay tertibi aldıktan sonra; büyük nahıllar ve püskülleri tersane halkına, küçük nahıllar ve şeker tablalarını yeniçeri halkına teslim edip yürümüşlerdi. Şehzade Süleyman ve Şehzade Sultan Mehmed çaprazlı beyaz dibaya kaplı semmur kapaniçe kürkler giymişler ve eğerlenmiş atlara binmişlerdi. Onların arkalarından gelen Şehzade Mustafa ve Bayezid sim arabasına bindirilmiş, Saray-ı Atik kapısından çıkıp alaya katılmışlardı.[502] Sünnet alayından sonra Revan Köşkü'nde şehzadeler sünnet edilmişti.[503]

2.3.1.4.8. Sûr-ı hitanların sona ermesi

Nahıl alayından sonra şehzadelerin sünneti gerçekleşince padişah tarafından cerraha armağanlar sunulur. Sünnet sonrası şenlikler bir süre daha devam eder ve düğün son bulurdu. Elliot Stout'un '16. asırda yeryüzünde yapılan en büyük şenlik' olarak bahsettiği[504] 1582 hitanının kırkıncı günü bitince, şehzadeyi Cerrah Mehmed Paşa sünnet etmişti. Bunun üzerine padişah, Cerrah Paşa'ya on bin altın armağan etmiş, valide de üç bin altın ile değerli kumaş, giysi ve kaftanlar bağışlamıştı. Şehzadenin sünnet

[500]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.230.
[501]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1124.
[502]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1125.
[503]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1128.
[504]Elliot Stout, *The Sûr-i Hümâyûn of Murad III*, 1966, s.48'den aktaran Yılmaz Öztuna (2017). Osmanlı Devleti tarihi medeniyet tarihi. 2.Cilt. İstanbul:Ötüken Neşriyat, 217.

edilmesinden sonra düğün şenlikleri on gün daha sürmüş,[505] yeniçeriler ile sipahilerin arasında karışıklıklar çıkınca düğün sona erdirilmişti.[506]

1720'de on beş günün ardından düğünde ikindi yemeğinden sonra sadrazamın; düğün muhafızına, sûr eminine, sûr kâtibine, hassa aşçıbaşıya, aşçılar kâtibine, aşçı bölük başılarına, tersane eminine, cebeciler ve topçular çavuşuna hil'at vermesiyle düğün tamama erdirilmişti. [507] Düğün sona ermişti ancak şehzadelerin sünneti bir hafta sonra yapılmış, bu süreçte deftere yazılıp sünnet olmayan diğer çocuklar sünnet edilmişti.[508] Düğünün sona ermesine rağmen şehzadeler sünnet oluncaya kadar altı gün daha Saray-ı Cedid'de geceli gündüzlü eğlenceler tertip edilmiş, mehterhaneler ve çengiler sanatlarını icra etmişlerdi.[509]

2.3.1.4.9. Sûr-ı hitanların siyasî işlevleri

Osmanlı düğün ve şenlikleri hanedanın itibarını arttırıcı bir etkiye sahipti. Bu sayede devlet tebaasına ve rakiplerine karşı güç ve iktidarın kendisinde toplandığını göstermekteydi. Bu bilinçle düğünlerin siyasî amaçlarla daha göz kamaştırıcı şekilde yapıldığını söyleyebiliriz.

Kale cenkleriyle devletin gücü fikirsel olarak zihinlere işlenmeye çalışıldığı gibi Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Mustafa, Mehmed ve Selim'in düğününde (1530) otağa yakın yerde II.Mehmed'in galip geldiği Uzun Hasan'ın ve I.Selim'in tahttan indirdiği Kansu Gavri'nin otağlarının, İbrahim Paşa'nın Macaristan Kralı'nın sarayından aldığı heykellerin konulması[510] ile de verilmek istenen mesaj elçiler vasıtasıyla muhataplarına iletiliyordu.

Hammer, Fatih Sultan Mehmed'in Edirne'ye dönüşünde Amasya'da bulunan oğlu Bayezid ile Manisa'da bulunan oğlu Mustafa Çelebi için yaptırdığı sünnet düğününü Belgrad mağlubiyetini unutturmak olarak yorumlar.[511] Benzer şekilde Hammer, Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri için At Meydanı'nda yirmi gün kadar ziyafetlerle süren düğününü, Sultan Süleyman'ın 'Viyana kuşatmasından sonra ordunun şecaatini ihya

[505]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.66.
[506]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.340.
[507]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1124.
[508]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.415.
[509]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.415.
[510]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010c*). Büyük Osmanlı tarihi*. Haz.Mümin Çevik. 3.C. İstanbul: Milliyet, s.702.
[511]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010b). *Büyük Osmanlı tarihi*. 2.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet, s.352.

etmek maksadıyla, o zamana kadar işitilmemiş derecede tantanalı düğünler tasavvur ettiğine, muvaffakiyeti hakkında yayılan şüpheleri yok etmek istediğine' yönelik olarak yorumlamıştır.[512] Yine Hammer, Padişah IV.Mehmed'in on iki yaşındaki şehzadesi Mustafa ve iki yaşındaki şehzadesi Ahmed'in sünnet düğünlerini, ayrıca kızı Hatice Sultan'ın evlenme düğününü Hotin bozgununu unutturmak amacıyla yaptığını söylemiştir.[513]

Büyük ve gösterişli şenlikler mağlubiyetler yaşansa da imparatorluğun gücünün ve etkinliğinin devam ettiğini kanıtlamaktaydı. Bu durum askere ve teabaaya iyi bir moral olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun askerî alandaki ilerlemelerin durakladığı dönemle birlikte daha açık hale gelmiştir.

1582 hitanının askerî başarıların durakladığı bir dönemde imparatorluğun zenginlik ve itibarını ortaya çıkarmaya yönelik olduğunu söyleyebiliriz. III. Murad, Osmanlı İmparatorluğu'nun büyüklüğünü ve ihtişamını Şehzade Mehmed'in sünnetiyle dünyaya duyurmak istemişti, nitekim bunu başarmıştı.

2.3.2. Sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar[514]

Türkler için evlilik; yuva kurmak, neslin devamını sağlamak, toplum açısından önemli bir görevi yerine getirmek manalarına geldiği için ehemmiyetlidir. Dolayısıyla eski çağlardan günümüze kadar sosyal bir gelenek ve tören olarak kutlanmaktadır.

Evlilik öncesi süreç, İslâmiyet öncesi Türk kültüründe nasıl devam etmişse Osmanlı kültüründe de benzer şekilde devam etmiş ve uygulanmıştır.

2.3.2.1. 18.yy. öncesi sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar

2.3.2.1.1. Kuruluştan 15.yy. sonuna kadar sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar

İlk hükümdar düğünlerine ait genel nitelikte bilgilere, kroniklerde rastlamaktayız. Aşıkpaşaoğlu'nun eserinde nasıl yapıldığına dair detaylı bilgiler verilmemiş olsa da Osman Gazi'nin oğlu Orhan Bey ile Yarhisar Tekfuru'nun kızı Ülüfer (Holofira) Hatun'un evlenme sürecinde bir düğün yapıldığı yazmaktadır (H.699-M.1299/1300).[515]

Ancak mezkur eserde Sultan Murad'ın Germiyanoğulları ile dünür olması ve oğlu Bayezid'in düğünü hakkında bazı detaylar verilmiştir. Germiyanoğlu yaşının hayli

[512]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010c), **a.g.k.**, s.701.
[513]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f). *Büyük Osmanlı tarihi*. 6.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet, s.1736.
[514]Evlenme düğünlerine sûr-ı cihaz veya sûr-ı velime de denilmektedir.
[515]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.21.

ilerlediğini görünce oğlu Yakup Bey'e Osmanlı hanedanı ile birlik olmalarını vasiyet etmiş; birliğin evlilik vesilesiyle güçlendirilmesi gerektiğini belirterek, kızlarından birinin Murad'ın oğlu Bayezid'a verilmesini buyurmuştu. Vasiyeti yerine getirmek üzere eski Türk usulü olan arabulucuk için aralarından saygıdeğer bir kişiyi seçmişlerdi. Nitekim Dede Korkut hikâyesinde Bamsı Beyrek'e Banu Çiçek istenirken aralarında en saygıdeğer kişi Dede Korkut seçilmişti. Burada da aralarında âlim olarak tercih ettikleri İshak Fakı ve ileri gelenler, elçi olarak gönderilmişti. İshak Fakı, elçi olarak gittiğinde âdet üzere Murad Han'a değerli hediyeler sunmuş, iyi atları ve Denizli'nin ak alemli kumaşlarını usulünce takdim etmiş, meramını açarak Germiyanoğlu kızının, Bayezid'a alınmasını önermişti. Kızın çeyizi olarak Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı üzerinde anlaşmışlardı.[516] Murad Han'ın oğlu Yıldırım Bayezid'la Germiyanoğlu kızı Sultan Hatun'un düğünü, Türk âdet ve göreneklerine uygun yapılmıştı. Padişah Bursa'ya gelerek düğün hazırlıklarına başlamış; etraf beylere davetçiler göndermiş, çadırlar ve gölgelikler kurulup oturma yerleri hazırlanmış, çeşitli yiyeceklerle dolu siniler, şeker şerbetleri, zerde pilavı, koyun yahnileri, kuş kebapları gibi nefis yiyecekler ve içeceklerle dolu sofralar hazırlanmıştı. M.1381 bahar mevsiminde başlayan düğün bir ay kadar sürmüştü. [517] Oğuz Han'dan itibaren uygulanan liyakate göre oturma usulüne uyulmuş, devlet erkânı, padişah yakınları rütbe ve görevlerine göre kendilerine ayrılan yerlere oturmuşlardı. Çeşitli armağanlarla gelen elçiler güzel bir şekilde ağırlanmışlar, Mısır ve Suriye sultanının elçisi diğer elçilere göre üstün tutulmuştu. Elçi mektupla gelip iyi koşan atlar sunmuş, bunlar padişahın cihad yolunda kullanmak üzere yetiştirmiş olduğu özel atları arasına alınmış; ayrıca Arap işi eşyalar ve hediyeler sunulduğu zaman, göndereni övmek ve aralarındaki dostluğu pekiştirmek için elçi pek çok iltifatlara ve ikramlara mazhar olmuştu. Ondan sonra Karamanoğlu, Hamidoğlu, Aydınoğlu, Menteşeoğlu, Saruhanoğlu, Kastamonu İsfendiyar Bey'in elçileri hediyelerini sunmuşlardı. İyi atlar, katarlarla develer ve fevkalade hediyeler vardı. Bunların arkasından vezirler, sancak beyleri de rütbe ve görevleri sırasınca hediyelerini sunmuşlardı. Özellikle Evrenuz Gazi'nin hediyelerinin diğerlerinden daha üstün olduğu, etraftan gelen elçilerin bunları gördüğünde hayrette kaldığı belirtilir. Ellerinde hediyeler bulunan yüz kul ve yüz cariye; on oğlanın elinde içi para dolu on gümüş tepsi, onunun elinde içi mücevherat dolu on altın tepsi, sekseninin elinde gümüş maşrapalar, kadehler, şamdanlar ve ibrikler vardı. Murad Han,

[516]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.61-62.
[517]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.62-63; Hadîdî (1991), **a.g.k.**, s.96.

büyüklüğünü göstererek birşey almadan hediyeleri dağıtarak ihsanlarda bulunmuş; kulları ve cariyeleri elçilere taksim etmiş, elçilerin getirdiği atların hepsini de Evrenuz Bey'e vermiş, Evrenuz Bey'in takdim ettiği paranın bir kısmını kendisine geri vermiş, kalanları ise askerlerine, beylerine, bilginlere ve yoksullara dağıtarak cömertliğini göstermiş, hazineye gelen hediyelerden bir parça bile konulmamıştı. Halka zenginlik devlet eliyle ulaşır anlayışıyla, böyle birşey devletin muhtaçlığına ya da tamahkârlığına yorumlanabilirdi. Osmanlı topraklarında düğün bu şekilde sürerken, Germiyanoğlu da Kütahya'da düğün yapmıştı.[518] Düğün faslı yerine getirildikten sonra, oğlan tarafı kızı almaya giderdi. Bugün dahi Türk âdeti olarak uygulanan gelini maiyetle beraber baba evinden alıp getirme, atalarımızla kültürel bağımızın güçlü şekilde sürdüğünü kanıtlamaya yeter. Gelini getirmek için bilginlerden, kadılardan, güvenilir kimselerden işbilirler seçilmiş; Kadızade-i Rumi'nin atası olan Bursa Kadısı Koca Efendi, kapıkullarından Sancak Beyi Aksungur Ağa, Çavuşbaşı Süle Çavuş'un oğlu Temürhan Çavuş, kapıkullarından bin süvari ve kadınlardan Bursa kadısının hatunu, Bayezid Han'ın dadısı ve Aksungur'un hatunu birlikte Kütahya'ya gönderilmişlerdi. Sultanın temsilcileri Kütahya'ya yaklaşınca ülkenin ileri gelenleri tarafından ikram ve iltifatla karşılama töreni yapılmış, misafirlerin herbiri şanına göre bir konağa indirilmiş, ziyafetler verilip, ev sahipliği görevi yerine getirilmişti. Daha sonra nikah törenine geçilmiş, nikah şer'i hukuka göre kıyılmıştı. Nikahtan sonra kızı Aksungur'un hatunu ile Bayezid Han'ın dadısına emanet edip; Germiyanoğlu, Çaşnigirbaşı Paşacık Ağa'yı gelinin atını sürmesi için birlikte göndermiş, Paşacık Ağa'nın hatununu da yenge yapmıştı. Böylece gelin kalabalık bir maiyetle yola çıkmıştı. Bursa'ya yaklaştıkları zaman devlet ileri gelenleri ve padişah yakınları, sevinçler içinde onları karşılamış ve gelin sarayın harem dairesine indirilmişti.[519]

II.Murad'ın İsfendiyar Bey'in kızıyla olan düğününde de hazırlıklar tamamlandıktan sonra, kız tarafı kendi evinde düğün yapmış, sonra damat tarafından bir maiyet gelini almaya gelmiş, damat tarafında da ayrıca bir düğün yapılmıştır. Çaşnigirbaşı Alvan Bey gelini almak için kapıkullarından oluşan bir maiyetle önceden gitmişti. Daha sonra giden maiyette ak hadımlardan Şerafeddin Paşa ve Reyhan Paşa olmak üzere iki hadım, Hacı Halil Paşa'nın hatunu, Sultan Mehmed'in dadısı Halil Paşa'nın eşi Daye Hatun, Meriç (Merih) Bula (Bala), Germiyanoğlu Yakup Bey'in

[518]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.62-63; Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.149-151.
[519]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.63-64; Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.151-152.

hatunu Paşa Kirece (Şah Ana) bulunmuştu. Gelin alıcıları Kastamonu'ya vardıklarında İsfendiyar Bey düğünü Devrekani'de yapmış, misafirleri Kastamonu'da ağırlamıştı. Gelini Paşa Kirece ile Daye Hatun'a teslim ettiği gibi yanlarına güvendiği kendi beylerinden bazı kişileri de göndermişti. Gelinin elmas, cevahir ve kıymetli eşyalar ile donatılmış çeyizini de hazırlatıp alayla birlikte göndermişti. Gelin alayının yaklaşmakta olduğu haberi alınınca sultanın erkânı karşılamaya çıkmış, İsfendiyar Bey'in gönderdiği alay ikram görerek ziyafetlerle ağırlanmıştı.[520] Gelin Bursa'ya geldiğinde yine bir düğün yapılmış, Sultan bu düğün vesilesiyle üç kız kardeşini dönemin tanınmış üç kişizadesiyle evlendirmeye karar vermişti. Birine İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey, ötekine Varna gazasında şehit olan Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa, bir diğerine de İbrahim Paşa'nın oğlu Mahmud Çelebi aday seçilmişti. Daha sonra eğlence ve ziyafetlere geçilmiş, çeşitli yerlerden düğüne oyuncular gelmiş, çalgılar çalınıp, şarkılar söylenmişti. Etrafı düğün sesleri ve öd ağacının kokuları sarmış, düğüne gelenler eli boş dönmemişti. Davetliler ve seyre gelenler altın ve paralar almışlar, nikah törenlerini yapan din bilginlerine ve değerli tarikat şeyhlerine armağanlar verilmişti.[521]

II.Murad'ın oğlu Şehzade Mehmed, büyüklerin görüşü, takdiri ve önerisiyle Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı ile evlenmişti (H.853-M.1449). Kızın görülüp karara varılması, durumun açıklığa kavuşması için Amasya'da bulunan Hızır Ağa'nın hatunu birkaç kadın ve adamlarıyla birlikte gönderilmiş; Hızır Ağa'nın hatunu, Süleyman Bey'in beş kızını görerek içlerinden beğendiğinin vasfı ve huyu hakkındaki bilgileri hünkârın huzuruna vararak anlatmıştı. Sultan Murad, verilen malumata göre hayırlı iş için Hızır Ağa'nın hatununu, Anadolu'nun ileri gelenlerinin hatunlarını ve beylerini tekrar göndermişti. Yaklaşan maiyeti Süleyman Bey hürmetle karşılamış, gelin çeyizi ile birlikte Edirne'ye getirilmişti.[522] Gelin alayı yaklaştığında devlet erkânı, kadılar, şeyhler, ulema, seyyitler ve ileri gelenler karşılamaya çıkmıştı. Gelin, hareme getirildikten sonra şer'i nikahı kıyılmıştı.[523] Çeyiz görme âdet olarak eski zamanlardan beri yapılmaktaydı. Siyasî ve askerî başarılarıyla Anadolu ve Balkanların en büyük padişahı olan II.Murad, kızın çeyizleri gösterildiğinde "Benim töremde bu değildir, hem azdır." diyerek devletinin üstünlüğüne göre padişahlara layık çeyiz hazırlatarak birçok şey ekletmişti. Çeyiz

[520]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.111-11; Hoca Sadettin Efendi (1979b). *Tacü't-tevarih-2*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.142-143.
[521]Hoca Sadettin Efendi (1979b), **a.g.k.**, s.143-144.
[522]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.151.
[523]Hoca Sadettin Efendi (1979b), **a.g.k.**, s.246-247.

görmeden sonra düğün faslına geçilmiş, davet edilen beyler, ulema ve fukara düğüne gelmişti.[524] Düğünler padişahların ihsanlarının dağıtılması için bir vesileydi. İşret meclislerinde paralar dağıtılmış, padişah düğüne katılanlara âdet gereği hil'atler vermiş, küçük büyük herkese ihsanlarda bulunmuş, şairler değerli kasidelerine karşılık armağanlar almışlardı.[525]

2.3.2.1.2. 15.yy. sonundan 18.yy.'a kadar sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar

15.yy. sonundan itibaren düğünlerin seyri değişmeye başlamıştır. İmparatorluk özelliği iyice yerleşmiş olan devletin üç kıtada eşi ve benzeri yoktur. Artık padişahlar bey ya da komşu devletlerle evlilik bağı kurmayınca, uzak diyarlara alayla gitme merasimi son bulmuştur. Bu yüzyıldan sonra padişahlar ve şehzadeler, güçlü bir merkezi otorite için cariyelerle evlenmeye başlamışlardır. Bu da hanedana ait erkeklerin düğün merasimlerinin yapılmamasına neden olmuştur. 15.yy. ortalarına kadar padişah kızları da, Müslüman devletlerin hükümdarları veya onların oğullarıyla evlenmişlerdi. Ancak padişah kızlarının da hanedanlar arası evlilikler yapması aynı gerekçeyle bu yüzyılda son bulmuştur.

15.yy. sonlarından itibaren padişah kızları devşirme devlet adamları ya da onların oğullarıyla ya da kuzenleriyle evlenmeye başlamışlardır.[526] Leslie P. Peirce'ın Gelibolulu Mustafa 'Âlî'den aktardığına göre, padişah kızlarını vezirlik rütbesindeki devlet adamlarıyla evlendirme politikası Sultan Süleyman'a aittir.[527] Özellikle Fatih'in düşüncesi olan padişah kızlarının evlilikleri politikası, II.Bayezid zamanında başlamış, Sultan Süleyman devrinde ise dikkate değer bir gelişme sağlanarak, en güçlü devlet adamını hanedana bağlama gelenekleşmiştir.[528]

Artık hanım sultanlar, padişahtan sonra imparatorluğun en üst idarî ve askerî makamı olan sadrazamlarla evlenmişlerdir. Bu dönemden itibaren padişah düğünleri de olmayınca, sadrazamlarla evlenen hanım sultanların düğünleri ön plana çıkmış, şehzadelerin sünnet düğünleri gibi debdebeli şekilde yapılmaya başlanmıştır.

---

[524]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.151.
[525]Hoca Sadettin Efendi (1979b), **a.g.k.**, s.247-248. II.Bayezid kızlarından birini Osmanlı Devleti'ne iltica etmiş olan Uzun Hasan oğlu Uğurlu Mehmed Bey'in oğlu Mirza Ahmed'e, birini Davud Paşa'nın oğluna, birini de İsmenderiye Emini Nasuh Bey'e nikahlamıştır. Ancak kroniklerde bir düğün bahsi geçmemektedir. Müneccimbaşı Ahmed Dede (t.y). *Müneccimbaşı tarihi sahaif-ül-ahbar fi vekayi-ül-a'sâr*. Arapça aslından Türkçeleştiren: İsmail Erünsal. 2.C. Tercüman: 1001 Temel Eser, s.392.
[526]Leslie P. Peirce (2002). *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda hükümranlık ve kadınlar*. Çev: Ayşe Berktay. 4. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s.88.
[527]Mustafa Âli, *Künhü'l-ahbar*, 5a'dan aktaran Leslie P. Peirce (2002), **a.g.k.**, s.87.
[528]Leslie P. Peirce (2002), **a.g.k.**, s.87.

Buna 17.yy. başından itibaren şehzadelerin saraya kapanmalarından dolayı evlenmelerinin yasaklandığını da eklersek, sultan kızlarının düğünlerinin ihtişamının artma sebebini, imparatorluğun ihtişamını sergileme vazifesini daha fazla yüklenmesinde bulabiliriz; ancak sultan düğünleri her ne kadar gösterişli olsa da sünnet düğünlerinin ihtişamına ulaşamazdı.

1524 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı ile Sadrazam İbrahim Paşa'nın on beş gün ve gece süren düğününü, Peçevi, o zamana kadar evlenen sultan düğünlerinin hiçbirinde olmayan bolluk ve neşeyle geçtiğini yazar.[529] Düğün için önce hazırlıklar yapılmış, çeşitli yerlerden getirilen bilgili ve kabiliyetli kişiler, tören hazırlıklarına başlamakla görevlendirilmişti. Mehterhane binası önüne taht kurulmuş ve kıymetli altın işlemeli kumaşlarla süslenmişti. At Meydanı'na, yüksek çadırlar dikilmiş,[530] altın kaliçeler; Uzun Hasan, Şah İsmail, Ustaçlu, Kara Han, Sultan Kansu Gavri, Tomanbay cenklerinde alınan yüksek otağlar ve gölgelikler siyasî ve askerî gücü hatırlatma gayesiyle kurulmuştu. Altın işlemeli sofralıklar, süslü döşekler döşenmiş; ekabir için temaşa edilecek yerler yapılmıştı. Meydanın etrafına ve Arslanhane üzerine, mümkün olan köşelere çardaklar ve sofralar kurulmuştu.[531] 13 Mayıs'ta ikinci Vezir Ayas Paşa, yeniçeri ağası ve kapıkullarının tümü ile saraya vararak, padişahı düğünü şereflendirmeye davet etmiş, padişah da onlara hil'atler vermişti.[532] Padişah düğüne gelirken, sağ ve sol yanları baştan başa altın işlemeli pahalı atlas, kadife, kemha vb. kumaşlarla döşenmiş; sokaklar çeşitli nakış ve işlemelerle süslenmişti. Vezirler ve devlet ileri gelenlerinin hepsi yaya olarak padişahın bindiği atın önüne düşüp, eğer örtülerini omuzları üzerinde taşıyan seyisler gibi hizmette bulunmuşlardı. Padişah tahta oturunca sağ yanında şeyhülislâm ve Müftü Kemalpaşazade; sol yanında hocası Molla Hayreddin bulunmuş, diğer bilginler, seçkinler, müderrisler derecelerine göre padişahın karşısında oturup ilmi konular üzerinde konuşmuşlardı. Sonra hizmetliler padişahın önüne ayrı bir sofra kurmuş, bilginlere de başka sofralar hazırlanmıştı. Başdefterdar Mustafa Çelebi, saray hazinesinde muhafaza edilen Nuşirevan'dan kalma firuze kase ile şerbet sunmuştu. Yemekten sonra sofralara çeşitli tatlılar ve şerbetler konulmuş; bilginlere birer tepsi şeker helvasından başka, çeşitli tatlılar ve murabbalar ikram olunmuştu.[533] Ertesi gün bütün yeniçerilere ziyafet yağması

[529]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.63.
[530]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.63; Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.130.
[531]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.130-131.
[532]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.131.
[533]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.63-64.

verilmiş, üçüncü gün de âlimler, şeyhler davet edilip ihsanlar sunulmuştu. Ertesi gün Sağdıç Ayas Paşa ve diğer vezirler, defterdarlar, yeniçeri ocağı gazileri, Damat İbrahim Paşa'yı getirmişlerdi. 5 Haziran'da kuşluk vaktinde yeniçeri ocağı gazileri At Meydanı'ndan Bâb-ı hümâyûna varıncaya kadar saf bağlamışlar, dergâh-ı muallâdan attan inilecek yere kadar yolları çok değerli atlas ve ipeklerle döşemişlerdi. Daha sonra devlet erkânı ile saltanat ayanı, müzik eşliğinde damadı alıp gitmişlerdi. Silâhşorler ve pehlivanlar maharetlerini göstermişlerdi. O gün sol tarafa Müftü Mevlânâ Ahmed bin Kemâleddin ve sağ tarafa padişah hocası oturup diğer müderrisler de tertip üzere padişahın karşısına oturmuşlar, zikri geçen Hazine-i âmiredeki Nuşirevan zamanından kaldığı söylenen altından yapılma kaseler ile Başdefterdar Mustafa Çelebi, padişaha şerbet sunup yerine oturmuş, diğer ekabire de rikâb-ı hümâyûn ağaları çin işi kaseler ile şerbetler sunmuştu. Padişahın işareti ile Kur'an'ın 38.Suresi'nin 26. Ayet'i "Ya Davud, muhakkak ki biz seni Arz'da bir halife kıldık" tefsir edilmiş, sohbetten sonra gümüş siniler ile çeşitli yemekler sunulmuş, yemekten sonra âlimlerin her birine icazetler verilmiş; o günün akşamı sabaha kadar fişekler atılıp, ateşbazlık gösterileri izlenmişti.[534]

Hitan merasimleri gibi evlenme düğünlerinin de en göz alıcı tarafı 16.yy.'dan itibaren detaylı bilgi edinebildiğimiz nahıl alayının yapılmasıydı. Sünnet düğünlerinde kullanılan nahıllar Hammer tarafından 'bereketli bir beraberliğin sembolü' olarak açıklanırken[535], Alphonse de Lamartine evlenme düğününde kullanılan nahılların 'evlenenlerin gelecekteki soyunun gücünü simgelediğini' söylemektedir.[536]

1524 yılında Pargalı İbrahim'in düğününde paşalar ve defterdarlar, sağdıç mumunu getirdiklerinde, paşa mumu da gelmişti. Üzerlerinde nakışlar olan mumlarda tasvirler oldukça gerçeğe yakın yapılmıştı. Birinde altmış bin, ötekinde kırk altı bin adet tasvir bulunuyordu. Gülleler, toplar, toplar etrafında çimenler, çimenler içinde havuzlar, havuzlar kenarında selviler, tavus kuşları; lâlezarda türlü çiçekler, lâleler, güller, goncalar, sümbüller, çiğdemler, menekşeler, karanfiller, süsenler, nergisler, şakayıklar; ağaç dallarında dudular, kumrular, turunçlar, narlar, fıstıklar, elmalar, armutlar, ayvalar ve türlü meyveler ile çeşitli suretler; hüma kuşları, deniz canlıları bulunuyormuş. Şekerden filler, üzerlerinde kaleler, toplar, tüfekler, filciler, cenkçiler, hortumlarında şimşirler; güzel develer, deveciler; hayvanlarda altın dizginler, kıymetli taşlarla süslü

[534]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.131-132.
[535]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k.**, s.2026.
[536]Alphonse de Lamartine (2016), **a.g.k.**, s.409.

eyerler, bedevî ve Arabî atlar, taylar, katırlar, ankalar, leylekler, maymunlar, aslanlar, kaplanlar, atmacalar, doğanlar, çakırlar; askerî manzaralardan şekerden Semendire Kalesi'nin kule ve duvarları, hendekler ve kule içinde tüfekler ve toplar, azapları ve martolosları ile mümkemmel tasvirlerdi. Onuncu gün düğün alayı İstanbul sokaklarında gezdirilmiş ve nahıllar alayın ortasında dolaştırılmıştır.[537]

Stephan Gerlach'ın günlüğünde 16.yy.'ın ikinci yarısında yapılan bir düğüne rastlamaktayız. Backenenli Hans Ferber'in Stephan Gerlach'a anlattığına göre Rumeli Beylerbeyi olan efendisi Kanijeli bir Hristiyan'dı (Kanijeli Siyavuş Paşa-III.Murad'ın cülûsu esnasında Rumeli Beylerbeyi'dir.). Erkek kardeşi, annesi ve üç kız kardeşi ile esir alınmıştı. Erkek kardeşi güzel bir çocuk olduğundan Sultan Selim'in yanına verilmişti. Çocuk, padişaha abisinden bahsedince, padişah onu bir tüccardan 500 dukaya satın almış ve padişah zamanla bunu beğenmiş, kızıyla evlenmesini istemiştir. Bu düğün için (Kanijeli Siyavuş Paşa ve II.Selim'in kızı Fatma Sultan'ın düğünü-1575) şekerlemeden kentler, kaleler; çeşitli hayvanlar, filler, leoparlar yaptırılmış ve üstleri boyanmıştır. Bütün bunlar için yirmi bin duka harcanmış, daha düğün olmadan tüm yapılacak harcamalarla birlikte masraflar yüz bin dukayı bulmuştu. Türk donanmasının amirali olan Uluç Ali, gelini damada teslim etmekle görevlendirilmişti.[538] 16 Haziran 1575'te Sultan Hanım, Eski Saray'dan alınarak Rumeli beylerbeyinin konağına götürülmüştü. Kafilenin önünde bütün paşalar, ardında sultan hanımın nedimeleri sırma işlemeli elbiseler ile alaya katılmışlar; gelin grubun ortasında, kadifeden ve sırmalarla süslü güzel bir çadırın altında götürülmüştü. Atın başından başka geline ait bir şey görmek mümkün değildi. Söylenene göre gelinin başında sultan eşlerine yakışır incilerle bezenmiş altın bir taç bulunuyormuş. Gelin alayının önünde sıra dallardan, çiçeklerden, mumdan yapılıp birçok güzel süslerle donatılan çeyiz taşınmış; alayın sonundan da arabalara binmiş kadınlar gelmişti. Damadın evine varıldığında tasların içine yerleştirilmiş bir miktar akçe etrafa saçılmış; hem düğün gecesi hem de düğünden önceki gece saatlerce havai fişekler atılmıştı. Rivayete göre havai fişeklerden yirmi bin dukaya mal olan bir saray yapılmış.[539]

---

[537]Funda Demirtaş (2009). *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, tabakâtü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik.* Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.157.

[538]Stephan Gerlach (2007a). *Türkiye günlüğü 1573-1576*. 1.Cilt. Çev: Türkis Noyan. İstanbul: Kitapyayınevi, s.199. Uluç Ali, Sultan geline bir çift ayakkabı ile 40-50.000 duka değerinde bir yüzük armağan ederek bir çocuk sahibi bile olamadığı için kendisine bu vesileyle bir nam kazandırmayı umuyordu. Sultan hanım evleneceği adamı gördüğünde ondan hoşlanırsa ve onurlandırmak niyetindeyse, ona doğru bir adım atacak, o da sultan hanıma yaklaşıp ayaklarını öpecek, daha sonra birbirleriyle konuşabileceklerdir. Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.**, 200.

[539]Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.**, s.201.

Görüldüğü gibi 16. yy.'da Eski Saray, saltanat törenlerinin odak noktalarından biri olmuştur. Şehzadeler nahıl alaylarına buradan başladığı gibi, padişah kızları da buradan gelin giderdi. Zaman zaman padişah ailesi düğün töreni için Eski Saray'a geçerdi. Şenlikler sırasında mezkur yerde önde gelen devlet adamları, dinî erkân ve bunların haremleri kabul edilir ve ağırlanırdı.[540]

Kasım 1598'de merhum Veziriazam Sinan Paşaoğlu Vezir Mehmed Paşa, Gevher Hatun (II.Selim'in kızı)'un merhum Piyale Paşa'dan olan kızı ile evlenmişti. Kanun üzere önce nişan tertip olunmuş; Sadrazam Mehmed Paşa, süslü eyer takımı ve altın zincir ile at, gösterişli başka atlar ve erkân ağaları ile sultanın kapısına varmıştı. Âdet üzere mihr-i muaccele teslim olunarak, Şeyhülislâm Saadeddin Efendi, elli bin altın üzerine nikah akdini geçekleştirmişti.[541] Düğün için divan ehli bir gün muaf buyrulup, sağdıçlık hizmeti ferman edilen Çavuşbaşı Ömer Ağa diğer çavuşlar ile rikâb-ı hümâyûn ağaları önünce yürümüştü. Nahılları Aksaray yakınından ve Atpazarı semtinden, Divanyolu'ndan Eski Saray kapısı meydanına getirmişler; padişah huzurunda fil, zürafa, at, deve, arslan ve kaplan şekilli şekerler; fişekten on iki kale ve on iki at gösterilmişti. Ertesi gün elli katar katırlar ile sultanın çeyizini rikâb-ı hümâyûn ağaları, müteferrikalar, çaşnigirler, çavuşlar taşımıştı. Devlet erkânına mükemmel sofralarla ikramlar yapılmış, akşama doğru helva ve hoşaflar sunulmuştu. Âdet üzere Mehmed Paşa'yı vezirlerden Halil Paşa ve Hasan Paşa, kazaskerler, yeniçeri ağası, defterdarlar harem kapısına kadar götürüp orada selâm ve dualar etmişler, ertesi gün sağdıç ziyafeti verilmişti.[542]

17.yy. ortalarında gelin sultanların hâlâ Eski Saray'dan çıkarak damadın sarayına gittiği görülür. Sultan İbrahim döneminde, büyük sultan, Fazlı Paşa ile nikahlanmıştı (H.27 Muharrem 1056-M. 15 Mart 1646). Ellişer adamın götüreceği minare gibi iki büyük nahıl için darbhane yakınından başlanıp, Kenanpaşa Sarayı önünden Eski Saray'a varıncaya kadar Süleymaniye tarafında, geçilecek yola bakan tavan saçakları ve evlerin balkonları koparılıp yıkılarak sokak genişletilmişti. Sadrazam Salih Paşa sağdıç olmakla birlikte iki gümüşlü nahıl, elli bohça elbise, iki katar katırlar üzerinde çeşitli mal ve eşya, şekerden yapılmış tasvirler ve ağaçlar hazır edilmişti. Devlet büyükleri alay tertibi alınca, şeyhülislâm, defterdar ile atbaşı beraber binip; nişancı paşadan başka bütün vezirler alay ile nahılları götürmüşlerdi. Eski Saray'dan gelini alıp götürdükleri sırada, padişah saray

[540]Leslie P. Peirce (2002), **a.g.k.**, s.165.
[541]Selânikî Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selânikî II (1595-1600)*. Haz. Mehmet İpşirli. 2.Baskı. Ankara: TTK, s.775.
[542]Selânikî Mustafa Efendi (1999), **a.g.k.**, s.778-779.

köşkünde oturup alayı seyretmiş, alay geri dönüp Kuşbazlar içinden At Meydanı'na, oradan saraya ulaşmıştı.[543]

17.yy.'da padişahların, hanım sultanları çocuk denecek yaşta hatta beşikte iken vezirlerle nişanladığı ya da evlendirdiği görülmektedir. Bunun bir nedeni varlıklı damattan ve devlet ileri gelenlerinden gelen para ve armağanlar olabilir. Ancak, bu dönemde ihtişam ve harcamaların daha da arttığı düşünülürse, bu durumu daha çok, padişahtan sonra yönetimde en etkili olan vezirin sahip olduğu mal varlıklarını hanedana bağlama çabasında görebiliriz. Bununla beraber, düğün ihtişamı için harcamaların artmış olmasıyla halkın hoşnutsuzluğuna neden olan gelişmeler de yaşanmıştır.

I.Sultan İbrahim, Vezir-i Âzam Ahmed Paşa ile küçük yaştaki kızı Bibi Sultan'ı evlendirmeye karar vermişti.[544] Bu münasebetle yapılan düğün oldukça gösterişliydi. Hazırlıklar bitirildikten sonra nikah merasimine başlanmış; vezirler ve ulema Eski Saray'da toplanıp, padişah kızını sadrazama nikahlamışlardı. Daha sonra sultanı vezir sarayına nakletmek için hareket etmişler, çeşitli süs, ziynetler ve gösterilerle ilerlemişlerdi. İki büyük nahıl; cevahir, gümüş ve altın ile süslenmişti. On sekiz gün padişah sarayında düğün, toplantı, yemek merasimleri yapılmıştı.[545] Ancak bu düğün için harcamalarla birlikte halkın hoşnutsuzluğuna neden olan gelişmeler de yaşanmıştı. Padişah, At Meydanı'nda olan İbrahim Paşa sarayında, Haseki ile oturmak için meydana bakan kubbeli bir oda döşetmeye karar vermiş; düğün için ve adı geçen konağın döşenmesine lazım olan örtü, altın yaldızlı Hint kumaşları, diğer az bulunur kıymetli şeyler, elbise ve eşya için; geceleri bedestenler, mahzenler ve hanlar açılıp, sahibinin izni ile yoksa da zorla alınmıştı. Alınanlar için miriden akçeleri verilmek üzere çok para harcanmış; köşkün döşenmesi ve süslenmesi için vezir-i âzam ve Defterdar Halıcızade çok emek vermişti. Anlatılana göre meşakkatlerle, halktan gördükleri gazap ve eziyet ile elde ettikleri çeşitli eşyalar, güzel kumaşlar, semmur ve vaşak kürkler ile sarayı süslemişlerdi. Hazırlıklar tamamlandıktan sonra padişah saraya gelip, odanın döşenmesini ve süslenmesini gördüğünde beğenmemiş ve bunun üzerine, defterdar paşayı azledip, bostancıbaşıyı hapse gönderip, defterdarlığı vezirlik payesi ile Defter Emini Köse

[543]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1756-1757.
[544]Sultan Ahmed de, iki ya da üç yaşında olan kızlarını vezirlerle evlendirmiştir. Osmanlı padişahlarının kızlarının çok küçük yaşlarda evlenmeleri ve düğünlerinin yapılması bu yüzyılda artmıştır. Fakat kızlarla evlenen damatlar gelinin yanına yaklaşmaz, bulüğa ermesini beklerdi. Mustafa Çağatay Uluçay (2011), **a.g.k**., s.81, 130-131.
[545]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1807.

İsmail'e vermişti.[546] Bu hâl halkı rahatsız etmiş; bilhassa tüccar; dükkân, çarşı sahibi ve bedestan sahipleri eşyalarının zorla ellerinden alınmasına gücenip «Bu memlekette artık emniyet kalmadı» diye açıkça söyleyip, kıymetli eşyalarını bedestan ve dükkândan kaldırmaya başlamışlardı.[547]

Benzer bir hoşnutsuzluk, Sultan İbrahim'in sadrazamı Ahmed Paşa (Hezarpare), küçük oğlu Baki Bey'e, merhum Mustafa Paşa'nın sekiz yaşındaki kızını aldığında yaşanmıştır. Düğün Topkapı'da Kara Kethüda'dan zorla satın aldığı bahçede yapılmıştır (H. Recep 1058- M. Ağustos 1648). Gündüzleri ziyafetle geçirmişler, geceleri eski Türk âdeti olan gölge oyunları ve diğer oyunlarla sabaha kadar eğlenmişlerdi.[548]

17.yy.'ın sonlarından itibaren evlilik merasimlerinin usulüne dair daha detaylı bilgiler sûrnâmelerin artmasıyla paralel gelişmiştir. Bu yüzyılın sonlarından itibaren sultan düğünleri Saray-ı Atik'te değil daha çok Saray-ı hümâyûnda yapılmaya başlanmıştır.

Genel usule baktığımızda, düğün hazırlıkları tamamlanınca, nikah akdi ferman olunur ve sağdıç tarafından büyük bir alayla nişan bohçaları Saray-ı hümâyûna teslim edilirdi. Önde şeker bahçeleri ve nahıllar, arkada bohçalar taşınırdı. Nişan bohçaları teslim edildiğinde, gelenlere hil'atler verilir, saraydan "nişan makramesi" adıyla bir bohça çıkarılır; bunu darüssaade ağası altın tepsi içinde sağdıç paşaya, sağdıç paşa sûr eminine verir, sûr emini de el üstünde tutarak damat paşaya sunardı. Teslimden sonra gelenlere kahve ve şerbet ikram edilir, dua ve senalar okunurdu. Çoğunlukla nişan bohçalarının teslim edildiği gün nikah akdi yapılırdı. Nikah, Saray-ı hümâyûnun misafir odasında şahitler huzurunda tarafların vekillerinin mübaşeretiyle şeyhülislâm tarafından kıyılır, duadan sonra herkes makamına geri dönerdi. Nikah akdinden birkaç gün sonra sultanın çeyizi (cihaz alayı) ferman üzerine damadın sarayına taşınırdı. Çeyiz Saray-ı hümâyûndan dua ve senalarla çıkarılırdı. Aradan birkaç gün geçince gelin sultan, nahıllar ve şeker bahçelerinin olduğu büyük bir alayla (arûs alayı) damat paşanın sarayına götürülür, orada kına sürülürdü. Ertesi gün sohbet meclisi kurulur, yatsı namazından sonra damadı dünya evine uğurlarlardı. İki gün sonra paça günü olurdu. Vezirlere, şeyhülislâma, kazaskerlere vs. bohçalarla çamaşır gönderilirdi. Gelin alayından sonra padişahın gelin sultanı yeni evinde ziyaret etmesi de âdet olarak uygulanırdı. Genellikle

[546]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1807-1808.
[547]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1808.
[548]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1830.

on beş gün süren düğünlerin ardından üç gün de hitan merasimlerinde olduğu gibi atlı ve piyade koşuları seyredilirdi.

Sûrnâmelerde anlatılan 17.yy.'ın en ihtişamlı düğünü, IV.Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın Vezir-i sâni Musahib Mustafa Paşa ile olan düğünüdür. Bu düğün, şehzadelerin sünnet düğününün üzerinden on iki gün geçtikten sonra Edirne'de yapılmış ve 18 gün sürmüştü.[549] Hatice Sultan, o günlerde yedi yaşındadır. Arûs düğünü için hazırlıklar şehzadelerin sünnet merasimi hazırlıklarıyla aynı anda başlamıştı. Çeyiz tedariki için darüssaade ağası İstanbul'a özel olarak teberdarlar göndermişti.[550] Şehzadelere yapıldığı gibi Hatice Sultan için de iki büyük nahıl ve kırk adet küçük nahıl, şeker bahçeleri ve çeşitli şeker işleri yapılmış;[551] yine iki adet büyük nahıl damat paşa tarafından yaptırılmıştı. Sultanın Saray-ı hümâyûndan hareket edip damat paşanın sarayına gideceği gün için bir sim araba yapılması Defterdar Ahmed Paşa'ya ferman olunup, Mirâhûr-ı Sâni Ahmed Ağa'ya havale edilmişti.[552] Nikah akdinin yerine getirilmesi için hatt-ı hümâyûn yazılmadan önce, nişan bohçaları vezir tarafından tedarik edilmişti. Hatt-ı hümâyûn yazılınca Sağdıç olan Defterdar Vezir Ahmed Paşa, (H.26 Rebîülevvel 1086-M.20 Haziran 1675)'te, bohçaları büyük bir alayla Saray-ı hümâyûna teslim etmişti.[553] Alayda yeniçeri ağası, kul kethüdası, yeniçeri efendisi, sipah ve silâhdâr ağası, cebecibaşı, topçubaşı, asesbaşı, subaşı bulunuyordu. Ondan sonra hünkâr çavuşları, dergâh-ı âli müteferrikaları, çaşnigirler, divan hocaları, dergâh-ı âli kapıcıbaşıları ve çavuşlar kâtibi; içinde şekerden arslanlar, çeşitli kuşlar, balıklar, tavuslar, ahular, bülbüller, devler olan şeker sandıkları; yedi katar katır, sekiz şeker nahılı, iki şeker bahçesi ile geçmişlerdi. Şekerlerin ardından geçen paşa ağalarının elinde, bohçalar bulunuyordu. Onların ardından sırasıyla; sûr emini, nakkaşbaşı, tersane kethüdası, mimar ağa; ardından gümüş nahıllar, bir at, dört kısrak, mücevher bir çift ayakkabı, iki mücevher ayna, dört sorguç, iki işlenmiş süslü kuşak, iki mücevher kutu içinde birer küpe ve taç ile yedekçiler geçmişti. Reis efendi, çavuşbaşı ve defterdar paşa ağalar ile musahib paşa kethüdası, mehterhane, bir koç, bir at ile Kızlar kapısından içeriye girmiş, nişan hediyeleri teslim edildikten sonra hepsine hil'atler giydirilmişti.[554] Daha sonra darüssaade ağası altın tepsi içinde inci ile işlenmiş nişan makramesini sağdıç paşaya sunmuş; sağdıç paşa sûr

[549]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.487.
[550]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.488.
[551]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.488.
[552]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.489.
[553]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.394-395; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.189.
[554]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.238-239.

eminine, sûr emini de el üstünde tutarak damat paşaya vermişti.[555] Teslimden sonra, kahve ve şerbet içilip dua ve senalar okunmuş, oradan herkes makamına dönmüştü.[556] Damat paşa sarayında sûr tertip edilmiş, her gün sırayla belirli zümrelere ziyafetler verilmişti. Önce vezirlere ve kadıaskerlere ziyafet düzenlenmiş,[557] daha sonra sırasıyla şeyhülislâma, müderrislere ve[558] şeyhlere;[559] padişah, şehzade, vezir-i azam, kaymakam paşa ve defterdar paşaya;[560] sipahi ve silâhdâr ocaklarına;[561] yeniçeri ocağına; rikâb-ı hümâyûn ağalarına; ıstabl-ı Amire halkına farklı günlerde ziyafet verilmişti. Çeyiz görme âdeti de ziyafet esnasında yapılıyordu. Vezirler, ulema, yeniçeri ağası ve bölük ağaları has odaya varıp süslenmiş konağı ve çeyizleri seyretmişlerdi.[562] Çeyizi seyretmeye hanımlar ve sultanlar da davet edilmişti.[563] (H.6 Rebîülâhir 1086 Cumartesi-29 Haziran 1675)'te ferman üzerine Saray-ı hümâyûnun Sultan Kapısı'nda misafir odasında, vezirler ve kadıasker huzurunda tarafların vekillerinin mübaşeretiyle Şeyhülislâm Ali Efendi nikahı kıymıştı. Orada bulunanlara padişah tarafından semmur kürkler ihsan edilmiş, her birini Darüssaade Ağası Yusuf Ağa kendi eliyle giydirmişti. Damat paşa tarafından Darüssaade Ağası Yusuf Ağa'ya gönderilen kürkü sağdıç paşa giydirmiş, rikâb-ı hümâyûn ağaları ve kethüdalar ise hil'at giymişlerdi.[564] Çeyiz nakli de aynı gün yapılmış; sultanın çeyizinin damat Musahib Mustafa Paşa'nın sarayına nakledilmesi ferman edilince vezirler, devlet erkânı Saray-ı hümâyûnda toplanmıştı. Şeyh Vani Efendi, içeriye girip dua ve sena okumuş, baltacılar kethüdası yüz yastığını getirmiş, hazır olan devlet erkânı, alayla çeyizlerin önüne düşüp gitmişti. Başta yeniçeri ağası olmak üzere sırayla kul kethüdası, ocak ağaları, sipah ve silâhdâr ağaları, Mukabeleci Efendi ocağı, asesbaşı, subaşı, dergâh-ı âli çavuşu, dergâh-ı âli müteferrikaları, dergâh-ı âli çaşnigirleri, divan hocaları, dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, valide kethüdası, haseki sultan kethüdası, mimar ağa, tersane kethüdası; iki bahçe, sair nahıllar, çeyiz sandıkları, cibinlik, mum sofraları, fanuslar, nalın, başmak, taç, divit ile yürümüşlerdi. Onların ardından çavuşbaşı, reis efendi, iki kadıasker, vezirler, vezir-i azam, şeyhülislâm ile beraber; sonra nahıl çorbacısı

[555]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.518.
[556]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.239.
[557]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.394-395; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.189.
[558]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.394-395; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.189.
[559]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.394-395.
[560]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.239.
[561]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.394-395.
[562]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.394-395.
[563]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.521.
[564]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.395; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.190.

ardında meyveli bahçeler ile hünkar mehterhanesi; koçlar, kara ağalar, çeyiz cariyeleri, baltacılar, başkapı oğlanı, her koçun yanında ikişer kara ağa olmak üzere kırk iki ağa bu tertip üzere saraya gelmişler; yastığı getiren baltacı ağaların üçü hil'at giyip, diğerlerine birer çuka ihsan olunmuştu.[565] (H.10 Rebîülâhir 1086 Çarşamba-M.3 Temmuz 1675) vezirler, ulema ve devlet ricâli darüssaade kapısına varıp biraz vakit geçirdikten sonra, gelin sultanı damat paşanın sarayına götürmüşlerdi.[566] Vezirler, devlet erkânı alay ile Tunca Nehri'nin kenarında bulunan Cirit Köşkü ve etrafına geldiklerinde, valide sultan ve haseki sultan Saraçhane Kasrı'ndan alayı izlemişlerdi. Gelin sultana gümüş araba, yedek araba ve yedek at; diğer harem-i hümâyûna muhtelif arbalar hazırlanmıştı. Arabalara binilince âdet üzere vezirler ve devlet erkânı alay ile geçmiş, onları büyük nahıllar ve şeker bahçeleri izlemişti. Bunların arkasından da yüz nefer kapıcılar ile iki yüz nefer Saray-ı Atik teberdarları; en sonda içinde Kur'an-ı Kerim bulunan rahleyi başında taşıyan uzun boylu bir teberdar geçmiş, bunları yedek arabası ve mehterhane izlemişti. Alay, Saraçhane'ye vardığında, bunları seyreden hanım sultanlar, hemen arabalara binip Sultan Selim yolundan geçerek alaydan önce damat paşanın sarayına varmışlardı. Damat paşa, gelenleri kapıda bekleyip, yer öpüp merasimle karşılamış;[567] damat paşa tarafından orada bulunanlara hil'atlar verilmiş ve kına sürülmüştü.[568] Ertesi gün 4 Temmuz'da ikindiden sonra padişahın huzurunda vezirler ve ulemalarla birlikte sohbet meclisi kurulmuş, Mülk Suresi okunmuş ve Şeyhülislâm Ali Efendi surenin manasını açıklamış; Hoca Feyzullah Efendi murakabe ve tefekküre yönelten ayetlerden bahsetmiştir. Yatsı namazını edadan sonra vezirler, şeyhülislâm, kadıasker divan usulü üzere Musahib Paşa'yı tazimle dünya evine uğurlarken Vani Efendi tarafından duası yapılmıştı. Vezirlere ve ulemaya renkli makramelerle şerbet ve anber ikram edilmiş; daha sonra damat Musahib Paşa dışarı çıkıp vezirlere ve ulemaya semmur kürkler giydirip ihtiramda bulunmuştu. Ertesi sabah padişah, damada kürk giydirmişti. 6 Temmuz'da cebeci, topçu ve tersane ocaklarına ziyafet verilmiş,[569] düğünün on dördüncü günü, "Paça günü" olduğundan bütün vezirlere, şeyhülislâma, kazaskerlere, Vani Efendi'ye, hünkâr imamına bohçalar ile çamaşırlar gönderilmişti.[570] 7 Temmuz'da, emekliye ayrılmış beylerbeyi ve

[565]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.241.
[566]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.395.
[567]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.464, 526-527.
[568]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.395.
[569]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.396.
[570]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.528.

beylerden mevcut olanlar ve kadılar ziyafete alınmış,[571] şehzade sünnet merasimlerindeki gibi on beşinci gün, düğün tamamlanmıştı. Ancak, 10 Temmuz'da, Timurtaş Sahrası'nda atlı ve piyade koşuları seyredilmişti.[572] Bununla birlikte düğün on sekiz gün sürmüştür.

2.3.2.2. 18.yy.'da sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûslar

1720'deki sûr-ı hitana, tespit edebildiğimiz kadarıyla kendi yüzyılı içinde muazzam şenliklerle kutlanan ilk ve tek sünnet düğünüydü diyebiliriz. Ancak bu yüzyılda sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûsların sayısında büyük bir artış görülmektedir. 18.yy.'da tek veya birlikte olmakla beraber en az 15 tane nişan veya evlenme düğünü gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu yüzyılda düğün alayları hanedanın itibarını yükseltme ve zenginliğini gösterme görevini öncekilere nazaran daha fazla yüklenmiştir. Bununla birlikte sultan düğünlerinde yapılan şenliklerden çok az bahsedilirken nikah akdi ve çeyiz alaylarının teşrifat[573] usulleri daha detaylı anlatılmıştır.

Sultan II.Mustafa Han'ın kızı Emine Sultan, Sadrazam Çorlulu Ali Paşa ile; Ayşe Sultan, Vezir Köprülüzade Numan Paşa ile nişanlanmıştı. Nikahları ferman olunca ulema, divan hocaları, ocak ağaları, diğer devlet büyükleri tertip üzere sadrazamın sarayına gelmişti. Ziyafetler tamamlanınca (H.18 Muharrem 1120-M.9 Nisan 1708)'de, Şeyhülislâm Ebezade Abdullah Efendi, Kaptan el-Hac İbrahim Paşa, Sadrazam Kethüdası Abdurrahman Ağa devlet ayânı ile Saray-ı hümâyûnun misafir odasında toplanmışlar; hanım sultanlar tarafından Darüssaade ağası Süleyman Ağa nikaha vekil olurken, Ali Paşa'ya Sağdıç Kaptan İbrahim Paşa, Numan Paşa'ya da babalığı Ali Efendi vekil olmuştu. Şahitlerin huzurunda yirmişer bin altın mihr-i müeccel üzerine şeyhülislâm tarafından nikahları kıyılmış, Ayasofya Şeyhi İspiri Damadı Mustafa Efendi dua etmişti. Nikahtan sonra çeyiz nakli yapılmış, Emine Sultan'ın çeyizleri katarlara ve kapaklı arabalara koyularak sadrazam sarayına götürülmüştü. Üç gün sonra, devlet erkânı Saray-

[571]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.396; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.190.
[572]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.397; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.190.
[573]On sekizinci yüzyıl, klâsik dönem devlet teşrifatındaki bir takım değişikliklerin belirgin bir şekilde hissedildiği dönemdir. Özellikle en önemli fark paşakapısının hükümet merkezi olarak resmiyet kazanmasından sonra olmuştur. Buraya divan-ı hümâyûnun gördüğü işler yanında bir takım protokol ve merasim şekilleri de intikal etmiştir. Bunun yanı sıra sadaret kethüdalığı, reisülküttap gibi çavuşbaşılık da Bâb-ı âli'de bulunmuştur. 1743'te teşrifatçının Bâb-ı âli'ye geçişiyle, buranın arzodası, kabul ve merasim salonu görevini yapmaya başlamış; hil'atler buradaki kürk odasında verilmiştir. Bâb-ı âli misafir odası ve divanhanesi de diğer merasimler için sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bununla beraber sarayda teşrifat kurallarını uygulayanlar ile Bâb-ı âli'dekiler arasında bazı değişiklikler olmuştur. Çavuşbaşı hem saraydaki hem Bâb-ı âli'deki törenlerde sorumluluk alırken; kapıcılar kethüdası ağa sadece saraydaki törenlerle görevliyken, Bâb-ı âli'de onun görevlerini sadrazamın kapıcılar kethüdası yapardı. Kendisine de selâm ağası yardım ederdi. Muzaffer Doğan (2001). XIX.yüzyıl başında Babıali'de gündelik faaliyet ve teşrifat: 1810 tarihli bir masraf defteri. *Türklük Araştırmaları Dergisi-9* (Mart 2001), s. 29-32.

ı hümâyûna varıp misafir odasında bir miktar kaldıktan sonra, orta kapı önünde atlara binip alay ile sultanı sadrazamın sarayına götürmüşlerdi.[574] Ertesi gün padişah, damadı olan sadrazamın sarayına teşrif ederek Emine Sultan'ın yanına uğramış, çeşitli hediyeler ve hil'atlerin ihsanından sonra pehlivan güreşleri izlenmişti.[575]

III.Ahmed'in beş yaşındaki kızı Fatma Sultan'ın Silâhdâr Ali Paşa ile olan düğününde, nişan alayının Saray-ı hümâyûndan girişi ve nişanın teslim aşamalarının detaylı anlatılması Osmanlı saray geleneklerini yansıtması açısından iyi bir temsildir. 11 Mayıs 1709'da Fatma Sultan'ın düğün törenine başlanmış, sadrazamın ve divan erkânının oturması için çadırlar kurulmuş; ertesi gün Silâhdâr Ali Paşa'ya, Fatma Sultan'a nişan hediyeleri göndermesi ferman edilmişti.[576] 12 Mayıs 1709 sabahında, sağdıç Vezir Kaptan el-Hac İbrahim Paşa, Ahırkapı'da olan sarayından alay ile çıkıp arkasından Sadrazam kethüdası Muhsinzade Abdullah Ağa ve damat paşa kethüdası Hüseyin Ağa, onların arkasından Kaptan Paşa ağalar alay ile gitmişti.[577] Nişan alayı düzeninde; önde iki gümüş nahıl, ardında sırayla iki şeker bahçesi, tabla ve kutular içinde şekerler, bohçalar, tepsiler, mücevherler, bir adet donanmış at, mihir olan akçeler, mücevher kese ve Kuran-ı Kerim vardı.[578] Kaptan Paşa'nın ağaları mücevher kafesleri, altın keseleri, bohçaları başları üzerine alıp ikişer ikişer Kaptan Paşa'nın önüne düşüp Has Bahçe'den ve Demirkapı'dan çıkıp Saray-ı hümâyûna gitmişlerdi.[579] Orta kapıda mirâhûr-ı evvel ve sâni, kapıcılar kethüdası ağalar karşılayıp önlerine düşüp saray sahasına yürümüşler; harem kapısı önünde teberdarlar, kaptan paşa ağaların ellerinden nişan bohçalarını ve kafesleri almıştı.[580] Biri hükümdara, biri darüssaade ağasına olmak üzere iki donanmış at mirâhûr ağaların olduğu yerde teslim edilmiş, misafirlere darüssaade ağası tarafından kahve, şerbet ve buhur verilmişti.[581] Teberdarlar, Harem-i hümâyûn kapısındaki ağalara nişanı teslim etmiş, darüssaade ağası bunların önüne düşüp nişanı padişaha takdim etmiş ve daha sonra eşyaları darüssaade ağası sahiplerine vermişti.[582] Darüssaade ağası saraydan çıkması âdet olan nişan makramesini taşıyan Fatma Sultan'ın Başağası Mesud Ağa'nın ve elinde boyama olan Oda Lalası Beşir Ağa'nın önüne düşüp, dışarıda bekleyen

[574]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.792-793.
[575]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.391, 398.
[576]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.322, 342-343.
[577]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.322, 343.
[578]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.322, 343.
[579]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.808.
[580]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.808.
[581]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.808.
[582]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.323.

sağdıç paşa, sadrazam kethüdası ve damat paşa kethüdasının bulunduğu çadıra gelerek, nişan makramesini sağdıç paşaya teslim etmiş; sağdıç paşa da, nişan makramesini alıp öpüp başına koymuş ve damat paşaya verilmek üzere damat paşanın kethüdasına teslim etmişti. Darüssaade ağası, oda lalasının elinde olan boyamayı da, sağdıç paşaya teslim etmişti.[583] Daha sonra kaptan paşaya semmur kürk, sadrazam kethüdasına sade hil'at, damat paşa kethüdasına semmur kürk giydirilmiş; kaptan paşa ve damat paşa tarafından divan efendileri ve kapıcılar kethüdası ve selâm ağalarına hil'atler verilmişti.[584] Bu sırada padişahın iki yaşındaki kızı Ümmü Gülsüm Sultan da, kubbe vezirlerinden Abdurrahman Paşa ile nişanlanmıştı.[585] Ümmü Gülsüm Sultan'a nişan gönderilmesi, Fatma Sultan'ın nişanı ile aynı gün ferman olunmuş; Fatma Sultan'ın nişan alayındaki gibi eşyalar teslim alınmıştı. Başkadının başağası Habeşî Mehmed Ağa tarafından saraydan çıkarılan nişan makramesi, darüssaade ağası tarafından Abdurrahman Paşa'nın kethüdasına teslim edilmişti.[586] Her iki nişan, ikindi vaktine kadar tamamlanmış; ikindiden itibaren Fatma Sultan'ın çeyizi, Suffe Köşkü'nde hazır edilmiş;[587] Kaptan Paşa, misafir odasından çıkıp çeyizi temaşaya gelecek devlet büyüklerini beklemek için Bâb-ı hümâyûnun sol tarafında divan günleri sipah ve silâhdâr ocaklarına mahsus olan tahta üzerine oturmuştu. Nişancı, Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskeri, veziriazam, şeyhülislâm, vezirler ve ulema gelmiş; veziriazam, şeyhülislâm, vezirler, kazasker, nakibü'l-eşraf, yeniçeri ağası, defterdar ve telhisî ağadan başkası dışarıda kalıp; bunlar denize bakan Kasr-ı Âli'de, havuz kenarında, biraz kalıp, sohbetten sonra çeyiz görmeye geçmişlerdi.[588] Ertesi gün, şeyhler davet olunup hayır dua için çeyiz temaşasına geçmişler,[589] teşriflerden sonra nikah kıyılmıştı (13 Mayıs 1709). Divan kubbesinin önündeki meydan döşenip yemek sunulmuş; birinci sofrada sadrazam, şeyhülislâm, Süleyman Paşa, kaptan paşa; ikinci sofrada kazaskerler, nakibü'l-eşraf ve İstanbul kadısı; üçüncü sofrada defterdar, nişancı, ruznamçe-i evvel ve defter emini; dördüncü sofrada dergâh-ı ali kapıcıbaşıları; beşinci sofrada sipah ve silâhdâr ağaları; altıncı sofrada yeniçeri ağası, kul kethüdası, sekbanbaşı, yeniçeri efendisi, cebecibaşı ve topçubaşı vs. ağırlanmışlardı.[590] Hil'at ihsanlarından sonra çeyiz

[583]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.323, 343-344.
[584]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.808.
[585]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.321.
[586]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.323, 345.
[587]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.324, 347.
[588]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.808-809.
[589]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.810.
[590]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.325.

arabalara konularak saraya götürülmüş,[591] padişah, alayı Kaya Sultan Yalısı'ndan temaşa etmişti. Sultanın sim arabaları önünde iki nahıldan başka, Hasbahçe'de inşa olunan iki adet nahıl alay ile Eyüp'teki saraya götürülmüştü. Damat tarafından vezirlere, şeyhülislâm, kazasker ve nakib efendilerin her birine semmur kürk, diğerlerine hil'atler ihsan olunmuştu.[592]

II.Mustafa'nın kızı Safiye Sultan ile Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın oğlu Ali Paşa'nın düğünü, III.Ahmed döneminde yapılmıştı. Padişahın (H.2 Rebîülevvel 1122 Perşembe-M.1 Mayıs 1710) nikah için ferman buyurmasıyla, aynı gün nikah kıyılmış; kubbe vezirlerinden Süleyman Paşa, Ali Paşa'nın sağdıcı ve vekili olurken; sadrazam kethüdası Abdullah Ağa ile Ali Paşa'nın kethüdası iki şahit vekâlet olmak için Saray-ı hümâyûndaki misafir odasına gelmişlerdi. Bunlarla beraber gelen ağaların her birinin elinde birer tabla ve her birinin içinde kutular ile şeker olup, yirmi adet tabla ve nice meyve ve şükûfeler ile tablalar ağalar kapısı önüne konulmuştu.[593] Ayrıca, damat tarafından nişan için Safiye Sultan'a çok değerli eşyalar getirilmişti. Bunun yanısıra padişaha donanmış bir at, gelin sultana elmas ve mücevherlerle süslü çeşitli eşyalar, darüssaade ağasına ve gelin sultanın baş ağasına semmur kürk hediye edilmişti. Eşyalar darüssaade ağası tarafından yerlerine ulaştırıldıktan sonra nikah kıyılmıştı.[594] (H.6 Rebîülevvel 1122-M.5 Mayıs 1710) günü çeyiz alayı yapılmış, çeyiz izzet ile haremden çıkarılmıştı. Sabah erkenden sağdıç Süleyman Paşa, defterdar efendi ve başbakikulu ağa misafir odasına gelmişler; kapıcıbaşılar, divanhanede durmuşlardı. Yeniçeri ağası, yeniçeri ocağı ağaları, sipah ve silâhdâr ağaları ve ocak ağaları, çavuşlar, cebecibaşı, topçubaşı ve çavuşları da gelmişti. Çeyiz, darüssaade ağası tarafından çıkarılarak katarlı ve kapaklı arabalara yükletilmiş, çeyiz alayı yürümeden önce arabalara diba ve atlas asılmıştı. Bugün de gelin alayı düzenlenirken arabalara havlu bağlamak âdet üzere uygulanmaktadır. Önde giden katara diba, diğerlerine taraklı atlas; önde giden arabaya telli hatayi, diğerlerine taraklı atlas, rahle üzerinde Kuran-ı Kerim taşımak için görevlendirilen ağabaşının üzerine de diba asılmıştı.[595] Alayda asesbaşı ve subaşı yolları açmak için önden yürümüş, arkadan sırayla sipah ve silâhdâr ocağı, topçubaşı, cebecibaşı,

[591]İki adet nahıl için Edirnekapısı yolunda nakle mani olduğundan yıkılan bazı duvar ve dükkânların, nakilden sonra devlet tarafından tamir olunması kararlaştırılmıştı. Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.811.
[592]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.811-812.
[593]BOA, TS.MA.d 10591-varak [vr.] 2b-3a.
[594]BOA, TS.MA.d 10591-vr.3a.
[595]BOA, TS.MA.d 10591-vr. 5a.

kulkethüdası, yeniçeri efendisi, sekbanbaşı, sipah ve silâhdâr ağaları, kapıcıbaşı ağalar, başbakikulu, defterdar, yeniçeri ağası, sağdıç Süleyman Paşa, mirâhûr-ı sâni yerine kapıcılar kethüdası, gelin sultan kethüdaları, sağlı ve sollu Saray-ı Atik teberdarları, kırk tane Harem-i hümâyûn ağaları ve kapaklı arabalar yürüyüp sağ ve solda yine teberdarlar ile en sonda da tabl, nekkare ve nefer çalan mehterhane geçmişti. Alay, Bâb-ı hümâyûndan çıkıp Soğuk Çeşme'ye inen yoldan geçip Alay Köşkü önünden Demirkapı'da olan ve Rami Paşa Sarayı namıyla anılan saraya gelmiş; gelenlere şerbet ve buhur ikram edilip hil'atler verilmişti.[596] Aynı ayın dokuzuncu günü yani 9 Rebîülevvel'de, gelin alayının tertip edilmesi ferman buyurulmuştu. Alay meydanı perdelerle çevrilmiş, arabalar çevrilen alana alınmış ve öğle namazından sonra gelin sultan ve beraberindekiler arabalara binerek nahıllarla çeyiz alayı tertibi üzere Saray-ı hümâyûndan Demirkapı'daki Rami Paşa sarayına gitmişlerdi.[597] 10 Rebîülevvel'de, padişah Cuma namazını Valide Sultan Cami'nde kıldıktan sonra Safiye Sultan'ın sarayına gitmişti. Burada sade nekkare eşliğinde pehlivan güreşleri yapılmış, ikindi namazından sonra yemek yenilmiş ve padişah dönmüştü.[598] 17 Rebîülevvel'de damat tarafından kethüda kadına semmur kürk ve bir kese akçe gönderildikten sonra düğün sona ermişti.[599]

346 no'lu sadaret teşrifat defterinde gördüğümüz kadarıyla 13 yaşında ikinci evliliğini yapan Fatma Sultan'ın düğününün çok ihtişamlı geçtiğini söyleyemeyiz. (H.12 Rebîülevvel 1129-M.24 Şubat 1717) Nişancı Kara Mehmed Paşa ve darüssaade ağası vekil olarak sabah saraya vardıklarında, İbrahim Paşa tarafından hazırlanan bohçalar nişancı paşanın çukadarlarına ve kendi çukadarlarına verilmişti. Şeyhülislâm tarafların vekâletiyle nikahı kıydıktan sonra sadece şeyhülislâma, darüssaade ağasına ve nişancıya kürk verilmişti. Aynı gün eski âdet üzere Sultan Selim Cami'sinde mevlid okunmuş, daha sonra sadrazam ve biraz vakit geçtikten sonra padişah camiye teşrif etmiş ve tertip üzere merasim icra olunmuştu. Ertesi gün Fatma Sultan'ın sarayında Damat İbrahim Paşa tarafından şeyhülislâma, sadrazama, Nişancı Mehmed Paşa'ya, darüssaade ağasına ziyafet verilmiş, vezir hareme gittikten sonra kürk ihsanları yapılmıştı.[600]

1720'de Sultan III.Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünleri ile birlikte Sultan II.Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan (Emine Sultan)[601] ile Sır Kulu Osman Paşa'nın

[596]BOA, TS.MA.d 10591-vr. 5b-6a.
[597]BOA, TS.MA.d 10591-vr.6b-8a.
[598]BOA, TS.MA.d 10591-vr.8b.
[599]Düğün toplam on beş gün sürmüştür. BOA, TS.MA.d 10591-vr.9b.
[600]BOA, A.d 346, s.69.
[601]Bazı kaynaklarda Emine Sultan olarak geçmekte. Bkz: BOA, A.d 347, s.96.

(Musul valisi Sirke Osman Paşa); Numan Paşa'nın kızı Ayşe Sultan ile Maraş Valisi Silahdar İbrahim Paşa'nın düğün törenleri de yapılmıştı (Eylül 1720).[602] Emetullah Sultan'ın nişanını, Kapı Kethüdası Kıblelizade Tophane Nazırı Mehmet Bey tedarik ederek kethüda odasına getirmişti. Şeyhülislâm Efendi'ye bir gün önceden nikah akdine hazır olması için sadrazam tarafından tezkire yazılmıştı. Nişancı Tevkii Mustafa Paşa, damadın sağdıcı olarak ezanî saatle 12'de sadrazamın sarayını teşrif etmiş; şeyhülislâmın da ezanî saatle iki buçukta saray-ı hümâyûna vardığı haberi duyulunca; başta Nişancı Mustafa Paşa, kapıcılar kethüdası, selâm ağası sırayla saraya gelip, nişan alayı tertibini almışlardı. Başta kethüda bey selimî ve sof ferace ve divan rahtı ile müzeyyen ata binmiş olarak; şükûfe tablaları, meyve tablaları, kırk nefer ağaların ellerinde mücevveze ve beyaz ile süslenmiş yirmi adet şeker tablası ki herbir tablada üçer adet kutu ve her bir tablanın üzerinde al boyama örtü olup, sonra bohçalar, akçe keseleri, mücevherler, donanmış at, Osman Paşa'nın kapı kethüdası ve paşanın vekili olan oğlu sarıklarıyla yürüyüp; on beş yirmi kadar sadrazamın ağaları mücevvezeler ve sof feraceler ile alay olup Saray-ı Cedid-i Amire'ye varmışlardı.[603] Devlet erkânına tatlı ve kahve ikram edilmişti. Darüssaade ağası odasında şeyhülislâm, hanım sultanın yirmi bin altın mihr karşılığı vezire nikahını kıymıştı. Hanım sultan tarafından olmak üzere şeyhülislâma ferace semmur kürk, sağdıç Nişancı Vezir Mustafa Paşa'ya serasere kaplı semmur kürk, kethüda beye ferace semmur kürk, damat Osman Paşa'nın oğlu ve vekiline ferace semmur kürk; Osman Paşa tarafından darüssaade ağasına ferace semmur kürk, hanım sultanın başağasına ferace semmur kürk, kapı kethüdasına hil'at, telhisi ağaya ve damat paşanın iki ağasına, mirâhûruna, selâm ağasına, serracbaşısına, çukadarlarına, sağdıç paşanın kapıcılar kethüdasına, selam ağasına ve teşrifatiye hil'atler verilmişti. Hil'at ve kürk ihsanlarından sonra şerbet ve buhur sunulmuş; bundan sonra şeyhülislâma, nişancıya, kethüdaya, damat paşanın oğluna, kapı kethüdasına boyama ve yağlıklar; vesair hizmetlilere de boyamalar verildikten sonra herkes makamına geri dönmüştü.[604] İki gün sonra çeyiz alayı için dergâh-ı âli kapıcıbaşı, sipah ve silâhdâr ağaları çavuş ve kethüdalarıyla, cebecibaşı ağa, yeniçeri ağası, sekbanbaşı, yeniçeri efendisi, kul kethüdası, orta kapıda durmuş; sağdıç olan Nişancı Paşa darüssaade ağasının odasına gelmişti. Defterdar, başbakikulu ağa ve maliye tezkirecisi de misafir odasına gelmişti. Hazır olunduktan sonra sultanın çeyizini

[602]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.13.
[603]BOA, KK.d.0696M, s.206; BOA, A.d 347, s.96; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1189-1190.
[604]BOA, KK.d.0696M, s.206-207; BOA, A.d 347, s.96-97.

harem kapısından teberdarlar çıkarmış, bazıları mehter eşliğinde on kadar katıra yüklenirken bazı mühimmat üç tane kapaklı arabaya koyulmuş ve paha biçilemez süsleri Saray-ı Atik teberdarları ellerinde kafesler ve tablalar ile götürmüşlerdi. Bu esnada padişah, Alay Köşkü'ne varmıştı. Alayın yürümesi ferman olunca, başta asesbaşı ve subaşı neferatıyla, sonra sipah ve silâhdâr ocağı, cebecibaşı, kul kethüdası, yeniçeri efendisi, sekbanbaşı, sipah ve silâhdâr ağaları, kapıcıbaşı ağalar, başbakikulu ağa, maliye tezkirecisi, defterdar, yeniçeri ağası, sağdıç Vezir Nişancı Mustafa Paşa, sultanın kethüdası, teşrifati efendi sağlı sollu ilerlemiş; yirmi harem ağasının sağında ve solunda Saray-ı Atik teberdarları, teberdarların ellerinde gümüş cevherler, mehterhane olmak üzere yürümüşlerdi. Bâb-ı hümâyûndan, Soğuk Çeşme önünden, Alay Köşkü'nden, Şengül Hamamı yokuşundan, Divan Yolu ile Vezneciler içinden Süleymâniyye yoluyla Ağa Kapısı yakınında Hayli Efendi Hanesi demekle bilinen sultan için hazırlanan saraya doğru gitmişlerdi.[605] Saraya doğru gidilirken sipah ve silâhdâr ocağı, cebecibaşı ağa Tiryakiler Çarşısı başında iki tarafa selâma durmuş; yeniçeri ağası yanında bulunan ağalarıyla ağa kapısı önünde ve kapıcıbaşı ağalardan birkaçı sarayda selâma durup sağdıç paşa saraya girmeden önce yeniçeri ağası binek taşında hazır olup paşayı indirmiş ve koltuğuna girip merdivenlere çıkarmıştı. Damat Sirke Osman Paşa odaya girdikten sonra yeniçeri ağasına, defterdara, sipâh ve silahdâr ağalarına ve başbâkikulu ağaya, maliye tezkirecisine, teşrifatçıya tatlı, kahve, şerbet ve buhur ikram edilmiş; daha sonra hil'at dağıtımı yapılmıştı.[606] (H.13 Muharrem 1133-M.14 Kasım 1720) Ertesi gün dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, defterdar, şıkkeyn efendiler, defter emini, yeniçeri ağası, yeniçeri efendisi, sekbanbaşı, sipah ve silâhdâr ağaları, kul kethüdası, divan haceleri, cebecibaşı, topçubaşı, sağdıç Vezir-i mükerrem Nişancı Mustafa Paşa, Saray-ı Cedid'e gelip sultanın arabaları hazır olduktan sonra alay ile nahıllar ve arabalar önünde alay düzeninde ilerlemişlerdi.[607] Başta asesbaşı ve subaşı, dergâh-ı âli çavuşları, sipâh ve silâhdâr çavuşları, topçubaşı, cebecibaşı ağa, kul kethüdası, yeniçeri efendisi, sekbanbaşı, sipâh ve silâhdâr ağaları, divan hocaları, kapıcıbaşı ağalar, defter emini, şıkk-ı sâni ve sâlis, başbakikulu ve maliye tezkirecisi, defterdar, yeniçeri ağası, sağdıç Mustafa Paşa, sultan kethüdaları, mirâhûr-ı sâni, altı tane küçük nahıl ve iki tane büyük nahıl taşıyıcıları, gelin sultanın arabası, diğer arabalar ve mehterhane bu düzen ile Bâb-ı hümâyûndan çıkıp Ayasofya'nın ve

[605]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1190-1191; BOA, A.d 347, s.98-99.
[606]BOA, A.d 347, s.99.
[607]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1187-1191; BOA, A.d 347, s.99-100.

cebehanenin önünden Soğuk Çeşme yoluyla Alay Köşkü altından Eski Vezir Kapısı başından Şengül Hamamı yokuşuyla veziriazam sarayının önünden Cığaloğlu Sarayı yakınından Mahmud Paşa Camii yoluyla cebecibaşı Sebzi Efendi hanesi önünden Divan Yolu'na çıkıp Simkeşhane ve Vezneciler içinden Süleymaniye yakınından sultanın sarayına varmışlardı.[608] Kapıcıbaşılar, divan hocaları, cebecibaşı, topçubaşı, sipah ve silâhdâr ocağı Süleymaniye avlusu dışında olan meydanda selâm durup oradan mekanlarına gitmişler; saraya ancak defterdar, şıkkeyn ve defter emini, yeniçeri ağası, sekbanbaşı, yeniçeri efendisi, kul kethüdası, sipâh ve silâhdâr ağaları, başbakikulu ve maliye tezkirecisi, teşrifatçı ve çavuşlar emini varmıştı. Sağdıç Mustafa Paşa ve damat Vezir Osman Paşa merdiven başında gelenleri karşılamış, içeriye girildikten sonra, damat Osman Paşa sultanı arabadan indirmeye gelmişti. Devlet ricâline hil'atler ihsan edildikten sonra herkes makamına geri dönmüştü.[609]

Ümmü Gülsüm Sultan sadrazamın yeğeni Vezir Nişancı Ali Paşa ile, Hatice Sultan Şam Veziri Osman Paşa'nın oğlu Vezir Ahmed Paşa ile, Atike Sultan Vezir Mehmed Paşa ile nişanlanmıştı. (H.25 Cemâziyelevvel 1136 Pazartesi-M.20 Şubat 1724) günü nişanları gönderilmişti. Bir gün önceden Saray-ı hümâyûnda kubbealtı bayram günlerindeki gibi süslenmiş, yastıklar, minderler vs. konulmuş; damat tarafından gönderilecek nişan mühimmatları hazırlanmıştı. Vezir Kaptan Paşa, Nişancı Ali Paşa'ya sağdıç; kethüda bey de Rumeli pâyesi ile Vezir Ahmed Paşa'ya ve Vezir Mehmed Paşa'ya sağdıç ve vekil olarak sabahleyin sadrazamın sarayından çıkmışlardı. Kaptan Mustafa Paşa, sarracbaşı, kapıcılar kethüdası ve selâm ağası süvari olarak önden gitmişlerdi. Nişan alayının başında her zaman olduğu gibi kılavuz çavuş, Ümmü Gülsüm Sultan'ın kethüdaları, Ali Paşa tarafından verilecek nişan mühimmatını taşıyanlar bulunuyordu. Yeniçeriler ile ikişer ikişer gidecek yirmi adet küçük nahıllar, her tablanın üzerinde üçer adet şeker kutuları olan otuz adet tablalar, şeker bahçeleri vardı. Mücevherat gümüş tepsilerle sadrazamın kapıcıbaşı ağaları tarafından taşınmıştı. Daha sonra vezirin kethüdası yürümüş, bunların ardından Ahmed Paşa'nın nişanı ve Mehmed Paşa'nın nişanı gelmişti. Alay, Bâb-ı hümâyûnu geçip orta kapıdan içeri girmiş, eşyalar izin verilinceye kadar orta kapıdan Zülüflüler kapısına kadar dizilmişti. Kaptan paşa ve kethüda harem-i hümâyûn kapısına vardığında, darüssaade ağası Harem-i hümâyûndan görünmüş, izin verilince eşyaları teslim alan teberdarlar, onları harem kapısından ağalara vermişlerdi.

[608]BOA, A.d 347, s.100.
[609]BOA, A.d 347, s.100; Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1191-1192.

Ayrıca her vezirin nişanı akabinde eşyanın defteri kethüda bey tarafından atlas keselerle taşınmış, bunlar da eşyalarla birlikte teslim edilmişti. Nişan tesliminden sonra darüssaade ağası başta Ali Paşa'ya gidecek nişan makramesini çıkarıp kaptan paşaya vermiş, o da vezirin kethüdasına teslim etmiş; sonra darüssaade ağası kaptan paşaya bir de boyama vermişti. Daha sonra darüssaade ağası tekrar içeri girip bu sefer Ahmed Paşa'ya gidecek nişan makramesini çıkarıp sağdıç kethüdaya vermiş, o da aynı şekilde vezirin kethüdasına teslim etmişti. Daha sonra darüssaade ağası kethüdaya bir boyama da vermişti. Darüssaade ağası yine içeri girip Mehmed Paşa'ya gidecek nişan makremesini çıkarıp kethüdaya vermiş,[610] o da vezirin kethüdasına teslim etmiş, yine darüssaade ağası kethüdaya bir boyama da vermişti. Nişan tesliminden sonra şerbet ve buhur ikramı yapılmış, sağdıç paşa ve kethüda kubbe-i hümâyûn tarafında oturup sadrazamın teşrifini beklemişlerdi. Başta kılavuz çavuş, çavuşlar kâtibi, çavuşlar emini, reis efendi ve çavuşbaşı ağa, yeniçeri ağası, defterdar, şeyhülislâm saraya teşrif etmiş; saraya girişlerinde onları bostancıbaşı ağa, mirâhûr-ı evvel ve sâni, kapıcılar kethüdası ağa karşılamıştı. Önlerince ikişer ikişer yürüyüp divanhaneye varmışlar ve sadrazamın sağ tarafına şeyhülislâm, sol tarafına kaptan paşa, yakınına yeniçeri ağası ve defterdar, nişancı suffesi önünde olan mindere Ayasofya Camii Vaizi İspirizade oturmuştu. Bu esnada kethüda bey, reis efendi, çavuşbaşı ağa, bostancıbaşı ağa, mirâhûr ağalar, kapıcılar kethüdası ağa ve teşrifatçı ayakta durmuştu. Daha sonra hizmetliler tatlı ve kahve sunmuşlardı. Darüssaade ağası geldiğinde sadrazamın elini öptükten sonra kaptan paşanın üst tarafına oturmuştu. Darüssaade ağası bir süre sonra hareme gidip başta Ümmü Gülsüm Sultan'ın vekâletini alıp gelmiş, Hazinedar ve musahib İsmail Ağa şehadetleriyle ve sağdıç paşaya Vezir Ali Paşa'nın kethüdası ve divan efendisi şehadet etmeleriyle şeyhülislâm bir kağıt çıkarıp Ümmü Gülsüm Sultan'ın Ali Paşa'ya, on bin altın mihr ile nikahını kıyıp dua etmişti. Darüssaade ağası tekrar içeri girip diğer sultanların vekâletlerini alıp gelmiş, Ahmed Paşa ve Mehmed Paşa'nın vekilleri kethüda bey olmakla reis efendi ve çavuşbaşı ağa şehadetleriyle, Hatice Sultan'ın Ahmed Paşa ile ve Atike Sultan'ın Mehmed Paşa ile onar bin altın mihr üzerine şeyhülislâm tarafından nikahları kıyılmış, daha sonra orada bulunanlara kürkler ve hil'atler verilmişti.[611] (H.3 Cemâziyelâhir 1136-M.28 Şubat 1724 Pazartesi) günü Ümmü Gülsüm Sultan'ın çeyiz alayı yapılmıştı. Saray-ı hümâyûndan alay ile çıkılıp Kadırga Limanı'ndaki saraya

[610]BOA, A.d 347, s.154-155.
[611]BOA, A.d 347, s.156.

varılmıştı. Alaya katılacaklar çavuşbaşı ağanın tezkiresi gereğince sabahın erken saatlerinde Saray-ı hümâyûna gelmişler, darüssaade ağası harem kapısı dışında oturup eşyaların arabalara ve katarlara yüklenmesine nezaret etmişti. Buna mirâhûr-ı evvel ve mirâhûr-ı sâni ağa da ellerinde değnekler ile nezaret etmişti.[612] Alayın başında kılavuz çavuş, asesbaşı, subaşı ve neferatı, dergâh-ı âli çavuşları, sipâh ve silâhdâr çavuşları, gedikli zuema ve müteferrikalar, ümena ve hocalar, sultan kethüdaları, top arabacıbaşı, topçubaşı, cebecibaşı ağa, samsoncubaşı ve zağarcıbaşı ve kul kethüdası, yeniçeri efendisi, sekbanbaşı, sipâh ve silâhdâr kethüdaları, atlı mukabeleci ve kâtipleri, sipâh ve silâhdâr ağaları, şikâr-ı hümâyûn ağaları, kapıcıbaşı ağalar, defter emini, şıkk-ı sâni ve salis, defterdar, yeniçeri ağası, sağdıç Kaptan Mustafa Paşa, vezirin silâhdâr ve mühürdarı, vezirin bir tane yedek atı, teşrifati, damat paşanın kethüdası ve gelin sultanın kethüdası, mirâhûr-ı evvel ağa, otuz nefer harem ağaları, mirâhûr-ı sâni ağa, hayme-i hassa mehterbaşısı, kapaklı arabalar, mehterhane-i miralem tertip üzere Bâb-ı hümâyûndan çıkıp saraya varmıştı.[613] (H.6 Cemâziyelâhir 1136-M.2 Mart 1724) günü arûs alayı olmuştu. Ümmü Gülsüm Sultan, Saray-ı hümâyûndan alınıp alay ile Kadırga Limanı'nda olan saraylarına götürülmüştü. Bir gün evvel hanım sultanların binecekleri arabaların görünmesini muhafaza için harem kapısı önünde olan arabalara zokaklar çekilmiş; Bâb-ı hümâyûn üzerinde olan divanhane, padişahın alayı seyretmesi için döşenip hazırlanmıştı. Alayda görevli olanlar çavuşbaşı ağanın tezkiresi gereğince sabahleyin saraya gelmişlerdi. Vezirler, şeyhülislâm, kazaskerler, nakibü'l-eşraf, İstanbul kadısı Saray-ı hümâyûna gelip darüssaade ağasının misafir odasına teşrif etmişlerdi. Biraz zaman sonra sadrazam da saraya gelmiş ve alay diğer sûr-ı arûslarda olduğu gibi: Kılavuz çavuş, asesbaşı ve subaşı, dergâh-ı âli çavuşları, sipah ve silâhdâr çavuşları, sadrazam ağaları, gedikli zuema ve müteferrikalar, sultan kethüdaları, ümena ve hocalar, top arabacı kethüdası ve çavuşu, top arabacıbaşı, topçular kethüdası ve çavuşu, topçubaşı, cebeciler kethüdası ve çavuşu, cebecibaşı, yeniçeri zabitleri, samsoncu ve zağarcı ve kul kethüdası, sipah ve silâhdâr kethüdaları, atlı mukabelecisi, kâtipleri, sipâh ve silâhdâr ağaları, şikâr-ı hümâyûn ağaları, kapıcıbaşı ağalar, kapıcılar kethüdası, mektûbî-i sadr-ı âli, tezkire-i evvel ve sâni, defter emini, şıkk-ı sâni ve sâlis, yeniçeri ağası ve defterdar efendi, Haremeyni şerifeyn müfettişi, nakibü'l-eşraf ve İstanbul kadısı, kazaskerler, Vezir Ahmed Paşa, sadrazamın kethüdası, vezir kaptan paşa ve vezir Mehmed Paşa, reis efendi

[612]BOA, A.d 347, s.125.
[613]BOA, A.d 347, s.126.

ve çavuşbaşı ağa, sadrazam, muhzır ağa, bostancılar odabaşısı tertip üzere gitmişlerdi. Şeyhülislâm sadrazamın sol tarafında olarak; sadrazamın silâhdârı, sadrazamın mühürdarı ilerlemişti. İki at, muhzır ağa tayfası, teşrifatçı, damat paşa kethüdası ve sultan kethüdası, iki sıra birkaç yüz tersane gençleri ve bunların arkalarında kaptanları, mimar ağa, önünde neccarlarıyla bunların ardınca iki adet büyük nahıl ve ardınca nahıl emini olan Matbah-ı amire emini el-Hâc Halil Efendi, tersane kethüdası paşa, şehzadelerin yedekçileri, mirâhûr-ı evvel ve mirâhûr-ı sâni ağa, dört şehzade, her birinin arkalarında ikişer rikâb solakları, darüssaade ağası, altı adet küçük nahıl ve bir adet gümüş nahılı taşıyanlar, hanım sultanların arabaları, mehterhane-i miralem tertip üzere alayda bulunuyordu. Alay damat paşanın sarayına geldiğinde veziriazam ve sair vezirler damat paşanın odasına çıkıp kahve içmişlerdi. Akşamdan sonra yatsıya kadar çengi fasılları temaşa olunmuş, daha sonra namaz kılınmış ve müezzinler ilâhi okumuşlardır. Darüssaade ağası önlerine düşüp veziriazam, şeyhülislâm ve sair vezirler damadı sultanın haremine getirdiklerinde şeyhülislâm dua etmişti. Damat paşa içeri girdikten sonra sadrazam, şeyhülislâm ve diğer vezirler mekânlarına gidip çengi gösterileri izleyip eğlenmişlerdi.[614]

Hatice Sultan'ın da çeyiz alayı (H.10 Cemâziyelâhir 1136-M.6 Mart 1724)'te Ümmü Gülsüm Sultan'ın çeyiz alayı gibi gerçekleşmişti. Arûs alayı ise (H.13 Cemâziyelâhir 1136-M.9 Mart 1724)'te yapılmıştı.[615] Atike Sultan'ın çeyiz alayı (H.17 Cemâziyelâhir 1136-M.13 Mart 1724)'te, arûs alayı (H.20 Cemâziyelâhir 1136-M.16 Mart 1724)'te olmuştu.[616] Atike Sultan'ın alayını seyretmek için hane ve dükkânlara, sokak ve meydanlara halk toplanmıştı. O sırada İstanbul'da bulunan balyoslar dahi kendileri için hane tahsis edip alayı seyretmişlerdi.[617]

III.Ahmed'in kızı Zübeyde Sultan, (H.5 Muharrem 1161-M.6 Ocak 1748)'de, Anadolu valisi Vezir Süleyman Paşa ile evlenmişti. Ancak onun aynı sene ölmesi üzerine dul kalan sultan daha sonra kapıcılar kethüdası iken vezir olup Selânik ve Kavala sancakları verilen Numan Paşa ile (H.16 Muharrem 1162-M. 6 Ocak 1749)'da ikinci evliliğini yapmıştı. Bu merasimden bir gün evvel, sadrazam tarafından, şeyhülislâm Saray-ı hümâyûndaki darüssaade ağası misafir odasına teşrif buyurmaları için, reis efendi aracılığıyla davet edilmişti. Tertip olunan nişan takımları akşamdan vezir konağında hazır

[614]BOA, A.d 347, s.158-160.
[615]BOA, A.d 347, s.166.
[616]BOA, A.d 347, s.167-168.
[617]BOA, A.d 347, s.168-169.

edilmiş ve sabahleyin sadrazam sarayına nakledilmişti. Sabahleyin nişan takımlarının nakli için sadrazamın hazır olmasından sonra, şeyhülislâmın Saray-ı hümâyûna teşrifleri haberi ulaşınca; başta teşrifati ve telhisî ağa kürkler ve donanmış atlar ile, sonra meyve ve şükûfe tablaları, iki adet şeker bahçesi ve yirmi adet küçük nahıl cebeciler ile, her birinin üzerinde üçer şekerleme kutu ve al boyama örtü ile nakışlı, yaldızlı otuz adet şekerleme tablaları orta kuşak mücevvezeli otuz vezir ağaları ellerinde, akçe keseleri orta kuşak vezir ağaları omuzlarında, gümüş nahıllar cebecilerle, mücevherat konulan beş adet gümüş tepsi kürklü yedi vezir ağaları ile, bu ağaların yanlarında da ikişer orta kuşak mücevvezeli vezir ağaları, daha sonra padişah için mükemmel donanmış at, selimi ve erkân kürkü ile sağdıç kethüda bey süvari olarak, arkasında damadın vekili olan ağa, iki şahit ağa, arkasında on altı süvari vezir ağaları yürüyüp bu tertip ile alay sadrazam sarayından Soğuk Çeşme yoluyla Ayasofya çarşısından Cebehane önünden Bâb-ı hümâyûna girmişti. Eşyalar hizmetliler tarafından Enderun-ı hümâyûna nakil olunduktan bir vakit sonra, on beş bin kuruş mihr-i müeccel üzerine şahitlerin huzurunda nikah kıyılmıştı. Nikah sonrası şerbet ve buhur ikramı yapılmış, sultan ve damat tarafından hil'at ihsanlarından sonra herkes yerine geri dönmüştü.[618] (H.25 Muharrem 1162-M.15 Ocak 1749)'da sultanın çeyiz alayı düzenlenmişti. Başta kılavuz çavuş, sonra asesbaşı ve subaşı neferleriyle, divan çavuşları, sipah ve silâhdâr çavuşları, gedikliler, topçu ve arabacıbaşılar, cebecibaşı, yeniçeri kâtibi, kulkethüdası ağa, sekbanbaşı ağa, sipah ve silâhdâr ağaları, kapıcıbaşı ağalar, başbakikulu ağa ve maliye tezkirecisi, yeniçeri ağası, defterdar efendi, sağdıç kethüda bey, sultan kethüdaları, teşrifati efendi, ikişer ikişer piyade olarak kapıcılar ağası, mirâhûr-ı evvel ve sâni ağalar, başkapı gulamı ağa daha sonra yüz yastığı ile balta-ser kethüdası ve yazıcı efendi, harem ağaları, ellerinde kafesler içinde mücevher, altın ve gümüş tabaklar ile Saray-ı Âtik hizmetlileri, daha sonra piyade olarak çadır mehterleri askerleri, çadır mehterbaşısı ağa ardından çeyiz katarları ve kapaklı arabalar, ikişer ikişer harem-i hümâyûn ağaları, miralem ağa mehterhane-i şehriyari ile Bâb-ı hümâyûndan çıkıp Kaya Sultan Sarayı kapısı önünden sultanın sarayına varmışlardı.[619] Ertesi gün arûs alayı yapılmış, padişah At Meydanı'na bakan konağına teşrif ettikten sonra fermanı üzerine alay başlamıştı. Her zaman olduğu gibi başta kılavuz çavuş, asesbaşı ve subaşı askerleriyle, divan çavuşları, sipah ve silâhdâr çavuşları, sadrazam ağaları, gedikli müteferrikalar ve gedikli dergâh-ı âli çavuşları, sultan

[618]BOA, TSMA.E. 156-60.
[619]BOA, KK.d.0696M, s.234.

kethüdaları, tersane-i amire reisi, cizye başbakikulu ağa, divan tarihçisi, sergi nazırı efendiler, enderûn ve birûn kağıt emini efendiler, mukataa-i ulviyye ve mukataa-i kaffe efendiler, İstanbul mukataacısı ve mukataası efendiler, baş mukataacı ve masraf-ı şehriyari efendiler, saliyane tezkirecisi ve hamisleri mukataacısı, kale-i evvel ve sâni, kalyonlar kâtibi efendiler ve top arabacılar kâtibi efendiler, tophane nazırı ve baruthane nazırı, gümrük emini ve ser kassaban-ı hassa ağalar, cebeciler kâtibi ve topçular kâtibi, gureba-i yemin ve yesar kâtibi efendiler, ulufeciyan-ı yemin kâtibi ve ulufeciyan-ı yesar kâtibi, küçük ruznamçe, piyade mukabelecisi efendiler, başbakikulu ağa ve maliye tezkirecisi, muhasebe-i cizye ve mevkufati, sipah kâtibi ve silâhdâr kâtibi, mukabele-i süvari ve haremeyn muhasebecisi, emin-i şair ve Anadolu muhasebecisi, darbhane emini ve matbah emini, şehremini ve tersane emini, sonra ruznamçe-i evvel ve muhasebe-i evvel, top arabacılar kethüdası ve çavuşu ve arabacıbaşı ağa, topçular kethüdası ve çavuşu ve topçubaşı ağa, cebeciler kethüdası ve çavuşu ve cebecibaşı ağa, sipah ve silâhdâr kethüdaları, dört bölük ağaları, sersaksoncu ve torbacı ağalar, zağarcıbaşı ve kul kethüdası ağalar, yeniçeri kâtibi ve sekbanbaşı ağa, sipah ve silâhdâr ağaları, şikârhane ağaları, kapıcıbaşı ağalar, şıkk-ı sâni ve salis, nişancı ve … (belgede okunmuyor) efendiler, yeniçeri ağası ve defterdar, sağdıçlık rütbesiyle kethüda bey, İstanbul kadısı ve haremeyn müfettişi, nakibü'l-eşraf, kazaskerler, kaptan paşa, çavuşlar kâtibi ve çavuşlar emini, telhisi ağa, mirâhûr-ı sadr-ı âli ağa, selâm ağası ve kapıcılar kethüdası ağa, mektubi-i sadr-ı âli, tezkire-i evvel ve sâni, resülküttap ve çavuşbaşı ağa, sadrazam ve şeyhülislâm, iki reis atlarla, teşrifati efendi ve sultanın kethüdası ağa, tersane askerleri ve kaptan ve nahıllar ve nahıl emini ve mimar ağa, tersane kethüdası paşa, mirâhûr-i evvel ve sâni ağalar, darüssaade ağası, birkaç adet nahıllar ile sim nahıl ve ağa babası elinde mushaf-ı şerif ile sultanın arabası, selâtin arabaları, mirâlem ağa, mehterhane, cariyelerin arabaları, damat paşa kethüdaları ve divan kâtipleri destar ile kârhaneli askerleri tertip üzere yürümüşlerdi. Alay, Bâb-ı hümâyûndan çıkıp Cebehane ve Ayasofya hamamı önünden doğru At Meydanı'na varıp meydanın alt başında Tavukçular kârhanesi sokağından Toparabacılar kârhanesi önünden geçip Ahırkapı'dan sultanın sarayına gitmişti.[620]

III.Mustafa'nın kızı Şah Sultan'ın Tevkii el-Hac Mehmed Emin Paşa ile nişanı (H.10 Şaban 1181-M.1 Ocak 1768) olmuştu. Diğer nişan alaylarına benzer şekilde başta

[620]BOA, KK.d.0696M, s.234-235.

kılavuz çavuş mücevveze ve erkân kürk ile, mücevveze ve feraceleriyle divan-ı hümâyûn çavuşları, sadrazam karakulağı, piyade olarak elinde değnekle yemişçibaşı ağa, türlü meyve ve şeker tablaları ve nahıllarla şeker bahçeleri orta kuşak vezir ağaları ellerinde, daha sonra teşrifat halifesi ve kesedarı, teşrifati efendi, telhisi ağa, damat paşa kethüdası, kethüda bey, damat paşanın mirâhûr ve silâhşorları, yirmi kadar süvari vezir ağaları bu tertip üzere alaya başlamışlardı.[621] Tertip düzenini Kethüda el-Hac Ahmed Ağanın paşa kapısı yakınlarındaki Acı Maslak adlı mahaldeki hanesinde almışlardı. Konaktan çıkılıp sadrazam sarayına varıldığında, Sadrazam Hüseyinzade Mehmed Paşa her birini gördükten sonra alay tertibi üzere Kum Meydanı'ndan Alay Köşkü altından ve Soğuk Çeşme önünden Ayasofya-yı kebir çarşısından ve Cebehane-i Amire kapısı önünden Bâb-ı hümâyûna varan orta kapıya gelmişler, içeriye girdiklerinde orta kapıdan zülüflüler kapısı önüne vardıklarında, kethüda bey yürürken darüssaâde ağası da harem kapısından görünmüştü. Karşılamadan sonra nişan takımları meram-ı hümâyûn kapısından meram ağalarına teslim edilmiş, kahve ve buhur merasiminden sonra kethüda bey bir süre otururken darüssaade ağası saray-ı hümâyûna giderek nişan bohçasını getirip sunmuştu. Damat paşanın kethüdalarına teslimden sonra semmur kürkler ve hil'atlerin merasimi yapılmıştı. Daha sonra ağalar, çavuşlar, teşrifati efendi, damat paşa kethüdası, kethüda bey önce Bâb-ı âsafîye gelmişler, sonra kethüda bey binek taşında inerek yanında bulunanlarla enderûn ağaları kapısından girip, arka kapıdan dışarıya çıkıp damat paşanın sarayına gitmişti.[622]

I.Abdülhamid'in padişahlığı zamanında, III.Mustafa'nın kızları Beyhan Sultan ve Hatice Sultan'ın evlilik zamanları gelmişti. Beyhan Sultan'ın Vezir Silâhdâr Mustafa Paşa ile izdivacı; Hatice Sultan'ın Vezir Esseyyid Ahmed Paşa ile nişanlanması münasip görülmüştü (H.8 Cemazîyelâhir 1198-M. 28 Nisan 1784).[623] Halep Valisi Vezir Silâhdâr Mustafa Paşa, izdivaç haberini alınca kethüdayı sağdıç tayin etmişti. Nişan takımının hazır olduğu haberi saraya ulaştığında şeyhülislâmın ertesi gün belirlenen saatte saraya gelerek darüssaade ağasının odasını teşrif etmesi için asafaneden kesedar eliyle davet ve saat pusulası yazılmıştı. Nişan takımı Damat Silâhdâr Mustafa Paşa'nın konağında hazırlandıktan sonra sabahleyin sadrazamın sarayına nakledilmiş ve burada sadrazam tarafından kontrol edildikten sonra, Kum Meydanı'na gidilmişti. Bu sırada şeyhülislâmın

[621]BOA, KK.d.0696M, s.90.
[622]BOA, KK.d.0696M, s.91.
[623]BOA, A.d 351, vr.36b.

sarayı teşrifleri haberi haberci çavuş ile ulaştığında, nişan takımı da alay tertibi üzere yola çıkarılmıştı.[624] Alayda sırasıyla; başta kılavuz çavuş, sonra at üzerinde yemişçibaşı ağa, halife ve teşrifat kesedarı, meyve ve çiçek tablaları taşıyıcıları ile küçük nahıllar, haberci neferleriyle Frengi çiçekler, valide kadına ait bohça vezir ağası ile, haberciler ile bohçalar, orta kuşak vezir ağaları ile tablalara konulmuş şeker kutuları, orta kuşak vezir ağaları ile akçe keseleri, haberci neferleriyle büyük gümüş nahıl, mühür konulan tepsi mücevvezeli ve kürklü ağalar ile, mücevher aynalar ve mücevher olan tepsiler mücevvezeli ve kürklü ağalar ile ve yanlarında orta kuşak ikişer muhafız ağalar, padişah için yedekçi ile donanmış at, dört tane kapı kethüdası, alay çavuşları ikişer ikişer, alay başçavuşu, teşrifatçı, telhisi ağa, kethüda divan atları ile, damadın vekili kapı kethüdası ağa, iki tane şahit ağalar, atlara binmiş halde beş on tane sadrazam ağaları bulunmuştu.[625] Alay sadrazam sarayından çıkıp Soğukçeşme yoluyla Cebehane önünden geçip, Bâb-ı hümâyûndan girip orta kapıda durmuştu. Nişan takımları darüssaade ağası odası önünden götürülüp harem kapısı önüne dizilmişti. Kethüda, darüssaade ağası odasına girip ağanın eteğini öptükten sonra bir süre oturmuştu. Bu esnada nişan takımı teberdarlar tarafından enderûna taşınmıştı.[626] Kethüda kırmızı atlas kese içindeki nişan takımı defterini darüssaade ağasına teslim etmiş, darüssaade ağası defteri aldıktan sonra enderûna nişan takımlarını görmek için gitmişti. Bu sırada kethüda bey kıyafet değişikliği yaparak darüssaade ağası odasında kalmıştı. Darüssaade ağası Sofa'da nişan takımını getirenlere hil'atleri, hediyeleri, boyama ve yağlıkları teslim etmiş ve tekrar odasına gelmişti. Damada gidecek nişan bohçasını kethüdaya, o da akde vekil olan Kapı Kethüdası Berberbaşı Mustafa Ağa'ya teslim etmişti.[627] Nikah için müneccimbaşı tarafından belirlenen saatte şeyhülislâm, darüssaade ağası, kethüda, yazıcı efendi, damat vekili, tarafların dört şahitleri, teşrifatçı, telhisi ağa, halife ve teşrifat kesedarından başkaları dışarı çıkmış ve şeyhülislâm tarafından nikahları kıyılmış; sonrasında şerbet, gülâb ve buhur sunumu yapılmıştı. Hem damat hem de gelin sultan tarafından hil'atler ve hediyelerin verilmesiyle herkes makamlarına dönmüştü.[628] (H.15 Cemaziyelâhir 1198 Çarşamba-M. 5 Mayıs 1784)'te sultanın çeyiz nakli irâde-i hümâyûn buyrulmuştu. Alaya katılmaları âdet olan devlet ricâlinin sabahleyin sarayda bulunmaları için kethüda

[624]BOA, A.d 351, vr.36b.
[625]BOA, A.d 351, vr.38b.
[626]BOA, A.d 351, vr.36b.
[627]BOA, A.d 351, vr.37a.
[628]BOA, A.d 351, vr.37a-37b.

tarafından bir gün önceden tezkireleri yazılarak tenbih olunmuştu. Belirtilen günün sabahında hepsi Saray-ı hümâyûnda toplanıp darüssaade ağası odasında oturmuşlardı. Çeyiz mühimmatı mirâhûr-ı sâni ağa tarafından hazırlatılan katarlara hayme-i hassa mehterbaşı ağa ve neferatı tarafından yüklenmiş, bakır eşyalar kapaklı arabalara, gümüş ve altın eşyalar tepsilerde ve mücevher kafeslerde Saray-ı Atik hizmetlileri tarfından taşınmak üzere hazırlanmıştı. Padişahın çeyiz alayını izleyeceği yere geçtiği haberi ulaşınca, alay tertip üzere Bâb-ı hümâyûndan çıkıp sultan sarayına yol almıştı.[629] Başta kılavuz çavuş, sonra asesbaşı ve subaşı ve neferleri, divan çavuşları, dört bölük çavuşları, sipah ve silâhdâr çavuşları, dört bölük kethüdaları, gedikli müteferrikalar ve gedikli çavuşlar, sipah ve silâhdâr kethüdaları, hanım sultan kethüdaları, cizye başbakikulu ağa ve divan hocaları ve eminler ve nazırlar, arabacıbaşı ağa, dört bölük ağaları, topçubaşı ağa, cebecibaşı ağa, kul kethüdası ağa, yeniçeri efendisi, sekbanbaşı ağa, sipah ve silâhdâr ağaları, kapıcıbaşı ağalar, rûznamçe-i evvel ve muhasebe-i evvel, tersane emini, şıkkeyn efendiler, tevkii ve defter emini, yeniçeri ağası ve defterdar, kethüda ve önlerince alay başçavuşu, sultan kethüdaları, gelin sultanın kethüdası ve teşrifatçı, mirâhûr-ı evvel ve sâni ağalar, hassa kapıcıları neferleri piyade ve ağababası, oda lalası ağa, baltacılar kethüdası ve yazıcı, mücevherler hizmetlilerin ellerinde, hayme-i hassa mehterbaşısı ağa ve odabaşılar, çeyiz arabaları hayme mehteriyle, miralem ağa ve önünce çavuşu, mehterhane ilerlemişti.[630] Bu şekilde alay sultanın sarayına varmış ve alay erbabı at üzerinden kethüdayı selâmlayıp dönmüştü. Ancak ocak ağaları ve büyük ricâl, atlarından inip yukarı odaya çıkmışlar, bu esnada damat paşa çeyizleri ve kethüdayı karşılamıştı. Teşrifatçı, sultan kethüdası, yazıcı, halife ve kesedar ile çeyiz takımı sultan haremine taşınmış, çeyizlerin yazılı olduğu defter başağaya teslim edilmiş ve damat ve kethüda yukarı odaya çıkmışlardı. Orada bulunanlara tatlı ve kahve sunumu yapılmış, damat tarafından hil'atler ve hediyeler verilmişti.[631] (H.16 Cemaziyelâhir 1198 Perşembe-M. 6 Mayıs 1784)'te arûs alayı yapılmıştı. Arûs alayı irade buyrulduktan sonra alaya katılacak devlet ricâline ve ocak ağalarına bir gün önceden kethüda tarafından, ulemaya mektûbi kaleminden, şeyhülislâm ve kaptan-ı deryaya yine kethüda tarafından ve buna ilave olarak kesedar tarafından saat pusulası yazılıp gönderilmişti. Davetliler darüssaade odasını teşrif etmişlerdi. Padişahın alayı izleyeceği yere gittiği haberi gelince alay tertip üzere yola

[629]BOA, A.d 351, vr.40a.
[630]BOA, A.d 351, vr.40b-41a.
[631]BOA, A.d 351, vr.40b.

çıkmıştı.[632] Başta kılavuz çavuş, asesbaşı, subaşı ve neferleri, divan çavuşları, dört bölük çavuşları, sipah ve silâhdâr çavuşları, gedikli müteferrikalar ve gedikli çavuşlar atlar ile; piyade ocakların çavuş ve kethüdaları, dört bölük, sipah ve silâhdâr kethüdaları, cizye başbakikulu ağa ve divan hocaları, eminler ve nazırlar, topçubaşı ve arabacıbaşı ağalar, dört bölük ağaları, cebecibaşı ağa, yeniçeri başçavuşu, turna saksoncubaşı ve zağarcıbaşı ağalar ve kul kethüdası ağa, sekbanbaşı ağa ve yeniçeri efendisi atlar ile; sipah ve silâhdâr ağaları ve şikâr-ı hümâyûn ağaları ve kapıcıbaşı ağalar atlar ile; rûznamçe-i evvel ve muhasebe-i evvel, şıkkeyn efendiler ve tevkii ve defter emini, yeniçeri ağası ve defterdar atlar ile; sağdıç kethüda at ile ve önünce alaybaşı çavuşu haremeyn müfettişi, İstanbul kadısı ve nakibü'l-eşraf, kazaskerler, vezir kaptan paşa at ile; önünce kapıcılar kethüdası ve selâm ağası, tersane çavuşları, çavuşlar kâtibi ve emini, telhisi ve selâm ağası, mektûbi ve kapıcılar kethüdası, tezkire-i evvel ve sâni atlar ile; reisülküttap ve çavuşbaşı ağa at ile, şeyhülislâm at ile, muhzır ağa, odabaşı ağa ve şatırlar ve danışmanlar ve çukadarlar, gedik ağaları, sadrazam ve kaptan paşa ve kethüda bey ve yeniçeri ağası ve defterdar vs. yedek atları ve mirâhûrları, mimar ağa ve önünce neccarlar ve kalfaları ve mimarları ellerinde değnekler ile; sultanların kethüdaları ve teşrifâtçı, gelin sultanın kethüdası, nahıllar tersaneli neferleriyle, tersane paşası, yazıcı ve ağababası, mushaf-ı şerif ile baltacılar kethüdası ağa, iki büyük nahıl tersaneli neferleriyle, darüssaade ağası at ile, gümüş büyük nahıl tersaneli neferleriyle, gelin sultanın arabası, diğer sultanların arabaları ve cariyelerin arabaları, mirialem ağa at ile ve önünce çavuş ve ardınca mehterhane ile ilerlemişlerdi.[633] Sultanın sarayına varıldığında ulema, yeniçeri ağası ve defterdar atlarından inip yukarıya çıkmışlar; sadrazam, şeyhülislâm, kaptan paşa, kethüda sultanın sarayında orta kapı dışında at üzerinde selâma durmuşlardı. Damat Paşa bahsedilen zatları ve darüssaade ağasını karşılamış, sultanların arabaları orta kapı içinde olan meydana çektirilip kapı kapanmış, sultanlar arabalarından inerek içeri girmişlerdi. Daha sonra şeyhülislâm, kaptan-ı derya ve kethüda da içeri girmişti. Tatlı ve kahve sunumu yapılmış, ulemaya, yeniçeri ağasına ve defterdara şerbet ve buhur verilmişti. Bir süre dinlendikten sonra darüssaade ağası gelince yemek yenilmişti. Akşam namazı kılındıktan sonra tatlı ve kahve ikramları yapılmış, yatsı namazı kılındıktan sonra ellerinde fenerler ile ricâl önden yürüyüp, darüssaade ağası da damadın önünde gidip Mabeyn kapısına gelmişti. Bu sırada hassa müezzinleri ilâhiler okumuş. Şeyh Efendi dua etmişti. Damat Paşa başta

[632]BOA, A.d 351, vr.41a.
[633]BOA, A.d 351, vr.42a-42b.

sadrazamın, şeyhülislâmın ellerini öpmüş ve hareme girmişti. Devlet ricâli yine odaya gelip bir miktar kalmışlar bu sırada hanım sultanın harem ağaları tarafından şerbetler dağıtılmış, biraz daha vakit geçtikten sonra herkes hanesine gitmişti.[634]

Yukarıda da zikredildiği gibi Sultan Mustafa Han vefat ettikten sonra, I.Abdülhamid döneminde Hatice Sultan, Anadolu Valisi Vezir Esseyyid Ahmed Paşa'ya uygun görülmüştü. Esseyyid Ahmed Paşa, Kütahya'dan İstanbul'a gelmiş, (H.10 Muharrem 1201-M.2 Kasım 1786)'da nikahları kıyılmıştı. 8 Kasım'da, alay ile çeyiz nakledilmişti. Ertesi gün, sadrazam, şeyhülislâm ve devlet ricâli sultanı saraya getirmişlerdi. Sonraki gün ise, padişah Cuma namazını eda ettikten sonra yeni evli çifti ziyarete gitmişti.[635]

2.3.2.3. Sûr-ı cihaz ve sûr-ı arûsların topluca yapılması

Birkaç evlenme düğünü birarada yapıldığı gibi, sünnet ve evlenme düğünlerinin birlikte ya da hitandan kısa zaman sonra da yapıldığı olurdu. Sultan I.Murad, Şehzade Bayezid (Yıldırım) Han'ın üç şehzadesini sünnet ettirdiği düğünde, İstanbul tekfurunun üç kızından birini kendisine, ikisini de şehzadelerine nikahlamıştı.[636] IV.Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın Vezir-i sâni Musahib Mustafa Paşa ile olan düğünü, şehzadelerin sünnet düğününün üzerinden on iki gün geçtikten sonra Edirne'de yapılmıştı.[637] 1720'de Sultan III.Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünleri ile birlikte Sultan II.Mustafa'nın kızı Emetullah Sultan ile Sır Kulu Osman Paşa'nın (Musul Valisi Sirke Osman Paşa); Numan Paşa'nın kızı Ayşe Sultan ile Maraş Valisi Silâhdâr İbrahim Paşa'nın düğün törenleri de yapılmıştı (Eylül 1720).[638] Sultan II.Mustafa Han'ın kızı Emine Sultan'ın Sadrazam Çorlulu Ali Paşa ile; Ayşe Sultan'ın Vezir Köprülüzade Numan Paşa ile olan nikahı aynı gün yapılmıştı.[639] I.Abdülhamid'in tahtta olduğu zamanda, III.Mustafa'nın kızı Beyhan Sultan Vezir Silâhdâr Mustafa Paşa ile; diğer kızı Hatice Sultan Vezir Esseyyid Ahmed Paşa ile aynı zamanda evlenmişti.[640]

---

[634]BOA, A.d 351, vr.41b-42a. O gün sadrazam, vezirler, şeyhülislâm, kaptan-ı derya ve ricâl teşrif edip; sohbet, hanendeler ve sazendeler ile keyifli vakit geçirmişlerdi. Darüssaade ağası saraya geldikten sonra, vezir hareme girmişti. Ertesi sabah damat paşa, Bâb-ı âliye gelmiş, damada padişah tarafından bir semmur kürk verilmiş, daha sonra sarayına geri dönmüştü. Ahmed Vâsıf Efendi (1994), **a.g.k.**, s.138-139.
[635]Ahmed Vâsıf Efendi (1994), **a.g.k.**, s.370-37; BOA, A.d 351.
[636]Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.169.
[637]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.487.
[638]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.13.
[639]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.792-793.
[640]Ahmed Vâsıf Efendi (1994), **a.g.k.**, s.138-139.

2.3.2.4. Saçı geleneği

Gerek velâdetlerde gerekse sûr-ı hitanlarda, Orta Asya'dan gelen bir Türk geleneği olarak uygulanan saçı, hanım sultan düğünlerinin gelin alayları sırasında yerine getirilmekteydi. IV.Mehmed'in kızı Hatice Sultan'ın Vezir-i sâni Musahib Mustafa Paşa ile olan düğününün gelin alayı sırasında, beş teberdara ikişer kese akçe verilmiş ve teberdarlar bu akçeleri alay sırasında sağa sola saçmışlardır. Ayrıca gümüş araba ile geçen Hatice Sultan'ın arkasında bulunan haseki sultanın ikinci ağası ve başkapı oğlanı da etrafta alayı seyredenlerin üzerine akçeler saçmıştı.[641]

2.3.2.5. Düzenlenen gösteriler

Sûr-ı arûsların nahıl ve çeyiz alayı gibi en göz alıcı yanı da cambaz, fişek gibi çeşitli gösterilerin yapılmasıydı.

Pargalı İbrahim'in düğününde (1524), At Meydanı'nda, davullar, nefirler çalınmış; her sınıftan hüner erbâbı gösteri için toplanmıştı. Silâhşorler, cündiler meydana çıkıp maharetlerini sergilemişlerdi. Güreş, raks, koşu, ok yarışı, kemankeşlerin şişe ve yumurta gibi hedefleri vurmaya yönelik oyunları, yeniçerilerin kılıç gösterileri, matrak müsabakaları, yağlı direğe çıkabilme yarışları, soytarı gösterileri yapılmıştı.[642] Ayrıca hitanlarda olduğu gibi burada da âdet üzere meydanın ortasına bir sırık dikilmiş, üzerine bir hil'at konulup 'her kim ki çıkıp alır ise onun olsun diye' duyurulduktan sonra herkes buna heves edip çıkmaya çalışmış, ancak bir miktar çıkanlardan bazıları geri sıyrılıp aşağıya inmişti. En sonunda gayretli bir şahıs ulaşıp onu almıştı.[643] Eğlence için kağıttan aslan, kaplan gibi değişik tasvirler yapıp göstermişler; maskaralar ağaçtan atlara binip kılıçlar, gönderler oynamışlardı. Zorbazlar büyük ve ağır ağaçlar kaldırıp insanları hayretler içinde bırakmışlardı. Hatta bir zorbaz arkası üzerine yatıp diğer zorbazlar göğsüne örs koyup ateş yakmışlar, demirler kızdırıp sadrına değdirmişler, güçlü çekiçlerle vurmuşlardı.[644] At koşuları, düğünlerin son gününde âdet olarak yapılırdı. Her zaman olduğu gibi yüğrük atlar besleyen cambazlara ödül olarak hil'atler konulmuştu. Devlet erkânı at koşularını izlemiş, önce gelene ödülü verilmişti. Koşu bitince Müderris köyü civarına kavak ağacı dikilip, üzerine kabaklar koyulup, bunları vuranlara hil'atler ihsan edilmişti.[645]

---

[641]Mehmet Arslan (2011a), **a.g.k.**, s.464, 526-527.
[642]Funda Demirtaş (2009), **a.g.k.**, s.158.
[643]Funda Demirtaş (2009), **a.g.k.**, s.159.
[644]Funda Demirtaş (2009), **a.g.k.**, s.160.
[645]Funda Demirtaş (2009), **a.g.k.**, s.161.

1675 Hatice Sultan'ın düğününde en çok cambaz gösterilerinden bahsedilir. Çeyiz damat sarayına nakledildiği günün ikindi sonrası, cambaz gösterisi yapılmıştı.[646] İki cambaz birbiri ardınca, Sultan Selim Cami minaresinden damat paşa sarayına kadar kurdukları ip üzerinde acayip sanatlar göstermişlerdi.[647] Bir gün ikindiden önce, padişah ve şehzadesi Orta Köşk'ü teşrif ettiğinde, cambazlar, Sultan Selim minaresinden zırh ve zırhkülah ile oklar atarak ve uçarak Musahib Paşa'nın sarayına gelmişti.[648] 2 Temmuz'da yine cambaz, Sultan Selim Cami'nin minaresinden ip üzerinden arkasında bir çocuk bağlı olduğu halde kendini saldığında, resen kırılıp zımmilerden birinin üzerine düşmüştü.[649] 7 Temmuz'da yine eğlence meydanında, Sultan Selim Cami minaresinin orta şerefesine bağlanan ip üzerinden iki cambaz minareye çıkıp birbiri ardından aşağı inmekle gösterilerini gerçekleştirmişlerdi.[650]

III.Ahmed'in kızı Fatma Sultan'ın Silâhdâr Ali Paşa ile olan düğünü oldukça renkli geçmişti. Bu düğünde her gece akşamdan sonra denizde sallar üzerinde fişek şenlikleri yapılmış, Tersane Bahçesi önlerinden Kağıthane Boğazı'na kadar seyirci kayıkları denizi kaplamıştı.[651] Özellikle padişah bu kutlamalarda her gün köşk, yalı ve bahçelere giderek kale gösterileri, cambaz ve fişek şenliklerini izlemişti. Sultanın çeyizi damat paşa sarayına götürüldüğü günün akşamı, İbrahim Hanzade Yalısı önünde ve Sadrazam Sabık Mehmed Paşa Yalısı önünde tabılhaneler çalınıp denizde sallar üzerinde kale cenkleri yapılmıştı. Havayi fişekler, bahri fişekler ve toplar atılarak ateş şenlikleri izlenmiş, yatsı namazı kılındıktan sonra padişah hareme geçmiş, çengi gösterileri gece yarısına kadar devam etmişti.[652] Yedinci gün padişah, Veli Efendi Bahçesi'ni teşrif edip bahçenin altındaki cambaz gösterilerini izlemiş, oradan Valide Yalısı'na geçerken deniz üzerinde kalelerden atılan top şenliklerini seyretmişti. Akşam, İbrahim Hanzade Yalısı önünde ve Mehmed Paşa Yalısı önünde tabılhaneler çalıp, kale cenkleri, fişek gösterileri ile saray içinde çengiler, lubedbazlar gösteriler düzenlemişti.[653] Sekizinci gün, padişah yaya olarak Kağıthane'yi teşrif etmiş, pehlivanların güreşlerini ve enderûna mensup olanların tüfek atma gösterilerini seyretmiş, ikindiden sonra Valide Yalısı'na giderken denizlerde

[646]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.241.
[647]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.395; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.190.
[648]Hezârfen Hüseyin Efendi (1998), **a.g.k.**, s.242.
[649]Ancak zarar gören olmamıştı. Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.395; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.190.
[650]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.396; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.190.
[651]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.811-812.
[652]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.327, 352.
[653]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.352,

kalelerden top atma şeklindeki gösterileri izlemişti. Akşam olduğunda İbrahim Hanzade Yalısı ve Mehmed Paşa Yalısı önünde tabılhaneler çalınmış, saray içinde çengi gösterileri yapılmıştı.[654] Dokuzuncu gün, Kağıthane'de sadrazam yemek vermiş, topçuların nişana toplar ve humbaralar atmaları, yeniçeri, cebeci ve topçu ocaklarının tüfek atmaları, tabılhane eşliğinde pehlivanların güreşi, sadrazam iç ağalarının tüfek atışları izlenmiş ve ikindi vakti yemek yenmişti.[655] Onuncu günden sonra on beş gün daha damat paşa devlet ricâline ziyafetler vermişti.[656]

Kına geceleri ise daha çok zifaf öncesi yapılır ve Enderûn-ı hümâyûnda çeşitli eğlencelerle geçerdi. Esma Sultan'ın (H.4 Cemaziyyelevvel 1201-M.22 Şubat 1787) kına gecesi âdet üzere sadrazamın haremleriyle ve saray haremleri ile Enderûn-ı hümâyûnda olmuştu. Saçı geleneği tatbik edilmiş ve cariyelerin, çengilerin, lubedbazların gösterileri izlenmişti.[657]

2.4. Bayramlar

Geçmişten günümüze her toplumun kendi inanç ve âdetlerine göre kutladığı bayramları vardır. Düğünler, velâdetler gibi kutlamalar daha çok kişiye özel olurken, bayramlar toplumun her bir ferdinin katıldığı ortak bir değerdir. Yani bayramlar herkesindir.

Böyle anlar biraraya gelme vesilesi olarak karşılıklı sevgi ve saygının perçinleştiği, millet şuurunun kuvvetlendiği önemli anlardır.

Türk-İslâm dünyasını birbirine kenetleyen, dinî kökenli iki kutlama olan Ramazan ve Kurban bayramları İslâmiyet'in kabulüyle benimsenmiştir. Bu bayramlar din kökenli oluşlarıyla büyük önem arzettiğinden, Osmanlı teşrifatının en kapsamlı törenleri olarak değerlendirebiliriz. Gerek bayram öncesi yapılan hazırlıklarla gerekse tebrikleşmeler ve kutlamalarla ülkenin her yerinde herkes tarafından uygulanırdı.

Nitekim 16.yy.'ın son çeyreğinde Osmanlı Ramazan bayramlarını görme imkanını bulan Stephan Gerlach, günlüğünde, bayramların Türklerin en neşeli kutlama günü olduğunu belirtir.[658] Jean Thévenot da Stephan Gerlach gibi Ramazan bayramını

[654]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.327, 352-353.
[655]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.328, 353.
[656]Mehmet Arslan (2011b), **a.g.k.**, s.328, 353.
[657]BOA, A.d 351, vr.47a.
[658]Stephan Gerlach 1574 tarihinde İstanbul'a elçi olarak gönderilen David Ungad ile beraber, sefaret heyetinde protestan vaiz olarak gelmiştir. Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.**, s.118.

Türklerin en büyük bayramı olarak nitelendirir. Kurban bayramından ise Küçük Bayram olarak bahsederler.[659]

2.4.1. Ramazan bayramları

Eğlenceler, bayram öncesi arife gününden başlardı. IV.Mehmed, arife günü Sinan Paşa köşküne çıkıp mutad üzere hüner sahiplerinin, köçeklerin oyunlarını seyretmiş, yırtıcı ve vahşi hayvanları izlemiştir. Bilhassa İbşir Paşa tarafından gelen arslan en dikkat çekici olmuştur.[660]

2.4.1.1. Tebrikleşme merasimi için davetlilere haber gönderilmesi

Eğlenceler, arife gününden itibaren başladığı gibi, bayramlarda padişahla tebrikleşme merasimi için de bir gün önceden, yani arife gününden davetlilere haber gönderilirdi. Davetiyelerin hazırlanıp çavuşbaşı tarafından gönderilmesi âdetinin ne zamandan itibaren yapıldığını tam olarak kestirmek zor olsa da özellikle 18.yy.'da bu usule uyulduğunu söyleyebiliriz.

Bazı durumlarda davetiyelerde davet edilene göre saat belirtildiği olurdu. Davetiyeler, gönderilen kişinin mevkisine göre özel bir kişi tarafından teslim edilirdi. Örneğin; kubbealtı vezirlerine davetiyeler kethüda bey tarafından gönderilirken; Rumeli ve Anadolu kazaskerleri, eyalet kadıları ve müderrislere tahvil kaleminden davetiye yazılır ve çavuşbaşı ağa tarafından divan çavuşları ile gönderilirdi. Kazaskerler ve eyalet kadılarına saat belirtilmezdi. İstanbul kadısına, ocak halkı ile yeniçeri ağasına, ocak halkı ile cebecibaşı ağaya, ocak halkı ile topçubaşı ağaya, ocak halkı ile toparabacıbaşı ağaya, süratçiler nazırına, mirâlem ağaya, diğer kapı ağalarına haber vermesi için başkapıcıbaşı ağaya, çakırcıbaşı ağaya, şahinci ağaya, divan hocaları, eminler, nazırlar ve ağalarla birlikte defterdar efendiye, ikinci ve üçüncü defterdar efendilere, tevkii efendiye, defter emini efendiye, birinci ruznamçeci efendiye, birinci muhasebeci efendiye, ocak halkı ile birinci mirâhûr ağaya, ikinci mirâhûr ağaya, kapıcılar kethüdası ağaya davetiyeler çavuşbaşı tarafından gönderilirdi.[661]

Davetiyeler her bayram öncesi âdet olarak yazılmakla birlikte, bazı hususî durumlarda sözlü beyanda da bulunulurdu. 20 Aralık 1739'da kuşluk vakti, Ramazan

[659]Jean Thévenot (2009). *Thévenot seyahatnamesi*. Çev.Ali Berktay. 1.Basım. İstanbul: Kitapyayınevi, s.90.
[660]Naîmâ Mustafa Efendi (1969a). *Naîmâ târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 5.Cilt. İstanbul:Zuhuri Danışman Yayınevi, s.2440, 2443.
[661]Esad Efendi (1979). *Osmanlılarda töre ve törenler (teşrifât-ı kadime)*. Sadeleştiren: Yavuz Ercan. Tercüman 1001Temel Eser. İstanbul: Kervan Kitapçılık, s.69-70.

ayının ilk günü bir gün önce olduğu tespit edilince, kaptan paşaya ve topçubaşı ağaya toplar atılması için, bostancılar kethüdasına da tellâllar bağırtması için buyrultu gönderilmişti. Ulemaya, ocaklılara ve diğer bayramlaşacak olanlara davetiye yazmaya zaman olmadığından bunlar çavuşlar gönderilip sözlü olarak çağırılmıştı. Vezirlere ise kethüda bey tarafından davetiye yazılmıştı.[662]

2.4.1.2. Bayram günlerinin halka duyurulması

Davetiyelerin dışında, saltanat merasimi olarak ramazanın son günü ikindi vaktinden bayramın üçüncü gününe kadar, her gün beşer nevbet top atılması için kaptan paşaya, asâkir-i hassa müşirine, serasker kaimmakam paşaya vb. gibi vazifelilere ferman yazılırdı.[663] Sarayburnu, Tophane, Tersane, Kızkulesi ile Yedikule'den ve çektirilerden top atışları yapılırdı. Padişah ve sadrazam saraylarında mehterhane çalınır, minareler kandillerle süslenirdi. Yeniçeri ve sair ocaklı kışlaları da şehrâyin resmi üzere çeşitli süsler ve kandiller ile tezyin edilirdi.

1789 (M.13 Haziran 1789) yılında, Ramazan Bayramı'nın ilk gününün tespit edilip duyurulması, toplar atılması için bostancıbaşı ve kaptan paşa vekili olan tersane eminine buyrultu gönderilmişti. Padişahın ve sadrazamın saraylarında mehterler çalınmış, selâtin camilerinin minareleri kandillerle süslenmiş, böylece bayram günü herkese duyurulmuştu.[664]

2.4.1.3. Protokol kuralları

2.4.1.3.1. Padişahla bayramlaşma merasimi

Bayramlaşma merasimi belirli bir usule göre yapılırdı. Böylelikle bayramlarda Osmanlı idaresinin bir özelliği olan hiyerarşik yapı ve protokol kuralları uygulanarak, her kesime bulunduğu konumu hatırlatma vesilesi olurdu.

Elimizdeki verilere göre, bu usul ilk defa 15.yy.'da Fatih Kanunnamesi ile yazılı hale getirilmiş ve bundan sonra da belirlenen protokol kurallarına sıkı bir şekilde uyulması, bu kanunnameyle vurgulanmıştı.

Fatih Kanunnamesi ile bayramlarda divan yerine taht kurup çıkmak, padişah emri haline gelmişti. El öpme merasiminden sonra vezirler, kazaskerler ve defterdarlar padişahın yanı başında dururlardı. Hocaya, şeyhülislâma, vezirlere, kazaskerlere,

[662]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.70-71.
[663]BOA, Cevdet Askeriye [C.AS.] 50-2314.
[664]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.71.

başdefterdara ve nişancıya ayağa kalkmak kanun haline gelmişti. Çavuşlar ve alay beyi, ulufe ile olan müteferrika, çaşnigir el öperdi ancak zaim ve tımar erbabının el öpmesine gerek yoktu. Yüz elli bin akçe ile olan zaim müteferrikası, altmış akçeden yukarı alan kadılar, yirmi akçe müderrisler, ehl-i mansıb olan muhasebeci, yeniçeri kâtibi, sipahiler kâtibi, ruznameciye el öpmek kanun olmuştu.[665]

Albert Bobovius'un anlatımına göre, 16.yy. Osmanlı Ramazan bayramları, Ramazan ayının bitminde akşam vakti gökyüzünde yeni ay belirdiğinde, Sarayburnu'nda denize bakan burçlardan üç kez top atılarak duyurulurdu. Gece kapı ağasının bulunduğu ön kapıyı süslemek için asılı duran halılar ortaya serilir ve gün doğmadan önce devlet ricâli orada toplanırdı. Gün doğar doğmaz padişah, has odadan çıkıp oraya gelir, tahtına otururdu. Sol yanında ayakta duran kapı ağası önce Kırım Hanı'nın oğullarına işaret eder, padişah bunlara doğru üç adım ilerler ve onlar da yere kadar eğilerek padişahın elini öperdi. Padişah parmaklarıyla onlara dokunur ve onlar da tekrar yerlerine dönerdi.[666] Padişah yeniden tahtına oturunca karşısında duran kapı ağası; sağ tarafta vezirler, beylerbeyleri ve yeniçeri ağası ile birlikte durmakta olan veziriâzama işaret eder, bunun üzerine veziriâzam padişaha yaklaşıp bir dizini ve bir elini yere koyar, sonra dizinin üstüne koyduğu hükümdarın elini öperdi. El öpmeden sonra kapı ağası geri çekilir ve veziriâzam onun yerine geçerdi. Veziriâzam sol tarafta kazasker, nakibü'l-eşraf, molla ve şeyhlerle birlikte duran şeyhülislâma işaret eder, şeyhülislâm, padişaha yaklaşınca kuşağının üzerinde ellerini kavuşturarak yarı beline kadar eğilir, padişah da tahtından kalkarak ona doğru bir adım ilerler, şeyhülislâm onun sol omzunu öper ve bayramını kutlardı. Bu süreçte veziriâzam padişahın solunda durmaya devam eder ve kutlama sırası kimde ise ona işaret ederdi. Padişaha da kendisini kutlayan kişinin şahsı hakkında açıklamalarda bulunurdu. Çünkü kutlama töreninde bazı kişiler padişahın elini, bazıları kolunun yenini, bazıları da eteğini öperdi. En son kutlamaya gelen kişi yeniçeri ağası olurdu. Kutlama töreni bitince padişaha bir at getirirler ve padişah üst düzey devlet memurları ile Ayasofya'ya gidip bayram namazını kılardı. Namazdan sonra aynı kişilerle tahtının bulunduğu yere yani Bâbüssaade'ye geri gelir, atından iner ve has odaya giderdi. Arz ağaları, bıçaklılar, has odalılar, hadım ağalar, iç oğlanları bayramlaşmaya gelirler;

[665]Abdülkadir Özcan (1982). Fatih kanunnamesi. *Tarih Dergisi*. Sayı:.33.C.0, s.44.
[666]Kırım Hanı'nın oğulları rehin olarak tutulurlar, ancak özel muamele görürler. Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius (2013). *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda yaşam*. Çev: Türkis Noyan.1.Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi, s.41.

padişahın elini ya da eteğini öperlerdi.[667] En son diğer odalarda kalan iç oğlanları gelip padişahın giysisinin yere doğru sarkıttığı kolunun yenini öperdi.[668] İç oğlanlarının bayramlaştığı esnada, üst düzey devlet ricâlini ağırlamak için sarayın mutfağında hazırlanmış olan çeşitli yemekler ve şerbetler konuklara ikram edilirdi. Padişah; veziriazam, şeyhülislâm, nakibü'l-eşraf gibi sayısı on altıyı bulan en önemli kişilere birer semmur kürk armağan ederdi. Gelenler kendi yerlerine döndükten sonra, padişahın annesi, hanım sultanlarla birlikte bayramlaşmaya gelirdi.[669]

1576 yılının Ramazan Bayramı'nı anlatan Stephan Gerlach daha çok bayramın birinci ve ikinci günü çavuşbaşı, bütün çavuşlar ve saraydaki önemli görevlilerin divan toplantılarının yapıldığı yerdeki sohbetleri hakkında bilgi vermiştir. Âdet olarak, tahta kaç padişah geçtiyse, o sayıda güzel, tımar edilmiş at meydanlığa çıkarılırdı ki o yıl meydanlığa on iki at getirilmişti. Toplantıda çavuşlardan biri konuşma yapmış, Hz.Muhammed'den (s.a.v), ilk dört halifeden söz edip ve 'yattıkları yer nurla dolsun' diyerek dua etmişti. Daha sonra da Türk hükümdarlarını sırayla anmışlar ve şimdiki padişaha esenlikler dilemişlerdi. Konuşma yapılırken diğerleri saygıyla başlarını öne eğerek dinlemişlerdi. Bunu müteakip davullar ve çeşitli çalgılarla padişaha bir dinleti sunulmuş, orada bulunanlar hep birlikte Ayasofya Cami'ne giden padişaha eşlik etmişti. Duadan sonra tekrar saraya dönülmüş, üçüncü kapıya gelindiğinde çaşnigirler padişahı karşılamış ve padişah yerine oturmuştu. Önce şeyhülislâm gelip padişahın elini öpmüş sonra padişahın hocası, kazaskerler, baş kadı, Eyüp ve Üsküdar kadısı, ulema bir düzen hâlinde padişahın elini öpmüşlerdi. Bunlardan sonra altı vezir, Rumeli beylerbeyi, kaptan-ı derya, yeniçeri ağası, sipahi ağası, kapıcıbaşı, çavuşbaşı, çaşnigirler, en yaşlı çavuşlar, sancak beyleri ve mazul görevliler padişahın önünde eğilip eteğini öpmüşler, daha sonra sarayda sofralar kurulup ve yemekler yenmişti.[670]

Görüldüğü gibi, sarayda bayramlaşma merasimi âdet üzere belirli bir usule göre yapılırdı. Bu usul ile ilgili 18.yy.'a ait eserlerden daha detaylı bilgiler edinebilmekteyiz, ancak bu uygulamanın 18.yy. öncesine ait âdet ve geleneklerin devamı olduğunu söyleyebiliriz.

Esad Efendi'nin anlatımına göre, bayram gecesi bayramlaşacak olanlar saraya gelirdi. Ocaklılar, hocalar ve eminler yerlerine; müderrisler ve ulema eski divanhaneye;

[667]Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius (2013), **a.g.k.**, s.42.
[668]Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius (2013), **a.g.k.**, s.42-43.
[669]Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius (2013), **a.g.k.**, s.43.
[670]Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.**, s.477.

kazaskerler kubbealtına geçerdi. Vezirler geldiğinde mehterhane çalmaya başlar, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası orta kapıdan gümüş asalarıyla onları karşılayıp kubbealtına getirirdi. Sonra mehterhane eşliğinde şeyhülislâm gelir, aynı şekilde çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası tarafından orta kapıda karşılanarak eski divanhaneyi teşrif ederdi. Şeyhülislâm yerine oturduğunda iki ağa etek öperek geri dönerdi. Anadolu ve Rumeli kazaskerlerine kadar teşrifatçı efendi gül suyu, mutfak emini buhur verirdi. Bundan sonra ikramları, orta kapıyı korumakla vazifeli görevlilerin başı, diğerlerine dağıtırdı. Teşrifatçı, şeyhülislâmdan izinle eyalet kadıları ve ulemanın ileri gelenlerinin kayıtlı olduğu defteri yoklayıp var olanları işaretlerdi. Rüûs kesedarı defteri temize çeker ve reisülküttap aracılığıyla defter daha sonra gelen sadrazama verilirdi. Şeyhülislâm saraya geldiğinde, haberci çavuş sadrazama giderek (Bâb-ı Âli'ye gidip) şeyhülislâmın padişah sarayına vardığını söylerdi. Bunun üzerine sadrazam hazırlanarak padişah sarayına gelirdi. Sadrazam saraya girerken, mehter çalmaya başlar, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası sadrazamı karşılardı. Sadrazam kubbealtına girerken, her iki tarafa iltifat ederdi. Buhur sunumundan sonra, sadrazam reisülküttap aracılığıyla şeyhülislâmın hatrını sorar, şeyhülislâm selâma karşılık verdikten sonra, sadrazam divit odasına geçerek istediği kimseleri çağırarak sabaha kadar sohbet ederdi. Sabah yaklaştığında kubbealtında namaz kılınırdı. Ayasofya hatibi ve müezzin imamlık yapardı. Etek öptüklerinde de armağanlarını alırlardı. Sadrazam namaz sonrası makamına geçer, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası sadrazamın karşısında durur; önce vezirler, daha sonra kazaskerler etek öperdi. Vezirlerin ve kazaskerlerin etek öptükleri sırada sadrazam ayağa kalkardı. Daha sonra mirâlem ve kapıcıbaşı ağalar etek öptüklerinde, bunlar için de ayağa kalkılırdı. Mirâhûr ağalar etek öpüp gittiklerinde, ağalar dışında ocaklıları için ayağa kalkılmazdı. Sırayla şikar ağalar, çaşnigirler ve müteferrikalara da ayağa kalkılmazdı. Defterdar, reisülküttap, hocalar ve eminlerden Anadolu muhasebecisine kadar sadrazam ayağa kalkardı. Bunlardan sonra, ocağıyla yeniçeri ağası gelirdi. Sadrazam, ocak imamına sıra gelinceye kadar ağaya kalkar, diğerlerinde otururdu. Sipah, silâhdâr ve dört bölük ağaları ocaklılarıyla etek öperler. Yalnızca ocakların ağalarına, kâtip ve kethüdalarına ayağa kalkılır. Ardından ocak subaylarıyla cebecibaşı ağa, topçubaşı ağa ve toparabacı ağa gelip etek öperdi. Sadrazam yine bunların kâtip ve kethüdaları için ayağa kalkardı. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar da ocaklarıyla gelir etek öperdi. Gelenek olarak sadece ağalara ayağa kalkılırdı. Etek öpme merasiminden sonra, çavuşbaşı ağa ve kapıcılar kethüdası ağa sadrazamın karşısında ayakta dururlardı. En son teşrifati ağa etek öper ve

sadrazamla bayramlaşma merasimi biterdi. Daha sonra darüssaade gelip padişahın tahtının etrafını düzenlerdi.[671] Sadrazamla bayramlaşma merasiminde yeniçeri ocağı ve hocalar dışında kalanlar eski divanhaneye giderek şeyhülislâmın eteğini öperlerdi. Şeyhülislâm da sadrazamın yaptığı gibi aynı kişilere ayağa kalkardı.[672]

349 no'lu sadaret defterinde, padişahla tebrikleşme merasiminin hemen öncesine ait detaylı verilere ulaşmaktayız. (H.2 Şevval 1165-M.13 Ağustos 1752)'de Ramazan Bayramı'nda, saraya önce şeyhülislâm ve sonra sadrazam gelmişti. Şeyhülislâm teşrif ettiğinde, kapıcılar kethüdası ağa ve çavuşbaşı ağa sim asalarıyla orta kapıda önüne düşüp eski divanhane kapısına gelinceye kadar asalarını yere vurarak şeyhülislâmı getirip selâmlamışlar; teşrifati gülsuyu, matbah-ı âmire emini buhur sunmuştu. Kazaskerler gülsuyu ve buhuru matbah hademesine teslim edip bir miktar soffada durduktan sonra kendilerine mahsus odaya geçmişlerdi. Teşrifati, ulemanın yoklamasını alıp yoklamayı sunduğu sırada sadrazam gelmişti. Yine kapıcılar kethüdası ağa ile çavuşbaşı ağa orta kapıdan sim asalar ile divan günlerindeki gibi sadrazamın önünden yürümüşlerdi. Bayramlarda âdet olmadığından kazaskerler, defterdarlar ve nişancı kubbealtından çıkmayıp oturdukları yerden aşağı inip selâma hazır şekilde kubbe kapısı önünde durmuşlar, ancak reisülküttap ve defter emini selâmlamıştı. Sadrazam, kubbealtına girerken kubbede olanları selâmlayıp kapıcılar kethüdası ve çavuşbaşı ağa dışarı çıktıkları esnada orada bulunan herkese "sabahınız hayır ola" demiş, diğerleri temenna edip makamlarına geçmişlerdi. Bu esnada, teşrifati gül suyu ve matbah emini ağa buhur getirip, başta sadrazama daha sonra kubbede olanlara sunmuştu. İkramdan sonra, sadrazam divit odasına geçmişti. Sabah namazı vakti gelince seccadeler döşenmiş, sadrazam kubbealtına destar ve pabuç ile gelmiş, divanhanede sabah namazı kılınmıştı. Namaz sonunda imamlık yapan Ayasofya hatibi ve baş müezzin etek öpmüşler ve surreleri almışlardı. Daha sonra sadrazam, kallavi ve çizme giyip oturmuş; teşrifati sadrazamın etek öpme merasimi için herkesin hazır olduğunu bildirince muayede başlamış ve âdet üzere herkes etek öpmüştü. Tekrar kubbealtına dönüp oturmuşlar; vakit geldiğinde, kapıcılar kethüdası ile çavuşbaşı ağa asalarını yere vurarak kubbealtı kapısına vardıklarında kazaskerler, defterdarlar ve hocaların hepsi Bâbüssaâde'ye doğru geçmişler ve protokol kuralları gereğince padişahla bayramlaşma merasimi yapılmıştı. Şeyhülislâm hastalık sebebiyle kapıcıbaşılar sofasına getirilmiş, padişahın huzuruna çıkarken

[671]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.56-57.
[672]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.58.

kapıcıbaşı ağalarından birisi koluna girmişti. Bayramlaşmadan sonra camiye gidilmiş, daha sonra sarayda ve sadrazam sarayında alışılageldiği üzere icra edilen merasim aynı şekilde uygulanmıştı.[673]

Bu süreçte bayramın ilk gecesi, padişah Hırka-i Şerif'e teşrif eder, burada sabah namazını kılar, âdet üzere darüssaade ağası, silâhdâr ağa, hane-i hassa ağaları, musahib ağalar ile bayramlaşırdı. Fecrde arz odasına geçerdi. Bayramlaşacak olanlar ya divanhanede namazı kılarlardı ya da Ayasofya Cami'nde namazı eda edip saraya gelirlerdi. Hazine kethüdası hazine ağalarıyla hazine-i hümâyûndan tahtı çıkararak Bâbüssaade altına koyardı. Padişah vezirler, ulema, divan ayanları ile Bâbüssaade'de bayramlaşırdı. Bayramlaşma merasiminden sonra padişah arz odasında alay düzeni alınıncaya kadar bir miktar kalır, daha sonra alayla Sultan Ahmet Cami'ne[674] giderek cemaatle bayram namazını eda ederdi.

Padişah tahtına oturmadan önce, akraba ve yakınları hil'atler giyerek tahtın sol tarafında beklerdi. Bunların arkasında, kapının bulunduğu kısımda, zülüflü baltacılar dururdu. Tahtın karşısında sol tarafa doğru mirâlem, teşrifati, kapıcıbaşı, şikâr ağaları ve müteferrikalar rütbelerine göre dizilirlerdi. Sekbanbaşı, mirâlem ağanın hizasında ve sağ yanında durur; yeniçeri ağası, vezir rütbesinde değil ise sekbanbaşının önünde; vezir rütbesinde ise onların sırasında bulunurdu. Sekbanbaşının arkasında sipah ve silâhdâr ocakları, dört bölük halkı dururdu. Padişahın karşısında sağ tarafa doğru çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar gümüş asalarıyla beklerlerdi.[675]

Bâbüssaade ağası tahtın etrafındakilerin hazır olduğunu görünce padişaha haber verir, mehterhane eşliğinde padişah tahta oturunca alkış yapılırdı. İlk önce nakibü'l-eşraf etek öperdi. Padişah etek öpme sırasında ayağa kalkar ve alkışlanırdı. Nakibü'l-eşraf dua edip gidince, eğer nakibü'l-eşraf Rumeli veya Anadolu kazaskeri ise tekrar kubbealtına gelir, vezirlerden sonra bir kez de Anadolu veya Rumeli kazaskeri olarak etek öper ve vezirlerin yanında durur, yine ayağa kalkıp alkış yapılırdı.[676]

Padişahın çocukları ve yakınları ikişer kapıcıbaşı ile gelir, padişahın elbisesinin yen'ini öperlerdi. Daha sonra mirâlem ve kapıcıbaşı ağalar, sonra sırasıyla mirâhûr ağalar ve ocaklıları, şikâr ağaları, çaşnigirbaşı ağa, müteferrikalar yen öperlerdi. Müteferrikalar

[673]BOA, A.d 349, s.18.
[674]Cemaatle bayram namazı için önceleri Ayasofya ve Sultan Selim Cami de tercih edilmekteydi. Ancak 18.yy.'dan itibaren bayram namazları için daha çok Sultan Ahmet Cami'ne gidilmiştir.
[675]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.58.
[676]Nakibü'l-eşraf hasta veya yaşlıysa bayramlaşmadan sonra kubbealtına gitmeyip tahtın arkasında dururdu. Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.58-59.

yen öperken, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası sadrazamın gelmesi için kubbealtına haber vermeye giderlerdi. İki kapıcıbaşı ağa yerlerinden ayrılırken, diğer iki ağa kubbealtına gelip kapısında gümüş asalarını yere vurur, bunun üzerine sadrazam hazırlanırdı. Çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası gümüş asalarını yere vurarak sadrazamın önünde yürürken, sadrazam üst kürkünün sağ yenini elinde tutarak tahta doğru yürürdü. Sadrazam tahta yaklaştığında ağalar geri döner, sadrazam sağ tarafta kaldırım kenarında bulunan taş tekneyi geçince çimenliğe sapar ve oradan padişaha doğru iki adım gider, diz çöküp yer öptüğünde alkışlanırdı. Çimenliğin üzerinden tahta doğru birkaç adım daha gidip yer öper ve tekrar alkışlanırdı. Tahta yaklaştığında padişah ayağa kalkar, sadrazam diz çöküp padişahın önce sağ ayağını sonra sol ayağını öper ve tahtın sağ tarafına geçerek ayakta dururdu.[677]

Benzer şekilde vezirler taş tekneyi geçince yer öperler ve alkış yapılır, sonra etek öptüklerinde padişah ayağa kalkar ve yeniden alkış yapılır, daha sonra sadrazamın yanına geçerlerdi. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri etek öptüklerinde padişah onlara da ayağa kalkar ve alkış yapılırdı. Etek öpmeden sonra kazaskerler de gidip vezirlerin yanında dururlardı. Defterdar, reisülküttap, hocalar, kapıcıbaşılarla yeniçeri ocağı tarafında olan aralıktan gelip etek öperlerdi.[678]

Hocalar bayramlaşmaya başladıkları zaman, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası eski divanhanede duran şeyhülislâma haber vermeye giderdi. İki kapıcıbaşı gelinceye kadar diğer iki ağa gümüş asalarıyla padişahın karşısında durur, şeyhülislâm örfi kavuk ve beyaz kürk giymiş olarak iki ağanın arkasından gelirdi. Eğilerek padişaha saygı gösterir ve padişah da ayağa kalkardı. Şeyhülislâm etek öptükten sonra geri çekilir ve duaya başlar, duadan sonra yeniden saygıyla eğilir, daha sonra kapıcıbaşıların önünde giderdi.[679]

Ulemanın etek öpme sırası gelince, bayramlaşma merasiminden önce yazılan ve reisülküttabın eliyle verilen defteri, sadrazam padişaha takdim ederdi. İstanbul kadısına sadece padişah ayağa kalkar, padişahın her ayağa kalkışında, sadrazam koltuğuna girerek ona yardımcı olurdu. Üsküdar kadısına kadar ulema, defterde yazılı olduğu şekilde takdim edilirken sıra müderrislere gelince, sadrazam bunların hepsini 'müderrisler duacınızdır' diyerek takdim eder ve defteri kapatırdı.[680]

[677]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.59.
[678]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.60.
[679]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.60.
[680]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.60.

Ulemadan sonra sipah, silâhdâr, dört bölük ağaları ve yeniçeri ağası ocaklılarıyla etek öperdi. Yeniçeri ağası vezir rütbesinde ise, vezirlerin bulunduğu sıradan ayrılıp tahtın arkasından geçip sekbanbaşı ağanın önünde durur, dört bölük halkından sonra bir kez de yeniçeri ağalığı için ocağıyla birlikte etek öperdi. Hassa peykleri ocağı, cebecibaşı ocaklılarıyla, topçubaşı ocaklılarıyla, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası ağalar ocaklılarıyla gelip etek öpüp giderler ve en son teşrifatçı efendi etek öperdi.[681] Teşrifatçı efendinin etek öpmesiyle bayramlaşma merasimi tamamlanmış olur ve bundan sonra bayram alayı merasimi başlardı.

1766 Ramazan Bayramı gecesi (H.1 Şevval 1179) sabaha kadar kösler çalınıp bayram ilân edilmiş, orta kapıdan divanhaneye kadar olan yolların etrafında seksen adet meşale yakılmış, gece yarısından sonra çavuşbaşı ile hünkar kapıcılar kethüdası orta kapıda sim asalar ile durmuştu. Sabah ulema ve bayramlaşacak kişiler Saray-ı hümâyûna gelmişti. Vezirler geldiğinde çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası asalarını vurarak onları kubbealtına götürmüş, şeyhülislâm geldiğinde onu Hazine önüne kadar götürmüşler ve şeyhülislâmın saraya girişi sadrazama haber verilmişti.[682] Sadrazam alay ile orta kapıya geldiğinde, çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası önünden yürüyüp yeniçeri ağasına, vezirlere, kazaskerlere selâm verip kubbealtına gitmişti. Sabah namazı cemaatle kılındıktan sonra sadrazam Divan'da oturmuştu. Önce vezirler gelip bayramını kutlamışlar; sonra mirâlem ve kapıcıbaşılar gelip sadrazam ile sonra vezirler ve ulema ile tertip üzere bayramlaşmışlardı. Sonra sırasıyla mirâhûrlar, çaşnigirler, sarraçlar ve şikâr ağaları yani çakırcı, şahinci ve doğancıbaşı ağalar, tımar sahipleri, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası bayramı tebrik etmişti. Ardından hocalar, çavuşlar, yeniçeri ocağı ricâli, bölük ağaları tebrik etmişlerdi. Sonra arz kapısı dışına, sütunlar başına, büyük taht çıkarılmış; tahtın karşısına çavuşlar durmuştu. Padişah III.Mustafa'nın sağ tarafında kızlar ağası ve sol tarafında kapı ağası dikiliyordu. Başta darüssaade ağası, sonra bâbüssaade ağası etek öpüp (yen öpme) etrafında ayakta durmuşlar, padişahın giydiği uzun yenli kamaniçe kürkün sol yenini kapı ağası el üstünde tutmuştu. Daha sonra nakibü'l-eşraf gelirken padişah iki adım atmış, çavuşlar alkışlamış ve nakibü'l-eşraf elini kaldırıp dua ettikten sonra eteğini öpüp gitmişti. Ondan sonra on beş yirmi kadar Tatar hanzadelere birer hil'at giydirilmiş, her birinin iki tarafından ikişer kapıcıbaşı elinden ve belinden tutup getirmiş, onlar da padişahın eteğini öpmüşerdi. Mirâlem, kapıcıbaşılar, mirâhûrlar, av ağaları, ahır

[681]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.60-61.
[682]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.82.

ocağı ricâli, çaşnigirler, müteferrikalar ve Gedikli tımar sahipleri de etek öpmüşlerdi. Sadrazam gelirken üç kere yer öpmüş ve her birinde çavuşlar alkış tutmuşlardı. Padişah iki adım atıp karşılamış, sadrazam etek öpüp sağ tarafta durmuştu. Darüssaade ağası çekilince sadrazam defter alıp durmuş, vezirler ve kazaskerler gelip etek öpmüşler, her birine alkış yapılmıştı. Vezirler padişahın sağ yanına, kazaskerler de vezirlerin sağ tarafında durmuştu. Defterdar, hocalar, ümena ve sultanın mütevellileri etek öperken bunlar alkışlanmamıştı. Sonra şeyhülislâm gelmiş, padişah üç adım atarak karşıladığında çavuşlar alkışlamış, şeyhülislâm dualar edip etek öpüp gitmişti.[683] Kazaskerlikten emekliler, İstanbul emeklileri ve İstanbul kadısı gelip etek öptüğünde her birine padişah ayağa kalkmış ve her ayağa kalkışta alkış yapılmıştı. Sonra mevâli, müderrisler, Ayasofya hatibi, altıbölük ağaları, yeniçeri ağası ve ocağı zabitleri, solaklar, peykler, çavuşbaşı ve zabitleri ile dört nefer pir çavuş, hünkar kapıcılar kethüdası ve kapıcılar zabitleri ve muhzırbaşıların etek öpmesiyle muayede tamamlanmıştı. Padişah içeri giderken yine alkışlanmış, muayedecilerin divan ehlinden olmayanları evlerine dönmüş, divan ehli olanlar orta kapı dışında padişahın çıkışını beklemişler ve muazzam bir alayla Sultan Ahmet Cami'ne varıp namaz kılmışlardı.[684]

18.yy. sonunda humbaracı ve lağımcı ocak ağaları, kethüda ve kâtipleri bayramlardaki muayedeye katılmaya başlamışlardır. (H.24.09.1209-M.14 Nisan 1795) tarihli hatt-ı hümâyûn suretinde humbaracı ve lağımcı ocak ağaları, kethüda ve kâtiplerinin bayramlarda muayedeye dahil edilmeleri istenmiştir. Buna göre, humbaracı ve lağımcı ocakları ağaları kapıcıbaşılardan olmalarıyla, diğer ocaklı kulları muayedeye kapıya geldikleri gün divan rahtlı esb ve seraser esvap ile önde olacaklar, üst kürkü ile kâtipleri ve mücevveze ve bol yakalı erkân kürkle kethüdaları bulunacaktır. Bâb-ı âli'ye geldiklerinde top arabacı ocağının bayramlaşmalarını takiben merasimlerini icra edeceklerdir. Levent Çiftliği'nde olan bostani tüfekçisi neferatı da yeni bir ocak olup, bu ocağın ağası da kapı muayedesinde çakırcı ve şahinci başılar gibi şikâr ağaları muayedesi akabinde ve kâtibi top arabacıları kâtibi derecesinde olan hocalar ile muayede edecektir. Humbaracı ve lağımcı ocaklarının ağaları top arabacıları ocağının ağaları yerine ve kâtipleri arabacılar kâtibi altına ve bostancı tüfekçisi ocağı ağası küçük mirâhûr ağa altına ve kâtibi humbara kâtibi yerinde duracaktır.[685]

[683]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.83.
[684]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.84.
[685]BOA, C.AS. 1105-488701.

2.4.1.3.2. Bayram alayı

Padişah gitmek için ayağa kalktığında sadrazam sağ koluna, bâbüssaade ağası sol koluna girerdi. Padişah tahtı dolaştıktan sonra, sadrazam, diğer vezirler ve kazaskerlerle selâmlaşmak üzere padişahın kolundan çıkar ve Bâbüssaade'ye yaklaştıkları sırada padişah geriye dönüp kalanlarla selâmlaşırdı. Hepsi saygıyla eğilir ve yere yatarcasına selâm verirlerdi. Bu sırada birkaç kapıcıbaşı, mirâlem, birkaç çavuş, çavuşbaşı, hassa peykleri ve rikâb ağalarından diğerleri dışarı çıkarak orta kapı dışında atlarına binmiş olarak padişahı beklerdi. Sadrazam ve vezirler, orta kapı arasına koyulan seccadeler üzerinde oturarak padişahı beklerlerdi. Kılavuz çavuş, herkesin hazır olduğu haberini iletince bostancı karakulağı bu haberi padişaha söyler, padişah da biniş haberi verince sadrazam kapı dışında ata binmiş olarak beklerdi. Vezirler, sadrazamın alt yanında; onların da alt yanında sırasıyla nişancı, defterdarlar, reisülküttap, defter emini dururdu. Padişah, orta kapıdan göründüğü zaman çavuşlar alkış tutar ve üzengileriyle selâm veririp atlarını sürerek padişah yedekçilerinin önüne geçerlerdi.[686]

Eski bir gelenek olarak kapıcılar kethüdası padişah seccadesini camiye önceden götürürdü. Birinci mirâhûr çavuşbaşı ile ikinci mirâhûr yalnız yürür, padişah bu tertip üzere bayram namazı için Sultan Ahmet Cami'ne (önceleri Ayasofya Cami'ne gidilirdi.) giderdi. Yeniçeri ocağı daha önceden gidip, cami avlusunun orta hizasından merdivenli kapıya kadar dizilip selâma dururdu. Bunların üst tarafında cami yönünde nişancı, defterdarlar, defter emini, reisülküttap ve vezirler atlarına binmiş hâlde dururlardı. Padişahı yeniçeri ağası karşılardı. Sipah ve silâhdâr ağalar daha önceden camiye gidip, caminin At Meydanı tarafında olan kapısının iç kısmında, mücevveze sarık ve boydan boya üstlük giymiş olarak selâma dururlardı. Padişah camiye geldiğinde atının üzengisini tutup silâhdâr ve çuhadar gelinceye kadar yirmi otuz adım yürürler, silâhdâr ve çuhadar ağalar geldiklerinde üzengiyi bırakırlardı. Kapıcıbaşı ağalar, cami avlusunun ortasını geçince atlarından inip padişaha doğru ortada dururlar, padişah yaklaştığında hepsi birden yere kadar eğilip selâm verdikten sonra padişah mahfeli kapısına kadar gidip orada selâma dururlardı. Yeniçeri ağası kapıya geldiğinde, önce padişah mahfeli kapısına iner; padişah, avlu kapısından içeri girdiği sırada kapıcıbaşıları geçip yere kadar eğilerek selâm verir, sonra yeniçeriler padişahın önünde dizilirlerdi. Padişah binek taşına geldiğinde sol

[686]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.61.

koluna girip padişah mahfeline kadar götürürler, sonra sadrazamın arkasından camiye gelirlerdi.[687]

Sadrazam camiye geldiğinde, padişah mahfeli kapısında olan binek taşında inip çizmelerini çıkarıp pabuç giyerdi. Padişah avlu kapısından girdiğinde, sadrazam, avluda olan kapıcıbaşıları geçip diz çökerek yer öper ve divan çavuşları alkışlardı. Sadrazam, padişahın önünde yürüyüp binek taşına geldiğinde, padişahın koltuğuna girip indirir ve sağ koluna girip padişahın çizmeleri çekildiği yerde sadrazam da pabuçlarını çıkarırdı. Daha sonra padişahı seccadesine kadar götürür ve cami içinde bulunan kapıdan kendi seccadesinin olduğu yere gelirdi.[688]

Bayram namazından sonra sadrazam, vezirler ve diğerleri dışarı çıkıp atlarına biner ve muslukların önünde padişahı selâmlamak için beklerlerdi. Padişah mahfel kapısından dışarı çıkarken alkışlanır ve sadrazamın olduğu tarafa bakınca hepsi birden eğilip selâm verirdi. Sadrazam yedekçilerin önüne geçer ve alayla saraya gidilirdi. Padişah camiden dönerken, kapıcılar kethüdası elinde gümüş asa ile padişahın önünde yaya yürürdü. Kazaskerler Ayasofya Cami'nde bayram namazını kılıp kubbealtına sadrazamdan önce giderlerdi. Yine yeniçeri ocağı, padişahtan önce saraya gider, orta kapıya yakın sol tarafta selâma dururdu. Sipah ve silâhdâr ağalar da namaz bitince hemen saraya giderler ve has fırın önünde padişahın atının üzengisini tutup bâbüssaadeye kadar gelirlerdi. Padişah, vezirler ve diğer devlet adamları ile birlikte orta kapıdan girdiğinde binek taşında attan inip kubbealtına gelirlerdi. Herkes yerine geçtiğinde, yeniçeriler çorba içmek için otururlardı. Yemekten sonra yeniçeriler ve kapıcıbaşı ağalar giderdi. Kazaskerler, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası asalarını yere vurunca divan günlerinde olduğu gibi kubbealtı kapısında selâma durup giderlerken ağalar onları kubbe dışındaki direklere kadar uğurlardı. Misafirler orta kapıdan çıktıktan sonra, çavuşbaşı ve kapıcılar kethüdası kubbealtı kapısına gelip asalarını yine yere vurunca sadrazam kalkıp kubbealtındaki vezir ve hocaları selâmlayıp giderdi. Ancak bayram olduğu için bâbüssaadeyi selâmlamadan dışarı çıkardı. Onun arkasından vezirler de kalkıp kubbealtından çıkarak sadrazamın ardınca gidip onu geçerler, orta kapıya gelip atlarına binerler ve Bâb-ı hümâyûn kapısından çıkıp Ayasofya imareti kapısı önünde atlı olarak selâma dururlardı. Sadrazam kapıdan çıkıp selâm verdiğinde, vezirler de at üstünde temenna ile selâm alırlar; ardından

[687]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.63.
[688]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.62-63.

birbirlerinden ayrılırken en yüksek rütbeli vezirin selâmını almak üzere her vezir evine giderdi.[689] Bundan sonra devlet erkânının sadrazamın eteğini öpme merasimi yapılırdı.

Alay ile camiye gidilip namaz kılındıktan sonra tekrar saraya dönüldüğünde padişah Soffa-i hümâyûnda enderûn halkı ve kullarıyla bayramlaşır, oradan hareme geçerdi. Eğer o gün cuma gününe denk gelirse cemaatle cuma namazına katılır, namazdan sonra Yalı Köşkü'ne giderek cirid başta olmak üzere çeşitli oyunları izlerdi.[690]

1766 Ramazan Bayramı günü alayla Sultan Ahmet Cami'nden dönülüp orta kapıya varıldığında padişah Bâbüssaade'den içeriye geçmişti. Yeniçeri pilav ve zerde alıp, vezirler ve kazaskerler Divanhane'de yiyip dağılmışlardı. Sadrazam paşakapısına gelince yine sunulan yemeği yedikten sonra Kazan Han'ın toyunda olduğu gibi sofrası yağma edilmişti. Padişah arz odasına geçtiğinde vezir kethüdası, reis ve bostancılar odabaşısından subaşıya varıncaya kadar kapı ricâline kaftanlar verilmiş, oradan padişah Divanhane'ye indiğinde kapı hademeleri etek öpüp gitmişlerdi.[691]

2.4.1.4. Birinci gün düzenlenen eğlenceler

1640 yılı Ramazan Bayramı'nda Sultan IV.Murad (Bayram M.25 Ocak-9 Şubat'ta Sultan İbrahim başa geçiyor) devlet büyüklerinin el öpme merasimi son bulunca, mutad üzere Sinan Paşa Köşkü'ne giderek hassa hademelerinin askerî oyunlarını ve cirid oyunlarını seyretmiş, ondan sonra Silâhdâr Paşa'nın At Meydanı'ndaki sarayına giderek iyi vakit geçirdiği kimselerle gece sefahati yapmıştır. [692] Büyük ziyafet tertip olunmuş, içki sofrası kurulmuş ve padişah sohbetten sonra saraya dönmüştür.[693]

(H.1 Şevval 1112 Cuma-M.11 Mart 1701)'de Bayram'ın birinci günü, padişah II.Mustafa; vezirler, ulema, divan ayanı ile Bâbüssaade'de bayramlaşıp alay ile Ayasofya Cami'nde bayram namazını eda ettikten sonra, Saray-ı Amire'ye geçip iftar köşkünde iç halkıyla bayramlaşmıştı. Oradan hareme ve sonra Valide Cami'ne varıp cuma namazını kılmış, Yalı Köşkü'ne geçerek burada akşama kadar kalıp top şenlikleri ve pehlivan güreşleri seyrederek eğlenmişti.[694]

---

[689]Esad Efendi (1979), **a.g.k.**, s.61, 63-64.
[690]17.yy.'dan önce Sinan Paşa Köşkü daha çok tercih edilirken, 18.yy.'dan sonra padişahlar sık sık Yalı Köşkü'ne gitmişlerdir.
[691]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.84.
[692]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010e). *Büyük Osmanlı tarihi*. Haz. Mümin Çevik. 5.C. İstanbul: Milliyet, s.1445.
[693]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b). *Naîmâ Târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 3.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, s.1486.
[694]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.585.

Padişah bayram namazından sonra gidilecek yer ve yapılacak şenlikler hakkında isteğini sadrazama hatt-ı hümâyûn yazarak bildirir, onun da görüşünü alırdı. III.Ahmed, bayram namazından sonra Beşiktaş'a mehterhane ile top ve tüfek şenliği yaparak gitmek istediğini, kendisi de (sadrazam) uygun görürse Tersane'de bulunan çektirilerin mükemmel bir şekilde donatılıp Yalı Köşkü ile Bahçekapısı başında bayram günü sabahtan hazır olması için bunu Kaptan Paşa'ya da bildirmesini istemişti.[695]

(H.1 Şevval 1171 Çarşamba-M.7 Haziran 1758)'de Ramazan Bayramı'nın ilk günü, Sultan Ahmet Cami'nde bayram namazı kılındıktan sonra, Padişah III.Mustafa Soffa'ya geçip enderûn ve kullarıyla muayede etmiş, öğle vakti Yalı Kasrı'na teşrif ederek mûsikî dinletisi, pehlivan ve zorbaz gösterileri ile güzel vakit geçirdikten sonra mehterlere beşer kuruş, fukaralara ise altın ikram etmişti.[696]

Ertesi yıl (H.1 Şevval 1172-M.28 Mayıs 1759) benzer şekilde Ramazan Bayramı'nın ilk günü Soffa'da iç ağaları padişahla muayede (zemin-bûs) şerefine nail olmuşlardı. Oradan padişah, Yalı Köşkü'ne teşrif edip mehterhane, cambaz ve pehlivan gösterileri izlemiş, halktan bazı fukaraya altın ihsanlarında bulunmuştu.[697]

(H.1 Şevval 1173-M.17 Mayıs 1760)'ta Soffa'da Havuzbaşı'nda iç ağaların etek öpme (şal-bûs) merasimi olmuş, Cuma namazı için Ayasofya Cami'ne gidilmiş, oradan Yalı Köşkü'nde mehterhane ile pehlivan güreşleri seyredilmiş ve bazı kullara altın ihsan edilmiş, vakit gelince de bahsi geçen padişah hareme geçmişti.[698]

1762 yılının 25 Nisan'ına (H.1 Şevval 1175) denk gelen Ramazan Bayramı'nın birinci günü İftar Kasrı'nda enderûn kullarının etek öpme (şal-bûs) merasimi olduktan sonra, padişah Yalı Köşkü'ne geçtiğinde mehterhane, pehlivan, cambaz, parendebaz temaşaları ile eğlenmişti.[699] (H.1 Şevval 1176 Perşembe-M.14 Nisan 1763)'te İftar Köşkü'nde enderûn ağalarının etek öpme merasimi yapılmış, Padişah III.Mustafa oradan hareme geçmiş, öğleden sonra Yalı Köşkü'nde pehlivan ve cambaz gösterilerini izlemişti.[700]

(H.1 Şevval 1179-M.13 Mart 1766) Ramazan Bayramı'nın birinci günü öğleden sonra, padişah Yalıköşkü'ne gelip buradaki gümüş tahtına oturmuştu. Mehterhane

[695]BOA, AE.SAMD.III.222-21469.
[696]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.22.
[697]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.45.
[698]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.64.
[699]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.91-92.
[700]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.105.

çalınmış, öğle topları atılmış, pehlivanlar güreşmiş ve eğlenceler ikindi namazına kadar sürmüştü. Namaz vakti toplar atıldığında padişah darüssaadeye geçmişti.[701]

(H.1 Şevval 1205-M.1 Haziran 1791) Ramazan Bayramı'nın ilk günü, alayla Sultan Ahmet Cami'ne gidilmiş ve bayram namazı kılınmıştı. Padişah III.Selim has oda önünde Mermerlik'te Muayede Kasrı'na teşrif etmiş, kanun üzere bâbüssaade ağaları, hazine ağaları, kiler, seferli ve teberdarların kethüdası, bostancı başı, soffa bekçisi etek öpme ile müşerref olmuşlardı. Bir miktar istirahattan sonra cuma namazı için Valide Cami'ne gidilmişti. Padişah oradan Yalı Köşkü'ne geçmiş, mehterhane ve pehlivan temaşası ile eğlenmişti.[702]

(H.1 Şevval 1207 Cumartesi-M.11 Mayıs 1793) yılının Ramazan Bayramı'nın ilk günü, alay ve ihtişam ile bayram namazı için Sultan Ahmet Cami'ne gidildikten sonra dönüşte Soffa-i hümâyûnda Muayede Kasrı'nda etek öpme merasimi yapılmıştı. Padişah IIII. Selim hareme girmiş, burada da bayramlaşmadan sonra Yalı Köşkü'nde pehlivan ve esban temaşası (atların yaptığı gösteriler) ile eğlenilmişti. Padişah Topkapı'ya vardığında biniş takımına izin verilip tavşanlar seyredilmişti.[703]

Mayıs 1794 (H.1208) Ramazan Bayramı'nda alayla dönüşte, Soffa'da ağaların etek öpme merasimi yapılmış, padişah hareme geçtiğinde, bir süre orada kalarak harem halkıyla muayede etmişti. Daha sonra Yalı Köşkü'ne teşrif edip burada zuhura kadar pehlivan gösterilerini izlemiş, mehterhane faslı dinlemişti.[704]

2.4.1.5. İkinci ve üçüncü gün düzenlenen eğlenceler

Ramazan Bayramı'nın ikinci günü padişah âdet üzere Gülhane'ye teşrif eder, sadrazam ve şeyhülislâm ile bayramlaşırdı. Sadrazam, şeyhülislâm vesair vezirlerin kulları huzurda süvari cirid oynar, ciridden sonra pehlivan güreşleri izlenirdi.

Üçüncü gün padişah Saray-ı Atik'e teşrif eder, oradaki hanım sultanlar ile bayramlaştıktan sonra alana bakan köşkte oturarak sadrazam cündilerinin oynadığı atlı cirid oyununu ve diğer gösterileri seyrederdi.

Dinî bayramların üçüncü gününde padişahların Eski Saray'a gelip buradaki Meydan Köşkü'nden spor ve eğlence gösterilerini seyretmesine 'Eski Saray günü' denirdi. Âtıf Kahraman'ın aktardığına göre Attarzade Lebib Efendi, Sultan III.Selim'in

[701]M. Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.84.
[702]V. Sema Arıkan (1993). *III.Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi tarafından tutulan rûznâme*. Ankara: TTK, s.16-17.
[703]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.125-126.
[704]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.164-165.

26 Haziran 1789'da Bayram'ın üçüncü günü Eski Saray'a gelişini 'Eski Saray günü' olarak nitelendirmiştir.[705]

Gündüzleri cirid, güreş gibi spor müsabakaları yapılırken bayram geceleri padişahların has odada eğlenmeleri, has odalıların ve diğer odaların ağalarının şenlik ve şâdmânlık göstermesi ve her grubun hâlince padişahın bahşişinden hissesini alması eski âdetti.[706] Tüm eğlenceler zikredilen program dahilinde üçüncü günün ikindi vaktine kadar sürerdi.

1665 yılı (H.1075) Ramazan Bayramı'nda, darüssaade kapısı önünde kurulan gölgelikleri teşrif buyurulduğunda; pehlivanlar debdebe ile meydana girip güreşmişler, daha sonra cambazlar, matrakbazlar, tüfenkendazlar, zorbazlar[707] sanat hünerlerini gösterip ihsanlar almışlardı. Bir zorbazın yerde oturup başında olan bir beygirin kuyruğunu tutup kaldırışı tüm izleyenleri hayretler içinde bırakmıştı. Zira üstünde olan kişi iki tarafından üzengiler ile, yanında bulunanlar kamçılar ile, beygiri yerinden bir kadem ilerletememişlerdi.[708]

1698 yılı (H.3 Şevval 1109-M.14 Nisan 1698) Bayram'ın üçüncü günü, Timurtaş sahrasında otağlar kurulup ziyafet yapılmış, nişangahlara topçular top ve yeniçeriler kurşun atıp isabet edenlere ihsanlar verilmişti. İki saat iki bölük at koşusu yapılmış ve önde olanlar altın, diba, çukalar ile ödüllendirilmişlerdi. Padişah cirid oynayıp, deli ve gönüllü tayfası at dövüşü ile maharetlerini göstermişti.[709]

Beşiktaş Sahil Sarayı'nın yukarısından deniz çok güzel göründüğü için Sultan I.Mahmud, burada bir kasır yapılmasını emir buyurmuştu. Eski âdet üzere bayramların ikinci günü Saray-ı hümâyûndaki Gülhane'de sadrazam ve şeyhülislâm davet edilerek yapılan Gülhane resmi, Ramazan Bayramı'nın ikinci günü (H.2 Şevval 1161-M.25 Eylül 1748)'de Gülhane-i nev diye adlandırılan kasırda yapılacağı ferman olunmuştu. Bu tarihten sonra da padişahlar Beşiktaş Sarayı'nda kaldıklarında Gülhane günü rikâbı ve cirid oyunları zikredilen yeni kasırda yapılmıştı.[710]

---

[705]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.62.
[706]Ağalar arasında ilim ve irfan sahibi, bir alanda maharetli kişiler bulunurdu. Şiir ve güzel yazı yazmaya muktedir, sözbilir ve fasih lisanlılar vardı. Naîmâ Mustafa Efendi (1969a), **a.g.k.**, s.2443.
[707]Zorbaz: Beden ve kollarının kuvvetiyle ağır şeyler kaldırmak gibi oyunlar yapan cambaz. Ş.Sami (2015), **a.g.k.**, s.1383.
[708]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.160.
[709]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.475-476.
[710]İzzî Süleyman Efendi (2019). *İzzî tarihi*. Haz. Ziya Yılmazer. 1.Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, s.607.

(H.2 Şevval 1165-M.13 Ağustos 1752)'de bayramın ikinci günü Padişah I.Mahmud Beşiktaş adlı sahil saraylarında bulunduğundan ve Dolmabahçe'de inşa edilen yeni kasrı teşrif edeceği için sadrazam ve şeyhülislâmın belirlenen vakitte oraya gelmeleri gerekmişti. Önce reisülküttap, şeyhülislâmın hanesine varmış, oradan atlarına binip sadrazamın sarayına gelmişlerdi. Onları, kethüda bey, çavuşbaşı ağa, tezkireci ve mektûbî efendi dış kapıda karşılamışlar ve önlerine düşüp geldiklerinde üzengi taşında sadrazam istikbal etmişti. Şeyhülislâm nüzûl buyurduğunda sağ koltuğuna kethüda ve sol koltuğuna kapıcılar kethüdası girmiş, yukarı çıkıldığında arz odasında oturmuşlar ve dizlerine şal örttükten sonra başta kethüda, sonra reisülküttap, diğer kapı ricâli şeyhülislâmın eteğini öpüp temenna edip dışarı çıkmışlardı. Tatlı, kahve, şerbet ve buhur sunumundan sonra baltacılar kethüdası gelip davet ettiğinde şeyhülislâm arz odasından çıkmış, yine kethüda ile kapıcılar kethüdası üzengi taşına kadar eşlik etmişlerdi. Başta sadrazam, sonra şeyhülislâm atlarına binmişler ve Dolmabahçe'yi teşrif etmişler, akşama kadar orada kalmışlardı. Bayramın üçüncü günü kethüda bey, sadrazam, cündi ağalar Dolmabahçe'ye gidip bayramlaşma merasimi yapıp dönmüşlerdi.[711]

1758 yılının Ramazan Bayramı'nın ikinci günü (H.2 Şevval 1171 Perşembe-M. 8 Haziran 1758) Saray-ı hümâyûnda Gülhane'yi teşrif etmek âdet olduğu için, şeyhülislâm öğleden önce reisülküttap aracılığıyla sadrazam sarayını teşrif etmişti. Öğle namazını arz odasında kılıp baltacılar kethüdası ağa geldiği gibi gitmişlerdi. Bâb-ı hümâyûndan girip Gülhane-i nevde padişahın huzuruna varınca başta ciridbazların oyunu seyredilmiş, daha sonra sırasıyla dilsiz ve saksonlar keşmekeşi, pehlivan güreşleri, mücevher örtülü atların ve beygirlerin gezileri temaşa edilmişti.[712] Bayramın üçüncü günü, Gülhane'de cirid oynayan sadrazam cündilerine yirmişer altın verilmiş; silâhdâra, telli çavuşa, kuleli bostancılara altın ihsan edilmişti.[713]

1759'da Ramazan Bayramı'nın ikinci günü (H.2 Şevval 1172-M.29 Mayıs 1759) Padişah III.Mustafa sabah namazını haremde kılmış, daha sonra sarayda tomak oynanmıştı. Padişah, Gülhane'yi teşrif ettiğinde sadrazam, şeyhülislâm vesair vezirlerin kulları huzurda süvari cirid oynamışlar ve hepsine altın ihsan edilmişti. Pehlivan gösterisinden sonra[714] lubedbazlar sanatlarını icrâ etmişlerdi.[715] Padişah gece Soffa'da

[711]BOA, A.d 349, s.19.
[712]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.69.
[713]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.22.
[714]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.45-46.
[715]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.135.

Havuzbaşı'nı teşrif etmiş ve Mermerlik'te mûsikî faslı yapılmıştı. Daha sonra hareme geçmişti. Üçüncü günün sabahı, padişah Saray-ı Atik'e gitmiş, süvari cirid oynayan sadrazam cündilerine altın ihsan edilmiş ve sonra tomak oynanmıştı.[716]

1760'ta Bayram'ın ikinci günü (H.2 Şevval 1173-M.18 Mayıs 1760), Gülhane'de sadrazam, şeyhülislâm ve nişancı paşa huzurda cirid oynamıştı. Pehlivan güreşi izlendikten sonra altın ihsanında bulunulmuştu. Bayram'ın üçüncü günü III.Mustafa, Saray-ı Atik'i teşrif etmiş, cirid oynayan sadrazam cündilerine altın dağıtılmıştı.[717]

1761 Bayramı'nın ikinci günü (H.2 Şevval 1174 Perşembe-M.6 Mayıs 1761) Gülhane'de sadrazam, şeyhülislâm vesair paşalar gelip huzurda cirid oynamışlar ve altın almışlardı. Daha sonra oyuncuların çeşitli gösteri olmuştu. Üçüncü gün, padişah Saray-ı Atik'i teşrif etmiş ve oynayan paşa cündilerine altın dağıtılmış, ardından cambaz gösterileri düzenlenmişti.[718]

1762 yılında Bayram'ın ikinci günü (H.2 Şevval 1175-M.26 Nisan 1762) akşamı padişah Bağdad Kasrı'nda dinlenmiş, sabah binişle Gülhane'ye gitmiş, sadrazam ve şeyhülislâm huzurda süvari cirid oynayarak altın almışlardı. Üçüncü gün Saray-ı Atik'e teşrif edilmiş, süvari cirid oynayanların hepsine altın verilmiş, esbân-ı hassa ve cambaz gösterileri izlenmişti.[719]

1763 yılında bayramın ikinci günü (H.2 Şevval 1176 Cuma-M.15 Nisan 1763) Gülhane'de sadrazam, şeyhülislâm, nişancı paşa huzurda süvari cirid oynamışlar ve ardından mûsikî faslı yapılmıştı. Üçüncü gün Saray-ı Atik'te sadrazam cündileri süvari cirid oynamış, pehlivan ve cambaz gösterileri izlenmiş ve cündilere altın ihsan edilmişti.[720]

1766 yılı Ramazan Bayramı'nın ikinci günü (H.2 Şevval 1179-M.14 Mart 1766) Gülhane günü olduğu için sadrazam ve şeyhülislâm öğleden sonra gelmişlerdi. Padişah teşrif buyurup kösler çalındığında hünkâr iç ağaları ve Arap ağalar cirid oynamış, vezir oynayanlara hediyeler vermişti. Sonra saz, söz ahengi ile çengiler, rakkaslar ve tavşan gulamları oynamış; cambaz, resenbaz, parendebaz, hokkabaz ve zorbaz gösterileri yapılmış; hayvan dövüşleri seyredilmiş, ayının karşısına iri köpekler çıkarılıp birbirlerine karşı mücadeleleri izlenmişti. Ardından pehlivanlar meydana çıkıp güreşmişti.[721]

[716]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.45-46.
[717]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.64.
[718]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.78.
[719]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.91-92.
[720]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.105.
[721]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.84.

Bayram'ın üçüncü günü Sultan Eski Saray'ı teşrif buyurmuş, vezir kethüdası ile vezir iç ağaları vardıklarında, Lahanacı ve Bamyacı olarak yeşil ve kırmızı kadife kıyafetleri giymiş iki grup, birbirlerine karışmış şekilde huzurda oynamışlardı. Bayram merasimi üçüncü günün ikindi vaktine kadar bu şekilde icra edilmişti.[722]

(H.2 Şevval 1205-M.4 Haziran 1791) Ramazan Bayramı'nın ikinci günü, Gülhane'de şeyhülislâm ve kaimmakam paşa arza çıkmış, arz sonrası enderûn ağalarının cirid oyunu ve pehlivan güreşleri izlenmiş; ikindi namazı kılındıktan sonra herkes haremine geçmişti. Bayram'ın üçüncü günü Eski Saray'a gidilmiş, enderûndan yirmi ağaya süvari koyun ve keçe çaldırılmış,[723] daha sonra pehlivan güreşleri izlenmiş, mehterhane dinlenmişti. Üç arslan ve bir leopar meydana çıkarılmış, horoz ve köpek dövüşleri seyredilmişti. Yalı Köşkü'ne gidilip burada yemek yenilmiş ve herkes mekanlarına dönmüştü.[724]

(H. 2 Şevval 1206 Çarşamba-M. 23 Mayıs 1792) Ramazan Bayramı'nın ikinci günü Gülhane'de cirid oynanmış, aynı günün akşamında, Topkapı Şevkiyye divanhanesinde taşra hanendeganı dinlenmişti. Üçüncü gün, Saray-ı Atik'te sadrazam ağalarının cirid oyunu ve pehlivanların güreşleri izlenmişti.[725]

1793 yılının (H.1207) Ramazan Bayramı'nın ikinci günü, Gülhane'de sadrazam, şeyhülislâm ve kaptan paşanın huzura çıkmasından sonra cündilerin cirid oyunları, pehlivan güreşleri izlenmiş; esban, çengi, ayı, samson[726] gibi oyunlar temaşa edilmişti. Daha sonra padişah Topkapı'yı teşrif etmiş, gece tavşan temaşasıyla vakit geçirmişti. Üçüncü gün, Mabeyn-i Cedid'de harem halveti olmuş, çeşitli lubedbaz[727] gösterileri izlenmişti. Saray-ı Atik'te sadrazam cündilerinin oyunundan sonra altın ihsan edilmiş, yine cambaz vesair lubedbaz gösterileri düzenlenmişti. İkindi vaktinden sonra Topkapı'ya dönülmüş ve gece Şevkiyye Bahçesi'nde saz ve tavşan temaşası ile vakit geçirilmişti.[728]

---

[722]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.85.
[723]Cündilerin oynadıkları oyunlardan biri de keçeye kılıç çalmadır.
[724]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.16-17.
[725]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.75.
[726]Sansun veya samson veya sekson: Ayı avına mahsus bir tür köpek. Bu tür köpeklerin bakımıyla yükümlü kişiye saksoncubaşı denir. Saksoncular padişahın sürek avlarında görevli oldukları gibi, gösterilere katılarak padişahın huzurunda yetiştirdikleri köpekleri ayılara saldırtırlardı. http-4://islamansiklopedisi.org.tr/saksoncubasi (erişim tarihi:17/01/2021.)
[727] La'b: Arapça bir kelimedir. Oyun anlamına gelir. La'be yahut lu'be: Oyun, oyuncak demektir. Lubedbaz: Hayal ve kukla oynatan kişi. Şemseddin Sami (2015), **a.g.k.**, s.711, 728. Ayrıca lubedbaz teriminin kapsamı içine oyuncular, dansçılar, cambazlar, hokkabazlar ve çeşitli beceri sanatçıları girer. http-5://kelimeler.gen.tr/lubetbaz-nedir-ne-demek-212910 (Erişim Tarihi:17/01/2021).
[728]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.125-126.

1794 Ramazan Bayramı (H.1208) ikinci günü, seherde Mabeyn-i Cedid'de bayrama mahsus harem halveti yapılmıştı. Padişah zuhur vaktinde Gülhane'de ağaların cirid oyununu izlemiş, gece çengilerin gösterileri olmuştu. Üçüncü gün, Mabeyn-i Cedid'de halvetten sonra Sultan Bayezid'a alayla gidilmişti. Eski Saray'da paşa cündileri cirid oynamış; pehlivan, esban, mehterhane, cambaz temaşasından sonra Topkapı'ya dönüldüğünde de rakkas oyunlarıyla vakit geçirilmişti.[729]

(H.1 Şevval 1211-M.29 Mart 1797) tarihli hatta göre öteden beri uygulanan bayramın ikinci günü Saray-ı Cedid-i Amire'de Gülhane'ye gidilmesine ve sadrazam ile kulları ve kaptan paşa kullarının huzura kabul edilmesine eski kanun olmasına binaen uyulmuştur.[730]

2.4.1.6. Bayramların toplumsal etkileri

Dinî bayramlar, ülkenin her yerinde aynı anda gerçekleşerek toplumun kadın, erkek, çoluk çocuk vs. tüm kesimini hatta dünyadaki tüm müslümanları kapsayarak psikoloji bakımından en büyük kitleyi[731] oluşturmaktadır. Gustave Le Bon'un psikolojik kitleyi açıklarken bilinçli kişiliğin yok olduğu görüşünün aksine, bayramlara katılan bireylerin bilinçli kişiliği silinmemektedir. Fertler aynı düşünce ve duyguları paylaşmakla, aynı sevinci yaşamakla olumlu bir yöne doğru yönelmekteler. Burada çok büyük bir kolektif bilinç vardır, buna rağmen bireylerin aklî yetenekleri ve kişilikleri sönük kalmaz. Her birey sorumluluk duygularından uzaklaşmaktan öte, zihni sirayetin de etkisiyle daha fazla toplumsal sorumluluk hisseder.

Saraydaki etkinliklerin yanı sıra, İstanbul sokaklarında da bayram sevinci yaşanırdı. Hediyeleşmeler, tebrikleşmeler, eğlenceler...

17.yy. seyyahlarından Thévenot'ın anlatımına göre ramazan ayından sonra hilâlin belirmesiyle bayramın geldiği ilân edilir ve saray yakınındaki toplar ateşlenerek müjde tüm kente duyurulurdu. Sabahleyin sokaklar çiçeklerle süslenmiş salıncaklarla dolardı. Sallanmak isteyenler iplerin ucuna asılı tahta bir koltuğa oturur, belirli bir ücret karşılığında iki adam iki taraftan ipe asılarak onu sallandırırdı. Bunun yanı sıra üç günlük bayram süresince sazendeler ve hanendeler de müzik dinletisi verirlerdi. Ayrıca Thévenot Avrupa'daki su değirmenlerine benzettiği, günümüzde dönme dolap olarak anılan, çark-

[729]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.164-165.
[730]BOA, Hatt-ı Hümayun [HAT] 188-8971.
[731]Psikoloji bakımından kitle: Bazı hallerde biraraya gelen fertlerin sahip oldukları karakterden farklı yeni karakterlere sahip olan insan topluluğudur. Gustave Le Bon (2015). *Kitleler psikolojisi*. Çev.: Fatma Zehra Bayrak. İstanbul: Hayat Yayınları, s.19.

ı felek olarak da adlandırılan çarklardan bahseder. Bunların içine oturanlar olduğunda, bir adam çarkı döndürür, dolap döndüğünde kimi en yukarıda kimi en aşağıda olurdu. Hemen her sokakta buna benzer eğlenceler yapılırdı. O günlerde sokaklar çok kalabalık olur, herkes sokaklarda dolaşırdı. Kadınlar da bayramın üç günü boyunca sokaklarda gezme hürriyetine sahipti.[732] Bayramda Türklerin bütün düşmanlarını affedip onlarla barışmalarını övülesi bir kural olarak yazar. Bayram boyunca yolda tanıdıklarıyla karşılaşanlar, durup öpüşürler ve karşılıklı bayramlaşıp birbirlerine iyi dileklerde bulunurlardı.[733]

İstanbul halkı, bayramdan önce ramazan ayını karşılamak için de şaban ayı boyunca Kağıthane çayırlarında çadır kurup çeşitli eğlenceler tertip ederdi. Gündüzleri hokkabazlar ve sihirbazların gösterileri yanında pehlivan güreşleri yapılır, geceleri binlerce kandilin ışığında sazlar çalınırdı.[734]

1651 yılının Ramazan Bayramı'nda âdet üzere askerlere ulûfe dağıtılmış, sokağa çıkıp salıncak kurmaya ve diğer oyunların yapılmasına izin verilmiş, böylece halk sevindirilmişti.[735]

1722'de Ramazan Bayramı münasebetiyle atlı karınca, beşik ve salıncaklar altı gün boyunca yerinde kalmış, bayramda kadınlı erkekli eğlenceler yapılmıştı.[736]

Bayram günleriyle zafer günlerinin aynı zamana rastlamasıyla, şenliklerin birarada kutlanmasının şartlara göre nizamsızıklara yol açacağına dair endişeler olurdu. 1567 yılında Ramazam Bayramı üçüncü günü çıkarılan hatt-ı hümâyûnda, ordunun muzafferiyetinden dolayı şenlik yapılması eski âdet olduğu hatırlatılmıştı. Sokullu bu şenliklerin yeni intizamsızlıklara yol açacağından korkarak, kâtibi Feridun Bey'e bundan vazgeçilmesi için padişaha bir arîza yazılmasını emretmişti. Lâkin Feridun Bey, ahalinin kendisini idare edenlerin şiddetinden infiale kapılabileceğini, serbestlik içinde sevinç gösterilerine bırakmak suretiyle halkın neşelenmesinin, ekseriya mahir bir siyasetin icabından olduğunu belirterek, padişahın kararına muhalefet edilmemesi lazım geleceğini, bununla beraber muhtelif askerî fırkaların kumandanlarına şiddetli emirler gönderilerek her türlü karışıklığın önünü almanın mümkün olacağını ilave etmişti.[737]

[732]Jean Thévenot (2009), **a.g.k.**, s.89.
[733]Jean Thévenot (2009), **a.g.k.**, s.90.
[734]Banu Bilgicioğlu (2008). Sadabad. *DİA*. C.35. Ankara:TDV, s.380.
[735]Naîmâ Mustafa Efendi (1969a), **a.g.k.**, s.2186.
[736]Selim Karahasanoğlu (2013). *Kadı ve günlüğü Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi günlüğü (1711-1735)*. 1.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.104.
[737]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010c), **a.g.k.**, s.932.

Benzer bir endişeyi 1648 yılının Ramazan bayramı öncesinde ve daha önceki bayramlarda görüyoruz. Geçmiş bayramlarda salıncaklarda ve diğer yerlerde intizamsızlıkları engellemek için önceden tedbirler alınmış, üç gün boyunca kadınların gezi ve seyir yerlerinde dolaşmaması için ferman buyurulmuştur. Mezkur yılda da bayram günlerinde gezi ve mesire yerlerinde bir edepsizliğin olmaması için gerekli tenbihlerin yapıldığı, aksine davrananların cezalandırılacaklarının her tarafta nidâ ettirildiği; geçen bayramlarda olduğu gibi bu bayramda da kadınların üç gün gezi yerlerine gitmelerinin yasaklanmasının uygun olup olmadığı, bununla ilgili fermanın buyurulup buyurulmayacağı gibi hususlar sadrazamın arzı ile padişaha bildirilmişti.[738]

Bazı bayram kutlamalarında süslemeler için gereksiz harcamalar yapıldığına dair eleştiriler de olmuştu. 1755 yılı Ramazan Bayramı'nda herkesin dükkânlarını ve kaldırımlarını mum ve kandil ile süslemelesinin, geceleri İstanbul, Galata ve Üsküdar kıyılarında yapılan mum donanmalarının israf derecesine kadar vardığı anlatılmaktadır.[739]

2.4.2. Kurban bayramları

Arapça'da iyd-i adhâ[740] olarak geçen kurban bayramında, adından da anlaşılacağı üzere Allah'ın rızasına ermek niyetiyle kurban kesilirek İslâm'ın temel şartı yerine getirilmiş olur.

Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle uygulanmaya başlayan mezkur bayramda, kurban kesme ibadetinden sonra ramazan bayramında olduğu gibi akraba ve yakınların ziyaret edilmesiyle toplum birlik ve beraberlik yönünden hareket kazanmaktadır.

Stephan Gerlach gibi Philippe du Fresne Canaye ve diğer Avrupalı seyyahlar kurban bayramını 'küçük bayram' olarak nitelendirirler.[741]

Osmanlı saray kültüründe ramazan bayramında olduğu gibi kurban bayramında da belirli usullere uyularak bayram kutlanırdı. Padişahla bayramlaşacak erkânın saat kaçta geleceği belirlenerek pusula yazılırdı.[742] Yine bayramın ahaliye ilânı için cami ve

[738]BOA, TS.MA.e 795-33.

[739]O zamanlar Kadırga Limanı'nda bir ateş, Köprülü Türbesi'ne varıncaya kadar yirmi saat yanmıştı. M. Münir Aktepe (1976). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi mür'i't-tevârih-1*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.181.

[740]Bkz.: Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.693.

[741]Philippe du Fresne-Canaye (2009). *Fresne-Canaye seyahatnamesi 1573*. Çev: Teoman Tunçdoğan. 1.Basım. İst.: Kitapyayınevi, s.76.

[742](H.07.02.918-M.24 Nisan 1512) tarihli belgede İstanbul kadısının takdim eylediği ilâma göre; Zilhicce'nin onuncu Perşembe gecesi gurûbî saat ile tulû fecr bir saat yedi dakika geçtiğinde ve tulû şems iki saat elli yedi dakikada olduğunda bayram namazı üç saat yirmi dokuz dakika hitamında vaki olmağla

mescidlerde kandil yakmak üzere selâtin camileri kayyımbaşılarına talimat verilmesi gerektiğini İstanbul kadısı bildirir; bu talep sultana iletilerek kayyımbaşıları bu işlem için tenbih olunurdu.[743]

2.4.2.1.Bayram günleri

Kurban bayramlarının işleyişi ramazan bayramlarındaki gibi olurdu, ancak ikinci gün Gülhane'ye gitme âdeti yoktu. Padişah, bayramın ilk gecesi Hırka-i şerife teşrif edip ağalar ile bayramlaşır, sabah namazını orada kılar, arz odasında ricâl ile görüşürdü. Alay ile gidilen Sultan Ahmet Cami'nde bayram namazı kılındıktan sonra kurban ibadeti yerine getirilir, İftariyye Kasrı'nda enderûn ağaları ile etek öpme merasimi yapılırdı. Yemekten sonra padişah Harem-i hümâyûnu teşrif eder ve haremdekilerle bayramlaşırdı. Öğleden sonra Yalı Köşkü'ne geçerek mehterhane, pehlivan ve parendebaz gibi gösterileri izler; daha sonra Karaağaç ya da Beşiktaş gibi tercihine göre bir yere giderdi. Bayramın ikinci günü sadrazam ve şeyhülislâmın padişahla bayramlaşması, enderûn ağalarının padişahın teşrif ettiği yerde, üçüncü gün de sadrazam cündilerinin başka bir teşrif yerinde süvari cirid oynamaları âdettendi. Bayramın üçüncü ve dördüncü günlerinde padişahın gideceği yerler; Dolmabahçe, Bahariyye, Sadabad, Tırnakçı Yalısı, Karaağaç, Kağıthane, Göksu Kasrı, Kalender Bahçesi gibi o günkü tercihe göre farklı olabilirdi. Gidilen yerde yemek yenir, mehterhane, pehlivan ve cambaz vs. gösterileri izlenirdi.

Philippe du Fresne Canaye'nin anlattığına göre 6 Nisan 1573'te başlayan Kurban Bayramı üç gün boyunca aralıksız devam etmiştir. Bayramın birinci günü, bütün paşalar ve devlet görevlileri erken saatte saraya gelmiş, Padişah II.Selim sarayın kapısında altın bir tahtta oturmuş, kendisine doğru gelenleri seyretmişti. Mehmed Paşa ve diğerleri, sadakat ve boyun eğiş belirtisi olarak padişahın elini öpmüştü. Törenin ardından paşalar evlerine dönerek el öpme âdetini kendi aile üyeleriyle yapmışlar ve el öpme

öncekilere mukayese ile mübarek gecede padişahla bayramlaşmak için şeyhülislâm efendi hazretleri saat on birde ve kaimmakam paşa hazretleri on saat üç çeyrek geçtiğinde ve sadrazam ve şeyhülislâm on saat bir çeyrek geçtiğinde ve namlı müderrisler ve devlet ricâli ve ocak ağaları ve sair kullarının saat onda enderûn-ı hümâyûnda mevcut bulunmaları için saat pusulası tertip edilmişti. BOA, TSMA.E.877-65. (H.04.08.1214-M.1 Ocak 1800)'de belirlenen pusula: Bayram gecesi hesaplanan saate göre gurûbî tulû fecr on saat on beş dakika ve tulû şems on bir saat elli yedi dakika hitamında ve bayram namazı on iki saat yirmi üç dakika mürurunda vaki olmağla öncekilere mukayese ile padişahla muayede için sadrazam saat dokuzda ve şeyhülislâm efendi hazretleri dokuza çeyrek kala ve vüzerayı âzam sekiz buçukta ve müderrisler sekizde ve ricâl ve devlet-i aliyye ve ocaklar vesair kullarının saat yedi buçukta enderûn-ı hümâyûnda bulunmaları uygun görülmüştü. BOA, TSMA.E. 815-69.

[743]29.12.1208 tarihli BOA, HAT 207-10924; 01.12.1211 tarihli BOA, HAT 1466-37.

merasiminden sonra gün boyu ziyaretlerine gelen herkese yemek ikram etmişlerdi. Philippe du Fresne-Canaye, Türklerdeki misafire ikram âdetini ve yemek yiyecek tek kişi kalmayıncaya kadar sofradan kalkmamaları geleneğini çok görkemli ve övgüye değer bulur. Hatta bu tür şölenleri krallarla uyrukları arasında var olan büyük bir bağın kanıtı olarak görür. Öğlene doğru bayram için Saray'dan, Tophane'den ve Tersane'den top atışları yapılmış, kaptan paşa yirmi kadırga eşliğinde Beşiktaş'a, oradan limana ve tersaneye yöneldiğinde padişah donanmayı Sarayburnu'ndan izlemişti.[744]

23 Mart 1575'te Kurban Bayramı'nın birinci günü sabahleyin büyük toplar ateşlenmiş, ilândan sonra başta din adamları olmak üzere III.Murad'ın hizmetindeki tüm görevliler eteğini öpmeye gelmişlerdi. İlk önce şeyhülislâm hükümdarın huzuruna çıkmış, hükümdar da ona doğru üç dört adım ilerlemiş ve Türk âdetlerine göre iki eli ile elini tutmuş sonra tekrar yerine oturmuştu. Şeyhülislâmdan sonra kazaskerler, kadılar ve ulemadan olan diğer kişiler gelmişti. Bunları vezirler, kapıcıbaşılar, çavuşbaşılar, yeniçeri ağaları, sipahiler ve hükümdarın diğer hizmetkârları izlemişti.[745] Bayram gününde her yönetici amirine; çavuşlar çavuşbaşına, yeniçeri komutanları yeniçeri ağasına giderek bayramını kutlardı. En büyük camilerin imamları, kazaskerler, kadılar, sabahın erken saatlerinde padişahın elini öpmeye gelirdi. Daha sonra da paşalar ve yüksek makamlarda görevli memurlar padişahı ziyaret eder ve elini öperdi.[746]

Sultan IV.Mehmed'in bayram münasebetiyle camiye gidişine (9 Nisan 1672) o dönemlerde Edirne'de bulunarak şahit olan Antoine Galland'ın anlatımında rastlamaktayız. Güneşin doğuşundan yarım saat sonra, Sultan Selim Cami'nin orada, sokağın iki yanında başlarında merasim kavuklarıyla, ellerinde silahları bulunmadan iki sıra halinde yeniçeriler dikilmişti. Daha sonra ellerinde birer değnek, kenarları altın işlemeli kavukları ve bellerinde geniş ipek kumaşları ile odabaşıları durmuştu. Caminin altında, padişahın geçeceği sokağın ilerisinde, Tatar Hanı Selim Giray Han'ın durduğu yerden alay başlamıştı. Padişah sarayda atına bindiği sırada davullar ve nefirler çalınmış, selâm çavuşu selâm sözlerini bağırmış, bu sırada yeniçeriler padişahı selâmlamak üzere eğilmişlerdi. Geçen ilk mühim şahsiyetler Rumeli ve Anadolu kazaskerleri ve emirbaşı olmuştu. Emirbaşı, Hz. Muhammed'in soyundan geldiği için büyük bir yeşil sarık takmış ve caminin dört imamı bunlarla birlikte yürümüştü. Bunlardan sonra defterdarla nişancı,

[744]Philippe du Fresne-Canaye (2009), **a.g.k.**, s.76.
[745]Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.,** s.181.
[746]Stephan Gerlach (2007b). *Türkiye günlüğü 1577-1578*. Çev: Turkis Noyan. 2.Cilt. İstanbul: Kitapyayınevi, s. 534-535.

maiyetleriyle birlikte geçmişlerdi. Baştan aşağıya kadar beyaz saten giymiş olan şeyhülislâm damla hastalığından dolayı arabaya uzanmış vaziyette alayı takip etmeden padişaha hürmetlerini arzetmiş olarak evine dönmüştü. Çavuşlar asa ve mücevvezeleri ile, müteferrikalar mücevvezeleri ve çeşitli renkte saten kaftanları ile kapıcıbaşıları takip etmişti. Ardından çorbacılar muhtelif renkte kadife ceketler giymiş ve atlara binmiş olarak ilerlemişti. Yeniçeri samsoncubaşısı ve ellerinde kumaşlarla bazı yeniçeriler onunla birlikte yürümüş, kâhya ise etrafını saran daha kalabalık bir yeniçeri ile geçmişti. Ondan sonra yeniçeri ağası gelmiş, sonra Edirne kaymakamı Mustafa Paşa ile Vezir İbrahim Paşa maiyetleriyle birlikte ilerlemişti. Sadrazam içi semmur bir kaftan ve donanmış bir atla ve yanında padişahın gözdesi Musahip Paşa ile büyük bir ihtişamla sekiz veya on şatır önünde tek bir sıra halinde ilerlemiş, bundan sonra peykler gelmişti. Zabitlerin ise on veya on iki kadarı yan yana yürürken öndekiler yalnız ilerlemiş, kendilerinden sonraki iki sıra solaklar ise karışık gitmişlerdi. Solakların ortasında at üstünde bulunan dokuz çavuş birer atla ilgileniyorlardı. Yanlarda yay ve oklarından başka gümüş balta taşıyan peykler, daha sonra gümüşü renkte ata binmiş padişah gözükmüştü. İki şatır, padişahın beyaz satenden hırkasının yenini çevirmişlerdi. Padişahın alnının üzerinde bir firuze ile bağlanmış tüyler ve her iki tarafta birer tutam balıkçıl kuşu tüyü vardı. Kılıcını taşıyan silâhdâr ve onunla yan yana yürüyen çuhadar arkasından ilerlemişti. Kendilerinden sonra iki kızlar ağası, siyah hadım beyaz hadımın sonundan gelmek üzere ilerlemişti. Daha sonra arkalarından kalabalık bir atlı grup gelmişti. Padişah bu nizam ile Sultan Selim Cami'ne gitmiş, atından inince caminin imamı tarafından ibadet yerine götürülmüştü. Vezirlerle devlet ricâlinden bir kısmı onu takip etmiş ve dua edilmişti. Çavuşlar, müteferrikalar ve camiye giremeyenler dehliz altına ve avluya yayılmış olan halılar üstünde oturmuşlardı. Dua bittikten sonra va'z verilmiş, padişah çıkışta atına bindiğinde daha önce atından inerken yapıldığı gibi selâm verilmişti. Padişahı kaimmakam ile çavuşbaşı binek taşına kadar götürmüşlerdi. Saraya doğru gidilirken yeniçeriler her iki tarafta ikişer sıra olmak üzere dizilmişti. Padişahın saraya çekilişinden sonra yeniçeriler kendilerine ikram edilen çorbayı içmek üzere saraya gitmişlerdi fakat saraya gitmeden odalarına dönen yeniçeriler de olmuştu.[747]

Kurban bayramı merasimi daha detaylı olarak 347 no'lu teşrifat defterinde anlatılmaktadır. Burada diğer usûllerden farklı olarak padişahın buyruğu üzerine, camiye

[747]Antoine Galland (1987). *İstanbul'a ait günlük hâtıralar (1672-1673).* Çev: Nahid Sırrı Örik. 1.Cilt. 2. Baskı. Ankara: TTK Basımevi, s.91-98.

ve Saray-ı hümâyûna indirmek sadrazam tarafından değil çaşnigirbaşı tarafından yapılmıştır.

(H.10 Zilhicce 1130-M.4 Kasım 1718) bayramın birinci günü sabah namazı sadrazamın fermanıyla vaktinde kılınmış, başta Vezir Kaptan Süleyman Paşa ve vezir nişancı paşa sadrazamın bayramını tebrik edip yerlerine geçmişlerdi. Rumeli kazaskeri ve Anadolu kazaskeri de etek öptükten sonra diğer vezirlerle bayramlaşmışlardı. Mirâlem ağa, dergâh-ı âli kapıcıbaşıları ağalar, ocakları zabitleriyle mirâhûr-ı evvel ve sâni ağalar, şikâr-ı hümâyûn ağaları, çaşnigirbaşı ve neferleri, ulûfeli ve gedikli müteferrikalar, defterdar ve reis efendi, şıkk-ı sâni ve sâlis, defter emini, divan hocaları tertip üzere etek öpmüşlerdi. Eski Darbhane-i amire emini Süleyman Efendi de hocalar ile birlikte etek öpmüştü. Yeniçeri ağası Abdullah Paşa ocağıyla birlikte gelip etek öpüp vezir-i âzamın sağ tarafında ayakta durup tamam olduktan sonra kaptan paşanın üst tarafına oturmuştu (muhtemelen vezirlerden eski olma koşuluyla). Sipah ve silâhdâr ağaları, dört bölük ağaları ve cebecibaşı hepsi zâbitleriyle; daha sonra topçu ocağı ve top arabacı ocakları da zabitleri ile; çavuşbaşı ağa ocağı ve kapıcılar kethüdâsı ağa ocağı zâbitleriyle etek öpmüşlerdi. Divan erbâbının hepsi etek öptükten sonra teşrifatçı etek öpüp Bâbüssaade önüne giderek taht-ı hümâyûnun etrafını düzenlemişti. Buna göre; tahtın sol tarafına hanzadeler, arkalarına kapı semtinde zülüflü teberdarları, bunların aşağısına peykbaşı ve zâbitleri ve hanzadelerin altına mirâlem ağa, dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, mirâhûr ağalar, şikâr-ı hümâyûn ağaları, müteferrikalar ve bunların ardına yeniçeri ocağı, sipah ve silâhdâr ocağı dizilmişti. Tahtın karşısında sağ tarafa doğru çavuşbaşı ile kapıcılar kethüdası ağa durmuştu. Tertip düzeni alındığını Bâbüssaade ağası içeriye haber verdikten sonra padişah gelip tahta oturmuş, bu sırada dergâh-ı âli çavuşları alkışlamışlardı. Başta nakibü'l-eşraf gelip el öperken padişah ayağa kalkmış ve çavuşlar alkışlamışlardı. Daha sonra hanzadeler gelip yen öpmüşlerdi.[748] Mirâlem ağa, dergâh-ı âli kapıcıbaşıları, mirâhûr ağalar, şikâr-ı hümâyûn ağaları ve müteferrika ağalar yen öpüp yerlerine dönmüşlerdi. Ancak iki nefer kapıcıbaşı ağalar yerlerinden ayrılıp ellerinde gümüş değnekler ile padişahın karşısında olan ağaç kenarına varıp durmuşlar, daha sonra çavuşbaşı ağa ve kapıcılar kethüdası ağa Kubbealtı'na varıp sadrazamın ve diğer vezirlerin önlerine düşüp gelmişlerdi. Başta veziriâzam olmak üzere yeniçeri ağası Vezir Abdullah Paşa, Kaptan-ı derya Vezir Süleyman Paşa, Nişancı Vezir Mustafa Paşa

[748]BOA, A.d 347, s.38.

yürüyüp taht-ı hümâyûna yaklaştıklarında sadrazam üç kere yer öptükten sonra sol taraftan varıp padişahın ayağını öpüp sağ tarafına geçip ayakta durmuş, çavuşlar alkışlamışlardı. Yeniçeri ağası Vezir Abdullah Paşa, üç defa yer öptükten sonra padişahın ayağını öpmüş, padişah ayağa kalkınca çavuşlar alkışlamışlardı. Vezir Abdullah Paşa veziriâzamın alt tarafına gelmiş, sonra kaptan paşa ve nişancı padişahın ayağını öpmekle müşerref olup vezirlerin sırasında durmuşlardı. Anadolu ve Rumeli kazaskerleri gelirken padişah ikisine de ayağa kalkmış, padişahın eteğini öptükten sonra vezirlerin altında durmuşlardı. Daha sonra defterdar, şıkk-ı sâni ve sâlis, diğer divan hocaları kapıcıbaşı ağalar ile yeniçeri ocağının olduğu aralıktan tertip üzere gelip yen öptükten sonra geldikleri yerden geri dönmüşlerdi. Defterdar ve hocalar yen öperken pişkeşçi ağa gidip eski divanhaneden ulemayı kaldırmış; başta şeyhülislâm gelip el öptüğünde padişah ayağa kalkmış, şeyhülislâm el öptükten sonra el kaldırıp dua ettiğinde padişah da ellerini kaldırmış, padişah oturduğunda çavuşlar alkışlamışlardı. Şeyhülislâm kapıcıbaşıların önünden dışarı gitmiş ve daha sonra defterde yazılanlara göre sırayla mevâli-i izâm gelip etek öpmüşlerdi:

Rumeli payesiyle eski İmam-ı Sultani Hasan
Eski Rumeli Kadıasker Mirzazade Şeyh Mehmed
Rumeli payesiyle eski Anadolu Kadıaskeri Hamidzade Abdullah
Rumeli payesiyle eski Anadolu Kadıaskeri Uşşakizade Seyyid Abdullah
Anadolu payesiyle Hekimbaşı eski Mehmed
İstanbul'dan mazul eski İmam-ı Şehriyari el-Hac Mehmed
İstanbul'dan mazul Seyyid Zeynel Abidin
İstanbul'dan mazul Tosyavi Mustafa
Eski İstanbul Kadısı Yahyazade Ahmed
Halen İstanbul Kadısı Sunullah
İstanbul payesiyle Ordu Kadısı Feyzullah
Mekke payesiyle Galata'dan mazul Mirzazade Mehmed Salim
Mekke'den mazul Dürri Mehmed
Mekke payesiyle İzmir'den mazul İshak
Mekke itibarı ile Bursa'dan mazul Kevakibizade Mustafa
Edirne payesiyle Selânik'ten mazul Nuh Efendizade Ebûbekir
Edirne payesiyle Yenişehir'den mazul Beyazizade Hamit
Edirne'den mazul Abdullah

Edirne payesiyle Halep'ten mazul Yahya Efendizade Abdullah

Bursa'dan mazul Osman

Şam payesiyle Selânik'ten mazul Abdurrahman

Şam'dan mazul İbrahim

Kudüs'ten mazul Pir Mehmed

Halep'ten mazul Zülâli Hasan

Halep'ten mazul İsmail

Yenişehir'den mazul Seyyid Mehmed

Galata'dan mazul Muabbir Ahmed

Halen Galata Kadısı Seyyid Faiz

İzmir'den mazul Hüseyin Paşazade Mustafa

Medine'den mazul Kafeszade Seyyid Mehmed Aziz

Medine'den mazul Medhi Mustafa[749]

Bunlardan sonra müderrisler, daha sonra sipah ve silâhdâr ağaları ocakları zabitleriyle yen öpmüşlerdi. Sipahiler ağası yen öpmek için geldiğinde yeniçeri ağası Vezir Abdullah Paşa vezirlerin sırasından ayrılıp onların ardından ve kazaskerlerin alt tarafından geçip ocaklısına katılıp sipâh ve silâhdâr ocağı tamamlandıktan sonra bir kez daha yeniçeri ağalığı için ocağıyla gelip etek öpmüş, padişah ayağa kalkmıştı. Yeniçeri ağası Vezir Abdullah Paşa etek öpmeden sonra ocaklısı tamamlanınca kanun üzere kapıcıbaşıların önünde durmalı iken padişaha yakınlığından dolayı karşıda duran iki kapıcıbaşının önüne varıp durmuş, ocaklısı tamamlandıktan sonra kapıcıbaşıların ardından ocaklısına karışıp dışarı çıkmıştı. Sadrazam gelince orta kapı arasında oturmuşlardı. Daha sonra peykan-ı hassa ocağı, cebeci ocağı, topçu ocağı, top arabacı ocağı zabitleri yen öpmüşlerdi.[750] Çavuşbaşı ağa, ocağı zabitleriyle ve kapıcılar kethüdası ağa, ocağı zabitleriyle yen öpmüşlerdi. En son teşrifatçı yen öptükten sonra padişah camiye gitmek için hareket buyurmuştu. Sadrazam ve vezirler sağ tarafını kollayarak biraz gidip padişah Bâbüssaade'ye yaklaştığında geri dönüp vezirleri selâmlayıp içeriye girmişti. Bu esnada devlet erkânı orta kapıdan dışarı çıkıp atlarına binmiş, veziriâzam orta kapıya varıp diğer vezirler ile gelmiş, padişah çıktığında onlar da atlarına binmişlerdi. Yeniçeri ocağı önden gidip Sultan Ahmet Cami çevresinde selâma durmuştu. Alay tertibi diğer bayram alaylarındaki tertip üzere gerçekleşmişti. Başta hocalar, sonra kapıcıbaşı

[749]BOA, A.d 347, s.39-40.
[750]BOA, A.d 347, s.40.

ağalar, defter emini, şıkk-ı sâni ve sâlis, defterdar ve reis efendi, nişancı paşa, yeniçeri ağası Vezir Abdullah Paşa ve Kaptan Süleyman Paşa, sonra padişah, arkalarında orta kuşak ile sorguçlu bölük çorbacıları, yedekçiler bulunmuştu. Kapıcılar kethüdası padişahın seccadesini camiye önceden götürmüştü. Elinde gümüş asa ve nimtane kürk, selimî ve kadife şalvar ve çerkesî filar ile yürüyerek padişahın önünden gitmişti. Çavuşbaşı ağa ile küçük ağa yürümüş; mirâhûr-ı evvel ağa, padişah, sonra şehzade bu tertip üzere cami haremine varmışlardı. Sağ tarafta avlunun orta hizasından kapıya kadar yeniçeri ocağı durmuştu. Bunların yukarısında vezirler durup, sadrazam padişahın ineceği yerde bulunur, padişahı piyade olarak karşılayıp yer öpünce çavuşlar alkışlarlar. Sadrazam padişahın önüne düşüp iniş yerine kadar varır ve koltuğuna girip padişahı indirirdi. Bu gün ise, padişahın emriyle padişahı camiye ve Saray-ı hümâyûna indirmek, çaşnigirbaşıya mahsus olmuştu. Namazdan sonra vezirler dışarıda selâma durmuşlar, yeniçeri ocağı ise saraya varıp orta kapıya yakın sol tarafta selâma durmuşlardı. Daha sonra padişah geldiğinde vezirler kapının sağ tarafında selâma durmuşlardı. Padişah içeri teşrif ettikten sonra vezirler ve divan ahalisi içeri Kubbealtı'na gelmiş, yeniçeri ağası vezir Abdullah Paşa ocağıyla yerlerine gelip yemek yedikten sonra gitmişlerdi.[751] Kapıcı, kapıcıbaşı ağalar, kazaskerler selâmlayıp gitmişler; sadrazam da kalkıp Kubbealtı'nda olan vezirlere ve hocalara selâm verip dışarı çıkmıştı. Bu esnada, vezirler Kubbealtı'ndan ayrılıp gecikmeden dışarı çıkmışlar ve kendilerine uygun olan yerde sadrazamı selâmlamışlardı. Her vezir birbirini uygun bir şekilde selâmlamıştı, hangi vezir eski ise onun selâm ağası selâmını almıştı. Sadrazam kendi sarayına giderken bölük çorbacıları yine sorguçlarıyla orta kuşak, rikâbına girip sarayına kadar getirmişler ve bahşiş almışlardı. Sadrazam tebdil için Divanhane'ye bakan Kafesli Oda'ya girip oturmuş; başta kethüda ve reis efendi, çavuşbaşı, tezkireci, mektûbî efendi ve halifesi, kapıcılar kethüdası, selâm ağası, muhzır ağa, odabaşı ve kethüda, sipah ve silâhdâr, kapı çavuşları, otakçı, teşrifatçı etek öpmüştü. Daha sonra sadrazam destar ve kürk ile Divanhane'yi teşrif edip hademe-i hariciyye ile bayramlaşmıştı. Bu esnada mehterhane çalınmış ve sadrazam içeri teşrif ettiğinde kethüda bey de Divanhane'de sadrazamın oturacak yerinin sağ tarafında suffe üzerine oturup hademe-i hariciyye ile bayramlaşmıştı.[752]

(H.10 Zilhicce 1171-M.15 Ağustos 1758)'de III.Mustafa, Kurban Bayramı ilk gecesi Hırka-i şerife teşrif edip ağalar ile bayramlaşmış, oradan arz odasında taşra

[751]BOA, A.d 347, s.41.
[752]BOA, A.d 347, s.42.

ricâliyle görüşmüş, daha sonra Sultan Ahmet Cami'nde bayram namazını kılmış ve namazdan sonra kurban ibadeti yerine getirilmişti. Padişah, İftar Köşkü'nde enderûn kulları ile bayramlaşmış, yemekten sonra hareme teşrif etmişti. Öğle namazı Yalı Köşkü'nde kılınmış ve burada mehterhane, pehlivan ve cambaz temaşalarıyla güzel vakit geçirilmişti. İkindi vakti ise Karaağaç'a gidilmişti. Bayramın ikinci günü padişahın Sadabad'da sadrazam ve şeyhülislâmla bayramlaşmasından sonra enderûn ağaları süvari cirid oynadığında sadrazam tam altın ihsan etmişti. Sinek Paşa, Muhsinzade Paşa, Silâhdâr Mehmed Paşa huzura gelip etek öpmüşler ve darüssaade ağası ile bir yerde ağırlanmışlardı. Top ve humbara atışları yapıldıktan sonra birinci günde olduğu gibi ikindi vaktinde padişah Karaağaç'a teşrif etmişti. Bayramın üçüncü günü Bahariyye'de cirid oynayan sadrazam cündilerine, silâhdârlara ve çavuşlarına altın ihsan edilmişti. Padişah harem halkı ile görüştükten, ikindi namazını kıldıktan sonra Karaağaç'a gitmişti. Bayramın dördüncü günü cuma gününe denk geldiği için cuma namazı Tophane Cami'nde kılınmış ve tekrar Karaağaç'a gidilmişti.[753]

(H.10 Zilhicce 1172-M. 4 Ağustos 1759) Kurban Bayramı'nın ilk gecesi padişah Hırka-i şerifte âdet üzere ağalar ve musahibler ile görüşmüş, sabah namazından sonra arz odasında ricâl ile bayramlaşmıştı. Bayram namazı Sultan Ahmet Cami'nde kılındıktan sonra on adet kurban kesilmişti. İftar Köşkü'nde iç ağaları kullarının etek öpme merasimi bitince yemek yenilip kahve içilmiş ve yemekten sonra padişah hareme teşrif etmişti. İkindi vakti Yalı Köşkü'nde mehter dinletisi ve pehlivan temaşası ile vakit geçirildikten sonra Beşiktaş'a gidilmişti. Padişah Bayram'ın ikinci günü âdet olduğu üzere Gülhane'ye teşrif buyurmuş, sadrazam ve şeyhülislâm padişahın bayramını tebrik etmişlerdi. Burada cirid oyunu, pehlivan ve samson gösterileri,[754] lubedbaz oyunları izlenmişti.[755] Hırka-i şerifte namaz kılındıktan sonra Beşiktaş'a gidilmişti.[756] Bayramın üçüncü günü padişah Beşiktaş Sarayı yakınında Gülhane-i Nev tabir olunan kasra teşrif etmiş,[757] Tepebaşı'nda süvari cirid, cambaz ve samson gösterileri izlemişti. Dördüncü gün Köşk'e teşrif edip fasıldan sonra yemek yenilmişti.[758]

(H.11 Zilhicce 1173 Perşembe-M. 24 Temmuz 1760)'ta Kurban Bayramı'nda, padişah sabah namazını Hırka-i şerifte kılıp arz odasında ricâl ile bayramlaşmıştı. Sultan

[753]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.27.
[754]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.50.
[755]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.157.
[756]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.50.
[757]Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012), **a.g.k.**, s.157.
[758]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.50.

Ahmet Cami'nde bayram namazı kılındıktan sonra Allah'ın emri yerine getirilerek kurbanlar kesilmişti. İftariyye Kasrı'nda enderûn ağalarının etek öpme merasiminden sonra yemek yenilmiş, padişah ikindi vaktine kadar haremde kalmıştı. Yalı Köşkü'nde mehterhane, pehlivan, parendebaz gösterilerini izledikten sonra oradan Karaağaç'a geçmişti. Bayramın ikinci günü, cuma namazını Eyüp Sultan Türbesi'nde kılıp Bahariyye'ye teşrif etmişti. Sadrazam, şeyhülislâm ve nişancı paşa huzurda süvari cirid oynamış, âdet üzere sadrazama altın ihsan edilmişti. Aynı gün cambaz ve samson gösterileri de izlenmişti. Üçüncü gün yine Bahariyye'ye geçmiş, burada paşa cündileri süvari cirid oynamış, padişah oynayanlara altın dağıtmıştı. Cambaz, parendebaz, pehlivan, samson, ayı gösterilerinden sonra Karaağaç'a geçmişti. Dördüncü gün, padişah Sadabad'a teşrif etmiş, top ve humbara atışları, enderûn ağalarının süvari cirid oyunu, pehlivan güreşleri izlenmişti.[759]

Kurban Bayramı'nın birinci günü (H.10 Zilhicce 1174-M. 13 Temmuz 1761) Sultan Ahmet Cami'nde bayram namazı kılınmış, Allah'ın emri yerine getirilerek kurbanlar kesilmişti. Padişah ağalar ile bayramlaşmış, öğleden sonra Yalı Köşkü'nde mehterhane ve pehlivan temaşasıyla eğlenmiş, ikindi vakti Karaağaç'a geçmişti. İkinci gün, Bahariyye'ye teşrif etmiş, sadrazam ve şeyhülislâma âdet üzere cirid oyunundan sonra altın ihsan etmişti. Üçüncü gün, padişah Sadabad'a teşrif edip süvari cirid oynayan paşa cündilerine ve pehlivan, parendebaz gibi çeşitli gösterileri düzenleyenlere altın ihsan etmişti. Daha sonra top ve humbara atışları da yapılmıştı. Dördüncü gün ise, padişah Tırnakçı Yalısı'nda vakit geçirmişti.[760]

1762 yılı Kurban Bayramı'nın birinci günü (H.11 Zilhicce 1175-M.3 Temmuz 1762) bayram namazı Sultan Ahmet Cami'nde kılınmış, has oda önünde kurban kesilmiş ve İftar Köşkü'nde enderûn ağalarının etek öpme merasimi olmuştu. Yemek faslından sonra padişah Yalı Köşkü'ne teşrif edip pehlivan güreşlerini seyretmişti. İkinci günü İncili'de sadrazam ve şeyhülislâm ile görüşmüştü.[761]

(H.10 Zilkâde 1176-M. 22 Haziran 1763) Bayram sabahı, arz odasında hekimbaşı ve büyük imam yer öpüp dualar etmiş ve kapı önünde altınlar saçılmıştı. Padişah III.Mustafa devlet ricâli ile görüşmüş, oradan tekrar arz odasına geçmişti. Alay ile Sultan Ahmet Cami'nde bayram namazı eda edildikten sonra kurbanlar kesilmiş, Soffa'da

[759]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.66-67.
[760]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.80-81.
[761]Bayram'ın üçüncü ve dördüncü günleri ile ilgili detay verilmemektedir. Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.94-95.

Havuzbaşı'nda iç halkının etek öpme merasimi yapılmıştı. Padişah hareme geçip bir saat kadar kaldıktan sonra sandalla Karaağaç'a varmıştı. İkindi vaktinde yürüyerek Bahariyye'ye gitmiş ve ikindi namazını kıldıktan sonra pehlivan, cambaz, mehter gösterilerini, ayı ve samson dövüşlerini izlemişti. İkinci gün, Sadabad'da sadrazam ve şeyhülislâm padişahın bayramını tebrik etmişlerdi. Enderûn ağaları ve harem ağalarının süvari cirid oyununda oyunu kazanan sadarazamın cündilerine altın ihsan edilmiş; pehlivan, ayı, samson dövüşleri izlenip kahve faslı yapılmış ve padişah tekrar Karaağaç'a geçmişti. Üçüncü gün, padişah Eyüp Sultan türbesini ziyaret etmiş ve cuma namazını burada kılmıştı. Bahariyye'de süvari cirid oynayan sadrazam cündilerine altın ihsan edildikten sonra kahve içilmişti. Pehlivanların ve bostancıların koşusu, ayı ve samson dövüşleri seyredilmişti.[762]

(H.1205-M.Ağustos 1791)'de Kurban Bayramı'nın ilk günü, Padişah III.Selim Yalı Köşkü'ndeyken mehterhane dinletisi ve pehlivan güreşleri yapılmıştı. Padişah oradan Beşiktaş Sahil Sarayı'na geçmişti. İkinci gün, Tekerlek Mustafa Efendi Cami'nde cuma namazı kılınıp Dolmabahçe Tepebaşı'nda kaimmakam paşa ve şeyhülislâm teşrifinden sonra enderûn ağaları cirid oynamış, pehlivan güreşleri izlenmişti. Üçüncü gün ise Kağıthane'ye gidilmiş, padişahı karşılamak için top ve humbara atışları yapılmıştı. Burada da pehlivan güreşleri izlenmişti.[763]

(H.10 Zilhicce 1206-M. 30 Temmuz 1792)'de Bayram'ın birinci günü şafak vaktinde, padişah Hırka-i şerif odasında bayramlaşmış ve sabah namazını kılmıştı. Arz odasında muayededen sonra, âdet üzere bayram namazı için Sultan Ahmet Cami'ne alayla gidilmişti. Daha sonra kurban kesimi yapılıp ağalarla bayramlaşmanın ardından haremde bir süre istirahat etmişti. Yalı Köşkü'nde mehterhane ve pehlivan temaşası akabinde, öğle namazı kılınmıştı. Ertesi gün, Sadabad'da sadrazam ve şeyhülislâm âdet üzere arza çıkmışlar, cirid oynayan cündilere sadrazam tarafından altın ihsan edilmiş, bununla birlikte pehlivan güreşleri, ayı ve samson dövüşleri izlenmiş, ayrıca çengi kolu oynamıştı. Böylece ikindi vaktine kadar eğlenceler sürmüş, ikindi vakti, havuz başında yemek yenilmiş, top ve humbara atışları seyredilip bahşişler verilmişti. Gece ise Mabeyn-i Hümâyûn Kasr-ı Cedid bahçesinde enderûn ve birûndan seçilmiş sazende ve hanendeler maharetlerini sergilemişlerdi. Üçüncü gün, Göksu Kasrı'nda sadrazam kethüdası kabul edilmiş, cirid gösterisi yapan cündilere altın ihsan edilmişti. Pehlivan, ayı ve samson

[762]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.114.
[763]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.33.

gösterileri yapılmış, çengi kolu oynamış, ikindi vakti yemekten sonra taşra hanendeganının mûsikî faslı olmuştu. Akşam, meşaleler ile süslenmiş Silâhdâr Ağa Kasrı'na teşrif edilmiş, taşra çengi kolunun gösterileri izlenmişti. Dördüncü gün, Kalender Bahçesi'ne gidilip yemek yenilmiş, Büyükdere'de diğer ülkelerin elçileri de merasimde hazır bulunmuşlardı. Hassa ağaları kaftanlar ile durmuştu. Bir tarafa tahtın yakınına ileriden aşağıya doğru musahiban-ı bi-zebanan, musahiban-ı hâcegân, musahiban-ı mültehi; karşıya serhengan, bunların arkasına çukadarlar, bir tarafa enderûn ağaları dizilip meydanda kösler ve mehterhane bulunuyordu. Mehterhane eşliğinde pehlivan güreşleri yapılmış, ayı ve samson gösterilerinin bitiminde boş testilere kurşun atılmış, daha sonra yemek yenilmişti. İkindi vakti dönüldüğünde peykler, solaklar vesair rikâb-ı hümâyûn takımına ve enderûn ağalarına izin verilmişti. Padişah Kalender'e teşrif etmiş güneşin batışına kadar mûsikî fasılları ile eğlenmişti.[764]

(H.10 Zilhicce 1207-M. 19 Temmuz 1793) tarihinde Kurban Bayramı'nın birinci günü, Padişah III.Selim Hırka-i şerif odasını ve arz odasını teşriften sonra, alayla Sultan Ahmet Cami'ne gitmişti. Bayram namazının ardından Hırka-i şerif kapısı önünde kurban kesilmiş, iç ağalarla muayededen sonra, padişah hareme geçmişti. İskele Valide Cami'nde cuma namazı eda edilip Yalı Köşkü'nde mehterhane, esbân ve pehlivan temaşasıyla bir saat kadar vakit geçirip oradan Beşiktaş Sahil Sarayı'na gitmişti. Gece haremde çengiler ve tavşanlar temaşasıyla eğlenmişti. İkinci gün, Dolmabahçe'de enderûn ağaları cirid oynamış ve cambaz, samson, pehlivan, çengi gibi gösterileri halkın da seyretmesine izin verilmişti. Gece olunca Mabeyn'de tavşan gösterileri izlenmişti. Üçüncü gün padişah Göksu'ya teşrif etmiş, sadrazam cündilerinin cirid oyunu, mehterhane, pehlivan, çengi gösterileri seyredilmiş; gece ise yine tavşan gösterisi olmuştu. Bayramın dördüncü günü, biniş-i hümâyûnla Büyükdere'ye gidilmişti. Kalender Bahçesi'nde bayram takımıyla sabah yemeği yenmiş, esbân, pehlivan, cambaz ve zorbazlar hünerlerini göstermişlerdi.[765]

(H.10 Zilhicce 1208 Salı-M.8 Temmuz 1794) Kurban Bayramı'nın ilk günü, bayram namazı kılınıp kurbanlar kesildikten sonra, Yalı Köşkü'ne gidilmiş, pehlivan ve at koşuları izlenmiş, daha sonra Sahil Sarayı'na geçilmişti. Gece Kasr-ı Cedid'de tavşanlar temaşa edilmişti. İkinci gün, Gülhane-i Nev'e gidilmiş, Dolmabahçe meydanında enderûn ağaları cirid oynamış, yine gece Kasr-ı Cedid'de tavşanlar temaşa

[764]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.85-87.
[765]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.135-136.

edilmişti. Üçüncü gün, Kağıthane'ye gidilmiş, sadrazam cündileri cirid oynamış; pehlivan, cambaz vesaire izlenmişti. Bayramın dördüncü günü, Büyükdere'ye bayram takımıyla biniş ve selâmlık buyrulmuşken, Pazar günü olduğu için Hasköy'de Fethiye Cami'ne gidilmiş, silâhdâr ağa yerine teşrif edilip burada çengi, tavşan temaşasıyla eğlenilmişti. [766]

2.4.2.2. Halkın katılımıyla izlenen gösteriler

Velâdet ve sûr-ı hümâyûnlarda anlatımına daha çok rastladığımız donanma şenlikleri ve temsili gösteriler, bayram günleri de halktan her kesimin katılımıyla izlenirdi.

Temmuz 1598'de Kurban Bayramı günü, donanma şenliği yapılmıştı. Divandan sonra padişah kasra çıkmış, Kaptan İbn-i Cığal Sinan Paşa donanma gemilerini padişahın seyri için alay usulünce terip etmişti. Padişahın huzuruna girip yüz sürüp çıktıktan sonra, baştardasına girdiğinde şâdmânlık topları atılmıştı. Saray-ı Amire önünde toplar atılıp bayram kutlamaları yapılarak âdetler yerine getirilmişti.[767]

1720 yılının Kurban Bayramı'nın dördüncü gününde (H.13 Zilhicce 1130-M.16 Ekim 1720), tersanede cebeci ve topçu ocaklarının, gümrük ve tersane eminlerinin oyun salları içinde rakkaslarla ve tersanelinin kale ve cenkçi firkateleri huzurda maharetler göstermek üzere Yalı Köşkü'ne götürülmüştü. Miri payzenler ile kaleyi firkateler kuşatıp, top ve tüfek ile savaşmışlar, üçüncü yürüyüşte fethe muvaffak olup kaleye bayraklar asmışlardı. Akşama kadar denizde fişekler atılıp mahyalar tutuşturulup misli görülmemiş oyunlar sergilenmişti.[768]

Sarayda coşkulu bir hava varken İstanbul sokakları da yılın en renkli günlerini yaşardı. Kentin her yerinde utlar, sazlar ve diğer Türk çalgıları işitilirdi. Ramazan bayramlarındaki gibi neredeyse bütün sokaklarda, çatal biçiminde dikilmiş direklerin üstlerinden kalın iplerle bağlanmış salıncaklar kurulurdu. Portakal çiçeği, gül ve servi çiçeği şerbeti satılırdı.[769]

Ramazan bayramlarındaki eğlencelerin, kargaşalık çıkarma ihtimali endişesiyle ve ekonomik açıdan israfa yol açması nedeniyle eleştirildiğinden bahsetmiştik. Burada da bir Osmanlı kadısı salıncak ve dolaplarla yapılan sokak eğlencelerinin rüsvalık

[766]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.172.
[767]Selânikî Mustafa Efendi (1999), **a.g.k.**, s.756-757.
[768]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.1130.
[769]Philippe du Fresne-Canaye (2009), **a.g.k.**, s.77.

derecesinde olduğu görüşündedir. 22 Eylül 1722 Kurban Bayramı, öncesinde yapılan Ramazan Bayramı gibi çeşitli eğlencelerle geçmişti. Sadreddinzade Telhisî Mustafa Efendi günlüğünde bu durumları şöyle eleştirmiştir:

"Bu îd-i sa'îdde dahi salıncak ve beşik dolap atlı karıncaya öyle ruhsat verildi ki, cevâmi'-i şerîfe haremlerinde ve sâ'ir meydanlarında husûsan Sa'dâbâd sahrâsı dahi mâlâmâl ve bu esnâda olan rüsvâylık ve kimde evâ'il-i zamanlarda olmuş ola, hele Cenâb-ı Bâri encâm-ı kârı hayra mübeddel eyleye."[770]

2.5. Sefer Yürüyüşü ve Fetih Şâdmânlığı (Zafer Kutlamaları)

Sefer yürüyüşü ve zafer kutlamaları askerin şecaatini arttırmak; kazanılan zaferlerin büyüklüğünün, devletin gücünün halka ve rakip devletlere gösterilmesini sağlamak amacıyla daha çok siyasî yönü ağır basan şenliklerdi.

2.5.1. Sefer yürüyüşü şenlikleri

16.yy.'ın sonuna kadar, Osmanlı padişahları büyük seferlere bizzat katılırlardı. Padişahların çıktıkları bu sefer yürüyüşleri sırasında top atışlarının eşliğinde şaşalı bir tören yapılırdı.

Fatih Sultan Mehmed'in Anadolu tarafında Mısır ya da Şam'a doğru olduğu yorumlanan son seferi için, deniz gemilerle süslenmiş ve top atışları eşliğinde tören yapılmıştı. Donanmayla birlikte karada da neşe içinde tantanalı ve azametli bir yürüyüş gerçekleşmişti.[771]

Sultan III.Murad, İran üzerine gitmeden önce gösterişli bir alay düzenlemişti. Bunu izleme fırsatı bulan Reinhold Lubenau, eski Roma'daki sefer sonrası geçit töreni ile Osmanlı'daki sefer öncesinde düzenlenen alayı karşılaştırmıştır. Anlattığına göre eski Roma'da âdet; hükümdarların övünülecek bir başarı elde ettikleri zaman, bir savaşı kazandıkları, bir krallığı veya eyaleti egemenliklerine aldıkları zaman Capitolium'a doğru bir geçit töreni düzenlemeleridir. Ona göre, Türkler bu geleneği tersine çevirmişlerdir, çünkü umduklarının gerçekleşmemesinden korkmaktadırlar ve bu yüzden de zafer törenini savaşa gitmeden önce düzenlemektedirler. Aksine, Gustav Le Bon'un dediği gibi:

> "... dünyayı yönetenler, dinlerin ve imparatorlukların kurucuları, bütün inançların peygamberleri, tanınmış devlet adamları ve bunların yanında daha alçak gönüllü insan

[770]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.104.
[771]Fatih'in son seferinin nereye olacağı tam olarak bilinmemektedir. Anadolu tarafında Arap ya da Acem olduğu düşünülmektedir. Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.146.

> topluluklarının liderleri, kitlelerin ruhları hakkında insiyakî fakat çok zaman gayet kesin bir bilgiye sahip psikologlardır. Psikolog olduklarını bilmeyen bu kişiler, kitlelerin ruhunu iyi tanıdıklarından, onlara kolaylıkla hükmetmişlerdir."[772]

Osmanlı hükümdarları sefer öncesi şenlikleri, askerdeki şecaati arttıran, düşmanın içine korku salan bir faaliyet olarak değerlendirmeyi bilmiştir. Bu Türklerdeki azim ve kararlılığın açık kanıtıdır. Bu yüce milli duygu tüm orduya sirayet eder ve karşı konulamaz bir güç oluştururdu.

Hükümdar III. Murad, üç yüz bin askerinin Gürcüler tarafından öldürüldüğüne dair kötü haberi aldığında, yeniden asker toplamış; büyük bir zafer kazanılmış gibi kutlamaların yapılmasını, gücünü ve zenginliğini sergilemek amacıyla gösterişli bir alay düzenlenmesini emretmişti. Sultan, İranlıları kesin olarak yenmeye karar vermişti. 7 Haziran 1588'de zafer töreni ve tavşan avı için hazırlıklar tamamlanmış,[773] 8 Haziran'da hükümdar, gücünü sergileyen bir alayın eşliğinde geçiş töreni yapmıştı. Alayın önünde davullar, nefesli sazlar, birbirine vurulduğunda ses çıkartan pirinç madeninden yapılmış çanakları kullanan müzik takımı yürümüş; onların arkasından gürz tutan hudut boylarında görevli bir kumandan ilerlemiş, kumandanı çeşitli giysiler içinde kartal tüyleriyle süslenmiş demir silahlar tutan, aralarında aynalar bulunan kartal kanatları takılı mızraklı atlılar izlemişti. Birçok atın koşum takımlarına ziller takılmış, bazıları kartal kanatları takmış; üzerlerine hayvan postları almış, başlıklarını aynalar, kartal tüyleri ile süslemişti. Atlar yarı kırmızıya yarı beyaza boyanmıştı. Bunların ardından sipahiler geçmişti. Arkalarından gelen çavuşbaşı, görkemli bir kıyafet giymiş, hizmetkarları da süslenmişti. Çavuşlar, sarıklarına devekuşu tüyleri takmıştı. Sonra bölükbaşıları ve yeniçeriler geçmişti.[774] Bayraklardan sorumlu emir-i âlem ve ona bağlı görevliler, onlardan sonra Rumeli beylerbeyi ilerlemişti. Arkasından yine sipahiler, çavuşlar, alemdarlar, imrahorlar geçmiş; onları yemekten sorumlu olanlar takip etmişti. Daha sonra paşalar, bölükbaşı, yeniçeri birliği geçmişti. Seyisler ve atların geçişinden sonra sayısı beş yüzü bulan solaklar ve peykler, peyklerin ardından Sultan III.Murad gelmişti. Hükümdarın arkasından hizmetkârların amirlerinden biri ve at örtülerini taşıyan hizmetliler ilerlemişti. Hizmetlilerden bazıları ellerindeki süngerlerle atların ağzında oluşan köpükleri siliyordu. Onları padişahın özel hizmetlerine bakan üç has oğlanı takip etmiş, daha sonra subaylar, kâhyaları, hadımlar, dilsizler ve bir sürü hizmetkârlar geçmişti. Alayın en arkasında bir

[772]Gustave Le Bon (2015), **a.g.k.**, s.13.
[773]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.431.
[774]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.432.

Türk, atın üzerine yerleştirilmiş dört köşeli bir kafesin içinde bir sürü leoparı getirmişti. Av köpekleri bir tavşanı yuvasından çıkardıkları zaman, leoparlardan biri serbest bırakılır ve leopar bir kaç sıçrayışta tavşanı yakalar ve parçalardı. Alayda ayrıca çalgıcılar da bulunmuştu. Bunlar kafa derilerine tüyler geçirmiş, kollarına bıçaklar saplamış, at nalları çivilemişler, gövdelerinin derisini şeritler halinde kesip arasına kılıç veya kargı geçirmişlerdi.[775] Onlar da bu şekilde alaya katılarak cesaret ve dayanma güçlerini göstermişlerdi. Ayrıca alayda kazıkların üstüne çıkıp yürüyenler ve çeşitli maskaralıklar yapanlar da bulunmuştu. Sultan III.Murad, bu alayla Yedikule kalesine varınca bir tekneye binip deniz yoluyla sarayına dönmüştü. Ertesi gün 9 Haziran'da, At Meydanı'nda düzenlenen gösteride bir sipahi becerilerini sergilemiş, ucu keskin bir okla bir parmak kalınlığında 6 pirinç levhayı bir atışta delmişti. Hatta çıplak ayakla iki kılıcın keskin tarafları üstüne basarak durabilmişti.[776]

Sultan İbrahim döneminde de Kaptan Yusuf Paşa, Malta seferine büyük donanma şenlikleri ile çıkmıştı (H.4 Rebîülevvel 1055- M.30 Nisan 1645).[777]

IV.Mehmed döneminde Lehistan seferi için ordu 4 Mayıs 1672'de Edirne'den yola çıktığında lüzumlu bulunan zanaatkârlar sûr-ı hümâyûnlardaki alayları andırmıştı. Yüz elli civarı yeniçerinin başında bir çorbacı ile bir subaşı; ardından başlarında iki üç meslek alâmeti ile ekmekçiler, bir reçber, iki öküzü sevkeden ve yol boyunca buğday taneleri serpen bir sapan sürükleyen geçmişti. Arkalarından şarkı söyleyen meşaleciler grubu yürümüştü. Birtakım aletler üzerinde pasta ve ekmekler taşıyanlar yürümüş, ekmekçileri de çırakları takip etmişti. Bundan sonra at üzerinde esnaf kâhyası ve süvariler; nefir, dümbelek, davul ve darbuka çalanlar gelmişti. Daha sonra kasaplar ve ikişer ikişer yürüyen, fitilli tüfekler ve mesleklerine mahsus aletler taşıyan kasap çırakları geçmişti ki aralarında kaplan ve pars derileriyle örtünenler, süslenmiş inekleri, boynuzları boyanmış koyunları götürenler de vardı. Arkalarında da heyet kâhyası ve zırhlarla süslü süvariler mevcuttu. Bahçıvanlar da başlarında bir soğan ve fitilli tüfeklerinin ucunda otlar taşıyarak belirli bir nizamla ilerlemişlerdi. Daha sonra yemişçiler ve tatlıcılar geçmişti. Bunların arasından iki kişi başlarında çeşitli meyve dolu sepetler bulunan birer büyük tepsi taşımıştı. Tatlıcılardan biri topuklarına kadar helvayla kaplı bir gömlek giymiş, arkasındaki kaba etler üzerinden avuç avuç helva yiyip izleyenlere de fırlatıyordu. Hasır

[775]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.433.
[776]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.434.
[777]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1665.

örgüden bir kaftanla eşek üzerinde giden de ilginç bir görüntü oluşturmuştu. Bundan sonra pamukçular önlerinde bir arslan ve bir pars postu giyen biriyle ilerlemişlerdi. Aralarında ata binip kılıçları temizliyor gibi yapan silahcılar, mum imâlini taklit eden şamdancılar, kürkçüler geçmişti. Debbağlar ise ayakkabıcıların önünden yürümüşlerdi. Vücutlarını çuha parçalarıyla saran çuhacılardan sonra omuzlarında ağır hayvan taşıyan kahveciler geçmişti. Kahvecilerin arkalarında ilerleyen arabada ise iki üç kişi kahve pişiriyor ya da mermer havanlar içinde kahve dövüyordu. Bunların yanı sıra geçit alayında sarık yapıcılar, terziler, kunduracılar ve başka başka toplamda üç bin civarında esnaf geçmişti.[778]

7 Mayıs 1672 günü Padişah IV.Mehmed'in sefer için saraydan çıkışı o kadar muhteşemdi ki Galland bunu şöyle açıklar:

> "Padişahın camiye gidişlerinde, büyük ve küçük bayram günlerinde, ekselansın huzura kabul edilişinde ve Kandiye'nin zaptından sonra kadırgaların muzaffer girişlerinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun şevket ve haşmetine ait bazı levhalar görmüştüm; fakat Zât-ı Şahane'nin bugün sefere gitmek üzere Edirne'den dışarı çıkışındaki ihtişamın ve hayret verici debdebenin güzelliğine yaklaşacak hiç bir şey görmemiştim. Girişler, zaferler, mübarezeler, at koşumları, maskeli eğlenceler ve oyunlar hakkında romanlarda okuduğumu hatırladığım o bol izahat, hazır bulunan bütün hristiyan ecnebilerle birlikte baştan başa seyrettiğim alayın ihtişamı yanında hiç bir şey değillerdi; bütün bu hristiyan ecnebiler de eğer bitaraf ve samimi iseler, bu hakikate şehadet ederler. ..... şu kat'i bir geçektir ki, bu alay bütün hayatımca gördüğüm şeylerin en güzeliydi ve Fransa sarayı hariç dünyanın hiç bir yerinde bundan güzel bir tören yapılamazdı. Hristiyan prenslerinin uğrunda bir miktar masrafta bulundukları şenliklere, eğlencelere ve merasime ait oldukça doğru tasvirler vücuda getirildiğini görüyoruz; çünkü onlar mahdut şeylerdir, fakat her şeyi doğru olarak görmek iddiasında bulunan kimselerin, o gün Osmanlı sarayında geçmiş olup daha mükemmel ve muhteşem olmasını tasavvur etmek mümkün bulunmayan şeyler hakkında verecekleri izahatla doğru bir fikir telkinine de kaadir bulunmadıklarını iddia ederim. Bunları insan zekâsına kavratabilecek yeterlikte, kuvvette bir talâkat, sözlerden vücud bulacak bir kudret yoktur. Bu, bilinmesi için ecnebi gözlerin tavassutlarının kifayet ettiği şeylerden değildir; mahiyetini anlayabilmek için insanın bunu kendi gözleriyle görmüş olması lazımdır....."

2.5.2. Fetih şâdmânlığı (zafer kutlamaları)

Sefer sırasında kazanılan başarıların müjdesi Dersaadet'e ulaştığında, top atışları eşliğinde şenlikler başlardı. Yavuz Sultan Selim, şehzadesi Süleyman'a yazdığı Kemah ve Zülkadir fetihnâmesinde (1515), müjdeyi vezirler ve devlet büyükleri yanında okuyup

[778]Antoine Galland (1987), **a.g.k**, s.109-112.

şenlik yaptırmasını istemiş, ayrıca fetih haberini Ferhad Bey'e de bildirerek vilâyette şenlik yapılmasını, devlet için dua edilip padişahlık merasimlerinin yerine getirilmesini emretmişti.[779]

Sultan Selim 27 Aralık 1516'da Halhuliyye yurduna konduğunda, Sinan Paşa'nın Canberdi Gazali ile savaşıp onu perişan ettiği haberi geldiğinde, toplar atılıp şenlikler yapılmıştı.[780]

Oğlu Şehzade Süleyman'a yazdığı Kahire fetihnamesinde (Ağustos 1516); Mercidabık Savaşı'nda Kansu Gavri'ye karşı kazandığı zaferden bahsederek Allah'a şükrettikten sonra her tarafa müjdeli haberi duyurmasını, 'Rabbin lütfu ortaya çıktığı' sözünden hareketle büyük küçük herkese yiyip içip gülerek eğlenmeleri için eski usul üzere belirli günlerde yapıldığı gibi ikramda bulunulmasını, kalelerden şenlik toplarının ve tüfeklerinin atılmasını, sokakların süslenmesini, devletin yükselişine dua edilmesi için sadaka dağıtılmasını emretmiştir.[781] Şehzade Süleyman buna cevap olarak gönderdiği namede, Allah'a şükrederek her tarafa ferman suretini yazıp gönderdiğini, şehirlerin pazarlarının süslendiğini yazarak emirlerini yerine getirdiğini belirtmiştir.[782]

31 Mart 1517'de, Tomanbay divana getirildiğinde, birçok eğlence yapılmıştı. Mehmed Paşa ve diğer ağalar el öpme merasimi yapmış, müjde ve şenlik davulları çalınmıştı.[783]13 Nisan'da Bâb-ı Zevile süslenip, etraf hükümetlere fetihnameler gönderilmişti.[784] 14 Nisan'da Padişah Yavuz Sultan Selim, Ümmül Kıyas'a gidip sazlı sohbetler etmiş; Hoca, Ahi Çelebi ve diğer yakınları büyük bir sazlı sohbet yapmıştı. 16 Nisan'da Otağ-ı hümâyûn önünde ateşbazlar çeşitli sanat ve hünerler göstermişlerdi.[785] Padişah zafer sonrası İskenderiye'ye gelirken 31 Mayıs günü Reşid'e uğrayıp kale önüne gemi ile yaklaştığında, burçlardan toplar atılarak şenlikler yapılmıştı.[786] 17 Temmuz'da cambaz ve kasebazların gösterisi olmuştu.[787] 10 Ağustos günü Nil Nehri'ni yine geçerken kızıl bayraklı âlemler ve davullarla şenlikler yapılmıştı.[788]

[779]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y.). Haz.Yavuz Senemoğlu. Tercüman Yayınları. 1001 Temel Eser, s.94.
[780]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.103.
[781]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.125-129.
[782]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.131.
[783]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.209.
[784]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.211.
[785]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.211.
[786]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.213.
[787]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.215.
[788]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.217.

Metin And'ın, Kanuni Sultan Süleyman'ın İran Şahı'na karşı kazandığı mücadelenin zafer kutlamalarına (27 Ekim-29 Ekim 1553) tanık olan Dernschwam'dan aktardığına göre, ilk gün meydanlar kutlamaya gelen atlılarla dolmuştu. Bu zafer için saraylar, pazarlar ve dükkânlar süslenmiş, tüm minareler dinî bayramlardaki gibi ışıklandırılmıştı. Lambaların içine, yağın altına renkli su koyup onların değişik renklerde parlamalarını sağlamışlardı. Sultanın beslettiği kaplanlar, arslanlar, leoparlar ve başkaca hayvanlar sokaklarda dolaştırılmıştı. Genç erkekler ise dans edip şarkı söyleyerek insanları eğlendirmiş, ancak kadınlar böyle bir görev almamıştı. Padişah Polonyalı bir tercümanı ile Venedik elçisine zaferi iletince, elçi İbrahim Paşa'ya tebriklerini sunmuştu. 7 Kasım 1554'te kutlama törenleri kapsamında Venedik elçisi Galata ile İstanbul arasında kayık yarışı düzenlemiş, yarışa Venedikli tüccarlar yarışmacı olarak katılmışlardı. Elçinin evinin önündeki yüzüğe ya da haça ilk vurana değerli bir hediye verilmişti. Eğlenceler arasında çocuk oyunları da vardı. Halı dokumacılarından biri başında renkli bir halı ve halının üstünde koni biçiminde bir şapkayla dolaşır, bir başkası kılıç darbesiyle şapkayı keserdi. Bu düşmanın mağlubiyetini simgeleyen bir gösteriydi.[789]

1585'te III.Murad döneminde Tebriz şehrinin fethedildiği haberi İstanbul'a ulaşınca, üç gün üç gece fethin şükranesine donanmalar yapılmıştı.[790]

Sultan Osman'ın Hotin seferi dönüşünde, İstanbul süslenmiş ve üç gün şehir donanması ile şenlik yapılmıştı (H.12 Rebîülevvel 1031- M.25 Ocak 1622).[791]

IV.Murad, Tebriz seferi sonrası İstanbul'a büyük bir alayla girmişti. Padişah Üsküdar'a geldiğinde (H.15 Recep 1045-M.25 Aralık 1635) devlet erkânı, ayan, askerler ve ulema el öperek fethi tebrik etmişlerdi. Ertesi gün büyük bir alayla padişah ve maiyeti Şuhut kapısından girmişti.[792] Emir-Gune oğlu, Kaimmakam Bayram Paşa ile beraber yürümüş; yalnız Bayram Paşa mücevveze giymiş, diğer vezirler padişahın tembihi üzere hartâvî destarlar, renkli şal ve ipekten sarıklar sarınmış; yeniçeri ağası Mustafa Ağa zırh, savaş külahı ve demirden tolga üzerine bir sarı ipek sarınmış; iç ağaları da ipek sarınmıştı. Padişah ise zırh ve demire bürünmüş tolga üzerine beyaz tülbent sarılmış ve bir siyah

[789]Hans Dernschwam, *Tagebuch einer Reise unch der Konstantinopel und Kleinasien (1553-1555) nach der Urschrift in Fugger-Archiv*, yayına haz.Franz Babinger, München-Leipzig 1923'ten aktran Metin And (1993). *16. yüzyılda İstanbul kent, saray, günlük yaşam*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Baş Danışmanlığı, s.267.
[790]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.339.
[791]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a). *Naîmâ Târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 2.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, s.758.
[792]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b). *Naîmâ Târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 3.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi, s.1317-1318.

sorguç mücevherli kıyafetiyle büyük bir ihtişam içinde saraya ulaşmıştı. Naima'nın belirttiğine göre o güne kadar atalarından hiç birinin o kıyafetle alaya inmesi işitilmemişti.[793] Silâhdâr Mustafa Paşa için At Meydanı'nda olan Recep Paşa Sarayı[794] konak tayin olunup padişah fermanı ile Bayram Paşa, sarayı yaldızlı eşya ile döşetmiş, çardakları ve köşkleri altınla, hademelerin odaları çeşitli örtü ve mühimmat ile süslenmişti. Padişah saraya indiğinde bütün vezirler, erkân ve divan erbabı ihtişamlı alay ile silâhdâr paşanın önüne düşüp At Meydanı sarayına gelmişlerdi. Silâhdâr paşanın iyi tüfek kullanan bin kadar sekbanı büyük tüfek şenliği yapmıştı.[795] İslâm padişahının sağ salim ve ganimetle dönüş şükranesi olarak bir hafta donanma emredilip, İstanbul şehrinde şevk ve neşe ile sevinç gösterileri yapılmıştı.[796]

Valide sultana Ramazan ayının on üçüncü gecesi Bağdat fethi müjdesi ulaştığında, kaimmakam paşaya donanmalar yapılması emredilmişti. Kaimmakam paşa padişahın emri ile şehri donatmıştı. İstanbul ve etrafında bayramın üçüncü gününe kadar yirmi gece süren büyük şenlik olmuştu (18 Ocak 1639-7 Şubat 1639).[797]

Sultan İbrahim döneminde, kuşatmadan 54 gün sonra Hanya Kalesi'nin fetih müjdesi geldiğinde üç gün üç gece donanma ferman olunup şehirlerin hakimlerine padişah emirleri gönderilmişti. İstanbul donatılmış, geceleri Haliç ve Galata kandillerle, süslü sandallarla dolmuştu. Baruttan yapılmış kaleler, toplar ve fişekler atılıp büyük şenlikler yapılmıştı.[798]

Retmo (Resmo) Kalesi'nin fethi haberi (1646) İstanbul'a ulaşınca üç gün şehir donanması ferman olunmuş ve geceleri deniz üstünde fişekler atılıp çırağan yapılmıştı.[799]

1657 Ağustos'ta, bir önceki yıl Venedik eline geçen Bozcaada'nın zaferle yeniden alınması büyük bir sevinçle karşılanmıştı. Zafer müjdesi serdar tarafından telhis ile padişaha iletilince üç gün üç gece deniz şenliği yapılmıştı. Bu övünülecek hizmet karşısında Köprülü'ye hatt-ı hümâyûn yazılıp iltifat olarak bir adet kılıç, bir dikilmiş semmur ve hil'at musahib Hazinedar Solak Mehmed Ağa ile gönderilmişti.[800]

---

[793]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1318.
[794]İbrahim Paşa sarayı da denir. Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1318.
[795]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1318.
[796]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1319.
[797]Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989), **a.g.k.**, s.550. Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1441.
[798]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1692.
[799]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1752.
[800]Naîmâ Mustafa Efendi (1969b), **a.g.k.**, s.2780.

IV.Mehmed, Edirne'de ikamet etmekte iken Limni fethi müjdesi erişince şehirde üç gün üç gece donanma ve şenlikler yapılmıştı.[801]

Yanova kalesinin fetih haberini alan Padişah IV.Mehmed, yedi gün yedi gece donanma ferman buyurmuştu. Sadrazam Köprülü'ye değerli hizmeti karşılığında kadrini yükseltmek üzere murassa kabzalı mücevherli kılıç ile bir kürklü hil'at göndermiş, müjde getiren Telhisci Mustafa ağaya da küçük mirahorluk ihsan edilmişti.[802]

Melek Ahmed Paşa'nın Kilis hududunda galibiyet elde etmesinin, Moskof askerine karşı kazanılan zafer sevincinin padişaha ulaşması üzerine, şehir donanması ferman buyrularak İstanbul'da yedi gün yedi gece kutlamalar yapılmıştı.[803]

Varad Kalesi'nin fethi haberi duyulduğunda, Edirne'de üç gün üç gece şehir donanması ferman olunmuştu. Serdar Ali Paşa'ya bu hizmeti karşılığında Bosna eyaleti, Hersek ve İzvornik sancakları ihsan buyrulmakla birlikte hatt-ı şerif, kürklü hil'at, değerli taşlarla süslü kılıç ve yanında olan vezirlere ve maiyetine hil'atler gönderilmişti.[804]

Temmuz 1664'te Üngürüs seferinde, Avusturya'nın bozulan ahde konu olan yeni kalesinin tahrip olunduğu haberi serdar tarafından gönderilince, saray meydanında ferman üzere üç gece top ve tüfek şenlikleri yapılmıştı.[805]

1663-1664 yıllarında Avusturya ile yapılan savaşta, Sadrazamın Raab kenarında bulunduğu, Edirne'de haber alındığı zaman padişah tarafından şehirde bir hafta şenlik yapılması emrolunmuştu, ancak üçüncü gün Saint-Gotthard bozgununun haberi geldiğinde şenliğe son verilmişti.[806]

Uyvar Kalesi'nin alınmasında İslâm askerlerinin muzafferiyetleri ve din-i ada tarafında hezimet olduğu serdar-ı ekrem tarafından padişaha telhis olunmadan sadır olan ferman gereğince ancak Edirne şehrinde donanma buyurulmuştu.[807]

Kandiye Kalesi'nin fethinde, yeniçeri ağasının ve kul kethüdasının kaleyi zabt ve muhafaza etmesi ferman olunduktan sonra, orduyu hümâyûnda yedi gün yedi gece şenlik yapılmıştı.[808] Kale'nin fethi müjdesi IV.Mehmed'e ulaşınca Osmanlı ülkesinde üç gün üç gece donanma yapılması istenmişti.[809]

---

[801]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.98.
[802]Naîmâ Mustafa Efendi (1969b), **a.g.k.**, s.2842.
[803]Naîmâ Mustafa Efendi (1969b), **a.g.k.**, s.2911.
[804]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.124.
[805]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.140.
[806]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1666.
[807]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.56.
[808]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.142.
[809]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.294; Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.143.

1672'de Kamaniçe Kalesi'nin fethedilmesi üzerine, 12 Eylül'de müjde haberi ulaştığında, akşama doğru saraydan dümbelek sesleri yükselmiş ve toplar atılmıştı. Geceleyin Kızkulesi'nden, Tersane'den ve Karadeniz kalelerinden toplar atılmış; şehrin başka yerlerinden de davul ve dümbelek sesleri duyulmuştu.[810] Zafer şerefine üç gün üç gece şehir donanması ferman olunmuş, orduyu hümâyûnda top, tüfek şenlikleri ve mum donanmaları yapılmıştı.[811] 13 Eylül 1672 günü donanma yahut şenlik günü olmuş, seher vaktinden itibaren saray topları atılmıştı. Padişahın dairesine parlak altından birçok sancaklar asılmış, padişahın ordu başında bizzat bulunmasından dolayı da dairesinin üstüne büyük bir kırmızı ve beyaz bayrak asılmıştı. Gündüz Tophane, Tersane ve limanda birçok top atılmış, güneşin batmasından sonra da liman tarafından saray boyunca her yirmi ayaklık mesafede yanan bezler ve zeytin yağlı yakılmış örtüler ışık saçmıştı. Tüfekler ve ardından on parça iri top atıldığında, iç oğlanların sarayı donanma ve tüfek ateşleriyle mukabele etmiş; bunu Tophane, Kızkulesi, Tersane ve Boğazın istihkâmları takip etmişti. Deniz üzerinde birçok mehtap fişekleri yakılmış, saraydan da fişekler atılmıştı. Şehirdeki dükkânlar geceleri açık kalmış, sokaklara en güzel minderler, yastıklar koyulmuş, Acem halıları serilmiş; camilerin içleri birçok fenerlerle aydınlatılmış, bütün gece şenlik için çalgılar çalınmıştı.[812] 14 Eylül'de saraydan maytap fişekleri ve iç oğlanların tüfek atışlarıyla sarayın pencereleri aydınlanmıştı. Deniz üzerine sayısız fenerlerle donatılmış küçük bir gemi çıkarılmış, gemi Kızkulesi'ne yaklaştığında maytaplar atılmıştı. Bunun yanında maytaplar yakılan başka kayıklar da vardı. İstanbul gümrüğü, Galata gümrüğü, Kurşunlu mahzen ve Tersane'de fenerler yakılmış, müzikler çalınmıştı. Musiki sesine birçok kişi toplanmış, huzurda birkaç çingene kadın da raksetmişti. Benzer şekilde şenlikler 16 Eylül günü öğlene kadar devam etmişti.[813]

(H.3 Şaban 1089-M.20 Eylül 1678)'de Çehrin fethi için Silistre'den, İstanbul'da bulunan Abdurrahman Abdi Paşa'ya yedi gün yedi gece şehir donanması yaptırması emr-i şerif olarak gelmişti.[814] Vezir-i âzam orduyu hümâyûnla (H.9 Rebîülevvel 1090-M.20 Nisan 1679)'da İstanbul'a vardığında, padişah teşrifi için şehir donanması ferman buyurup üç gün üç gece denizde ve karada şenlikler yapılmıştı.[815]

[810]Antoine Galland (1987), **a.g.k.**, s.182.
[811]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.345.
[812]Antoine Galland (1987), **a.g.k**., s.183-184.
[813]Antoine Galland (1987), **a.g.k**., s.185-187.
[814]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.418.
[815]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.419.

I.Mahmud Dönemi'nde, Bağdat'ı muhasara eden Nadir Şah'ın hezimete uğradığı haberi merkeze ulaştığında, gece Sarayburnu, Tophane ve Tersane'de top şenliği yapılmış, ertesi gün Hünkar Yalıköşkü'nde top şenliği olmuştu. Vezirler ve ulema gazayı tebrik ettiklerinde, kürkler hediye edilmişti. Yedi aydan beri Bağdat muhasara edildiği için top şenliği üç gün boyunca sürmüştü.[816]

1715 senesinde yeniden fetih (Mora fethi) müyesser olunca, Edirne halkı sevince ortak olarak üç gün üç gece donanma yapılmıştı. 21 Kasım gecesi (H.24 Zilkâde 1127) dellâllar nidâ ettirilmiş, çarşı ve pazarda şehrâyin hazırlıkları yapılmış, birçok dükkân tezyin edilmişti.[817] Fetih dolayısıyla İstanbul ahalisinin de sevinç gösterisi olarak yedi gün yedi gece donanma yapılması için; 12 Aralık'ta (H.15 Zilhicce) taraf taraf münadiler nidâ ettirilip, İstanbul, Üsküdar, Eyüp, Galata ve Kasımpaşa'da şehrâyin için çarşı ve pazarlar süslenmişti.[818]

23 Eylül 1724'te Acem üzerine Bağdat tarafında serdar olan Hasan Paşazade Ahmed Paşa'dan Hemedan şehrinin fethedildiği haberi ulaşınca, top şenliği yapılması ve ocakların kapılarının süslenmesi buyrulmuştu.[819] Yine kısa bir süre sonra 20 Ekim 1724'te Revan'a serdar olan Arifi Ahmed Paşa'dan Revan'ın alındığı haberi ulaştığında, top şenlikleri yapılmıştı.[820]

18.yy.'da anlaşma neticesinde elde edilenlere sevinç üzerine de top şenlikleri yapıldığı olmuştur. 4 Ağustos 1711'de askerin zaferi Azak Kalesi'nin, yapılan yeni kalenin ve Suraka kalesinin alınarak barış anlaşmasının yenilenmesi müjdesiyle, sadrazam kethüdası Osman Ağa geldiğinde top şenlikleri yapılmıştı.[821] 3 Ağustos 1725'te Tebriz'in alınmasından sonra fetih haberinin merkeze ulaşmasıyla, 22 Ağustos'ta beş gün beş gece şenlik tertip edilmişti.[822]

1768-1774 Osmanlı Rus harbi esnasında Ruscuk'tan aşağıda Maretin adlı mevkide cengin kazanıldığı (H.14 Rebîülevvel 1187-M.5 Haziran 1773) müjdesi vezire ulaştığında, şenlik yapılıp seraskere mücevher kılıç ve kürk, gazilere hediyeler verilmişti.[823]

---

[816]M.Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.34.
[817]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.968.
[818]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.970.
[819]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.80.
[820]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.80.
[821]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.86.
[822]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.110.
[823]M.Münir Aktepe (1980). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-II.B*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, s.96.

2.5.3. Tebriklerde protokol kuralları

Iyd-i şerif konusunda zikredildiği gibi, teşrifat kaide ve usullerinin ilk defa Kanunname'de yer alması Fatih döneminde başlamıştır. Hülâsa Fatih, Kanunnâmesi'nin başına "Bu kanunnâme atam ve dedem kanunudur ve benim dahi kanunumdur.." diyerek Türklerin âdet ve geleneklerini yazı yoluyla resmileştirmiştir. Eski Türk âdetlerinin devamı olan teşrifat usulleri, tüm kutlama ve törenlerde uygulanmıştır. Kanunnameye göre vezirlerin ve ümeranın başı vezir-i âzam, malın vekili defterdardır. Oturmada, durmada vs. gibi durumlarda vezir-i azam mertebe olarak hepsinden üstündür. Şeyhülislâm ise ulemanın reisi olarak görülür. Padişahın hocası dahi, serdar-ı ulema olarak görülmüştür. Teşrifatta sırasıyla önce vezirler, onlardan sonra kazaskerler, onlardan sonra defterdarlar, yeniçeri ağası, üzengi ağaları, mirâlem, kapıcıbaşları, mirâhûr gelirdi.[824] Mirâhûr-i sâni altına av halkının amiri, padişahın avcıbaşısı çakırcıbaşı, onun altına çaşnigirbaşı, sipahi oğlanları ağası, silâhdâr ağası, bölük ağaları, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası, cebeci başı, topçu başı otururdu.[825] Önce vezirler oturup bir tarafa kazaskerler, onların altına defterdarlar, bir tarafa da nişancı otururdu. Beylerbeyiler vezirler altına, defterdarlar kazasker altına otururlardı.[826]

Nitekim Revan'ın fethinin görkemli bir törenle kutlanmasında, devlet erkânı bu usule göre davranmıştır. Önce kapıcılar kethüdası Beşir Ağa İstanbul'a gönderilmiş, fetih tebriki için otağ önünde yüksek gölgelik kurulup içerisi döşenmişti. Kürsüler konulup şeyhülislâm, sadrazam, Murtaza Paşa, Kenan Paşa, Rumeli valisi Mustafa Paşa, Anadolu beylerbeyi Mehmed Paşa, Musa Paşa, Kaptan Hüseyin Paşa, Halep beylerbeyi vezir Ahmed Paşa, Nişancı Mustafa Paşa, Rumeli kazaskerleri, ordu kadısı Şaban Efendi, Başdefterdar İbrahim Efendi, Anadolu defterdarı Altı Poğaçazade Mahmud Efendi divanda hazır bekleyip padişah çıkınca oturmuşlardı. Kuşluk vaktinde padişah otağı açılıp el öpme merasimi yapılmıştı. Önce şeyhülislâm tebrik etmiş, sonra vezirler tertip üzere gelmişler, sonra Rumeli büyükleri ve defterdarı, defterdar kethüdası, alay beyleri, Anadolu'nun beylerbeyleri, alay beyleri, ocak halkı, bölük ağaları, azledilmiş beyler, bütün ayan, askerler el öpmüşler ve davullar çalınmıştı. Daha sonra Acem ükesinin geride kalanlarının fethi duası ve Fatiha okunmuştu. El öpüp çıkıldıktan sonra gölgelikte bir müddet durulunca, Murtaza Paşa içeriye davet edilmiş ve Revan Kalesi muhafazası

[824]Abdülkadir Özcan (1982), **a.g.k.**, s.31-32.
[825]Abdülkadir Özcan (1982), **a.g.k.**, s.32.
[826]Abdülkadir Özcan (1982), **a.g.k.**, s.33.

hizmetine memur edilmişti. Padişah cuma namazına alay ile varıp Kale Cami'inde namaz kıldıktan sonra, Emir Gune oğlu yaya olarak padişahın atının yanında yürüyüp saraya varmışlardı. İkindiye kadar orada eğlenip tekrar alay ile otağ-ı hümâyûna gelmişlerdi.[827]

2.6. Donanma Şenlikleri

Karesi Beyliği'nin dahil edilmesiyle sahillere ulaşan Osmanlı Devleti, 15.yy.'dan sonra Akdeniz ve Karadeniz'de rakipsiz güç haline gelmişti. Akdeniz sahillerini muhafaza etmek, ticaret gemilerinin ve kıyılarda ve adalarda yaşayan ahalinin emniyetini sağlamak amacıyla Osmanlı donanması ilkbaharda, Rûz-ı hızır günlerinin başlangıcında denize açılır ve Rûz-ı hızırdan Rûz-ı kasıma kadar deryada bulunurdu. Donanma her yıl mutad olarak denizlere açılırken tören icra edilirdi.

1598 yılının Temmuz ayında Padişah III.Murad, Davud Paşa Çiftliği'nden ayrılıp Ebû Eyyüb Ensari iskelesinden kayığa binip saraya gelirken, derya seferine hazır olan donanma gemileri alay bağlayıp padişahın önünden toplar atarak şenliklerle geçmişti. Limanda bulunan barçalar ve kalyonlar da toplarını atmışlar, saraya varıncaya kadar alay tertibi bozulmamıştı.[828]

Donanmanın sefere çıkışında kaptanların el öpmeleri için deniz kıyısında Sepet Paşa köşkünün Sultan İbrahim zamanında genişletilerek yaptırılması ferman olunmuştu.[829] Bu tarihten sonra kaptanlar bu köşke gelerek padişahın elini öptükten sonra deryaya açılırlardı.

1759 yılında havanın sisli olduğu bir gün Tersane, Cebehane ve Tophane'deki derya donanması için hazırlanan sallar birer gece demirlemişti. Padişah III.Mustafa Yalıköşkü'nde üç gece gümüş tahtını teşrif etmiş, burada yakınları, haremleri ve selâmlıkları ile vakit geçirmişti. Hava düzelince iskelelerden ve kayıklardan toplar ve fişekler atılarak[830] çektiriler ve kalyonlar Yalıköşkü önüne vardığında, huzurda paşalar, ümera ve kaptan yer öptükten sonra hil'atler almıştı. Şeyhülislâm ile kaimmakam paşa baştardaya binmişlerdi. Flamalar, sancaklar ve bayraklar açılıp huzurdan geçilirken, top, tüfek ve mehterhane şenlikleri olmuştu. Ricâl donanmayı pencerelerden ve sefainden temaşa etmişti. Çektirilerden koğuş topları, kalyonlardan palavra, alt alabanda, üst alabanda ve kantar topları atıldığında, top sesleri dolayısıyla herkes kulaklarını kapatmış

[827]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1310.
[828]Selânikî Mustafa Efendi (1999), **a.g.k.**, s.756.
[829]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1581.
[830]M.Münir Aktepe (1978), **a.g.k.**, s.30.

ve dumandan kimse yakınındakini fark edememişti. On beş kalyondan binden ziyade top atılmıştı. Gemi yelken açıp seyr ile Tophane'ye selâm topu fırlatmış,[831] Topcu Ocağı, Kızkulesi'nden beş top atmıştı. Donanma Dolmabahçe'de demirleyince baştardadan üç top atılmış, bulundukları yeri bildirme maksadıyla ve tabii olduklarını ima için her birinden birer top atılmıştı. Misafir olan şeyhülislâm ile kaimmakam paşa, Dolmabahçe'deki gölgeliklerde hazırlanan yemekleri yiyip içtiklerinde, baştardadan toplar atıldığını işiten gemi de toplar atmıştı.[832]

Ayrıca savaş için hazırlanan donanmalar da büyük şenliklerle denize açılırdı. İstanbul'un fethi için hazırlanan donanma büyük bir neşe, cümbüş ve moral üstünlüğüyle yola çıkmış, kürek ve yelken ustalıkları gibi gösteriler ve türlü yarışmalar yapılmıştı.[833]

Girit seferi için (1651) hazırlanan otuz kalyon, otuz sekiz kadırga, altı borton, altı mavna ve bir miktar yelkenle hareket eden düşman donanmasını yakmakta kullanılan ateş gemisinden oluşan alay, Tersane önünden kalkıp Sarayburnu önüne şenliklerle gelmişti. Kırmızılar giyen Kaptan Ali Paşa'nın el öpüp selâmlama merasiminden sonra donanma Beşiktaş önünde demir atmıştı.[834]

Mısır, Fransızlar tarafından tahliye edildiğinde (1799) derya donanması Tophane'den hareket edip Dolmabahçe önüne gelmiş ve havai fişek şenliği yapılmıştı.[835]

[831]M.Münir Aktepe (1980), **a.g.k.**, s.25.
[832]M.Münir Aktepe (1980), **a.g.k.**, s.26.
[833]Kritovulos (2011). *İstanbul'un Fethi*. Türkçesi: Karolidi. 3.Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları, s.61.
[834]Naîmâ Mustafa Efendi (1969a), **a.g.k.**, s.2116-2117.
[835]BOA, TS.MA.e 668-43

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 18. YÜZYILDA OSMANLI SARAYI VE ÇEVRESİNDE MUTAD GÜNLER HARİCİNDE DÜZENLENEN EĞLENCELER

3.1. Şikâr-ı Hümâyûnlar

Av faaliyetini, kara hayvanlarını avlama ve deniz hayvanlarını avlama gibi iki gruba ayırabileceğimiz gibi; kara hayvanlarını avlamayı da eti yenen yırtıcı kuş avları ve kuşların dışındaki eti yenen hayvanları avlama olarak ikiye ayırabiliriz. Av faaliyetleri içinde en zor ve geniş çaplı olanı karada yapılan sürgün avı olsa gerek. Bunun için günler öncesinden hazırlıklar başlar ve uzak yerlerde haftalarca sürebilirdi.

Sürgün avında, avcılar tarafından kuşatma çemberi oluşturulur, oluşturulan bu çember toplama yerine doğru yavaş yavaş daraltılırdı. Sürülen avın toplanma yerine yakın bir tepe üzerine padişahın otağı kurulur, padişah avın getirileceği günden bir gün önce kaldığı konak veya saraydan ayrılıp akşama doğru otağa varıp geceyi orada geçirirdi. Eğer av toplanma yeri kaldığı saraya yakınsa, geceyi sarayda geçirip sabah namazını kılmadan önce saraydan çıkarak toplanma yerinde kurulmuş olan otağına gelirdi.[836] Hayvanlar kalın iplerden örülmüş ağlar ile çevrili toplama yerine getirilince, padişah "Evâhir-i fasl-ı kanun" gereğince kurt ile tavşanın, tilki ve geyiğin yan yana durduğunu seyreder, sonra ok ile avlamaya başlardı. Sürgün avında bazen koltuk sürgünü tercih edilir, maiyet sayısı az olduğu zaman koruluğun sadece bir köşesi sürülürdü.[837]

Avcılığı yapılışına göre de törensiz ve törenle yapılan av olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Törensiz yapılan av, kısa süre içinde az kişiyle ve saraya yakın yerlerde olurdu. Padişah günübirliğine veya bir iki gün için av yapmak istediğinde; silâhdârını, rikâbdarlardan bazılarını, şahincibaşıyı, doğancıbaşı ile içdoğan oğlanlarını, zağarcı, samsoncu, solak gibi maiyeti alarak sarayın yakınlarında bulunan av yerlerine giderdi.[838] Törenlerle yapılan avlar ise uzun zaman alırdı. Günlerce sürecek avda genellikle sürgün avı tercih edilirdi. Sürgün avı daha çok av hayvanı bol ve koruluğu çok olan Edirne ve Rumeli yörelerinde yapılırdı. Padişah ava çıkmak istediği zaman arzusunu, silâhdâr ağa vasıtasıyla şikâr ağalarına, enderûn halkına, doğancıbaşıya, bostancıbaşıya, sadrazama

[836] Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.206-207.
[837] Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.207-208.
[838] Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.204.

bildirirdi.[839] Sadrazamlar çoğu kez ava gitmez Edirne veya İstanbul'da kalıp devleti yönetirdi.

Avlanma Osmanlı padişahları için mühim bir faaliyetti. Nitekim 16.yy. tarihçisi Gelibolulu Mustafa 'Âlî, avı, ata iyi binebilen padişahların ve şehzadelerin mutlaka meşgul olmaları gereken bir iş ve sanat olarak görür.[840] Ona göre vezirlerin ava gitmeleri kesinlikle uygun değildir. Zira bu konuda büyükler fikir birliği etmişlerdir. Beylere ve beylerbeylerine ise müslümanların işlerini gördükten sonra boş vakitlerinde ava gitmelerine izin vardır. Çünkü vezirler ve beylerbeyleri, devlet idaresiyle ilgilenen kişilerdir.[841] Avı, aşk oyunu oynayan gençler, avcılığı baba mesleği olarak devam ettirenler ve avcılığa alışkın büyüklerin hizmetkârları dışında yapan kişilerin, yani sadece heves ile yola çıkanların cezalandırılmaları gerektiği görüşündedir.[842]

Ertuğrul Gazi'nin soyu olan Osmanlı hanedanı tarafından eski Türk âdeti kara avcılığı ve özellikle sürek avları etrafı tanıma, beden ve manevra kabiliyetini geliştiren askerî talim, savaş tatbikatı ve spor alanında vazgeçilmez faaliyet olarak yapılırdı.

3.1.1. Şikâr-ı hümâyûnlar için uyulması gereken kurallar

Şikâr-ı hümâyûn belirli usul ve programa göre yapılırdı. Padişahların ve şehzadelerin av için kullandıkları bölgeler, 'hassa şikâr koruları', özel olarak korunurdu. Buraların hayvan otlağı, kışlağı veya ağılı olarak kullanılmasına, buralarda tüfek atılmasına, tazı ile av avlanmasına, ağaç kesilmesine müsaade edilmeyerek bu gibi faaliyetler çoğu zaman yasaklanırdı.[843] Ne zaman ve hangi bölgelerde av yapılacağı, ava

[839]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.205.
[840]Mehmet Şeker (1997). *Gelibolulu Mustafa 'Âlî ve mevâ'ıdü'n-nefâis fî-kavâ'ıdi'l-mecâlis*. Ankara: TTK, s.214, 291.
[841]Mehmet Şeker (1997), **a.g.k.**, s.214, 291.
[842]Mehmet Şeker (1997), **a.g.k.**, s.214, 291.
[843]Yasakla ilgili: Hasköy, Yanbolu, Kırkkilise, Ferecik ve Gümülcine kadılarına (H.01.06.973 tarihli) BOA, A.DVNSMHM.d. 5-691. Çatalca ve Kemer'de bir süre tazı ve doğanla av yaptırılmaması, av yerlerinin korunması için Çorlu ve Silivri kadılarına (H.09.01.976 tarihli) BOA, A.DVNSMHM.d. 7-1666. Dergâh-ı mualla çavuşlarından bostan çavuşa hüküm yazılarak Kaz dağlarında hassa-i hümâyûn için av kuşlarının azalmasından dolayı o bölgede avcılık yasaklanmış ve donanma hizmetinde bulunanlardan başkasının ellerinden silahlarının toplanması istenmiştir (H.23.10.981). BOA, A.DVNSMHM.d. 23-636. H.10/09/984 tarihinde Kırkkilise, Hasköy, Dimetoka, Uzunköprü, Karaferye, Gümülcine, Uzuncaova ve Yanbolu kadılarından, hassa korularında bazı kişilerin şikâr avlayıp, ağaç kesip, tüfek atıp, koyun kışlattığı haberinin gelmesi üzerine hassa-i hümâyûn için korunan korularda koyun kışlakları ve mandıralar haricinde bu tür faaliyetlerin yapılmaması istenmiştir. BOA, A.DVNSMHM.d. 29-40. Gekbuze, İznikmid, Yoros, Kandıra ve civarı kazalarındaki hassa korularında avlanmak yasak edilmiş, ava gelenlerin tüfek ve köpeklerinin zabt olunması istenmiştir (H.10.03.989). BOA, A.DVNSMHM.d. 42-452. Benzer şekilde Silivri kadısına da, Sultan Selim zamanından beri kazada doğan vs. avlanmaması emredilmişken hala buna uymayanların tespit edilmesi ve yeniçeri ve sipahi dışında tüfek kullananların tüfeklerinin alınıp merkeze gönderilmesi buyrulmuştu (H.15.10.989). BOA, A.DVNSMHM.d. 46-394. BOA, A.DVNSMHM.d. 46-395. İzmit'te Hereke, Bektaşlı, Bakı, Azizli, Kuzgunhisar, Bezirgan, Ahmed köyleri ve deniz arasında belirlenmiş

kimlerle gidileceği, hangi yol ve konakların kullanılacağı, gerekli ihtiyaçların tedariki (zahire ve odun vs.) gibi birçok aşamaların planı yapılırdı.[844] Sürgün avları padişah ve bölge halkının iş birliği ve karşılıklı sorumluluğuyla gerçekleşirdi.[845]

3.1.2. Padişahların şikâr faaliyetleri

Kuruluştan itibaren bütün padişahların ve şehzadelerin avcılık yaptığını söyleyebiliriz. Osman Gazi Söğüt'te bulunurken, uzak yerlere şikâr-ı hümâyûn için giderdi ki bu sayede yanına çok sayıda adam toplanmıştı.[846] Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa, avda bir hayvanın peşinden giderken atının ayağının bir deliğe girip tökezlemesiyle ölmüştü.[847] Özellikle Filibe ile Edirne arasında Uzuncaova denilen yer padişahların kadim şikârgahı idi.[848]

Fatih Sultan Mehmed, daha çok sefer sonraları av faaliyeti ile meşgul olurdu. Bunun için İstanbul'un fethinden sonra özel bir yeri av sahası yapıp, içini çeşitli av hayvanları ile doldurmuştu.[849] 1455'te Las vilâyetinin fethi tamamlanınca askerlerine memleketlerine dönmeleri için izin verdiğinde, kendisi de maiyyetinde olanlarla Selânik'i teşrif edip burada av ve eğlenceyle vakit geçirdikten sonra İstanbul'a dönmüştü.[850] İzvornik Kalesi'nin düşman kuşatmasından kurtarıldığı kış, maiyetiyle birlikte Edirne'de

padişaha ait korularda odun kestirilmemesi ve av yaptırılmaması istenmiştir (H.14.03.990). BOA, A.DVNSMHM.d. 47-138. Saruhan sancağında, Foça'da, Kale-i Atik civarında şehzadelerin av alanı olan korularda yasağın kalkmasıyla oduncuların aşırı ağaç kesimine karşı buralarda odun kesilmesi tekrar yasaklamıştır (H.01.06.1040). BOA, A.DVNSMHM.d. 85-269.

[844]II.Selim Çorlu ve Silivri civarlarına av için gideceğinden, gerektiğinde o civarlardaki halkın kendilerine yetecek kadar zahire ayırdıktan sonra geri kalanlarını deftere kayıt ettirip evlerinde muhafaza etmeleri istenmiştir (H.06.05.976). BOA, A.DVNSMHM.d. 7-2379. Padişah ve maiyeti Çorlu taraflarında av yapacağından Vize, Rodosçuk, Silivri ve Çorlu kadılıklarından, zahire tedarik edilmesi istenmiştir (H.29.05.976). BOA, A.DVNSMHM.d. 7-2515; BOA, A.DVNSMHM.d. 7-2516. Padişahın av için gittiği sırada Vize'den bol miktarda odun tedarik edilmişti (H.02.06.976). BOA, A.DVNSMHM.d. 7-2520. Padişah ava çıkacağından, Istabl-ı Amire için Haslar, Çorlu ve Tekfurdağı kadılıklarından, konaklar için otlak ve saman tedarik edilip istenildiği zaman bunların belirli konaklara getirilmesi istenmişti (H.16.06.976). BOA, A.DVNSMHM.d. 7-2576. Padişah av için yola çıktığında, ikinci konak olarak belirlenen Hazine-i Amire Defterdarı Balıkzade'nin çiftliğine ekmek, arpa, saman, odun, otluk vs. zahire gönderilmesi emredilmişti (H.21.06.976) BOA, A.DVNSMHM.d. 7-2610.

[845]H.29.09.975 Padişah II.Selim, sürgün avına niyet ettiğinde Edirne kadısından; Üsküdar nahiyesi Figile'ye, Edirne halkının Çölmekçi köyüne, Çöke ve Ada nahiyeleri halkının Timur köyüne, Hasköy halkının Hamzabeyli adlı karyeye, Dimetoka halkının da Çölmekçi köyüne, Kızılağaç Yenicesi halkının Rumbeyli adlı karyeye gelmeleri istenmişti. Bir örneği Çirmen kadısına da yazılmıştı BOA, A.DVNSMHM.d. 7-1187.

[846]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.9.

[847]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.56.

[848]Kemâl Paşa-zâde (1991). *Tevarih-i âl-i Osman*. X.Defter. Doktora Tezi. Haz. Şefaettin Severcan. Kayseri:Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.239.

[849]Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.46.

[850]Müneccimbaşı Ahmed Dede (t.y), **a.g.k.**, s.317.

av ve eğlenceyle vakit geçirdiği gibi, Boğdan seferi sonrasında da karlı kış günlerinde sohbetler ve av eğlenceleri yapmıştı.[851]

II.Bayezid, Edirne civarında bulunduğu sırada ava çıkardı. Kasım 1489'da Sakar-yaylası'nda av avlayıp, avdan dönüşte Çömlekçi köyünde birkaç gün kalıp Edirne'ye dönmüştü. Aralık 1489'da da Gümülcine tarafına geyik avına çıkmıştı.[852]

II.Bayezid'in oğlu şehzade Ahmed de av faaliyetiyle meşgul olmayı severdi. Eserlerde genellikle Arap atlara binip yaban avları yaptığından söz edilir.[853] Kanuni Sultan Süleyman da Belgrad seferinden dönerken şikâra çıkmıştı.[854]

Yavuz Sultan Selim de av faaliyetleriyle meşgul olurdu ve devlet işlerini asla aksatmazdı. Genellikle divan toplantıları sonrası atıyla ava çıkardı. 26 Eylül 1515 Çarşamba günü divan toplantısından sonra atıyla ava çıkmıştı.[855] 3 Ekim Çarşamba günü kurulan divan toplantısından sonra da ava gitmişti.[856] Yine 23 Ekim 1515 Salı günü divandan sonra ava gitmişti.[857] 8-15 Aralık 1515'te de avla meşgul olmuştu.[858] Sultan Karadeniz sahilinin öte yakasında padişahların avlanmaları için bulunan köşke gidip av yapmıştı (30 Temmuz 1515).[859] 13 Ağustos 1515 Pazartesi günü divan toplantısı çok iyi geçmediğinden padişah toplantı sonrası ava gitmişti.[860] Yine 13-19 Kasım 1515 tarihleri arasında avda bulunmuştu.[861] Sefer sırasında konaklanılan yerlerde de av yapılırdı. Nitekim Sultan Selim, Şam'da konakladığı sırada (14 Ekim 1517) ava çıkmıştı.[862] Padişah az bir maiyetle ava gitmeyi de tercih ederdi. 5 Eylül 1515'te yanında az bir maiyet ve mutfak ihtiyaçları ile ava çıkmış, ertesi gün Kalabalık denilen yerde otağı kurulmuştu.[863] 25 Şubat 1516'da padişah avlanmak için merasimle Yanbolu tarafına hareket ettiğinde hoca, mirâlem, mirâhûr, kapı ağası ve lüzumlu olan av malzemeleri ile az bir maiyetle yola çıkmıştı. 6 Mart'ta büyük şikâr yapılmış, çok sayıda hayvan

[851]Tursun Bey (2014), **a.g.k.**, s.102, 135.
[852]Oruç Beğ (2008). *Oruç Beğ Tarihi*. Haz. Necdet Öztürk. İkinci Basım. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın, s. 146.
[853]Celâl-zâde Mustafa (1990). *Selim-nâme*. Haz.Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.318.
[854]Davut Erkan (2005), **a.g.k.**, s.41.
[855]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.162.
[856]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.163.
[857]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.164.
[858]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.169.
[859]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.153.
[860]Divanda padişahın moralini bozan konular görüşülmüştür. Padişah Amasya'da iken yeniçerilerin yaptıkları edepsizlikleri ve fesatçıların kim olduklarını sormuştur. Gerekli cevabı alamayınca divanı dağıtarak ava gitmiştir. *Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.155.
[861]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.166.
[862]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.113.
[863]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.159.

avlanmıştı. 20 Mart'ta (1516) dönülen bu büyük avda birçok hayvan yakalamışlardı.[864] 2 Nisan 1516'da da padişahın bir avı olmuştu.[865] Mısır'ın fethinden sonra ise 5 Nisan 1517'de timsah avlamak için göle gidilmişti.[866]

Padişahlar şikâr-ı hümâyûnu zaman zaman sıkıntı, üzüntü, keder gibi hissiyatlardan uzaklaşmak amacıyla da değerlendirirlerdi. Kanuni Sultan Süleyman, oğlu Şehzade Murad'ın vefatından bir süre sonra Uzuncaova'da avla meşgul olmuştu.[867] Selefleri gibi ava düşkün olan padişah doğu seferindeyken (1548), Şehzade Bayezid yanına geldikten sonra Halep dolaylarındaki avlaklar korunmuş, birçok sahra ve vadilerden av hayvanları sürülerek toplanmış, avcılıkta birçok becerikli ustalar da getirilip çeşitli hayvanlar avlanmıştı. Hatta padişah ve şehzadesi yabani kuşların sıkıştırılıp birçoklarının tuzağa düşürüldüğünü seyretmişti.[868] 8 Mayıs 1566 tarihinde de Karışdıran konağında konaklayıp ava çıkmıştı.[869]

Padişah I.Ahmed, ava oldukça meraklıydı. İstanbul'a yakın Rumeli civarında havas ve yakınları ile şikâra çıkardı.[870] Naima eserinde, Sultan'ın (H.8 Zilkâde 1021- M.31 Aralık 1612)'de yola çıktığı sürgün avını anlatmak için geniş bir yer ayırmıştır. Ava giderken belirli yerlerde durulduğunda av ve cirid gibi faaliyetlerde bulunularak başlangıç yapılırdı. Padişah ve yanındakiler Edirne'ye yol aldıkları sırada, belirli mevkilerde av yapmış ve cirid oynamışlardı. Büyükçekmece'den Silivri'ye gidilirken uçan ve ot yiyen hayvan avlamışlar, ikindi vakti Silivri'ye inmişler, Karışdıran mevkinde konaklayıp Burgaz yolunda cirid oynayarak güzel vakit geçirmişlerdi.[871] Edirne'de bulundukları sürede, avı çok olan üç günlük mesafedeki yerlere sürgün avı düzenlenmişler, yüzlerce vahşi hayvan avlamışlardı. Odabaşı Cafer Ağa, Silâhdâr Mehmed Ağa, Çuhadar Ahmed ve Rikâbdar[872] İsmail Ağa ile yola koyulup sabah bir yeşilliğe inip tepe üzerine kurulan otağa vararak şikârı izlemeye koyulmuşlar, doğan kuşu ile tazı salıp av getirenlere bol para verilmişti. Bu avda on sekiz ceylan, yüz elli tavşan ve kırk tilki avlanıp büyük bir şikâr merasimi yapılmıştı.[873] Sultan Murad Han bahçesinde istirahatten sonra, padişah

[864]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.174.
[865]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.176.
[866]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.210.
[867]Kemâl Paşa-zâde (1991), **a.g.k.**, s.239.
[868]Peçevi İbrahim Efendi (1981), **a.g.k.**, s.200-201.
[869]BOA, A.DVNSMHM.d. 5-1566.
[870]Naîmâ Mustafa Efendi (1967), **a.g.k.**, s.426.
[871]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.633-635.
[872]Padişah yalnız olarak bahçe vs. seyrine çıkmak için ata binince, üzengi ağaları bulunmadığından rikâbdar bulunur ve sultanın rikâbını tutardı. Abdülkadir Özcan (1982), **a.g.k.**, s.42.
[873]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.635-636.

boğazlanan av hayvanlarını getirtip avda bulunmayan vezir-i azam vesair vezirler ve kazaskerlere hisse göndermişti. Kezalik harem halkına, has oda, hazine, kiler ve seferli gılmanlarına da hisse ayırmışlardı. Edirne Sarayı'na dönüldüğünde bir menzil mesafede olan Kurtkayası'nda şikâr yapılmış ve burada vezir-i âzam ziyafet vermişti. Yine padişahın çadırı yüksek bir tepe üzerine kurularak buradan avı temaşa etmesi sağlanmıştı. Boğazlanmış veya diri av getirene ihsanlarda bulunmuşlardı.[874] Sultan I.Ahmed'in bu seferinde dört defa sürgün avı yapılmış, on yedi defa rikâb-ı hümâyûndakilerle ava çıkılmıştı. Avda toplanan dokuz yüz on beş yaban keçisi, yollarda ihsan almak için getirenlerle birlikte bin iki yüz yaban keçisini bulmuştu. Padişahın özel hizmetlileri ile kuşlar salarak edindikleri av ise yüz kanat civarındaydı.[875]

Av sırasında gidiş ve dönüşlerde, sosyal devlet anlayışı doğrultusunda raiyyetin durumunu yakından görme imkânı olurdu. Aracısız olarak rast geldikleri halkla konuşur, halkın halini sorup öğrenirler, istek ve şikâyetlerini dinlerlerdi. I.Ahmed'in av seyri ve hareketleri sırasında karşılaşılan ahalinin ahvali, zulüm görüp görmediği, şikâyetleri sorulup öğrenilirdi. Şükür ile cevap verenlere ise çok ihsanlarda bulunurlardı.[876]

Yeni yılın ilkbaharı yaklaştığında Edirne'den dönüş başlamış, dönüşü av faaliyetleriyle Gelibolu üzerinden yapmışlardı. Değirmenlik menzilinde şikâra çıkmışlar, iki üç gündür civardaki vahşi hayvanları sürerek Ergene köprüsü civarına toplamışlardı. Gezinti yerinde gölgelik kurup avı temaşa etmişler, halktan kimselere de bağışlar dağıtıp onların gönlünü kazanmışlardı. Ertesi sabah yollarda padişah isteği ile kuş avı yapılmış, av sırasında yükseklerde uçan bir avcı kuş kola alınmış, kuş davul sesi ile salınmıştı. Bu avcı kuş sayesinde su kenarında bulunan bir turna kuşu, daha sonra doğan kuşu ile iki tane sorguçlu balıkçıl kuşu avlamışlardı.[877] Davud Paşa bahçesine inildiğinde çırağan, top ve tüfek şenlikleri yapılmış, padişah Üsküdar sarayına indiğinde yine gezinti ve av ile meşgul olmuştu. (H.Rebîülevvel 1022-Mayıs 1613)[878] Üsküdar, İstavroz, Tersane, Davud Paşa bahçelerinde seyir ve ava devam etmişti.[879]

Sultan Ahmed Han'ın Edirne'ye düzenlediği ikinci av seferi de halkın işlerinin düzenlenmesine vesile olmuştu. 1613-1614 kışını padişah Edirne'de geçirmiş, kışın seyir

[874]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.636.
[875]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.636-637.
[876]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.637.
[877]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.638-639.
[878]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.642.
[879]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.645.

ve av yapmanın yanında bölgenin ve halkın işleri de görülmüştü. Divanlar kurulup davalar dinlenmiş ve işler düzene koyulmuştu.[880]

IV.Murad da av faaliyetiyle meşgul olurdu. Rahatsızlığı olmasına rağmen Beykoz civarında ava giderdi.[881] Sultan İbrahim de padişah geleneği olarak Edirne'ye av için giderdi. (H.28 Cemâziyelevvel 1054-M.2 Ağustos 1644)'te Cinci Hoca Hüseyin, reisülküttap ve kethüdası Hacı Nurullah, vezirlerden Kaptan Silâhdâr Yusuf Paşa, bazı enderûn ağaları ve müsahipleri ile Edirne'ye av için gittiği sırada Haramidere'de olan bahçeye konup çereğan yapmışlar, oradan Silivri'ye varmışlardı.[882]

Konaklanılan yerlerin naipleri ve kadıları gerekli olan ihtiyaçları hazırlamakla mesuldüler. Musahipler padişahtan önce bir önceki konağa vararak hazırlıkların eksiksiz yapılıp yapılmadığını kontrol ederdi.

Sultan İbrahim Edirne'ye av için yola çıkıp Silivri'ye vardığında, Silivri naibi lazım olan her şeyi hazırlamıştı. Padişah ve maiyeti oradan Ereğli yakınında Kınıklı adındaki köye inmeden önce, musahip Acem Mir Mehmed Ereğli'ye varıp oranın hava durumunu ve hazırlıkları gözden geçirmişti.[883]

Ava olan tutkunluğuyla meşhur Sultan IV.Mehmed'in padişah olduktan sonraki ilk avı Kağıthane deresi kenarında Mirahor köşkünde olmuştur (H.1060-M.Kasım 1650). Bostancıbaşının tavşanları, tilkileri, tazıları saldığı anı seyretmişlerdi. Bir tavşanın ardından bir tazı salındığında, tavşan ileri kaçamadan kendini nehre atmış yüzerek karşı tarafa geçip tazı tehlikesinden kurtulmuştu. Ancak bu sefer yabancı bir tazı beri tarafta bulunup tavşana saldırmış, tavşan dönüp yine kendini suya atmıştı. Yine de tazı tavşanı tutup köşk önüne çıkarmıştı. Bostancıların müdahalesiyle tazıdan kurtulan tavşan padişah huzuruna getirildiğinde, hayvanın bir yerinde tehlikeli yara açılmamış olması padişahın kerametine verilip emir gereğince dağ başına salınmış ve bu olay devletin uzun ömrüne, padişahın berhudarlığına yorulmuştu.[884]

Padişah IV.Mehmed Eflâk ve Boğdan için Edirne'ye doğru yol aldığı sırada (H.18 Muharrem 1068-M.26 Ekim 1657), Burgos'ta konaklayarak ava çıkmıştı. Ertesi gün Babayı Atik'te maiyetiyle beraber sürgün avı yapmıştı.[885]

---

[880]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.648.
[881]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1463.
[882]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1627.
[883]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1628.
[884]Naîmâ Mustafa Efendi (1969a), **a.g.k.**, s.2080.
[885]Naîmâ Mustafa Efendi (1969b), **a.g.k.**, s.2804; Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.97.

Ava olan merakıyla ünlenen padişah IV.Mehmed (H.22 Safer 1068-M.29 Kasım 1657) Çardak korusunda sürgün avına çıktığında, vezir-i âzam padişaha ziyafet ve maiyyetine hediyeler sunmuş, padişah tarafından ise vezire âdet üzere bir semmur kürk verilmişti. Padişah av hayvanı getiren reayaya dahi bol ihsanlarda bulunmuştu.[886]

1663-1664 Osmanlı-Avusturya Savaşı'ndan sonra Vasvar Antlaşması imzalanmıştı. Padişah IV.Mehmed bundan sonra Yanbolu civarında ava çıkmış, padişahın bu avı savaşa son veren mağlubiyetin hatırasını ortadan kaldırmak için yapıldığı düşünülmüştür.[887] Ancak aşağıda görüleceği üzere padişahın av faaliyetleri uzun sürmüş ve bu durumu onun ava olan merakından kaynaklandığı çok açıktır.

Padişahların yol boyunca kendilerine ait şikârgahları bulunmaktaydı. (H.13 Safer 1075-M.5 Eylül 1664)'te Sultan IV.Mehmed Çölmek köyü şikârgâhında birkaç gün kalmıştı.[888] (H.6 Rebîülâhir 1075-M.26 Ekim 1664)'te Değirmenderesi'ne, ertesi gün Kızılağaç Yenicesi'ne, ertesi Fındıklı'ya varılmış ve geçilen her menzilde şikâr yapılmıştı.[889] 30 Ekim ve 4 Kasım tarihlerinde (H.10 Rebîülâhir 1075 Perşembe-H.14 Rebîülâhir 1075 Pazartesi) ise Muharrem Ağa Çiftliği'nde şikâr yapılmış, 5 Kasım'da (H.16 Rebîülâhir 1075 Çarşamba) yine şikâr olmuştu. 9 Kasım'da (H.20 Rebîülâhir 1075 Pazar) Tavuslu korusunda sürgün avı olup oradan İslimye'ye yol alınmış, yollarda durmadan av faaliyetlerinde bulunmuşlardı.[890] 11 Kasım ile 18 Kasım tarihleri arasında (H.20-29 Rebîülâhir 1075) Aydos etrafında gezilip şikâr yapılmış,[891] 22 Kasım'da (H.3 Cemâziyelevvel 1075) Sarıkız denilen mahalde sürgün avından sonra burada bulunan reayaya ihsanlar verilmişti.[892] Yanbolu'da yirmi beş gün avlandıktan ve Osmanlı, Paşaköyü, Dereköyü, Kara Hamzalı mevkilerinde 5 gece kaldıktan sonra padişah Kırkkilise'ye varmıştı.[893] (H.6 Şaban 1075-M.22 Şubat 1665)'te Fekle'de koltuk sürgününde salınan pars, tilki ile karaca yakalayınca fukaraya sadaka dağıtılmıştı.[894] Av faaliyetinin yanı sıra yörede bulunan ahalinin ahvali de öğrenilmişti. (H.8 Şaban 1075-M.24 Şubat 1665) Sultan IV.Mehmed, Adl Köşkü'ne gelip halkın davalarını bizzat

[886]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.99.
[887]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1666.
[888]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.141; Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1667.
[889]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.144; Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1667.
[890]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.145.
[891]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.146.
[892]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.148; Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1667.
[893]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1667.
[894]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.152.

kendisi dinlemiş ve halkın ahvali hakkında bilgi edindikten sonra şikâra çıkmıştı.[895] (H.24 Şaban 1075-M. 12 Mart 1665)'te padişah Paşaköyü'nde ava çıkmış,[896] (H.16 Zilkâde 1075 Pazartesi-M.1 Haziran 1665)'te geri dönüşte Ferecik kasabasında su kenarına konulup sürgün avında birkaç tavşan ile karaca yakalanmıştı. Orada kalındığı sırada reayaya da para dağıtılmıştı. İpsala ve Balabancık menzillerinde şikâr ederek, (H.21 Zilkâde 1075 Cumartesi-M.6 Haziran 1665)'te Uzunköprü'de konakladıktan sonra, (H.24 Zilkâde 1075 Salı-M.9 Haziran 1665)'te Ergene korusunda sürgün şikârı yapılmış ve fakir olanlara bahşişler verilmişti.[897] (H.2 Zilhicce 1075 Salı-M.16 Haziran 1665)'te padişah ava çıkarak Edirne'deki Sarayı'na[898] daha sonra İstanbul'a dönmüştü. Bir süre sonra tekrar av faaliyetlerine başlayan padişah (H.5 Safer 1076-M.17 Ağustos 1665)'te şikâr için Kurtkayası mevkine gitmiş,[899] diğer zamanlar Türbedar Ovası'nda, Uzun Köprü mevkinde, Dereköyü civarında,[900] Kayışpınarı denilen mahalde sürgün avı yapıp reayadan fakir olanlara bahşişler vermişti. (H.25 Cemâziyelevvel 1076-M.3 Aralık 1665)'te kadırgalar ile Sarıyer'de Uskumru çayırı etrafı sürülmüş, şikâr getirenlere bahşişler verilmişti. (H.Şaban 1076-M. Şubat 1666)'da Çatalca'ya göç edilip oradaki Baba Nakkaş adlı mesireye gidilip bir sürü kaz yakalanmış, Sülüklü adlı mevzide sürgün avı yapılmıştı. Özellikle ayının yakalanması o bölgedeki yolcuları ve ahaliyi rahatlatmıştı.[901] (H.7 Şevval 1076-M. Nisan 1666)'da padişah Edirne'ye doğru yol almıştı.[902] (H.23 Rebîülâhir 1078-M.12 Ekim 1667)'de şikâr için Padişah IV.Mehmed Edirne'den Filibe'ye geçmiş, sonraki zamanlarda Karapınar mevkinde,[903] Aydos'da, Arnavudyakacağı adlı mahalde,[904] Yanbolu'da, Zagra-i Cedid, Kademlibaba semtlerinde, Zağra-i Atik menzilinde,[905] Ali Paşa deresinde, Karaorman menzilinde, Sekban korusunda,[906] Filibe'de,[907] Kurdkorusu'nda şikâr yapmış ve Filibe'ye geri dönmüştü.[908] İstinmiko'da reaya ile Paspas korusu sürülmüş, daha sonra Burcova korusunda,[909]

[895]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.152.
[896]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.154.
[897]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.165.
[898]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.167.
[899]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.175.
[900]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.177.
[901]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.188.
[902]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.193.
[903]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.235.
[904]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.236.
[905]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.237.
[906]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.239.
[907]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.240.
[908]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.241.
[909]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.242.

Mustafa Ağa korusunda şikâr yapılmış ve (H.27 Cemâziyelâhir 1078-M.14 Aralık 1667)'de Edirne'ye gitmek için Filibe'ye doğru yol alınmıştı.[910] Dönüşte de birçok yerde şikâr yapılmış ve (H.11 Şaban 1078-M.25 Ocak 1668)'de Gül Baba havalisi zarar veren hayvanlardan temizlenmişti. Uzunköprü'de on beş gün şikârdan sonra (H.1 Ramazan 1078-M.13 Şubat 1668)'de saraya varılmıştı.[911]

Sultan IV.Mehmed Girit seferi niyetiyle yola çıktığında, Siroz mevkinde şikâr yapmıştı (H.7 Rebîülâhir 1079-M.14 Eylül 1668).[912] Çetroz'da,[913] Şeftal menzilinde, Laspehur geçidinde, Muhterem Efendi korusunda şikâr sürülmüş,[914] daha sonra askerleri fethe hazır tutmak için Kardeste'ye şikâra gidilmiş ve üç gün kalınmıştı.[915] Karadağ semtinde, Palatimana semtinde,[916] Ayvalı semtinde, Katrin'de,[917] Tırhala Kasabası'nda[918] Kazak ilçesine yakın mahallerde,[919] Karaferye kasabasında (H.Recep/Şaban 1079-M. Aralık/Ocak 1669),[920] Baraklı'da,[921] Rasbehor mevkinde,[922] Katekalo'da, Yenişehir'de,[923] Eğriboz'da[924] şikâr yapılmıştı. 1669 yılının Ekim ayından itibaren (H.Cemâziyelevvel 1080-M. Ekim 1669) Tavşan Ovası'nda,[925] (H.2 Şaban 1080-M. 26 Aralık 1669) Katrin adlı şikargahta,[926] (H.Ramazan 1080-M. Ocak 1670) Karaferye ile Katrin'de, (H.Şevval 1080-M. Şubat 1670) Avrethisarı'nda,[927] Lohna'da (H.Şevval 1080-M. Mart 1670),[928] Katrin'de (H.Zilkâde 1080-M. Nisan 1670), (H.Zilhicce 1080-M. Mayıs 1670) Gözde Menzili'nde şikâr yapılmıştı.[929] (H.Cemâziyelevvel 1081-M. Ekim 1670) Kasım Ağa korusunda,[930] (H.Cemâziyelâhir 1081-M. Ekim 1670) Çardak korusunda, Fekle'de (H.15 Cemâziyelâhir 1081-M.30 Ekim 1670),[931] (H.Recep 1081-

[910]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.243.
[911]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.246.
[912]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.265.
[913]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.267.
[914]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.268.
[915]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.270.
[916]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.271.
[917]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.273.
[918]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.274.
[919]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.275.
[920]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.276.
[921]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.277.
[922]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.282.
[923]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.283.
[924]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.292.
[925]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.295.
[926]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.296.
[927]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.297.
[928]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.298.
[929]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.299.
[930]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.305.
[931]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.306.

M.Aralık 1670) Eski Zagra'da koltuk sürgünlerinde Şamlı korusundan Arabacı Köyü'ne kadar on bin reaya ile av yapılmıştı. Hızır Baba Tekkesi'nden Mustafa Paşa Cisri'ne kadar olan yerde yirmi beş bin reaya ferman buyrulmak üzere av yapmıştı. (H.Şaban 1081-M. Ocak 1671)'de Hafsa'da ve Çölmek köyünde,[932] (H.Zilkâde 1081-M. Mart 1671)'de Mustafa Paşa köprüsü tarafında[933] şikâr yapılmıştı.

Sultan Mehmed, Lehistan Seferi'nden dönerken (H.Şaban 1083-M.Kasım 1672) Musabey karyesinde alaydan ayrılıp sürgün şikârı yapmıştı.[934] (H.Şevval/Zilkâde 1084-M. Ocak 1674) Ester adlı karyede otuz üç gün kadar[935] ve (H.Zilhicce 1084-M. Mart/Nisan 1674)'te Kavarin adlı karyede on üç gün şikâr olmuştu.[936]'(H.Zilkâde 1085-M. Ocak 1675)'te Kurtkayası'nda sürgün avı olmuştu.[937] (H.Recep 1087-M. Eylül 1676)'da Edirne'de,[938] (H.Şevval 1088-M.1677 Kasım/Aralık) Çatalca ve Silivri yakınlarına gidilmişti.[939] Aralıklı olarak 1681 yılına kadar şikâr yapılmıştı.[940]

Avlar risk taşıyabilirdi. Av sırasında birkaç kişinin hayatını kaybettiği olurdu. Genel katılıma bakıldığında bu oransal olarak yaklaşık %0,1'e tekabül ederdi. IV. Mehmed Çatalca'da av yaptığı sırada on beş nahiye halkı, yaklaşık 30.000 kişi bu ava katılmıştı, fakat av sırasında 30 kişi ölmüştü.[941]

(H.14 Cemâziyelevvel 1112-M. 27 Ekim 1700)'de Padişah II.Mustafa Akçaburgos civarlarında ava çıkmıştı.[942] (H.Cemâziyelâhir 1112-M. Kasım 1700)'de padişah valide sultan, haremi ve enderûn hizmetlileriyle Davud Paşa'dan şikâr amacıyla Karışdıran'a gitmiş, aynı gün Büyükçekmece'de konaklamışlar; ertesi gün Benefşe Köyü yoluyla Çekmece Gölü kenarından Çatalça Sarayı'na varmışlardı. Bir ay kadar avda kalan padişah Çatalca'dan İstanbul'a dönmüştü.[943]

Padişah II.Mustafa şikâr amacıyla Karışdıran'a hareket ettiğinde sair şikârlara hareket buyrulup rikab-ı hümâyûn kaymakamları görevlendirilmesi âdet iken bu defa, Darüssaade Ağası Nezir Ağa'nın onayı ile kırk gün kadar civarda av yapılmıştı. Şikârdan

[932]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.307.
[933]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.308.
[934]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.358-359.
[935]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.372.
[936]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.375.
[937]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.390.
[938]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.399-400.
[939]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.410.
[940]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.424.
[941]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1686.
[942]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.579.
[943]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.580-581.

sonra Şaban ayının ortalarında Edirne şehrine dönülmüştü (H. Şaban 1113-M.Ocak 1702).[944] Yine padişah otuz gün kadar şikâr için Karışdıran ve Çorlu taraflarına gitmeyi istediğinde, sadrazama gerekenlerin temini için ferman yazmış ve padişah 1702 yılının Kasım ayının sonunda (H.10 Recep 1114-M.30 Kasım 1702) maiyyetiyle yola koyulmuştu.[945] (H.6 Şaban 1114-M.26 Aralık 1702) Edirne şehrine gidecekleri sadrazama bildirilince İskender köyünde karşılama yapılmış ve yemeklik olan sahrada bir süre kalınmıştı. Sadrazama iki donanmış ve bir yedek at, beş kese çil akçe, altı bohça, bir çukaya kaplı siyah tilki kürkü ve darüssaade ağasına bir donanmış at, arz ağalarına iyd-i adhâ da verildiği gibi bohçalar verildikten sonra alay ile saraya girmişlerdi.[946]

Öncekiler kadar uzun süreli olmasa da padişahların av faaliyetleri 18.yy.'ın sonlarına kadar devam etmiştir. III.Selim de bazı zamanlarını şikâra ayırırdı. (H.1 Rebîülâhir 1210-M.1 Ekim 1795)'te Davud Paşa etrafında şikâra çıkmıştı.[947]

Kara avına nazaran nadiren de olsa balık tutmak padişahların ilgilendikleri bir alan olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman, Beykoz ile Çubuklu arasındaki bir koyu doldurtup bahçe haline getirtmiş, denizin içine de mermer direkler üzerine oturtulmuş bir köşk yaptırmıştı. Burası ilk zamanlar Hançerli Sultan adıyla anılmaktayken daha sonraki yıllarda Sultaniye diye anıldı. Kanuni Sultan Süleyman savaşa gitmediği zamanlar bu köşke gelir, bazen balık tutar bazen de orada bulundurulan atlara binerek Toygar Tepe, Akbaba, Yuşa Tepesi yörelerine gidip av yapardı.[948]

Av faaliyetiyle fazlaca meşgul olunması özellikle yönetici kesim için, din alimleri ve tasavvuf ehlince uygun görülmemiştir. Sultan Bayezid Han Amasya sancağını yönetirken, onu ziyaret edip kendisine dua eden Seyyid İbrahim-i Acemî (Emir Efendi) aşırıya kaçan av eğlencelerini yasaklamış, yönettiği halkın işleriyle uğraşmasını tembihlemişti. Bunun üzerine Şehzade Bayezid, bir süre ava çıkmayı bırakmıştı.[949]

Av faaliyetleri paşalar tarafından da gerçekleştirilmekteydi. 21 Eylül 1515'te Hersekzade Edirne'ye geldiğinde Sinan Paşa, Piri Paşa, ağalar ve diğerleri Meraş yolundan avlanarak Ada'ya kadar karşılamaya çıkmışlardı. Ancak Hersekzade başka yoldan gelip şehre girmişti.[950]

---

[944]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.604.
[945]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.624.
[946]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.626-627.
[947]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.200.
[948]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.220.
[949]Hoca Sadettin Efendi (1979ç), **a.g.k.**, s.231-232.
[950]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.161.

3.1.3. Padişahların şikârdan dönüşleri

Padişahların av dönüşleri de gidişleri gibi azametli olmuştur. 7 Şubat 1577'de Sultan Murad avdan dönerken önde ellerinde atmacalar ile avcılar, doğanlar taşıyan saray hizmetlileri, acemioğlanlar, kırmızıya boyanmış köpekler, üstlerinde örtüler ve gümüş koşum takımları olan dokuz at, bunların arkasından yaşlı ve akıllı olan, Türkçe ve Farsça şiirler yazan Şemsi Paşa, daha sonra seyisbaşı ve peykler geçmişti. Ardından atın üstünde padişah geçmiş; padişahın sarığının önünde ve arkasında siyah balıkçıl kuşlarının tüylerinden yapılma üç sorguç, üzerinde sırma ipliklerle dokunmuş kumaşla kaplanmış güzel bir kürk, parmaklarında değerli yüzükler vardı. Kılıcı ise som altından olup değerli taşlarla bezenmişti. Padişahın arkasından iki iç oğlanı, en arkada çeşitli hizmetliler, hadım edilmiş zenciler ve cüceler geçmişti.[951]

Padişahın avdan dönerken saraya girişi de belli bir düzen içinde olurdu. 31 Ekim 1577'de av dönüşü, en önde sarayın en alt kademe uşakları ve avcıları vardı. Bunları III.Murad'ın dokuz atı, imrahorbaşı, iki yaşlı adam, sonra dilsiz ve silahlı gençler izlemişti. Onların arkasından sarığında çok sayıda siyah balıkçıl kuşu tüyünden sorguç olan padişah III.Murad geçmiş, onun arkasında biri padişahın yağmurluğunu, ikincisi padişahın oklarını ve yayını, üçüncüsü başka eşyalarını tutan üç iç oğlanı bulunuyordu. Daha sonra sarayda eğitilenler, en arkadan da hizmetçiler gelmişti.[952]

3.1.4. Bölge ahalisine faydaları

Daha önce de bahsedildiği gibi av sırasında gidiş ve dönüşlerde, ahalinin durumunu yakından görme imkanı doğar; ayrıca sürgün avlarında bölge halkının da görev almasıyla işbirliği ve dayanışma vesilesiyle bağlılıkları perçinlenirdi.

Av faaliyetleri bölgedeki karışıklıkları sona erdirmek ve düşmanlara gözdağı vermek için bir vesileydi. Bölgedeki ahalinin haramilerden şikâyetleri üzerine, II. Murad Edirne'de şikâra çıkmış ve etrafın ihtiyaç ve gereksinimlerini sorup gözeterek yolcuların güvenle geçmesi için nehrin üzerine bir köprü inşa edilmesini buyurmuştu.[953] II.Bayezid, Rumeli'de din düşmanlarının saldırılarına karşı önlemler almak için 1492 yılının kışını Edirne'de geçirmişti. Bahar mevsiminde dönüş sırasında Filibe'nin Uzuncaovası'nın

[951]Stephan Gerlach (2007b), **a.g.k.**, s.523-524.
[952]Stephan Gerlach (2007b), **a.g.k.**, s.665.
[953]II.Murad döneminde büyük imar faaliyeti olan Ergene Köprüsü (Uzunköprü), yakınında olan Üç Şerefeli Cami ile birlikte yapılmıştı. Köprünün bakım ve güvenliği için bir ucuna mescid, imaret, hamam ve pazarlar yaptırılarak Ergene kasabası kurulmuştu. Hadîdî (1991), **a.g.k.**, s.183-184

halkıyla üç günlük mesafeden av sürerek geniş ovayı yaban hayvanlarıyla doldurtmuş ve büyük bir av faaliyeti gerçekleştirmişti.[954]

Benzer şekilde Yavuz Sultan Selim de saltanata ortaklık iddiasında olanları temizlemeyi, kafirlere gözdağı vermeyi gerekli görerek av sürme ve gezme gösterisiyle Gelibolu'ya gitmiş, şenliklerle boğazı geçerek Edirne'ye varmıştı.[955]

Ava giderken yolların kontrol edilmesi de sağlanırdı. Yavuz Sultan Selim 28 Ekim 1515'te atla ava gittiğinde, yolda katledilmiş bir adam görerek hırsızlık ve eşkiyalığın önlenmesi için sıkı tedbirler alınmasını emretmişti.[956]

IV.Mehmed'in 1664 yılı sonbaharında çıktığı av sırasında, Fındıklı'da bulunan Sivribölükbaşı denilen eşkıya fırkasına mensup on bir eşkıya güvenliği ve adaleti sağlamak için öldürülmüştü. Aynı yılın Ekim ve Kasım aylarında padişah Yanbolu'da bulunduğu sırada, insaniyetini ve hakkaniyetini halkına göstermişti. Evi yanmış olan bir fakire 5.000 akçe ihsan ederken, muhafazası için görevlendirilen hayvanlara kötü muamelede bulunduğu için bir ahır uşağını da astırmıştı. [957]

3.2. İşret Meclisleri

Ayş kelimesi Arapça'da 'âş kökünden yaşam, yaşam tarzı, yaşamı zevkle geçirme anlamına gelmektedir. İşret Farsça'da toplu hâlde görüşme, eğlenme anlamını taşımaktadır. İran edebiyatında bezm sözcüğü de ziyafet, lüks yaşam, işret meclisi anlamında kullanılır. İşret meclislerinde özenle süslenip hazırlanmış bahçelerde yeme-içmeyle birlikte zevk-u sefa, raks ve temaşa yapılırdı.[958]

Monarşi ile yönetilen devletlerde egemenlik belirli bir hanedana aittir. Hanedanın gücünü temsil eden yüksek kültür veya saray kültürünün oluşması kaçınılmazdır. Dolayısıyla ne kadar çok ilim ve sanat hamiliği yapılırsa, toplum nazarında hanedanın o kadar çok şeref ve itibarı artardı. Bu gayeyle yapılan işret meclisleri yüksek saray kültürünün taşıyıcısı olmuştur.

---

[954]Hoca Sadettin Efendi (1979c), **a.g.k.**, s.235.
[955]Hoca Sadettin Efendi (1979ç). *Tacü't-tevarih-4*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, s.166.
[956]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.164.
[957]Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f), **a.g.k.**, s.1667.
[958]Halil İnalcık (2011). *Has-bağçede 'ayş u tarab nedîmler şâirler mutribler*. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.195.

Bu gelenek, İslâm öncesi İran'dan İslâm dönemi ve devletlerine geçmiştir. Anadolu Türk devletlerinde de 'ayş u 'işret veya 'îş ü 'işret sözcükleriyle ifade edilen işret meclislerinde birarada içkili, sazlı sözlü toplantı ve temaşa yapılırdı.[959]

İşret meclislerinin yapıldığı yerler genellikle saray bahçeleri ve kasırlardır. Has bahçeler; havuzlar, şelaleler, çiçekler, nahıllar, buhurdanlar, çereğan (kandiller) ile süslenirdi. Devrin ünlü mûsikî heyetleri, seçkin şairler, edipler ve sanatkârlar toplanırdı. Böylelikle işret meclisleri şair, mutrib, hanende, guyende, rakkas gibi sanatçıların hükümdar önünde kendilerini gösterme fırsatını elde ettikleri bir yarışma ortamı gibi olurdu. Şairler çoğu kez bu gibi işret meclislerinde hükümdarın takdir ve lütuflarına erişirdi.[960]

İşret meclislerinde şairlerin şiirlerini okuması, yüksek sanat mûsikîsi, raks, karagöz, ortaoyunu temaşası, latife ve fıkra anlatma, satranç başlıca oyun ve eğlencelerdi.[961]

Meclis-i işret, herkesin giremeyeceği özel bir yerdi. Toplantıya kimlerin davet edileceğini enderûn ağalarından görevli mir-i meclis tayin ederdi.[962]

3.2.1. Osmanlı hanedanında işret meclislerinin başlaması

Aşıkpaşaoğlu'na göre Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid Han döneminden itibaren içki meclisleri kurulmuştur. Anlatılana göre Bayezid Han, içki meclisi kurmayı Sırp kralının kız kardeşini cariye olarak aldıktan sonra uygulamıştır. Ali Paşa'da meclislerin kurulmasını göstermiş ve onun yardımı ile şarap ve kebap meclisi kurulmuştur.[963] Diğer kronikler de bu görüşü desteklemektedir. Hayreddin Paşa oğlu Ali Paşa içkiye ve eğlenceye düşkün olduğundan, padişahı da bunlara özendirmiştir. Onun etkisiyle yemekler, içki alemleri, sohbet, saz ve söz meclisleri düzenlemiştir. Sultan, atalarının ele almadıkları içkiyi Sırp kralının kız kardeşi ve Ali Paşa'nın etkisiyle kullanmıştır.[964]

Bayezid'in oğlu Emir Süleyman da Edirne tahtında iken şarap içip iş-û işrete çok vakit ayırırdı ki bu durum eserlerde eleştiri konusu olmuştu. Nedimlerle ve saz ehli ile gece gündüz eğlenceye dalmıştı.[965] Bunun da müsebbibi yine Ali Paşa görülür. Emir Süleyman'ın yanında bulunan Ali Paşa, Emir ile birlikte gittikleri yerlerde sohbet

[959]Halil İnalcık (2011), **a.g.k.**, s.195.
[960]Halil İnalcık (2011), **a.g.k.**, s.196.
[961]Halil İnalcık (2011), **a.g.k.**, s.202.
[962]Halil İnalcık (2011), **a.g.k.**, s.180.
[963]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.74.
[964]Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.210-212, 281.
[965]Hadîdî (1991), **a.g.k.**, s.136.

meclisleri kurmuştu.[966] Emir Süleyman, beylerine riayet etmeyip nedimler ve mutriblerle çok zaman geçirince, beyler de Musa'nın tarafından olmaya karar vererek onu tahta geçirmeyi düşünmüşlerdi.[967]

Bu dönemde gidişatın bozulma sebebi olarak padişahın işrete fazla zaman ayırması gösterilir. Bu durumun halka da sirayet edeceği ve onların da işlerinin bozulacağı düşünülür. İş-û işrete fazla zaman ayrıldığında, dünyadaki gelişmelerden bilgisiz ve devlet yönetimine ilgisiz kalınarak uzaklaşılır. Nitekim de bu dönemde kronikler işlerin bozulduğundan bahseder. Yasaklar ülkede yayılmış, herkes kendi üzerine düşen görevi yapmaktan kaçınmıştı. Kadılar ve görevliler sadece para toplama derdine düşmüş; rüşvet, zulüm ve haksızlık artmıştı. Bayezid döneminde bu yaşananların sorumlusu Ali Paşa görülmüştü.[968]

3.2.2. Padişahların nedimleri

Padişahlar bulundukları konum gereği vilâyet meseleleri, düşmanlara karşı izlenecek siyaset, ordu, iktisat, imar, bayındırlık ve benzeri konularla ilgilenirlerdi. Bu tür mevzular süreklilik arzettiğinden ve belli bir süre sonra kasvet, ruhsal çöküntü ve kaygıya yol açacağından; padişahların sohbet etme, gülme ve eğlenmeleri için saraylarında nedim bulundurması eski hükümdarlık geleneği olarak uygulanırdı. Padişahlar devlet ileri gelenleriyle konuşamayacağı gayri ciddi birçok meseleyi nedimiyle paylaşır, onunla şaka yollu konuşurdu. Zira padişahın devletin ileri gelenleri ile fazlasıyla oturup kalkması onları pervasız kılabilir, emre itaatte gevşeklik gösterebilirlerdi.[969]

Nizamü'l-Mülk'ün ifadesiyle nedimler; asil, erdemli, güleç, itikadı saf, giyimi kuşamı şık; kitaplardan, kıssalardan, pek az kişinin bildiği konulardan, mizahî yahut ciddi meselelerden pek çok şeyi güzel bir şekilde nakledebilmelidir. Her daim neşeli olup tavla ve satrancı iyi bilmeli, müzik aleti çalabilmelidir.[970]

[966]Atsız (1970), **a.g.k.**, s.87.
[967]Hadîdî (1991), **a.g.k.**, s.137.
[968]Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.211-212, 281.
[969]Nizamü'l-Mülk (2018), **a.g.k.**, s.123-124.
[970]Nizamü'l-Mülk (2018), **a.g.k.**, s.124.

Gedik Ahmed Paşa, Davud Paşa Sultan II.Mehmed Han'ın has nedimlerindendi.[971] Yakup Paşa, Sultan Mehmed Han döneminde kapı ağası iken, Bayezid'in önde gelen has nedimlerinden olmuştu.[972] Hasan Paşa da Sultan Bayezid'in has nedimlerindendi.[973]

Şehzade Selim, Trabzon'da sancak beyliği görevini yaparken irfan sahibi, ağır başlı, takva ehli Halimi Çelebi'yi kendisine nedim (arkadaş ve sırdaş) olarak seçmişti.[974] Padişahlığında da nedimlerin içinden kendisine en yakın ve sırlarına vakıf olan kişi Hoca Saadeddin'in babasıydı.[975]

Sultan III.Murad, şehzadeliğinde ava çıkarken Üveys Paşa'yı arkadaş edinmişti.[976] Şemsi Paşa da padişaha musahiblik etmiş, av gezilerinde hükümdarla birlikte at sürmüştü.[977] Cüce Cafer Ağa ise III.Murad'ın has nedimlerinden olup padişahın en yakın adamlarındandı.[978] Sultan IV.Murad, hususî meclislerinde hoş söz ve latifelerden hoşlandığı için bazen Nef'i'yi getirtip hicivlerini dinlerdi.[979]

Sultan İbrahim de çeşitli hikâye dinlemekten ve sohbet etmekten zevk alırdı. Naima'nın Şârih-ül Menal-zâde'den aktardığına göre, Eyüp'te oturan Voyvoda kızı denilen güzel söz söyleyen ve hikâyeler anlatmakta mahir falcı bir kadından her gece hikâye dinlerdi.[980]

Padişahlar, has oda ağalarının olgun, dürüst ve akıllı olanlarından birini de kendine has yakını olarak seçebilirdi.[981] Sarayda padişaha hünerlerini gösteren oyuncular da bulunurdu. 1665 yılının Ramazan ayında hemen hemen her gün sanatını icra eden bir cambaz, gösteriden sonra (H.13 Ramazan 1075-M.30 Mart 1665) kendisine bir ekmek parası çıkaracak ihsanlar verilmesini istediğinde cambaza günlüğü kırk akçe müteferrikalık ihsan edilmişti.[982]

[971]Hoca Sadettin Efendi (1979ç), **a.g.k.**, s.114-115.
[972]Hoca Sadettin Efendi (1979ç), **a.g.k.**, s.118.
[973]Hoca Sadettin Efendi (1979ç), **a.g.k.**, s.120.
[974]Celâl-zâde Mustafa (1990), **a.g.k.**, s.355.
[975]Hoca Sadettin Efendi (1979a), **a.g.k.**, s.6.
[976]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.4.
[977]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.8.
[978]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.21.
[979]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1283.
[980]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1827.
[981]Naîmâ Mustafa Efendi (1969a), **a.g.k.**, s.2444.
[982]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.62.

3.2.3. Düzenlenen işret meclisleri

Kanuni Sultan Süleyman, Macaristan'ın fethinden sonra manevi ağırlığı atmak ve rahatlamak için sazendelerin müziği eşliğinde eğlenmişti. Havas ile sohbet etmiş, o civarlarda padişahların şikârgâh olarak kullandığı yerde ava çıkmıştı.[983]

Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu II.Selim, küçük yaşlardan itibaren şaraba ve eğlenceye karşı aşırı düşkünlük göstermesi yönünden tenkit edilmiştir. Sarayı cariyeler, müzisyenler, soytarılarla doldurması nedeniyle, kendisi eski İran krallarına ve sarayı da sefahate düşkünlük gösteren Cemşid'in sarayına benzetilir.[984]

Sultan III.Murad, Arap ve Acem ülkelerinde bulunan ses sanatçılarını, çalgıcıları, güzel konuşan, oynayan, güldüren sanatçıları çağırıp eğlence meclislerine davet ederdi. Her biri marifetini sergiler, avuçlar dolusu altın alarak yurtlarına dönerdi.[985]

Padişahların bahçelerde ailesiyle de; eşi, çocukları, kız kardeşleri ile hoşça vakit geçirdikleri zamanlar olurdu. Sultan III.Murad, kız kardeşi Esma Sultan ile bahçede sohbet etmiş, birlikte iki seçkin sanatçının saz çalışını dinlemişlerdi.[986]

17.yy.'ın ortalarından itibaren işret meclislerinin daha sık düzenlendiği söylenebilir. Naima eserinde, devlet adamlarının 17.yy.'ın ortalarında iş-û işrete olan düşkünlüğü son dereceye vardırmalarını, İstanbul'un fethinden beri görülmediği konusunda herkesin ittifak ettiğini ifade etmektedir.[987]

(H.4 Zilhicce 1111-M.23 Mayıs 1700)'de Sultan II.Mustafa, valide sultan ve iç ağaları ile su kemerlerine gidip üç gün Çiftehavuz'da kalmış, daha sonra Büyükdere'den sandal ile Yalıköşkü'ne gelip ikindiye kadar orada eğlenmişti.[988] (H.15 Zilhicce 1111-M.3 Haziran 1700) Kurban Bayramı'nın bitiminin ertesi günü padişah valide sultan ile Hasbahçe'ye gidip dört gün burada kalmıştı.[989]

Devlet vükelası da hükümdarlar gibi hoşça vakit geçirmek için bahçelerde, yalılarda seyir ve sohbet etmeyi, iş-û işretle meşgul olmayı tercih ederdi. Sultan IV.Mehmed'in Sadrazamı Murad Paşa; yeniçeri ağası, kethüda bey, müneccim başı Hüseyin Efendi

[983]Kemâl Paşa-zâde (1991), **a.g.k.**, s.442-443.
[984]M. de M.D'Ohsson (t.y). *XVIII. yüzyıl Türkiyesinde örf ve adetler*. Çev: Zerhan Yüksel. Tercüman 1001 Temel Eser, s. 44.
[985]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.2.
[986]Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.3.
[987]Naîmâ Mustafa Efendi (1969a), **a.g.k.**, s.2047.
[988]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.570.
[989]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.570.

Budakzade ile ziyefetlere gider, bahçelerde ve yalılarda seyir ve sohbet ederdi.[990] Sohbet sırasında en çok tercih edilen içecekler ise şerbet ve kahveydi.[991]

Eğlenceye fazla düşkünlük Türk-İslâm toplumlarında sevilmeyen bir davranış olmuş ve özellikle padişahlardan böyle huy ve alışkanlık edinenler eleştirilmiştir. Karakoyunlu hükümdarı olan Cihan Şah, akşam karanlığı çökünce devlet erkânı ve nedimleriyle sohbet edip işret meclisleri tertip ederdi ve sabaha kadar eğlence havasını devam ettirirdi. Dinlenme ve uyku zamanlarını da gündüz vaktine bırakması dolayısıyla pek sevilmezdi.[992] Osmanlı Devleti'nde de Lale Devri aşırı zevk ve israflarla geçen bir dönem olarak bilinir. Özellikle bu dönemde sadrazamlık yapan İbrahim Paşa'nın zevk ve sefaya olan düşkünlüğü hoş karşılanmazdı.[993]

3.2.4.İşret için inşa edilen saraylar

18.yy.'da işret meclisleri için İstanbul'da güzel kasırlar ve süslü binalar inşa edilirdi. Damat İbrahim Paşa tarafından Sultan III.Ahmed için yaptırılan Sadabad Sarayı herkesin malumudur.

Yine padişahların dinlenme, binicilik, atış talim mekanı olarak tercih ettikleri Küçüksu mesiresi, Sultan I.Mahmud'un Sadrazamı Divitdar Mehmed Paşa tarafından değerlendirilmiştir. Sadrazam burayı 1751-1752 yıllarında padişaha layık bina ile ihya etmiş ve sekiz yüz arşın Divanhane ile havuzlar ve fıskiyeler inşa ettirmiştir. Burası sadece av köşkü olarak kullanılmakla kalmamış şair ve bestekar olan padişahların ilham bulduğu mekan olarak da kullanılmıştır. Bu mevkiye uygun olarak elliden fazla şair kaside sunmuş, lâkin Rumeli Hisarı Dizdarı Rasih'in tarihi en beğenileni olmuştur.[994]

3.3. Muhtelif Amaçlarla Verilen Ziyafetler

3.3.1. Elçiler için düzenlenen ziyafetler

Elçileri büyük bir alayla karşılamak güç gösterisi olduğu gibi, onlara büyük bir ziyafet vermek, oyun ve spor faaliyetleri sergilemek, ekonomik ve kültürel zenginliğin göstergesiydi.

23 Mayıs 1576'da Mehmed Paşa, İran elçisi ve maiyetindekiler için 80 kişilik ziyafet vermişti. Sofrada 80 konuk için 18 çeşit yemek ve şerbet sunulmuştu. Ziyafette

[990]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1988.
[991]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1989.
[992]İdris-i Bitlisî (2013). *Heşt behişt VII.ketîbe*. Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım. Ankara: TTK, s.24.
[993]Faik Reşit Unat (1943). *1730 Patrona İhtilâli hakkında bir eser Abdi Tarihi*. Ankara: TTK, s.26.
[994]M.Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.162.

bulunan birçok din adamı dualar ve ilâhiler okumuştu. Konukları eğlendirmek için çeşitli gösteriler yapılmış; hokkabazlar, güreşçiler, kılıç kalkan oyuncuları, ateş hünerbazları, bir el genişliğindeki demir halkadan oklarını geçirebilen keskin nişancılar becerilerini sergilemişlerdi. Nişancılardan biri çıplak ayaklarıyla iki kılıcın üstünde durup attığı oku demir bir halkanın içinden geçirmişti.[995] Mehmed Paşa onlara sırmalı kumaşlardan yapılmış pek çok giysi armağan etmişti. Diğer paşalar da birbiri arkasından konukları ağırlamışlar; onlara elbiseler, ipekli kumaşlar ve gümüş eşyalar hediye etmişlerdi.[996]

I.Ahmed, Edirne'den av dönüşünde Rodosçuk mevkinde ülkesindeki sorunlar dolayısıyla gelen Kırım hanzadelerinden Mehmet Giray'ı karşılamıştı (H.1022- M.1613). Divan kurulup padişah tahta oturduğunda, iki kapıcı, hanın iki kollundan tutarak onu padişahın huzuruna getirmişti. Çadırın önünde pek çok meşalelerle kandiller yakılmış, mevlid-i şerif okunmuş ve tüfek şenlikleri yapılmıştı.[997]

(H.11 Rebîülâhir 1112-M.25 Eylül 1700)'de Padişah II.Mustafa'ya ahidname sunan Nemçe elçisini, dört gün sonra Veziriâzam Eyüp'te Maktul Kara Mustafa Paşa yalısına davet edip ziyafet verdiğinde, pehlivan güreşleri düzenlenmişti. Kendi cündilerine Mısır ve Dardari cirit oynattırıp seyretmişlerdi.[998]

29 Nisan 1700'de veziriâzam Göksu Hisarı yalısına Avusturya elçisini davet etmişti. Kendisi sandala, elçi Meyyit iskelesinde bir bey çektirisine ve maiyyet iki bey çektirisine binip naralar, top ve tüfek ile yalıya gelmişlerdi. Ziyafetten sonra kürkler hediye edilmiş, hediye sunumundan sonra eğlenceye ilişkin ne kadar mudhikler ve pehlivanlar varsa her biri hünerlerini göstermişti.[999]

(H.15 Zilkâde 1111-M.4 Mayıs 1700)'de Leh elçisinin huzura kabul edildiği günde, Hezarfen isimli birinin ilginç bir gösterisi olmuştu. Kemend ile Sultan Selim minaresine çıkıp ayakta dururken başındaki sarığı bozup sarmış ve belinde olan iki tabancalı tüfeği boşaltmış ve aşağıdan pişmiş bir ibrik kahveyi yukarı alıp içtikten sonra el kaldırıp dua etmişti.[1000]

Daha önce zikredildiği gibi elçi ziyafetleri devletin sahip olduğu maddi ve manevi değerleri göstermek için büyük bir fırsattı. 1706'da sadrazamın Acem elçisini ağırlaması bunun en güzel örneğidir. Acem Şahı tarafından sefaretle gelen Murtaza Kulu Han, izn-i

[995]Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.**, s.349.
[996]Stephan Gerlach (2007a), **a.g.k.**, s.350.
[997]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.641.
[998]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.577-578.
[999]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.567.
[1000]Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018), **a.g.k.**, s.567.

hümâyûn ile Anadolu Hisarı'nda Veziriâzam Amcazade Hüseyin Paşa'nın yalısına sadrazam tarafından ziyafete davet edilmişti. Elçileri iyi ağırlamak lazım ve mühim olduğundan sadrazam evvela "*sizin belde-i İsfahan'da Çârbâğ nâm gülzârınız var ise, bizim dahi Hisâr gibi câ-yı behişt-âsâmız vardır..."* diyerek ziyafet hususunda Hisar'ın ferah bir yerini tercih etmişti. İkinci olarak Acemlerin mûsikî ilminde önde oldukları davasına karşılık, Rum usulü bilenlerin maharetlerinin işitilmesi için ne kadar hanende ve sazende var ise getirtmişti.[1001] Raşid tarihinde şöyle ifade edilmektedir:

> "Elçi-i merkûmun mûsikî-şinâs deyü getürdüğü bir iki nâ-sâzlar Rum üstâdlarına arz-ı ma'lûmât sadedinde iken, İstanbul mutriblerini gördüklerinde hayret ile dem-beste olup lâkin sizin mutribleriniz dahi gelsün deyü demede sâhib-i devlet hazretlerinin nağme-i ibrâmları bülend olmağla, biz'z-zarûre sâz-ı nâ-sâzların çıkarup âgâz-ı nevâyla Rum üstâdlarına rüsvây oldular."[1002]

Âdet üzere, sulh için Avusturya'dan gelen büyük elçiye sadrazam tarafından (H.19 Şevval 1131-M.4 Eylül 1719)'da tertip olunacak ziyafetin, eskiden olduğu gibi Veziriâzam sabık Hüseyin Paşa merhumun Anadolu Hisarı'nda olan yalısında yapılmaya karar verilmişti. Mûsikî erbabı hanende, sazende ve oyuncular hazırlanmıştı. Davetliler gelince sohbet edilmiş ve sonra kuşluk yemeği sunulmuştu. Elli altmış kadar hanende ve ney, tanbur, santur, kanun, nefir, mûsikar, keman çalar sazendeler ferman buyrulduğu üzere köşkün bir sofasında hünerlerini göstermişlerdi. Sadrazam bulunduğu yerden havada uçan martı kuşlarını kurşun ile vurmuş ve cündi ağalar cirid oynayıp altınlar almıştı. Akşam yemeğinden sonra ziyafet sona ermişti.[1003]

Avusturya elçisi için (H.4 Zilkâde 1131- M.18 Eylül 1719)'da Amcazade Hüseyin Paşa merhumun yalısında verilen ziyafet sırasında fasıl okunur iken sadrazam deryada gezen kuşlara birkaç kez tüfek atıp bir martı kuşunu vurmuştu. Hanende faslı tamamlanınca iç ağaları sade nekkare ile cirid oynamışlar, daha sonra pehlivanların güreşleri ve hokkabazların gösterileri izlenmişti. Anadolu ve Rumeli hisarlarından Karadeniz boğazına doğru üçer kez sektirme toplar atıldıktan sonra tekrar hanendelerin faslı dinlenmişti. Denize konmuş testilerin bir kaçını sadrazam vurmuş, ardından yeniçeri

[1001]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.757-758.
[1002]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.758. Mecliste bulunan sadrazam, Şeyhülislâm es-Seyyid Ali Efendi, Küçük Osman Paşa, Çorlulu Ali Paşa elçi ile akşama kadar sohbet edip mûsikî dinlemişlerdi. İkindi vakti yemek yenilip ikram merasiminden sonra elçi bostancıbaşı sandalı ile konağına götürülmüştü. Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.758.
[1003]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1168.

tüfekçileri atış yapmıştı. İkindi yemeği yenip bir miktar sohbet edilip hil'at verilmesinden sonra ziyafet sona ermişti.[1004]

(H.2 Cemâziyelâhir 1132-M.11 Nisan 1720)'de Avusturya'nın büyük elçisine, Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından Kağıthane yakınında Taşlıca Burnu tabir olunur mahalde, veziriâzam sabık Kara Mustafa Paşa merhumun yalısında ziyafet verilmişti. Yemekten sonra deniz tarafında olan meydana üç testi konup, enderûn ağaları ve yeniçeri tüfekçileri kurşun atmışlar, bu esnada sadrazam birbiri ardınca sekiz kez nişan alıp testileri vurmuştu. Hatta en son atışlarında kurşun, muhzır ağa tayfasından testi götüren harbeci yeniçerinin iki ayağı arasından geçip testiye ulaşmıştı. Daha sonra sade nekkare ile iç ağaları atlı cirid oynamışlardı. Bu gün ziyafet yerine nazır olan bayırda ve aşağıda seyirciler toplanmışlardı. Hatta samsoncubaşı ağa dahi neferatıyla yeniçeri tüfekçilerinin önünde durmuştu. Tüfek atıldığında ağalardan birisi seksen beş dirhem tüfeği koldan nişana atmış, Avusturya elçisi tüfeği getirip eline alıp yastık üzerine koyup nişana bakmış ve tüfeğin kurşunundan bir iki tanesini almıştı. Daha sonra tüfeğin sahibi yine nişana kurşun atmış, ne yazık ki tüfek elinden düşüp kundak tabanı kurulmuştu. Cirid, hanende ve sazende olmak üzere altmış kişi köşkün aşağısında yalı iskelesi üzerinde oturup maharetlerini sergilemişler, pehlivanlar güreşmişlerdi. Bir adam, başının üstünde direk götürmek üzere üç kez çabalamış ancak icrasında muvaffak olamamıştı. Daha sonra şişebazlar, matrakçılar, gürzbazlar, bahçıvan kolu ve Ahmed kolu mutribleri kasrın karşısına oturup raks oğlanlarıyla kendilerine mahsus olan gösterilerini icra etmişler; hokkabazlar, kuklabazlar köşkün karşısına perde kurup kukla oynatmışlardı. Kuklabazlardan sonra hanende ve sazende faslı başlamış, ikindi yemeği yenilince şerbet ve buhur sunulmuştu. Orada bulunanlara hil'at ve elçiye hediyeler verilmişti. Elçi hediye edilen ata bindirilip iskeleye gönderildikten sonra da mehterhane çalınmış, sadrazam teşrifati efendiye ve mehterbaşı ağaya hilʿatler ihsan etmişti. Mehterhaneden sonra hanende ve sazendeden bazıları kalıp bir fasıl ettirilip hanendebaşı Burnaz Hasan Sulbi'ye de hil'at verilmiş, diğerlerine de paralar dağıtılmıştı.[1005] Daha sonraki zamanlarda Avusturya elçisi sırasıyla şeyhülislâmın, kaptan paşanın, nişancının, kethüda beyin, yeniçeri ağasının, defterdarın, reisülküttabın, yine sadrazamın ziyafetlerine

[1004]BOA, A.d 347, s.60-63.
[1005]BOA, A.d 347, s.84-86.

katılmış ve bu ziyafetlerde hanende ve sazende fasılları dinlenmiş, pehlivan güreşleri izlenmişti.[1006]

M.1722 yılına tekabül eden H.1134 senesinde, Semnan Hakimi Sefiri Murtazakulı Han'a Kağıthane'de ziyafet verilmişti. Oturulacak yerler yastıklar ile süslenmiş, sadrazam için çadır, mabeynine bir oba, şeyhülislâm ve sair vezirler için gölgelikler, kazasker ve nakibüleşraf için çadırlar, elçiye de bir oba kurulmuş ve hepsi otuzar kırkar tepsilik meyve ve şükûfelerle tezyin edilmişlerdi.[1007] Hazırlıklar tamamlanınca çavuşbaşı ağa yirmi kadar çavuşlar ile elçiyi davet etmiş, elçinin ziyafete gelişi sırasında top şenlikleri yapılmış; elçi kalyon ve çektirilerin alaylarını temaşa etmişti. Osmanzade Efendi diye bilinen Taib Ahmed Efendi yazdığı İcmâlü't-Tevârîh adlı eserini okumuş, Vehbi Çelebi, Nedim Çelebi âlimane ve şairane sohbet edip kasidelerini sunmuşlardı.[1008] Sohbetten sonra top ve humbara şenlikleri yapılmış, tüfek gösterilerinde nişan vuranlara iki adet altın ihsan edilmişti. Yemek sırasında hanende ve sazendelerin mûsikî faslı olduğu gibi, kırk tane donanmış atlarla silâhşorlük gösterisi yapılmıştı. Yeniçeri, cebeci, topçu, tersaneli ocaklarının tüfek gösterileri olmuş nişan vuranlara altınlar hediye edildikten sonra enderûn ağaları cirid oynamıştı. Bahçıvan kolu, zorbazlar hünerlerini göstermiş, maymun, şebek, ayı, samson getirilip meydanda mücadeleleri izlenmişti.[1009]

(H.Cemâzîyelevvel 1153-M.Temmuz/Ağustos 1740) Avusturya elçisi Davud Paşa'ya geldiğinde yemek ziyafeti verilmişti. Önce çavuşbaşı ağa elçiyi alay ile alıp Beyoğlu'ndaki konağa götürmüş, elçi ulûfe divanında namesini padişaha teslim etmiş; sonra vezir Sadabad'da elçiye ziyafet vermişti. Elçi, Yeniköy'den çektiri ile Hasköy'e gelmişti. Defterdar Sadabad'da otağa geldiğinde, Sadrazam Ahmed Paşa Mirahur Köşkü'nden alay ile gelip elçi otağı önünden geçip kendi otağına gelmişti. Önceki Rumeli kazaskeri ve İmam-ı evvel-i Sultanî Mehmed Sahib Efendi ve ordu kadısı Esad efendi, vezirin otağına geldiğinde, dört yüz iç ağası cirid oynuyordu. O gün türlü eğlenceler yapılmıştı; mutribler nağme söylemiş, nişana top ve tüfek atılmış; ayı ve samson dövüşleri, pehlivan güreşleri, çengi ve rakkas gösterileri izlenmişti. Çeşitli yemek, meyve ve şükûfeden sonra mükemmel at ve çuha semmur kürk elçiye hediye edilmiş, yedi çifte kayık ile elçi Yeniköy'e geri dönmüştü.[1010]

[1006]BOA, A.d 347, s.86-93.
[1007]Mustafa Kesbî (2002). *İbretnümâ-yı devlet*. Haz. Ahmet Öğreten. Ankara: TTK, s.463; BOA, A.d 347, s.140-142.
[1008]Mustafa Kesbî (2002), **a.g.k.**, s.464; BOA, A.d 347, s.143.
[1009]Mustafa Kesbî (2002), **a.g.k.**, s.466; BOA, A.d 347, s.144-145.
[1010]M.Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.98-99.

(H.1154-M.1741)'de vezir Sadabad'da Acem elçisine ziyafet verdiğinde ulema da katılmıştı. Vezir otağı mücevher tüfekler, ok keseleri, ağır döşeme ile tezyin olunmuş; çadır direklerine elmaslı kılıçlar bağlanmış, yastık üzerine elmaslı ağır tabancalar koyulmuştu. Süpürgeli çorbacılar rikâbı Muhzır Ağa neferatı, bütün divan ehli, dört yüz iç ağası, yeniçeri ve cebeci sadrazam otağına geçmişti. Vezirler, ulema ve devlet erkânı yer öptükten sonra, cündiler cirid ve mızrak ile harp oyunu oynamışlar; top, humbara ve tüfek atışları yapılmıştı. Altmış iç ağası elmas kuşak, mücevher hançer, diba kaftanlar ile hizmet etmişler; sim ve altın sahanlar, fağfur tabaklar ile yemekler sunulmuştu. Müzik ve çengi beraberinde eğlenceler sonrası elçiye müzeyyen atlar, diğer hanlara kürkler verilmişti.[1011]

(H.1154-M.1741)'de Bahariye Yalısı'nda, kaptan paşa İran elçisine ziyafet vermiş, Mehmed Sahib Efendi, Esad Efendi, Anadolu'dan emekli Neyli Ahmed Efendi, İran'dan gelen Abdullah Efendi, Halil Efendi, Reis Ragıb Efendi ziyafete katılmışlardı. Tersane ricâli ve bir kaç bin kalyoncu şahbazları hizmet etmişti. Elçi ulema ile biraraya geldiğinde, mezheb (Caferilik) mevzunu görüşmüştü. Yeniçeri Ağası es-Seyyid Haşan Paşa, Davud Paşa'da Acem elçisi için ziyafet düzenlemiş, ziyafetlerde müzik çalınmış; cambazlar, zorbazlar, hokkabazlar, parendebazlar, şişebazlar sanatlarını icra etmişler, ziyafet sonrası elçiye hediyeler verilmişti.[1012]

1743'te Şehzade Mirza Safi'nin gelmesi üzerine, büyük bir ziyafet düzenlenmişti. Yemek öncesinde tatlı ve kahve ikram edilmiş, sohbetten sonra yemek esnasında elli altmış kadar mutrib ve hanende tanbur vs. gibi mûsikî aletleri çalmışlardı. Yemekten bir müddet sonra, yeniçeriler ve cebeciler tüfek gösterisi yapmışlar, nişana isabet eden ya da edemeyen herkes ihsanlara nail olmuştu. Enderûn ağaları cirid oynamış, güreş müsabakaları yapılmıştı. Ziyafetlerde eski Türk âdeti olan han-ı yağma geleneği sürdürülmüş, tekrar sofralar kurulup yemekler yenildikten sonra han-ı yağmaya izin verilmişti.[1013]

Elçi ziyareti öncesinde de hem donanmaya hem de elçi ziyafetlerine hazırlık olmak üzere önceden yemek verilirdi. (H.7 Şevval 1189-M.1 Aralık 1775)'te vezir, I.Abdülhamid'e Paşakapısı'nda ziyafet vermiş, birkaç gün sonra (H.11 Şevval 1189-M.

[1011]M.Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.105.
[1012]M.Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.105-106.
[1013]Subhî Mehmed Efendi (2007). *Subhî tarihi (Sâmî ve Şâkir tarihleri ile birlikte)*. Haz.Mesut Aydıner. İstanbul: Kitabevi, s.799.

5 Aralık 1775)'te yeniçeri ağası, Ağakapısı'nda vezire ziyafet verip, cambaz ve müzik icra olunarak, elçi ziyafetlerinde olacak tertibat tecrübe edilmişti.[1014]

(H.10 Muharrem 1202-M.22 Ekim 1787) Sadrazam Yusuf Paşa'nın Hint elçilerine vereceği ziyafet için, hazırlıklara bir kaç gün evvel başlanmıştı. Odalar ve çadırlar hazırlanmış, sadrazam için tahsis olunan köşk ağır sırma işleme yastıklar ve kaliçeler ile süslenmiş, bir gün önceden matbah-ı âsafî gönderilmişti. Sadabad sarayında toplanıldığında önce yer öpme ve resmî merasim icra edilmiş, sonra kemankeşan pehlivanlar putaya ok atıp hünerlerini göstermişler, yeniçeri ağası tarafından görevlendirilen kılıç ve kalkan imalinde mahir olanlar sanatlarını sergilemişlerdi. Elçi maiyetinde olan askerler Frenk ayini üzere geçit resmi ile tüfek atışlarını göstermişler, daha sonra Dergâh-ı âli gediklileri ve enderûn ağaları mızrak oynamıştı. Nişan topları, humbaralar ve sürat topları atıldıktan sonra yemek faslına geçilmiş, şeyhülislâm ve dört elçi sadrazam sofrasında, diğerleri kendilerine ayrılan sofralarda yemişlerdi.[1015]

H.1203 yılında Hint elçilerine verilen ziyafetten sonra mızrak, cirid, kalkan ve kılıç oynatılmış; top, humbara, tüfek ve ok atışları yapılmıştı. Ayrıca Hintliler de kendi hünerlerini göstermişlerdi.[1016]

Elçi padişahın huzuruna çıktıktan birkaç gün sonra, başta sadrazam olmak üzere sırayla diğer yüksek devlet görevlileri elçiyi davet ederek şenlikler düzenlerdi. 1779 Yaş Antlaşması'nın imzalanmasından sonra kalabalık bir heyetle, Rus elçisi Michail İllarionoviç Golnişçev-Kutuzov'un 7 Ekim 1793'te İstanbul'a gelişi üzerine ziyafet verilmişti. Metin And'ın Gränzende'den aktardığına göre, elçilik heyeti sultanın huzuruna kabul edildikten sekiz gün sonra vezir-i âzam ilk şenliği düzenlemişti. Şenlik, çoğunluğunu Ermeni ve Yahudilerin oluşturduğu çalgıcıların eşliğinde Rum oğlanlarının çengi ve yamak oynamalarıyla başlamıştı. Ziyafet sunumundan sonra hokkabazlar hünerlerini göstermişler, sonra konuklar avluya inmişti. Bir ip cambazı iki kalın direk arasına gerilmiş bir ipten saçlarından asılarak hızla aşağı kayarken elindeki tabancaları ateşlemiş, arkasından Rum oğlanlar tekrar dans etmişlerdi. Tulumcu takımı seyircilerin üzerine su sıkarak, izleyicilerin sağa sola kaçışmalarıyla eğlendirici bir kargaşa oluşturmuştu. Elçilik heyetinin konukları yeniden içeri girince salonda çalgıcıları dinlemişlerdi. Avluda Bükreş'ten gelen usta binici Machieux gösterisine başlamış,

[1014]M.Münir Aktepe (1981), **a.g.k.**, s.34.
[1015]BOA, A.d 351, vr.108a.
[1016]BOA, AE.SABH.I. 10-906.

bundan sonra bir Türk güldürmecisi oynamıştı. Garip giysili bir sürü oyuncu, tiyatro dekoru yerine geçen tahta bir paravanayı taşıyarak getirmişler ve oyun alanının yanlarına yerleştirmişler, paravananın önünde Türkçe olarak oyun oynamışlardı. Oyun itiş kakış ve bağırış çağırışla biten bir kavgayı konu almıştı. Sonra yerli halk oyunlarının geleneksel soytarısı olan hastalıklı bir Yahudi gelmiş, oyuncular bu adamı birtakım hareketler ve sözlerle kızdırıp hakaret etmişler, getirilen bir hekim onu tepeden tırnağa beyaz bir merhemle sıvamıştı. Bu gösteri sırasında avlunun başka bir yerinde iki Türk ip cambazı, ip üstünde dans ederek gösteri yapmıştı. Şenlikler bittiğinde elçilik heyetindekilere çeşitli kürk ve kumaşlar verilmişti. On gün sonra Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa konağında bir şenlik düzenlenmişti. Önce selâmlaşma töreni yapılmış,[1017] sonra elçi ve yüksek elçilik görevlileri, Kaptan Paşa ile köşkün salonunda kalmışlar, diğer görevliler başka bir salona alınmışlardı. Salonların pencereleri gösterilerin yapıldığı avluya bakıyordu. Gösteri cirid oyunuyla başlamış, daha sonra yağlı güreşler yapılmıştı. Vezir-i âzam ziyafetinde gösteri yapan ip cambazı, yine ip üzerinde çeşitli hareketler yapmış, cambaz gösterisini yaparken uzun bir sırığın tepesine iki bacağını bağlatmış olan bir adam hiçbir yere tutunmadan zıplayarak becerilerini sergilemişti. Bu sırada yemek tepsileri taşınmaya başlamıştı. İp cambazı gösterilerine devam ederken sirk cambazı alandan ayrılmış, onun yerine çengi oynayan Rum oğlanları gelmişti. Daha sonra bir soytarı ve çeşitli oyunculardan oluşan bir oyuncu takımı Türk usulü güldürmece sergilemişti. Bundan sonra elçilik heyetine hediyeler sunulmuştu. Bu ziyafetten beş gün sonra Kahya Bekir Ağa, ziyafet vererek şenlik düzenlemiş, bu şenlikte de danslar edilmiş, hokkabazlar ve ip cambazları yeteneklerini sergilemişlerdi. Kadın kılığına girmiş birçok erkek oyuncuyla tiyatro gösterisi sunulmuş, Türk palyaçoları da şakalar yaparak herkesi eğlendirmişti. Altı gün sonra ise yeniçeri ağası Süleymaniye Cami yakınında Ağa Kapısı denilen konakta ziyafet vermişti. Defterdar da Defterdar Kapısı köşkünde bir ziyafet vermişti. Güreşlerin gösterilerinden başka, köpeklerin kovaladığı ayı ve avluda dört dönen hamile bir kadın oyuncunun eteklerinin arasından fırlayan küçük kedi ve köpekler en ilgi çekici olanlarıydı. Ziyafetlerin sonuncusu Raşit Efendi'nin konağında verilmişti. Ziyafetten sonra Rufai dervişleri kendilerine eziyet gösterileri yapmışlar; bazıları yanaklarından şişler geçirmiş, gözlerine kocaman dikenler batırmış; bazıları karınüstü sivri kılıçların üzerine yatıp arkadaşlarını sırtlarına çıkarmıştı. Bazıları ise kızgın demir parçalarını

[1017]Gränzende Feste, des türkischen Grossen zu Ehren europaischer Gesandten. Konstantinopel und St. Petersburg, 3, (1805), s.81-103 ten aktaran Metin And (2000), **a.g.k.**, s.68.

duman çıkana kadar ağızlarına sokup çevirmişlerdi. Yaşlı dervişler ise bir kenarda küçük kudümlere vurarak ritmik olarak Allah! Allah! diye bağırmışlardı.[1018]

3.3.2. İmar edilen saray ve köşkler için düzenlenen ziyafetler

Büyük bir saray ya da köşkün imarı bittiğinde birkaç gün ziyafet verilir, cündilerin cirid oyunu, cambaz gösterileri, kayık ve koşu yarışları vs. izlenirdi. O yıllarda Kabak Meydanı ya da Cirid Meydanı olarak anılan Gülhane Meydanı'na ferman ile Vezir-i âzam Sinan Paşa tarafından İncili Köşk yaptırılmıştı (1590-1591). Köşk, Eski Saray'ın Ahurkapısı iskelesi yakınında, deniz kenarında İstanbul Kalesi duvarında Eski Saray'ın dahilinde olan yere yapılmıştı. Köşkün bitmesi üzerine Sinan Paşa ziyafet vermişti. İlk günü hanende ve sazendeler eşliğinde geçen ziyafetin ikinci günü, vezir-i âzamın, vezirlerin, yeniçeri ağasının, rikâb-ı hümâyûn ağalarının ve sair ağaların kayıkları koşusunu temaşa için halk toplanmış, yarış için ödüller konulmuştu. Yirmi beş kayıktan en önce gidip ödül alan vezir-i âzam kayığı ve onun ardınca Serdar Ferhad Paşa kayığı olmuştu. Ziyafetin üçüncü günü kasrın önündeki Kabak Meydanı'nda cündi silâhşorler darb ve harb gösterisi gibi çeşitli gösteriler yapmışlar, daha sonra permeler koşusu olmuştu. Dördüncü gün padişahın haremine ziyafet verilmiş, perdeler çekilip harem halkına kasır seyrettirilmişti.[1019]

1722'de Sadabad Sarayı'nın inşası tamamlandıktan sonra ziyafet tertip edilmişti. 10 Ağustos'ta (H.27 Şevval 1134) nehrin iki tarafında kasırdan biraz ötede iki otağ ve devlet erkânı için Humbarahane arkasında çeşitli çadırlar kurulmuştu. Davetliler gelip etek öpme merasimi yaptıktan sonra yemek yenilmiş, devlet ricâlinin hazırladığı on beş takım at koşturulup meydan müsabakasında önde olanlara sadrazam tarafından kumaşlar verilmiş ve üzerlerindeki binicilere birer altın hediye edilmişti. Daha sonra yavaş yavaş ayılar ve samsonlar getirtilip meydanda birbirlerine sataşmaları seyredilmişti. Bu sırada bir talihsizlik yaşanmıştı. Ayılar birbirlerine pençe vurup saldırırken ikişer samson salıverilince ayılar insan elinden kurtulmuştu. Samsonlar ayıları kovalamaya başlamış, bir defasında iki kere sadrazamın obasına hücum etmişler, sadrazamdan başka orada bulunanlardan bir kimse temkinli olamayıp kaçışmıştı. Ardından bir hamlede sadrazamın obası beraberinde kazaskerler üzerine hücum etmişler, Tosyalı Mustafa Efendi hemen

[1018]Metin And (2000), **a.g.k.**, s.69.
[1019]Selâniki Mustafa Efendi (1281). *Tarih-i Selaniki*. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi 12485, s.289, 291. Alana Kabak Meydanı denilmesi ok atma eğitimlerini bu alanda gören cündilerin yüksek bir direğin tepesine bağlanan su kabağına ok atmalarından gelirdi. Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.66. Perme veya pereme/perame: İki kürekli, bir çifteli ağır kayık. Ş.Sami (2015), **a.g.k.**, s.976.

kalkıp kaçamadığından, hayvan üzerine geldiğinde arkadan ayının zincirini kapı kethüdaları ve hasekiler yakalayıp meydana geri getirmişlerdi. Bu olayın yaşanmasından dolayı çok mahcubiyet duyularak, Tosyalı Mustafa Efendi'ye hassa kürklerinden sofa kaplı bir ferace kürk hediye edilmişti.[1020] Ardından bazılarına atlı cirid, bazılarına ise piyade koşusu ferman olunup önde olanlar ödüllendirilmişti.[1021] Sadreddinzade Telhisi Mustafa Efendi de Sadabad'ın inşasının tamamlanmasıyla verilen ziyafetten bahseder. Onun açıklamasına göre padişah üç gün davet buyurup at koşuları, güreş, top ve tüfek ile eğlence seyirleri yapılmıştı.[1022]

(H.4 Şevval 1135-M.8 Temmuz 1723)'te Sadabad'da ikinci kez ziyafet düzenlendikten sonra ertesi yıl (H.5 Şevval 1136-M.27 Haziran 1724)'te üçüncü ziyafet düzenlenmişti. Ziyafet sadrazam tarafından padişah için yapılmıştı. İki gün evvelden hassa mehterhanesinden obalar ve çadırlar kurulmuş; bir gün önceden kapıcıbaşılar, sipah ve silâhdâr ağaları, dergâh-ı âli müteferrikaları, dergâh-ı âli çavuşları atlar ile Mirahur Köşkü'nde bulunmaları için çavuşbaşı ağa tarafından haber verilmişti. Divan hocaları da kasrın yakınında selâm yerinde bulunmaları için tenbih olunmuştu. Herkes sabahtan gelip hazır olduktan sonra sadrazam, biraz zaman geçince padişah Mirahur Köşkü'nü teşrif etmiş, dergâh-ı âli çavuşları alkış edip ata binmişlerdi. Alayda dergâh-ı âli çavuşları, çavuşlar, sipah ve silâhdâr zabitleri, sipah ve silâhdâr ağaları, iki keçe kaplan postu ve kısa mızraklarıyla samsoncular arkalarında samsonlarıyla, rikâb ağaları, padişah ve şehzadeler, mehterhane bulunuyordu. Debdebe ile saraya gidecek yolun kapısından içeri girildiğinde şeyhülislâm, vezirler, defterdar ve divan hocaları sağ tarafta; tezkireciler ve sadrazam ağaları, şatırlar, tüfekçiler ve mataracılar sol tarafta selâm için hazır duruyordu. Padişah kasra yaklaştığında sadrazam onu karşılayıp alay ile eğilmiş, dergâh-ı âli çavuşları alkışlamışlardı. Binek taşına gelindiğinde sadrazam, padişahın koltuğuna girip inmesine yardımcı olduğunda toplar atılmıştı. Padişah kasra girdiğinde sadrazamla biraz sohbetten sonra şeyhülislâm, vezirler davet olunarak padişahı saygıyla karşılamışlardı. Yemekten sonra yeniçeri tüfekçileri nişana tüfek atmışlar, toplar ve humbaraların da atılmasından sonra çengi gösterileri olmuştu. Daha sonra hanendelerin faslı olmuş, ayılar ve samsonlar dövüştürülmüştü. Atlı cirid oynandıktan sonra ikindi yemeği yenmiş ve at koşusu yapılmıştı. Kürk ihsanlarından sonra ziyafet tamamlanmış ve alay ile yine Mirahur

[1020]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1295; BOA, A.d 347, s.129-130.
[1021]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1296; BOA, A.d 347, s.129-130.
[1022]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.102; BOA, A.d 347, s.129-130.

Köşkü'ne dönülmüş, oradan Saray-ı Cedid-i Amire'ye gidilmiş ve oradan da herkes mekânlarına dönmüştü.[1023]

Sultan III.Selim, 1792 yılında İmrahor Köşkü'nü yeni baştan yaptırmıştı. (H.24 Zilhicce 1206-M.13 Ağustos 1792)'de burada büyük bir spor şöleni düzenlenmişti. Asker ve sivil her kesimin katıldığı şölende koşu yarışları, ok atışları, pehlivan güreşleri, tüfek atış yarışmaları yapılmıştı. Ayrıca içi su dolu testilere (sebu) atışlar yapılmış ve testileri vuranlara değerli ödüller verilmişti.[1024]

3.3.3. Padişah için veya devlet erkânının birbirleri için düzenledikleri ziyafetler

Sadrazamların padişah için ya da devlet adamlarının birbirleri için ziyafet düzenlediği de olurdu.

Padişaha sadrazamın sarayında ziyafet tertip olunduğunda; şeyhülislâm, reisülküttap vasıtasıyla, vezirler ve defterdar kethüda bey tarafından sabahleyin sarayı teşrif buyurmaları için bir gün önceden davet edilirlerdi. Dergâh-ı âli gediklileri, sadrazam ağaları, deli ve gönüllüler sadrazam sarayında ve kapıcıbaşı ağalar sabahleyin saray-ı hümâyûnda bulunmak üzere tenbih olunurlardı. Sarayın içinde olan çınarlı oda ile üç suffeli kâşili oda Mehterhane-i Amire'den güzel kumaşlarla, birkaç yüz tepsi meyve, şükûfe ve şekerleme ile; çınarlı odadan binek taşına kadar zemin dibalarla süslenirdi. Padişahın teşrifleri haber verildiğinde sadrazam zokak kapısı dışında olan binek taşında; vezirler arz-ı halciler köşesinde; kethüda bey, defterdar, reisülküttap ve çavuşbaşı ağa terziler dükkânı önünde beklerdi. İki nefer enderûn ağaları ileride sağlı sollu, dergâh-ı âli gediklileri terziler dükkânından Arz-ı Rumlu sarayı olarak bilinen saraya kadar at üstünde ve yeniçeriler Alay Köşkü altından sadrazam sarayının kapısına kadar dururdu. Muhzır ağa tayfası terziler dükkânından kethüda beyin binek taşına kadar, yukarıdan muhzır ağa odası kapısına gelince deli ve gönüllüler, yukarısına orta kapıya varınca dergâh-ı âli çavuşları ve muhzır ağa yoldaşları, yukarıdan orta kapıya varınca vezir ağaları, iki kapı mabeynine şatırlar, matharacılar ve tüfekçiler, ikinci kapıdan binek taşına varınca altmış vezir ağaları, sağ tarafa binek taşına yakın tezkire-i evvel ve sâni, mektûbi efendi, başbaki kulu ağa, maliye tezkirecisi, teşrifati, muhzır ağa, bostancılar odabaşısı, sipah ve silâhdâr ocakları, kapı çavuşları, sadrazam silâhşorları ayakta selâma dururlardı. Padişah, Soğuk Çeşme Kapısı'ndan geçtiğinde çavuşlar yüksek sesle bildirirler, rikâb-ı hümâyûn ağaları

[1023]BOA, A.d 347, s.130-131.
[1024]V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k.**, s.88.

ve kapıcıbaşı ağalar önlerinde yürür, alay köşküne doğru teşrif buyurulduğunda kethüda bey, defterdar, reis efendi ve çavuşbaşı ağa oldukları yerden üç beş adım ileride karşılarlar, onlar da zikri geçen ağaları takip ederlerdi. Alay Köşkü geçilince vezirler yer öptüklerinde alkış olunurdu. Arz-ı halciler köşesiyle sadrazam sarayı mabeyninde binek taşına yaklaşılınca sadrazam yer öperdi ve sadrazam kapısına varıldığında bir defa daha alkış olunurdu. Enderûn ağaları kapısından içeri girilip binek taşına varıldığında hepsi ayakta durur, sadrazam binek taşı üzerinde durur ve padişahı binek taşında şeyhülislâm selâmlardı. Sadrazam padişahın koltuğuna girip onu attan indirdiğinde tekrar alkış yapılırdı. Bu esnada silâhdâr ağa yetişir, merdivenlerden yukarı çıkılır ve emir buyrulan odada oturulurdu. Darüssaade ağası kendisine tahsis olunan odada, şeyhülislâm ve vezirler de kendilerine tahsis olunan odalarda istirahat ederlerdi. Kuşluk yemeği kethüda bey nezaretiyle matbahtan kaldırıldıktan sonra hanende ve sazende nağmeleri dinlenir, çınarlı odanın nazır olduğu kum meydanında pehlivanlar güreşir ve nekkare faslı yapılırdı. Padişah öğle namazını kıldıktan sonra çengiler, arslanhane takımı ve sair oyuncular sanatlarını icra ederlerdi. Sadrazam tarafından müzeyyen bir Rûmî atın ve bir Mısrî beyaz atın ve silâhşorun kum meydanında gösterisi olurdu. Daha sonra padişah ikindi namazını kılar, akşam yemeği yendikten sonra hediyeler ve hil'atler takdim edilirdi. Gitme vakti gelince sadrazam ve silâhdâr ağa padişahın koltuğuna girer, binek taşına varırlar ve padişah atına bindiğinde alkış olunurdu. Vezirler, kethüda bey, defterdar, reis efendi ve çavuşbaşı ağa yer öper ve ileriye yürürdü. Ancak sadrazam yer öpüp padişahın önüne düşüp orta kapıdan dışarı çıkıldığında, padişah sadrazama izin verince sadrazam yer öperek dönerdi. Diğerleri de yine karşıladıkları yere geri dönerdi. Padişah sadrazam sarayından çıkarken gerek sadrazam gerek vezirler dönüp yer öptüklerinde alkış yapılırdı.[1025]

1597 yılının Haziran ayı ortalarında devlet erkânı ve ayanlarının olduğu bir ziyafet düzenlenmişti. Bu ziyafete Sadrazam İbrahim Paşa, davet sahibi Cerrah Mehmed Paşa, Halil Paşa, Hızır Paşa, Hadım Hasan Paşa, Sinan Paşazade Mehmed Paşa, Rumeli Kazaskeri damat efendi, Anadolu Kazaskeri Yahya Efendi, defterdar ve sair erkân katılmıştı. Çeşitli yiyecek ve içeceklerin sunulduğu ziyafet esnasında, gösteriler de düzenlenmişti. Kanun üzere sadrazama, mirâlem ağa elbezi ve başkapıcıbaşı leğen ve ibrik vermiş; tertip üzere kapıcıbaşı, mirâhûr ve çaşnigirbaşı da leğen ve ibrik vermişti.

[1025]Can Çevik (2018). *Naili Abdullah Paşa Defter-i Teşrifa*t. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.54-57.

Beylerbeylerine, kazaskerlere, yeniçeri ağası ve defterdara çaşnigir ağalar hizmet etmişlerdi. Yemek ve şerbet sunumunda eski kaidelere uyulmuştu. Erkân kalkıp has odaya girdiğinde çavuş ağalar alkışlamışlar, destar ve libâs değiştirilmiş ve gölgelikler kurulmuştu. Acem şahı hediyeleri ile zarlar çekilmiş, hünerli üstadların eserleri izlenip mûsikî çalınmıştı. Padişaha gönderilen fişekten kaleler Kasr-ı âli önünde denize atılıp izlenmiş, ardından hoşaf içip taze meyve yemişler ve böylece sabaha kadar eğlenceler sürmüştü.[1026]

Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, (H.25 Cemâziyelâhir 1134-M.15 Nisan 1722)'de padişah için Kağıthane'de bir ziyafet düzenlemişti. Bunun için koşu atları tedarik edilmişti. Kağıthane'nin köşk tarafında nehir kenarında padişah için otağ, ricâl için çadırlar, sadrazam için gölgelikler kurulmuştu. Şeyhülislâm Abdullah Efendi, Kaptan-ı Derya Vezir-i mükerrem Süleyman Paşa, Damad-ı Sadr-ı Ali Tevkii Mustafa Paşa, kethüda, defterdar ve sair devlet ayanı için gölgelikler, oba ve çadırlar hazırlanmıştı. Kağıthane çadır çiçekleri ile süslenmişti. Koşu atları Kağıthane köyünde beşer beşer yarıştırılmış, içlerinden birçoğu ödüle layık görülmüştü. Otağı hümâyûnda dağın ortasında olan nişana top ve tüfek attırılmış, piyade koşusu yaptırılıp koşuyu kazananlara ihsanlar verilmişti.[1027]

(H.1154-M.1741)'de vezir Sadabad'da Padişah I.Mahmud'a ziyafet verdiğinde; padişah Sadabad havuzuna nazır otağa gelirken, Yalı Köşkü'nden kayığa binerken, Tophane ve Tersane'den ve denizde hazır bulunan gemilerden çok top atılmıştı. Padişah Mirahur Köşkü'nden çıkıp Sadabad'a varınca; yeniçeri, cebeci ve topçu ayakta hünkârı selâmlamışlardı. Otağa teşriflerinde nişana top, humbara ve tüfek atılıp; cirid, samson ve pehlivan güreşleri temaşa olunup; çengi, cambaz ve müzik safaları yapılmıştı. Yahya Paşa, kaptan paşa, Rumeli kazaskerliğinden Pirizade Mehmed Sahib Efendi ziyafete gelmişti.[1028]

Sadrazamın 12 Nisan 1741'de Sadabad'da verdiği ziyafette, top ve humbaralar atılmış, enderûn ağalarının cirid oyunları gösterilmişti. Birkaç bin nefer yeniçeri ve cebeciler huzurda tüfek ile testiler vurmuş ve her biri ihsanlar almıştı. Ayılar, samsonlar dövüştürülmüş, çengi ve ip cambazları çeşitli sanatlar icra etmişlerdi.[1029]

[1026]Selânikî Mustafa Efendi (1999), **a.g.k.**,s.692.
[1027]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1157.
[1028]M.Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.105.
[1029]Subhî Mehmed Efendi (2007), **a.g.k.**, s. 690-691.

349 no'lu Sadaret defterine göre (H.11 Şevval 1165-M.22 Ağustos 1752)'de Yeniçeri Ağası Mustafa Ağa tarafından sadrazama Ağa Kapısı'nda ziyafet tertip edilmiştir. Tatlı ve kahve merasiminden sonra hanende ve sazende fasılları dinlenmiş, silâhşorların gezintileri izlenmiştir.[1030]

Yukarıda bahsi geçen merasimden bir hafta sonra (H.18 Şevval 1165-M.29 Ağustos 1752) bu sefer sadrazam (Köse Bâhir Mustafa Paşa) tarafından Beşiktaş Sahil Sarayı'nda tertip edilen bir ziyafet merasimi daha görmekteyiz. Bu merasime Sadrazam Mustafa Paşa padişahı da davet etmişti. Kasrın etrafına gölgelik, oba ve çadırlar kurulmuş; kasır meyve, şükûfe ve şekerleme tablaları, şeker bahçeleri ile tezyin edilmişti. Teşrifat sırasına göre davet edilen herkes gelmiş, padişah teşrif ettiğinde kurban kesilip ziyafete başlanmıştı. Yemek esnasında hanende ve sazendeler müziğe başlamış, sonra kukla oynatıcıları, nekkare ve çengiler hünerlerini göstermişlerdi. Akşam yemeği yendiğinde silâhşorların meydanda ihtişamlı gezintileri seyredilmişti.[1031]

Naili Abdullah Paşa tarafından Sadabad'da padişahın katıldığı bir ziyafet tertip edilmişti. Bu ziyafet sırasında yeniçerilere tüfekle nişan almaları ferman buyrulup her tüfek kullanana padişah tarafından dörder altın ve nişanla isabet ettirene sadrazam tarafından ikişer altın, nişanda hata edene birer altın ihsan edilmişti. Daha sonra toplar, humbaralar atılmış; mehterhane çalmış; pehlivan güreşleri, samson dövüşleri izlenmiş; cirid ve mızrak oynanmış; kukla gösterisi seyredilmişti. Çeşitli sanatsal ve sportif gösteriler ikindi vaktine kadar sürmüştü.[1032]

Ramazanlarda da âdet üzere düzenlenen ziyafetlerde çeşitli oyun ve gösterilere yer verilirdi. 1 Ocak 1742'de sadrazamın verdiği ziyafette bazı hayvanların birbirleriyle dövüşleri izlenmiş, cambaz ve pehlivanlar maharetlerini göstermiş, bir kaç kol oyuncu hünerlerini sergilemiş, nekkare faslıyla enderûn ağaları cirid oynamış ve akşama kadar müzik eşliğinde eğlenceler devam etmişti.[1033]

3.4. Spor Faaliyetleri ve Oyunlar

Ele aldığımız dönemlerde dünyada ekonomik güç kol gücüyle sağlandığı gibi, askerî güç de kol gücüne yani fiziksel güce dayanıyordu. Bağımsızlığına düşkün, devletine son derece bağlı olan Türk milleti için bu daha mühim bir meseleydi. Cesur,

[1030]BOA, A.d 349, s.20.
[1031]BOA, A.d 349, s.26-27.
[1032]BOA, A.d 349, s.100-101.
[1033]Subhî Mehmed Efendi (2007), **a.g.k.**, s.732-733.

yiğit, güçlü ve iyi bir savaşçı olmak bir erdemdi. Bunun yolu ise savaş sanatında mahir olmaktan geçerdi.

Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde düğün, bayram, şenlik gibi önemli günler ve diğer günlerde yapılan spor dalları ve oyunlar ağırlıklı olarak fiziki güce bağlı, dayanıklılığı arttırıcı, savaşa hazırlık bir idman özelliği taşımaktadır. Güreş, cirid, atış talimleri, at yarışları, koşu, tomak, av vb. spor faaliyetleri fizikî gücü ve mücadele azmini arttırırdı.

3.4.1.Güreş

Ata sporlarımızdan biri olan güreş özellikle padişahların binişlerinde, bayramlarda, düğünlerde ve diğer şenliklerde tertip edilirdi.

Osmanlı toplumunda güreşi meslek haline getirmiş güreşçiler vardı. Güreşçilerin meslek birlikleri olarak kuruluşu Fatih Devri'nde olmuştur.[1034]

Gülgün Üçel-Aybet'in, 1551'de İstanbul'a gelen Fransız coğrafyacı Nicolas de Nicolay'dan aktardığına göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın en sevdiği gösterilerden biri güreştir. Sarayda çoğunluğu Faslı, Hintli ve Tatar olan, sayıları otuzu bulan güreşçilere padişah günde 10 ya da 12 akçe verirdi.[1035]

18 Haziran 1665 yılında IV.Mehmed, Edirne Sarayı'nda akşam vaktine kadar güreş ferman buyurup seyretmişti.[1036] Sultan I.Abdülhamid'in izlemesi için de huzur güreşleri tertip edilirdi.[1037]

Gezi ve seyirler konusunda da bahsedildiği gibi 18.yy.'da özellikle padişahların binişlerinde ve bayramlarda en çok güreş gösterileri yapılırdı.

3.4.2. Cirid

Cirid,[1038] Osmanlı saray ve toplumunda önem verilen bir oyundu. Bunun için enderûnda özel olarak cündiler yetiştirilirdi. Cündilik takımının Osmanlı'da kuruluşu Çelebi Mehmed döneminde dayanır. Çelebi Sultan Mehmed, babası Yıldırım Bayezid Han'ın Ankara muharebesinde yenilmesi üzerine, iyi bir süvari talimine devam edilmesi

[1034]Evliya Çelebi (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul*. Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. 1. Cilt, 2. Kitap. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.587
[1035]Nicolo de Nicolai, *Delle Navigationi et Peregrinationi Orientali*, Venetia, 1580, s.92'den aktaran Gülgün Üçel-Aybet (2010). *Avrupalı seyyahların gözünden Osmanlı dünyası ve insanları (1530-1699)*. 4.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, s.177.
[1036]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.167.
[1037]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.46.
[1038]Cirid oyunu ile ilgili açıklamalar s.66'da dipnotta verilmiştir.

gereğini anlamıştı. Savaştan sonra Merzifon'da bulunan Mehmed Çelebi, oğlu Şehzade Murad (II.Murat)'ı Amasya'da kaimmakamlıkla görevlendirmişti. Amasya ve Merzifon'daki süvarilerin iki ayrı takım olarak Suluova'da karşılıklı talim yapmalarına karar verilmiş ve şehzade tarafından hazırlanan Amasya süvarisine Bamyacı (bamya yetiştiğinden), padişah tarafından Merzifon'dan tertip edilen süvarilere Lahanacı (lahana yetiştiğinden) denilmişti. Cündiler ata binme, karşıdaki alaya hücum etme ve galebe yolunu bulma usullerini öğrenirlerdi.[1039]

Cirid özellikle ramazan ve kurban bayramlarında en çok oynanan oyundu. Hatta her iki bayramda da huzurda cirid oyununa başlanırken on iki adet kurbanlık koyunun kesilmesi mutaddı.[1040]

Sultan I.Ahmed, Ocak 1613'te Edirne'ye giderken yolculuk esnasında konaklanılan yerlerde birtakım eğlenceler düzenlettirmişti. Karışdıran mevkinde konakladıklarında Burgaz'da süvariler cirid oynarken; bu oyun vezirlere, ağalara ve padişaha bile sirayet etmiş, onlar da oyuna katılmışlardı. Padişah, Sadrazam Nasuh Paşa ile oynadığı cirid müsabakasında ne kadar maharetli olduğunu göstermişti. Nasuh Paşa galip olan padişahı tebrik için atından inip yaya olarak yürüyerek padişahın atının üzengisini öpmüştü.[1041]

Osmanlı padişahlarından IV.Murad, çok iyi cirid oynardı.[1042] Naima'nın Musa Paşa'dan (o sıralarda haremde silâhdârlık hizmetinde) aktardığına göre, ok, mızrak ve cirid ile birkaç kalkanı delerdi. Bir vuruşta bir eşeği ikiye ayırmak, iki yüz okka gürzü atmak gibi hünerleri vardı.[1043] Bir gün sultanın Eski Saray'dan attığı cirid, Sultan Bayezid Veli Cami'nin minaresinin dibine; Halep kalesinden attığı cirid, hendeği geçip Saraçhane üzerine düşmüş ve ikisine de nişan dikilip tarih yazılmıştı. Hint elçisi, gergedan postu kaplanmış fil kulağından bir siper getirip, ok ve tüfek kurşunu kâr eylemez sözünü söylediğinde; padişah siperin karşısına geçip bir mızrak atıp, sonra arka tarafına geçip

[1039]Tayyâr-zâde Atâ (2010a). *Osmanlı saray tarihi Târîh-i Enderûn-I.* Haz. Mehmet Arslan. 1. Baskı. İstanbul: Kitabevi, s.279.
[1040]BOA, C.SM. 134-6726; BOA, C.SM. 145-7286; BOA, C.SM. 12-636; BOA, TS.MA.e 432-32; BOA, TS.MA.e 899-88; BOA, C.SM. 103-5175; BOA, C.SM. 166-8315; BOA, AE.SABH.I. 149-10077; BOA, C.SM. 163-8152; BOA, C.SM. 149-7451; BOA, C.SM. 166-8322; BOA, AE.SABH.I. 241-16082; BOA, C.SM. 130-6550; BOA, C.SM. 54-2712; BOA, C.SM. 11-573; BOA, C.SM. 112-5633; BOA, C.SM. 18-907.
[1041]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.635.
[1042]Kadir Alper (2012). *Erzurumlu Mülhimî ve Şehen-şeh-nâme-i Murâdî Mesnevisi*. Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.453.
[1043]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1496.

demir uçlu bir ok attığında hepsi delip geçmişti. Sonra siperi, para ile doldurup elçiye göndermişler, siper Hint padişahının sarayının kapısına asılmıştı.[1044]

IV.Mehmed, ava olan düşkünlüğünün yanı sıra cirid oyununu çok severdi. (H.17 Şevval 1073-M.25 Mayıs 1663 Cuma) gününde namazdan sonra, Adameydanı'nda cirid ferman buyurup kendisi için hazırlanan yerden oyunu seyretmişti.[1045] Cirid oyunu saray içinde de oynanırdı. Sultan, saray içindeki meydanda kullarına cirid oynattırıp kendileri de bizzat bu oyuna katılırdı.[1046] Cirid, padişahın bulunduğu Çölmek Köyü'ndeki saray içindeki meydanda oynanmış, (H.11 Rebîülevvel 1075-M.2 Ekim 1664) IV.Mehmed cirid attırıp kasrı hümâyûnlarından saadetle seyretmişti.[1047] (H.16 Rebîülâhir 1075-M.6 Kasım 1664)'te yine cirid oyunu izlemişti.[1048] (H.1 Cemâziyelevvel 1075-M.20 Kasım 1664)'te Aydos'da iken kuşluk vaktinde cirid ferman buyurup temaşa etmişti.[1049] Padişahların av faaliyetleriyle meşgul oldukları zaman, av dışında en sık oynanan oyun cirid olmuştur. Sultan IV.Mehmed (H.10 Şaban 1075-M.26 Şubat 1665)'te Çölmek Köyü'nde şikâra gidip geldikten sonra has oda meydanında iç halkı cirid oynamıştı.[1050] (H.27 Şaban 1075-M.15 Mart 1665)'te Kabakmeydanı'nda cirid oynanmıştı.[1051] (H.20 Zilhicce 1075-M.4 Temmuz 1665)'te hazine getiren Mısırlılar padişahın fermanı üzerine oda meydanında iç halkı ile cirid oynayıp ihsanlar almışlardı.[1052] Raşid'in tarihinde de 1665'te devlet tarafından hazine ile gelen ciridbaz Mısırlıların, At Meydanı'nda enderûn-ı hümâyûn ağaları ile cirid oynadıkları ve oyunu temaşadan sonra Hazine Beyi Suhte Ahmed Bey'e bir semmur kürk hediye edildiği yazar.[1053] (H.20 Muharrem 1076-M.2 Ağustos 1665)'te Valide Sultan İstanbul'a gelince padişah âdet üzere merasim yaptırmış, Çavuşzade Mehmed Paşa'ya cirid oynattırıp altın ihsan etmişti.[1054] (H.25 Cemazîyelevvel 1076-M.3 Aralık 1665)'te Sarıyer'deki şikârdan sonra cirid oynanmıştı.[1055]

[1044]Naîmâ Mustafa Efendi (1968b), **a.g.k.**, s.1496.
[1045]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.135.
[1046]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.139.
[1047]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.142.
[1048]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.145.
[1049]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.147.
[1050]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.153.
[1051]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.156.
[1052]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.169.
[1053]Râşid Mehmed Efendi (2013a), **a.g.k.**, s.64.
[1054]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.173.
[1055]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.186.

Hem süvari cirid hem de piyade cirid Sultan I.Mahmud'un en sık oynadığı oyunlardandı.[1056] Oynanan oyunları hanedan mensuplarının da izlediği olurdu. Bir defasında Harem-i hümâyûn Kasrı'nda cirid oynanırken valide sultan da seyretmiş ve bitiminde bin kuruş ihsan etmişti.[1057]

Cirid, önemli günler haricinde diğer zamanlarda da halkın izleyebileceği yerlerde oynanırdı. 18.yy. seyahatname yazarı Tournefort 1701'de İstanbul'a geldiğinde, bir cuma günü namaz çıkışında cirid atmada usta gençlerin At Meydanı'nda toplanıp cirid oynadıklarına şahit olmuştur.[1058]

3.4.3. Okçuluk ve atış talimleri

Savaş aleti olarak kullanılan ok, diğer zamanlarda savaşa hazırlık ve spor faaliyet aracı olarak kullanılırdı. Osmanlı Devleti'nde ok atma talimleri sık sık yapılırdı. Okçulukta maharetli olanlar için kemankeş tabiri kullanılırdı.

Sultan III.Mustafa Bahariyye'de, Okmeydanı'nda, Sadabad'da sık sık kemankeş müsabakaları izlerdi.[1059] (H.28 Muharrem 1177-M.8 Ağustos 1763)'te Sultan Okmeydanı'nda pehlivanlara ok attırdığı gibi kendisine hediye edilen oklarla çavuş ağalara ve dilsizlere ok atıp bazılarına isabet ettirmişti.[1060]

Sultan Selim (III) şehzade iken Aynalıkavak Sarayı'na gider, sarayın bahçesinde putaya ok atardı. Padişah olunca ilk binişini 20 Nisan 1789'da Bahariyye'ye yapmış ve spor olarak ağalara ok ve tüfek attırmıştı.[1061]

Atış talimleri, padişahlar tarafından izlenen ve bizzat hüner gösterilen spor faaliyetlerinden biriydi. Savaşa hazırlık için yapılan atış talimleri aynı zamanda eğlenme ve güzel vakit geçirme faaliyeti olarak da görülmekteydi. Efkan Uzun'un Sultan I.Mahmud için yazılan ruznameden aktardığına göre, sultan neredeyse her gün hususî tüfekleri ile testiler üzerine atışlar yapar ve atış yaptırarak izlemekten de çok hoşlanırdı.[1062] Bir defasında kaplumbağalar üzerine yerleştirilen testilere atış yaptırarak

---

[1056]Efkan Uzun (2013). Sultan I.Mahmut'a ait bir ruznâme (H.1147-M.1134*). International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/7, s.694.
[1057]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.696.
[1058]Joseph de Tournefort (2005). *Tournefort Seyahatnamesi*. Çev.: Teoman Tunçdoğan. 2.C. İstanbul: Kitapyayınevi, s. 40.
[1059]Bkz.Yunus Irmak (1991), **a.g.k**.
[1060]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.118.
[1061]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.333. O dönemlerde üç çeşit ok atışı vardır. Kütük veya kalkan gibi sert şeyleri delmek için yapılan darb vurma, oku uzağa düşürmek için yapılan menzil atışı ve nişan vurma (puta atışı). Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.394.
[1062]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.694.

hareketli hedefler üzerinde silâhşorların ve tüfek kullananların becerisini izlemişti. Önce 100 adım sonra 200 adım mesafeden bu atışlar tekrar edilmiş ve sadece bir atıcı isabet ettirebilmişti.[1063]

Sultan III.Mustafa da tüfek atış talimleri ve yarışlarını seyrederdi. (H.26 Muharrem 1177-M.6 Ağustos 1763)'te Kağıthane'de atış talimleri yapılmıştı. Seksen beş adım uzağa altın avize konulup tüfek atılmış, lâkin başarılı olunamayınca bu sefer altın yerine yumurta konulmuş ve iç ağaları kulları iki defa isabet ettirip altın almışlardı.[1064]

3.4.4. Piyade ve at koşuları

Osmanlı'da piyade koşuları ve at koşuları yapılırdı. 21 Eylül 1515'te devlet erkânının Meraş yolundan avlanarak Hersekzade'yi karşılamaya çıktıkları gün, Ada'da at koşusu yapılmıştı.[1065] Sultan I.Mahmud da binicilik ve koşu yarışları izlemekten hoşlanırdı.[1066] Sultan III.Mustafa piyade koşusu yapan ağalara altın ihsanında bulunurdu.[1067] (H.25 Zilhicce 1176-M.7 Temmuz 1763)'te Sadabad'da beşerden dört takım at koşusu yapılıp padişah geçenlere altın ihsan etmişti.[1068] Yine Sultan Mustafa döneminde top ve tulum oyununun oynandığı hakkında bilgiler de mevcuttur.[1069]

3.4.5. Matrak ve tomak

Osmanlı'da cirid kadar rağbet gören diğer bir oyun da matraktır.[1070] Matrak oyunu karşılıklı gruplar halinde özel sopalarla düello yapılır gibi oynanır. Bu oyun ilk defa mucidi Nasuh Paşa ve matrakçıları tarafından (H.21 Zilkâde 936-M.21 Haziran 1529)'da Kanuni Sultan Süleyman'ın oğulları Mehmed, Selim ve Mustafa'nın sünnet düğünleri dolayısıyla yapılan şenliklerde oynanmıştı.[1071] O günden sonra bu oyun çok tutulmuş, hatta matrak ve cündilik oyunu Osmanlı'da itibarı yükselten bir oyun olarak görülmüş ve tavsiye edilmişti. 16. asır ortalarında kaleme alınan ıslahatname türünde bir eserde, Cebehane-i Amire önünde Divan-ı âlinin meydanında dört beş yüz yeniçerinin kılıçlarla

[1063]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.696.
[1064]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.118.
[1065]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.161.
[1066]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.696.
[1067]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.49.
[1068]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.115.
[1069]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.49.
[1070]Matrak: Deynek, sopa, talimci şişi anlamlarına gelir. Ş. Sami (2015), **a.g.k.**, s.760. Üzeri deri kaplanmış, başı yuvarlakça kalın bir deynektir. Mehmet Zeki Pakalın (1993a). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri Sözlüğü-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.422. Oyunda rakipler ellerine birer matrak alarak meydana çıkarlar ve çarpışırlar. Oyunun amacı rakibin kafasına vurabilmektir. Hüseyin G. Yurdaydın (1963). *Matrakçı Nasûh*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, s.2.
[1071]Hüseyin G. Yurdaydın (1963), **a.g.k.**, s.3.

matrak oyunu oynamaları istenerek, elçilere karşı ibret verici bir durum olarak değerlendirilmişti. Matrak ve cündiliği bilmek onlar için gerekli bir ilim olarak görülmüştü. Özellikle cenk günlerinde bunları bilmenin büyük faydaları olduğu söylenirdi.[1072]

Osmanlı padişahlarının huzurunda oynanan oyunlardan biri de tomaktır.[1073] Âtıf Kahraman, tomak oyununun Osmanlı Sarayı'nda 1730'lu yıllardan sonra oynanmaya başladığını söylemektedir.[1074]

Nitekim tomak oyununun oynandığına dair bilgilere ilk defa Sultan I.Mahmud zamanında yazılan eserlerde rastlamaktayız. Sultan I.Mahmud'u anlatan ruznamede padişahın tomak oyununa karşı ilgisi olduğu anlaşılmaktadır.[1075] Sultan I.Mahmud İncili Köşk önünde, Ağabahçesi'nde, Ferahabad Sarayı'nda, Bebek Bahçesi'nde, Mehmed Paşa Kasrı'nda, Karaağaç Bahçesi'nde, Göksu'da tomak oynatmıştı.[1076] Sultan III.Mustafa da Tersane Sarayı'nda sık sık tomak oyunları seyrederdi.[1077]

3.4.6. Diğer oyun ve faaliyetler

Ruznamelerde, günümüzdeki polo oyununun atası sayılan kötek adlı oyunun oynandığından sıkça bahsedilir. Sultan III.Mustafa döneminde sık sık kötek oyunu (süvari kötek) oynanmıştı. Yine ruznamelerde esban temaşası olarak geçen atların yaptığı gösterilerin seyredilmesi de padişahların en çok düzenlediği etkinliklerden biridir.[1078]

Ruznamelerde bahsedilen şa'ir oyunu da oynanan oyunlar arasındadır. Sultan III.Mustafa (H.12 Zilkâde 1171-M.18 Temmuz 1758)'de Karaağaç'ta Has Oda Köşkü'ne geçtiğinde tomak ve şa'ir oyunundan sonra birçok altın dağıtmıştı.[1079]

16.yy. hakkında bilgi edinebildiğimiz Stephan Gerlach, Türklerde ve Macarlarda en yaygın oyunun satranç olduğunu ve Türklerin bundan başka bir oyun oynamadığını söylemektedir. Macarlar, çocuklarına satrancı küçük yaşta öğretirlerdi ve savaş düzenini nasıl kurmak gerektiğini öğrenirse, ileride onun iyi bir savaşçı olacağına inanırlardı.[1080]

[1072]*Kitâbu mesâlihi'l-müslîmîn ve menâf'i'l-mü'minîn*'den aktaran Yaşar Yücel (1988). Osmanlı devlet teşkilâtına dair kaynaklar. Ankara: TTK, s.99, 127.
[1073]Tomak ile ilgili açıklamalar s.66'da dipnotta verilmiştir.
[1074]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.618.
[1075]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.696.
[1076]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.618.
[1077]Bkz.Yunus Irmak (1991), **a.g.k**.
[1078]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**; Arıkan, V. Sema (1993), **a.g.k**.
[1079]Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**, s.25.
[1080]Stephan Gerlach (2007b), **a.g.k.**, s.680.

Kış aylarında Osmanlı Sarayı'nda Mermerlik'te, Kozbekçilerde ve uygun yerlerde kartopu oyununun da oynandığını görmekteyiz.[1081]

Hayvan dövüşleri de zaman zaman izlenmekteydi. (H.11 Şaban 1075-M.27 Şubat 1665)'te IV.Mehmed, Çölmek Köyü'nde cirid meydanına fil getirilip üzerine samsonlar salındığında mücadeleyi izlemişti.[1082]

Fresne-Canaye, 1573'te İstanbul'a geldiğinde, Ayasofya yakınlarında padişahın hayvan beslediğinden; birçok arslan, kaplan, kurt, yabani eşek ve çeşitli hayvanlar barındırdığından bahsetmiştir.[1083] Sultan III.Murad döneminde İstanbul'a gelen Reinhold Lubenau da seyahatnamesinde burayı anlatmıştır. Buna göre; At Meydanı'nın yakınında, Ayasofya kilisesinin bir bölümünde olan eski bir Hristiyan kilisesinin yerinde, hükümdarların eğlencesi için beslediği çeşitli hayvanlar ve arslanhane bulunuyordu. Arslanhanedeki sekiz büyük arslan kilisenin ortasındaki sütunların arasına tahta parmaklık yapılarak oluşturulan kafesin içinde, sütunlara bağlanmıştı. Bu arslanlar boyunlarına takılı bir iple bazen şehrin içinde gezdirilirlerdi. Bir sırtlan, kafesin dışına kalın bir zincirle bağlanmıştı. Büyük bir halka bulunan zincirin öbür ucu yere çakılmış bir direğe geçirilmişti.[1084] Mekanın yanındaki şapelde genç arslanlar vardı. Diğer şapelde iki büyük kaplan ve birçok yavru kaplan, başka bir şapelde çok sayıda genç ve yaşlı panter, onun yanındaki şapelde altı misk kedisi, bir başka kafeste birçok misk kedisi ve çok sayıda firavun faresi adı verilen hayvanlar bulunmaktaydı.[1085] Orada zincire bağlı sarımtrak renginde, uzun kulaklı, kısa ve ucu sivri kuyruğu olan kediye benzer bir hayvan, ayrıca iki yaban eşeği, iki büyük pabian maymunu da barınmaktaydı. Türklerin calicoi adını verdikleri sarımtrak renkte, uzun kulaklı, kuyruksuz ve arslanları yavrularının başından uzaklaştırıp yavruları yemeye çalışan bir hayvandan daha bahsetmiştir. Bundan başka iki kurt, çeşitli maymun, şebekler vb. birçok hayvan bulunmaktaydı. Kilisenin ön avlusunda bir sürü leopar da beslenmekteydi. Türk hükümdarları avlanırken bunlardan yararlanmıştı.[1086]

Bayram, velâdet, düğün vs. günlerin haricinde, diğer günlerde de benzeri görülmeyen hünerlerin padişahın huzurunda gösterildiği olurdu. (H.14 Muharrem 1075-M.7 Ağustos 1664)'te bir pehlivan Kabakmeydanı'nda filci filin üzerindeyken fili garip

[1081]Üçüncü Mustafa döneminde kartopu oynanıyordu. Bkz.Yunus Irmak (1991), **a.g.k.**
[1082]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.153.
[1083]Philippe du Fresne-Canaye (2009), **a.g.k.**, s.69.
[1084]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.194-195.
[1085]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.195.
[1086]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.196.

bir sanatla yerden bir karış yukarı kaldırmış, kasr-ı hümâyûndan izleyen padişah pehlivana ihsanlarda bulunmuştu.[1087]

(H.3 Ramazan 1075 Cumartesi-M.21 Mart 1665)'te bir cambaz, saray içinde Yeniköşk önünde cirid meydanında ferman ile oynayarak hünerlerini göstermişti. Gösterisinden sonra padişahın huzurunda yer öpüp kendisi için geçimlik olacak bir hizmet verilmesini ve dergâh-ı âlide olma isteğini belirtmişti. Ertesi gün padişah tarafından kırk akçe ile müteferrikalık ihsan edilmiş ve cambazlığı terk etmesi için ferman buyrulmuştu.[1088]

Ancak I.Abdülhamid, seyirleri ve oyunları daha çok önemli günlerde izlemeyi tercih ederdi. I.Abdülhamid, İngiliz elçisinin yeni gelen ip cambazı ve hokkabazın seyrine dair davetine, bu tür gösterilerin biniş mahallerinden birinde, doğum şenliklerinde veya bayramda izlenebileceği şeklinde cevap vermişti.[1089]

Padişahları müsait vakitlerde eğlendiren, onların hoşça vakit geçirmeleriyle vazifeli olan musahiban-ı mudhike, cüce, çavuş gibi sarayda görevliler bulunurdu. Sultan I.Mahmud'u konu alan ruznamede musahiban-ı mudhike, cüce, bi-zebânân ve çavuş gibi görevlilerden çokça bahsedilmektedir.[1090] Kapalı mekanlardaki gösterilerde musahibler, çavuşlar ve bazı odaların mensupları; daha geniş katılımın olduğu yerlerde genellikle enderûn ve birûn ağalarından bazıları ile sadrazam takımı görev alırdı.[1091]

Kaynaklarda çok sık rastlamasak da Balıkhane ve Karaağaç'ta Silâhdâr Ağa Köşkü'nde padişah huzurunda balık avlanmaktaydı. Sultan III.Mustafa, zaman zaman Balıkhane'ye ve Karaağaç'a giderek huzurunda balık tutturup temaşa ederdi.[1092]

Eğlenceler sadece saray içiyle kalmaz, saray dışında yaşayan İstanbul halkı da bu coşkuya katılırdı. At Meydanı, Bayezid Cami yakını gibi yerler diğer zamanlarda da halkın izleyeceği gösterilerle şenlenirdi. 16.yy.'da yaşamış ve Osmanlı ülkesine seyahat gerçekleştirmiş Reinhold Lubenau, Sultan Bayezid Cami yanında pek çok seyirlikleri olan bir eğlence meydanından bahseder. Burası günümüzdeki lunapark ve sirk gibi işlev görmüştür. Bu meydanda halka çeşitli gösteriler sunulurdu. Atlara, keçilere, köpeklere, maymunlara, şebeklere öğrettiklerini göstererek bununla para kazanmaya çalışanlar olurdu. Bazen tüm ülkelerin kıyafetlerine bürünmüş oyuncuların komik oyunları

[1087]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.141.
[1088]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.156.
[1089]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.46.
[1090]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.700.
[1091]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.44.
[1092]Bkz.Yunus Irmak (1991), **a.g.k**.

sergilenirdi. Ellerinde iki tahta bacak veya kemik tutarak oyunlar yapanlar, dans eden erkek ve kadınlar, şarkıcılar, atlama numaraları yapanlar, kılıç kullanan ustalar, güreşçiler ve çeşitli gösteri sergileyenler hergün burada olurlardı. Meydan'ın çevresindeki küçük barakalarda atlama, kılıç kullanma, ok ve mızrak atma, öne ve arkaya doğru taş fırlatma gibi beceriler öğretilirdi.[1093] Ayrıca Constantinus Sarayı içinde iki büyük fil ve zürafa bulunurdu. Filler bakıcıları tarafından eğitilmişti. File bir top atıldığında, hortumu ile topa vurup öteye fırlatıyor, yerdeki bir değneği hortumuyla kaldırabiliyordu. Bakıcısı, küçük bir davula vurduğunda, fil bir ayağını ötekinin üzerinden aşırıyor ve gövdesini sallayıp titreterek dans ediyordu.[1094] Tournefort da Bayezid Cami yakınındaki bir meydanda cambazlar ve hokkabazların güzel gösteriler sergilediklerine değinir.[1095]

Sultan III.Ahmed'in veziri İbrahim Paşa, yakınlarının yanı sıra halka da çeşitli eğlence araçlarını tanıtıp yaymıştı. At Meydanı, Sultan Mehmed ve Bayezid avluları, Yenibahçe, Yedikule, Bayrampaşa, Eyüp, Kasımpaşa, Tophane, Sadabad, Dolmabahçe, Bebek, Göksu, Çubuklu, Beykoz ve Üsküdar gibi o dönemde İstanbul'un birçok semtinde dolaplar, beşikler, atlı karıncalar, salıncaklar kurulmuştu.[1096]

Ancak batılılaşma çabalarının başladığı bu dönemde, eğlence yerlerinde kadın ve erkeğin birarada olması ve yakınlaşmaları olumsuz karşılanmış; bu yaşananlar eğlenceye düşkün bir vezirle toplumun temelinin sosyal-ahlâkî bakımdan sarsılma nedeni olarak gösterilmiştir. Bu tür eğlenceleri toplumda yayan vezir İbrahim Paşa, bazı kesimler tarafından ağır bir dille eleştirilmiştir:

> "...bu vezir miras yedi meşrebdir; gece ve gündüz zevk ve sürur icad eder ve kendünün ve müta'allikatının safasına kanaat etmeyüp, halkı aldatacak şey lazımdır deyü .... nam mahallerde dolablar ve beşikler ve Atlı-karaca ve salıncaklar kurdurup rical ve nisa mahlut ve kadıncıklar salıncağa binup iner iken şah-baz yiğidler kadınları kucağına alup, salıncağa koyup, çıkarup kadınların salıncakda uçkurları meydanda hoş sada ile şarkılar çağırttığında nakısatu'l-akl nisvan ta'ifesi ma'il olup, kimi zevcinden izin, kimi izinsiz izn-i amdır diyerek, seyrana gidup ve cebren seyr akçası alup, olmaz ise talak taleb eder; mahkemelerde olan na'ibler zenana musa'ade ile me'mur gibiler olmağla zevcleri tahcil edecek kelamlar ile karı karılığı ile seni istemeyecek, sen erliğin ile anı istermisin diyerek, tenfir etmekle, alakası olanlar deyusluğu kabulden gayrı çare olmamağla tatlik avratların yedinde gibi olup, ehl-i ırz diyecek her mahallede beş hatun kalmadı ve bu vezirin ulemaya ve sülehaya ve ukalaya ve bahadırlara ve şeci'lere rağbeti yoktur; zira anlar bu misullu etvara riza vermezler ve

[1093]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.230-231.
[1094]Reinhold Lubenau (2012), **a.g.k.**, s.197.
[1095]Joseph de Tournefort (2005), **a.g.k.**, s.44.
[1096]M. Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.3.

> süfehaya rağbet etmekle süfeha, sulehaya adam demeyup, istihza eder oldu ve padişahımız bu vezire gelince on beş sene emr-i ma'ruf ve nehyi ani'l-munker ile meşgul iken bu vezir padişaha dahi müsamaha ve müsa'ade ettirdi ve vezir yalılarda oturup fiske ile avratların yaşmağına fındık altını atmağla, avratlara bir gune yuz dahi verdi..."[1097]

Aynı zamanda bu ifade toplumun kadına bakış açısını, kadının o dönemde toplumdaki yerini de göstermektedir.

Lale Devri dediğimiz bu dönemde, Sultan III.Ahmed'in şehzadelerinin sünnet düğünlerinin üçüncü gününde, tersaneli tarafından hazırlanıp denize indirilen yüksek kubbeli bir köşk görüntüsü olan bir salda kandiller, meşaleler ve mehterhane ile oynayan rakkasların yanı sıra ışık ve ateş oyunlarıyla aslına benzer bir atlı karınca, salıncak, beşik adı verilen ayakları havada bir köşk ve bayram yeri dolapları bulunuyordu ve bunların içerisinde dönen ve eğlenen insan şekilleri de vardı.[1098]

Sultan I.Mahmud zamanında eğlence hayatı mutedil geçmişti. İbrahim Paşa zamanı gibi ifrata kaçılmamış uygun zamanlarda cambaz ve fişek izlemelere izin verilmiştir.[1099]

3.5.Müzik ve Tiyatro

Mûsikî dinletisi, sportif faaliyetler ve türlü oyunlar eğlenmenin başlıca araçlarıydı. Osmanlı sarayı ve çevresinde eğlence çeşidi olarak mûsikîye ayrı bir önem verilirdi. Osmanlı Devleti'nde müziğin olmadığı hiçbir eğlence yoktu. O dönemlerde mûsikî aletleri olarak saz, ud, kopuz, kanun, tambur, ney vs. kullanılırdı.

II.Bayezid'ın oğlu Şehzade Ahmed; kanun, tambur, kopuz, rebap seslerini dinlemekten hoşlanırdı.[1100] Mehterhanede fasıl dinlemek, ilâhi dinlemek ruznamelere göre padişahlar için neredeyse hergün yapılmaktaydı. I.Mahmud için fasıl ve ilâhi dinlemek en çok yapılan işlerdendi.[1101] III.Mustafa ruznamesinde de padişah için mûsikî fasılları yapılırdı.[1102] Sultan I.Abdülhamid de haftada en az bir vakit mûsikîye zaman ayırırdı. Genelde mabeynde veya binişle gidilen yerlerde, öğle ile ikindi namazı arasındaki saatler ile yatsı namazından sonra mûsikî fasılları dinlerdi.[1103]

[1097]M. Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.3.
[1098]Mehmet Arslan (2009b), **a.g.k.**, s.75.
[1099]M. Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.178.
[1100]Celâl-zâde Mustafa (1990), **a.g.k.**, s.318.
[1101]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.694.
[1102]Daha ayrıntılı bilgi için bkz.Yunus Irmak (1991), **a.g.k**.
[1103]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.44.

Selçuklular gibi Osmanlılar zamanında da temsil oyunları rağbet görmüştür. Özellikle ramazan günlerinde, bayramlarda, saray düğünlerinde ve elçiler için düzenlenen ziyafetlerde tiyatro temsillerine çokça yer verilmiştir.

Nicholas N. Martinovitch'in İngilizce olarak yayınladığı Türk tiyatrosu isimli eserinden Refik Ahmet Sevengil'in aktardığına göre on yedinci asır Türkiyesinde seçkinler, sultanın sarayındaki âdetleri taklit ettikleri için, onların konaklarında da bu tür eğlenceler tertip edilirdi. Türk eğlenceleri o kadar meşhur olmuştur ki, bu oyunlar Balkan eyaletlerinde bile oynanmıştır. Mesela Romanya'da mahalli asiller, Türklerin getirdikleri örneklerden yola çıkarak Türk tiyatro gösterileri tertip etmişlerdir. Hatta tiyatro, Osmanlılar zamanında en aşağı tabakanın bile eğlencesi olacak şekilde yayılmıştır.[1104]

18.yy. sonlarında Batı tarzı müzik ve tiyatro da sarayda ilgi görmeye başlamışır. Frankfurter gazetesinde çıkan bir yazıya göre, Sultan I.Abdülhamid Han İtalyan müziği ve Avrupa tiyatrosu ile ilgilenmiştir. İtalya operalarını yakınlarıyla beraber seyretmiş, ayrıca Fransız komedyalarını görmek istemiştir. Moliére'in Le Malade imaginaire (Hastalık Hastası) adlı piyesi Fransızca lisandan tercüme edilerek sarayda oynanmıştır. Padişahın ilgisi devam ettiği için Moliére'in başka piyesleri dahi tercüme edilecektir.[1105]

3.6. Gezi ve Seyirler

Kuruluştan klâsik döneme kadar padişahlar ordularıyla birlikte seferlere katıldıkları için, uzak yerlerde farklı tarihi ve doğal güzellikleri olan yerleri de görmüş olurlardı. Bu konuda en güzel misal Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi sırasında gezdiği yerlerdir.

Yavuz Sultan Selim, Ridaniye Savaşı'ndan sonra, 7 Nisan 1517'de Herm dağlarını gezmişti.[1106] Padişah Kahire ve çevresinde bulunan gezilecek yerleri gezerek geçmiş; sultanların, firavunların yaptırdıkları binaları ve Kahire'nin huzur veren görünüşünü seyretmişti. Daha sonra İskenderiye'ye bağlanan eski beldeye ve büyük kente gitme düşüncesini gerçekleştirmek istemiş; otağ-ı hümâyûnun Şam diyarında bulunduğu günlerde, İstanbul'un güvenliğinden sorumlu Vezir Piri Paşa'ya hüküm göndermişti. Donanmayı hazırlayıp Kaptan Cafer Ağa ve seçilen beylerle İskenderiye'ye göndermesini, ayrıca bir önlem olarak orduya yetecek ölçüde yiyecek vb.lerini de yüklemesini buyurmuştu. 28 Mayıs 1517'de vezirlerden Hoca oğlu Mehmed Paşa'yı, has

[1104]Nicholas N. Martinotivitch: *The Turkish Tehatre*. New-York. 1933, s.14-15'ten aktaran Refik Ahmet Sevengil (1969), **a.g.k.**, s.46.
[1105]BOA, TS.MA.e. 559-20.
[1106]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.210.

nedimlerinden Halimi Çelebi'yi yol arkadaşı olarak seçip hizmetlileriyle gemiye binmiş; Nil Nehri'ni ve kıyısında bulunan köyleri, kentleri seyrederek yolculuk yapmıştı.[1107] Ordu birlikleri de Nil boyunca karadan İskenderiye'ye doğru yol almıştı. Sultan kente vardığında büyük yapıları, değişik yerleri ibret gözüyle seyretmişti. Bu arada gemilerle gelen zahire, Kahire'ye ulaştığında ordunun azığı sağlanmıştı.[1108] 31 Mayıs'ta Reşid'e gelinip burç önünde toplar atılarak şenlikler yapılmıştı.[1109] Padişah Nil Nehri'nde bir süre kalmış, 9 Haziran 1517'de Fevve'ye gelip sohbet için Zeheb adasındaki bahçeye gitmiş, aynı gün Nil Nehri'nde balık tutmuştu.[1110] 27 Haziran'da, Sultan Gavri köşküne ve havuzuna gidip burada sohbet etmiş, balaban yağı çıkartılan bahçeye gidip güzellikleri seyretmişti.[1111]

15.yy. sonlarından 17.yy.'ın sonuna kadar Osmanlı padişahları genellikle kışın Edirne'ye gidip burada av faaliyetleriyle ilgilenirken; daha sonraları İstanbul'a sahil saraylar, köşkler yaptırarak sıklıkla buralara kısa süreli geziler düzenlemeye başlamışlardı. Hususiyetle padişahların sefere katılmamaya başladığı ve kafes usulünün uygulandığı dönemlerden itibaren, padişahlar çoğunlukla saray ve İstanbul içinde vakit geçirmişler, hava değişikliği için İstanbul içini ve çevresini gezmekle yetinmişlerdi. Bu sayede İstanbul'daki imar faaliyetleriyle yeni köşk ve sarayların sayısı artmıştı.

Geziler, resmi görevlilerin kontrolüne, halkın ihtiyaçlarını öğrenmeye yönelik olduğu gibi; dinlenme, eğlenme, ibadet ve benzeri düşüncelerle de yapılmaktaydı.[1112]

Padişahların eğlenme amaçlı gezilerini de temelde ikiye ayırabiliriz: Biniş-i hümâyûn ve göç-i hümâyûn (nakl-i hümâyûn). Biniş-i hümâyûn veya biniş-i saltanat padişahların bahar ve yaz mevsiminde at veya saltanat kayığı ile kısa süreli (günü birlik) yaptıkları gezintilerdir.[1113] Selçuklulardan itibaren uygulandığı gibi biniş günleri pazartesi ve perşembe olmakla beraber, diğer günlerde de geziye çıkılmaktaydı.[1114]

[1107]Hoca Sadettin Efendi (1979ç), **a.g.k.**, s.334-335.
[1108]Hoca Sadettin Efendi (1979ç), **a.g.k.**, s.334-335.
[1109]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.213.
[1110]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.214.
[1111]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.215.
[1112]Padişahların biniş ve gezilerini ikiye ayırabiliriz: Padişahın kıyafetleriyle ve maiyetiyle çıktığı açık biniş ve geziler; diğeri kendisini gizleyen elbiselerle gerçekleştirdiği tebdil biniş ve gezileridir. Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.42.
[1113]Abdülkadir Özcan (1992). Biniş. *DİA*. C.6. Ankara: TDV, s.185; Halûk Y. Şehsuvaroğlu (1961b). Biniş, Biniş-i Hûmayun. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5, s.2798.
[1114]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.41.

Bir kasra ya da bir sahil sarayına az bir maiyetle bir kaç gece, en çok bir hafta kalmak üzere gidilirse yarım göç-i hümâyûn; daha fazla zaman ya da bir mevsim kalmak için gidilirse ondan nakl-i hümâyûn olarak bahsedilirdi.[1115]

Padişahların Boğaziçi'ne çıkışları, Kızkulesi'nden ve hisarlardan top atılarak şenlik havası içinde şehir halkına duyurulurdu. Bunun için buralara sık sık barut verilirdi.[1116]

Biniş gününden bir gün önce veya yapılacağı günün sabahı, padişah hangi bahçeye veya kasra gitmek istediğini silâhdâr ağaya bildirir; o da at ile mi yoksa kayık ile mi gidileceğini ve koğuşlardan kimlerin götürüleceğini zabitlere iletirdi. Enderûndaki ağalar, padişahların ne tür spordan daha çok hoşlandıklarını ve binişte hangisinin yapılacağını önceden tahmin ettikleri için ona göre hazır bulunurlardı. Biniş yerine padişahtan önce gider, hazırlıkları yaparlardı. Padişah kayıkla gelecekse iskelede, atla gelecekse kasrın bahçe kapısı önünde karşılıklı dizilmiş olarak beklerlerdi. Binişlerde çoğu zaman ilk önce huzur güreşleri yapılır, pehlivanlar güreştirilirdi. Pehlivanlara öncelik verilmesi, muhtemelen ilk Osmanlı padişahları zamanındaki binişlerde yapılan başlıca spor, güreş olduğu için bu geleneği sürdürmek gayesiyledir.[1117]

Nakl-i hümâyûn uzun süreli olduğu için, daha büyük hazırlıklar yapılarak padişah haremi ve eşyalarıyla birlikte giderdi.

Padişahların ve harem halkının geçişleri sırasında, tebaa tarafından görülmemeleri için yolun iki tarafına bezler gerilirdi. Zokak ya da sokak denilen bu bezlerin sırık ve kazıklarla duvar gibi dik durması sağlanarak harem halkının mahremiyeti korunurdu.[1118]

Saray-ı Cedid-i Amire başta olmak üzere İstanbul sahillerindeki miri sahilsaray, kasır ve bahçelerin muhafazasından ordu kadrosu dışında silahlı kuvvet olan bostancılar ocağı sorumluydu. Padişahın bindiği kayığın dümenini tutar ve padişaha yalılar hakkında bilgiler verirdi.[1119]

Yavuz Sultan Selim, zaman buldukça bazen at gezisine bazen de gemi ile deniz gezisine çıkardı. Gezilerinin hemen hemen hepsinde yanına kimseyi almaz memleketin durumunu kontrol eder ve düşünürdü.[1120]

[1115]Halûk Y. Şehsuvaroğlu (1961b), **a.g.k.**, s.2798.
[1116]Halûk Y. Şehsuvaroğlu (1961b), **a.g.k.**, s.2799.
[1117]Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.141.
[1118]Nurhan Atasoy (2002). *Otağ-ı Hümayun Osmanlı çadırları*. 2.Basım. İstanbul: AYGAZ Yayınları, s.99.
[1119]Reşad Ekrem Koçu (1963). Bostancı, bostancılar ocağı, bostancıbaşı ağa. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.6, s.2976, 2979.
[1120]*Haydar Çelebi Ruznâmesi* (t.y), s.152.

Fresne Canaye, Üsküdar'dan, padişahın en güzel ve en büyük saraylarının bulunduğu büyük bir kent olarak bahseder. Padişah II.Selim, her gün hoşça vakit geçirmek için üç ya da dört kayıkla Üsküdar'a geçerdi. Bahçelerde köpekler, atlar ve avcı kuşlar beslenir; tazılar büyük bir özenle eğitilirdi.[1121]

Sultan I.Ahmed, Edirne civarına düzenlediği büyük av dönüşünde geziyi de ihmal etmemişti. Edirne'den Gelibolu'ya vardıklarında ayan ve altmış kadar şehir uleması onları karşılamış; o gece vezir-i âzam ve şikâr ağaları, hassa gılmanları ile Ece Abad'a vararak Kilidbahir kalesi gezisi yapmışlar, iki taraflı mum donanmalarından toplar atılmıştı. İki tarafın topçuları birbirine karşı barut ışığı ile işaret edip bir fitilden eşit olarak topları ateşlediklerinde, gülleleri deniz üzerinde birbirine çarpıp o şiddetten sadalarla havaya uçardı.[1122] Ertesi gün, Gelibolu'ya dönüş yapılmış, Gelibolu'dan bostancıbaşının gönderdiği kayığa binip deryayı seyirden sonra otağ-ı hümâyûna geri gelmişlerdi. (Mayıs 1613).[1123]

Sultan I.Ahmed ve oğlu II.Osman'ın İstanbul'da en sık gittkleri yerlerden biri Davut Paşa Bahçesi'ydi. Bunun haricinde Tersane Bahçesi, Beykoz Bahçesi, Beşiktaş, Haramidere ve Üsküdar'da vakit geçirirlerdi.[1124] Padişah I.Ahmed, özellikle İstanbul'da yaz aylarını İstavroz Bahçesi'nde geçirmeyi severdi.[1125]

İstavroz Bahçesi, 18.yy.'ın sonlarına kadar Osmanlı padişahlarının yazlıkları olmuştur. IV.Murad, kendisinin doğduğu ve babasının çok rağbet ettiği İstavroz Bahçesi ve Kasrı'na sık sık giderdi.[1126] Sultan İbrahim de İstanbul'da sarayları ve güzel bahçeleri seyir ve temaşa etmeyi severdi.[1127] İstavroz Bahçesi, IV. Mehmed için de en çok tercih edilen yerlerdendi. Özellikle kiraz mevsiminde civardaki bahçeleri de kiralayarak haremi ile birlikte buraya göç edip güzel vakitler geçirirdi.[1128]

(H.10 Muharrem 1070-M.27 Eylül 1659)'da Osmanlı Hakanı IV.Mehmed, Bursa'dan hareket edip Çardak'a varmış, oradan kadırgalarla Gelibolu'ya geçmişti. Ordu Gelibolu sahrasında kalmak üzere, padişah Boğaz hisarlarını seyretmek için; vezirler, şeyhülislâm, kazaskerler ve has hademeleri kullarıyla tekrar Çardak'a geçip, Anadolu

[1121]Philippe du Fresne-Canaye (2009), **a.g.k.**, s. 64.
[1122]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.639-640.
[1123]Naîmâ Mustafa Efendi (1968a), **a.g.k.**, s.640.
[1124]Ersin Kırca ve İlhan Gök (2021). *Teşrifat defteri (1616-1620).* 1.Basım. İst: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
[1125]Haluk Y. Şehsuvaroğlu (1961a). Beylerbeyi Sahilsarayı. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5, s.2690.
[1126]Haluk Y. Şehsuvaroğlu (1961a), **a.g.k.**, s.2690.
[1127]Naîmâ Mustafa Efendi (1968c), **a.g.k.**, s.1552.
[1128]Haluk Y. Şehsuvaroğlu (1961a), **a.g.k.**, s.2691.

yakasında Sultaniye kalesini şereflendirmişti. Rumeli tarafına geçip orada olan kale ahalisini de sevindirip iki taraftan sektirme toplar atılmış, bekçilere ve muhafızlara bahşişlar verilmişti. Sonra valide sultanın güzel eserlerinden kaleleri seyretmeye Anadolu tarafından varılıp, ikisi de seyrolunup toplar atılmıştı. Binaya başlayan ve muhafaza hizmetinde olan vezirlerden Kaptan Vezir Ali Paşa'ya, Vezir Ankebut-Ahmed Paşa'ya semmur hil'atlar ve pek çok bahşişler lutfedildikten başka, diğer hademeler dahi padişahın sadakalarına nail olmuşlardı. O taraflarda biraz avlanıp dolaştıktan sonra Anadolu tarafında Çardak'a dönüp, oradan yine kadırgalarla Gelibolu'ya geçip orduya yetişerek Edirne'ye doğru yola devam etmişlerdi. Şevval ayının üçünde padişah avdan gelip haremine geçmişti.[1129]

IV.Mehmed, üçüncü kez Boğaz Hisarları'nı seyir için (H.2 Rebîülevvel 1076-M. 12 Eylül 1665)'te gezi düzenlemişti. Önce Çardak tarafına geçmiş, (H.3 Rebîülevvel 1076-M.13 Eylül 1665)'te kadırgalarla Burgos'a varmıştı. (H.4 Rebîülevvel 1076-M.14 Eylül 1665)'te Eski Hisarlara yakın Anadolu sahilindeki yerine vardığında kalelerden top ve tüfekler atılarak şenlikler yapılmıştı. (H.5 Rebîülevvel 1076-M.15 Eylül 1665)'te kadırga ile Anadolu Kalesi'ni ve Rumeli Kalesi'ni seyredip, seğirtmeler attırıp muhafızlarına bahşişler vermişti. (H.6 Rebîülevvel 1076-M.16 Eylül 1665)'te kadırgalarla Yenihisarlara varıp top ve tüfek şenliği yapılmış, ertesi gün Anadolu sahilindeki yerinde istirahat etmişti.[1130] (H.8 Rebîülevvel 1076-M.18 Eylül 1665)'te Anadolu sahilinde olan Yeni Kale seyrolunarak toplar atılmış, padişah dizdar ve muhafızlarına bahşişler vermişti. Ertesi gün (H.9 Rebîülevvel 1076-M.19 Eylül 1665)'te saadetle geriye dönülmüştü.[1131] (H.10 Rebîülevvel 1076-M.20 Eylül 1665)'te ise Burgos'a konup yollarda şikâr yapılmıştı.[1132] (H.14 Rebîülevvel 1076-M.24 Eylül 1665)'te Gelibolu'da şikâr olmuş, (H.17 Rebîülevvel 1076-M.27 Eylül 1665)'te Balabancık'ta sürgün şikârı yapılmıştı.[1133]

IV.Mehmed şikâr gezisinde iken (H.18 Zilhicce 1079-M.19 Mayıs 1669)'da, Kalos'a varıp burada bir süre eğlenmiş, beş altı gün bahçeleri ve kaleyi seyretmiş, top, tüfek şenlikleri yapılmış ve padişah muhafızlarına ihsanlarda bulunmuştu.[1134]

[1129]Naîmâ Mustafa Efendi (1969b), **a.g.k.**, s.2913-2914.
[1130]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.178.
[1131]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.179.
[1132]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.180.
[1133]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.181.
[1134]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.284.

IV.Mehmed'in şikâr sırasında gezdiği yerlerden biri de Semadirek Adası olmuştu. (H.24 Zilhicce 1080 Çarşamba-M.14 Mayıs 1670)'te üç kıta kadırga ile adaya geçmişti.[1135]

Ahmet Refik'in Lale Devri olarak andığı dönemde eğlencelerin artışı, gezi ve mesire mekânlarının artışıyla paralel gelişmiştir.

O dönemde İstanbul'da en çok öne çıkan gezinti ve eğlence yeri Haliç'e akan Kağıthane deresinin iki tarafında yer alan Sadabad olmuştur. Burası Kanuni Sultan Süleyman döneminden itibaren halkın eğlence ve mesire mekanıydı. Kuyumcu ve saraç esnafları burada çadırlarını kurarak hem görüşür hem de eğlenirlerdi. Özellikle bahar aylarında halkın açık havaya çıktığı yerlerin başında gelirdi.[1136] Sadabad, 18.yy.'ın ilk yarısında çeşitli saray, köşk, kasır ve bahçelerin yapılmasıyla güzelleşmiş ve yüzyıla damgasını vurmuştur.[1137] III.Ahmed'in saltanatının son yılları Sadabad günlerinin en görkemli yılları olmuştur. Sadabad sefaları saray ve çevresiyle sınırlı kalmayarak, halkın da tatil günlerinde rağbet ettiği bir yer hâlini almıştı. Erguvan ağaçlarının gölgeleri altında saz fasılları vs. ile gün boyu süren eğlenceler düzenlenirdi. Buradaki eğlencelere "Sâdâbâd seyranına çıkma" denilmekteydi. Haliç'te yüzme yarışları da bu devrin geleneği olarak doğmuştu. Aynı zamanda şairlerin toplanma yeri olan Sadabad'da cirid, koşu, güreş gibi gündüz eğlencelerinden başka top, kandil, lale, söz ve saz sohbetleri gibi gece eğlenceleri düzenlenir; zaman zaman başta İranlılar olmak üzere yabancı devlet temsilcileri de burada ağırlanırdı. Bu parıltılı ve görkemli dönem 25 Eylül 1730'da çıkan Patrona Halil İsyanı ile son bulmuş, Kağıthane'deki yüzlerce yapı isyancılar tarafından harabe haline getirilmişti.[1138]

Her ne kadar Patrona Halil İsyanı ile birçok saray ve köşk zarar görse de, dönemin seçkinlerine ait yaşam tarzı özellikleri devam ettirilmeye çalışılmıştı. Sadabad ve Kağıthane Lale Devri'nden sonra da ziyafet, ziyaret ve eğlence mekânı olarak tercih edilmişti. İbrahim Paşa'nın Yalısı, Sultan I.Mahmud'un ziyaret mekânı olmuş, Kaymak Mustafa Paşa'nın Beylerbeyi'ndeki yalısı daha sonraki zamanlarda da sohbet yeri olarak kullanılmıştı. 11 Ağustos 1732'de I.Mahmut Beşiktaş'a ve İbrahim Paşa yalısına, daha sonra birkaç gün Beylerbeyi'nde kaptanın yaptırdığı yalıya validesi ile gitmişti. 14

[1135]Fahri Çetin Derin (1993), **a.g.k.**, s.301.
[1136]Banu Bilgicioğlu (2008), **a.g.k.**, s.379-380.
[1137]Banu Bilgicioğlu (2008), **a.g.k.**, s.380.
[1138]Banu Bilgicioğlu (2008), **a.g.k.**, s.380.

Ağustos 1732'de sabah Şerefabad'a teşrif edip iki gün burada kalmış, beş on gün kadar Kavak Sarayı'nda vakit geçirmişti.[1139]

Sonraki zamanlarda Sadabad eski günlerine kavuşturulmaya çalışılmıştı. İran elçisine verilecek ziyafet için 1736-1737 yılında Kurşunlu Köşk, III.Osman döneminde 1757'de Sadabad Sahilsarayı tamir ettirilmişti. I.Abdülhamid, tahta çıktıktan kısa bir süre sonra bölgede geniş bir onarım yaptırmıştı.[1140]

18.yy.'da padişahların rutin faaliyetlerinin tutulduğu ruznamelerde gezilerin nerelere yapıldığı ile ilgili bilgilere ulaşabilmekteyiz. Padişahların bir gün içinde birden fazla yere gittikleri de olurdu. Sofa-i hümâyûnun dışında günlük hayatın sürdürüldüğü mekânlar, sarayın içinde veya yakınında olur, binişle gidilen köşk ve kasırlarda mûsikî dinlenir, değişik oyunlar oynanır, tüfek atışları vs. seyredilirdi.

III.Ahmed'in gezi için tercih ettiği yerler daha çok Buçuktepe[1141], Vezirbahçesi[1142], Tersane Bahçesi[1143] olmuştur.

Sultan I.Mahmud'un 1734 yılı yaz aylarındaki faaliyetlerini anlatan ruznameye göre, padişah özellikle mevsimin güzelliğinden yararlanarak Beylerbeyi sarayında[1144] bulunduğu sürede sandal vasıtasıyla İstanbul ve yakın çevresinde bulunan sarayları, kasırları, bahçeleri, köyleri ziyaret etmiştir.[1145] Gülhane Kasrı[1146], Anadolu Hisarı'nda

[1139]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.117.
[1140]Banu Bilgicioğlu (2008), **a.g.k.**, s.380.
[1141]BOA, A.d 347, s.12.
[1142]BOA, A.d 347, s.12.
[1143]BOA, A.d 347, s.52.
[1144]Beylerbeyi Sahilsarayı'nın bulunduğu alan, fetihten 19.yy.'ın başlarına kadar padişahlara mahsustur. Haluk Y. Şehsuvaroğlu (1961a), **a.g.k.**, s.2690. Burası bir süre Bizans dönemindeki adıyla İstavroz Bahçesi olarak anılmıştır. Sonraları Rumeli Beylerbeyi Mehmed Paşa'nın buradaki yalısından dolayı Beylerbeyi adını almıştır. Metin Sözen (1992). Beylerbeyi Sarayı. *DİA*. C.6. Ankara: TDV, s.77. Sarayın tarihi Şevkaabad Kasrı ile başlamaktadır. Bu kasır İstavroz Bahçesi'nin üst kısmında bulunurdu. 18. asrın sonlarına doğru I.Abdülhamid zamanında İstavroz Bahçesi'nin büyük arazisi parçalanarak halka satılmış ve burası Osmanlı padişahlarının yazlığı olmaktan çıkmıştır. İkinci Sultan Mahmud zamanında eski İstavroz Bahçesi'nin muhtelif ellere geçmiş arazisi sahiplerinin rızasıyla alınıp, bugünkü Beylerbeyi Sarayı'nın bulunduğu yere sahil sarayı yapılmıştır. Burası Beylerbeyi Sahilsarayı adını almıştır. Kirkor Amiral Balyan tarafından yapılan bu saray daha sonra torunu tarafından yıkılarak yerine Beylerbeyi Sarayı (1861-1865) inşa edilmiştir. Haluk Y. Şehsuvaroğlu (1961a), **a.g.k.**, s.2690-2691.
[1145]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.694.
[1146]Gülhane Kasrı günümüze kadar gelememiştir. Topkapı Sarayı'nın Marmara yönündeki dış bahçeleri arasında bulunan ve Gülhane Meydanı adıyla anılan düzlüğe hakim yerde olduğu düşünülmektedir. Sarayda görevli ağalar tarafından cirid, tomak, atıcılık gibi çeşitli spor gösterileri düzenlenirdi. Cirit Meydanı veya Cündi Meydanı olarak da anılmaktaydı. Burada Lale Devri'nde Tomak Kasrı'nın bulunabileceği düşünülmektedir. Gülhane Kasrı'nın ise II.Mahmud Devri'nde yapıldığı tahmin edilmektedir. M. Baha Tanman (1996). Gülhane Kasrı. *DİA*. C.14. Ankara: TDV, s.239.

Küçüksu Kasrı (Göksu Kasrı)[1147], Beşiktaş Harem Sarayı kasırları[1148], Çırağan Yalısı[1149], Gülsu Kasrı, Kavacık, Beyoğlu[1150], Sadabad Kasrı[1151], Rami Çiftliği, Alay Kasrı, Sepetçiler Kasrı[1152], Mehmet Emin Yalısı, Çinili Kasır[1153], Kanlıca, Alibey Karyesi[1154],

[1147]Göksu Kasrı olarak da anılmaktadır. Göksu ve Küçüksu derelerinin arasında deniz kıyısında bulunmaktadır. Boğaziçi'nin Anadolu yakasında 18.yy.'da yapılmış ve 19.yy.'da bugünkü şeklini almıştır. Burada daha önceleri içinde ahşap bir köşk veya kasır bulunan bahçenin olduğu düşünülmektedir. Mesire yeri I.Mahmud'un uzun süre kalabilmesi için Devatdar Mehmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Semavi Eyice (1996). Küçüksu Kasrı. *DİA*. C.14. Ankara: TDV, s.530.

[1148]Beşiktaş: Dolmabahçe ile Ortaköy arasında bulunan bir Boğaziçi semtidir. İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı donanması sefere çıkmak üzere Dolmabahçe ve Beşiktaş önlerinden hareket ederdi. Bu nedenle kaptanpaşa yalısı Beşiktaş'ta bulunurdu. Bu yalının olduğu yer daha sonra padişahlara intikal etmiştir. Burası güzel köşklerle ve yalılarla süslenmiştir. Beşiktaş sahilinde I.Ahmed, IV.Mehmed ve I.Mahmud köşkler ve kasırlar yaptırmışlardır. Dolmabahçe Sarayı'nın inşası ile Beşiktaş Bahçesi ve Beşiktaş Sahil Sarayı tarihe karışmıştır. M. Tayyib Gökbilgin (1992). Boğaziçi. *DİA*. C.6. Ankara: TDV, s.251.

[1149]Çırağan Sahilsarayı'nın yeri, on yedinci asrın başlarında Kazancıoğlu Bahçesi diye anılırdı. Burası emlak-ı hümâyûna alınıp IV.Sultan Murad tarafından kızı Kaya Sultan'a verilmiştir. Kaya Sultan zevci Melek Ahmed Paşa ile yazları burada yaptırdığı küçük bir yalıda kalırdı. Yalı 18. asrın ilk yarısında Sultan III.Ahmed tarafından Sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'nın kethüdası ve damadı Mehmed Paşa'ya verilmiştir. Bu devirde de Çırağan Yalısı ismini almıştır. III.Sultan Ahmed'in ve İbrahim Paşa'nın sık sık geldikleri ve çırağan alemleri ile eğlendikleri yerlerden biridir. 1730'dan sonra yine miriye geçmiş ve uzun bir süre metruk kalmıştır. Reşat Ekrem Koçu (1971). Çırağan Sahilsarayı. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.7, s.3935.

[1150]Beyoğlu'nun iskânı, II.Sultan Bayezid zamanında devşirme oğlanlarının bir kısmının talim ve terbiyesi için kışlanın kurulması ile başlamıştır. Bu kışlaya Galata Sarayı adı verilmiştir. Sermed Muhtar Alus (1961). Beyoğlu. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5, s.2703.

[1151]1717'de Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın burada verdiği bir kır şöleni, III.Ahmed'in çevreyi sevmesine yol açmıştır. 1722'de Kağıthane'de padişah için yapılacak sarayın önündeki dere yatağı temizlenip iki tarafı bir kanal içine alınmıştır. Çeşitli noktalara başka kanallar açılmış, setler ve çağlayanlar yapılarak küçük şelaleler oluşturulmuştur. Kanallardan gelen sular bu şelale ve çağlayanlardan geçerek mermer havuzlarda toplanmıştır. Yine burada III.Ahmed'in emriyle üç yeni havuz inşa edilerek süsletilen bahçeye de Hüsrevabad ismi verilmiştir. Yeni düzenlemeler ve havuzlar yapıldıktan sonra İstanbul halkını köye götüren sandalların geçtiği yerler kapatılıp bunların geçişine izin verilmemiştir. Derenin düzenlenmesi tamamlanınca köşklerin inşasına geçilerek çevrede devlet erkânının köşk ve bahçeler kurması teşvik edilmiştir. Burada yapılan saray ve parklar Fransız modasının etkisiyle gerçekleştirilmiştir. Banu Bilgicioğlu (2008), **a.g.k.**, s.380.

[1152]Topkapı Sarayı'nın dış bahçesinde yer alan, 1643'te Sultan İbrahim'in emriyle inşa edilmiş bir sahil köşküdür. Önceden burada bir başka sahil köşkü bulunmaktaydı. Bahsedilen köşk yeniden daha geniş bir şekilde yapılmıştır. Buradaki sepetçiler, esnaf himayesinde bulundukları için, sepetçiliğe merakı olan Sultan İbrahim'e şükran vesilesi olarak yapım masraflarına ortak olmuşlardır. Kasır, hanedan ve harem halkının donanma merasimlerini izlemesi için inşa edilmiştir. Kasrın kayıkhanesinde saltanata ait kayıklar korunmakta ve sultanlar bu kıyıdan denize açılmaktaydı. Kasrın Divanhanesi'nde ise saz alemleri yapılmaktaydı. Tuğba Erzincan (2009). Sepetçiler Kasrı. *DİA*. C.36. Ankara:TDV, s.538.

[1153]Fatih Sultan Mehmed tarafından Topkapı Sarayı'nı çevreleyen sur içinde 1472-1473 yıllarında yaptırılmıştır. Sırça Sarayı da denilmektedir. Türk sanatının İstanbul'daki en önemli eserlerindendir. Köşkün içi ve dışı sırçalarla, çinilerle kaplandığı için bu ismi almıştır. Burası istirahat ve zevk kasrı, oyunları izleme yeri olmuştur. Köşkün önündeki Ağa Çayırı denilen bölgede atlı cirid, at koşusu gibi sipahilik gösterileri yapılır ve köşkün revakından padişah ve erkânı seyrederdi. Bu köşkten başka Beşiktaş'ta bir Hünkar köşkü de Çinili Köşk diye anılmaktadır. IV.Sultan Mehmed tarafından yaptırılmıştır. Hakkı Göktürk (1971). Çinili Köşk. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.7, s.4021-4032. Çinili Köşk, Orta Asya'dan İran üzerinden Anadolu'ya gelen eski Türk mimari geleneğinin günümüze kadar ulaşabilmiş İstanbul'daki tek temsilcisidir. Ortada bir sofa etrafında dört oda bulunan ve ahşap ev mimarisinin kagir bir örneğidir. Semavi Eyice (1993). Çinili Köşk. *DİA*. C.8. Ankara: TDV, s.341.

[1154]IV.Mehmed buraya küçük bir av kasrı yaptırmıştır. IV.Mehmed'in oğlu III.Ahmed devrinde zevk ve sefa yeri olarak şenlenmiştir. Buradaki mesireye Hüsrevabad denilmiştir. Muzaffer Esen Gezi Notu'ndan aktaran Reşat Ekrem Koçu (1959). Ali Bey Köyü. *İstanbul Aniklopedisi*. C.2., s.639.

Çengelköy, Gülşen-Abad Yalısı, Sarıyer, Uskumru Köy, Zekeriyya Köy, Büyük Çamlıca, Safiye Sultan Sarayı vb. yerler sultanın sık sık gittiği mekânlar arasındadır.[1155]

Üsküdar'daki bahçe ve çayırlar da padişahların gezi ve temaşa yerlerinden biriydi. 1753 baharında bostancıbaşının hazırladığı ziyafet, Sultan I.Mahmud'un teşrif ettiği Üsküdar'daki İbrahim Ağa Çayırı'nda yapılmıştı. Burada akşama kadar temaşa kılınmış ve atlar çayırda iken büyük mirâhûr ağa, Mirahur köşkünde padişaha ziyafet vermişti.[1156] Ertesi yıl 1754'te atlar çayırda iken Büyük Mirahur Mehmed Emin Ağazade Sadık Ağa, Mirahur Köşkü'nde padişaha ziyafet vermişti.[1157]

Sultan III.Mustafa'nın İstanbul'da gezdiği, istirahat ettiği yerler genellikle Ağabahçesi[1158], Gülhane, Soğuk Çeşme Kasrı, Sepetçiler, Yalı Köşkü[1159], Saray-ı Atika[1160], Çadır Köşkü, Hasan Paşa Kasrı, Nerdibanbaşı Kasrı, Davud Paşa[1161], Galata Sarayı[1162], İncili[1163], Yalı Sepetçileri, Sadabad, Karaağaç Yalısı, Saliha Sultan Yalısı, Çırağan Yalısı, Firuziye, Beşiktaş Köşkü, Şerefabad, Tırnakçı Yalısı, Zeynep Sultan Sarayı, Nişancı Paşa Sultan Yalısı, Bahariyye, Eski Sepetçiler, Lalelik Kasrı, Üsküdar

[1155]Efkan Uzun (2013), **a.g.k.**, s.695.
[1156]M. Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.172.
[1157]M. Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.175.
[1158]Topkapı Sarayı'nın Hasbahçe bölümündeki alandır. Günümüzdeki Arkeoloji Müzesi'nin yerinde bulunuyor. Âtıf Kahraman (1995), **a.g.k.**, s.72.
[1159]Saray-ı Atika'nın ikinci suru içindeki yapılardandır. Banu Bilgicioğlu (2009), **a.g.k.**., s.122-125.
[1160]İstanbul'da inşa edilen ilk Osmanlı sarayıdır. Fatih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'un fethinden sonra bugün Beyazid Cami ile Süleymaniye Cami arazilerini içine alan, İstanbul Üniversitesi'nin bazı bölümlerinin üzerinde olduğu alana yapılmıştır. 1455 yılında inşası tamamlanmıştır. Sarayın bir tarafı av hayvanlarıyla doldurulmuştur. Daha sonraki zamanlarda köşk, hem dinlenilen hem de saz eşliğinde yemek yenilen yer olarak kullanılmıştır. Sarayın spor alanına Tepebaşı denilmektedir. Spor gösterilerini izlemek için ayrı ayrı köşkler inşa edilmiştir. III.Ahmed gösterileri Meydan Köşkü'nden, III.Selim Kasr-ı Cedid ve Cirid Kasrı'ndan izlemiştir. Soğuk ve yağışlı havalarda gösteriler Topkapı Sarayı'ndaki Gülhane'de ya da Ağabahçesi'nde yapılırdı. Atlı cirid oyununun yanı sıra menzil ciridi de Eski Saray'da oynanan oyunlar arasındadır. Banu Bilgicioğlu (2009), **a.g.k.**, s.122-125.
[1161]İstanbul'da Çırpıcı ve Topkapı derelerinin arasında, Davud Paşa Kışlası'nın bulunduğu ovaya 15.yy.'dan beri verilen isimdir. İsim II.Bayezid'in sadrazamı Koca Davud Paşa'dan gelmektedir. Davud Paşa, Sultan Bayezid için kendi mülkü olan alanda saray yaptırmıştı. O tarihten itibaren Kapıkulu ocaklarının Rumeli seferine çıkarken konakladıkları ilk menzil olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra sefere çıkmayan padişahlar orduyu buradan uğurlamışlar ve dönüşlerini de buradan karşılamışlardır. 16.yy. sonları ile 17.yy. başlarında ok atma talimlerinin yapıldığı yer olmuştur. Kasr-ı Hümâyûn, Otağ-ı Hümâyûn, Hünkar Kasrı vaya Taş Kasır denilen Davud Paşa Sarayı, 1596 yılında III.Mehmed'in annesi Safiye Sultan'ın teşebbüsleriyle kurulmuştur. Eğri ve Haçova seferlerinin şenliği burada kutlanmıştır. III.Mehmed genellikle günlerini bu kasırda geçirmeye başlamış, sık sık ziyafetler vermiştir. Abdülkadir Özcan (1994). Davud Paşa Sarayı. *DİA*. C.9. Ankara: TDV, s.44-45.
[1162]Saray mektebidir. Enderûn mektebinin ihtiyaçları karşılamaması üzerine idareci yetiştiren yeni kurumlara ihtiyaç duyulunca II.Bayezid döneminde bir saray olarak kuruldu. Enderûna aday yetiştiren eğitim kurumlarının en itibarlısıydı. Mehmet İpşirli (1996). Galata Sarayı. *DİA*. C.13. Ankara: TDV, s.322.
[1163]Topkapı Sarayı sınırları içinde sahil köşklerinin en önemlisidir. Sinan Paşa Köşkü adıyla da anılmaktadır. Yapı 16. yy.'da Çayır Köşkü olarak da anılırdı. III.Murad döneminde Sadrazam Koca Sinan Paşa tarafından yaptırılarak padişaha sunulmuştur. Semavi Eyice (2000). İncili Köşk. *DİA*. C.22. Ankara: TDV, s.278.

Mehmet Paşa Kasrı, Göksu, Hünkar İskelesi, Yemişçi Bağı, Ortaköy Sultan Yalısı, Balıkhane Kasrı, Osmanzade Çiftliği, Nişatabad, Beylerbeyi, Kadırga Limanı Sultan Sarayı, Rami Çiftliği, Okmeydanı[1164], İstavroz Sarayı, Bebek Kasrı[1165], Hazinedar Çiftliği, Yahya Efendi Tepesi, Fenerbahçe'dir.[1166]

18.yy.'da Osmanlı padişahlarının Surdışı'nda geçirdikleri süre, bir yılın yarıya yakın kısmına ulaşmaktaydı.[1167] Ancak Topkapı Sarayı asıl ikamet yeri olma vasfını bu yüzyılda hâlâ koruyordu. Çeşitli binaların ilavesiyle zenginleşen Topkapı Sarayı'nda, Hünkar Sofası diğer adıyla Mabeyn, I.Abdülhamid'in oturma, çalışma, bazı kabuller ve eğlence gibi günlük hayatının geçtiği başlıca mekan idi. Padişah burayı çok sık kullanmaktaydı.[1168] Bunun dışında padişahın en çok vakit geçirdiği mekanlar arasında inşa ettirdiği Şevkaabad, Muradiyye kasırları; göç-i hümayunlar ile yazlık mekan olarak kullandığı Beşiktaş Sahil Sarayı, Tersane Bahçesi Sahil Sarayı, Topkapı Sahil Sarayı yer alırdı.[1169]

Bunların yanında I.Abdülhamid'in gezi mekanları olarak; Ağabahçesi, Hasan Paşa Köşkü, Taksim, Gülhane, Camlı Köşk, Kağıthane, İncilibahçesi, Yalı Köşkü, Sepetçiler, Kalfayeri, Eski Saray, Mustafa Paşa Kasrı, Kulelibahçesi, Balıkhane, İshakiyye-Hamidiyye Kasırları, Davud Paşa Sarayı, Balta Limanı, Dolmabahçe, Levent Çiftliği, Defterdarbağı, Şerefabad, Bebekbahçesi, Karaağaç, Tersanebahçesi, Kemerler, Hünkar İskelesi, Okmeydanı, Fenerbahçesi, Sultaniyye, Büyük Çekmece, Göksu, Maçka Sarayı,

---

[1164]Şişli ve Kasımpaşa arasında Haliç'e bakan sırtlardaki yerdedir. Haliç, Kasımpaşa, Hasköy'den geçen Piripaşa deresi ve Hasköy ile sınırlıdır. Günümüze üç tanesi ulaşabilmiş olan kitabeli on dokuz sınır taşıyla meydanın sınırları belirlenmiş ve bu sınırların ihlali yasaklanmıştır. O tarihten beri bu geniş araziye Okmeydanı denilmiş, zamanla halkın çevgan ve cirid oyunları tertiplediği, büyük kutlamalarda toplandığı bir meydan haline gelmiştir. Ok müsabakalarında başlıca iki atış vardır: Uzun mesafe atışı (menzil atışı), hedef atışı (puta atışı). Üçüncü bir tür sayılabilecek atış ise "zarp vurmak" denilen, sert ve kalın hedeflere yapılan atıştır. Okçuluk geleneğine göre atılan ok rekor bir uzaklığa düşerse oraya menzil taşı dikilir ve taş üstündeki kitabede okçunun başarısı anlatılırdı. II.Bayezid, II.Selim, III.Ahmed, IV.Murad, III.Selim ve II.Mahmud'un diktirdiği taşlar Okmeydanı yanında İstanbul'un çeşitli semtlerinde (Beykoz, Çamlıca, Kağıthane, Maçka, Nişantaşı) halen mevcuttur. Okmeydanı bütün okçulara ve halka açık olmasına rağmen diğer alanlar yalnızca padişaha mahsustu. XVIII. yüzyıl ortalarından itibaren ateşli silahlar geçerli olmaya başlayınca Okmeydanı'nda tabanca ve tüfek atışlarıyla menziller belirlenmiş ve atışlar yapılmıştır. Filiz Gündüz (2007). Okmeydanı. *DİA*. C.33. Ankara: TDV, s.339-340.

[1165]Bebek'te fetihten sonra ilk Türk yapısı, Yavuz Sultan Selim adı ile anılan kasırdır. Bu kasrın Bebek bahçesi içinde ya da III.Sultan Ahmed devrinde inşa edilen Hümayunabad (Bebek Kasrı) kasrın yerinde olduğu düşünülmektedir. Celaleddin Germiyanoğlu (1961). Bebek. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5, s.2328. 18.yy'ın ilk yarısında, Lale Devri'ndeki Bebek Yalısı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. 19.yy.'da Abdülmecid'in emri ile yıkılmıştır. Hakkı Göktürk (1961). Bebek, Hümayunabad Kasrı. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5. s.2338.

[1166]III.Mustafa'nın İstanbul'da gezintiye çıktığı yerler için bkz. Yunus Irmak (1991), **a.g.k**.

[1167]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.41.

[1168]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.37-38.

[1169]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.39.

Beylerbeyi Havuzbaşı, Neşetabad, Çamlıcalar, Küçüksu, Tepebaşı gibi yerler de vardı.[1170]

18.yy.'ın sonlarında padişahların gezi ve seyirleri devam etmiştir. III.Selim genellikle yaz mevsimlerini birçok ilaveler yaptırdığı I.Mahmud'un Beşiktaş'taki Sahil Sarayı'nda geçirirdi.[1171] Bunun yanında Topkapı Sahilsarayı, Ağabahçesi, Balıkhane Kasrı, Yalı Köşkü Sepetçileri, Maçka Sarayı, Üsküdar Mehmed Paşa Kasrı, İncili Kasır, Sadabad, Gülhane, Çırağan, Karaağaç Sahilsarayı, Sepetçiler Kasrı, Hasan Paşa Köşkü, Dolmabahçe, Göksu Kasrı, Soğukçeşme Kasrı, Levent Çiftliği, Ihlamur, Çinili Kasır, Şah Sultan Sarayı, Tersane Bahçesi, Kasr-ı Kaşi, Beyhan Sultan Sarayı, Fenerbahçe, Hatice Sultan Sahilsarayı, Okmeydanı-Mirahor Köşkü, Ali Bey karyesi, Kağıthane, Kuleli Bahçesi, Neşetabad, Silâhdâr Ağa Kasrı, Bahariyye Kasrı, Tırnakçı Sahilsarayı, Aynalıkavak Sahilsarayı, Bebek Kasrı, Lale Bahçesi, Rami Çiftliği, Gümrükçü Çiftliği gibi İstanbul'da bir çok yeri gezmiştir.[1172] III.Selim, gezdiği yerlerde top ve humbara atışları, tüfek atışları, cirid, pehlivan güreşleri, ok atışları, tomak, darb vurma, tavşan gösterisi, ayı ve samson gibi hayvanların dövüşlerini izler ve mûsikî dinlerdi.[1173]

Klâsik olarak biniş yerlerinde yemek yiyerek veya kahve içerek nekkare eşliğinde pehlivanların güreşleri; ok, top, tüfek, gülle, humbara atışları; cirid, tomak, kütük gibi çeşitli oyunlar izlenmekteydi.[1174] Biniş yerlerinde padişahı eğlendirmek için dilsizlerin birbirlerini havuza attıkları, ağaların kartopu oynadıkları ve buna benzer maskaralıkların sergilendiği de ruznameler sayesinde öğrenilmektedir.

Padişahların diğer bir eğlencesi de mehtap seyirleriydi. I. Abdülhamid, Beşiktaş Sahil Sarayı'ndaki Çinili Köşk'ten mehtap seyrederdi.[1175]

Bazı üzücü olaylar padişahların gezilerini etkilemekteydi. 1782 yangınlarıyla birçok kimsenin evsiz kalması, yiyecek sıkıntısı vb. nedenlerle I.Abdülhamid binişleri terketmişti. Bunun üzerine sadrazam, Sultan I.Mahmud'un serhadlerden üzücü haberler gelmesine rağmen buna devam ettiği örneğini vererek binişlerin icrasını istemiş ve bunun padişahın sevinçlerini gören halka metanet ve sebat gibi olumlu yönde örnek olacağını söylemiştir.[1176]

[1170]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.42.
[1171]M. Tayyib Gökbilgin (1992), **a.g.k.**, s.251.
[1172]Daha detaylı bilgi için: V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k**.
[1173]Daha detaylı bilgi için: V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k**.
[1174]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.43.
[1175]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.46.
[1176]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.44.

Padişahların cuma namazına, geziye, ava çıktıkları zamanlar reaya için büyük fırsattı. Zira padişaha yakın olup durumlarını arz edebilmeleri bu sayede kolaylaşır, yoksullar dilekçelerini sunabilirlerdi. Padişahların da bunları reddetmeden almaları din ve devlet için önemli görülürdü. Halka yakın olma eski dönemlerden gelen bir gelenekti. Eski padişahlar da geziye ya da ava çıktıklarında halkın şikayetlerini dinlerlerdi.[1177]

Padişahlar at gezileri de yapardı. Hatta III.Murad'a at gezileri sırasında iki bin dilekçe sunulduğu söylenmektedir. Zamanla dilekçelerin gittikçe artmaya başlamasıyla işin içinden çıkılmaz hâle gelinmiş, dilekçelerin sahiplerini bilmek, bunları okuyup cevaplamak zorlaşmıştı. Buna çözüm olarak da yalnız bağış ve atamalar padişahın hatt-ı hümâyûnuna bağlanmıştı.[1178]

3.7. Çerağan Eğlenceleri ve Helva Sohbetleri

Velâdet-i hümâyûnlar, sûr-ı hümâyûnlar, zafer kutlamaları, gezi ve seyirlere 18.yy.'da lale çerağanları da eklendi. III.Ahmed döneminde başlayan lale şenlikleri daha çok saray halkının düzenlediği eğlencelerdi.

Vezir-i âzam İbrahim Paşa'nın idaresi döneminde, çerağ[1179] ve lale şenlikleri düzenlenmek âdet hâline gelmişti. Bu şenlikler her ilkbaharda sarayın ve Boğaziçi'nin iki kıyısındaki saraylardan birinin bahçesinde tertiplenir ve kutlanırdı. Şenliklerde valide sultan, padişah eşleri, hanım sultanlar, şehzadeler, gözdeler, nedimler bulunurdu. Lalelerin tarhları renkli kandillerle aydınlatılınca lalelerin gölgede kalan kısımları kandillere yansır ve kandiller gibi yandığı görünümünü verirdi. Sık tekrarlanan bu şenlikler sayesinde büyük bir çiçek sevgisi halkın hakim zevki haline gelmişti. İstanbul'da Şükûfecibaşı (Çiçekçiler Ustası) adıyla yeni bir meslek ortaya çıkmıştı.[1180]

(H.14 Safer 1119-M.17 Mayıs 1707)'de Saray-ı hümâyûnda Şimşirlik denilen süslü çiçek bahçesinde çerağan yapılmıştı. Çerağana veziriazam, şeyhülislâm davet edilmiş ve akşam vaktine kadar temaşadan sonra her birine hil'at verilmişti.[1181]

Hammer, ilkbahar şenliğinin ilk defa III.Ahmed'in saltanatı döneminde yapıldığını belirtmektedir. 1708 yılının baharında saray bahçesinin tarhlarındaki laleler renkli camlarla aydınlatılmıştı.[1182]

[1177] *Hırzü'l-Mülûk*'tan aktaran Yaşar Yücel (1988), **a.g.k.**, s.156.
[1178] Zamanla verilen buyruklar da saygınlığını yitirmiştir. Peçevi İbrahim Efendi (1982), **a.g.k.**, s.5.
[1179] Çerağ: Topraktan veya madenden yapılan, içine yağ konulup yan tarafındaki deliğe bir fitil takılan eski yağ kandilleridir. Mehmet Zeki Pakalın (1971), **a.g.k.**, s.351.
[1180] Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k.**, s.2033.
[1181] Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.777.
[1182] Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g), **a.g.k.**, s.1961.

Raşid tarihine göre birkaç senden beri Saray-ı hümâyûnun Hane-i hassa sofasında bir şükûfesezar tertip olunuyordu. H.1121'de bahçede laleler açıp sadır olan ferman üzere çiçekçibaşı ve çerağan tertipçisi, şem'a ve kandillerle lalezarı süslemişlerdi.[1183]

Vezir-i azamın Beşiktaş'ta yaptırdığı sahilhanın çiçek bahçesinde laleler açtığında, çerağan olunmak üzere ferman buyrulmuş; bahçe çeşitli kandillerle süslenerek hazırlandıktan sonra, (H.17 Cemâziyelâhir 1132-M. 26 Nisan 1720)'de padişah, yakınları ve haremiyle teşrif etmişti. Yalıda tam bir hafta kalınıp gündüzleri müzik ve şiir ile eğlenilmiş; akşamları ve gecelerde lalezar çerağanları temaşa edilmişti. Eğlencelerin sonuna doğru sadrazam, padişah ve haremi için hazırladığı hediyeleri takdim etmişti.[1184]

Bahar ve yaz mevsimlerinde açık havada çerağan eğlenceleri düzenlenirken, kış geceleri de kapalı mekanlarda helva sohbetleri yapılırdı.

Kethüda Asâfi Mehmed Paşa, mevsim dolayısıyla sadrazamı helva sohbetine davet etmişti. (H.18 Rebîülâhir 1140-M. 2 Aralık 1727)'de sadrazam ve devlet erkânı, molla ve müderrisler davete icabet etmişler; önce yemek yenilmiş, sonra güldürücü sohbetler yapılmış ve kıssalar anlatılmıştı.[1185]

Vezir Kaptan Mustafa Paşa, sadrazamı, vezirleri ve sair erkânı helva sohbetine davet etmişti. (H.7 Cemâziyelevvel 1140-M. 21 Aralık 1727)'de yapılan helva sohbetinde gazel ve kasideler söylenmiş, yemekten sonra hikâyeler anlatılıp sohbet edilmişti.[1186]

Sultan I.Mahmud döneminde de sarayda helva sohbeti düzenlenmişti. Bunun için bir gün önceden saray türlü meyve ve yemişler, çeşitli çiçekler ile süslenmiş; etraf şadırvan, selsebil ve kandillerle donatılmış; kameriyelere etrafa güzel sesleri ile ahenk katsın diye içinde kanaryalar olan kafesler asılmıştı (M.1742).[1187]

27 Ocak 1787'de I.Abdülhamid döneminde, donanma gibi süslenmiş olan Hazine odasında helva cemiyeti toplanmıştı. Oda mensupları değişik elbiselerle mukallidlik yapmış, gösteriler nöbetleşe olarak diğer odalarda tekrarlanmıştı.[1188] III.Selim'in de kış mevsimlerinde helva sohbetlerine katıldığını Sır Kâtibi tarafından tutulan ruzmerre sayesinde öğrenmekteyiz.[1189]

[1183]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.807.
[1184]Râşid Mehmed Efendi (2013b), **a.g.k.**, s.1183.
[1185]Râşid Mehmed Efendi (2013c), **a.g.k.**, s.1577.
[1186]Râşid Mehmed Efendi (2013c), **a.g.k.**, s.1578.
[1187]Subhî Mehmed Efendi (2007), **a.g.k.**, s.733-735.
[1188]Fikret Sarıcaoğlu (2001), **a.g.k.**, s.46.
[1189]Daha detaylı bilgi için: V. Sema Arıkan (1993), **a.g.k**.

İşret meclislerinde olduğu gibi lale çerağanlarının ve helva sohbetlerinin de çok fazla yapılmasından, yönetim işlerinin ihmal edileceği gerekçesiyle rahatsızlık duyulurdu. Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, sık sık lale çerağanları ve helva sohbetleri yapılmasını; eğlence düzenleyenlerin padişaha yakınlaşmasının artması ve taşrada halkın işlerinin ihmal edilmesi nedeniyle eleştirmiştir:

> "...lale çırağanları ve helva sohbetleri sebebine sufeha ve mudhikler ve ser-hoş ve sazende ve hanende makuleleri zillu'l-lah-ı fi'I-alem ve ba'is-i nizam-ı alem olan afif ve nazif padişahımıza musahib oldular ve fukaranın hakkı taşrada icra' olunmamağa.."[1190]

Lale çerağanları ve helva sohbetleri devrin diğer yazarları tarafından da eleştirilmiştir. Sadreddinzâde Telhisi Mustafa Efendi günlüğünde, padişahın ve sadrazamın birbirlerine yakınlaşmalarını ve helva sohbetlerini garip karşıladığını belirtmiştir. Padişah Sultan Ahmed, Çırağan Yalısı adıyla anılan sadrazam sahilsarayına lale çerağanı maksatlı sık sık ziyaretler gerçekleştirmiş, damadın sarayında günlerce helva sohbeti ve çeşitli eğlencelerle vakit geçirmişti. Padişah; 24 Nisan 1720, 28 Nisan 1721, 31 Mart 1724, 8 Nisan 1724 gibi muhtelif tarihlerde çerağan için sadrazam yalısına teşrif etmişti.[1191] Sadabad ve İbrahim Paşa yalısı da sıklıkla buluştukları yerdi. 19 Nisan 1725, 20 Nisan 1725, 3 Mayıs 1729, 17 Mayıs 1729, 20 Mayıs 1729 tarihlerinde de çerağan fasılları yapılmıştı.[1192]

[1190]M. Münir Aktepe (1976), **a.g.k.**, s.3.
[1191]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.106-107.
[1192]Selim Karahasanoğlu (2013), **a.g.k.**, s.108-109.

SONUÇ

Türkler hareketli ve neşeli bir karakter yapısına sahip olarak, hayattaki güzelliklerin değerini bilmiş ve şükür nişanesi olarak eğlenmeyi ve kutlamaları birlik içinde coşkulu bir şekilde yaşamış; eğlenceleri gelenek ve göreneklerine bağlı kalarak fiziksel ve zihinsel yetenekleri dinamik tutan şiir, müzik, yarışma, oyun gibi ögelerle zenginleştirmişlerdir.

Atlı göçebe kültür çevresinde oluşan gelenek ve törenler, zamanla gelişerek günümüzde dahi devam etmektedir. Osmanlı toplumunda velâdet, sûr-ı hitan ve sûr-ı arûs, bayram ya da bir zaferin kutlanması gibi vesilelerle gerçekleştirilen şenlikler, eski Türklerdeki toy ve geleneksel şenliklerin devamı niteliğindedir.

On dördüncü asır eğlenceleri oldukça sade geçmiştir. Osman'ın, Orhan'ın, I.Murad'ın ve Yıldırım Bayezid'ın evlenmeleri münasebetiyle yapılan törenlerde, büyük eğlencelere rast gelmiyoruz. İlk zamanların padişah düğünlerinde, çagılar çalınıp türküler söylenmiş; cambazlar, garip sanat sahipleri halkı güldürerek eğlendirmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin erken dönemlerindeki padişahlar sade ve gösterişsiz bir hayat sürmüş olmakla beraber, kısa bir zaman sonra saray yaşamıyla birlikte imparatorluğa yaraşır ihtişamlı bir gelenek başlamıştır. Daha sonraki zamanlarda, Osmanlı sarayında günlerce süren büyük ziyafetler verilir, çalgılar çalınıp şarkılar söylenir, şiirler okunur, hikâyeler anlatılır, mudhik ve mukallitler tarafından eğlenceler düzenlenir, top atışları yapılır, fişek gösterileri ve nahıl alayları tertip edilirdi. Bu sayede Osmanlı sarayında birçok sanatkâr yetişmiş, saraya ve çevresine özgü bir kültür oluşmuştur. 15. ve 16. asırlarda gelişerek 17. ve 18. asırlarda olgunlaşan saray ve çevresindeki eğlenceler oldukça gösterişlidir.

Törenler ve şenlikler vasıtasıyla içte ve dışta siyasî mesaj başarıyla iletilebilmekteydi. Şenlikler hanedanı kutlamak ve yüceltmek için iyi bir fırsattı.

İstanbul'da hareketli, canlı bir ekonomik ve sosyo-kültürel hayat vardı. Şenlikler için yapılan harcamalar İstanbul esnafı için iyi bir kazanç sağlıyordu. Ayrıca şenlikler belirli bir yerde olmakla beraber, bütün şehir bir şenlik alanı haline gelirdi. Bu da İstanbul'a bir ayrıcalık katardı. Köşkler ve yalılar tezyin edilir, sokaklarda güldürücüler ve oyuncular gezer, bayramlarda salıncaklar kurulurdu.

Padişahların ve hanedanın diğer üyelerinin ve ayrıca devlet erkânının katıldığı başlıca törenler ve kutlamalar saray yaşamındaki önemli olaylar olduğu gibi; bu eğlencelere halkın katılımının da sağlanması İstanbul'da yaşayanlar için üst düzey kültür

ve medeniyetle tanışmalarını ve onların da kültürel bir zenginlik içinde yaşamalarına vesile olurdu.

Sünnet düğünleri her yönüyle evlenme düğünlerinden daha parlak geçiyordu. Sünnet düğünlerinden en muhteşem, en gösterişli, en masraflı, en uzun süre devam edeni 1582 yılında yapılan sünnet düğünüdür. Bu düğünden bahis açan tüm yerli ve yabancı kaynaklar gelmiş geçmiş en muhteşem şenliğin, 1582 yılında yapılan düğün olduğu konusunda hemfikirdirler. 1720 yılında yapılan ve on beş gün türlü gösteri ve eğlencelerle devam eden Sultan III.Ahmed'in dört şehzadesinin sünnet düğünü ise bir görüşe göre Lale Devri'nin başlangıcı sayılıyordu. Çünkü gücün, zenginliğin, gösterişin damgasını vurduğu bir eğlenceydi. Ayrıca bu düğün dönemin en ileri teknik buluşlarının sergilenmesi bakımından kendinden öncekilerin son aşamasıydı.

Düğünlerde ve bayramlarda sofralardan hediye sunumuna kadar hiyerarşik yapıya dikkat ediliyordu. Törensel olaylar öncelikle, hanedanı yüceltme ve tebaanın bağlılığını perçinleme niyetini taşıyordu.

Velâdet alayları ve nişan takımları sadrazam sarayına nakledilir, orada alay düzeni alınarak çıkılırdı. Ayrıca 18.yy.'da kalemiye ehlinin ön plana çıktığı, savaşların yanı sıra diplomasinin önem kazandığı dönemdi. Bunu teşrifat defterlerinde elçi ziyaretleri sırasında verilen ziyafetlere çokça yer ayrılması açıkça göstermektedir.

Şenlik ve düğünler bazı siyasî ve askerî başarısızlıkları unutturmak veya doğal afetlerin acılarını bir nebze olsun dindirmek için de yapılıyordu. Şenlikler vasıtasıyla genel hava yumuşatılıyor, tekrar halka ve saray çevresine güven geliyor, bir nevi yenilenme hissediliyordu.

Düğün ve şenliklerin dinî görünümü de önemliydi. Çünkü sünnet ve nikah akdi dinî özellikler taşımaktadır. Din adamlarının Kur'an okumaları, dinî toplantılar ve tartışmalar yaparak tefsir okumaları ve dinlenilmeleri düğünlerin önemli bir bölümüydü. Bu düğün ve şenliklere öncelikle tarikat şeyhleri ve erbâbı davet edilerek onların hayır duaları alınırdı.

Halkı heyecanlandırmak, onlarda savaş ve kahramanlık duyguları uyandırmak için düşman kale ve gemilerinin tasvirlerine hücum etmek ve zafer kazanmak en çok tercih edilen temsil gösterileriydi. Gemi savaşları iki şekilde yapılırdı. Ya gerçek gemilerle denizde yapılır ya da karada gemi tasvirleriyle yapılırdı. Savaş gösterilerinde çoğu zaman, gerçek savaşların dramatizesi tercih edilirdi.

Sûr-ı hitanlara yabancı elçiler ve komşu devlet temsilcileri çağırıldığı için daha bir itina gösterilirdi. Çünkü elçiler çevreyi gözlemleyerek ülkelerine rapor yazıp malumat verirdi.

Osmanlı saray düğünlerinde en görkemli anlar, nahıl alaylarıyla karada ve denizde yapılan ateş gösterileridir. Şekerden ve fişeklerden yapılan türlü tasvirler insanın hayal gücünü zorlayan, ustalık ve maharet isteyen bir alandı.

Bununla beraber en dikkat çekici gösteriler hiç kuşkusuz kinetik ya da devingen olan otomatlar ve üç boyutlu tasvirlerdir. Mekanik araçlar ve otomatlar dönemine göre üst düzey teknik icatlardı. Bir kimse veya bir hayvan tarafından çekilmeden yürüyen arabalar, suyun altında uzun süre kalabilen timsah vs. göstermek büyük zekâ ve yetenek işiydi. Ancak bu buluşlar şenlik gösterisi olarak kalmış, ne yazık ki parlak icatlar yaşamın diğer alanları için gereği gibi değerlendirilememiştir. Eğer bu yeniliklere destek olunup bunlar üzerinde daha fazla çalışılsaydı bugün Türkiye dünyanın en ileri buluşların yapıldığı bilişim merkezi haline gelebilirdi.

Düğün, bayram, şenlik gibi önemli günler ve diğer günlerde tercih edilen sporlar ağırlıklı olarak fiziki güce bağlı olarak yapılanlardı. Güreş, cirit, okçuluk, at yarışları, koşu, tomak, av vb. faaliyetler fizikî gücü ve mücadele azmini arttırdığı için bu alanda başarılı olanlar yüceltilirdi.

16.yüzyılda hemen hemen bütün şenlikler, Topkapı Sarayı merkez olmak üzere bugün Sultan Ahmet Meydanı denilen At Meydanı ve çevresinde yapılırdı. Daha sonraki yüzyıllarda şenlikler İstanbul'un Beşiktaş, Dolmabahçe Sarayı, Kağıthane, Sadabad gibi başka bölgelerine kaymıştır. Bunda padişahların sahil saraylar ve köşkler yaptırarak sıklıkla buralara geziler düzenlemeye başlamalarının payı olmuştu. Yine de At Meydanı düğünler ve bayramlar vb. önemli günlerde kullanıldığı gibi diğer zamanlarda da gösteriler düzenlenerek eğlence mekanı olma özelliğini korurdu.

Eğlenceler, müzikle çoşkulu bir havaya bürünürdü. Genellikle kanun, def, kopuz, tanbur, ud, kemençe, ney, rebap, çeng, çarpare, çegane vs. gibi o dönemin en çok tercih edilen müzik aletleri kullanılırdı.

Halka açık eğlencelerin yanı sıra saraylarda, köşklerde ve has bahçelerde düzenlenen işret meclisleri ve çerağan eğlenceleri yüksek zümre kültürünün oluşumunu sağlamıştı. Bunun için hususî olarak İstanbul'un Boğaziçi ve Haliç gibi yerlerinde saraylar, köşkler inşa edilerek bahçeler; havuzlar, çiçekler, kandiller ile süslenirdi. Bu eğlencelere sadece davetli kişiler katılabilirdi. Devrin ünlü mûsikî ustaları, seçkin şairleri,

sanatkârları ve göstericiler gelirdi. Bilginlerin ve sanatkârların eserleri hükümdarın ve hanedanının itibarını yükseltirdi. Ayrıca idareci ve yüksek gelirli kimselerin de Avrupa tarzında ev eşyaları, resim ve tablolar kullanmaya başlamaları üst kesimin ayrışmasını belirgin bir şekilde hissettirmekteydi. En önemli sebepleri arasında sefahate düşkünlük olduğu söylenen 1730 ayaklanması aslında halk kültürü ile yüksek zümre kültür ve yaşam tarzının gittikçe keskin bir şekilde ayrışmasına karşı yapılmış bir hareketti.

Dolayısıyla düzenlenen eğlenceler, gerek kadın erkek yakınlaşmalarına gerekse israf ve savurganlığa sebep olduğu gibi söylentilerle zaman zaman eleştiri konusu olmuştur. Eğlencelerde kadın ve erkeğin bir arada olması ve yakınlaşmaları olumsuz karşılanmış, çereğan sefaları ve şenlikler israf olarak görülmüştür.

Her ne kadar seçkinler zümresinin eğlenceyle bağlantılı yaşam tarzı zaman zaman eleştirilere maruz kalsa da estetiğin, sanatın, ulaşılmazlığın simgesi olmuştur.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşiv Belgeleri (BOA)

A.{DVNSMHM.d. 2-80, 5-691, 5-1566, 7-1666, 7-1187, 7-2379, 7-2515, 7-2516, 7-2520, 7-2576, 7-2610, 23-636, 29-40, 42-452, 46-394, 46-395, 47-138, 55-228, 85-269, 123-2/3/4, 129-1089, 129-1090, 129-1091, 129-1092, 129-1093, 129-1094, 129-1095, 129-1096, 129-1097, 129-1098, 129-1099, 129-1100, 129-1101, 130-71, 130-72.

AE.SABH.I. 10-906, 53-3785, 136-9147, 149-10077, 197-13165-1, 229-15186, 241-16082, 247-16492, 247-16493, 249-16686, 249-16687, 249-16689, 249-16690, 249-16691, 249-16692, 249-16693, 249-16694, 249-16695, 249-16696, 249-16697, 249-16698, 249-16699, 249-16700, 250-16701, 250-16702, 250-16703, 250-16773, 250-16774, 250-16775, 250-16776, 250-16777, 250-16778, 250-16779, 250-16780, 250-16781, 250-16782, 288-19398, 303-20343.

AE.SAMD.III 214-20698, 222-21469, 228-21928.

C.AS. 50-2314, 1105-488701.

C.DH. 112-2296-2.

C.SM. 11-573, 12-636, 18-907, 54-2712, 64-3213, 68-3427, 74-3733, 103-5175, 112-5633, 126-6305, 126-6314, 130-6550, 134-6726, 135-6788, 144-7244-1, 145-7286, 149-7451, 153-76651, 157-7893, 162-8123, 163-8152, 166-8315, 166-8322, 169-8468-1, 169-8492.

HAT 188-8971, 207-10924, 1466-37.

KK.d. 0696M (Teşrifat Defteri).

SADARET A.d 346.

SADARET A.d 347.

SADARET A.d 349.

SADARET A.d 351.

TS.MA.d 1052, 1061, 10591.

TS.MA.E. 156-60, 358-40, 432-32, 494-7, 451-29, 511-50, 559-20, 668-43, 709-81, 795-33, 815-69, 877-65, 899-88.

Ansiklopediler

Alptekin, Coşkun (1989). Büyük Selçuklular. *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*. C.7. İstanbul: Çağ Yayınları.

Alus, Sermed Muhtar (1961). Beyoğlu. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5.

Celaleddin Germiyanoğlu (1961). Bebek. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5.

Beydilli, Kemal (2002). Küçük Kaynarca Antlaşması. *DİA*. C.26. Ankara:TDV

Bilgicioğlu, Banu (2008). Sadabad. *DİA*. C.35. Ankara: TDV.

Bilgicioğlu, Banu (2009). Sarây-ı Âtik-i Âmire. *DİA*. C. 36. Ankara: TDV.

Erdem, S. (1992). Bayram. *DİA*. C.5. Ankara: TDV.

Eroğlu, Muammer (1979). Çevgân. *İslam Ansiklopedisi*. C.3. Beşinci Baskı. İstanbul Milli Eğitim Basımevi.

Erzincan, Tuğba (2009). Sepetçiler Kasrı. *DİA*. C.36. Ankara: TDV.

Eyice, Semavi (1993). Çinili Köşk. *DİA*. C.8. Ankara: TDV.

Eyice, Semavi (1996). Küçüksu Kasrı. *DİA*. C.14. Ankara: TDV.

Eyice, Semavi (2000). İncili Köşk. *DİA*. C.22. Ankara: TDV.

Fuchs, H. (1979). Mevlid. *İslâm Ansiklopedisi*. C.8. 3. Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Gökbilgin, M. Tayyib (1992). Boğaziçi. *DİA*. C.6. Ankara: TDV.

Göktürk, Hakkı (1961). Bebek, Hümayunabad Kasrı. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5.

Göktürk, Hakkı (1971). Çinili Köşk. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.7.

Gündüz, Filiz (2007). Okmeydanı. *DİA*. C.33. Ankara: TDV.

Halıcı, Feyzi (1993). Cirit. *DİA*. C.8. Ankara: TDV.

İpşirli, Mehmet (1996). Galata Sarayı. *DİA*. C.13. Ankara: TDV.

İslâm Ansiklopedisi (1978). Cerid. C.3. İstanbul: MEB. Beşinci Baskı.

Koca, Salim (2002). Eski Türklerde bayram ve festivaller. *Türkler Ansiklopedisi*. *C*.3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Koçu, Reşat Ekrem (1959). Ali Bey Köyü. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.2.

Koçu, Reşad Ekrem (1963). Bostancı, bostancılar ocağı, bostancıbaşı ağa. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.6.

Koçu, Reşat Ekrem (1971). Çırağan Sahilsarayı. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.7.

Mert, Özcan (1991). Âyan. *DİA*. C.4. Ankara: TDV.

Meydan Larousse Büyük Lügat ve Ansiklopedisi (1992). Ayin. C.2.

Özcan, Abdülkadir (1994). Davud Paşa Sarayı. *DİA*. C.9. Ankara: TDV.

Özcan, Abdülkadir (1992). Biniş. *DİA*. C.6. Ankara: TDV.

Pirverdioğlu, Ahmet (2002). Türklerde yılbaşı ve bahar geleneği. *Türkler Ansiklopedisi*. C.3. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Sarıcaoğlu, Fikret (2008). Rûznâme. *DİA*. C.35. Ankara: TDV.

Sözen, Metin (1992). Beylerbeyi Sarayı. *DİA*. C.6, Ankara: TDV.

Şehsuvaroğlu, Halûk Y. (1961a). Beylerbeyi Sahilsarayı. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5.

Şehsuvaroğlu, Halûk Y. (1961b). Biniş, biniş-i hûmayun. *İstanbul Ansiklopedisi*. C.5.

Tanman, M. Baha (1996). Gülhane Kasrı. *DİA*. C.14. Ankara: TDV.

Tümer, G. (1991). Ayin. *DİA*. C.4. Ankara: TDV.

Yalçınkaya, Mehmet Alaaddin (2002). XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703-1789). *Türkler Ansiklopedisi*. C.12. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Dergiler

Doğan, Muzaffer (2001). XIX.yüzyıl başında Babıali'de gündelik faaliyet ve teşrifat: 1810 tarihli bir masraf defteri. *Türklük Araştırmaları Dergisi-9* (Mart 2001).

Özcan, Abdülkadir (1982). Fatih Kanunnamesi. *Tarih Dergisi*. Sayı:.33. C.0.

Seyfullah Korkmaz (1999). Selçuklular'da nevruz kutlamaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı: 8.

Uzun, Efkan (2013). Sultan I.Mahmut'a ait bir ruznâme (H.1147-M.1134). *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/7.

İnternet Siteleri

Ruhbilim Terimleri Sözlüğü (1974). http-1://sozluk.gov.tr/(Erişim tarihi: 08/12/2019).

http-2://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/782857 (Erişim tarihi: 29.12.2019) Köymen, Mehmet Altay (1988). Alparslan Zamanı Selçuklu Saray Teşkilatı ve Hayatı. s.61, 69-70.

http-3://kelimeler.gen.tr/perendebaz-nedir-ne-demek-250537(Erişim tarihi:17/01/2021)

http-4://islamansiklopedisi.org.tr/saksoncubasi (Erişim tarihi:17/01/2021.)

http-5://kelimeler.gen.tr/lubetbaz-nedir-ne-demek-212910 (Erişim tarihi:17/01/2021).

http-6://kulturveyasam.com/9-maddeyle-gulhane-parki/ (Erişim tarihi:29.06.2021)

Kitaplar

Ahmed Vâsıf Efendi (1994). *Mehâsinü'l-âsâr ve hakâikü'l-ahbâr*. Yayına Haz. Mücteba İlgürel. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Aktepe, M. Münir (1976). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-1*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Aktepe, M. Münir (1978). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-II.A*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Aktepe, M. Münir (1980). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-II.B*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Aktepe, M. Münir (1981). *Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi târihi mür'i't-tevârih-III*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Alaaddin Ata Melik Cüveynî (2013). *Tarih-i cihan güşa*. Çev. Mürsel Öztürk.1.Baskı. Ankara: TTK Yayınları.

Ali Ufkî Bey/Albertus Bobovius (2013). *Saray-ı Enderun Topkapı Sarayı'nda yaşam*. Çev: Türkis Noyan. 1.Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Alphonse de Lamartine (2016). *Osmanlı tarihi*. Çev: Serhat Bayram. 3. Baskı. İstanbul: Toker Yayınları.

And, Metin (1993). *16.Yüzyılda İstanbul kent, saray, günlük yaşam*. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Baş Danışmanlığı.

And, Metin (2000). *40 gün 40 gece: Osmanlı düğünleri şenlikleri geçit alayları*. İstanbul: Toprakbank.

And, Metin (2004). *Osmanlı tasvir sanatları: 1 Minyatür*. 2.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

And, Metin (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anna Komnena (1996). *Alexiad*. Çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Arıkan, V. Sema (1993). *III.Selim'in Sırkâtibi Ahmed Efendi tarafından tutulan rûznâme*. Ankara: TTK.

Arslan, Mehmet (2008). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 1 manzûm sûrnâmeler*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.

Arslan, Mehmet (2009a). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 2 İntizâmi sûrnâmesi.* İstanbul Sarayburnu Kitaplığı.

Arslan, Mehmet (2009b). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 3 Vehbi sûrnâmesi*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.

Arslan, Mehmet (2011a). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 4-5*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.

Arslan, Mehmet (2011b). *Osmanlı saray düğünleri ve şenlikleri 6-7*. İstanbul: Sarayburnu Kitaplığı.

Atasoy, Nurhan (2002). *Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek*. 1.Basım. İstanbul: AYGAZ Yayınları.

Atasoy, Nurhan (2002). *Otağ-ı Hümayun Osmanlı çadırları*. 2.Basım. İstanbul: AYGAZ Yayınları.

Atıl, Esin (1986). *Süleymanname: The illustrated history of Süleyman the Magnificent*. New York: Harry N. Abrams.

Atıl, Esin (1999). *Levni ve surname*. 1. Basım. İstanbul: Koçbank.

Atsız (1970). *Âşıkpaşaoğlu tarihi*. Birinci Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010b). *Büyük Osmanlı tarihi*. 2.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010c). *Büyük Osmanlı tarihi*. Haz. Mümin Çevik. 3.C. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010d). *Büyük Osmanlı tarihi*. Haz: Mümin Çevik. 4. C. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010e). *Büyük Osmanlı tarihi*. Haz. Mümin Çevik. 5.C. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010f). *Büyük Osmanlı tarihi*. Haz. Mümin Çevik. 6.C. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010g). *Büyük Osmanlı tarihi*. 7.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010h). *Büyük Osmanlı tarihi*. 8.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet.

Baron Joseph Von Hammer Purgstall (2010ı). *Büyük Osmanlı tarihi*. 9.C. Haz. Mümin Çevik. İstanbul: Milliyet.

Carr, Edward Hallett (2005). *Tarih nedir?*. Çeviren: Misket Gizem Gürtürk. 8.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Celâl-zâde Mustafa (1990). *Selim-nâme*. Haz. Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Covel, John (2009). *Bir papazın Osmanlı günlüğü*. Türkçesi: Nurten Özmelek. 1.Baskı. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Çağman, Filiz ve Tanındı, Zeren (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm minyatürleri*. İstanbul: Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası.

Çeşmî-zâde Mustafa Reşîd (1959). *Çeşmî-zâde tarihi*. Haz. Bekir Kütükoğlu. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

Çuhadar, İbrahim Hakkı (2003). *Mustafa Sâfî'nin zübdetü't-tevârîh'i*. 2.Cilt. Ankara: TTK.

Dede Korkut Hikâyeleri (2018). Çev. Ayşegül Çakan. 2.Basım. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Ebülgazi Bahadır Han (tarihsiz). *Şecere-i terakime*. Haz. Muharrem Ergin. Tercüman: 1001 Temel Eser.

Eberhard, W. (1996). *Çin'in şimal komşuları*. Çeviren: Niğmet Uluğtuğ. 2. Baskı. Ankara: TTK Basımevi.

Ergin, Muharrem (2009). *Orhun Abideleri*. 42. Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Esad Efendi (1979). *Osmanlılarda töre ve törenler (Teşrifât-ı Kadime)*. Sadeleştiren: Yavuz Ercan. Tercüman 1001 Temel Eser. İstanbul: Kervan Kitapçılık.

Evliya Çelebi (2008). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi seyahatnamesi: İstanbul*. Haz: Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı. 1. Cilt, 2. Kitap. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Galland, Antoine (1987). *İstanbul'a ait günlük hâtıralar (1672-1673)*. Çev: Nahid Sırrı Örik. 1.Cilt. 2. Baskı. Ankara: TTK Basımevi.

Gelibolulu Mustafa 'Âlî (1996). *Câmi'u'l-buhûr der mecâlis-i sûr*. Edisyon kritik ve tahlil: Ali Öztekin. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Hadîdî (1991). *Tevârih-i âl-i Osman (1299-1523)*. Haz. Necdet Öztürk. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.

Hâfız Mehmed Efendi 1720 şehzâdelerin sünnet düğünü sûr-ı hümayûn (2008). Yayına haz: Seyit Ali Kahraman. 1.Basım. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Haydar Çelebi ruznâmesi (t.y). Haz.Yavuz Senemoğlu. Tercüman Yay. 1001 Temel Eser.

Hezârfen Hüseyin Efendi (1998). *Telhîsü'l-beyân fî kavânîn-i âl-i Osmân*. Haz. Sevim İlgürel. Ankara:TTK.

Hoca Sadettin Efendi (1979a). *Tacü't-tevarih-1*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hoca Sadettin Efendi (1979b). *Tacü't-tevarih-2*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hoca Sadettin Efendi (1979c). *Tacü't-tevarih-3*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hoca Sadettin Efendi (1979ç). *Tacü't-tevarih-4*. Yalınlaştıran: İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık.

İbn-i Bîbî (2010). *Selçuknâme.* Çev: Mükrimin Halil Yinanç. 2. Baskı. İstanbul: Kitabevi.

İdris-i Bitlisî (2013). *Heşt behişt VII.ketîbe*. Çev. Muhammed İbrahim Yıldırım. Ankara: TTK.

İnalcık, Halil (2011). *Has-bağçede 'ayş u tarab nedîmler şâirler mutribler*. 1. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İzzî Süleyman Efendi (2019). *İzzî tarihi*. Haz. Ziya Yılmazer. 1.Baskı. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Jean Thévenot (2009). *Thévenot seyahatnamesi*. Çev.: Ali Berktay. 1.Basım. İstanbul: Kitapyayınevi.

Joseph de Tournefort (2005). *Tournefort seyahatnamesi*. Çev: Teoman Tunçdoğan. 2.C. İstanbul: Kitapyayınevi.

Kafesoğlu, İbrahim (2013). *Türk milli kültürü.* 35.Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Kahraman, Âtıf (1995). *Osmanlı Devleti'nde spor*. 1.Baskı. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Başvuru Eserleri.

Karahasanoğlu, Selim (2013). *Kadı ve günlüğü Sadreddinzâde Telhisî Mustafa Efendi günlüğü (1711-1735).* 1.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Kırca, Ersin ve Gök, İlhan (2021). *Teşrifat defteri (1616-1620).* 1.Basım. İst:Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

Köymen, Mehmet Altay (1976). *Tuğrul Bey ve zamanı*. 1.Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Köymen, Mehmet Altay (2000). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu tarihi*. C.1. Ankara: TTK Basımevi.

Lady Montaqu (t.y.). *Türkiye Mektupları 1717-1718*. Çev: Aysel Kurutluoğlu. Tercüman: 1001 Temel Eser.

Kritovulos (2011). *İstanbul'un fethi*. Türkçesi: Karolidi. 3.Basım. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Le Bon, Gustave (2015). *Kitleler psikolojisi*. Çev.: Fatma Zehra Bayrak. İstanbul: Hayat Yayınları.

M. de M.D'Ohsson (t.y). *XVIII. yüzyıl Türkiyesinde örf ve adetler*. Çev: Zerhan Yüksel. Tercüman 1001 Temel Eser.

Mahir, Banu (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Mufassal Osmanlı Tarihi (1960). 4.Cilt. İstanbul: Baha Matbaası.

Mufassal Osmanlı Tarihi (1971). 5.Cilt. İstanbul: Güven Basımevi.

Mustafa Kesbî (2002). *İbretnümâ-yı devlet*. Haz. Ahmet Öğreten. Ankara: TTK.

Müneccimbaşı Ahmed Dede (t.y). *Müneccimbaşı tarihi sahaif-ül-ahbar fi vekayi-ül-a'sâr*. Arapça aslından Türkçeleştiren: İsmail Erünsal. 2.C. Tercüman: 1001 Temel Eser.

Naîmâ Mustafa Efendi (1967). *Naîmâ târihi*. Çev. Zuhuri Danışman. 1.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Naîmâ Mustafa Efendi (1968a). *Naîmâ târihi*. Çev.: Zuhuri Danışman. 2.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Naîmâ Mustafa Efendi (1968b). *Naîmâ târihi*. Çev.: Zuhuri Danışman. 3.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Naîmâ Mustafa Efendi (1968c). *Naîmâ târihi*. Çev.: Zuhuri Danışman. 4.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Naîmâ Mustafa Efendi (1969a). *Naîmâ târihi*. Çev.: Zuhuri Danışman. 5.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Naîmâ Mustafa Efendi (1969b). *Naîmâ târihi*. Çev.: Zuhuri Danışman. 6.Cilt. İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

Neşrî (1957). *Kitâb-ı cihan-nümâ*. Yayınlayan: Faik Reşit Unat ve Mehmet A. Köymen. C.II. Ankara: TTK.

Nizamü'l-Mülk (2018). *Siyasetname*. 13. Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Oruç Beğ (2008). *Oruç Beğ tarihi*. Haz. Necdet Öztürk. İkinci Basım. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Ögel, Bahaeddin (1971a). *Türk kültürünün gelişme çağları-1*. 1.Basım. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ögel, Bahaeddin (1971b). *Türk kültürünün gelişme çağları-2*. 1.Baskı. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, s.152-153.

Ögel, Bahaeddin (1982). *Türklerde devlet anlayışı 13.yy. sonlarına kadar*. 1.Baskı. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Ögel, Bahaeddin (1995). *Türk mitolojisi-2 (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ögel, Bahaeddin (2010). *Türk mitolojisi-1 (kaynakları ve açıklamaları ile destanlar)*. 5.Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öztuna, Yılmaz (2017). *Osmanlı Devleti tarihi medeniyet tarihi*. 2.Cilt. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Peçevi İbrahim Efendi (1981). *Peçevi tarihi-I*. Haz. Bekir Sıtkı Baykal. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Peçevi İbrahim Efendi (1982). *Peçevi tarihi II*. Haz.: Bekir Sıtkı Baykal. 1.Baskı. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Peirce, Leslie P. (2002). *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda hükümranlık ve kadınlar*. Çev: Ayşe Berktay. 4. Basım. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Philippe du Fresne-Canaye (2009). *Fresne-Canaye seyahatnamesi 1573*. Çev: Teoman Tunçdoğan. 1.Basım. İst.: Kitapyayınevi.

Râşid Mehmed Efendi (2013a). *Târîh-i Raşid ve zeyli-I*. Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer. 1.Basım. İstanbul: Klasik.

Râşid Mehmed Efendi (2013b). *Târîh-i Raşid ve zeyli-II*. Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer. 1.Basım. İstanbul: Klasik.

Râşid Mehmed Efendi (2013c). *Târîh-i Raşid ve zeyli-III*. Haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır ve Ahmet Zeki İzgöer. 1.Basım. İstanbul: Klasik.

Reinhold Lubenau (2012). *Reinhold Lubenau seyahatnamesi Osmanlı ülkesinde 1587-1589*. Çev: Turkis Noyan. 1. Cilt. İstanbul: Kitapyayınevi.

Reşîdü'd-Dîn Fazlullah (2010). *Cami'ü't-tevârih Selçuklu Devleti*. Farsçadan Çevirenler: Erkan Göksu ve H. Hüseyin Güneş. İstanbul: Selenge Yayınları.

Sarıcaoğlu, Fikret (2001). *Kendi kaleminden bir padişahın portresi Sultan I.Abdülhamid (1774-1789)*. İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı TATAV Yayınları.

Selâniki Mustafa Efendi (1281). *Tarih-i Selânikî*. Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi 12485.

Selânikî Mustafa Efendi (1999). *Tarih-i Selânikî II (1595-1600)*. Haz Mehmet İpşirli. 2.Baskı. Ankara: TTK.

Sevengil, Refik Ahmet (1969). *Türk tiyatrosu tarihi-1*. 2.Baskı. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Silâhdâr Fındıklılı Mehmed Ağa (2018). *Nusretnâme inceleme-metin*. Haz. Mehmet Topal. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.

Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî (1989). *Solak-zâde tarihi*. Haz. Vahid Çabuk. C.2. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Stephan Gerlach (2007a). *Türkiye günlüğü 1573-1576*. Çev: Türkis Noyan. 1.Cilt. İstanbul: Kitapyayınevi.

Stephan Gerlach (2007b). *Türkiye günlüğü 1577-1578*. Çev: Turkis Noyan. 2.Cilt. İstanbul: Kitapyayınevi.

Subhî Mehmed Efendi (2007). *Subhî tarihi (Sâmî ve Şâkir tarihleri ile birlikte)*. Haz.Mesut Aydıner. İstanbul: Kitabevi.

Şeker, Mehmet (1997). *Gelibolulu Mustafa 'Âlî ve mevâ'ıdü'n-nefâis fî-kavâ'ıdi'l-mecâlis*. Ankara: TTK.

Tanındı, Zeren (1996). *Türk minyatür sanatı*. 1.Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tansuğ, Sezer (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tayyâr-zâde Atâ (2010a). *Osmanlı saray tarihi Târîh-i Enderûn-I*. Haz. Mehmet Arslan. 1. Baskı. İstanbul: Kitabevi.

Teşrifatçı Mehmed Âkif Bey (2012). *Târih-i cülûs-ı Sultân Mustafa Han-ı Sâlis*. İnceleme-Tıpkıbasım. Editör: Erhan Afyoncu. 1. Basım. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Togan, Zeki Velidî (1982). *Oğuz Destanı Reşideddin Oğuznâmesi, tercüme ve tahlili*. 2.Baskı. İstanbul: Enderun Yayınları.

Turan, Osman (1998). *Doğu Anadolu Türk devletleri tarihi*. 5.Baskı. İstanbul Boğaziçi Yayınları.

Turan, Osman (2011). *Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti*. 14. Basım. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tursun Bey (2014). *Fatih'in tarihi (Târîh-i Ebü'l-Feth)*. 1. Baskı. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.

Uluçay, Mustafa Çağatay (2011). *Padişahların kadınları ve kızları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Unat, Faik Reşit (1943). *1730 Patrona İhtilâli hakkında bir eser Abdi tarihi*. Ankara: TTK.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988). *Osmanlı Tarihi*. 3.Cilt. 6.Baskı. Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1988). *Osmanlı Tarihi*. 5.Cilt. 6.Baskı. Ankara: TTK Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (2014). *Osmanlı Devleti'nin saray teşkilatı*. 4.Baskı. Ankara: TTK.

Üçel-Aybet, Gülgün (2010). *Avrupalı seyyahların gözünden Osmanlı dünyası ve insanları (1530-1699)*. 4.Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yurdaydın, Hüseyin G. (1963). *Matrakçı Nasûh*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.

Yücel, Yaşar (1988). *Osmanlı devlet teşkilâtına dair kaynaklar*. Ankara: TTK.

Sözlükler

Atalay, Besim (1986). *Divanü lûgat-it-Türk dizini-IV*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Eyuboğlu, İsmet Zeki (1991). *Türk dilinin etimoloji sözlüğü*. 2. Basım. İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Kaşgarlı Mahmut (1985a). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi-I*. Trc.: Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kaşgarlı Mahmut (1985b). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi-II*. Trc.: Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kaşgarlı Mahmut (1985c). *Divanü lûgat-it-Türk tercümesi-III*. Trc.: Besim Atalay. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Oxford advanced learner's dictionary (2000). Sixth edition. Oxford University Press.

Örnek, S. Veyis (1971). *Etnoloji sözlüğü*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

Özbudun, Sibel (2003). Rit. *Antropoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Özön, M. Nihat (1988). *Küçük Osmanlıca-Türkçe sözlük*. 4. Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Pakalın, Mehmet Zeki (1971). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-1*. İkinci Basılış. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993a). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-II*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Pakalın, Mehmet Zeki (1993b). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü-III*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Redhouse sözlüğü İngilizce-Türkçe (2013). 44. Baskı. İstanbul: SEV Matbaacılık ve Yayıncılık Eğitim Ticaret A.Ş.

Sami, Şemseddin (2015). *Kamus-ı Türkî*. Hazırlayan: Paşa Yavuzarslan. 2.Baskı. Ankara: TDK.

Türk Dil Kurumu (2011). *Türkçe sözlük*. 11.Baskı. Ankara.

Tezler

Al, Ebubekir (2019). *1720 Sûr-ı hümâyûn hazırlıkları ve organizasyonu*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Alper, Kadir (2012). *Erzurumlu Mülhimî ve Şehen-şeh-nâme-i Murâdî mesnevisi*. Doktora Tezi: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çevik, Can (2018). *Naili Abdullah Paşa defter-i teşrifat*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirtaş, Funda (2009). *Celâl-zâde Mustafa Çelebi, tabakâtü'l-memâlik ve derecâtü'l-mesâlik.* Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Derin, Fahri Çetin (1993). *Abdurrahman Abdi Paşa vekâyi'nâme'si tahlil ve metin*. Doktora Tezi. İstanbul Ünversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

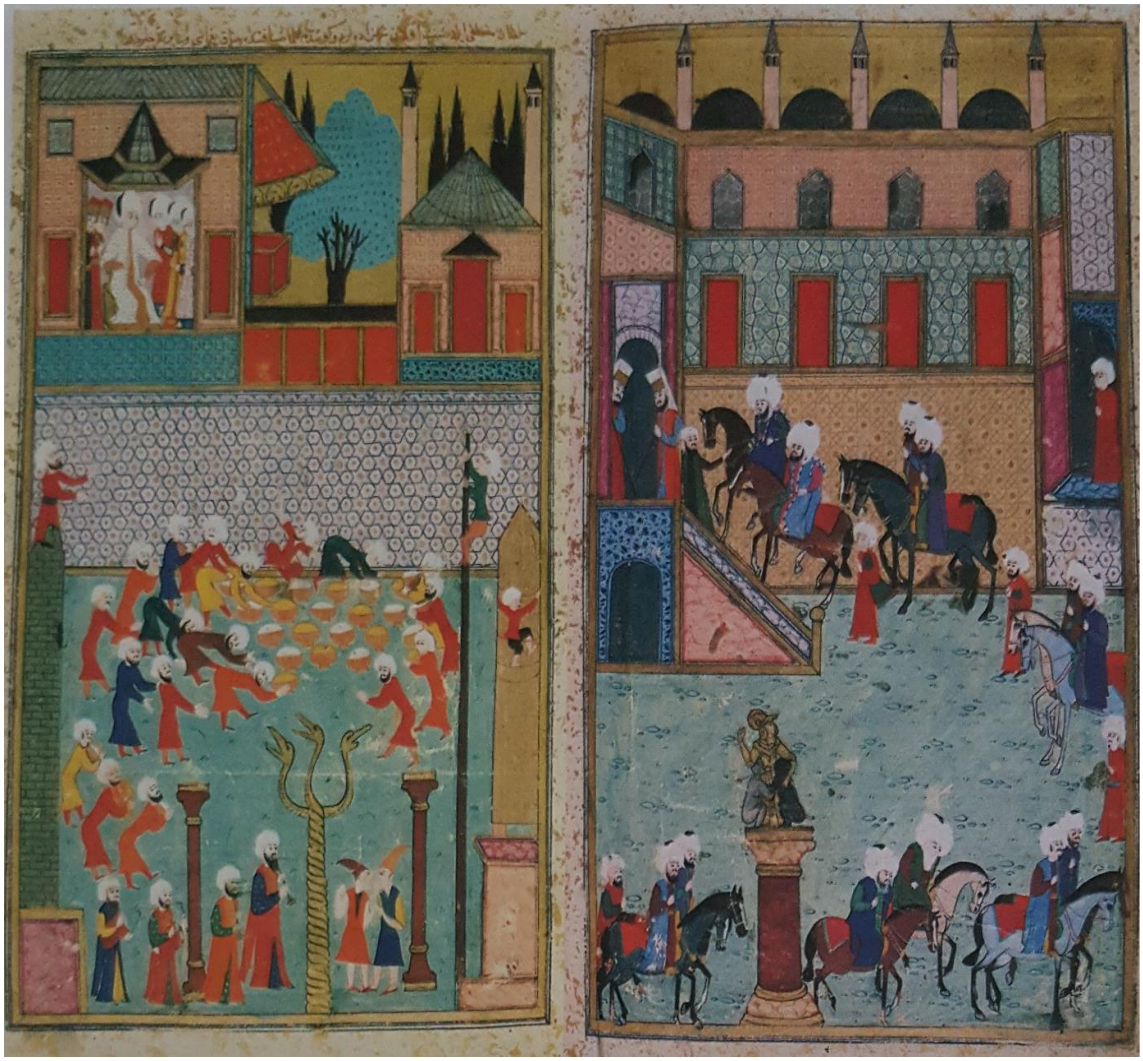
Erkan, Davut (2005). *Matrâkçı Nasûh'un Süleymânnâmesi (1520-1537)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyet Araştırmaları Enstitüsü.

Irmak, Yunus (1991). *III.Mustafa rûznâmesi (H.1171-1177/M.1757-1763).* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Kemâl Paşa-zâde (1991). *Tevarih-i âl-i Osman*. X.Defter. Doktora Tezi. Haz. Şefaettin Severcan. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

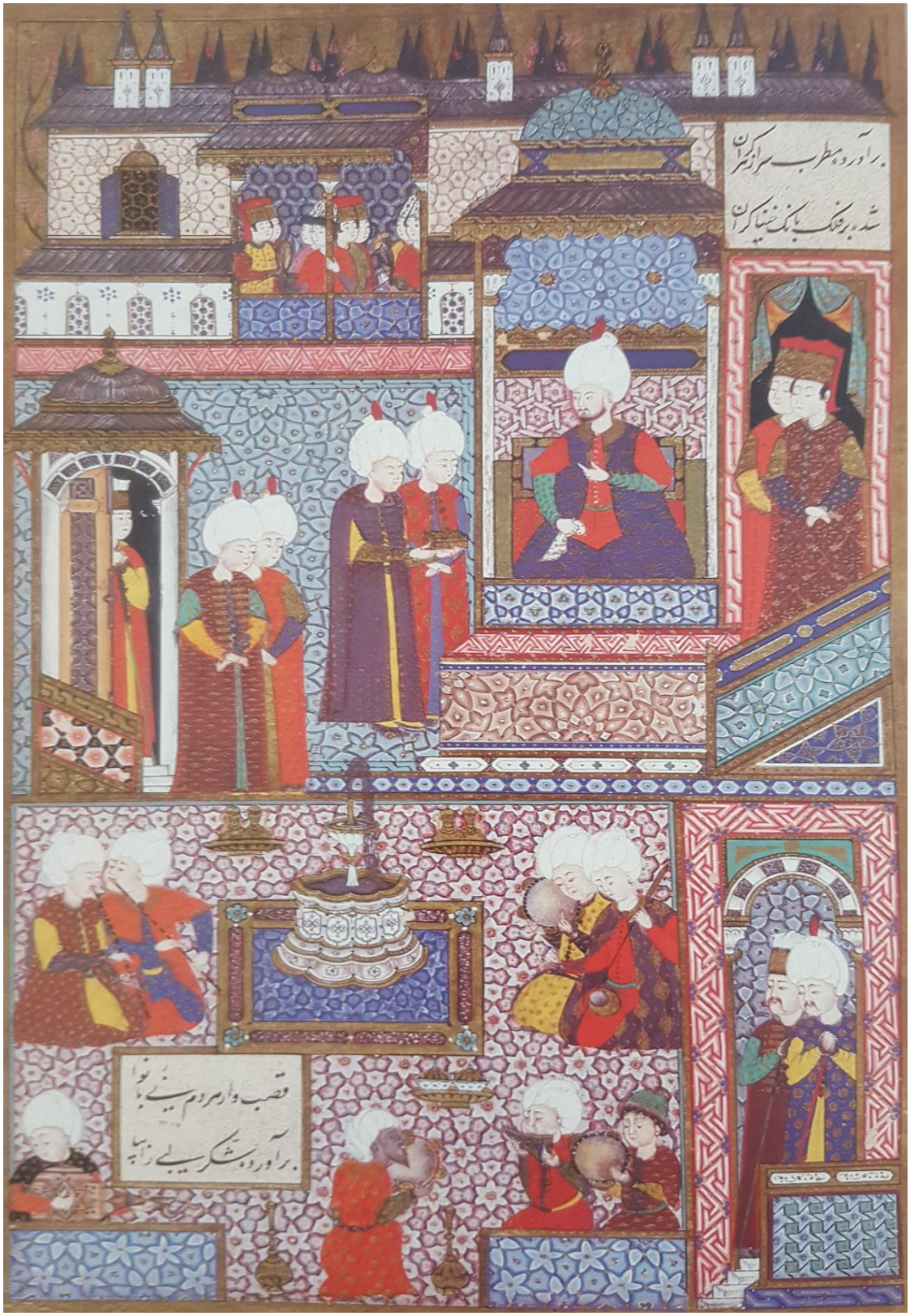
Özbudun, S. (1995*). Ayinden törene: Siyasal iktidarın kurulma ve kurumsallaşması sürecinde törenlerin işlevleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek-1: Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadelerinin sünnet düğününde cambazları ve çanak yağmalayanları izlemesi.[1193]

[1193]Hünernâme II, Nakkaş Osman ve ekibi, 1588. Aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-53.

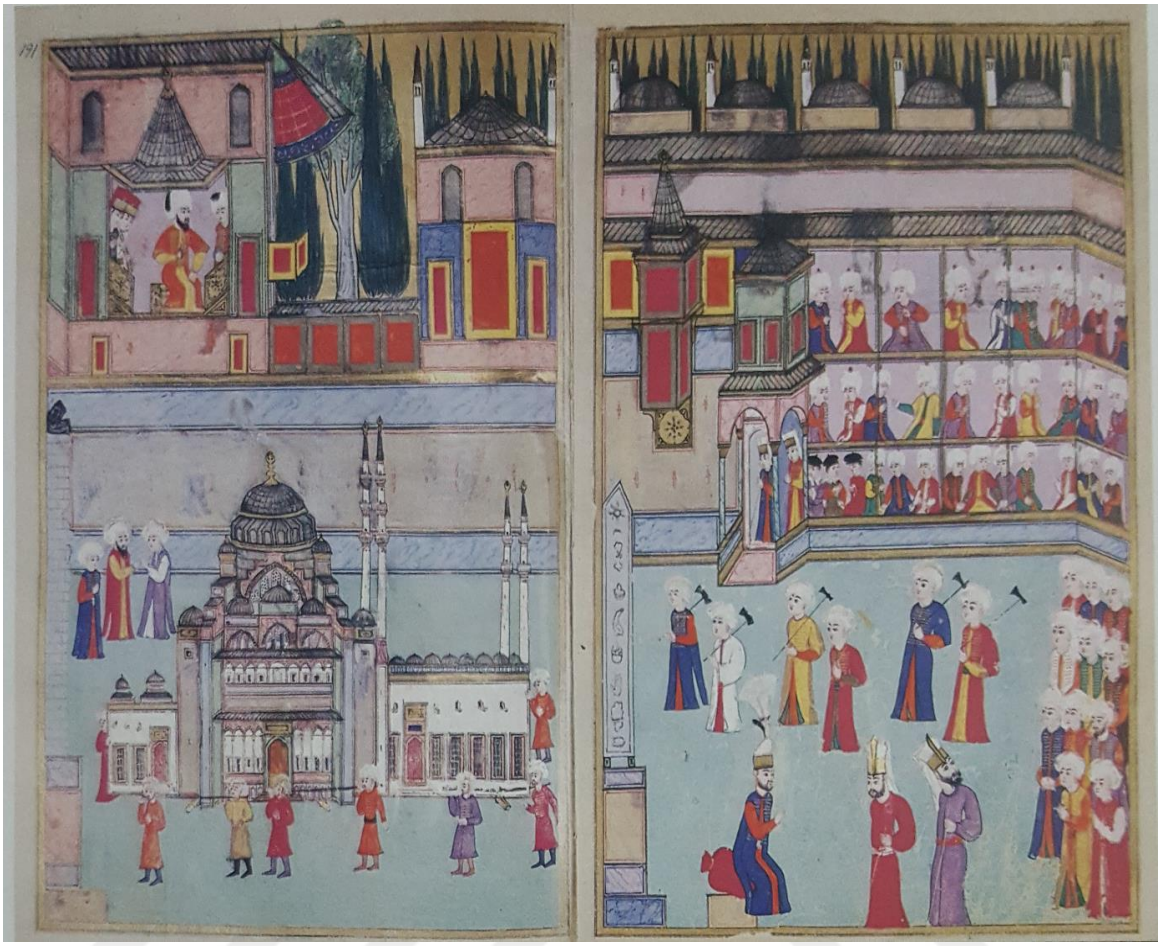
Ek-2: Bayezıd ve Cihangir'in sünnet düğününden bir resim.[1194]

[1194]Süleymanname, y.412 a'dan aktaran Esin Atıl (1986). *Süleymanname: The illustrated history of Süleyman the Magnificent.* New York: Harry N. Abrams, s.178.

Ek-3: III.Murad'ın eğlence geçitlerini izlerken ayakta durarak para serpmesi.[1195]

[1195]Sûrnâme-i Muradiye, Nakkaş Osman'dan aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.16.

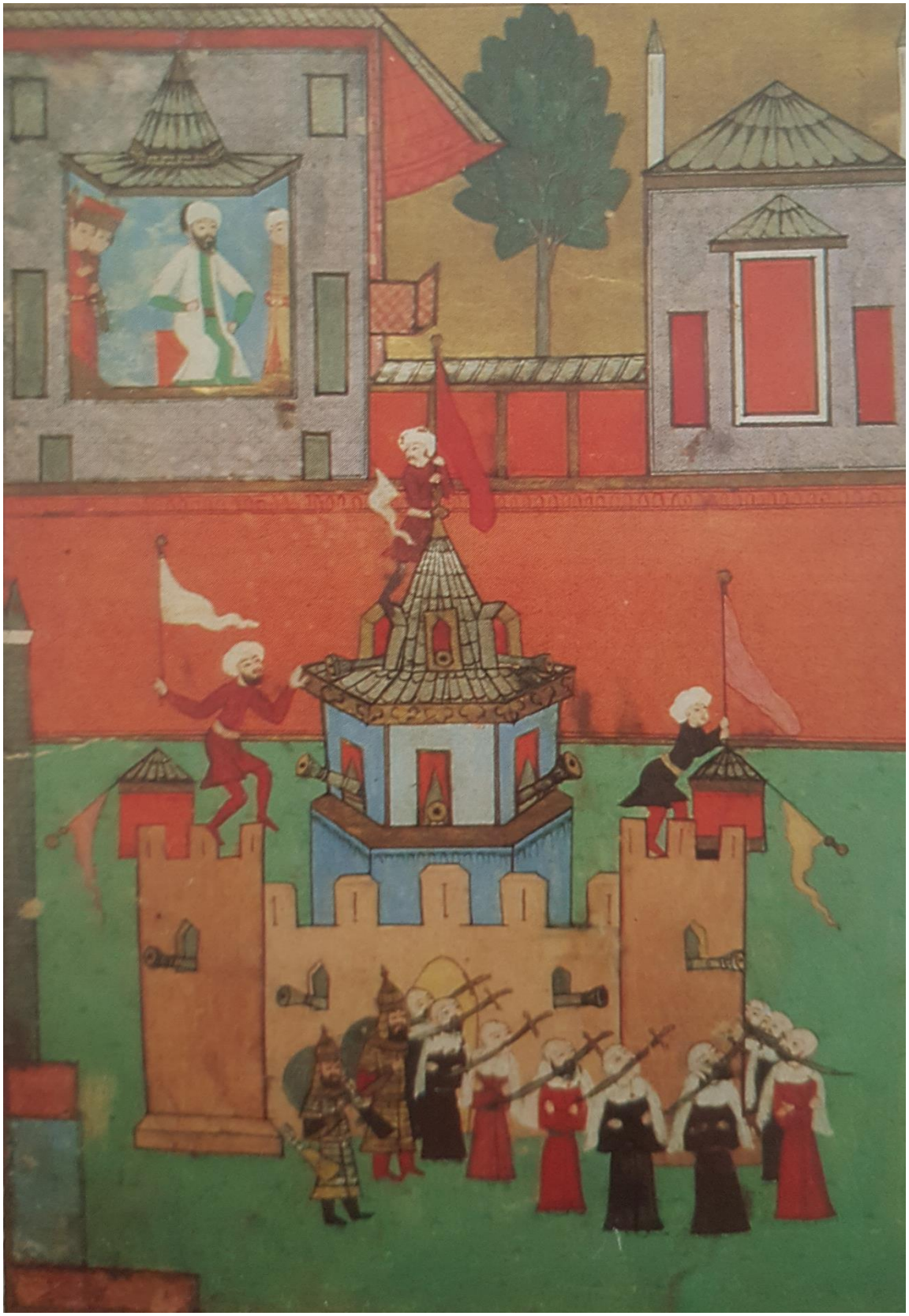
Ek-4: Süleymaniye Camisi maketinin getirilmesi.[1196]

[1196]Sûrnâme-i Hümâyûn, Nakkaş Osman ve ekibi, 1582. Aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-22.

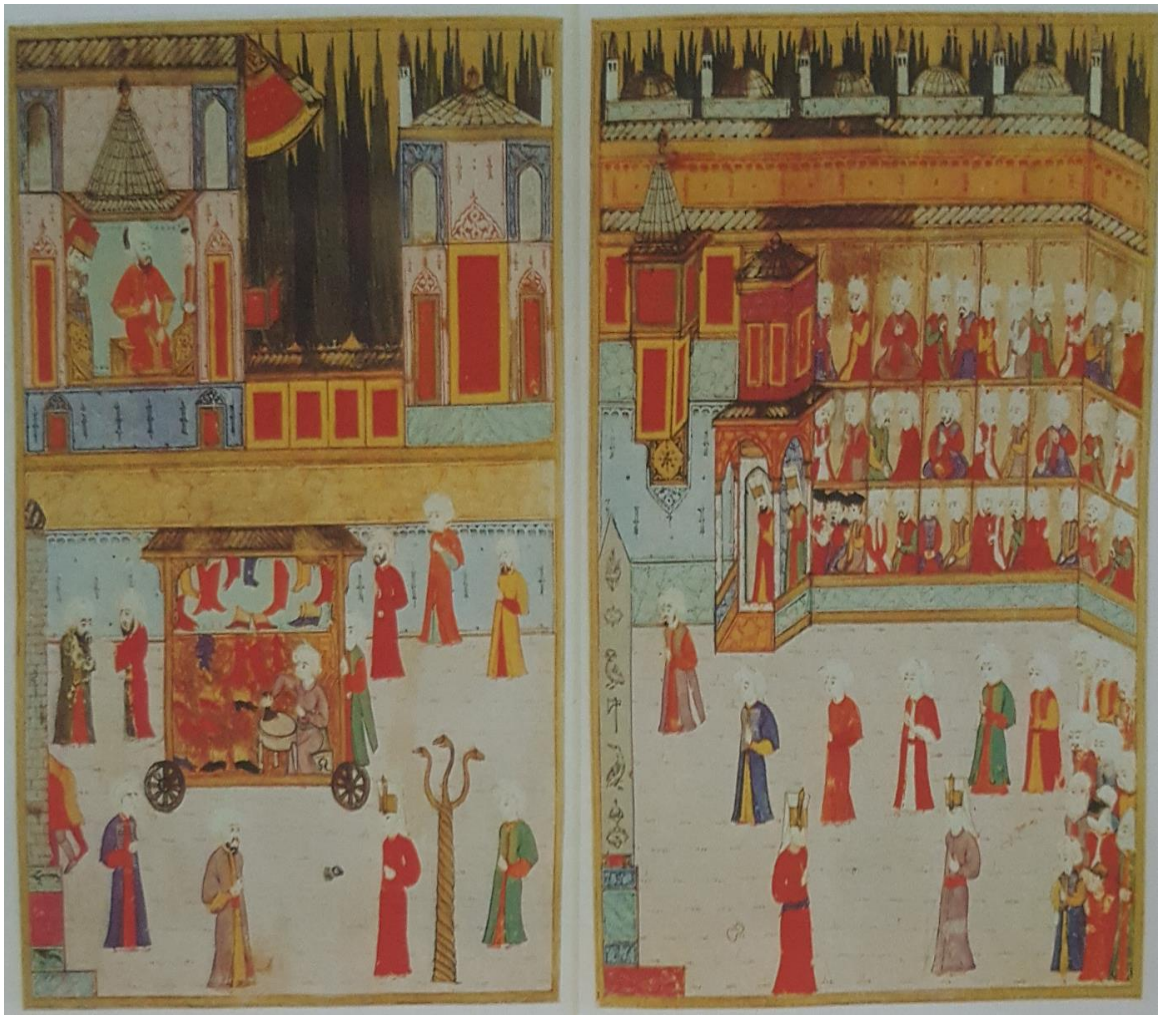
Ek-5: 1582 şenliğinde At Meydanı'nda dev bir lalenin geçişi.[1197]

[1197]Surnâme-i Hümâyûn, TSM, H1344'ten aktaran Metin And (2004). *Osmanlı tasvir sanatları: 1 Minyatür*. 2.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.259.

Ek-6: Bir kale cengi gösterisi.[1198]

[1198]Sûrnâme-i Muradiye, Nakkaş Osman'dan aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.52.

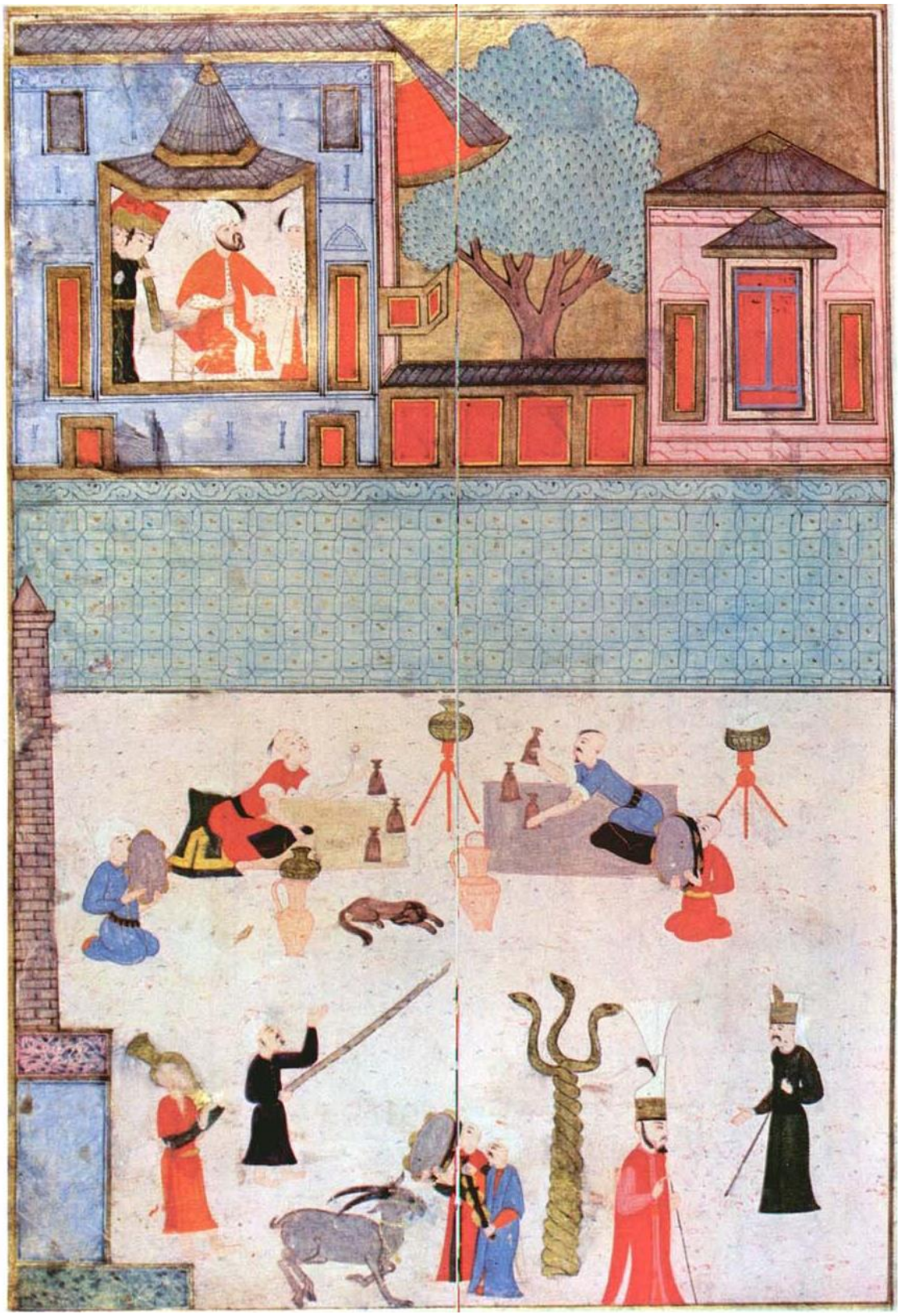
Ek-7: Çizmecilerin geçişi.[1199]

[1199]Sûrnâme-i Hümâyûn, Nakkaş Osman ve ekibi, 1582. Aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-54.

Ek-8: Balıkçıların tekerlekli kayıklarında ağlarını atlılarla alana yayarak geçmeleri.[1200]

[1200]Sûrnâme-i Muradiye, Nakkaş Osman'dan aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.54.

Ek-9: Hokkabazların gösterileri 1582 sıraları.[1201]

[1201]Sûrnâme-i Hümâyûn, Nakkaş Osman y.205b-206a'dan aktaran Filiz Çağman ve Zeren Tanındı (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm minyatürleri*. İstanbul: Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası, resim:54.

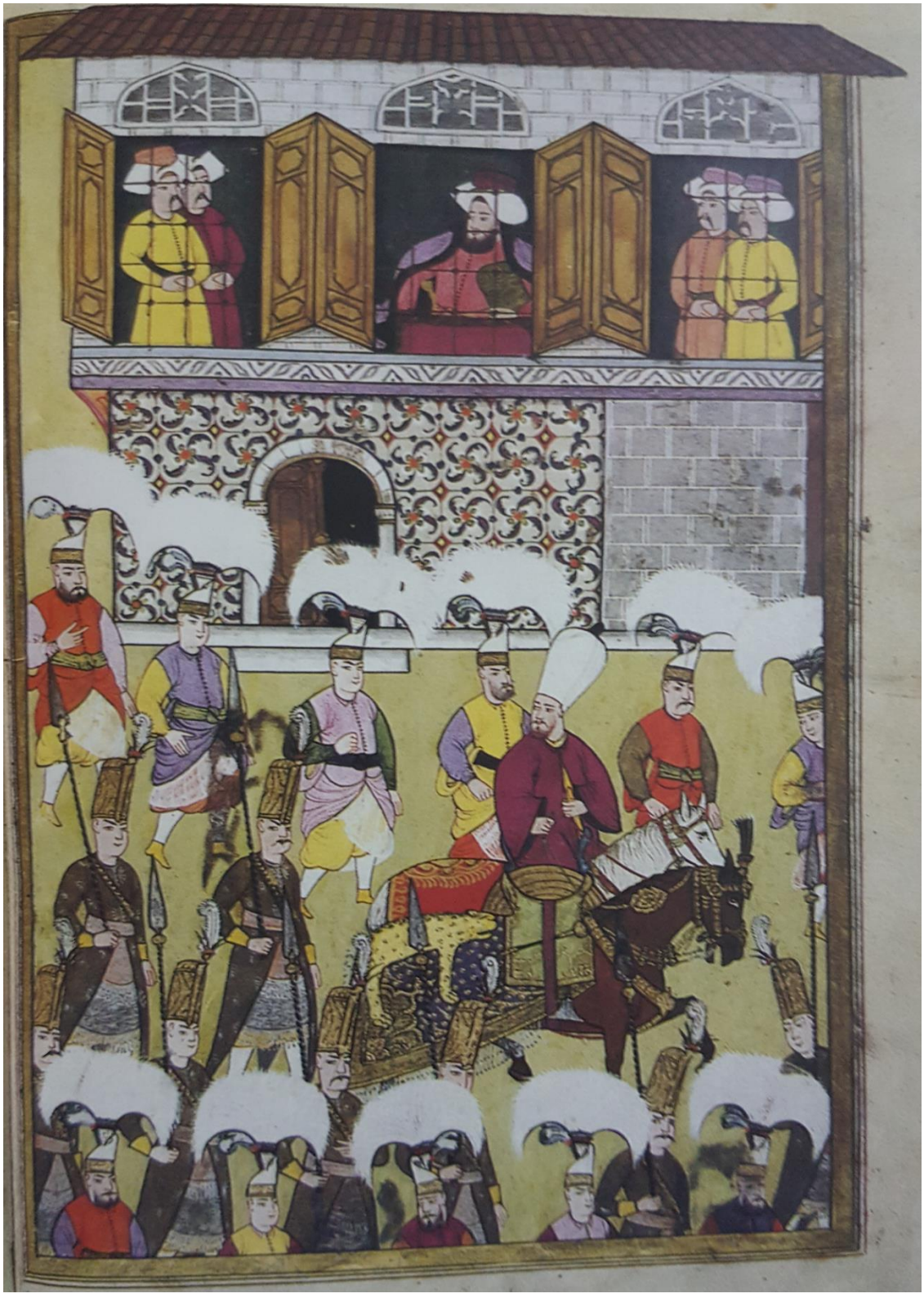
Ek-10: Hokkabazların gösterileri 1582 sıraları.[1202]

[1202]Sûrnâme-i Hümâyûn, Nakkaş Osman y.205b-206a'dan aktaran Filiz Çağman ve Zeren Tanındı (1979). *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm minyatürleri*. İstanbul: Ali Rıza Baskan Güzel Sanatlar Matbaası, resim:54.

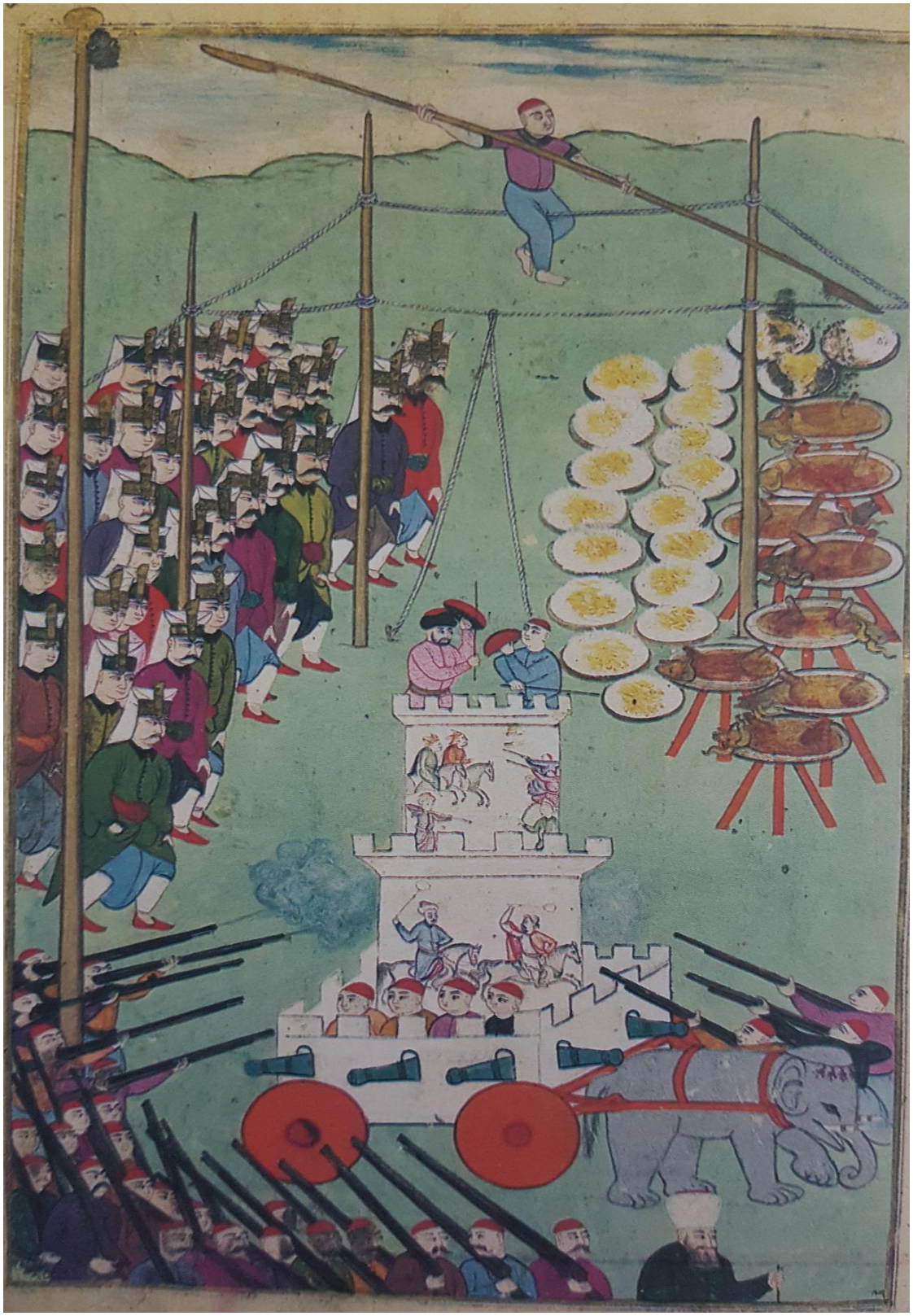
Ek-11: Sûr-ı Hümâyun'da tulumcuların gösterileri. [1203]

[1203]Sûrnâme-i Muradiye, Nakkaş Osman'dan aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.39.

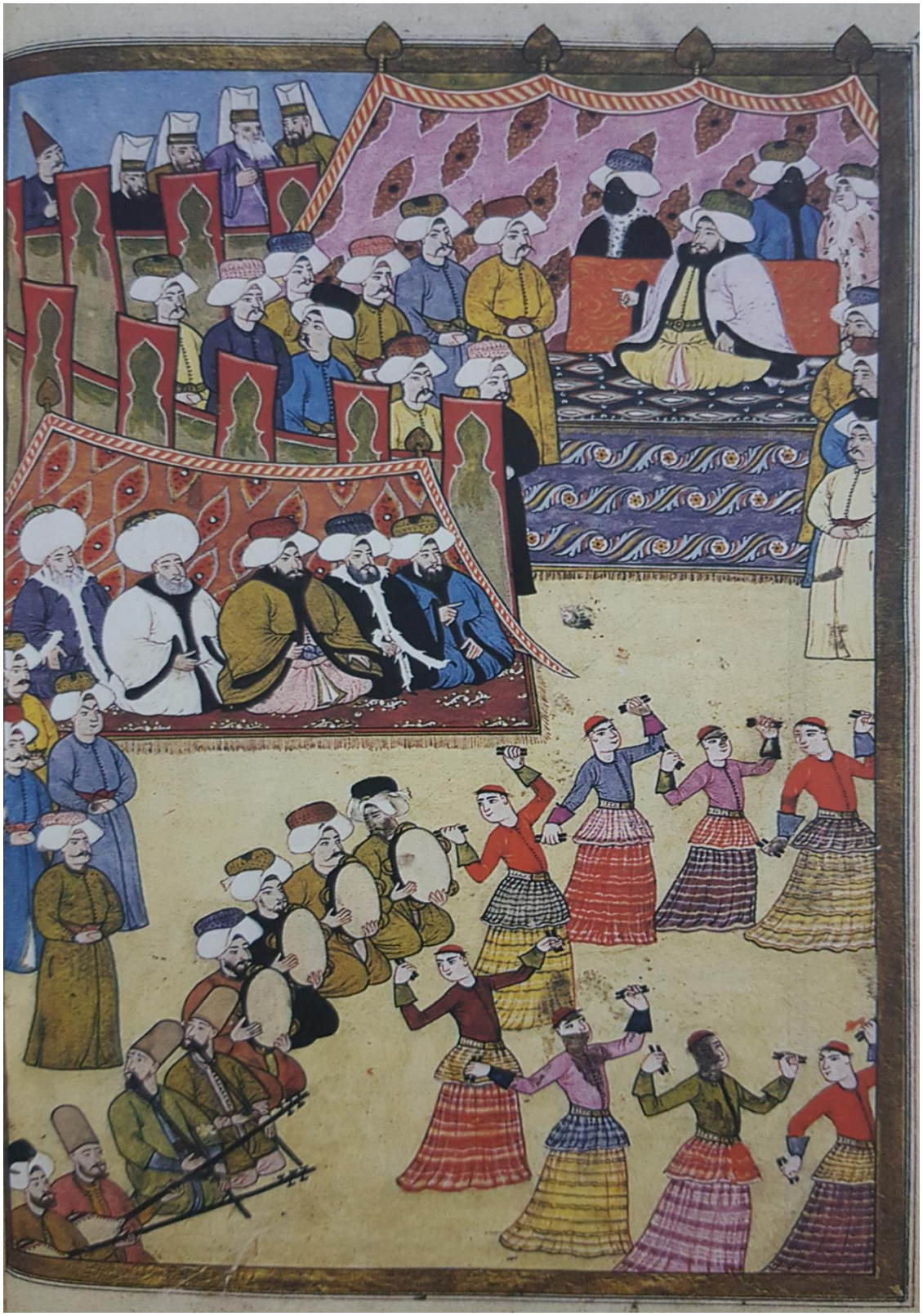
Ek-12: III. Ahmed, Arslanhane yanındaki Nakkaşhane'den sünnet düğünü alayını seyretmekte.[1204]

[1204]Surnâme-i Vehbi, Levni, 1720-32'den aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-1.

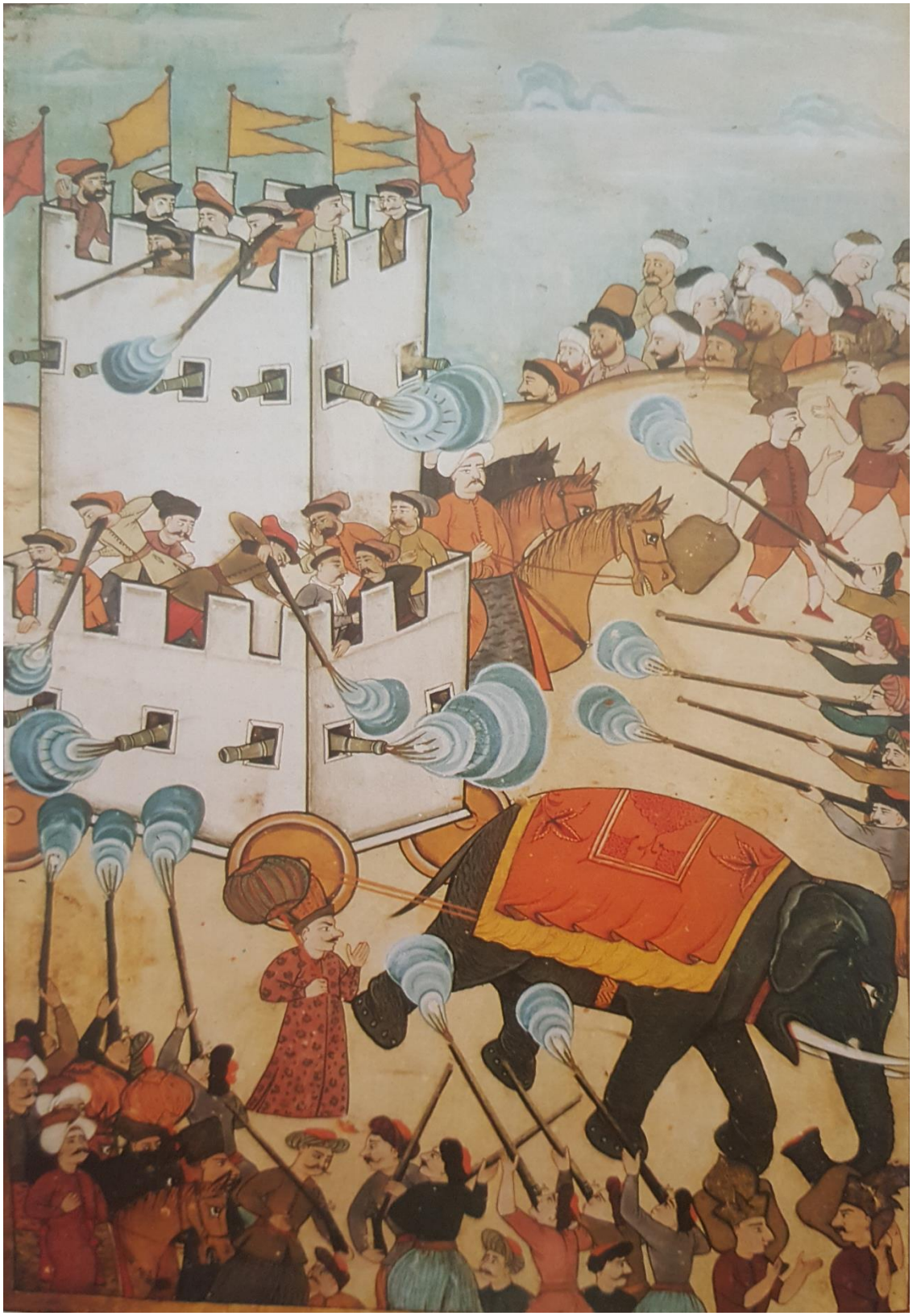
Ek-13: Yeniçeri ocağı ve topçu alayının geçidi.[1205]

[1205]Surnâme-i Vehbi, İbrahim, 1720'den aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-55.

Ek-14: III.Ahmed ve Sadrazam İbrahim Paşa rakkasları izlerken.[1206]

[1206]Surnâme-i Vehbi, Levni, 1720-32'den aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-34.

Ek-15: Topçu Bölüğü'nün gösterisi.[1207]

[1207]Vehbî'nin III.Ahmed Surnâmesi, Levni'den aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.43.

Ek-16: Haliç'te gösteriler.[1208]

[1208]Surnâme, Levni, yıl 1720. TSM, A.3593, y.92b-93a'dan aktaran Zeren Tanındı (1996). *Türk minyatür sanatı*.1.Baskı. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.58.

Ek-17: Üçüncü Ahmed Surnâmesi'nden bir sahne.[1209]

[1209]Vehbî'nin III.Ahmed Surnâmesi, Levni'den aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.35.

Ek-18: Gece yapılan şenlikler ve donanmalar.[1210]

[1210]Vehbî'nin III.Ahmed Surnâmesi, Levni'den aktaran Sezer Tansuğ (1993). *Şenlikname düzeni*. 2.Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.36.

Ek-19: Haliç'te gece gösterisi.[1211]

[1211]Sûrnâme, Levni, y.125b'den aktaran Esin Atıl (1999). *Levni ve Surname*. 1. Basım. İstanbul:Koçbank, s.150.

Ek-20: Sünnet alayındaki şeker bahçeleri 1720.[1212]

[1212]Sûrnâme, Levni, y.163a'dan aktaran Esin Atıl (1999). *Levni ve Surname*. 1. Basım. İstanbul: Koçbank, s.133.

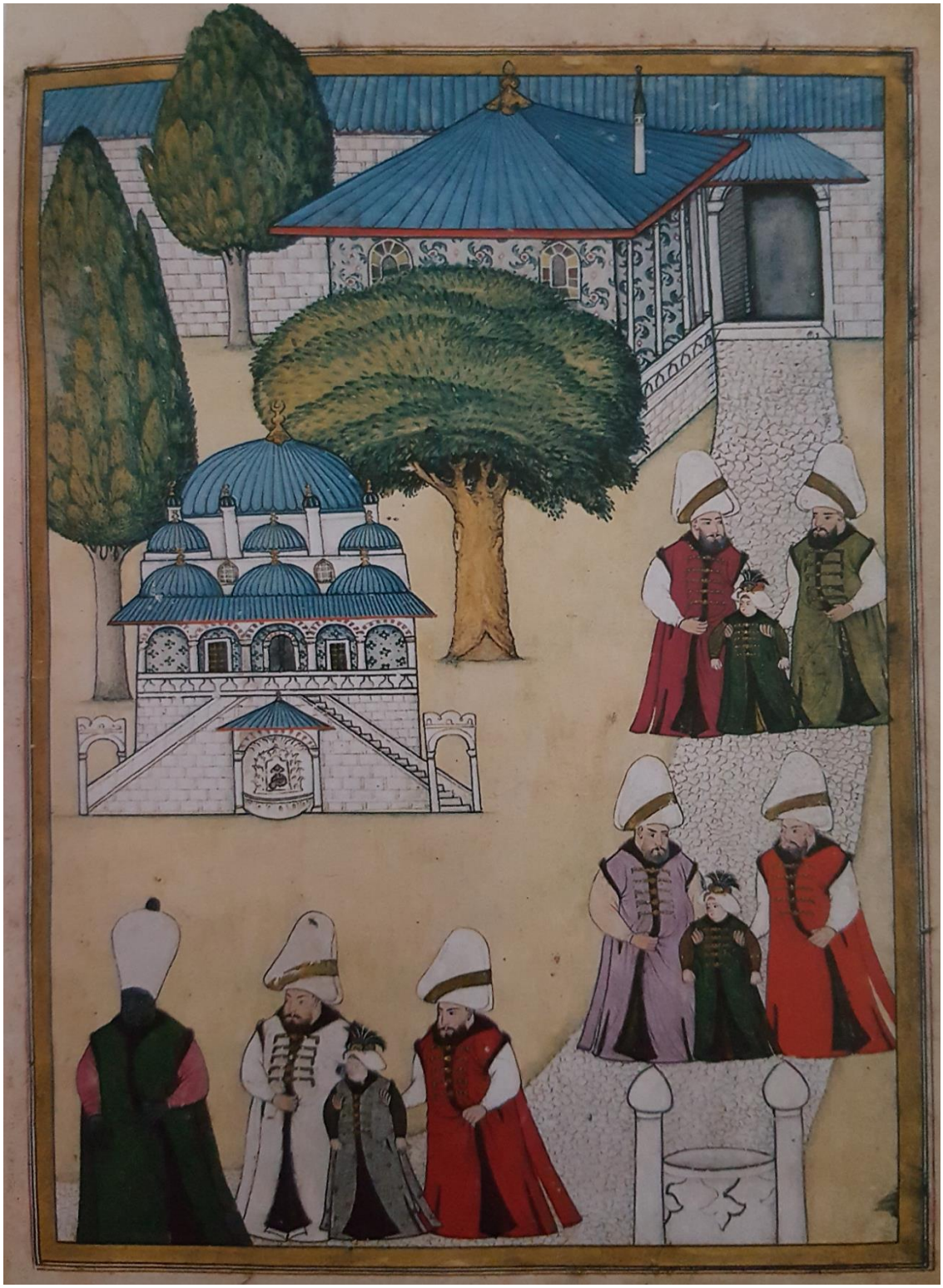
Ek-21: Sünnet alayındaki şekerden hayvanlar.[1213]

[1213]Sûrnâme, Levni, y.162b'den aktaran Esin Atıl (1999). *Levni ve Surname*. 1. Basım. İstanbul: Koçbank, s.132.

Ek-22: Nahıl alayı.[1214]

[1214]Sûrnâme, Levni, y.161b'den aktaran Esin Atıl (1999). *Levni ve Surname*. 1. Basım. İstanbul: Koçbank, s.134.

Ek-23: III.Ahmed'in şehzadelerinin Topkapı Sarayı üçüncü avludan geçirilerek sünnet olacakları yere götürülmeleri.[1215]

[1215]Surnâme-i Vehbi, Levni,1720. Aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-50.

Ek-24: Bayramlaşma.[1216]

[1216]Şehinşehnâme II, Nakkaş Osman ve ekibi, 1597. Aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-43.

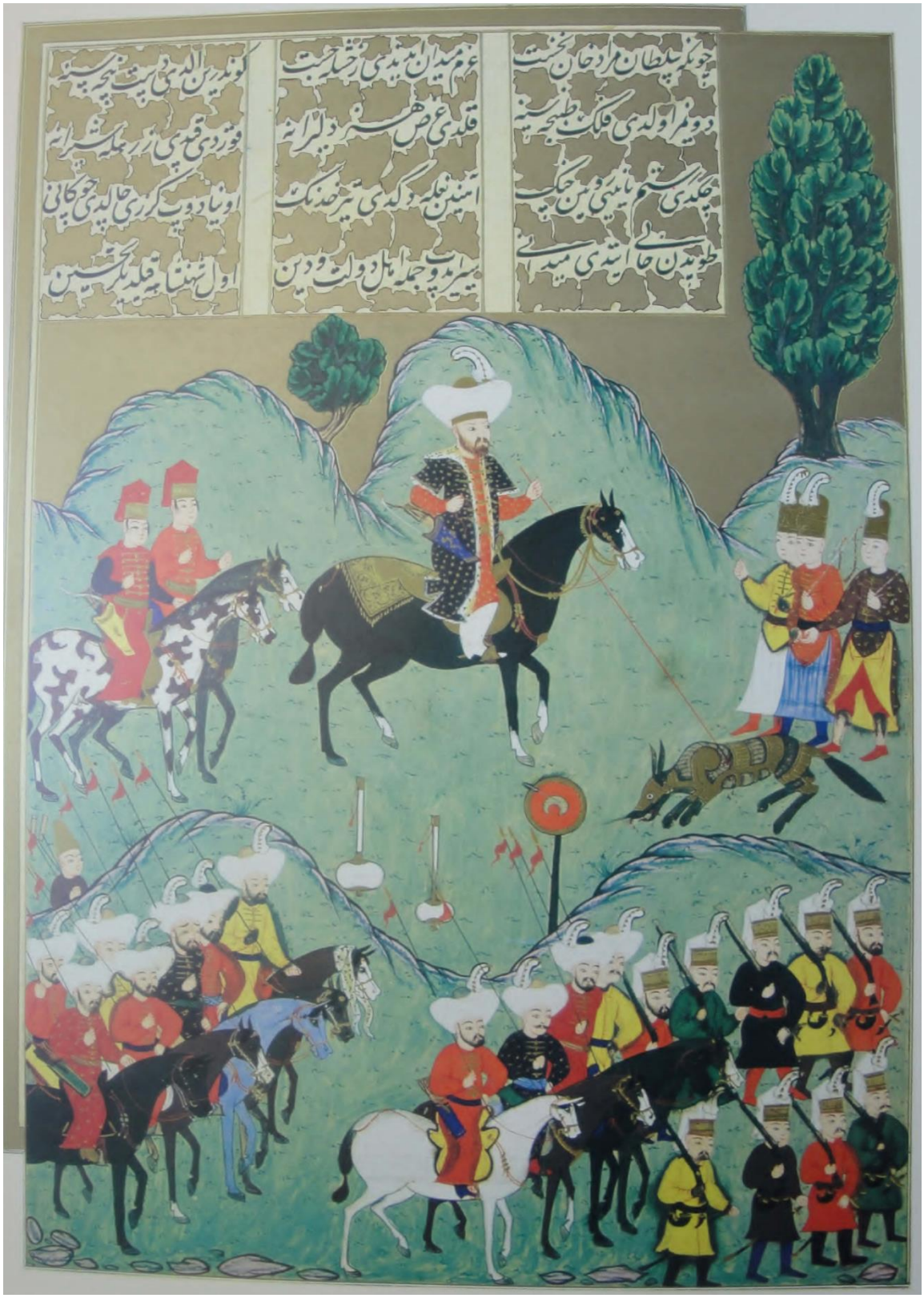
Ek-25: Genç Osman bayram tebriklerini kabul ediyor.[1217]

[1217]Taeschner Albümü: Alt Stambuler Hof-und Volksleben. Ein Türkisches Miniaturenalbum aus dem 17. Jahrhundert. Veröffenlicht von Franz Taeschner, I Tafelband (Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, 1925) Venezia'dan aktaran Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.66.

Ek-26: I.Murad'ın altınlı bir çomak ile bir kaplanı vurması.[1218]

[1218]Hünernâme, Nakkaş Osman, y.81a'dan *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.2.

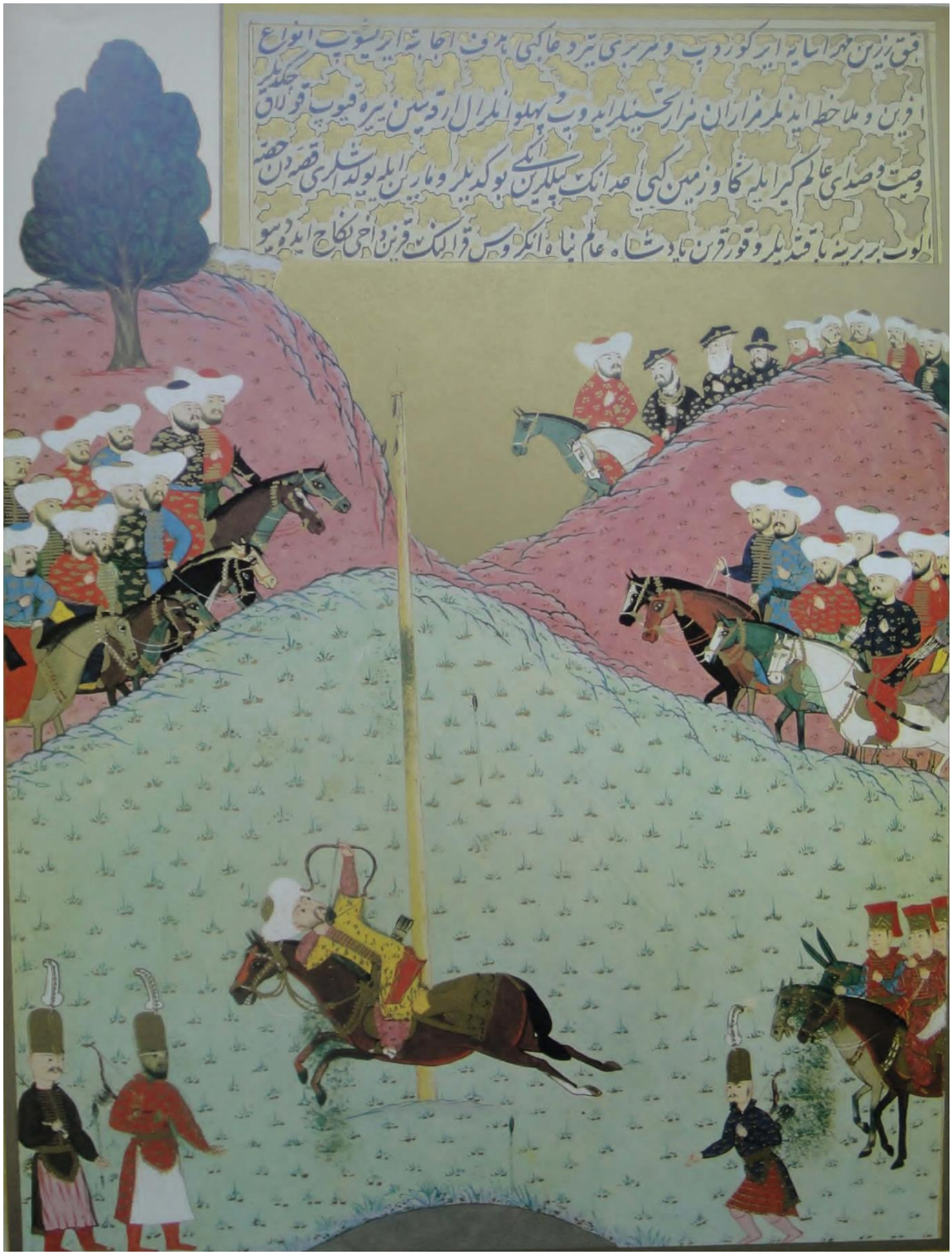
Ek-27: I.Murad'ın zırh giydirilmiş bir kurdu ciridle vurması.[1219]

[1219] Hünernâme, Nakkaş Osman, y.83b'den *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.3.

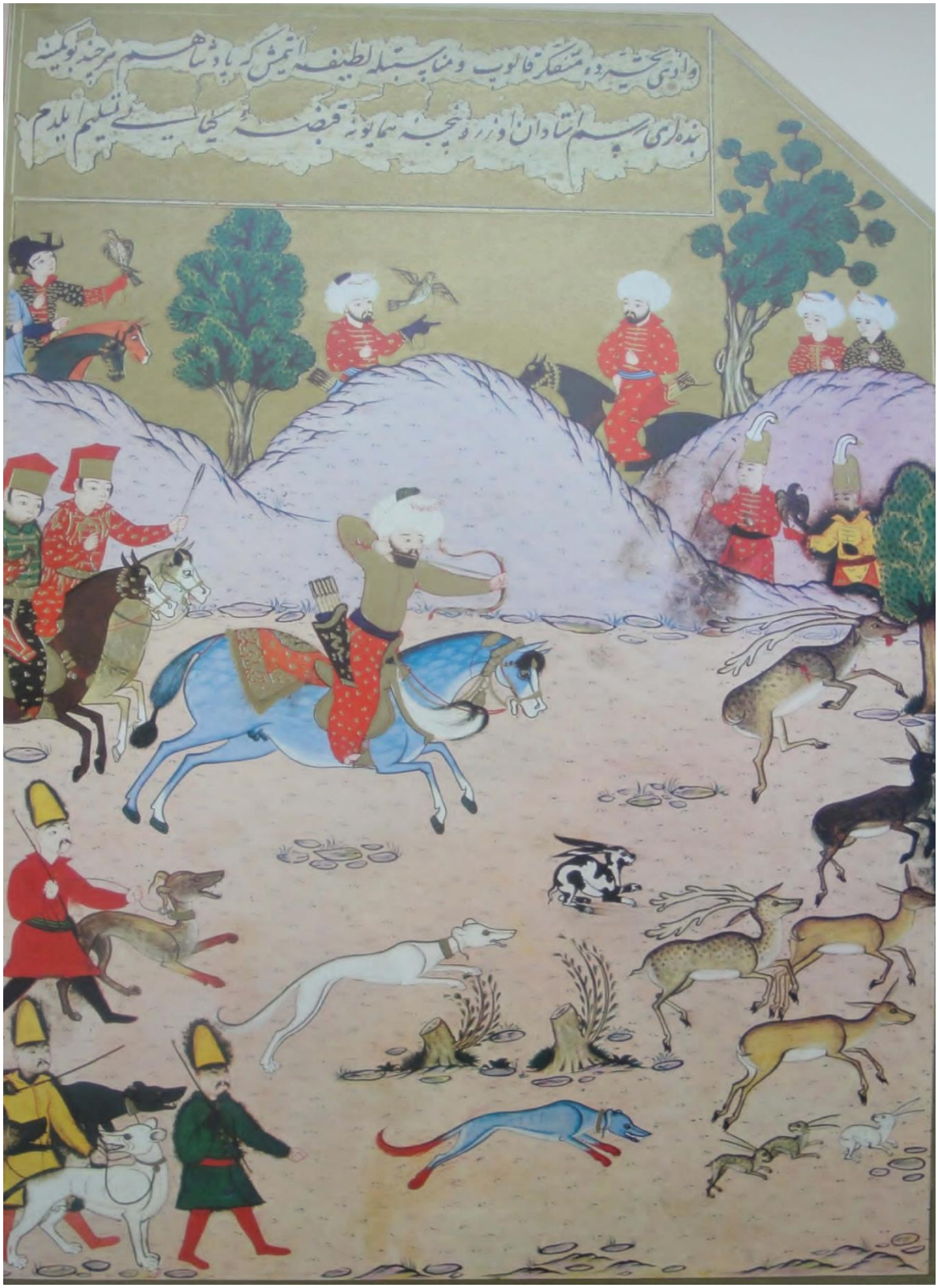
Ek-28: Yıldırım Bayezid'in Yenişehir'de avlanması.[1220]

[1220]Hünernâme, Nakkaş Osman, y.105a'dan *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.7.

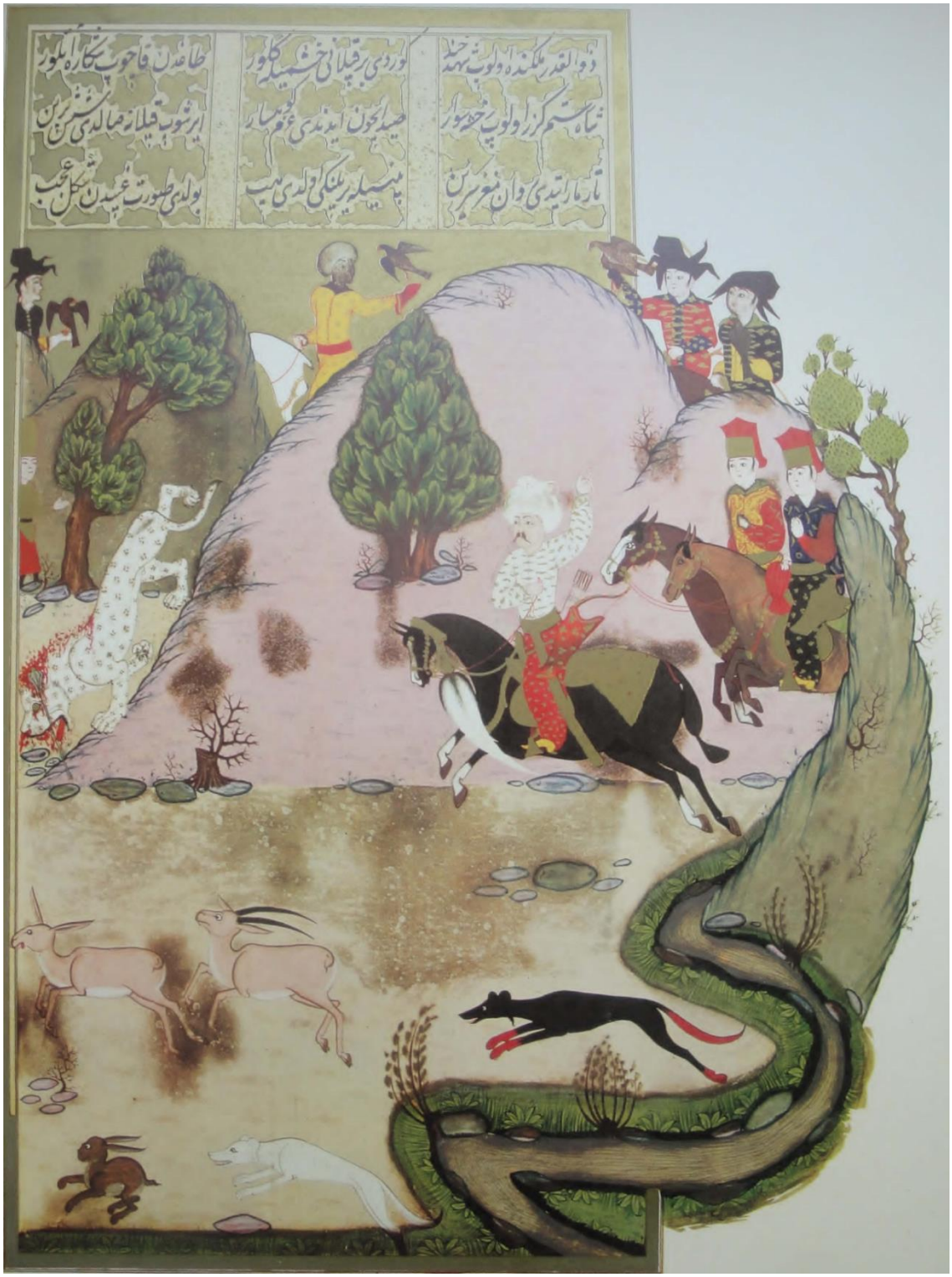
Ek-29: Marin ismindeki elçi ve maiyeti huzurunda, II.Murad'ın bir hedefe üç defa ok atışı.[1221]

[1221] Hünernâme, Mehmed Bey, y.138a'dan *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.27.

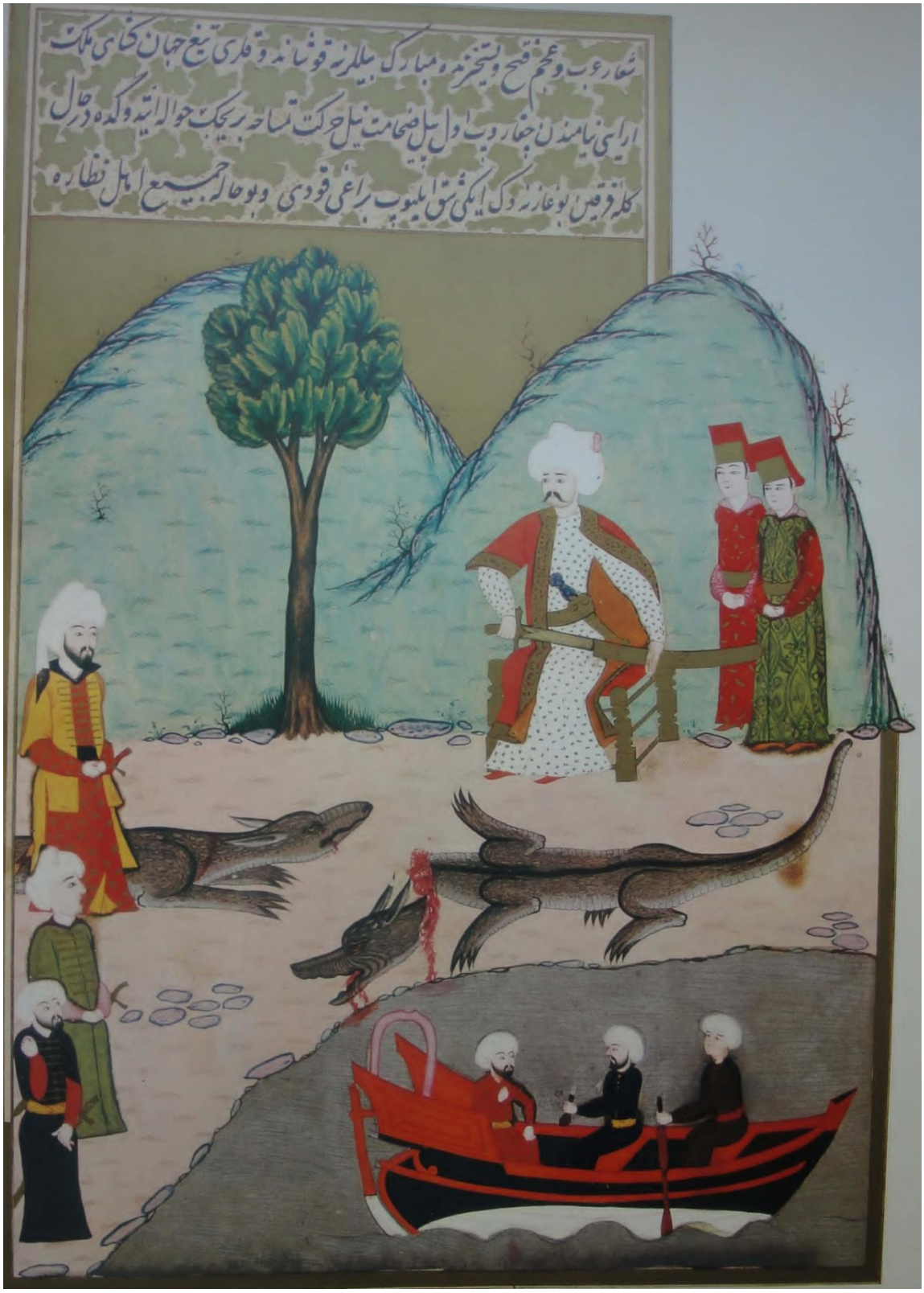
Ek-30: II.Bayezid'in Filibe civarında Uzunova'da avlanması.[1222]

[1222]Hünernâme, Nakkaş Osman, y.182b'den *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.18.

Ek-31: Yavuz Sultan Selim'in Dulkadir Hükümdarı Alâüddevle'ye karşı seferi sırasında Küskün deresi kenarında otağ kurduğu yerde kaplan avlaması.[1223]

[1223]Hünernâme, Nakkaş Osman, y.207b'den *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.19.

Ek-32: Yavuz Sultan Selim'in Nil Nehri kıyısında kılıcı ile bir timsah kesmesi.[1224]

[1224]Hünernâme, Mehmed Bursavî, y.214b'den *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.43.

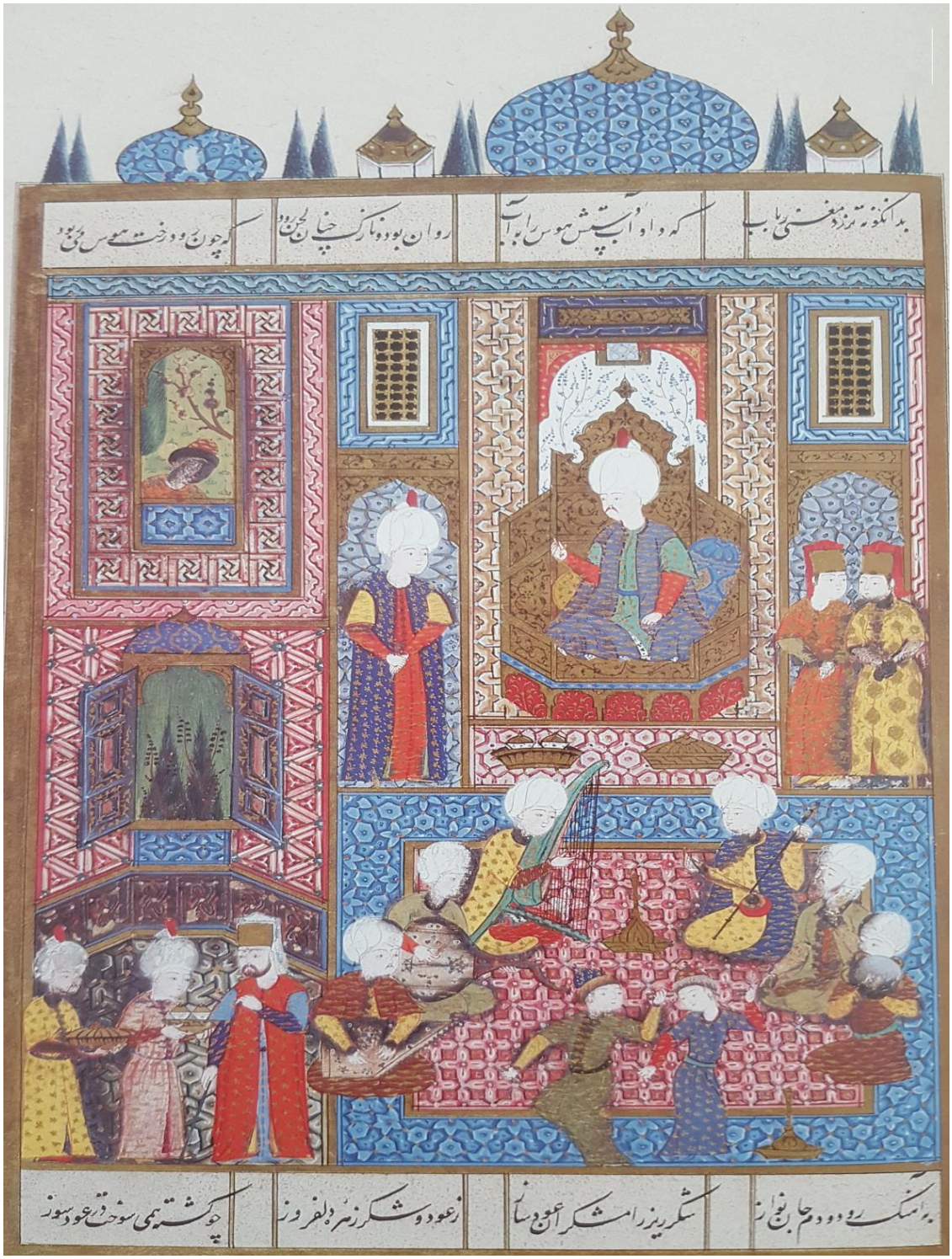
Ek-33: Kanuni Sultan Süleyman'ın Uzuncaabad'da avlanması.[1225]

[1225]Süleymanname, y.115a'dan aktaran Esin Atıl (1986). *Süleymanname: The illustrated history of Süleyman the Magnificent.* New York: Harry N. Abrams, s.114.

Ek-34: Orhan Gazi'nin büyük bir gürzü kaldırıp dizlerinin üstünde bir müddet tuttuktan sonra yere indirmesi.[1226]

[1226]Hünernâme, Ali Çelebi, y.68b'den *Hünernâme minyatürleri ve sanatçıları* (1969). İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, s.21.

Ek-35: 1521 Belgrad seferinden sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın Edirne Sarayı'nda eğlenmesi.[1227]

[1227]Süleymanname, 71a'dan Esin Atıl (1986). *Süleymanname: The illustrated history of Süleyman the Magnificent*. New York: Harry N. Abrams, s.104.

Ek-36: Kanuni Sultan Süleyman bahçe köşkünde oğlu Şehzade Mustafa ile müzik dinliyor.[1228]

[1228]Süleymanname, TSM 477b'den aktaran Nurhan Atasoy (2002). *Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek*. 1.Basım. İstanbul: AYGAZ Yayınları, s. 156.

Ek-37: III.Mehmed'in meclisi.[1229]

[1229]Divân-ı Nadirî, Nakşi 1618-1622'den aktaran Banu Mahir (2018). *Osmanlı minyatür sanatı*. 2.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, resim-45.

Ek-38: I.Ahmed Albümü'nden harem bahçesinde meclis.[1230]

[1230]Süleymanname, TSM B408, 19a'dan aktaran Nurhan Atasoy (2002). *Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek*. 1.Basım. İstanbul: AYGAZ Yayınları, s.157.

Ek-39: Sultan II.Osman saltanat kayığıyla saraya dönüyor.[1231]

[1231] Şehnâme-i Nâdirî, TSM, h1124'ten aktaran Metin And (2004). *Osmanlı tasvir sanatları: 1 Minyatür*. 2.Basım. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.186.

Ek-40: IV.Mehmed'in Harem'e girerken müzik ve şarkıyla karşılanışı.[1232]

[1232]Venedik Albümü/Cicogna Albümü: Memorie Turche. Codice in Folio, Piccolo, Carteceo de Secolo XVII. Venezia, Museo Correr, Ms Cicogna 1971'den aktaran Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.70.

Ek-41: Valide Sultan ve Harem kadınlarının cariyelerin dansını seyredişi (1640-1660 dolayları).[1233]

[1233]Venedik Albümü/Cicogna Albümü: Memorie Turche. Codice in Folio, Piccolo, Carteceo de Secolo XVII. Venezia, Museo Correr, Ms Cicogna 1971'den aktaran Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.

Ek-42: Fransız elçisi Pierre de Girardin'in eşi Madame de Girardin'in Valide Sultan'ın şöleninde çizdiği resim (1686).[1234]

[1234]Orjinali Bibliothéque Nationale'dedir. Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.158.

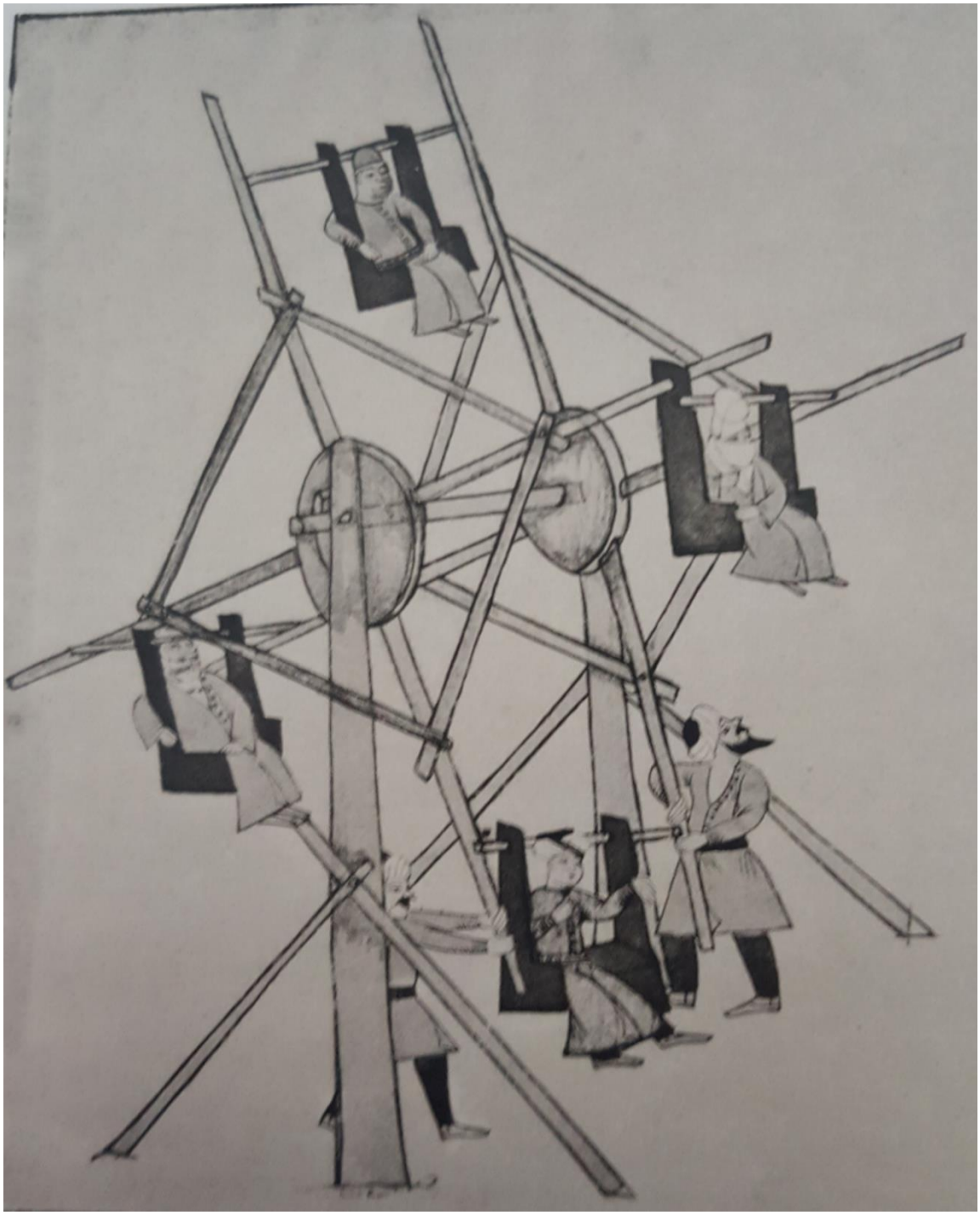
Ek-43: Konakta ortaoyunu 1779-1780.[1235]

[1235]Varşova: Recueil d'Estampes du Roy de Pologne Stanislas Auguste. Classe de Costumes. Tome II. Contenant les Habillements et Costumes Turc. Varsovie 1781. Varşova Üniversitesi Kütüphanesi Baskı Bölümü, Kraliyet Koleksiyonu, T.171'den aktaran Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.131.

Ek-44: Salıncak (1640-1660 dolayları).[1236]

[1236]Taeschner Albümü: Alt Stambuler Hof-und Volksleben. Ein Türkisches Miniaturenalbum aus dem 17. Jahrhundert. Veröffenlicht von Franz Taeschner, I Tafelband (Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, 1925) Venezia'dan aktaran Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.222.

Ek-45: Dönme dolap.[1237]

[1237]Taeschner Albümü: Alt Stambuler Hof-und Volksleben. Ein Türkisches Miniaturenalbum aus dem 17. Jahrhundert. Veröffenlicht von Franz Taeschner, I Tafelband (Hannover: Orient-Buchhandlung Heinz Lafaire, 1925) Venezia'dan aktaran Metin And (2018). *Osmanlı tasvir sanatları 2: Çarşı ressamları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.222.

Ek-46: Hünkâr Sofası veya Muayede (Bayramlaşma) Sofası.[1238]

[1238]Çekim tarihi: M.2015.

Ek-47: Topkapı Sarayı Bağdat Köşkü arkadan görünüm.[1239]

[1239]Çekim tarihi: M.2015.

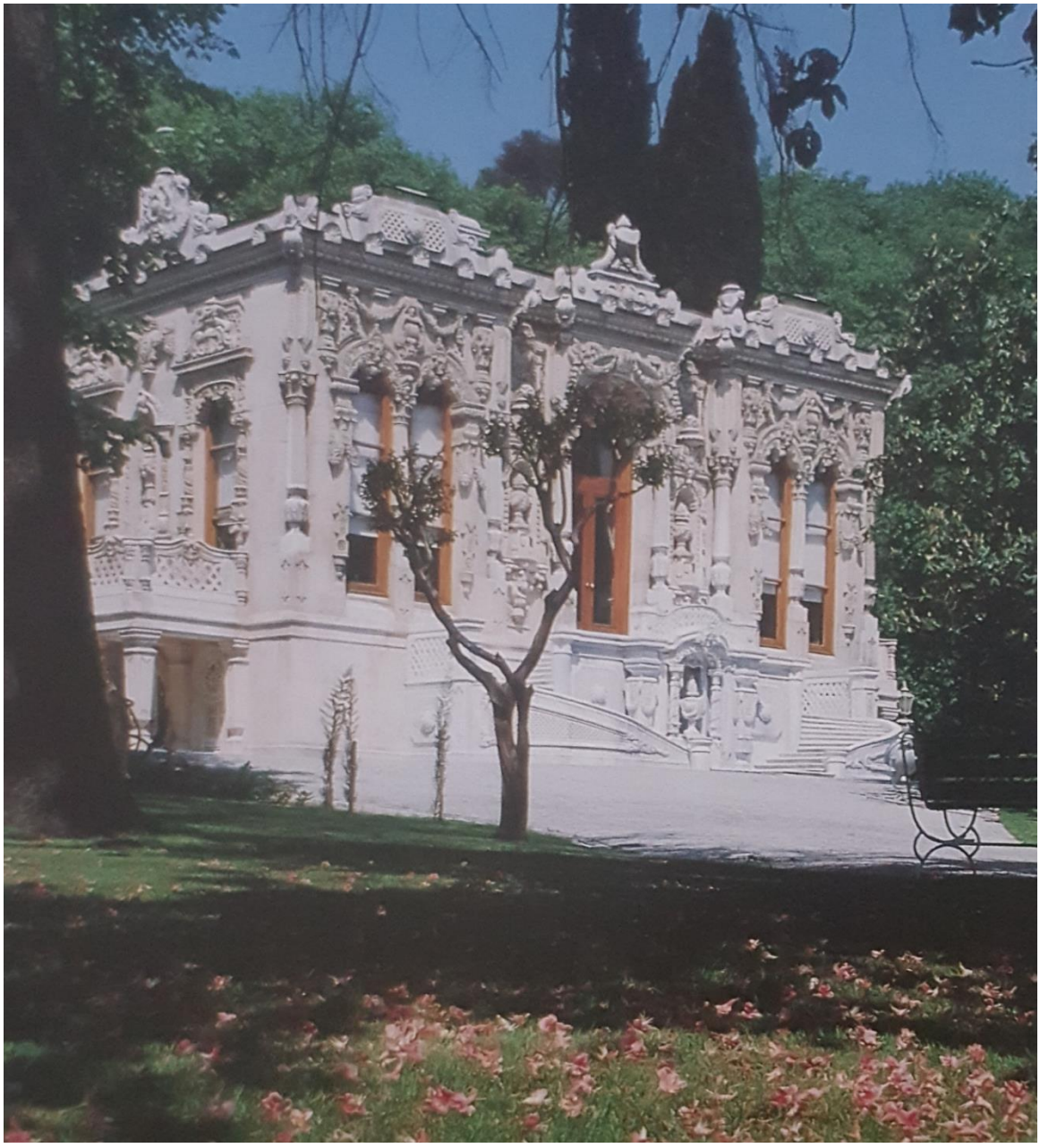
Ek-48: Alay Köşkü.[1240]

[1240]Çekim tarihi: M.2015.

Ek-49: Gülhane Parkı.[1241]

[1241]http-6://kulturveyasam.com/9-maddeyle-gulhane-parki/ Erişim tarihi:29.06.2021.

Ek-50: Ihlamur Kasrı.[1242]

[1242]Nurhan Atasoy (2002). *Hasbahçe: Osmanlı kültüründe bahçe ve çiçek*. 1.Basım. İstanbul: AYGAZ Yayınları, s.293.

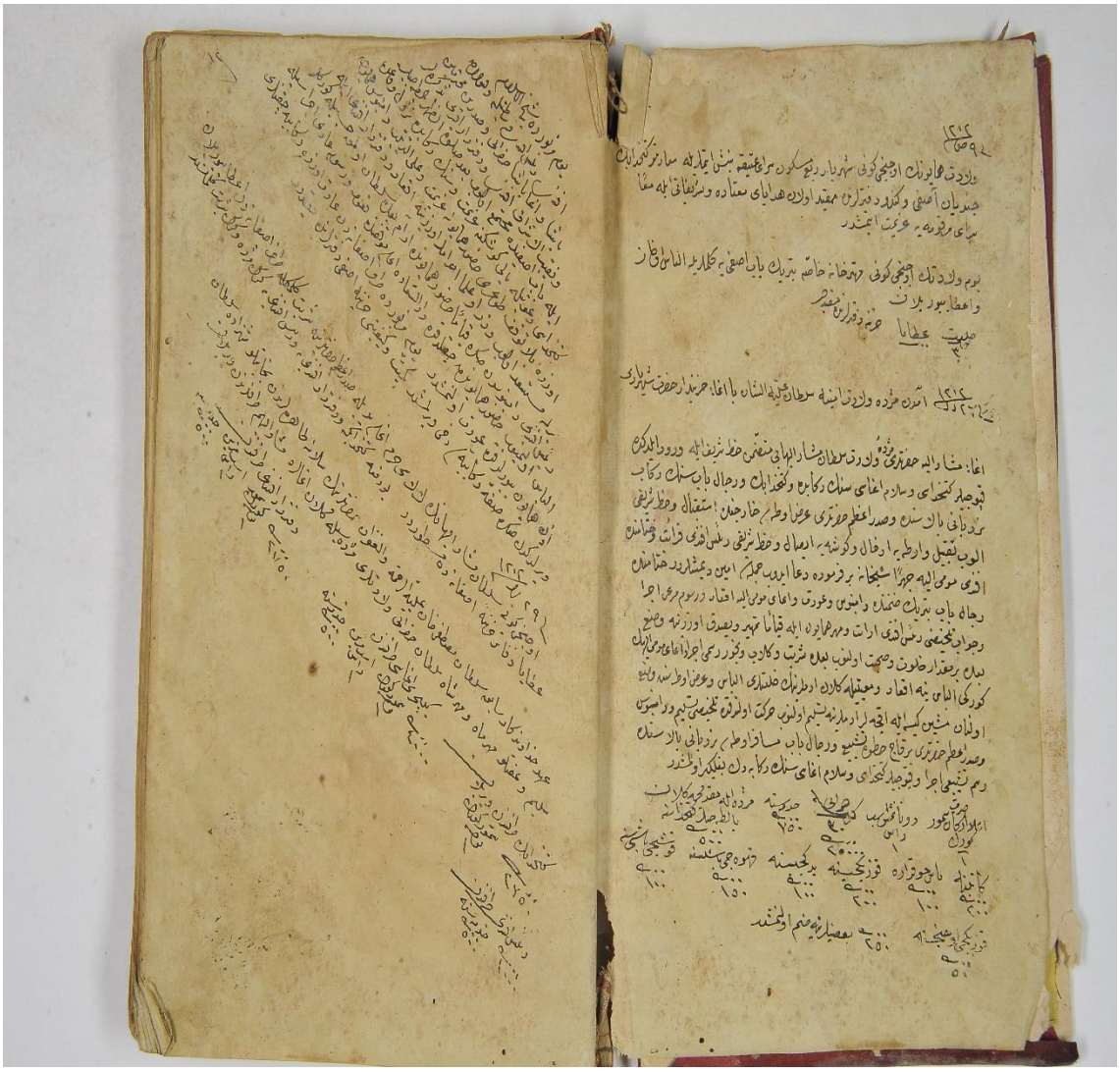
Ek-51: Beylerbeyi Sarayı.[1243]

[1243]Çekim tarihi: M.2015.

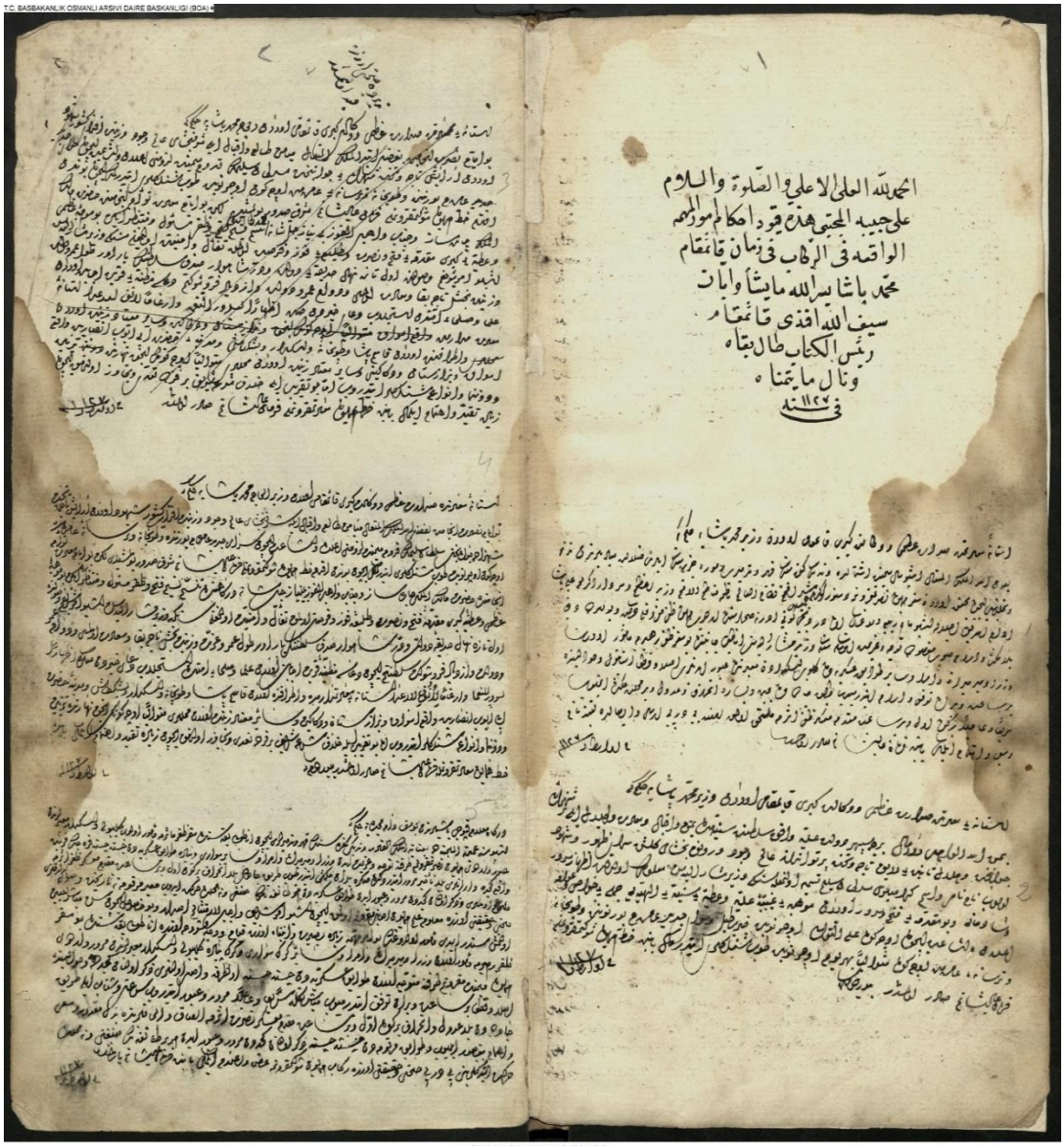

Ek-52: Küçüksu Kasrı.[1244]

[1244]Çekim tarihi: M.2015.

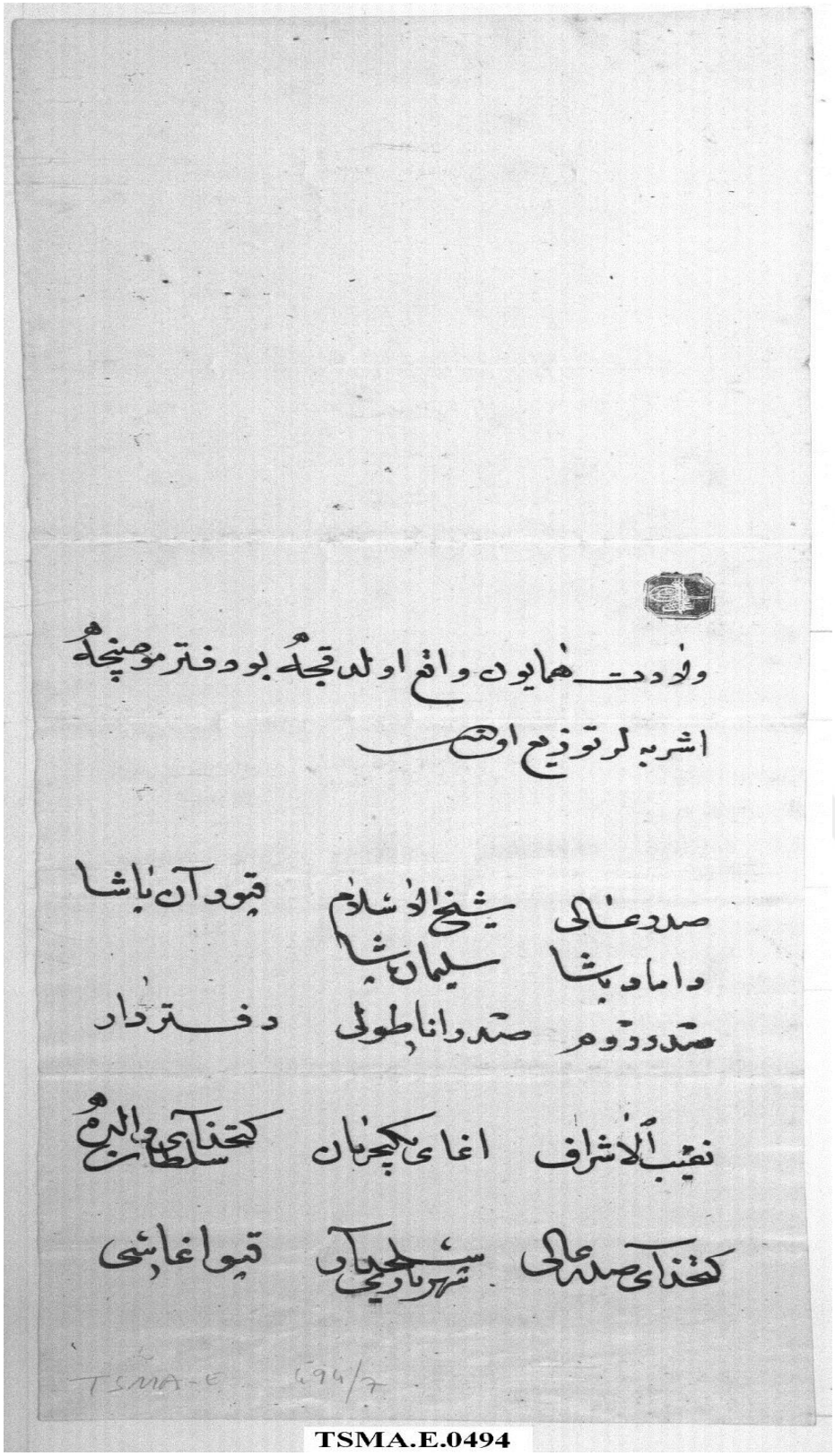

Ek-53: 351 no’lu teşrifat defteri.

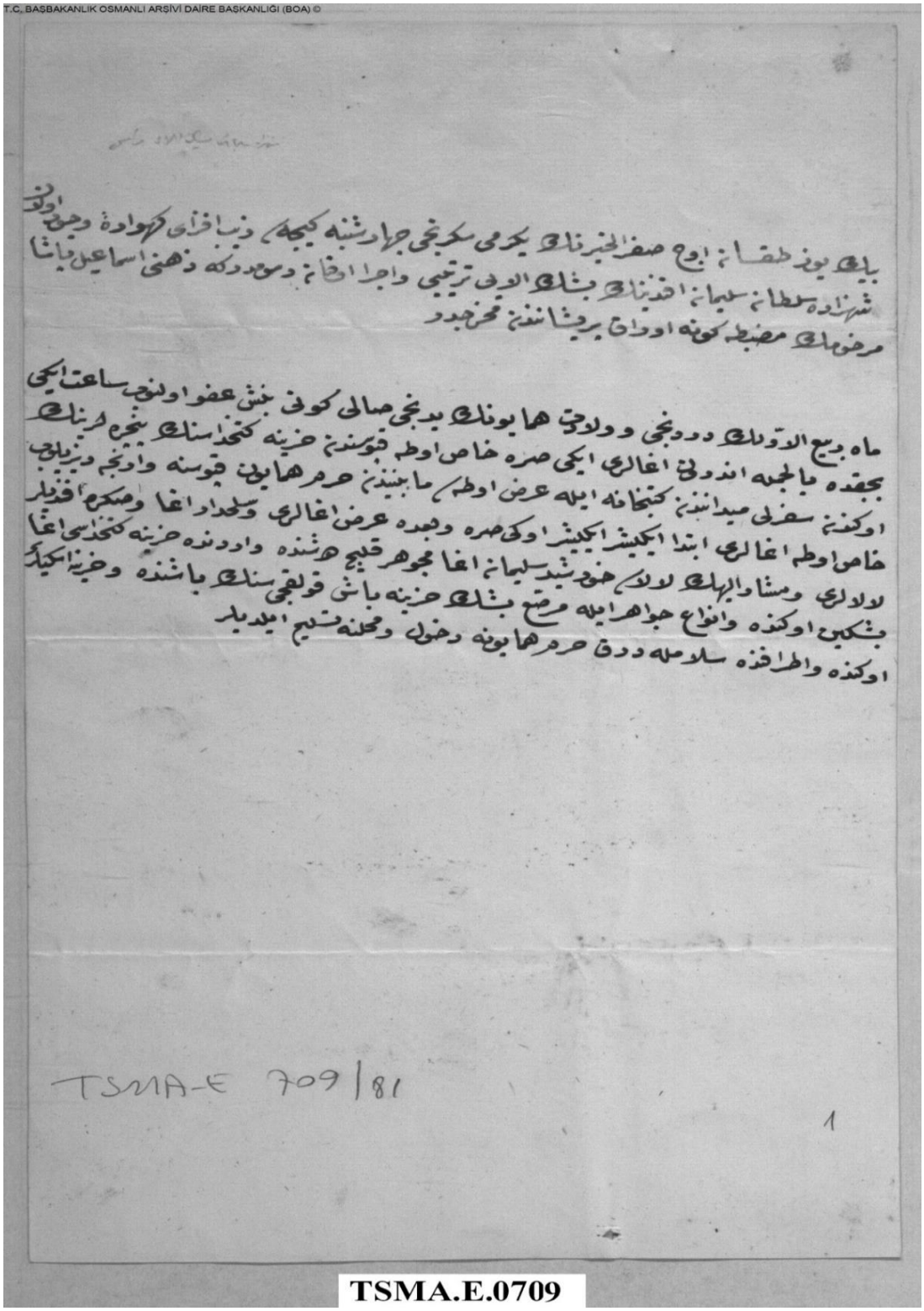
A.{DVNSMHM.d.00123

Ek-54: III.Ahmed'in oğlu Şehzade Selim'in veladeti üzerine Tophane, Tersane-i Amire, Kasımpaşa, Üsküdar, Beşiktaş ve Eyüp'te şenlikler düzenlenmesi için.

Ek-55: Velâdet-i hümâyûnda şerbet verilecek devlet büyüklerinin listesi.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

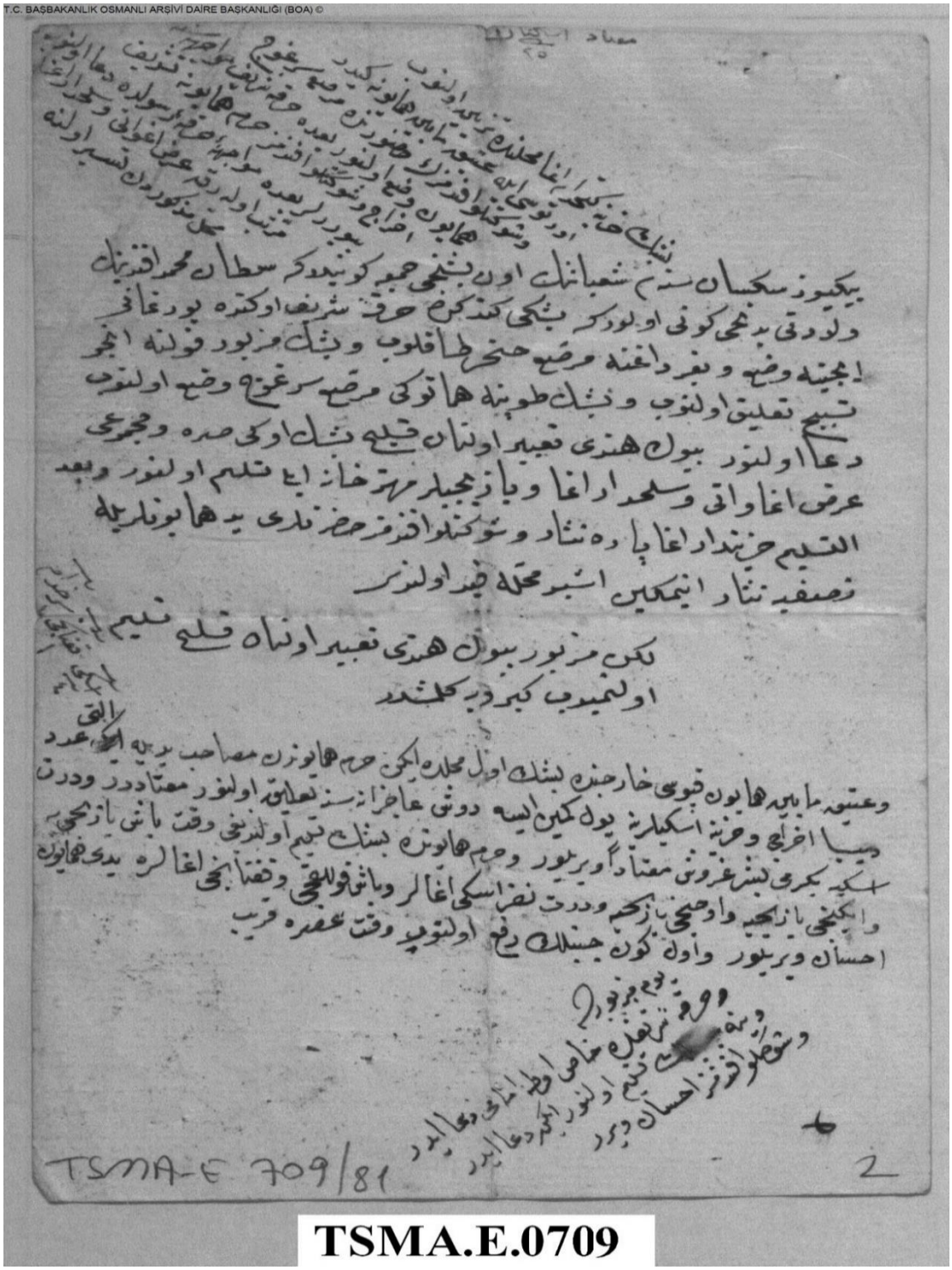
TSMA-E 709/81

1

TSMA.E.0709

Ek-56: Sultan III.Mustafa'nın oğlu Şehzade Mehmed ve Sultan I.Mahmud'un oğlu Şehzade Süleyman'ın beşik alayı merasimleri.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

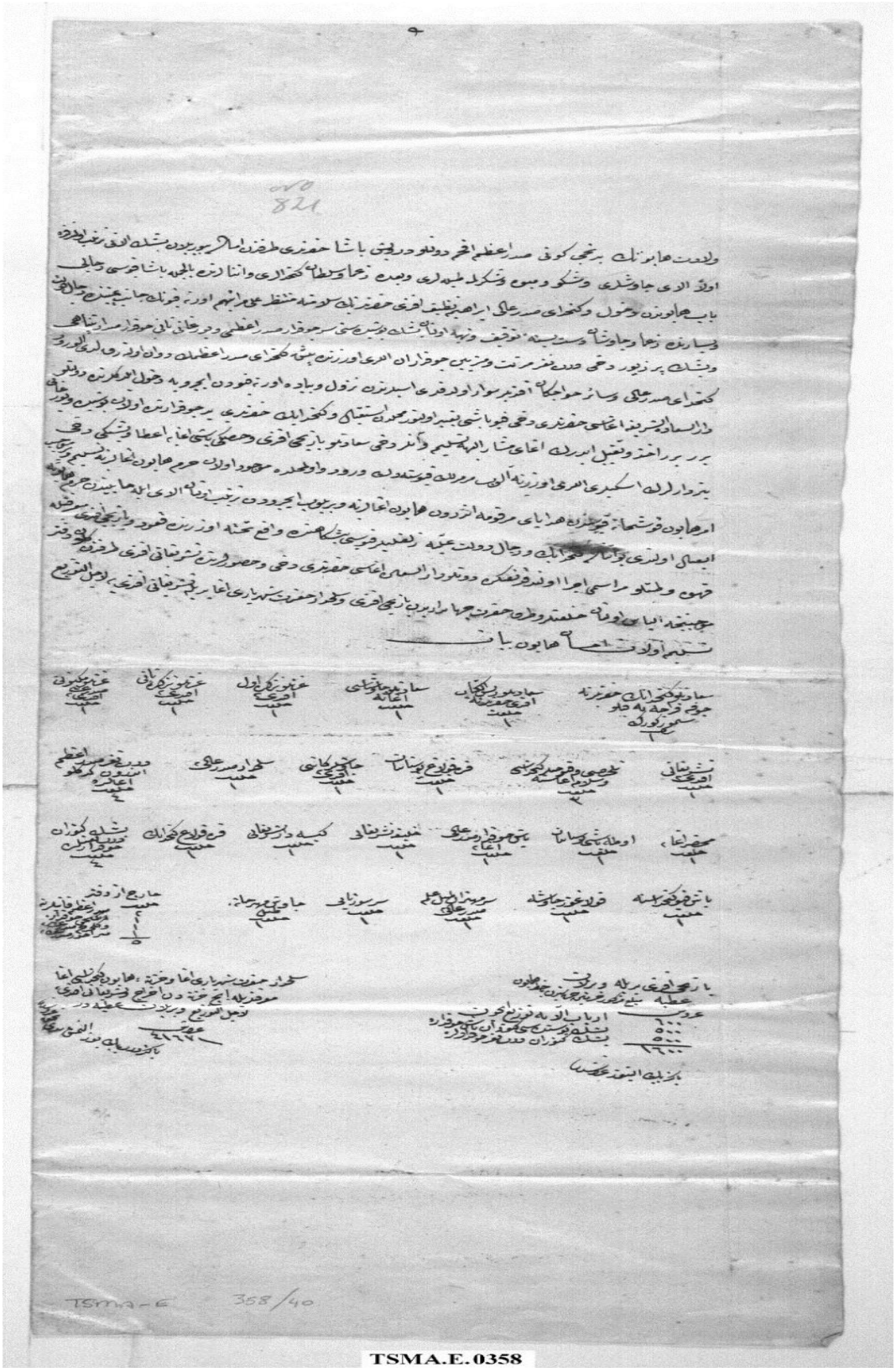

TSMA-E 709/81

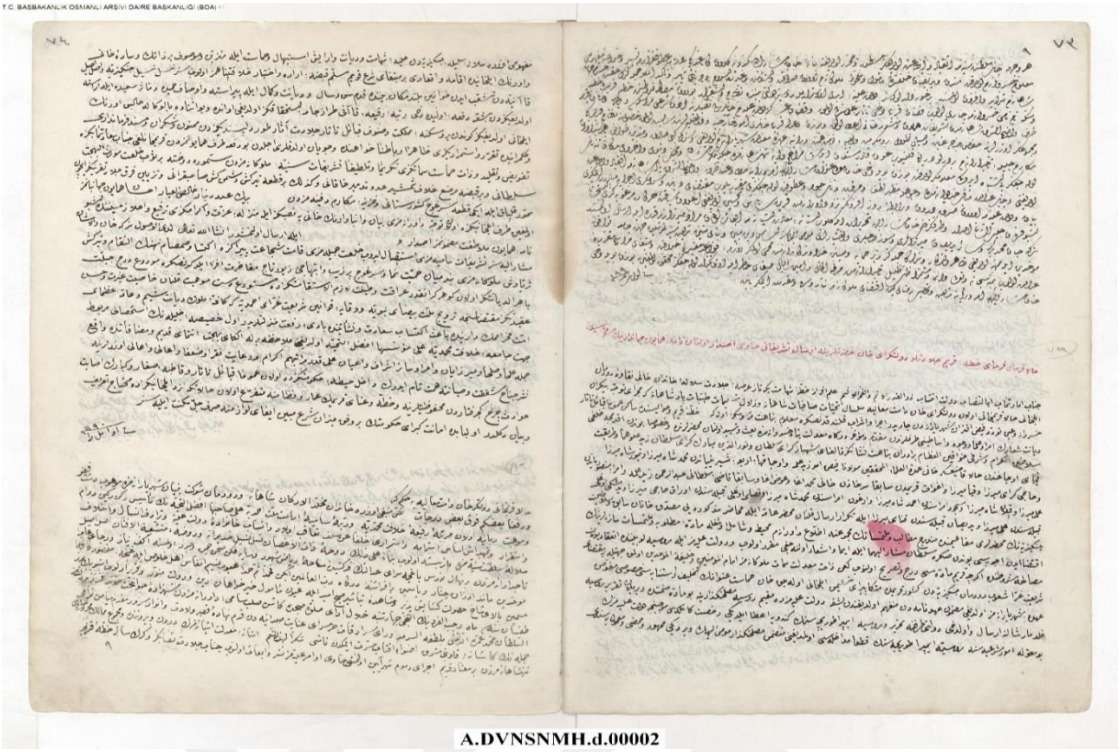
2

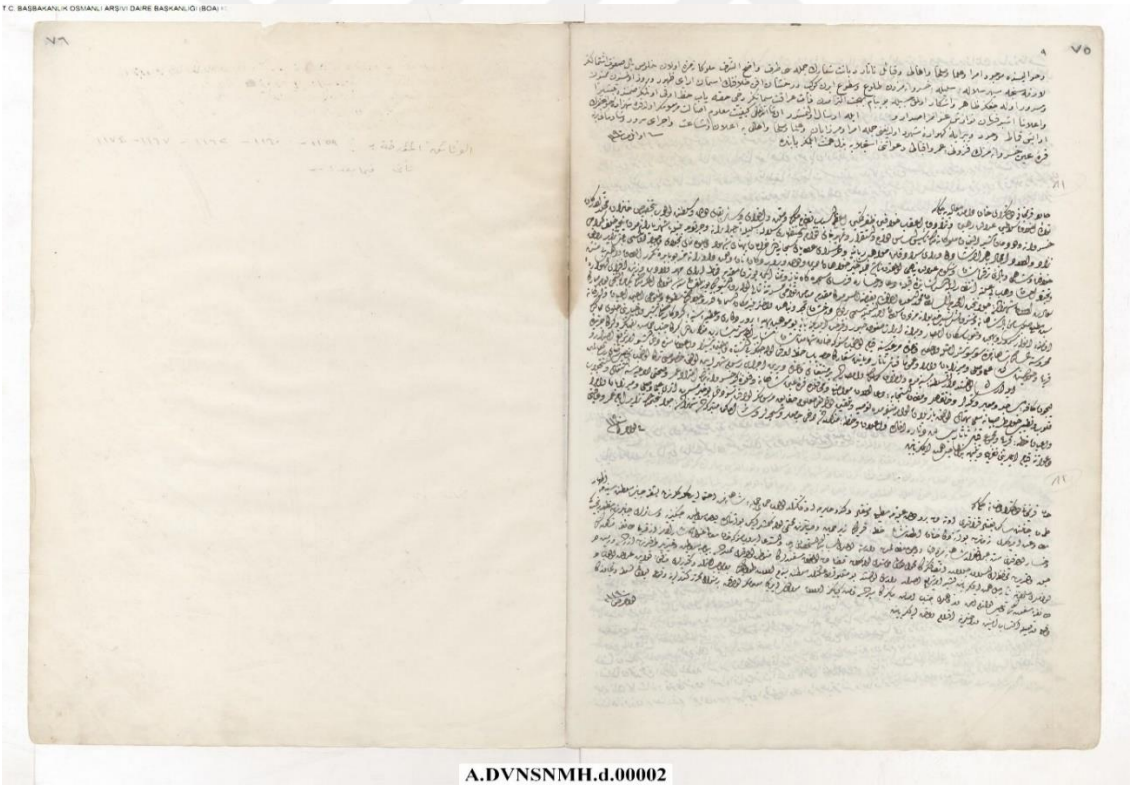
TSMA.E.0709

Ek-57: Sultan III.Mustafa'nın oğlu Şehzade Mehmed ve Sultan I.Mahmud'un oğlu Şehzade Süleyman'ın beşik alayı merasimleri.

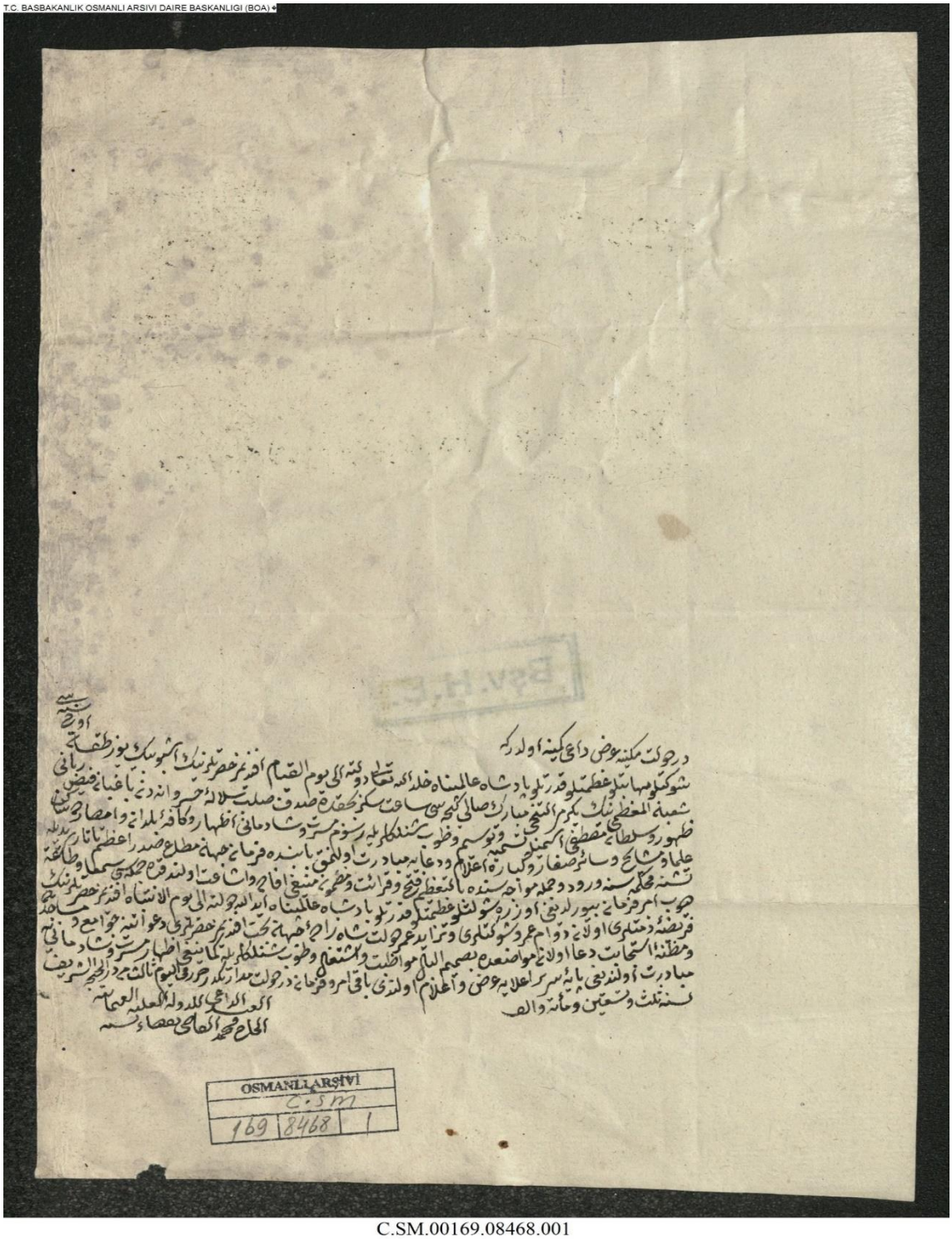
Ek-58: Sadrazam Derviş Paşa'nın Sultan I.Abdülhamid'in şehzadesi Mehmed'in doğumu münasebetiyle düzenlediği beşik alayı.

Ek-59: I.Abdülhamid'in, şehzadesi Mehmed'in doğması üzerine, velâdetin Kırım'da şenliklerle kutlanması için Kırım Han'ı Devlet Giray Han'a gönderdiği ferman-ı hümayun sureti.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

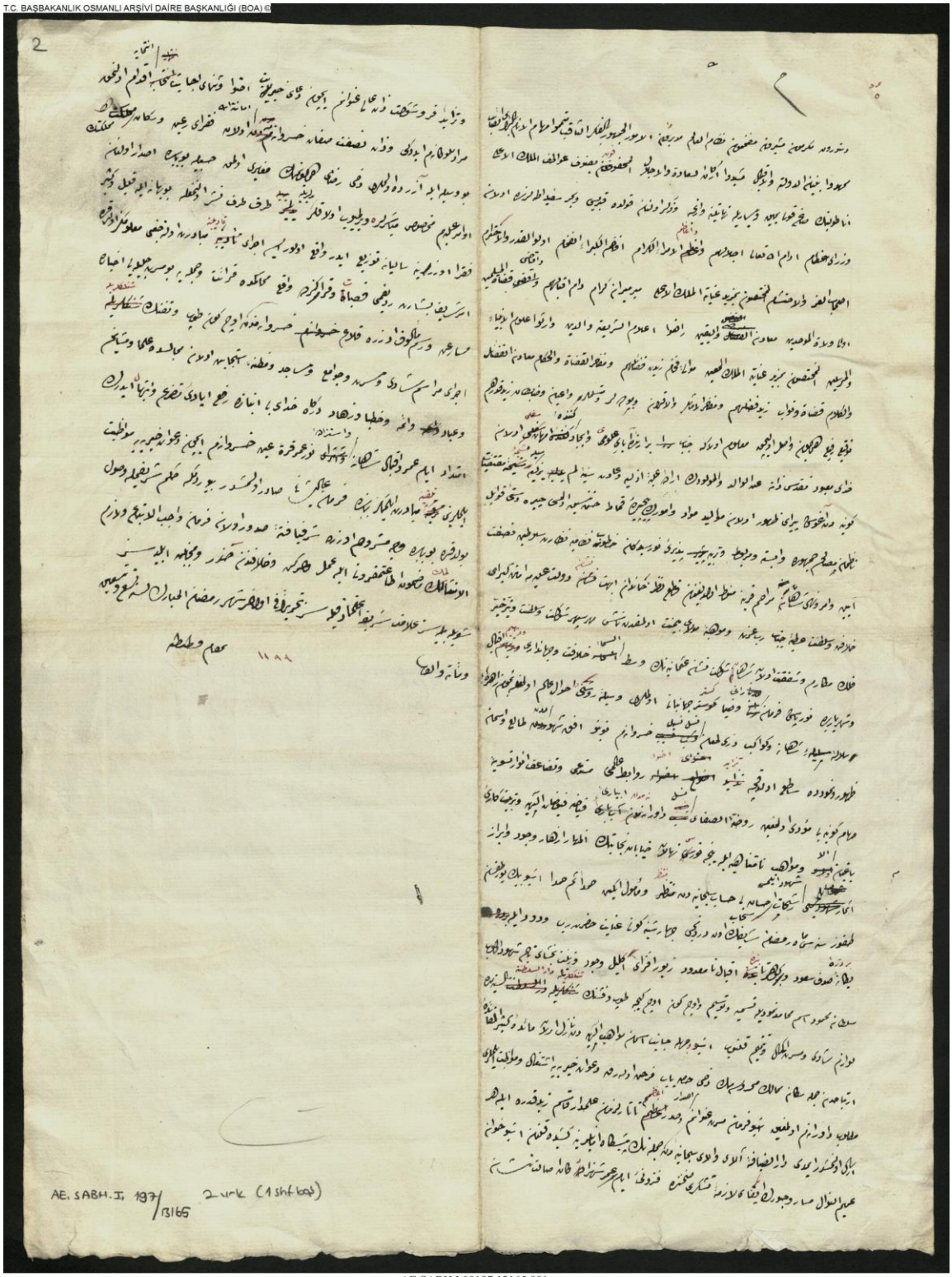

OSMANLI ARŞİVİ
C.SM
169 | 8468 | 1

C.SM.00169.08468.001

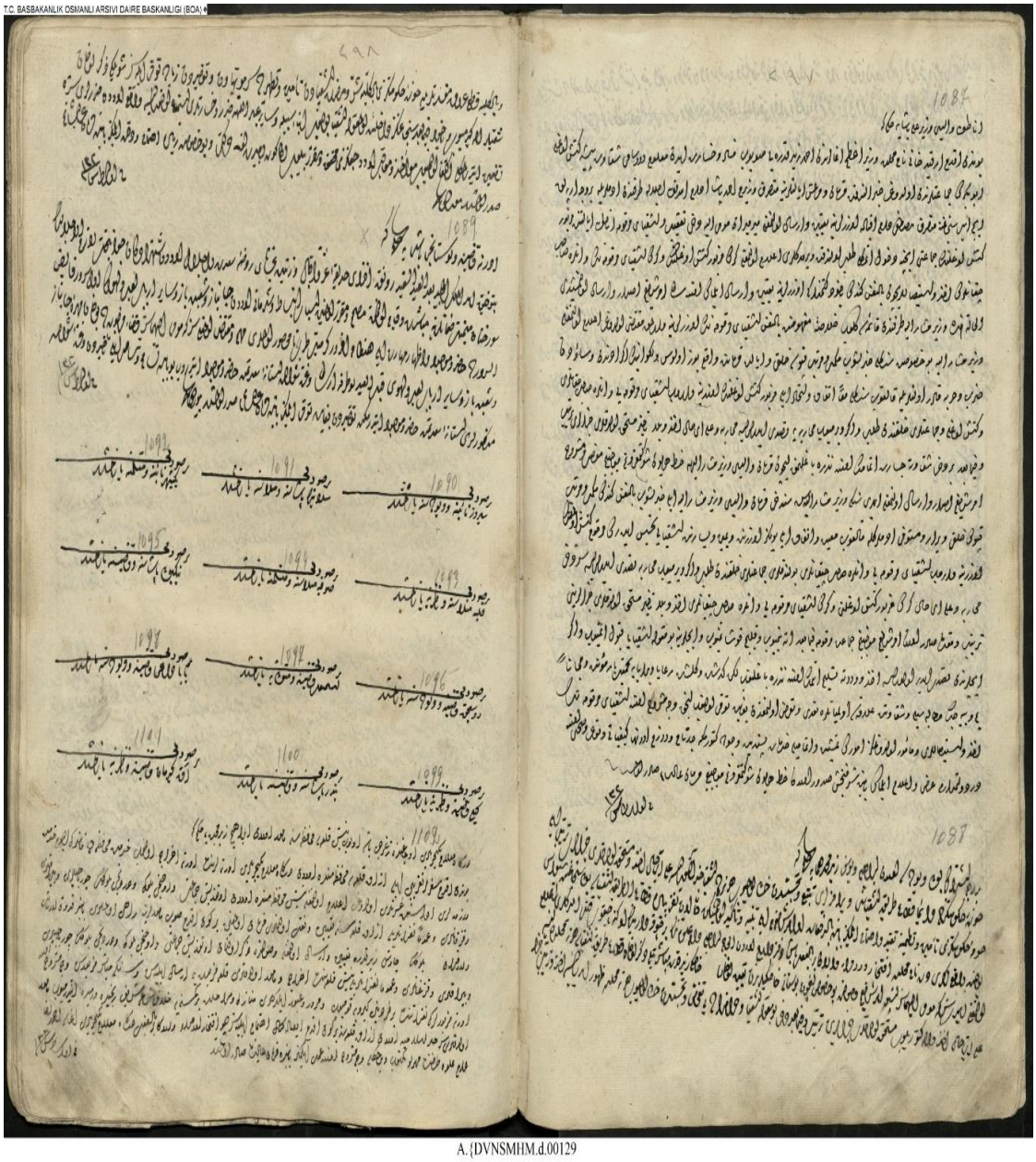
Ek-60: Sultan I.Abdülhamid'in Sultan Mustafa ismindeki oğlu dünyaya geldiğinde yapılan şenliklere dair.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

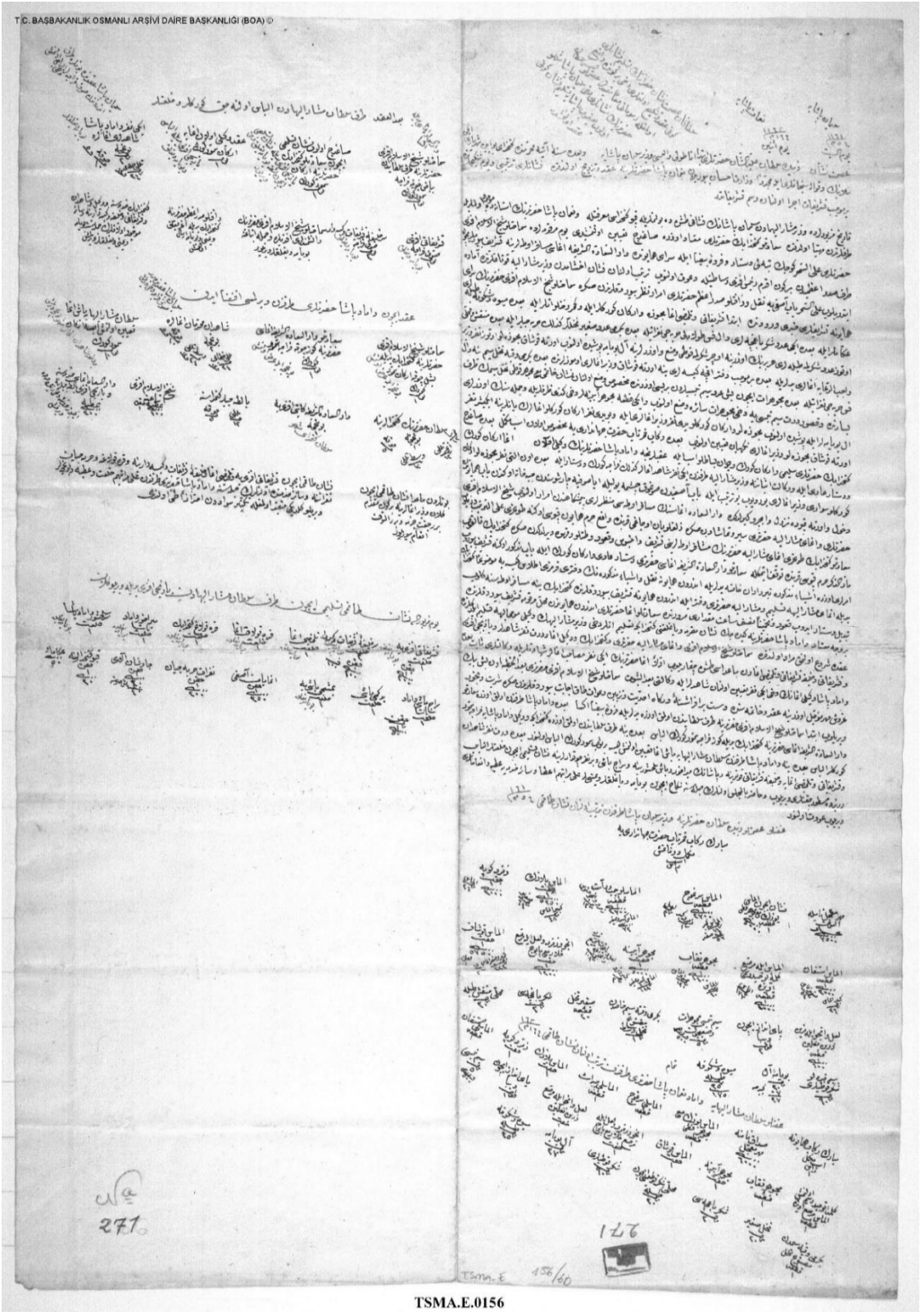
AE.SABH.I.00197.13165.001

Ek-61: Mahmud (Sultan II. Mahmud) ismi verilen bir şehzadenin doğduğu, üç gün üç gece top ve fişenk şenlikleriyle kutlanması, cami ve mescidlerde dua edilmesi hakkında.

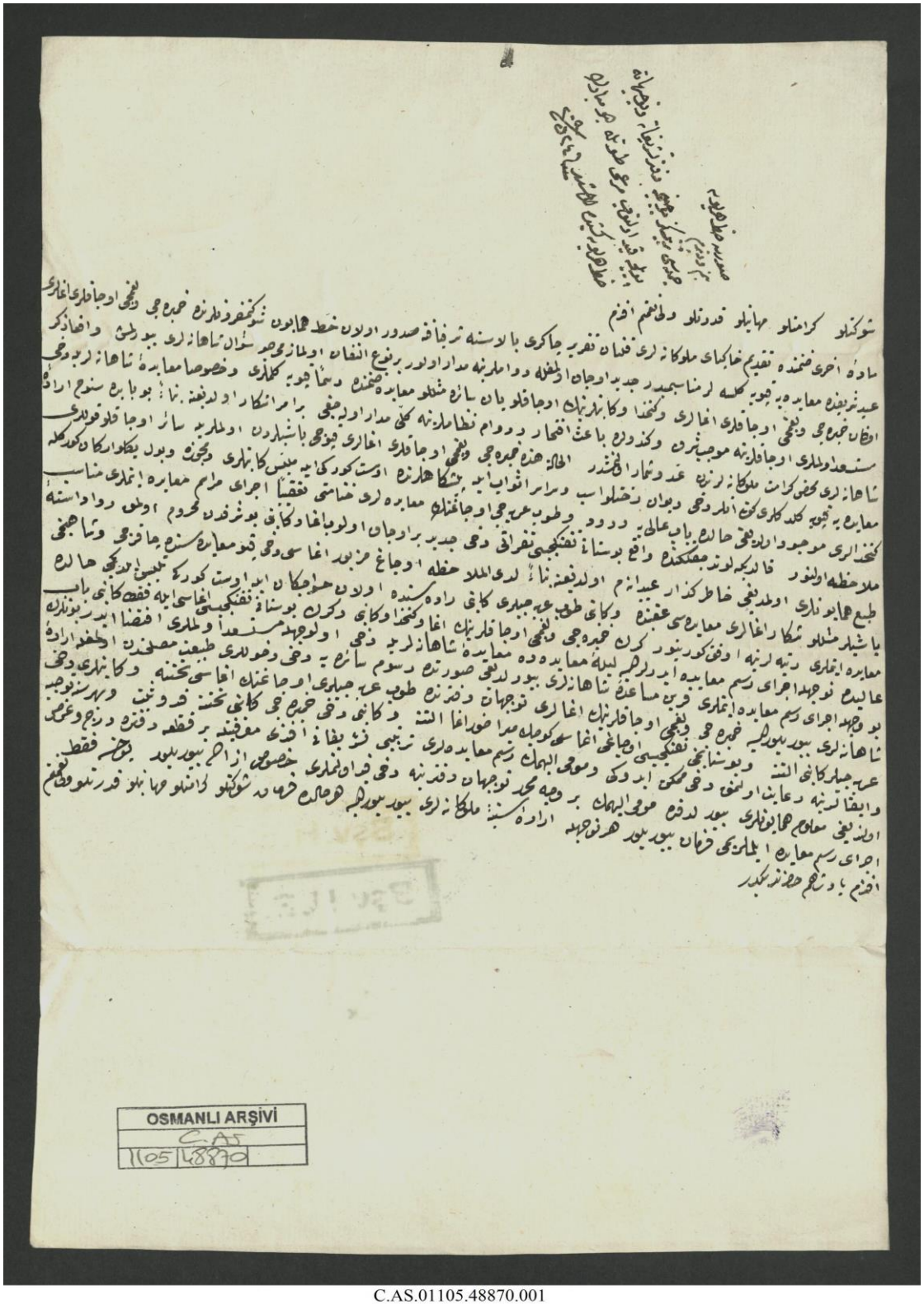

A.{DVNSMHM.d.00129

Ek-62: 1720'de yapılan sûr-ı hümâyun için görevlilere şehzadelerin sünnet şenliklerinde bulundurulmak üzere kazalarda bulunan ve eğlence mahareti olan cambaz vesair oyuncuların İstanbul'a gönderilmelerine dair.

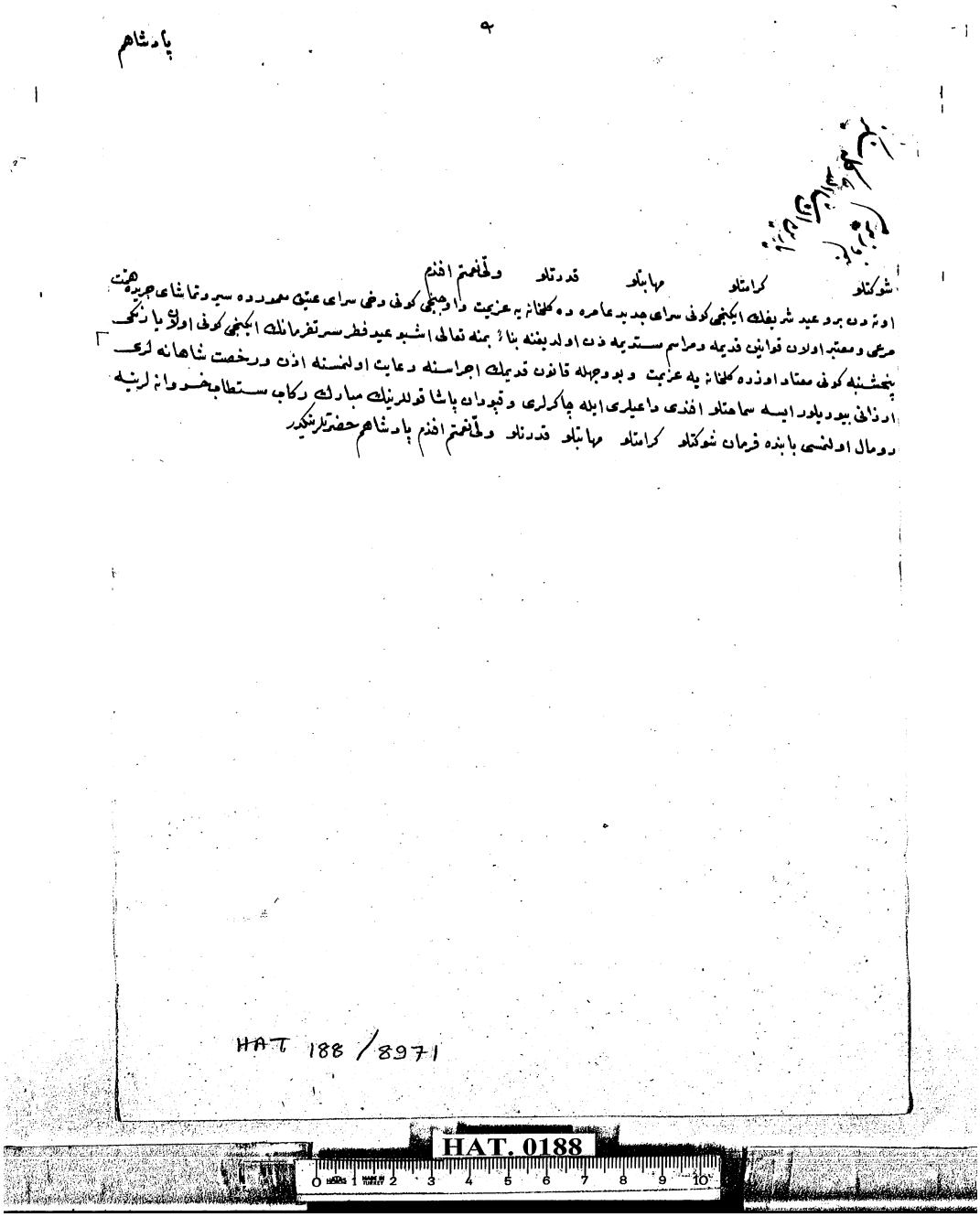

Ek-63: Sultan III. Ahmed'in kızı Zübeyde Sultan'ın Selânik Mutasarrıfı Numan Paşa ile yapılan nişan merasimi ve tertip edilen nişan takımları.

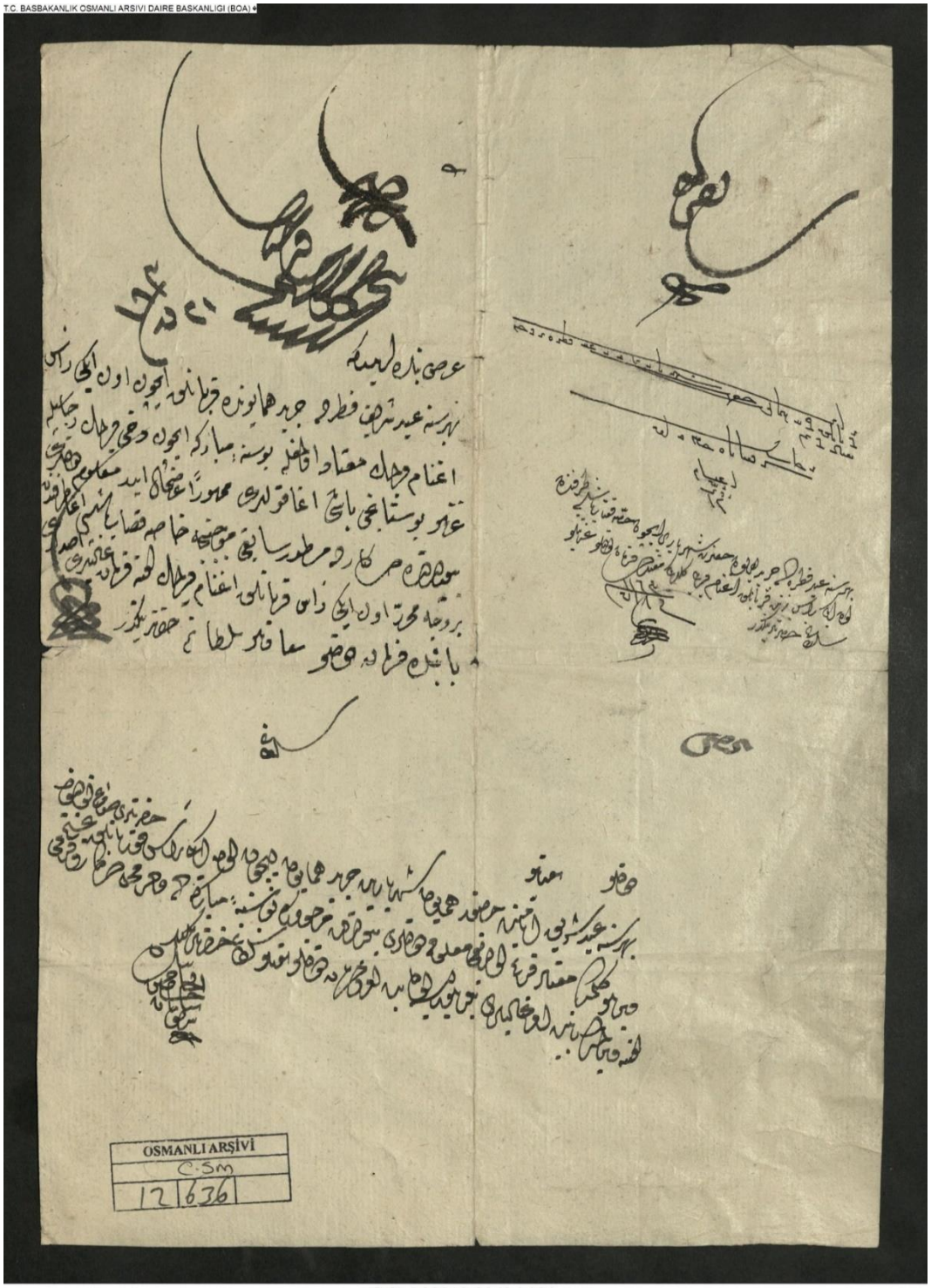

C.AS.01105.48870.001

Ek-64: Humbaracı ve lağımcı ocakları ağalarının bayramlarda teşrifat merasimine dahil olacaklarına dair.

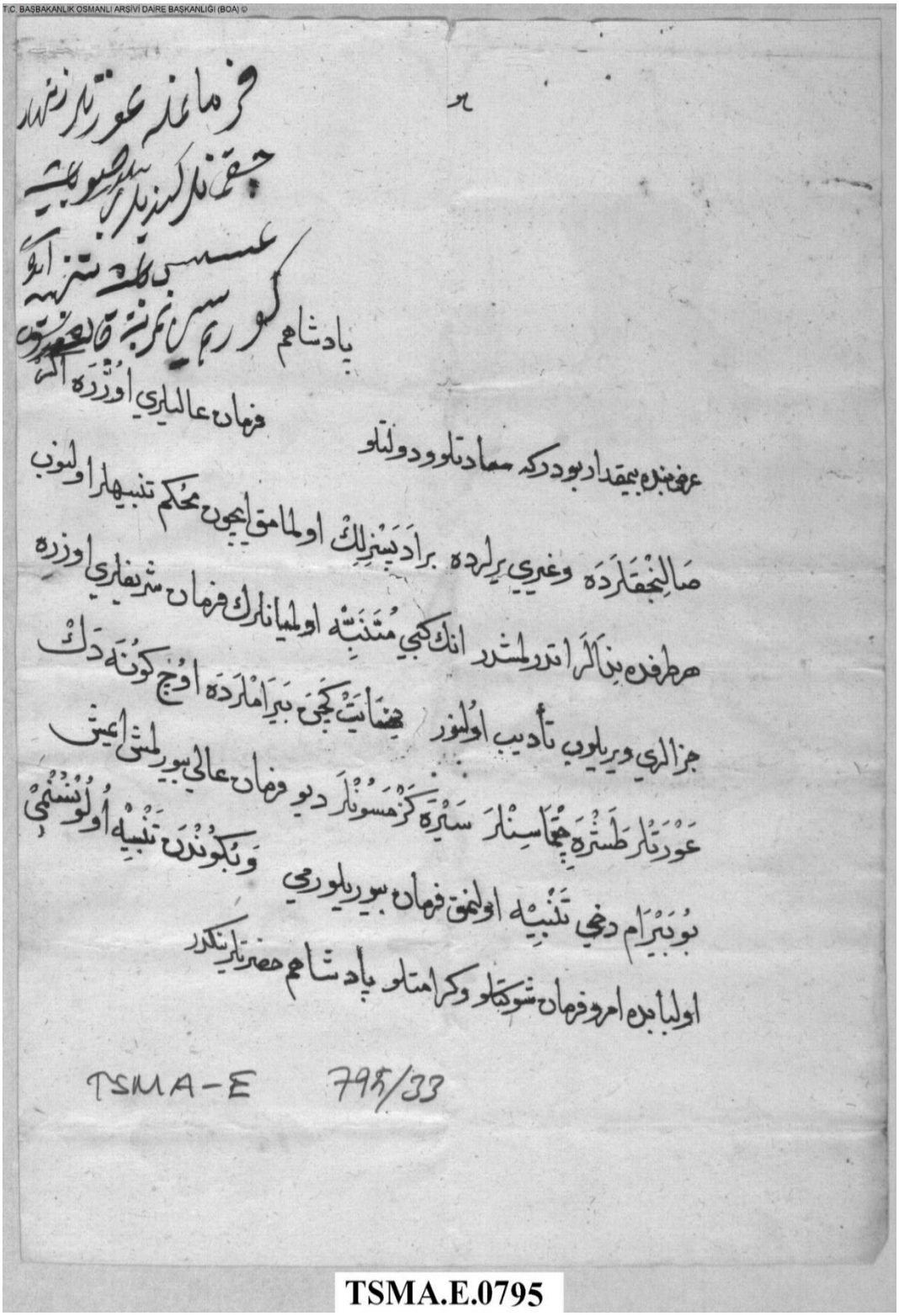

Ek-65: Bayramın ikinci günü Yeni Saray'dan Gülhane'ye gidilmesinin, üçüncü günü Eski Saray'da cirit oyunu temaşasının âdet olmasına göre kanun-ı kadimin icrasına müsade buyrulmasına dair.

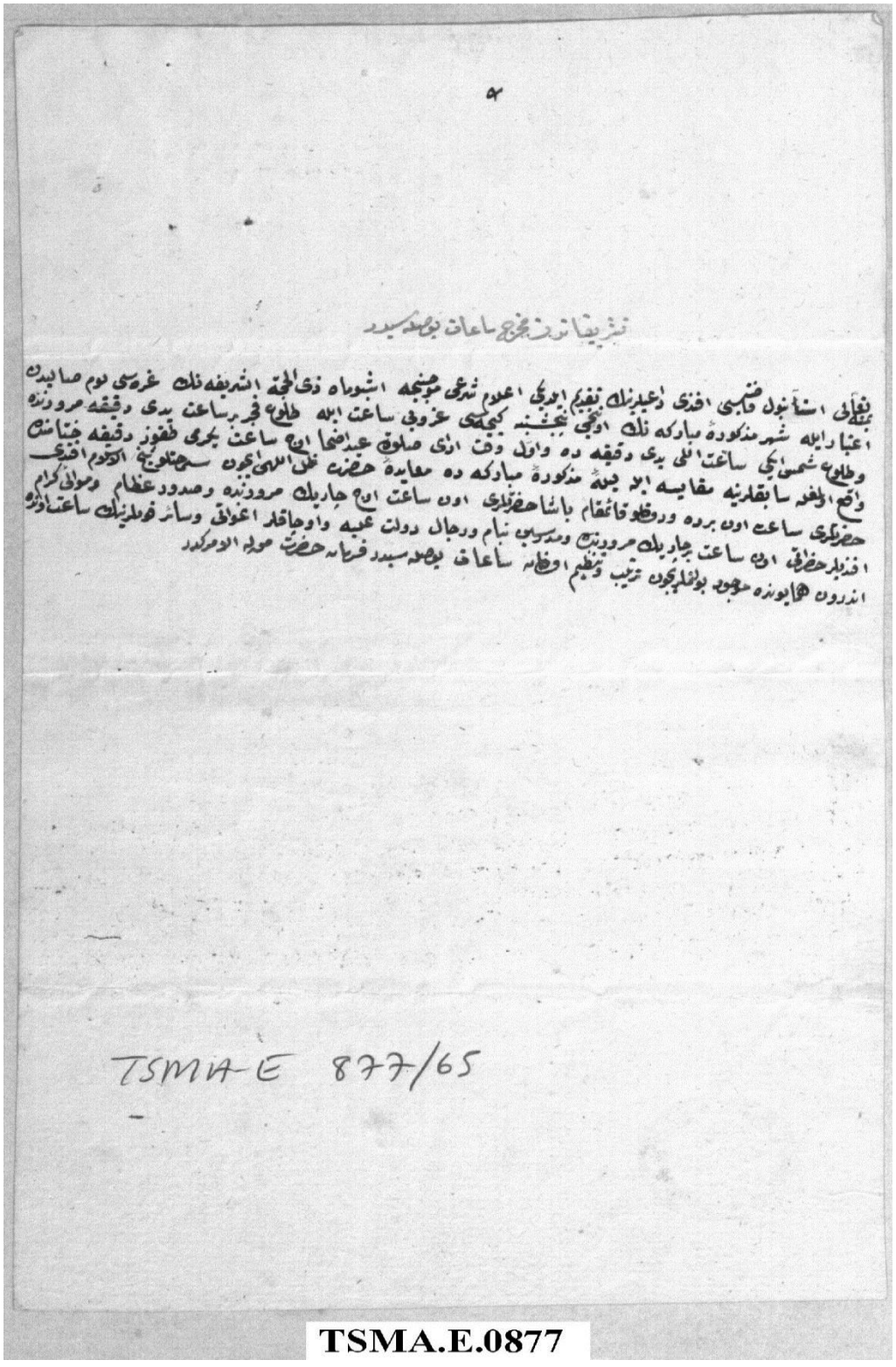

C.SM.00012.00636.001

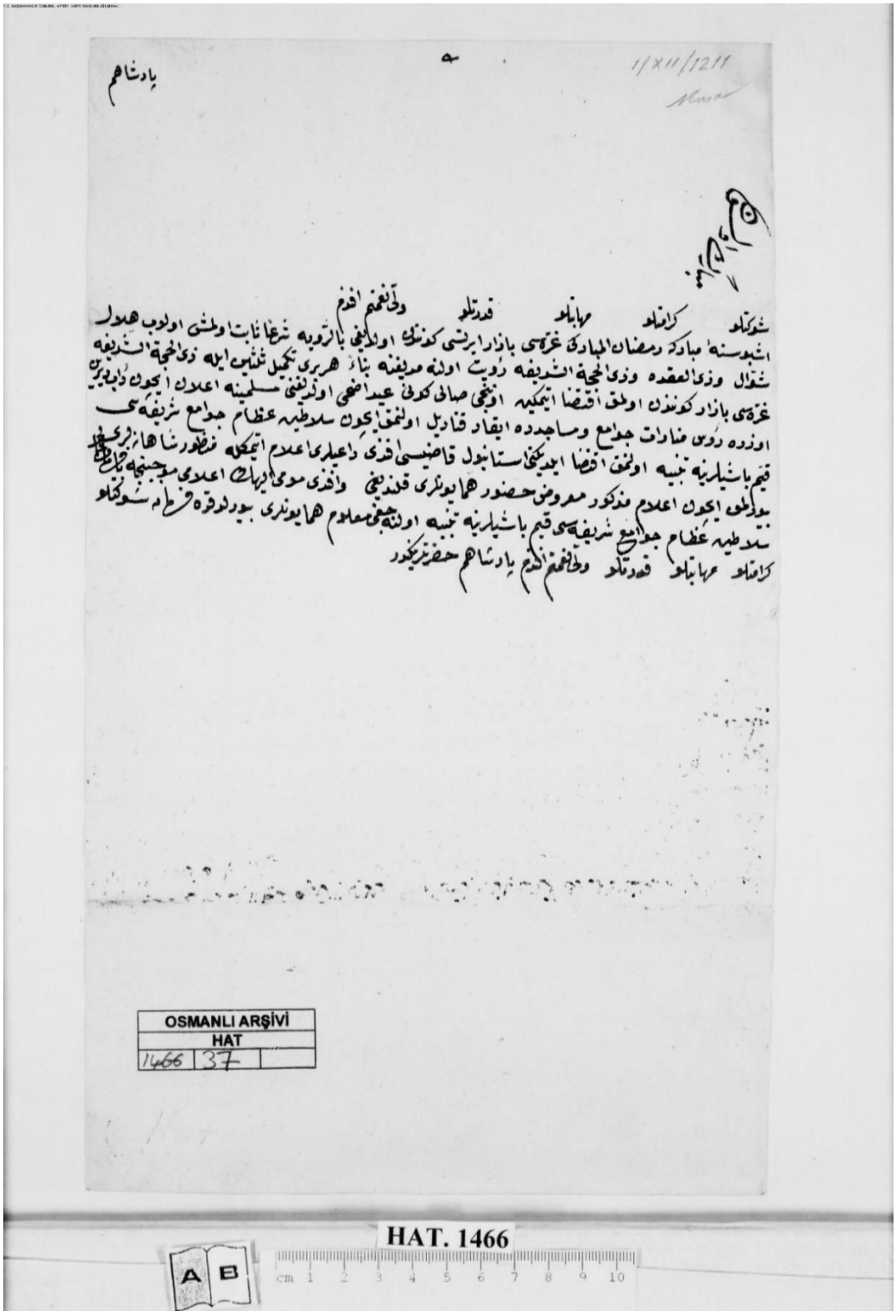
Ek-66: Her sene Ramazan bayramlarında huzur-u hümâyûnda oynanan cirit müsabakalarında verilmesi mutad olan on iki adet kurbanlık koyunun H.1183 yılı Ramazan bayramında da verilmesi.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©
TSMA-E 795/33
TSMA.E.0795

Ek-67: Bayram günlerinde alınacak tedbirler için sadrazamın arzı ve sadır olan hatt-ı hümayun.

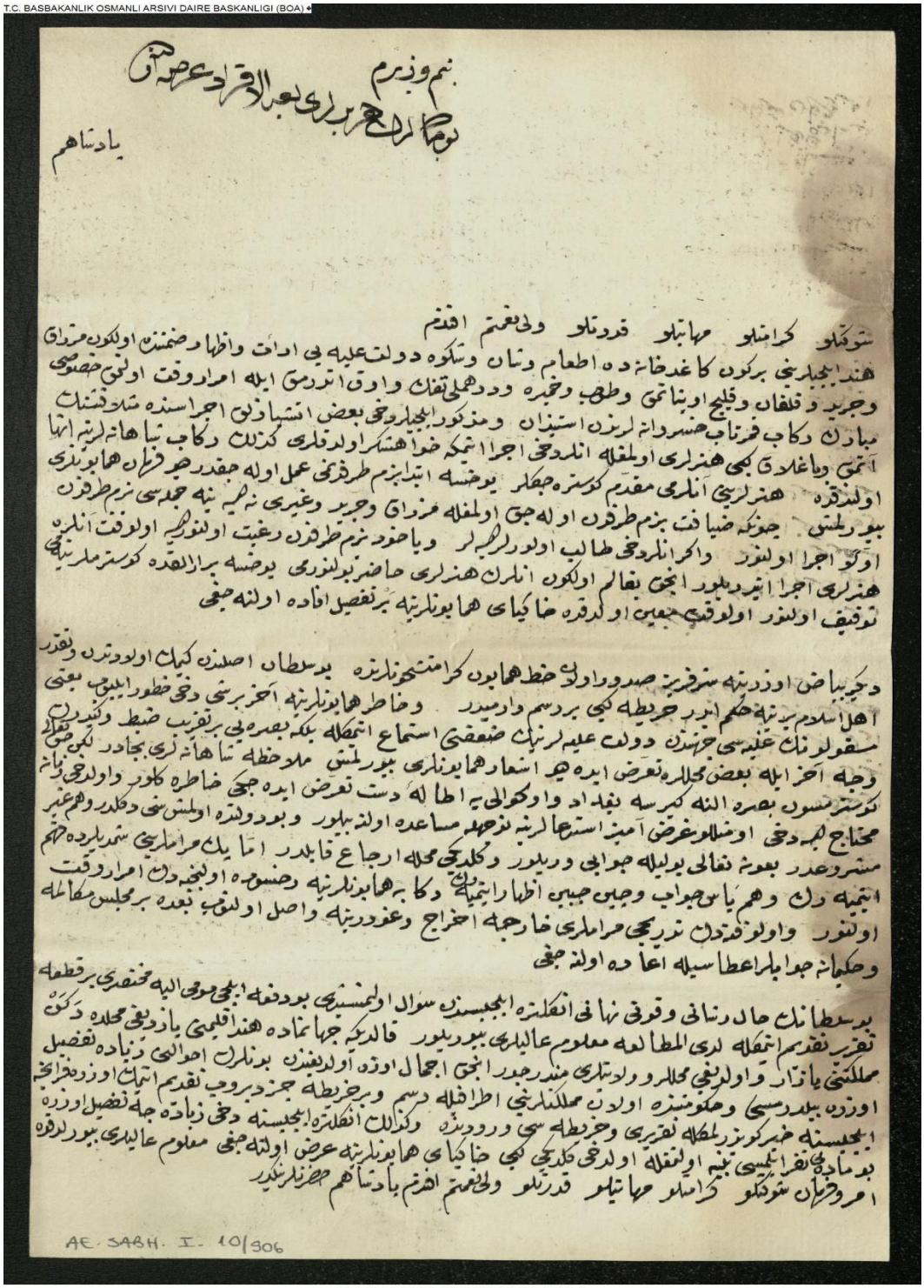

Ek-68: Kurban Bayramı'nda yapılacak bayramlaşma merasimine katılacak devlet ricalinin Enderûn-ı Hümâyûn'a gelecekleri saati bildiren pusula.

Ek-69: Kurban Bayramı'nın birinci gününün selâtin camileri minarelerinde kandiller yakılarak halka ilanına dair.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA)

AE. SABH. I. 10/906

AE.SABH.I.00010.00906.001

Ek-70: Hint elçilerine Kağıthane'de ziyafet verileceği ve sonrasında cirid, kalkan, kılıç oynanacağı; top, humbara, tüfek ve ok atılacağına dair.

T.C. BASBAKANLIK OSMANLI ARSIVI DAIRE BASKANLIGI (BOA) 4

A.{DVNSMHM.d.00007

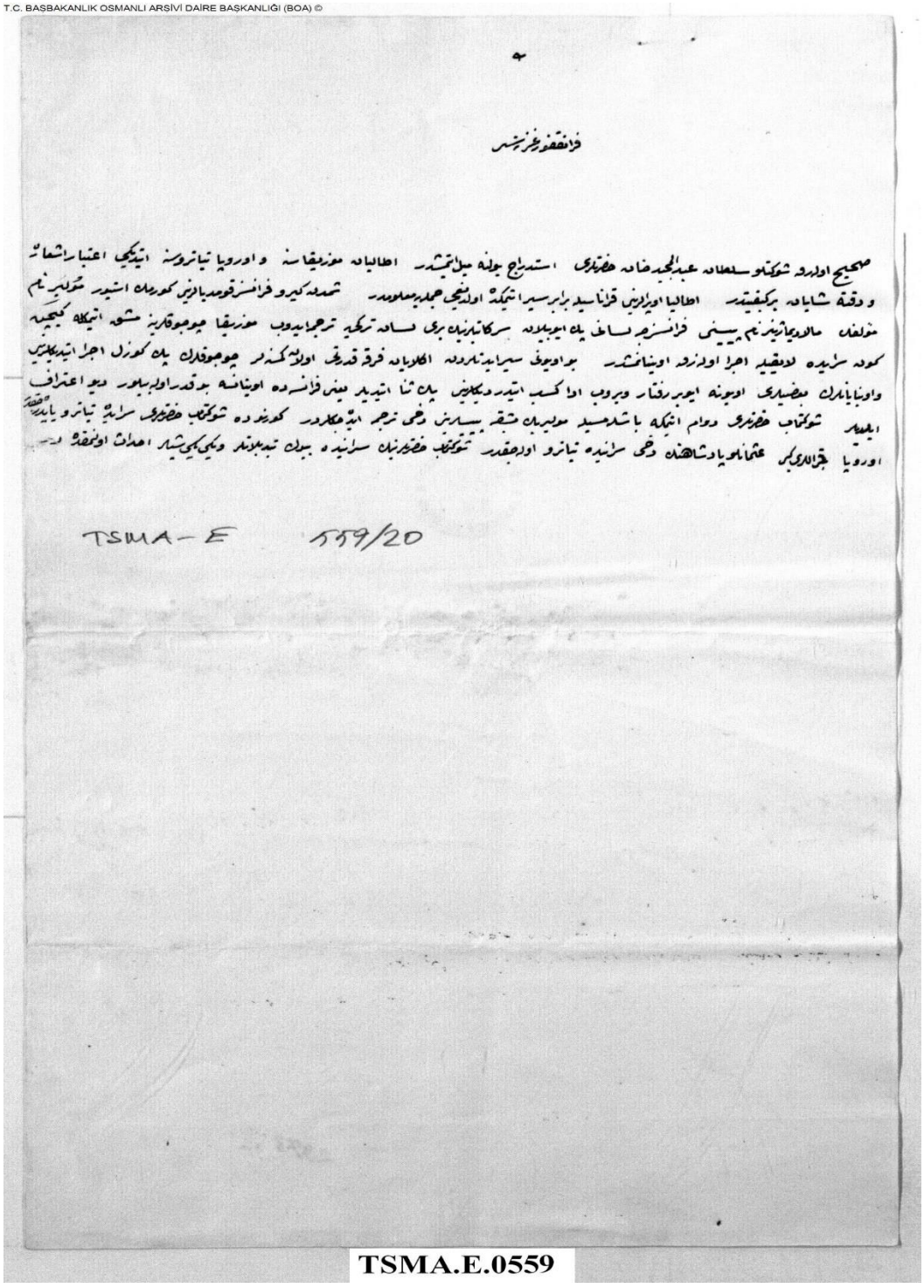
Ek-71: A.{DVNSMHM.d..7-1666. Padişahın kışın Çatalca ve Kemer'de ava çıkacağından o civardaki av yerlerinin korunup kimseye tazı ve doğanla av yaptırılmamasına dair.

A.{DVNSMHM.d.00007

Ek-72: A.{DVNSMHM.d...7-2515. Çorlu taraflarına ava gidecek olan padişah ve maiyeti için Vize, Rodoscuk ve Silivri kadılıklarında zahire tedarik olunmasına dair.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

TSMA-E 559/20

TSMA.E.0559

Ek-73: Tiyatro ve operaya ilgisinden dolayı Sultan Abdülhamid'i öven Frankfurter gazetesinde çıkan yazının tercümesi.